

ISSN 1857-2081

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STUDIA UNIVERSITATIS

Revistă științifică

SERIA

Științe
sociale

- Sociologie
- Drept
- Științe Politice

Fondată în anul 2007

Chișinău
CEP USM

Nr.3(33)
2010

Tematicile lucrărilor științifice din prezentul volum țin de domeniile sistemului de drept: drept civil, drept penal, drept internațional, drept al relațiilor economice externe etc.; științelor politice: sisteme politice, relațiile internaționale ale Republicii Moldova, integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană ș.a.; asistenței sociale și sociologiei; de domeniul mass-media și al științelor comunicării.

Volumul include articole ai căror autori reprezintă diferite instituții științifice atât din țară, cât și de peste hotare.

Articolele incluse în prezentul volum au fost recomandate de catedre, consiliile profesoriale ale facultăților, consiliile științifice ale instituțiilor în cadrul cărora activează autorii, recenzate de specialiști în domeniu și aprobate spre publicare de către Senatul USM (proces-verbal nr.9 din 28 iunie 2010).

Adresa redacției:
str. A.Mateevici, 60
MD2009, Chișinău, Republica Moldova
Tel. (37322) 577414; 577442; FAX (37322) 577440
e-mail: lgorceac@usm.md
www.usm.md

© Universitatea de Stat din Moldova,
2010

Redactor-șef

Maria BULGARU, profesor universitar, doctor habilitat

Colegiul de redacție

Gheorghe AVORNIC, profesor universitar, doctor habilitat

Elena ARAMĂ, profesor universitar, doctor habilitat

Sergiu BRÎNZA, profesor universitar, doctor habilitat

Alexandru COJUHARI, profesor universitar, doctor habilitat

Eugenia COJOCARI, profesor universitar, doctor habilitat

Violeta COJOCARU, conferențiar universitar, doctor habilitat

Ioan HUMĂ, profesor universitar, doctor (Universitatea „Danubius” din Galați, România)

Toader TUDOREL, doctor (Curtea Constituțională din București, România)

Vasile CUJBĂ, conferențiar universitar, doctor

Valeriu MOȘNEAGA, profesor universitar, doctor habilitat

Victor SACA, profesor universitar, doctor habilitat

Constantin MARIN, conferențiar universitar, doctor habilitat

Mihail GUZUN, conferențiar universitar, doctor

Natalia GOIAN, conferențiar universitar, doctor

Valentin DOROGAN, conferențiar universitar, doctor

Dan H. FELLNER (Universitatea de Stat din Arizona, SUA)

Coordonatori

Leonid GORCEAC, conferențiar universitar, doctor

Raisa CREȚU

Lilia CEBAN

Redactori literari

Ariadna STRUNGARU (limba română)

Valentina MLADINA (limba rusă)

Dumitru MELENCIUC, conferențiar universitar, doctor (limba engleză)

Anatol LENȚA, conferențiar universitar, doctor (limba franceză)

Asistență computerizată

Ludmila REȘETNIC

Alina LÂSĂI

Viorel MORARU

ÎNDRUMAR PENTRU AUTORI

Articolele prezentate vor reflecta realizările științifice obținute în ultimii ani în cadrul catedrelor, centrelor și laboratoarelor de cercetări științifice ale USM, a instituțiilor științifice din afara USM și în colaborare cu acestea.

Articolele trebuie să fie însoțite de rezumate: în limba franceză sau engleză – pentru articolele scrise în limba română; în limbile română și engleză sau franceză – pentru articolele scrise în limba rusă; în limba română – pentru articolele scrise în alte limbi.

O persoană poate fi autor sau coautor la un singur articol în cadrul fiecărui număr al revistei.

Articolul (până la 15 pagini) trebuie scris clar, succint, fără corectări și să conțină data prezentării. Materialul cules la calculator în editorul *Word* se prezintă pe dischetă împreună cu un exemplar imprimat (cu contrast bun), semnat de toți autorii. Pentru relații suplimentare se indică telefoanele de la serviciu și domiciliu ale unuia din autori.

Articolele se vor prezenta cu cel puțin 30 de zile înainte de luna în care va fi scos de sub tipar volumul, în blocul 2 (Anexă) al USM, biroul 21: Raisa Crețu, șef. secție, DCI (tel.57.74.42), sau Lilia Ceban, specialist coord., DCI (tel.57.74.40).

Structura articolului:

TITLUL (se culege cu majuscule).

Prenumele și NUMELE autorilor (complet);

Afilierea (catedra sau LCS – pentru colaboratorii universității, instituția – pentru autorii sau coautorii din afara USM).

Rezumatele (până la 200 de cuvinte).

Textul articolului (la 1,5 interval, corp – 12, încadrat în limitele 160×260 mm²).

Referințe

Figurile, fotografiile și tabelele se plasează nemijlocit după referința respectivă în text sau, dacă autorii nu dispun de mijloace tehnice necesare, pe foi aparte, indicându-se locul plasării lor în text. În acest caz, desenele se execută în tuș, cu acuratețe, pe hârtie albă sau hârtie de calc; parametrii acestora nu vor depăși mai mult de două ori dimensiunile lor reale în text și nici nu vor fi mai mici decât acestea; fotografiile trebuie să fie de bună calitate.

Sub figură sau fotografie se indică numărul de ordine și legenda respectivă.

Tabelele se numerează și trebuie să fie însoțite de titlu.

În text referințele se numerează prin cifre încadrate în paranteze pătrate (de exemplu: [2], [5-8]) și se prezintă la sfârșitul articolului într-o listă aparte în ordinea apariției lor în text. Referințele se prezintă în modul următor:

a) articole în reviste și în culegeri de articole: numele autorilor, titlul articolului, denumirea revistei (culegerii) cu abrevierile acceptate, anul ediției, volumul, numărul, paginile de început și sfârșit (ex.: Zakharov A., Müntz K. Seed legumans are expressed in Stamens and vegetative legumans in seeds of *Nicotiana tabacum* L. // J. Exp. Bot. - 2004. - Vol.55. - P.1593-1595);

b) cărțile: numele autorilor, denumirea completă a cărții, locul editării, anul editării, numărul total de pagini (ex.: Смирнова О.В. Структура травяного покрова широколистных лесов. - Москва: Наука, 1987. - 206 с.);

c) referințele la brevete (adeverințe de autor): în afară de autori, denumire și număr se indică și denumirea, anul și numărul Buletinului de invenții în care a fost publicat brevetul (ex.: Popescu I. Procedeu de obținere a sorbentului mineral pe bază de carbon / Brevet de invenție nr.588 (MD). Publ. BOPI, 1996, nr.7);

d) în cazul tezelor de doctorat, referințele se dau la autoreferat, nu la teză (ex.: Karsten Kling. Influența instituțiilor statale asupra sistemelor de ocrotire a sănătății / Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. - Chișinău, 1998. - 16 p.).

Lista referințelor trebuie să se încadreze în limite rezonabile.

Nu se acceptă referințe la lucrările care nu au ieșit încă de sub tipar.

Articolele prezentate fără respectarea stilului și a normelor gramaticale, a cerințelor expuse anterior, precum și cu întârziere vor fi respinse.

PERCEPȚIA FENOMENULUI CORUPȚIEI ȘI POLITICI ANTICORUPȚIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Iurii GAȚCAN

Catedra Sociologie

This article represents an analysis of perceptions of corruption in society on anti-corruption policies in co-report with the state's anticorruption policies. Assessment and measurement of corruption have always been a challenge. As long as the transaction benefits from the act of corruption satisfy both parties, the actual crime statistics remain outside any official suspicion. When the official criminal statistics may not give a conclusive answer to this question is basically calling people to perception, measuring indirect which can not be measured directly. Having experience in dealing with exponents of public service, people share their views in the surveys on the extent of corruption in the country, although they do not always understand the content of these legal and criminal offenses.

One of the anti-corruption policies key objectives is to implement legislative reforms designed to create a stable and coherent legal framework, except contradictions and ambiguities that have the effect of double interpretation of the law, which is a serious risk to facilitate corruption.

Given the importance of disclosure of corruption, especially the effects it may occur at state, regional or global levels, fight against this phenomenon has resulted in several international instruments that constitute a broad framework for international cooperation and, last but not least, an evidence of special concern of the international community to combat this phenomenon difficult to restrain.

Corupția este un concept des utilizat în ultimul deceniu în Republica Moldova, combaterea acestui fenomen fiind considerată o precondiție a existenței statului de drept și un indicator al bunei guvernări. Integritatea în sistemul public, corupția și lupta împotriva acesteia sunt termeni care înglobează o serie întreagă de comportamente, care tot mai des persistă în vocabularul comun al politicienilor, reprezentanților organizațiilor neguvernamentale sau de media, al publicului în general, a cărui sensibilitate față de acest fenomen devine din ce în ce mai pronunțată. Or, nevoia de a concepe și a implementa un set de politici adecvate de combatere a corupției în societate a devenit imperativă pentru societatea civilă, pentru care o societate integră reprezintă un drept fundamental.

Termenul „corupție” este în directă legătură cu cel de „integritate”. Conceptul de „integritate” a agenților publici este introdus și promovat de Convenția ONU împotriva corupției din 2003, ratificată de Republica Moldova în anul 2005 [1]. Astfel, Convenția dispune: „Fiecare stat parte elaborează și aplică sau are în vedere, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, politici eficiente și coordonate de prevenire a corupției care favorizează participarea societății și care reflectă principiile statului de drept, buna gestiune a problemelor politice și a bunurilor publice, principiile integrității, transparenței și responsabilității” (art.5); „Pentru a lupta împotriva corupției, fiecare stat parte încurajează în mod special integritatea, cinstea și răspunderea agenților publici, conform principiilor fundamentale ale sistemului sau juridic” (art.8, §1); „În particular, fiecare stat parte se străduie să aplice, în cadrul propriilor sisteme instituționale și juridice, coduri sau norme de conduită pentru exercitarea corectă, onorabilă și corespunzătoare a funcțiilor publice” (art.8, §2); „Ținând seama de independența magistraților și de rolul lor fundamental în lupta împotriva corupției, fiecare stat parte ia, conform principiilor fundamentale ale sistemului sau juridic, măsuri pentru a consolida integritatea lor și pentru a preveni posibilitățile de a-i corupe, fără a le prejudicia independența. Aceste măsuri pot cuprinde reguli privind comportamentul lor” (art.11, §1); „Măsuri în același sens, ca și cele luate în aplicarea paragrafului 1 al prezentului articol, pot fi instituite și aplicate în cadrul serviciilor de urmărire penală în statele părți în care acestea formează un corp distinct, dar care se bucură de o independență asemănătoare celei a judecătorilor” (art.11, §2).

Comportament integru înseamnă comportament cinstit, necorupt. Cel mai des, termenul „corupție” este utilizat în legătură cu cel de „mită”. În realitate, însă, corupția nu se reduce la darea-luarea de mită, care constituie doar o parte a fenomenului corupției.

Cuvântul „corupție” provine din latinescul *corrumpere*, care înseamnă a rupe, a distruge. Evident, printr-un act de corupție se distruge/încalcă legea, îndatoririle, normele morale. Definițiile disponibile în dicționare, în

marea lor parte, nu insistă însă pe aspectul juridic al corupției. În Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX), de exemplu, definiția corupției are o dimensiune sociomorală, căci ea reprezintă „abatere de la moralitate, de la cinste, de la datorie; desfrânare, depravare” [2]. În acest sens termenul este folosit pentru a defini „corupția sexuală” ca infracțiune prin care se comit acte obscene față de un minor. În schimb, „mită” (din slavonul *mito*) înseamnă bani sau bunuri, primite de o persoană sau date unei persoane pentru a câștiga bunăvoința acesteia, pentru a o determina să îndeplinească mai curând o obligație de serviciu sau să comită o ilegalitate, în favoarea celui care a plătit suma de bani sau a dat bunul respectiv [3].

Dicționarul lui Merriam Webster definește corupția drept „încălcarea a integrității, virtuții, a unui principiu moral dat; incitare la fapta prejudiciabilă prin utilizarea unor mijloace incorecte sau ilegale (precum mita)” [4].

Conținutul acestui fenomen este vast și divers, incluzând oferirea de bani sau de cadouri celor care lucrează în sectorul public (autorități, funcționari, medici, profesori etc.), promovarea pe cineva în raport cu alte criterii decât meritul profesional, oferirea de bani sau cadouri pentru a evita plata impozitelor și taxelor, sau pentru a influența asupra hotărârii judecătorești în sensul dorit etc.

Drept urmare a faptelor de corupție, se înregistrează multiple efecte negative, precum:

- ✓ creșterea economiei subterane;
- ✓ demoralizarea cetățenilor cinstiți;
- ✓ scăderea prestigiului legii și al dreptății;
- ✓ îmbogățirea fără muncă a unor persoane;
- ✓ reducerea calității serviciilor publice;
- ✓ scăderea prestigiului autorităților și altele.

În alți termeni, „corupția este un fenomen sociocultural și o maladie care erodează competitivitatea, dă naștere nedreptății sociale, sărăciei și alimentează crima organizată”. Caracterul flexibil al corupției a condus la răspândirea diverselor ei forme, atât în cadrul organelor publice, cât și în societate în general. Transformările inițiate în Republica Moldova, pe plan economic și social, după anii '90 au dat naștere unui flux de activități corupte, care au impus necesitatea aplicării măsurilor de prevenire și combatere prin inițierea instituțiilor specializate în domeniu.

Cum este percepută corupția într-o societate?

Aprecierea și măsurarea corupției au fost întotdeauna o provocare. Atâta timp cât avantajele tranzacției din cadrul actului de corupție satisfac ambele părți, infracțiunea concretă rămâne în afara oricăror bănuieli statistice oficiale.

Când statistica penală oficială nu poate să dea un răspuns concludent la această întrebare, se apelează practic la percepția oamenilor, măsurând indirect ceea ce nu poate fi măsurat direct. Având experiențe în relațiile cu exponenții serviciului public, oamenii își împărtășesc opiniile în cadrul sondajelor privind amploarea fenomenului corupției din țară, chiar dacă nu înțeleg de fiecare dată conținutul juridico-penal al acestor delictive.

Un indicator central în evaluarea nivelului fenomenului corupției din Republica Moldova îl constituie studiul *Percepția și atitudinea față de fenomenul corupției în Republica Moldova* ce reprezintă un studiu sociologic realizat la nivel național, pe parcursul anilor 2005, 2007 și 2009, de către Institutul de cercetări și marketing „IMAS”. Obiectivele principale ale studiului sunt: măsurarea percepției privind gradul de răspândire a corupției; evidențierea atitudinilor față de fenomenul corupției; identificarea categoriilor profesionale ce solicită plăți suplimentare; așteptările față de fenomenul corupției. Acest studiu a avut la bază un sondaj sociologic, realizat de fiecare dată pe un eșantion de 3075 persoane cu vârsta mai mare de 18 ani. Eroarea maximă a sondajului a fost de $\pm 1,8\%$.

Potrivit datelor prezentate, se observă o ameliorare privind așteptările legate de combaterea corupției (un respondent din trei consideră că corupția poate fi redusă sau chiar eliminată). De asemenea, populația a început să atragă o atenție mai mare eforturilor anticorupție, depuse de guvernare (procentajul celor ce consideră că nu există luptă împotriva corupției în Moldova a scăzut de la 26% în 2005 la 20% în 2007 și la 19% în 2009). Totodată, nu se observă o tendință semnificativă de schimbare a percepției importanței corupției ca problemă socială (39% în 2005, 40% în 2007, 44% în 2009). Evaluarea percepției nivelului de răspândire a corupției în rândul diferitelor grupuri profesionale atestă rezultate destul de controversate. Vameșii și polițiștii sunt categoriile profesionale despre care percepția populației vizavi de răspândirea corupției a scăzut ușor ca procent în comparație cu 2005. Șapte din zece respondenți consideră că în rândurile vameșilor și polițiștilor corupția este cea mai răspândită. Însă, doar 10% din cei chestionați au spus că au fost impuși să

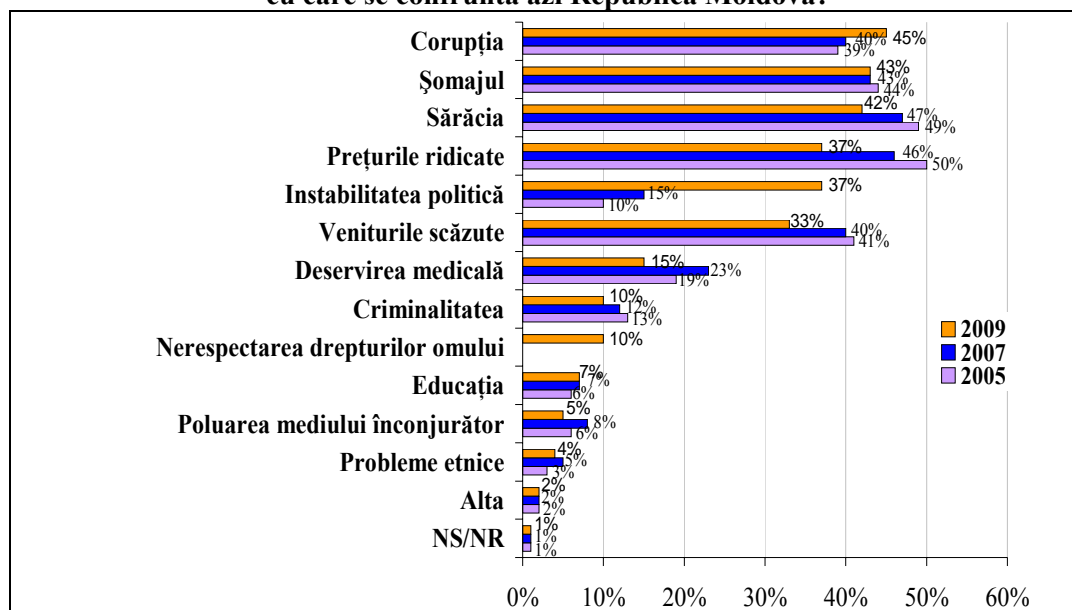
plătească mită atunci când au contactat (în 2006) cu vameșii, iar 14% – când au contactat cu polițiștii. Situația dată este caracteristică statelor în proces de tranziție spre economia de piață și de consolidare a statului de drept, unde populația are un nivel înalt al așteptărilor față de instituțiile publice. În acest context, menționăm că este importantă existența unei politici mass-media care ar prezenta obiectiv succesele statului în domeniul combaterii corupției întru sporirea imaginii instituțiilor abilitate cu prevenirea și combaterea corupției. În caz contrar, minoritatea, care este obligată să plătească mită, creează imaginea restului societății civile. Doar așa poate fi explicată situația contradictorie când 72% din respondenți considerau în 2006 că vameșii sunt cei mai corupți, dar numai 10% din ei au oferit mită vameșilor. Cele afirmate mai sus pot fi argumentate și prin faptul că 37% din respondenți își formează opinia referitor la corupție din discuțiile cu rudele, prietenii și din observațiile proprii. Procentajul celor care își formează impresia din informațiile prezentate de mass-media a scăzut de la 36% în 2005 la 30% în 2007 și la 29% în 2009. De altfel, fiecare al doilea respondent considera în 2007 că mass-media acordă atenție în mică măsură problemei corupției, iar sondajele de opinie constituie doar 1% din sursele care formează opinia publică referitor la corupție. Pe de altă parte, este evidentă și ameliorarea atitudinii populației față de politicile anticorupționale promovate de către stat.

În anul 2009 s-a diminuat procentul respondenților care consideră că pentru a rezolva cu succes o problemă este nevoie de a mitui funcționarii (de la 34% în 2005 la 23% în 2007 și la 22% în anul 2009), dar a crescut numărul respondenților care sunt în dezacord sau în dezacord total cu această afirmație (de la 48% în 2005 la 51% în 2007 și la 50% în 2009). A scăzut considerabil și tolerarea de către populație a diferitelor forme de corupție. Tratarea actelor ca fiind corupte sau nu pare a depinde mai mult de principiile subiective ale fiecărui respondent în parte și nu reieșind dintr-o anumită definiție a corupției. De asemenea, este semnificativ și faptul că procentul persoanelor care nu ar accepta să ia mită (49%) prevalează ușor asupra celor care ar accepta să ia mită (41%).

Într-un climat al opiniei extrem de viciat unde se consideră că legile se respectă după bunul plac (51% dintre respondenți), unde pentru rezolvarea problemelor mulți recurg la mită (consideră 66%), unde corupția este larg răspândită (percep 70% dintre persoanele interviewate), reproducerea fenomenului de corupție va fi dificil de oprit fără o intervenție conjugată a autorităților pe mai multe dimensiuni: legislativ-normativă, educativă, comunicare media etc. După ce în 2007 mai mulți indicatori au înregistrat ponderi care trimitau către o deteriorare a situației generale față de 2005, ameliorarea situației din 2009 privind răspândirea corupției în societate este una aparentă. Or, rămânem într-o societate în care acceptanța pentru comportamente de a da sau primi mită este una foarte ridicată.

Cele mai importante probleme cu care se confruntă Republica Moldova la etapa actuală sunt: Corupția (45%), Șomajul (43%), Sărăcia (42%), Prețurile ridicate (37%), Instabilitatea politică (37%).

După părerea dvs., care sunt cele mai importante trei probleme cu care se confruntă azi Republica Moldova?

Sursa: Studiul percepția fenomenului corupției în Republica Moldova. Proiectul MOLICO 2009.

Instituțiile în care corupția are un grad de răspândire foarte înalt la nivelul percepției respondenților sunt: Poliția, Vama, Ministere, Judecătorii. La polul opus, cele mai puțin corupte instituții sunt: Biserica, CCCEC, Biroul Național de Statistică.

➤ Polițiști: 71%
➤ Vameși: 69%
➤ Procurori: 60%
➤ Judecători: 59%
➤ Funcționari din primării: 44%
➤ Funcționari din ministere: 54%

Sursa: *generalizare autor.*

Totodată, gravitatea răspândirii fenomenului corupției pe plan național o putem evalua și în baza comparației cu alte state, în dependență de nivelul Indicelui de Percepție a Corupției (IPC).

IPC reflectă nivelul percepției corupției în diferite țări ale lumii și reprezintă un indice agregat estimat în baza opiniilor experților și antreprenorilor. IPC poziționează statele în funcție de gradul în care corupția este percepută în rândul funcționarilor publici și al politicienilor și se calculează la o scară de la 0 la 10, unde „0” semnifică cel mai înalt nivel al percepției corupției, iar „10” – cel mai scăzut nivel al percepției corupției.

Pentru 2009, IPC a fost calculat pentru 180 țări. În fruntea clasamentului s-au poziționat Noua Zeelandă, Danemarca și Singapore cu, respectiv, 9,4, 9,3 și 9,2 puncte. În partea de jos a clasamentului se plasează Myanmar, Afghanistan și Somalia, respectiv cu 1,4, 1,3 și 1,1 puncte. Anul 2009 se caracterizează pentru majoritatea statelor Uniunii Europene prin micșorarea esențială a nivelului IPC.

În anul 2009, Republica Moldova a înregistrat un scor IPC de 3,3 puncte, plasându-se pe locul 92 din 180 țări incluse în clasament. Astfel, în anul 2009 Republica Moldova s-a plasat în față cu 20 poziții în comparație cu anul 2008 (în anul 2008, cu un punctaj de 2,9 puncte, Republica Moldova s-a situat pe locul 112 din 180 țări).

Sursa: *generalizare autor.*

La evaluarea IPC în 2009 pentru Republica Moldova au fost utilizate 6 studii:

- Bertelsmann Transformation Index (BTI), Bertelsmann Foundation;
- Country Risk Service and Country Forecast (EIU), Economist Intelligence Unit;
- Nations in Transit (FH), Freedom House;
- Country Risk Ratings (GI), Global Insight, formerly World Markets Research Centre;
- Global Competitiveness Report (WEF), World Economic Forum;
- Country Policy and Institutional Assessment by the IDA and IBRD (CPIA), World Bank (IDA and IBRD).

Conform Organizației Transparency International, IPC în anul 2009 prezintă o situație mai optimistă privind nivelul corupției. Astfel, Republica Moldova a înregistrat în anul 2009 cel mai înalt scor, comparativ cu ultimii 5 ani, și anume – 3,3 puncte.

În comparație cu alte state CSI, în anul 2009 Republica Moldova s-a plasat pe primul loc, depășind cu mult media respectivă. Această tendință a fost caracteristică și pentru anii 2007-2008. După Republica Moldova urmează Armenia și Kazahstanul – cu 2,7 puncte, Bielorusia – cu 2,4 puncte, Azerbaidjanul – cu 2,3 puncte, Ucraina și Rusia – cu 2,2 puncte.

Totodată, în comparație cu statele din Uniunea Europeană, rezultatul obținut de Republica Moldova (3,3) este destul de scăzut în condițiile în care media IPC în Uniunea Europeană este în jurul la 6 puncte. Cel mai scăzut scor al IPC în Uniunea Europeană l-au obținut Bulgaria, Romania și Grecia (3,8 puncte).

Datele lansate denotă o îmbunătățire în Republica Moldova a situației în domeniul prevenirii și combaterii corupției în comparație cu anii precedenți. Principalii factori ce au stat la baza îmbunătățirii situației în domeniul dat pot fi considerați atât factorii externi, cât și cei interni. În ultimii ani, organizațiile internaționale au investit destul de mult în lupta contra corupției din Republica Moldova (Corporația Provocările Mileniului – peste 24 mln. USD, Consiliul Europei – peste 3,5 mln. Euro, UNDP – 400 mii USD), fapt ce a favorizat implementarea unor reforme cu succes în activitatea autorităților publice centrale. De asemenea, predispunerea autorităților publice în conclucrarea cu societatea civilă și organizațiile internaționale în vederea implementării noilor standarde europene a influențat obținerea unor rezultate notabile.

Conform comentariilor Organizației Transparency International, asupra IPC a influențat și schimbarea radicală a puterii în stat, ceea ce determină schimbarea cu privire la nivelul corupției. Astfel, în 2001, când s-au marcat schimbări esențiale în configurația politică, așteptările privind perspectivele de combatere a corupției au fost mai pesimiste și IPC a scăzut de la 3,1 până la 2,1 puncte. În anul 2009, invers, după o altă schimbare radicală în guvernare, așteptările au devenit optimiste și IPC a crescut de la 2,9 până la 3,3 puncte.

Tendința de îmbunătățire a IPC pentru Republica Moldova se datorează în mare măsură voinței și intervenției statului în elucidarea fenomenului corupției. Ca și în orice societate democratică, combaterea unui fenomen nociv este susținută de o serie de politici ce ghidează acțiunile de ameliorare.

Astfel, în scopul diminuării fenomenului corupției din Republica Moldova, administrația centrală a elaborat și a ghidat de-a lungul timpului o serie de documente de politici relevante privind anticorupția sau buna guvernare, precum ar fi:

1. Strategia națională de prevenire și combatere a corupției, aprobată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.421-XV din 16.12.2004 și planurile anuale de acțiuni de implementare a acesteia;
2. Programul național de implementare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO, Obiectivul 1.3.8. „Lupta contra corupției”.
3. Strategia națională de dezvoltare pe anii 2008-2011, aprobată prin Legea Republicii Moldova nr.295-XVI din 21.12.2007 (Capitolul „Prevenirea și combaterea corupției”) și Planul de acțiuni de implementare a Strategiei prenotate, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.191 din 25.02.2008;
4. Programul Guvernului „Integrare Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” 2009-2013 (Capitolul „Edificarea statului de drept” (c) „Consolidarea sistemului național de integritate și de luptă împotriva corupției”).

Instituțiile naționale ce exercită atribuții de prevenire și de combatere a corupției prin realizarea politicilor și practicilor în domeniu, în limitele competenței stabilite de legislație, sunt: Parlamentul; Președintele Republicii Moldova; Guvernul; CCCEC; Procuratura; Serviciul de Informații și Securitate; Curtea de Conturi; alte organe centrale de specialitate ale administrației publice și autoritățile administrației publice locale; societatea civilă.

CCCEC este organul specializat investit cu atribuții de prevenire și de combatere a actelor de corupție sau a faptelor de comportament corupțional. Potrivit Raportului de cercetare „Evoluția percepției fenomenului corupției în Republica Moldova”, realizat în perioada 2005-2009 în cadrul Proiectului MOLICO, CCCEC este văzut ca o instituție cu un nivel redus de corupție și se bucură de un grad de încredere mai sporit decât oricare alt organ de drept sau judiciar.

Totodată, calitatea și capacitatea de activitate a CCCEC pe parcursul ultimilor ani a generat unele preocupări. UE a fost interesată de măsurile luate pentru consolidarea și întărirea capacităților administrative ale CCCEC, reiterând faptul că CCCEC urmează să activeze eficient, independent de influența politică și în strictă conformitate cu standardele internaționale.

Unul dintre obiectivele-cheie ale Strategiei naționale anticorupție îl constituie implementarea unei reforme legislative, menite să creeze un cadru normativ stabil și coerent, exceptând contradicții și ambiguități care au ca efect interpretarea dublă a legislației, ceea ce prezintă un risc major de favorizare a corupției.

Data fiind importanța relevării corupției, mai cu seamă a efectelor pe care aceasta le poate produce la nivel de stat, regional sau global, lupta împotriva acestui fenomen s-a concretizat în mai multe instrumente internaționale ce constituie un cadru larg de cooperare internațională și, nu în ultimul rând, dovada preocupării deosebite a comunității internaționale pentru combaterea acestui fenomen greu de stăvilit.

Principalele instrumente internaționale vizând prevenirea și combaterea corupției, ratificate de către Republica Moldova, sunt:

- ✓ Convenția civilă cu privire la corupție, ratificată prin Legea nr.542-XV din 19.12.2003;
- ✓ Convenția penală cu privire la corupție, ratificată prin Legea nr.428-XV din 30.10.2003, și Protocolul adițional la Convenția penală cu privire la corupție, ratificat prin Legea nr.157-XVI din 06.07.2007;
- ✓ Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, ratificată prin Legea nr.158-XVI din 06.07.2007.

Ratificarea acestor documente determină obligativitatea racordării cadrului legislativ național la standardele internaționale, inclusiv la acquis-ul comunitar.

Implementarea instrumentelor internaționale în domeniu a fost asigurată prin adoptarea unei serii de acte legislative, printre care enumerăm:

- Legea nr.294-XVI din 21.12.2007 „Privind partidele politice”;
- Legea nr.90-XVI din 25.04.2008 „Cu privire la prevenirea și combaterea corupției”;
- Legea nr.25-XVI din 22.02.2008 „Privind Codul de conduită a funcționarului public”;
- Legea nr.16-XVI din 15.02.2008 „Cu privire la conflictul de interese”;
- Legea nr.158-XVI din 04.07.2008 „Cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public”;
- Legea nr.271-XVI din 18.12.2008 „Privind verificarea titularilor și candidaților la funcții publice”;
- Legea nr.239-XVI din 13.11.2008 „Privind transparența în procesul decizional”;
- Legea nr.294- XVI din 25.12.2008 „Cu privire la Procuratură”;
- Legea nr.261-XVI din 05.12.2008 „Privind Curtea de Conturi”;
- Legea nr.175-XVI din 10.07.2008 „Privind modificarea și completarea Legii serviciului în organele vamale, nr.1150-XIV din 20 iulie 2000”;
- Legea nr.105-XVI din 16.05.2008 „Cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal” etc.

Realizarea angajamentelor asumate de către Republica Moldova prin aderarea la instrumentele juridice internaționale anticorupție este monitorizată de către Grupul Statelor împotriva Corupției (GRECO) pe calea procesului dinamic de evaluări și presiuni reciproce. În ultimii trei ani, GRECO a adoptat 2 rapoarte referitoare la Republica Moldova. Addendum-ul la Raportul de Conformitate pentru prima rundă de evaluare, adoptat în februarie 2008, a închis procedura pentru Republica Moldova, care a implementat pe deplin 13 din cele 14 recomandări adresate de GRECO și una pusă parțial în aplicare (e vorba despre aprobarea și studierea Codului de conduită a funcționarului public).

În decembrie 2008 a fost adoptat Raportul de conformitate pentru runda a doua de evaluare. GRECO a decis punerea în aplicare deplină de către Republica Moldova sau tratarea în mod satisfăcător a 9 dintre cele 15 recomandări, 6 recomandări fiind implementate parțial. În concluzie, GRECO consideră că Republica Moldova a înregistrat un progres semnificativ în implementarea recomandărilor, prin punerea în aplicare aproape a două treimi din recomandările conținute în Raportul de evaluare la ciclul doi [5].

Evoluția în realizarea reformei legislative și demararea acțiunilor de punere în aplicare a acestora a fost menționată și în Raportul Comisiei Comunităților Europene privind progresul Republicii Moldova [6].

Un scor destul de înalt la categoria „Legislație anticorupție” înregistrează Republica Moldova conform Raportului global de integritate [7], elaborat anual de către Organizația nonprofit Global Integrity. Totodată, concluziile experților sunt bazate pe faptul că legislația națională penalizează corupția, dar nu acordă suficientă atenție racordării cadrului legislativ la instrumentele internaționale anticorupție. La categoria „Aplicarea legii” acest scor este slab și a înregistrat o creștere nesemnificativă față de anul 2007, acesta însumând doar 56 de puncte din 100 (*a se vedea* Tabelul).

Cadrul legislativ anticorupțional și gradul de aplicare a legii în stat

Tabel

Categoria VI „Anticorupție și statul de drept” include următorii indicatori de integritate:	Anul 2007	Anul 2008
VI-1 „Legislație anticorupție”	100 cel mai puternic	100 cel mai puternic
VI-4 „Aplicarea legii”	33 cel mai slab	56 cel mai slab

Prin urmare, deficiențele aplicării legii menționate în repetate rânduri de către experți, precum și concluzionate în rapoartele naționale anticorupție din perioada 2006-2008, rămân a fi restanțele în implementarea instrumentelor internaționale și lipsa mecanismelor reale de aplicare a cadrului normativ anticorupție. Experții naționali și străini s-au expus, în special, asupra următoarelor acte legislative [8]:

Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției nu include standardele internaționale de bază și recomandările GRECO adresate Republicii Moldova. De exemplu: definiția noțiunii de „corupție” nu corespunde normelor; incriminarea corupției este incorectă și contravine convențiilor internaționale; legea nu face referințe specifice la corupția din sectorul privat și nu ia atitudine de noțiunea „agent public”, stipulată în convenții. Se mai relevă unele neajunsuri privind măsurile de prevenire a corupției, imunitățile sau privilegiile de jurisdicție, responsabilitățile, inclusiv răspunderea persoanelor juridice, protecția persoanelor, consecințele corupției etc.

Legea cu privire la conflictul de interese interpretează eronat noțiunile „conflict de interese” și „interes personal”; expune într-un mod îngust categoriile de persoane apropiate; nu prevede un șir de obligații și responsabilități ale instituțiilor publice ce țin de tratarea conflictului de interese. Deși s-a scurs mai mult de un an de la adoptarea legii, aceasta este neoperativă. Nu a fost aprobat de Parlament Regulamentul ce reglementează procedura de formare și funcționare a Comisiei Principale de Etică, precum și componența acesteia. Lipsește modelul și regulile de completare a declarațiilor de interes personal, care, conform prevederilor legii prenotate, urmează a fi aprobate de către Comisia Principală de Etică.

Legea cu privire la Codul de conduită a funcționarului public nu reglementează organul independent de supraveghere a implementării, aplicării și respectării legislației, cum ar fi Comisia Principală de Etică. Legea nu conține norme, precum: obligativitatea raportării abaterilor de la Cod și sancționarea pentru neraportare, responsabilitatea superiorilor pentru nerespectarea Codului, iar clauza referitoare la cadouri și favoruri (acceptabilitatea cadourilor în limita unui salariu minim pe țară) creează condiții pentru legalizarea corupției mici.

Legea cu privire la partidele politice nu asigură pe deplin transparența și supravegherea partidelor politice și a campaniilor electorale, iar reglementarea aspectelor legate de finanțare nu este considerată suficient de restrictivă și adecvată pentru a preveni corupția politică. De exemplu, în lege nu se face o delimitare clară a finanțării partidelor politice de finanțarea campaniilor electorale și finanțarea activităților politice ale reprezentanților aleși. Sunt insuficiente normele pentru asigurarea transparenței finanțării politice, în special, legea nu reglementează caracterul public al finanțării partidelor politice în perioada dintre alegeri și sunt incomplete normele privind caracterul public al informației privind finanțarea campaniilor electorale. O deosebită îngrijorare trezesc normele privind donațiile, care sunt în contradicție cu principiile donațiilor recomandate de Consiliul Europei [9]. În lege nu este reglementată supravegherea finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, nu este specificat organul independent de supraveghere și competențele acestuia; legea nu include compartimente ce țin de responsabilități și sancțiuni, precum și o serie de alte goluri și imperfecțiuni.

Legea cu privire la declararea și controlul veniturilor și al proprietății demnitarilor de stat, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere este imperfectă, iar modificările efectuate pe parcurs au creat noi deficiențe, care nu au condus la sporirea randamentului reglementărilor adoptate. Există neconcordanțe evidente între prevederile legii și formularul declarației anexate la ea, ceea ce generează practici diversificate de interpretare a veniturilor și bunurilor care urmează a fi declarate, împiedică efectuarea calitativă a controlului prealabil și, *de facto*, al declarațiilor, nu asigură transparența necesară, ceea ce face dificil controlul public în domeniu [10].

Mecanismele imperfecte de implementare a cadrului normativ anticorupție sau lipsa acestora au condiționat lipsa rezultatului scontat al legilor adoptate.

O serie de acte normative secundare, elaborate în vederea punerii în aplicare a cadrului legislativ adoptat în 2008, nu au fost examinate în anul 2009 de către Guvern și Parlament. Corupția în Republica Moldova continuă să fie percepută atât din interior, cât și din exterior ca un fenomen deosebit de grav și periculos care atacă bazele economice și politice ale societății, pune în pericol stabilitatea instituțiilor statale și afectează nivelul de trai al populației.

În pofida depistării și investigării de către organele de drept a infracțiunilor de corupție și conexe acestora, în percepția populației se resimte o încredere modestă în eforturile autorităților. În acest sens, se impun următoarele priorități: - sporirea încrederii societății în prestația organelor de drept, în vederea încurajării cetățenilor

de a raporta actele de corupție și de a conlucra cu autoritățile abilitate; - consolidarea capacităților organelor de drept la depistarea și instrumentarea infracțiunilor de corupție, în vederea diminuării, clasării sau încetării cauzelor penale; - consolidarea capacităților instanțelor de judecată în vederea asigurării echității la stabilirea răspunderii penale și pedepsei penale pentru infracțiunile de corupție săvârșite; - elaborarea de către organele de drept a unui regulament interdepartamental privind clasificarea și evidența actelor de corupție și a celor conexe acestora; - asigurarea implementării Legii cu privire la Sistemul informațional integral automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni, în special în ce privește evidența unică la nivel de stat a pedepselor aplicate persoanelor care au săvârșit infracțiuni.

Paradigma diminuării corupției în procesul constituirii unui stat democratic și de drept impune actualul Guvern de a continua abordarea acestui subiect la nivel strategic. Succesul va fi atins doar printr-o analiză temeinică a situației la zi, prioritizarea problemelor existente, elaborarea și implementarea unui document de politici calitativ nou, conformat la normele actuale ale dreptului național și internațional.

Referințe:

1. Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției (numită și Convenția de la Merida) a fost adoptată prin Rezoluția Adunării Generale nr.58/4 din 31 octombrie 2003 și a intrat în vigoare în 14 decembrie 2005.
2. Academia Română. Dicționarul Explicativ al Limbii Române, Ediția a II-a. - București: Univers Enciclopedic, 1996.
3. Academia Română. Micul Dicționar Academic, vol.I. - București: Univers Enciclopedic, 2001.
4. Disponibil on-line la www.m-w.com
5. Rapoarte de conformitate al RM, www.coe.int/greco
6. Raport de progres Republica Moldova, Comisia Comunităților Europene, Bruxelles SEC (aprilie, 2009).
7. www.report.globalintegrity.org
8. Proiect împotriva Corupției, Spălării banilor și Finanțării Terorismului în RM „MOLICO”, Raport final, iulie 2009, www.coe.int.
  - Comunicat de presă al TI – Moldova „Lansarea Indicelui de Percepere a Corupției – 2008”, www.transparency.md.
  - „Implementarea normelor internaționale anticorupție în legislația națională”, Materialele conferinței „Monitorizarea politicilor anticorupție în RM”, 4 noiembrie 2009.
9. Recomandarea Rec (2003) 4 cu privire la regulile generale contra corupției în finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale a Comitetului de Miniștri pentru statele membre, Consiliul Europei, 08.04.2003.
10. Studiu privind „Declararea averilor și veniturilor demnitarilor de stat, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a persoanelor cu funcții de răspundere: probleme și perspective de soluționare pentru RM”, realizat cu suportul Fundației Eurasia în cadrul Alianței Anticorupție de către CAPC.

Prezentat la 30.06.2010

MINORITĂȚILE ETNICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DIALOGUL INTERCULTURAL ÎNTRE TINERI

Diana CHEIANU-ANDREI, Igor ANDREI*

Catedra Sociologie

*Catedra Asistență Socială

The ethnic composition of the population of Republic of Moldova (population of the Republic of Moldova except the region from the left side of Dniester (Transnistria) registered at the census in 2004, reveals that the Moldovan people, the majority nationality, represent 75.8% of the total number of population, Ukrainians – 8.4%, Russians – 5.9%, Gagauzians – 4.4%, Romanians – 2.2%, Bulgarians – 1.9% and other nationalities – 1.0%. This article focuses on problems related to the intercultural dialogue among young people from Moldova, by analyzing the extent the co-inhabiting nationalities know about each other, the relationship between the Moldovan people and other ethnic groups, impressions and attitudes towards basic characteristics of ethnicities from the Moldovan society.

This article relies on the data of a sociological research carried out among young people from Republic of Moldova in November-December 2009. The study included quantitative methods – the sociological survey based on a questionnaire, conducted on a representative sample of 802 young people and also qualitative methods – individual in-depth interview with 20 young people of different ethnic groups – Moldovan, Ukrainian, Russian, Gagauzian, Bulgarian, Romany etc.

În prezentul articol este supusă analizei situația privind dialogul intercultural în rândul tinerilor din Republica Moldova, având la bază rezultatele unui studiu sociologic pe un eșantion reprezentativ de tineri, realizat de Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis” la solicitarea Centrului Național al Tinerilor din Republica Moldova. Grupul țintă al studiului l-au constituit tinerii cu vârsta de 14-30 ani, reprezentanți ai diferitelor minorități etnice. În procesul de realizare a studiului au fost utilizate metode cantitative (ancheta sociologică în bază de chestionar) și calitative (interviuri individuale aprofundate (IIA). Au fost chestionați 802 tineri [1] și intervievați 20 [2]. Colectarea datelor s-a desfășurat în perioada 16 noiembrie - 13 decembrie 2009.

Componenta etnică a populației Republicii Moldova (fără populația din Transnistria), înregistrată la recensământul din 2004, relevă că moldovenii, etnia majoritară, constituie 75,8% din totalul populației, ucrainenii – 8,4%, rușii – 5,9%, găgăuzii – 4,4%, românii – 2,2%, bulgarii – 1,9% și alte naționalități – 1,0%.

Etnia este un grup relativ mare de persoane care au aceeași origine și care se particularizează în raport cu alte grupuri prin trăsături proprii. O comunitate etnică se diferențiază de altele prin următoarele caracteristici fundamentale [3]: (i) „numele colectiv” care este de fapt elementul identificabilității unei etnii în înregistrările istorice, emblema comunității etnice; (ii) un „mit comun al originii” care furnizează înțelesul unei așezări colective și explică originile, creșterea și destinul acesteia; (iii) „împărtășirea unei istorii” care reprezintă experiențele diferitelor generații care se adăuga la arborele genealogic comun și definește o populație în termenii succesiunii temporale experimentate, transmițând totodată generației viitoare istoria propriei lor experiențe; (iv) „împărtășirea unei culturi, tradiții” ce ajută la unirea membrilor și la separarea lor de cei din afară; (v) „asocierea cu un anumit teritoriu” etc. Printre trăsăturile specifice ce caracterizează diferite etnii se mai înscriu (vi) limba vorbită și (vii) religia.

Tinerii intervievați au relatat că fiecare etnie se deosebește de celelalte prin: (i) tradiții și obiceiuri: „...*nunțile care sunt însoțite de dansuri specifice.*”; „...*sărbătorile de Anul Nou, obiceiurile de Paști, în general sărbătorile religioase*”, inclusiv bucătăria națională; (ii) limba care provoacă unele dificultăți în procesul comunicării; (iii) felul de a fi al fiecărei etnii „*modul de a gândi*” sau de a munci, „*bulgarii, rușii sunt capricioși în privința muncii pe care o fac, iar moldovenii lucrează la ceea ce este*”, „*țigani au cuzițe, iar moldovenii nu știu să lucreze la ele*”.

Fiind întrebați ce au în comun cu celelalte etnii din Republica Moldova, respondenții au adus ca argumente teritoriul pe care locuiesc: „*traiul nostru de fiecare zi practic se aseamănă, căci locuim pe același teritoriu, ne supunem aceluiași legi și norme reglementate de stat*”. Unii au mai menționat „*religia*” ca fiind un element comun etniilor, alții – istoria comună sau valorile: „*ne leagă bunătatea, dragostea, principiile morale și dorința de adevăr*”, „*înțelepciunea*”.

Tinerii participanți la studiu au avut posibilitatea să aleagă din mai multe expresii generale, precum: cetățean al Republicii Moldova, locuitor al acestei localități, locuitor al Comunității Statelor Independente (CSI), european sau reprezentant al propriei etnii – pe cea care îi descrie cel mai bine. Astfel, 67,1% din tineri consideră că cel mai bine îi descrie faptul că sunt cetățeni ai Republicii Moldova, 8,1% – că sunt locuitori ai anumitor localități, 2,1% – că sunt europeni, 1,0% – că sunt locuitori ai CSI, iar 21,7% – etnia căreia aparțin (a se vedea Tab.1). Observăm că pentru marea majoritate a tinerilor este importantă asocierea cu teritoriul țării pe care trăiesc, iar pentru unii din respondenți identitatea etnică este mult mai importantă decât teritoriul, ei consideră că îi caracterizează mai bine faptul că sunt reprezentanții unei anumite etnii.

Tabelul 1

Expresiile care descriu tinerii respondenți...

(în %)

Naționalitatea	Cetățean al Republicii Moldova	Locuitor al CSI	European	Locuitor al localității în care trăiește	Reprezentant al propriei etnii
Moldovean	68,7	0,8	2,1	6,6	21,8
Ucrainean	66,2	-	1,4	12,2	20,2
Rus	66,7	2,8	-	16,7	13,8
Gagăuz	41,4	-	-	10,3	48,3
Român	62,5	-	18,8	12,5	6,2
Bulgar	65,0	10,0	-	10,0	15,0
Rom	66,7	-	-	-	33,3
Altă etnie	83,3	-	-	16,7	-
În total	67,1	1,0	2,1	8,1	21,7

Faptul că s-au născut în Republica Moldova oferă un sentiment puternic de mândrie „total de acord” pentru 64,1% din tineri, „mai degrabă sunt de acord” cu acest fapt – 17,5%, în timp ce 9,7% – „nu prea sunt de acord”, iar 7,7% – „nu sunt deloc de acord” (a se vedea Fig.1).

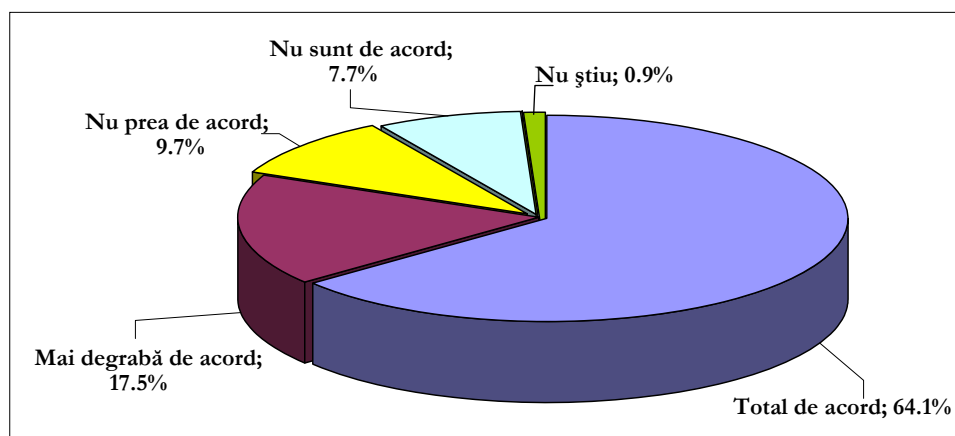

Fig.1.

Se mândresc cu faptul că s-au născut/trăiesc în Republica Moldova într-o măsură mai mare tinerii din mediul rural, comparativ cu cei din mediul urban, iar conform identității etnice – moldovenii.

Faptul că s-au născut/trăiesc în Republica Moldova oferă un sentiment de mândrie...

Datele studiului denotă că 70,9% din tinerii din Republica Moldova au învățat inițial limba română, 23,9% – limba rusă, 3,0% – limba ucraineană, 1,3% – limba găgăuză și 0,9% – limba bulgară. Limba română este prima limbă învățată într-o măsură mai mare în mediul rural – de 74,1% din tineri, iar limba rusă – în mediul urban: în municipii – 29,8%, în alte orașe – 25,9%.

Limba constituie o barieră în comunicarea dintre tineri în Republica Moldova: „nu prea am prieteni, nici cunoscuți care să vorbească altă limbă decât româna...trebuie să ne înțelegem cumva...Și, sincer, nu-mi prea place să discut în limba rusă cu ucrainenii...” (IIA 1).

Pe de altă parte, în unele localități nu există posibilități pentru a cunoaște limba română: „*Problema este că la noi toate posturile de televiziune și radio sunt doar ucrainești și, chiar dacă am dori să învățăm limba moldovenească, nu putem. Eu foarte mult doresc să o învăț, deoarece îmi trebuie la muncă, la noi toată documentația e întocmită în limba moldovenească*” (IIA 6); „*ne este greu nouă, găgăuzilor... La noi majoritatea școlilor sunt în limba rusă*” (IIA 14).

Prima limbă pe care au învățat-o tinerii de naționalitate moldovenească în 87,7% din cazuri este limba română, în 10,8% din cazuri – limba rusă, în 1,3% din cazuri – limba ucraineană. Pentru tinerii de naționalitate rusă în 89,9% din cazuri prima limbă învățată a fost cea rusă, iar în 11,1% din cazuri – limba română. Pentru tinerii de naționalitate ucraineană, găgăuză sau bulgară constatăm că prima limbă învățată a fost cea rusă, urmată de cea specifică etniei și cea română. Astfel, 68,5% din ucrainenii au învățat inițial limba rusă, 23,3% – cea ucraineană și 8,2% – cea română; 65,5% din găgăuzii au învățat inițial limba rusă, 27,6% – cea găgăuză și doar 6,9% – cea română. Tinerii bulgari țin mai mult la limba maternă, comparativ cu etniile găgăuză și ucraineană. Doar 45% din ei inițial au învățat limba rusă, 40% – bulgară, 10% – română și 5% – găgăuză (a se vedea Tab.2).

Tabelul 2

Ordinea învățării limbilor la tinerii de diferite etnii, %

Etniile	Prima limbă	A doua limbă	A treia limbă	Altă limbă
Moldoveni	87,7 (Română)	10,8 (Rusă)	1,3 (Ucraineană)	
Ucraineni	68,5 (Rusă)	23,3 (Ucraineană)	8,2 (Română)	
Ruși	89,9 (Rusă)	11,1 (Română)	-	
Găgăuzi	65,5 (Rusă)	27,6 (Găgăuză)	6,9 (Română)	
Bulgari	45,0 (Rusă)	40,0 (Bulgară)	10,0 (Română)	5,0 (Găgăuză)

Datele studiului atestă că 71,4% din tineri comunică în familie în limba română, 21,9% – în limba rusă și 3,6% – în cea ucraineană. Gradul de utilizare a limbii ruse, însă, crește în comunicarea cu prietenii, vecinii (23,8%), la școală sau serviciu (26,1%), aceasta atingând proporții semnificative în cazul ascultării radioului (49,1%) sau vizionării emisiunilor televizate (63,1%). Constatăm că gradul de utilizare a limbilor specifice minorităților ucrainene, găgăuze, bulgare, inclusiv a limbii române, specifice majorității etnice, se micșorează în afara familiei în favoarea limbii ruse.

Pentru a cunoaște opiniile respondenților despre alte etnii, dar și pentru a identifica anumite prejudecăți și stereotipuri care există la ei, participanții la studiu au fost rugați să enumere 3 caracteristici de bază ale etniilor din Republica Moldova (în cazul când cunosc aceste etnii) și să nominalizeze cum și-au format aceste opinii. Caracteristicile nominalizate de tineri au fost ulterior clasificate în câteva tipuri: (i) pozitive și negative; (ii) fizice, personale și sociale.

În cadrul interviurilor, tinerii au avut posibilitatea să-și caracterizeze propria etnie, menționând ce le place și ce nu le place. În acest mod, s-a obținut caracterizarea etniei atât de propriii reprezentanți, cât și de reprezentanții altor etnii.

Percepția moldovenilor

Tinerii moldoveni intervievați s-au autocaracterizat ca fiind „*muncitori, harnici, săritori la nevoie...*”, „*primitori și ospitalieri... Nu suntem îngâmfați precum alții și nici tare mândri, oameni simpli și veseli*”, „*oameni deschiși cu care mereu poți sta de vorbă*”. Printre trăsăturile negative, moldovenii au nominalizat: „*nu avem tărie de caracter...deseori ne conduc alții*” (IIA 2), „*avem prea multă încredere în oameni și astfel riscăm de a fi amăgiți sau înșelați*” (IIA 3), „*ne place să ne veselim, să chefuim*” (IIA 4), „*nu prea finem unul la altul*”, „*suntem lăudăroși*”, „*la etnia mea nu-mi place mândria*”, „*suntem prea invidioși și lacomi*” (IIA 1).

Din tinerii reprezentanți ai celorlalte etnii, participante la sondaj, 13,4% au declarat că nu-i cunosc pe moldoveni, respectiv, nu-i pot caracteriza. Ceilalți susțin că moldovenii sunt: harnici, muncitori (16,3%), buni la inimă (10,0%), primitori, ospitalieri (6,3%), comunicabili, sociabili (5,0%), deștepți, cărturari (4,4%), prietenoși (4,0%), obișnuiți, normali (3,8%), veseli (3,0%). Caracteristici pozitive au dat 74,2% din respondenți, negative – 25,8% din cei care au răspuns la această întrebare. Într-o măsură mai mare caracteristicile pozitive aparțin moldovenilor, tinerilor din mediul rural, de sex masculin, celor cu studii primare și celor cu vârsta de 14-17 și 26-30 ani. În dependență de caracteristicile oferite, constatăm că în 35,1% predomină caracteristicile sociale pozitive (prietenoși, primitori/ospitalieri, comunicabili/sociabili, veseli, gospodari),

urmate de cele personale pozitive 32,4% (harnici/muncitori, buni la inimă, darnici); cele sociale negative (mândri, hapsâni, naționaliști) și personale negative (zgârciți, retrași, răutăcioși) cu 12,5%, respectiv. Cunoștințele tinerilor despre moldoveni în 96,8% din cazuri sunt din experiența personală, celelalte variabile de răspuns au o pondere nesemnificativă.

Percepția ucrainenilor

Ucrainenii s-au autocaracterizat ca fiind „oameni ca toți oamenii, la fel ca rușii, ca și moldovenii...și mai buni, și mai răi...Noi suntem ca ceilalți. Chiar dacă suntem ucraineni, suntem ucraineni din Moldova, deja ucraineni moldoveni” (IIA 5), „încăpățânați”, „șireți”, „populație slavonă”, „noi suntem ucraineni moldoveni care deja de câteva secole locuim în Moldova. Noi reprezentăm foștii recruți ucraineni. Pe atunci serviciul militar era de 25 de ani și ei fugeau, treceau Nistrul și se stabileau aici, unde se căsătoreau cu femei localnice...Respectiv, nu putem spune că suntem ucraineni adevărați, cu toate că, la mine, de 5 generații suntem toți ucraineni” (IIA 6).

Din tinerii reprezentanți ai celorlalte etnii, 41,8% au declarat că nu cunosc ucrainenii. Ceilalți au indicat că ucraineni sunt: buni la inimă (11,1%), veseli (6,1%), harnici, muncitori (5,5%), primitori, ospitalieri (4,3%), obișnuți, normali (4,2%), comunicabili, sociabili (4,4%), răutăcioși, răi (4,4%), prietenoși (3,7%), deștepți, cărturari (3,3%), zgârciți (3,2%). 65,3% din cei care au răspuns la această întrebare au dat caracteristici pozitive acestei etnii, față de 34,7% care au dat caracteristici negative. Într-o proporție mai mare au caracterizat ucrainenii pozitiv respondenții din mediul rural, cei de sex feminin, cei cu studii primare, cei cu vârsta de 14-17 ani. Conform caracteristicilor date, observăm că predomină cele sociale pozitive: primitori/ospitalieri, comunicabili/sociabili, veseli – 33,9%, urmate de cele personale pozitive: harnici/muncitori, buni la inimă, binevoitori – 23,9% și cele personale negative: zgârciți, răutăcioși, guralivi, egoiști – 21,6%. Majoritatea tinerilor care au răspuns la această întrebare cunosc ucrainenii din experiența personală (84,5%), din cele aflate în cadrul familiei (5,3%), din discuțiile cu prietenii (5,2%), din presă (4,2%).

Percepția rușilor

Intervievații ruși au menționat că sunt „un popor destul de deschis, răspândit, poți să-i găsești oriunde, în toată Europa” (IIA 11), „expresia „suflet rusesc” este ceea ce ne caracterizează cel mai mult. Calitățile pozitive: mărinimoși, imprevizibili, deschiși, hotărâți; calitățile negative: chef și desfrâu” (IIA 9), „poporul rus este unul stimat. Îmi place că vorbesc liniștit, dar nu-mi place că beau mult și în cantități mari” (IIA 10), „nu-mi place că la fiecare sărbătoare cineva numaidacă se tăvăleşte beat sub masă” (IIA 11).

Rușii sunt cea mai cunoscută minoritate etnică tinerilor din Republica Moldova; doar 15,3% au indicat că nu cunosc și nu pot caracteriza această etnie. Respondenții au dat următoarele caracteristici rușilor: buni la inimă (8,9%), mândri, fudui (8,4%), deștepți, cărturari (5,9%), prietenoși (4,4%), răutăcioși (4,2%), obișnuți, normali (4,2%), îndrăzneți, descărăreți (4,2%), îngâmfați, orgolioși (4,1%), lenoși (3,6%), comunicabili, sociabili (3,3%), veseli (3,3%), le place să bea (3,2%), muncitori (3,0%). Din cei care au dat caracteristici rușilor, 57,5% au dat caracteristici pozitive și 42,5% – negative. Într-o măsură mai mare au dat caracteristici pozitive rușilor respondenții din orașele mici și din sate, cei de sex masculin, cei cu studii primare și medii incomplete, tinerii cu vârsta de 14-17 ani. Conform tipurilor de caracteristici, pe primul loc se situează caracteristicile sociale pozitive: prietenoși, comunicabili, deștepți, veseli – 30,9%, urmate de cele personale negative: lenoși, orgolioși, răutăcioși – 24,0% și personale pozitive: îndrăzneți, buni la inimă – 19,5%. Cel mai mult rușii sunt cunoscuți din experiența personală (94,2%), dar la formarea opiniei despre etnia rusă contribuie și prietenii (2,1%).

Percepția găgăuzilor

Tinerii găgăuzi au indicat: „Găgăuzii sunt cu soveste, nu aruncă vorbe în vânt...” (IIA 14), „sunt veseli, muncitori și prietenoși..., dar nu-mi place că sunt impulsivi” (IIA 13).

Găgăuzii sunt puțin cunoscuți de tinerii de alte etnii din Republica Moldova (71,4% nu-i cunosc). Cei care au caracterizat reprezentanții acestei etnii au menționat următoarele caracteristici: buni la inimă (8,8%), harnici, muncitori (7,0%), răutăcioși (6,7%), impulsivi, nervoși (6,0%), urâți (5,6%), prietenoși (5,3%), uniți (4,6%), deștepți, cărturari (3,1%), zgârciți (2,5%), obișnuți, normali (2,4%). Caracteristici pozitive găgăuzilor au fost date de 56,1% din respondenți. Într-o măsură mai mare au caracterizat pozitiv această etnie locuitorii din orașele mici și de la sate, cei cu studii primare, tinerii cu vârsta de 14-17 ani. Conform tipurilor de caracteristici, găgăuzii au primit în special caracteristici sociale pozitive – harnici, deștepți, uniți, de încredere (31,0%), personale negative – zgârciți, guralivi, răutăcioși, încăpățânați (27,7%) și personale pozitive –

îndrăzneți, buni la inimă, binevoitori (21,1%). Dintre tinerii care au declarat că cunosc etnia găgăuză, 84,7% îi cunosc din experiența personală, 6,4% din discuțiile în familie, 4,9% din discuțiile cu prietenii și 3,4% din presă. Analiza datelor în dependență de zona geografică denotă că etniile găgăuză și bulgară sunt puțin cunoscute de tinerii din regiunea de nord a republicii.

Percepția românilor

Românii nu sunt cunoscuți de 46,0% din tinerii participanți la sondaj. Reprezentanții acestei etnii au obținut în cadrul cercetării următoarele caracteristici: culturali, educați (5,6%), prietenoși (5,4%), deștepți, cărturari (5,2%), buni la inimă (4,6%), comunicabili, sociabili (4,5%), răutăcioși (4,4%), harnici, muncitori (4,1%), mândri, fudui (3,9%), făloși, lăudăroși (3,7%), mincinoși, necinstiți (2,9%). Din cei care au caracterizat românii, 55,4% au oferit caracteristici pozitive, 44,6% – negative. Într-o măsură mai mare, caracteristici pozitive au dat tinerii din municipii, cei cu studii medii incomplete și cei cu vârsta de 14-17 ani. Conform tipului de caracteristici, predomină cele sociale pozitive – comunicabili, prietenoși, veseli (36,2%), urmate de cele sociale negative – lăudăroși, mândri, mincinoși, naționaliști, vicleni (22,8%) și cele personale negative – orgolioși, vulgari, egoiști, guralivi (20,1%). Opinia tinerilor despre români este formată în baza experienței personale (83,7%), presei (6,8%), discuțiilor cu prietenii (5,1%) sau cu membrii familiei (4,3%).

Percepția bulgarilor

Din interviuri constatăm că bulgarii se caracterizează ca fiind „uniți și foarte prietenoși, ne ajută unii pe alții indiferent de faptul unde ne aflăm” (IIA 17), „binevoitori, posibil în unele momente zgârciți, ambițioși” (IIA 18).

Bulgarii sunt una dintre etniile cele mai puțin cunoscute de către tinerii din Republica Moldova (78,3% din tineri au declarat că nu-i cunosc). Tinerii de alte etnii au dat următoarele calificative bulgarilor: buni la inimă (13,8%), urâți (7,0%), harnici, muncitori (5,2%), prietenoși (5,2%), răutăcioși (5,2%), veseli (4,1%), comunicabili, sociabili (3,3%), obișnuiți, normali (3,3%), hapsâni (3,3%), omenoși (2,8%), răbdători, liniștiți, cumiți (2,4%), impulsivi, nervoși (2,3%), deștepți, cărturari (2,3%), de încredere (2,2%), mândri, fudui (2,2%). Din cei care au caracterizat bulgarii, 64,8% au oferit caracteristici pozitive și 35,2% – negative. Într-o proporție mai mare au caracterizat bulgarii pozitiv tinerii de la sate, cei de sex feminin, cei cu studii primare, cei cu vârsta de 14-17 și 26-30 ani. După tipul caracteristicilor, și în cazul bulgarilor pe primul loc se plasează caracteristicile sociale pozitive – uniți, veseli, cumiți, deștepți (34,4%), urmate de cele personale pozitive – omenoși, harnici, buni la inimă (25,0%) și cele personale negative – impulsivi, zgârciți, retrași (18,3%). Din tinerii care au declarat că cunosc etnia bulgară, 83,0% îi cunosc din experiența personală, 6,6% – din discuțiile cu membrii familiei, 6,3% – din presă, 4,2% – din discuțiile cu prietenii.

Percepția romilor

Din interviul realizat cu reprezentantul acestei etnii aflăm „ceea ce caracterizează etnia romă: ne ajută, la nevoie sărim toți în ajutor. La etnia noastră îmi place că suntem sinceri unul cu altul, suntem înțelegători unul cu altul, ne ajută – fiecare sare pentru copil... Noi suntem romi și nu ne rușinăm cu aceasta, chiar ne mândrim” (IIA 20).

35,3% din tineri au declarat că nu cunosc etnia romă și nu pot caracteriza reprezentanții acestei etnii. Cei care au caracterizat romii au dat următoarele trăsături de bază: răutăcioși (9,9%), mincinoși (9,3%), hoți (9,0%), murdari (5,7%), vicleni, trădători (5,5%), grosolani, vulgari (5,4%), needucați (5,3%), săraci, cerșetori (3,7%), guralivi, vorbăreți (3,6%), lenoși (3,2%), îndrăzneți, descărăreți (3,1%), impulsivi, nervoși (2,9%), buni la inimă (2,8%), urâți (2,7%), uniți (2,3%). Din cei care au dat caracteristici romilor, 77,5% au dat caracteristici negative și doar 22,5% – pozitive. Într-o măsură mai mare, caracteristici pozitive au dat romilor tinerii din orașele mici, cei cu studii medii de specialitate sau medii incomplete, tinerii cu vârsta de 14-17 ani. Conform tipului de caracteristici date, predomină cele sociale negative – hoți, murdari, needucați, săraci, vicleni (39,0%), personale negative – lenoși, guralivi, debili, zgârciți (30,3%) și cele sociale pozitive – uniți, veseli, harnici (12,2%). Opinia tinerilor despre romi în 86,5% din cazuri este formată în baza experienței personale, în 8,1% din cazuri – în urma discuțiilor cu prietenii și în 3,2% – în urma discuțiilor cu membrii familiei.

Constatăm astfel că în rândul tinerilor din Republica Moldova cele mai multe prejudecăți și stereotipuri sunt față de etnia romă care a fost caracterizată cel mai negativ.

Datele analizate indică necesitatea: (i) dezvoltării unei strategii de educație interculturală de către Ministerul Educației, Ministerul Tineretului, Departamentul Relații Interetnice în colaborare cu reprezentanții societății civile, care să contribuie la cunoașterea culturii diferitelor etnii, dezvoltarea toleranței, recunoașterea diversității; (ii) implicării mass-media în informarea populației despre cultura diferitelor etnii (realizarea mai multor reportaje, emisiuni despre etniile din Republica Moldova) și dezvoltarea dialogului intercultural în societatea moldovenească; (iii) cunoașterii și asigurării posibilităților de utilizare a limbilor

materne ale grupurilor minoritare, dar și de învățare a limbii române de către reprezentanții altor etnii; (iv) educații toleranței elevilor în cadrul instituțiilor de învățământ față de reprezentanții altor etnii, înlăturării prejudecăților și stereotipurilor prin cunoașterea culturii etniilor din Republica Moldova. Or, posibil ca educația interculturală să nu reprezinte soluția perfectă, dar, cu siguranță, reprezintă o soluție interogativă și reflexivă importantă pentru tinerii din Republica Moldova.

Referințe:

1. Structura sociodemografică a eșantionului cantitativ

	Categorii sociodemografice	Numărul respondenților	%
Etnia*	Moldoveni	608	75,8
	Ucraineni	67	8,3
	Ruși	47	5,9
	Găgăuzi	35	4,4
	Români	18	2,2
	Bulgari	15	1,9
	Alta	12	1,5
Mediul de reședință	rural	417	52,0
	urban mic	171	21,3
	urban (municipiile Chișinău, Bălți, Comrat)	214	26,7
Sexul	masculin	374	46,6
	feminin	428	53,4
Vârsta	14-17 ani	247	30,8
	18-21 ani	235	29,3
	22-25 ani	159	19,8
	26-30 ani	161	20,1
Studiile	primare/medii incomplete	297	36,9
	medii generale	215	26,8
	medii profesionale	159	19,8
	superioare / superioare incomplete	132	16,4

*Respondenții singuri și-au declarat etnia. În cadrul studiului, 2,2% din tineri (18 tineri) s-au declarat români. Datele colectate atestă că tinerii percep diferit etniile moldovenească și română.

2. Structura sociodemografică a eșantionului calitativ

Nr.	Etnia	Mediul de reședință	Vârsta	Sexul	Studiile
IIA 1	Moldovenească	Urban	27 ani	Masculin	Superioare
IIA 2	Moldovenească	Rural	18 ani	Masculin	Medii generale
IIA 3	Moldovenească	Rural	20 ani	Feminin	Medii generale
IIA 4	Moldovenească	Urban	27 ani	Feminin	Superioare
IIA 5	Ucraineană	Rural	30 ani	Masculin	Profesionale
IIA 6	Ucraineană	Rural	30 ani	Feminin	Superioare
IIA 7	Ucraineană	Urban	22 ani	Masculin	Medii generale
IIA 8	Ucraineană	Urban	20 ani	Feminin	Medii generale
IIA 9	Rusă	Urban	29 ani	Feminin	Superioare
IIA 10	Rusă	Rural	21 ani	Feminin	Medii generale
IIA 11	Rusă	Urban	23 ani	Masculin	Profesionale
IIA 12	Rusă	Rural	28 ani	Masculin	Medii generale
IIA 13	Găgăuză	Urban	22 ani	Feminin	Superioare
IIA 14	Găgăuză	Rural	21 ani	Masculin	Medii generale
IIA 15	Găgăuză	Urban	29 ani	Feminin	Superioare
IIA 16	Bulgară	Rural	18 ani	Feminin	Medii generale
IIA 17	Bulgară	Rural	23 ani	Masculin	Medii generale
IIA 18	Bulgară	Urban	24 ani	Feminin	Profesionale
IIA 19	Bulgară	Urban	29 ani	Masculin	Superioare
IIA 20	Romă	Rural	30 ani	Feminin	Medii generale

3. Smith A.D. National Identity. - Penguin Books, 1991, p.21.

Prezentat la 30.04.2010

O INCURSIUNE ÎN EDUCAȚIA INCLUZIVĂ: ABORDARE COMPARATIVĂ

Tatiana JALBĂ, Stela MILICENCO

Catedra Asistență Socială

Inclusive education means that all students in a school, regardless of their strengths or weaknesses in any area, become part of the school community. The right of children with disabilities to quality education is stated in international acts, such as UN Convention on the rights of Children (1989), Salamanca statement UNESCO (1994), UN Convention on the rights of people with disabilities (2006). As Inclusive Education, Education for All are new approaches in the world and mostly in Moldova, it is important to study the international positive experiences on inclusion in order to be implemented in Republic of Moldova. By comparing the international practices on inclusive education it can be highlighted the next important features: In majority of countries which have positive practices, the inclusion process was developed through programs/projects implemented through a strong partnership school – community; Every project, program of inclusion did not include all children with special needs from the community in the same time, but it was done step by step, by integrating a limited number of children with special needs in order to not disturb the process of education and in the same time by providing support services; The civil society, through its structures (especially, non-governmental organization, associations of parents, etc), take strong responsibilities and initiates partnership with governmental officials in order to support the process of inclusion of children with special needs in school and in community. The article „An inroad in inclusive education: comparative approach” refers to different positive practices in inclusive education, developed by different countries, referring also to aspects which could be applied in Republic of Moldova.

Bogăția spirituală a lumii constă în respectul și valorizarea tuturor persoanelor, indiferent de originea lor socială, de capacități și abilități. Educația este pilonul progresului social și al calității vieții, domeniu care transformă succesul/insuccesul unei persoane în succesul/insuccesul întregii societăți. Educația incluzivă este un domeniu în dezvoltare. În întreaga lume părinții, profesorii, organizațiile de resort depun efort într-o dezvoltare a practicilor educaționale pozitive, astfel încât toți copiii și tinerii pot să beneficieze împreună de o educație de calitate. Pentru copiii cu dizabilități aceste practici constituie incluziunea în școlile și clasele generale împreună cu semenii lor fără dizabilități.

În plan internațional, tendințele în promovarea incluziunii sunt susținute de o serie de inițiative și tratate, printre care: **Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului (1989)**, care a fost semnată de 193 de țări, **Regulile Standard privind Egalizarea Șanselor pentru copiii cu dizabilități ONU (1993)**, **Declarația de la Salamanca UNESCO (1994)**, **Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități**. Aceste documente recunosc dreptul tuturor copiilor la educație.

Unele țări au înregistrat progrese importante în promovarea educației incluzive din punctul de vedere al legislației naționale, spre exemplu: Canada, Cipru, Danemarca, India, Luxemburg, Malta, Norvegia, Africa de Sud, Spania, Suedia, Uganda, Marea Britanie și Statele Unite ale Americi. Legislația italiană a acceptat educația incluzivă din 1970.

Analizând în mod comparativ experiențele existente în domeniul educației incluzive în țările lumii, pot fi evidențiate unele aspecte comune:

- ✓ În majoritatea cazurilor, integrarea copiilor cu cerințe educative speciale (CES) în școli obișnuite s-a realizat prin intermediul unor programe/proiecte implementate în parteneriatul școală – comunitate;
- ✓ Fiecare proiect sau program de integrare nu a cuprins toți copiii cu cerințe speciale din comunitate în același timp. Strategia adoptată a presupus integrarea unui număr limitat de copii pentru a evita unele disfuncții în cadrul sistemului de învățământ (imposibilitatea desfășurării normale a activităților în clase, lipsa interesului sau refuzul cadrelor didactice de a lucra în condițiile educației integrate).
- ✓ Societatea civilă, prin structurile sale (în special, organizațiile nonguvernamentale, asociațiile de părinți, organizațiile de pe lângă biserici), își asumă responsabilități ferme și inițiază în parteneriat cu alte instituții comunitare proiecte de susținere a persoanelor cu cerințe speciale și de integrare a lor în școlile obișnuite sau în activități comunitare.

În unele țări ale lumii deja s-au obținut schimbări majore în domeniul educației integrate, fiecare țară fiind la un anumit nivel de dezvoltare a învățământului incluziv. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), în parteneriat cu Centrul de Cercetări în domeniul Educației, au realizat un Raport „Integ-

rarea elevilor cu cerințe educative speciale în școlile generale”, privind rezultatele integrării în cele 21 țări membre, axându-se pe diverse domenii. Cele mai importante aspecte țin de următoarele componente:

1. Politici și legislație

În *Australia*, educația incluzivă s-a dezvoltat pe baza implementării *Programului Național pentru Echitate în școli* din 1993 și a inițiativei Națiunilor Active din 1993, care prevedeau dezvoltarea sistemului incluziv.

În *Franța*, odată cu implementarea Legii cu privire la Educație din 1989, autoritățile locale erau obligate să asigure educația tuturor copiilor cu dizabilități, iar modificările din 1991 prevedeau integrarea în școlile generale a unor categorii de copii cu dizabilități și obținerea diplomei de absolvire.

Legislația *germană* recunoaște dreptul copiilor cu dizabilități la educație în școlile generale, părintele având dreptul la alegere cu referire la integrarea lor.

Legislația *italiană* din 1992, consolidată prin Decretul prezidențial din 1994, stabilește criteriile privind dezvoltarea Planurilor Educaționale Individualizate și întărește verigile interdisciplinare. Învățământul incluziv fiind acceptat în Italia încă din anii 1970.

În *Spania*, legislația din 1995 prevede definitivarea conceptului de Cerințe Educaționale Speciale, incluzând copiii care au nevoie de suport special și adaptare curriculară, inclusiv copiii dezavantajați social și supradotați.

Promovarea unei politici educaționale incluzive reprezintă o prioritate la nivelul tuturor țărilor europene și al Comisiei Europene.

România, ca stat membru al Uniunii Europene, a adoptat politica educațională incluzivă ce are la bază principiul egalității șanselor și necesită eforturi deosebite pentru integrarea tuturor copiilor care frecventează învățământul special în învățământul de masă. Numărul mare de copii din învățământul special, precum și insuficiența resurselor umane, materiale și financiare, presupune un proces de durată.

2. Organizarea sistemului educațional

Evoluția situației cu privire la educația incluzivă din *Germania, Grecia, Australia, Norvegia, Spania, Turcia, Marea Britanie, SUA* indică o creștere a numărului de elevi cu dizabilități în școlile generale. *Australia*, spre exemplu, se orientează spre includerea copiilor cu dizabilități ușoare și moderate mai mult în clase speciale în cadrul școlilor generale, decât în școlile speciale. În *Austria*, numărul total al copiilor cu CES a crescut, însă numărul copiilor incluși în școlile speciale a rămas același. La nivel regional, școala specială funcționează ca Centru de Resurse, susținând și informând școlile generale privind educația copiilor cu dizabilități. În clasele incluzive 4 din cei 20 de elevi sunt cu CES, fiind învățați de doi profesori, dintre care unul specialist în domeniul educației speciale.

În *Franța*, în ultimii 20 de ani s-a înregistrat o creștere cu 20% a numărului de studenți cu dizabilități în universități.

În *Germania*, numărul elevilor din școlile speciale a scăzut în ultimii ani cu 3,3%. În același timp, a crescut numărul elevilor cu CES în școlile de cultură generală. Majorările s-au produs ca urmare a elaborării recomandărilor Conferinței Naționale din 1994 în cadrul Ministerului Educației și Culturii, ce prevedeau drepturile copiilor cu dizabilități de vârstă școlară de a fi integrați în școli generale. Aproximativ 150 de școli sunt incluse într-un program experimental în domeniul educației incluzive. Programul prevede implementarea unui model de educație, în cadrul căruia numărul elevilor în clasă să fie 20, dintre care 2 cu dizabilități. Elevii sunt instruiți de 2 profesori, dintre care un profesor de sprijin.

3. Curriculum-ul educațional

În *Danemarca*, conform Actului cu privire la Educație din 1994, se acceptă modificarea Curriculum-ului în dependență de nevoile copilului. Aceasta prevede numărul de ore săptămânale, varietatea subiectelor studiate. În *Spania*, au fost elaborate ghiduri, orientate spre ajutorarea profesorilor în adaptarea Curriculum-ului Național la necesitățile copiilor cu dizabilități.

4. Implicarea părinților și a comunității

Autoritățile locale din *Franța* sunt responsabile de informarea despre facilități, programe și alte servicii privind școlarizarea copiilor cu dizabilități. Părinții copiilor cu dizabilități din *Grecia* manifestă interes deosebit în obținerea suportului pentru copiii lor încadrați în școlile generale. Ei cooperează cu profesorii, asigurând, în unele cazuri, chiar ei înșiși acest suport.

În *Germania* s-a observat o creștere a implicării comunității și a părinților în educație. Părinții copiilor fără dizabilități sunt îngrijorați de faptul că includerea copiilor cu dizabilități în clase generale ar putea încetini educarea copiilor lor; de aici rezultă necesitatea adaptării sistemului incluziv.

5. Instruirea și formarea cadrului didactic

Dezvoltarea învățământului incluziv în *Danemarca* a fost însoțit de necesitatea creșterii numărului activităților de formare în domeniu pentru profesori. Numărul profesorilor care frecventează cursurile de doi ani în domeniul educației incluzive s-a dublat comparativ cu anii 1993-1994.

În *Spania*, instruirea profesorilor în domeniul educației speciale este realizată de către Rețeaua de Centre a Profesorilor. Deoarece dezvoltarea învățământului incluziv necesită dezvoltarea Curriculum-ului, în 1994 Centrul Național de Resurse în domeniul incluziunii școlare a fost inclus în grupul pentru elaborarea Curriculum-ului pentru toți elevii.

În *România*, la solicitarea Ministerului Educației și Cercetării, peste 250 de învățători și profesori din școlile generale au participat, în perioada 1998-2002, la cursuri de formare în domeniul educației incluzive. Cursanții au fost din București și din județele Timiș, Cluj, Iași, Sibiu, Brăila, Dolj și Dâmbovița. Toate aceste activități au fost desfășurate în cooperare cu Ministerul Educației, instituțiile superioare, inspectoratele școlare și cu Asociația RENINCO, România (Rețeaua Națională de Informare și Cooperare).

6. Desfășurarea procesului

Ne vom referi la unele aspecte internaționale, dintre cele mai relevante pentru subiectul propus. Astfel, sistemul de învățământ din **Danemarca** este orientat spre crearea posibilităților de integrare a diferitelor pătri sociale: spre integrarea copiilor din clase sociale diferite, integrarea copiilor cu deficiențe și a celor din grupuri etnice diferite. Istoria învățământului incluziv danez începe din 1969, când parlamentul danez a adoptat hotărârea privind învățământul integrat pentru copiii cu deficiențe de sănătate. Dezvoltarea cu succes a integrării a fost în strânsă legătură cu procesul de normalizare, ce urmărea scopul de includere a persoanelor cu dizabilități în anturajul normal de viață în măsura în care este posibil. Principiile descentralizării, integrării și normalizării sunt principale în procesul instructiv al elevilor cu dizabilități. Sprijinul special al elevilor cu dizabilități este controlat de administrația municipală, care trebuie să înzestreze școala generală cu cele necesare pentru școlarizarea lor.

În Danemarca se disting patru niveluri ale procesului de integrare:

- Școala generală și școala specială dublate (școli – „gemeni”);
- Clasa sau câteva clase speciale (clase centre) în cadrul școlii generale;
- „Clinica” în cadrul școlii generale;
- Învățământul integrat.

În 1976, în Danemarca a demarat proiectul *The School for Everybody, the Society for Everybody* (Școala pentru fiecare, societatea pentru fiecare), fiind înființată Liga Educațională (Educational League), care, alături de Consiliul de Psihologie Școlară, urma să susțină drepturile copiilor (cu vârstă între 0-18 ani) la educație în cadrul școlilor de masă. Scopul Ligii Educaționale era susținerea transformării unor școli primare și secundare în școli incluzive, cu clase în care să fie integrați un număr limitat de copii, unde fiecare copil cu CES să poată primi servicii educaționale, asistat fiind de profesori de suport/sprijin. Consiliul de Psihologie Școlară era responsabil de asigurarea condițiilor de educație specială a copiilor integrați:

- Flexibilizarea și adaptarea Curriculum-ului școlar;
- Implicarea activă a părinților în educația copiilor;
- Inițierea și derularea unor activități educative extrașcolare prin valorificarea resurselor și serviciilor din comunitate;
- Informarea opiniei publice prin mass-media sau întâlniri directe cu privire la specificul învățământului incluziv;
- Inițierea cursurilor de perfecționare a cadrelor didactice pe teme ce țin de educația integrată.

Deși s-au înregistrat schimbări în domeniul educației incluzive, totuși mai sunt necesare intervenții, deoarece numărul copiilor incluși în școlile speciale este încă în creștere.

Proiectul de integrare educațională din **Spania** (Educational Integrational Project, Valladolid) a avut ca scop aplicarea principiului normalizării în sistemul de învățământ. Acesta ar fi trebuit să se producă prin integrarea în școala obișnuită a copiilor cu cerințe speciale în educație. Totodată, s-a prevăzut asigurarea tuturor serviciilor de care aceștia au nevoie pe parcursul școlarizării:

- Organizarea resurselor existente în sistemul public de învățământ și reorganizarea funcțională a centrelor/școlilor speciale ca centre de resurse pentru susținerea activităților de integrare a copiilor și adolescenților cu deficiențe sau probleme de învățare;
- Dezvoltarea procesului de integrare școlară prin identificarea unui număr de școli unde să se aplice sistematic integrarea copiilor cu cerințe speciale, concomitent cu ameliorarea și adaptarea condițiilor de predare la clase prin diferențierea și adaptarea Curriculum-ului;
- Coordonarea permanentă între instituțiile școlare și cele de asistență a copiilor cu cerințe speciale pentru realizarea în comun a obiectivelor incluse în proiect;

- Formarea personalului didactic prin includerea în programele de pregătire inițială sau continuă a unor cursuri de specializare în educație integrată.

În Spania, Ministerul Educației și Științei și Comunitățile Autonome sunt responsabile de dezvoltarea și implementarea serviciilor necesare facilitării integrării copiilor cu CES în școlile generale. Sistemul educativ al elevilor cu CES este organizat în două moduri:

1. Susținerea copilului cu nevoi speciale de către cadrul didactic de sprijin. Activitatea acestuia este orientată spre:

- dezvoltarea condițiilor de învățare pentru toți copiii;
- lucrul individual cu copiii cu nevoi speciale.

2. Echipa multidisciplinară (specialiști în educație, psihologi, asistenți sociali, logopezi) ce lucrează cu copilul în afara școlii, având în programele de reabilitare copii din mai multe școli din regiune.

Activitatea echipei multidisciplinare este axată pe:

- ✓ evaluarea abilităților și posibilităților de învățare ale elevilor;
- ✓ adaptarea Curriculum-ului;
- ✓ dezvoltarea activității școlare.

După anul 1985, oferta educațională în Spania include: școlile speciale cu internat, școlile speciale de zi, un număr redus de clase speciale și școala de cultură generală. În același timp, toate cele 7 categorii de copii cu cerințe speciale, descrise de UNESCO, beneficiază de serviciile cabinetelor de resurse și ale cadrelor didactice de sprijin. Nivelul ridicat de integrare duce la creșterea numărului de copii cu cerințe speciale ce merg în școli obișnuite. Acesta este de 3 ori mai mare în comparație cu numărul celor ce frecventează școlile speciale.

Un rol important în sprijinirea, coordonarea și extinderea integrării educației speciale în Spania l-a avut „Institutul național de resurse pentru educația specială”, care funcționează ca structură integrată în cadrul Ministerului Educației și Științei din Spania.

Din anii 1951-1960 în **Anglia** a început să se vorbească despre instruirea integrată a copiilor cu dizabilități, și anume: despre instruirea copiilor cu handicap mental în cadrul școlii de cultură generală, alături de copiii obișnuiți. Treptat, instituțiile speciale au început să fie lichidate, copiii fiind transferați în clase speciale sau în clasele obișnuite ale școlilor de cultură generală. O grijă deosebită față de copiii cu nevoi speciale și familiile acestora o poartă asistenții sociali. Legea de bază privind educația copiilor cu CES este Legea Învățământului din 1981, care prevede dreptul copiilor cu dizabilități de a învăța în școli generale, dacă aceasta era dorința părinților cu condiția că:

- copiii cu dizabilități erau instruiți corespunzător în școala generală;
- instruirea celorlalți copii din clase decurge la nivelul cuvenit;
- antrenarea copiilor cu dizabilități în toate genurile de activități a vieții școlare decurgea în mod eficient.

Elevii cu deficiențe fizice și dereglări de văz s-au dovedit a fi mai ușor de integrat în școala generală; mai puțin sunt antrenați copiii cu deficiențe intelectuale, iar copiii cu probleme emoționale și cu comportament deviant sunt supuși unei segregări mai pronunțate decât pe timpuri.

Italia a devenit un laborator pentru întreaga lume. Reprezentanții altor state vin pentru a observa școlile de acolo. „Multe țări au început prin integrarea treptată a copiilor cu dizabilități în școli generale și, după o perioadă îndelungată de timp, mai sunt școli speciale”, afirmă Dr. Raffaele Tortora, director al Centrului Național de Studii, Inovații și Dezvoltare în domeniul Educației din Italia, în cadrul unui seminar de evaluare a învățământului incluziv.

Începând cu anii '70 ai secolului trecut, publicațiile UNESCO și OECD afirmă că în Italia este cea mai înaltă rată de incluziune școlară din Europa. Piatra de temelie în dezvoltarea învățământului incluziv o constituie Legea națională 118 din 1971, care stabilește învățământul obligatoriu în clasele obișnuite ale școlilor generale pentru toți copiii cu dizabilități (cu excepția celor cu forme grave de deficiențe fizice și intelectuale). Înainte de elaborarea legii existau deja școli unde erau integrați copiii cu dizabilități: în Florența, Parma. Astfel, specialiștii din Italia afirmă: „Legea a urmat practica, deoarece practica era eficientă”. Această perioadă a fost numită „integrare sălbatică”.

Anii 1975-2001 pentru Italia se consideră *perioada reformelor*: școlile speciale sunt închise, copiii cu nevoi speciale fiind integrați în școli de cultură generală.

Liderii mișcării de integrare școlară a copiilor cu dizabilități au stabilit patru elemente, ca puncte de sprijin în dezvoltarea învățământului incluziv:

- Echipa multidisciplinară (pedagogi de sprijin, asistenți sociali, logopezi, psihologi, psihopedagogi, kinetoterapeuți) care susțin profesorul de clasă în lucrul cu copiii cu dizabilități;

- Colaborarea între părinți, profesori, personal medical și comunitate, dezvoltând alternative modelului medical tradițional;
- Sensibilizarea societății prin intermediul mass-media și al întâlnirilor publice;
- Prezența unor lideri carismatici, ca Franco Basaglia și Dr. Adriano Milani Comparetti, siguri în beneficiul dublu al integrării copiilor cu dizabilități pentru copiii cu și fără probleme.

Dr. Adriano Milani Comparetti afirmă: „Când am început în anii '60, ne-am dat seama că cea mai bună cale spre acceptare era includerea copiilor în școlile apropiate domiciliului. Am observat că atitudinea s-a schimbat, iar schimbările au avut loc în baza acțiunilor concrete, și nu a unor concepte abstracte” [5].

Cu două decenii în urmă, OECD a denumit Italia drept cea mai înaintată țară în incluziunea copiilor cu dizabilități în școlile generale, pe baza faptului că peste 90% din copiii cu dizabilități sunt integrați în școli. OECD susține că „integrarea în Italia constă în plasarea tuturor copiilor în clase generale, rezultatul fiind prezența în clasă a copiilor cu handicap sever sau multiplu, în timp ce în alte țări aceștia ar fi plasați în școli speciale. Copiii sunt integrați fizic în clasa generală și lucrează cu profesorul clasei sau cu cadrul didactic de sprijin. Cadrul didactic de sprijin lucrează în clasă nu doar cu copilul cu CES, dar și cu întregul colectiv, susținând profesorul de bază, prin aceasta evitându-se izolarea sau stigmatizarea copiilor care necesită ajutor” [6].

În Italia a fost dezvoltat un model de integrare școlară, care se realizează în patru faze:

1. Raportarea cazului – are loc atunci când este stabilită diagnoza medicală a copilului. Chiar din prima fază copilul este asigurat cu cadru didactic de sprijin care ghidează cazul.
2. Se stabilește diagnoza funcțională a copilului, care descrie patologia, dizabilitatea, capacitățile, aptitudinile, deprinderile copilului.
3. Pe baza diagnozei funcționale se stabilește profilul funcțional-dinamic, care indică caracteristicile fizice, psihologice, sociale și emoționale, dificultățile de învățare și șansele de recuperare, abilitățile ce necesită susținere și dezvoltare. Profilul este revăzut periodic pentru a se stabili efectele diverselor acțiuni întreprinse și influența mediului școlar.
4. În baza informației acumulate se elaborează Planul Educațional Individualizat. Activitatea de învățare este adaptată fiecărui copil, creându-se condiții optime pentru dezvoltare. Curriculum-ul este flexibil și se permite elaborarea lui diferențiată în dependență de potențialul copilului.

După o perioadă de 3-4 luni Consiliul Școlar examinează raportul profesorului referitor la succesele înregistrate de copil în urma activităților în clasă și activităților extracurriculare și se compară obiectivele stabilite în Planul Educațional Individual cu rezultatele obținute.

Legea națională 517 din 1977 prevede strategiile de implementare a învățământului incluziv:

- Se efectuează o evidență și monitorizare riguroasă a situației copiilor cu CES de către ramura de resort din cadrul Administrației Publice Locale;
- Numărul maximum de elevi în clase nu trebuie să depășească 20;
- În clasă sunt incluși maximum 2 copii cu dizabilități și se acordă servicii sociopsihologo-pedagogice;
- Cadrul didactic de sprijin și profesorul din clasă lucrează în echipă, ambii interacționând cu toți copiii.

Sistemul școlar din **Norvegia** este bazat pe câteva principii fundamentale:

- Oportunități egale pentru toți;
- Solidaritate socială și culturală;
- Sistem școlar democratic;
- Participare egală la toate nivelurile.

Legea privind Învățământul Primar și Secundar din 1969 prevede educația copiilor cu deficiențe severe și multiple în școlile generale. Responsabili de educația acestor copii fiind autoritățile locale și municipale. În vederea asigurării educației incluzive, apare necesitatea creării unui sistem consultativ pentru școlile speciale, privind educația copiilor cu dizabilități. Astfel, 20 de școli speciale au fost transformate în Centre Naționale de Resurse privind educația copiilor cu CES. Centrele de Resurse, împreună cu Serviciile Educațional-Psihologice:

- Susțin profesorii din școlile generale la elaborarea programelor individuale pentru copiii cu CES, bazate pe abilitățile și cerințele speciale ale copilului în acord cu părinții;
- Ghidează modul de implementare a unui program.

Obiectivul de bază al Centrului de Resurse este dezvoltarea unui sistem de suport, care să asigure toți copiii, tinerii și adulții cu CES cu educație de calitate, bine organizată, fiind adaptată aptitudinilor și abilităților lor.

În procesul de reorganizare a educației speciale a fost creat *National Users' Forum* (Forumul Național al Utilizatorului), ai cărui membri sunt părinții copiilor cu dizabilități și organizațiile întemeiate de ei, condus

de Asociația Norvegiană a Persoanelor cu Dizabilități. Scopul forumului este de a se asigura că punctul de vedere al persoanelor cu dizabilități este auzit, prin schimbul de informații și discuții între membrii Ministerului Educației și Cercetării și Centrul de Resurse în domeniul educației speciale.

Reforma din 1994 prevede dreptul copiilor cu dizabilități care au absolvit școala primară să urmeze studiile în școlile secundare.

În **Uganda**, drepturile persoanelor cu dizabilități sunt stipulate în Constituție și limbajul semnelor este recunoscut ca limbă oficială. Copiii cu deficiențe de auz sunt integrați în școlile generale, beneficiind de suport în învățare.

În orașul Douentza, în **Mali**, (Africa de Vest – una dintre cele mai sărace regiuni din lume) băștinașii au lucrat împreună cu agențiile locale pentru a întemeia o școală, unde copiii cu dizabilități merg împreună cu semenii lor fără deficiențe. Unul din profesori a afirmat: „La început ne-am luat angajamentul de a include copii cu dizabilități, dar nu înțelegeam ce ar putea ei face în școală. Acum am trecut de la angajament la convingere”.

Mai amănunțit ne vom referi la **România**.

În ceea ce privește **cadrul legislativ**, menționăm că România ține cont de legislația creată de organismele internaționale cu privire la educația persoanelor cu CES. Actele internaționale la care România a aderat prin semnarea acestor documente sunt:

- Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului;
- Declarația de la Salamanca;
- Declarația mondială asupra educației pentru toți.

Constituția României (art.46) prevede următoarele: „Persoanele handicapate se bucură de protecție specială. Statul asigură realizarea unei politici naționale de prevenire, de tratament, de readaptare, de instruire și de integrare a handicapatilor, respectând îndatoririle ce revin părinților și tutorilor”.

Organizarea procesului de educație incluzivă

În România, copiii cu dizabilități au acces la diverse forme de educație și pot fi înscriși, în funcție de forma de dizabilitate, în învățământul special sau de masă. Copiii cu deficiențe medii, tulburări de limbaj, dificultăți de învățare, tulburări socioafective sau de comportament sunt integrați în școlile de masă, unde pot beneficia de servicii educaționale de sprijin. Învățământul special este organizat în dependență de tipul de deficiență – mentală, de auz, de văz, motorie și alte deficiențe asociate. Identificarea tipului de deficiență și gradul acesteia este în competența Comisiei de Protecție a Copilului, instituție aflată în subordinea consiliilor județene.

În sistemul educațional românesc, integrarea copiilor cu CES în școlile de masă poate fi realizată sub mai multe forme: clase compacte, grupe de 3-4 copii integrate în școlile de masă. Cea mai frecventă formă de integrare este integrarea individuală în clasele obișnuite în școlile de masă, cele mai apropiate domiciliului acestora.

În învățământul special integrat pot funcționa:

- a) grupe de grădiniță specială în grădinițele de masă;
- b) clase speciale compacte integrate în școlile de masă;
- c) grupuri de elevi cu cerințe educative speciale integrate în școlile de masă;
- d) elevi cu cerințe educative speciale integrați individual în școlile de masă;
- e) clase speciale de arte și meserii integrate în școli de masă de arte și meserii și în licee și grupuri școlare din învățământul de masă;
- f) grupe/clase de copii/elevi infestați cu virusul HIV;
- g) centre logopedice interșcolare;
- h) centre școlare pentru educație incluzivă;
- i) centre județene sau ale municipiului București de resurse și de asistență educațională.

Învățământul special și special integrat cuprinde:

- a) învățământ de zi;
- b) învățământ seral;
- c) învățământ cu frecvență redusă;
- d) învățământ cu scutire parțială de frecvență;
- e) școlarizare la domiciliu.

Unitățile de învățământ special și special integrat sunt coordonate metodologic inspectoratelor școlare județene/al municipiului București.

***Servicii educaționale de sprijin pentru copiii cu cerințe educaționale speciale integrați în școlile de masă
Cadrul didactic de sprijin***

Serviciile educaționale de sprijin se acordă în România în baza OMEdC nr.5379/25.11.2004 privind modalitatea de organizare și funcționare a serviciilor educaționale de sprijin, prin cadre didactice itinerante pentru copii cu cerințe educaționale speciale integrați în școala de masă. În anul 2001, prin ordinul OMEdC nr.4653/08.10.2001 a fost aprobată „Metodologia de organizare și funcționare a serviciilor educaționale pentru copiii/elevi deficienți integrați în școala publică prin cadre didactice de sprijin/itinerante”. Aplicarea acestei metodologii a relevat necesitatea adaptării ei la situații concrete prin modificarea unor structuri, capitole, articole, alineate. Normarea și încadrarea cadrelor didactice de sprijin/itinerante se realizează astfel:

a) o normă de 16 ore pentru 8 - 12 copii/elevi cu cerințe educaționale speciale în grupe de grădinițe/clase din unități de învățământ obișnuit, la același nivel/palier de studii, echivalentă normei de predare în conformitate cu prevederile art.43 din Legea nr.128/1997;

b) o normă de 16 ore pentru 4 - 6 copii/elevi cu deficiențe severe/asociate, integrați în grupe/clase din școala obișnuită la solicitarea expresă a părinților, în conformitate cu prevederile art.4 din Hotărârea Guvernului nr.586/1990.

Facilități pentru instituțiile de învățământ în care sunt integrați copii cu CES

Pentru instituțiile de învățământ în care sunt integrați copii cu CES sunt prevăzute unele facilități:

- diminuarea efectivului de elevi la grupa/clasa respectivă, cu 1-2 elevi pentru fiecare copil cu CES integrat în grupa/clasa respectivă;
- cursuri de formare în domeniul educației incluzive, organizate de Ministerul Educației și Cercetării pentru cadrele didactice din instituțiile de învățământ integratoare;
- acordarea, cu prioritate, de prime din fondul anual de premiere pentru cadrele didactice din școlile de masă, care au elevi cu CES integrați;
- acordarea, în fișa de evaluare primară și în fișa de restrângere a activității cadrului didactic, după caz, a cel puțin 5 puncte pentru fiecare copil integrat, dar nu mai mult de 10 puncte;
- stabilirea, pentru cadrele didactice din învățământul de masă, care integrează elevii cu CES, a unui punctaj echivalent cu cel acordat pentru obținerea unor performanțe în pregătirea elevilor distinși la concursurile și olimpiadele școlare.

Școlile educaționale de masă dezvoltă o serie de servicii educaționale de sprijin pentru copiii cu cerințe educaționale speciale. Pentru copiii cu tulburări de limbaj și dificultăți de învățare există „centre logopedice interșcolare” care au specialiști ce desfășoară terapii specifice pentru corectarea tulburărilor de limbaj și pentru depășirea dificultăților de învățare. În aceste cabinete au acces toți copiii care frecventează învățământul general și care au fost diagnosticați cu tulburări de învățare și au fost depistați de profesori, logopezi. Pentru copiii cu tulburări de comportament și dificultăți de adaptare există centre de asistență psihopedagogică în care există consilieri psihopedagogici ce acordă consiliere atât copiilor, cât și familiilor lor. Pentru copiii cu deficiențe diagnosticați în comisiile pentru protecția copiilor există servicii educaționale de sprijin prin cadre didactice de sprijin/itinerante.

Incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități nu mai este o noutate pentru sistemul de învățământ din **Republica Moldova**. Totuși, nu se poate afirma că sunt depășite toate momentele dificile în această direcție. În Republica Moldova, în ultimii ani Guvernul a luat o serie de măsuri pentru realizarea dreptului la educație al copiilor cu dizabilități și asigurarea accesului la educația generală. La nivel intern a fost adoptat un set de documente strategice, iar angajamentele internaționale au scos în prim-plan educația incluzivă. Acestea includ: Strategia și Planul Național de Acțiuni „Educație pentru Toți (2004 - 2008)”, Strategia privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pe anii 2009-2012 (etapa de proiect), Concepția educației incluzive (proiect în curs de analizare la Ministerul Educației) și Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (semnată, dar încă neratificată).

Actualmente, în Republica Moldova sunt utilizați frecvent termenii *educație incluzivă*, *incluziune școlară*, *educație pentru toți*, *copil cu cerințe educaționale speciale* etc. Acest lucru demonstrează preocuparea către schimbare. Și cum în fiecare țară, care posedă practici pozitive în domeniul educației incluzive la nivel național, tranziția a fost realizată treptat, prin implementarea unor proiecte pilot, prin implicarea familiei și a societății civile în scop de a demonstra că incluziunea este posibilă și aduce doar impact pozitiv atât asupra copiilor cu CES, cât și asupra societății întregi, putem afirma că Moldova este și ea în faza de tranziție. Există

experiențe pozitive de incluziune a copiilor cu dizabilități în școala de cultură generală, experiențe realizate de către societatea civilă. Promotori ai educației incluzive pot fi numiți Centrul de Zi „Speranța”, Chișinău, Asociația „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din Criuleni și alte asociații și organizații ce promovează incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități.

În baza analizei situației din Republica Moldova la nivel de incluziune școlară a copiilor cu dizabilități și în baza experiențelor pozitive înregistrate la nivel internațional, formulăm o serie de **recomandări pentru dezvoltarea sistemului de educație incluzivă**:

- Este necesară dezvoltarea unui cadru normativ special, care să reglementeze explicit toate aspectele educației pentru copiii cu dizabilități și care să asigure baza legală pentru accesul la o educație adecvată în sistemul public de învățământ și la toate serviciile de sprijin necesare pentru copiii cu dizabilități, să ofere siguranța faptului că serviciile educaționale și de sprijin vin în întâmpinarea nevoilor lor educaționale specifice, acordându-li-se astfel șanse egale la educație.
- Instituțiile de învățământ ar trebui să fie pregătite din punct de vedere arhitectural pentru a asigura accesul atât al copiilor integrați în prezent în instituție, cât și pentru oricare altă solicitare. Acesta ar trebui să dispună de rampă la intrare, sală de resurse, grupuri sanitare adaptate și alte condiții prevăzute de design-ul universal.
- Pentru a asigura eficiența procesului de educație incluzivă și a oferi oportunități și șanse egale de a beneficia de drepturile fundamentale ale omului la dezvoltare și educație, fiecărui copil integrat ar trebui să i se asigure servicii de sprijin, în baza nevoilor stabilite în cadrul evaluării multifuncționale. Acestea ar putea fi organizate în parteneriat cu alte organizații prestatoare de servicii (*Centre de Zi, Centre de reabilitare*) sau cu servicii pe lângă instituțiile de învățământ. Aceste servicii presupun: asistență logopedică, asistență psihopedagogică și psihologică, kinetoterapie, transport, utilaj adaptateic.
- Unul dintre serviciile specializate necesare în integrarea educațională a copiilor cu CES este realizat de către cadrul didactic de sprijin. Această poziție ar putea fi ocupată de cadre calificate în domeniul pedagogiei, psihopedagogiei speciale. Iar pentru asigurarea deplasării și satisfacerea nevoilor de bază ale persoanelor cu dizabilități este necesară instituirea poziției de asistent personal.
- În vederea dezvoltării multilaterale a copilului cu CES este necesară o abordare holistică, fapt ce ar presupune valorificarea întregului potențial al copilului. Fiecare instituție de învățământ are o echipă intrașcolară care evaluează copilul, elaborează planurile educaționale individuale și monitorizează dezvoltarea lui. Pentru a asigura calitatea în educație, este necesară respectarea anumitor reguli: clasa în care sunt integrați copii cu CES să nu depășească numărul de 20 elevi, iar numărul optim de copii cu CES într-o clasă ar fi 2 - 3.
- Cadrele didactice din învățământul general necesită formare inițială și continuă în domeniul educației incluzive. Este necesară introducerea cursurilor de formare în domeniul educației incluzive în cadrul instituțiilor de învățământ superior și în cadrul instituțiilor de formare continuă a cadrelor didactice.
- Este necesar un parteneriat între organizațiile nonguvernamentale și organele de stat din domeniu în vederea creării bazelor legislative și elaborarea unor politici ale educației incluzive.

În concluzie putem afirma că **educația incluzivă** a elevilor cu CES necesită o schimbare la nivel de instituție educațională, la nivel de politici și la nivel de atitudine din partea societății.

Bibliografie:

1. Gherguț A. Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale. Strategii de educație integrată. - Iași, 2001.
2. Asociația RENINCO. Educația integrată a copiilor cu handicap. - UNICEF România, București, 1998.
3. Dezvoltarea practicilor incluzive în școli: Ghid managerial. - UNICEF România, București, 1999.
4. Vrasmaș E., Vrasmaș T., Nicolae S., Oprea V. Ghid pentru cadre didactice de sprijin. – București, 2005.
5. <http://thechp.syr.edu/italy2.htm>, articolul „Everyone belongs: school inclusion and social relationships in Italy” Carol Berrigan and Dennis Taylor
6. Canevaro A. (1994). Education at a glance. OECD Publication. (USA Information Center, 2001 L Street, N.W., Suite 700, Washington, DC 20036-4910.

Prezentat la 30.06.2010

MODELE ȘI PRACTICI DE PARTICIPARE A COPIILOR LA VIAȚA SOCIALĂ

Stela MILICENCO, Natalia SEMENIUC

Catedra Asistență Socială

Participation helps young people obtain self-confidence, respect to their own person, knowledge and skills required to influence various processes. When young people are involved actively and adequately as participants, they develop as human beings. Children and young people must feel that they have a role in the family, school, society and must be able to participate actively. Through participation in democratic processes, children and young people learn to collect data and listen to reasons of other people, thus participation provides them with a very important life skill.

Societatea se poate considera dezvoltată multilateral în măsura în care ea asigură oamenilor, inclusiv copiilor și tinerilor, posibilitatea să participe în viața ei și să o construiască cu demnitate [1]. În același timp, participarea este și un mijloc de dezvoltare. Este cert că **nimeni nu se dezvoltă fiind doar un observator pasiv**. Numai prin participare copiii și tinerii își pot dezvolta capacități și deprinderi și se pot autoafirma. Desigur, există diverse niveluri de participare și, în virtutea acestui fapt, sunt metode care permit participarea chiar și a copiilor de la cea mai fragedă vârstă. Competența unei persoane apare din experiența acumulată și nu la atingerea unei anumite vârste, iar maturitatea se atinge prin participare. Acesta este un proces ciclic: **cu cât mai semnificativă este participarea unei persoane, cu atât mai experimentată, competentă și încrezută devine aceasta, fapt ce o îndeamnă la o participare și mai eficientă.**

În articolul de față va fi supus analizei fenomenul de participare a copiilor la viața socială și nivelul de percepție a copilului privind respectarea opiniei sale în luarea deciziilor în **familie, școală și comunitate**.

Familia este una dintre principalele instituții de socializare, de aceea participarea la luarea deciziilor în familie este foarte importantă pentru copil și tânăr. Copilul este o resursă umană centrală; bunăstarea și profilul oricărei societăți depinde de gradul de educație și de aspectele social-morale ale copiilor și tinerilor, de starea sănătății lor, de posibilitățile lor reale de integrare. Din acest punct de vedere, copilul reprezintă valoarea centrală a comunității, un bun social colectiv. Dezvoltarea socială a copilului, dezvoltarea personalității lui, conștientizarea drepturilor sale și formarea deprinderilor de apărare depind direct de faptul dacă copilului i-a fost asigurată posibilitatea de a participa la procesul de luare a deciziilor la nivel de familie. Drept exemple de participare pot servi *alegerea în comun a locului de odihnă, discutarea și determinarea îndatoririlor în gospodărie, planificarea bugetului familial*. Există căi eficiente, prin intermediul cărora părinții pot încuraja participarea copilului lor la viața de familie. Este important a asculta cu adevărat copilul, a petrece timp împreună cu el, a-i solicita opinia atunci când se realizează ceva pentru familie, a-l asculta atunci când se ia o decizie care îl privește.

Dreptul de a fi ascultat conferă copilului posibilitatea de a cere și de a primi orice informație pertinentă, de a fi consultat, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa. Părinții sunt cei care au obligația să informeze copilul despre toate actele și faptele care l-ar putea afecta și să ia în considerație opinia acestuia. Exprimarea propriei individualități și a opiniilor personale este un lucru firesc pentru copii și tineri. Oportunitățile de afirmare influențează pozitiv dezvoltarea copiilor.

Conform rezultatelor unei cercetări sociologice (*35 interviuri aplicate copiilor care cresc și se educă în familie și copiilor din instituții rezidențiale; 3 focus-grupuri aplicate copiilor ce se află în plasament de tip familial și în cadrul serviciului de asistență parentală profesionistă*), putem constata că majoritatea copiilor care cresc și se educă în familie consideră că familia reprezintă cel mai favorabil mediu de exprimare a opiniei sale. Unii dintre respondenți consideră că nu toți copiii își pot exprima liber opiniile în familie, aceasta depinde de nivelul de educație al părinților, de statutul lor social și de gradul de inteligență. Iar 5 dintre copii au subliniat că au opinii controversate vis-à-vis de exprimarea opiniei lor în cadrul familiei: uneori ei pot să se exprime liber, alteori nu au această posibilitate, depinde de situație.

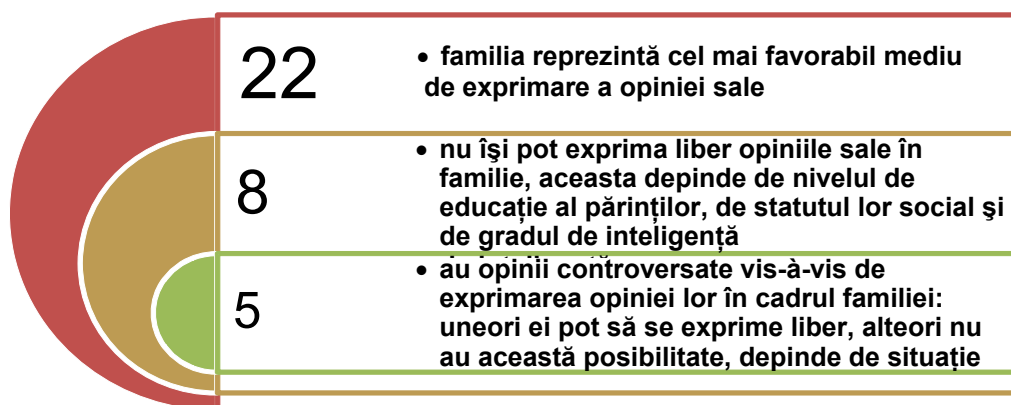

Fig.1. Exprimarea opiniei copiilor în cadrul familiei.

Respondenții implicați în cercetare au menționat că copiii din familii socialmente vulnerabile și copiii ai căror părinți folosesc băuturi alcoolice sau a căror stare materială este foarte dificilă, de regulă, nu-și pot exprima opinia. Copiii care cresc și se educă în instituția rezidențială nu au putut răspunde la întrebarea dacă familia este un cadru de exprimare a opiniei lor. Menționăm că rezultatele discuțiilor focus-grup cu copiii plasați în serviciul de asistență parentală profesionistă au demonstrat că 16 copii (din cei 24) sunt foarte mulțumiți de familiile în care sunt plasați – „acești oameni înseamnă mult mai mult decât părinții noștri”, 3 au menționat că nu mai vor să aibă nici o legătură cu propriii părinți, 5 din copii au subliniat că se simt bine în familiile în care sunt plasați, dar ar vrea, totuși, să se întoarcă în propriile familii.

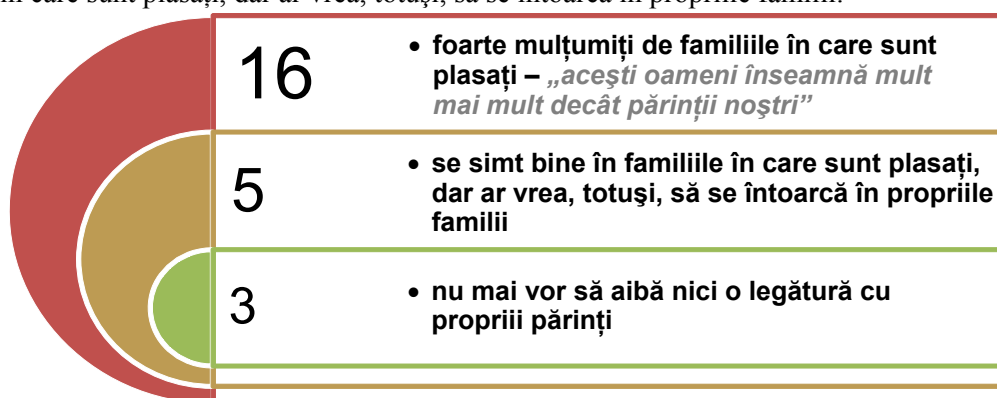

Fig.2. Opinia copiilor plasați în serviciul de asistență parentală profesionistă cu privire la exprimarea opiniei în cadrul familiei de plasament.

Dacă am analiza ponderea opiniilor copiilor în luarea deciziilor în familie, atunci am constata că a treia parte din respondenți consideră că opiniile lor sunt luate în calcul doar în cazurile în care ele corespund cu ale părinților; 10 copii – în cazurile în care deciziile nu sunt foarte importante și-i privesc doar pe ei. 5 din respondenți au menționat că, pentru a evita conflictele sau certurile în familie, ei se conformează deciziilor luate de părinți. 9 copii din numărul celor intervievați nu au putut să răspundă la această întrebare.

Fig.3. Circumstanțele în care opiniile copiilor în familie sunt luate în considerație.

Dacă e să corelăm acest aspect cu vârsta copiilor intervievați, atunci putem sublinia că cei cu vârsta cuprinsă între 6 și 9 ani consideră cu fermitate că opiniile pe care ei le exprimă în familie sunt luate permanent în considerație or, aceasta este doar percepția lor. Copiii cu vârsta cuprinsă între 11 și 14 ani, de asemenea, menționează că în familie își pot exprima opiniile, dar totuși ele sunt luate în considerație selectiv: „cele ce nu sunt foarte importante” (în viziunea lor), „cele ce corespund cu opinia părinților”, „cele ce nu ar provoca cearta între membrii familiei”, „cele ce ne vizează direct și nu implică alte persoane”.

Un grup aparte implicat în cadrul cercetării l-au reprezentat tinerii cu vârsta de 11-18 ani, care au subliniat următoarele:

- „În familie, de regulă, sunt ascultate opiniile altor persoane, decât ale lor” (11, 17 ani, rural);
- „Pot să-și exprime fără frică opiniile în privința unor probleme” (15, 17 ani, urban);
- „Nu întotdeauna, doar atunci când se rezolvă o problemă nu chiar importantă” (17, 18 ani, rural);
- „Opiniile se iau în considerație în familie atunci, când corespund cu ceea ce se cere” (19, 17 ani, rural);
- „Se iau în considerație doar opiniile ce vizează propria mea viață, care pot influența doar viitorul meu” (12, 18 ani, urban);
- „Uneori, opiniile mele sunt neglijate, în locul lor fiind propuse alte opinii” (13, 17 ani, rural).

Din analiza interviurilor realizate cu copiii din instituțiile rezidențiale reiese că aceștia nici nu realizează că opiniile lor ar putea fi luate în considerație în cadrul familiei. Aceasta ar putea să se datoreze faptului că marea parte a timpului ei o petrec în instituție, nu au legături permanente cu familia lor biologică. Menționăm, că în cadrul discuțiilor focus-grup organizate cu copiii din cadrul serviciului de asistență parentală profesională, aceștia au subliniat că opiniile lor sunt luate în considerație atunci când se decide ce mâncare trebuie de preparat, de ce culoare să fie hainele ce urmează a fi procurate pentru ei. Nimeni nu are de câștigat dacă viața în familie este o continuă confruntare, unde părinții impun copiii să procedeze așa cum spun ei. În acest caz, copiii vor crește cu resentimente și furie, iar părinții se vor dovedi a fi prea stresați de comportamentul lor.

Pentru întreaga familie viața este mai ușoară atunci când se bazează pe o bună comunicare și participare a tuturor membrilor ei la luarea deciziilor: fiecare, inclusiv copiii, are dreptul de a se exprima, de a învăța din propriile greșeli și de a se dezvolta. Dacă copiii sunt ascultați, se dezvoltă deprinderile lor de comunicare și negociere, ei învață să aducă argumente fără a fi amenințați sau supuși violenței. Aceasta nu înseamnă că copiii trebuie să facă tot ce vor ei: dacă ei simt că sunt ascultați și punctele lor de vedere sunt respectate, atunci vor răspunde printr-un comportament conștient și responsabil.

În cadrul cercetării am stabilit că la momentul când copiii au posibilitatea de a-și exprima opinia ei:

- „Se simt liberi” (12, 11 ani, urban);
- „Se simt stimați și priviți ca personalitate” (13, 11 ani, urban);
- „Se simt ca un vulcan gata să erupte” (11, 13 ani, urban);
- „Se simt onorați” (15, 12 ani, rural);
- „Se simt responsabili de a promova ceva” (19, 14 ani, urban);
- „Se simt fericiți” (18, 12 ani, rural).

Familia rămâne grupul social primordial în asigurarea îngrijirii, protecției și educației copilului. În contextul schimbărilor sociale se constată o diversificare a modelelor familiale: frecvența crescândă a coabitărilor (concubinaj), creșterea numărului de divorțuri, a familiilor cu un singur părinte, opțiunea unor femei de a avea un copil în afara căsătoriei, noile forme coexistând cu modelul „clasic” al familiei conjugale.

Într-o societate în care instituțiile și tipurile de raporturi sociale se schimbă în ritm accelerat, familia nu poate să rămână neschimbată și nu trebuie absolutizat un model sau altul de organizare familială. Toate aceste schimbări nu trebuie interpretate ca o criză a familiei, ci mai degrabă ca **adaptări ale conduitei individuale la schimbările demografice, economice și materiale care afectează societățile în ansamblul lor**. Dezvoltarea personalității copilului este rezultatul unui ansamblu de factori: familiali, școlari, comunitari. Factorii familiali sunt cei mai importanți în dezvoltarea unei personalități armonioase, în securizarea fizică, afectivă și materială a copilului.

Indiferent de modul de organizare, mediul familial întemeiat pe un sistem de interacțiuni afective intense este apt de a reacționa la necesitățile copilului, de a participa și favoriza dezvoltarea personalității, a imaginii de sine și despre lume. Familia este cea mai în măsură să răspundă nevoilor copilului, afectiv cea mai adecvată trebuințelor lui, pentru că numai aceste relații afective și sentimente de dragoste îl fac pe părinte să înțeleagă și să intuiască copilul și starea lui de copilărie. În familie copilul își poate satisface nevoile sale primare, își poate manifesta frustrările inevitabile, temperate de dragostea părinților. În familie copilul poate să-și

investească toate resursele emoționale și să învețe să și le controleze, pentru că aici ar trebui să fie în mod sigur un mediu mai ales afectiv – garanție pentru o dezvoltare armonioasă. Or, familia este mediul esențial care poate influența dezvoltarea și destinul copilului prin securizare materială, dragoste și educație.

Școala este o instituție în care tinerii petrec o mare parte din viața lor și unde respectă un program educativ oficial, dar, de asemenea, este și un local unde își formează în mare parte opiniile și concepțiile despre viață. Este esențial ca copiii și tinerii să se familiarizeze cu participarea și democrația în timpul școlarizării și să beneficieze de cursuri bine documentate despre democrație, participare și cetățenie. Școala trebuie, de asemenea, să fie locul unde tinerii trăiesc experiența democrației în acțiune și unde este susținută, încurajată și considerată a fi utilă participarea lor la luarea deciziilor [2].

Un concept nou promovat în literatura de specialitate este cel al *cetățeniei școlare*. Comisia ONU pentru Guvernare Globală a propus o grilă comună de drepturi și responsabilități care ar putea constitui baza cetățeniei școlare. Transpunerea acestora în practicile educaționale curente ar conduce la un model al școlii *ca spațiu al legii*. Cetățenia școlară înseamnă în același timp un statut și un rol social. Ca statut juridic și politic, aceasta ar reprezenta un ansamblu de drepturi și libertăți acordate elevilor, un echilibru între drepturi și îndatoriri, asigurarea accesului la viața publică și participarea civică.

Când este vorba despre o educație pentru cetățenie într-o societate democratică, școala reprezintă acea instituție, care trebuie să educe elevii într-un mod participativ, trebuie să se asigure că modalitatea în care funcționează nu contravine cu drepturile omului, ale copilului. Nu este vorba de a transforma școala într-un forum permanent, ci mai degrabă despre **introducerea unor ore sau teme în cadrul disciplinelor, care ar permite realizarea dialogului, schimbului de opinii și participării** [3]. Menționăm, pe de o parte, nevoia de a lăsa elevii să fie în poziția de a lua inițiativă și de a-și exercita responsabilitățile și, pe de altă parte, importanța creării unor modalități de a conduce școala care să permită tuturor de a vedea dacă le sunt respectate drepturile.

Ca rol social, cetățenia reprezintă una dintre identitățile individului și presupune dezvoltarea anumitor competențe sau a unei culturi civice care fac posibilă exercitarea efectivă a statutului de cetățean. Educația pentru cetățenie este considerată, pe plan european, ca prioritate a reformelor educaționale. Aceasta este văzută ca instrument al coeziunii sociale, bazată pe drepturile și responsabilitățile oamenilor. De asemenea, reprezintă o dimensiune majoră a politicilor educaționale în toate țările europene. Astfel, se poate spune că educația pentru cetățenie este un scop educațional, dirijând sistemul de învățământ către un set de valori comune, cum ar fi: diversitatea, pluralismul, drepturile omului, justiția socială, bunăstarea, solidaritatea.

Ca rezultat al cercetării, putem constata că 7 din copii consideră școala locul unde ei își pot exprima liber opinia. Unele opinii ale lor sunt luate în considerație. Copiii intervievați au menționat că părerile lor sunt luate în considerație, când se decide unde ar putea să meargă în excursie, unde ar putea să organizeze diferite sărbători, ce roluri ar putea să aibă în cadrul activităților organizate la nivel de clasă sau școală. De asemenea, s-a menționat că în unele situații copiii sunt rugați să se consulte cu părinții vis-à-vis de unele lucruri și la școală să-și expună opinia, decizia luată.

În fond, majoritatea copiilor (30 din respondenți) constată că procesul instructiv-educativ este unul destul de formal, că orele de dirigenție sunt bazate pe efectuarea observațiilor și pe educarea bunei conduite, ceea ce deseori influențează negativ asupra elevilor, îi inhibă, îi face să devină agresivi sau chiar uneori absenți. Acest lucru depinde în mare parte și de profesori. Există profesori care desconsideră opinia copiilor și își dau dreptate doar sieși; într-un astfel de caz nu poate fi vorba despre o exprimare liberă a opiniei.

- „Profesorii pot fi exigenți, cu cerințe înalte față de elevi, dar care știu să asculte copiii și să-i trateze de la egal la egal” (11, 13 ani, urban);
- „Profesorii acceptă doar răspunsuri pe care le consideră ei corecte, răspunsuri formulate doar în mintea lor” (20, 12 ani, urban);
- „De exemplu, când îi spui unui profesor tot ce ai pe suflet, tot ce te frământă și te deranjează, el te ia de rău și asta iarăși e în detrimentul nostru” (13, 14 ani, urban).

Opiniile copiilor nu sunt luate în considerație și nici chiar consultate atunci când în școală sunt elaborate diferite regulamente școlare, planificate diferite activități sau când se întocmește orarul lecțiilor. Ideile expuse de respondenți sunt consolidate și de rezultatele studiului efectuat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova „*Viața în ochii copilului*”. Drepturile copilului la opinie și participare sunt printre drepturile cele mai des încălcate. Gradul de realizare a libertății de expresie este diferit în diferite comunități. Participarea copiilor este favorizată de organizațiile nonguvernamentale care activează la nivel local și național [4].

Fiind recunoscută drept un fenomen cu mai multe fațade, participarea în școală poate să conțină o gamă largă de activități care diferă ca formă și conținut în funcție de vârsta copiilor. Acestea pot fi următoarele: *căutarea informației, formarea propriilor opinii, exprimarea ideilor, participarea la anumite activități și procese, propuneri și proiecte, respectul față de alții și tratamentul cu demnitate* [5]. În aspect practic, participarea înseamnă că adulții trebuie să asculte ce spun copiii prin diferite metode de comunicare, asigurându-le libertatea de a se exprima și luând în considerație punctele lor de vedere, atunci când sunt luate decizii ce îi afectează. Trebuie să încerce să acorde întreaga lor atenție copilului sau tânărului cu care discută. Ascultarea eficientă a copilului implică mai mult decât acordarea unei atenții pasive sau cu jumătate de inimă față de ceea ce spune cealaltă persoană. Acest proces presupune că trebuie să fii în stare de a lăsa la o parte propriile conflicte, prejudecăți și preocupări, astfel încât să te poți concentra asupra a ceea ce îți spune copilul, de a evita expresiile subtile, verbale sau non-verbale, de dezaprobare sau condamnare a celor spuse, chiar atunci când acestea sunt jignitoare, de a surprinde nu doar ceea ce spune copilul sau tânărul, dar și ceea ce rămâne nespuse.

Dacă școala are drept scop de a-l face pe copil să se simtă parte din ea și să-i dezvolte simțul de responsabilitate față de aceasta, ar fi cazul ca copiilor să li se dea posibilitatea de a fi implicați în luarea deciziilor ce țin de politica școlii. Un model eficient de participare a elevilor la administrarea școlii este crearea unui ziar școlar sau a revistei școlare. Din momentul în care copiii și tinerii scriu ceva, ei își exprimă liber opinia, participă la luarea deciziilor, ei deprind spiritul unei democrații civice. Ziarul sau revista este un instrument care permite de a învăța ce înseamnă democrație, cetățenie, comunitate, promovarea drepturilor copiilor.

O inițiativă pozitivă în acest sens a fost prezentarea *Raportului privind constatările copiilor din Moldova despre situația dreptului la educație și Primul raport al Copiilor despre respectarea prevederilor Convenției privind Drepturile Copilului din Moldova* Ministerului Educației din țară. Grupul de Lucru al Copiilor pentru Monitorizarea Drepturilor Copilului din Moldova a fost creat, în iulie 2008, de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului și reunește 25 de copii din 14 regiuni ale țării. Cei 25 de copii-membri ai Grupului au afirmat că vor să devină „un grup consultativ al Ministerului Educației”, pentru ca opiniile, informațiile și ideile pe care le au să ajute persoanele oficiale să ia „decizii în favoarea fiecărui copil din Moldova”.

Cât privește respectarea opiniei, dreptul copiilor și tinerilor la participare în cadrul școlii, au fost constatate următoarele:

- ✓ În toate școlile, o parte dintre profesori nu permit elevilor să-și expună opinia. În special, nu sunt consultate opiniile elevilor din clasele mici.
- ✓ În majoritatea școlilor alegerea orelor opționale se face fără participarea elevilor. Decizia despre orele opționale se ia în dependență de faptul dacă în școală sunt profesori care să le poată preda sau de disciplinele care finalizează cu examen.
- ✓ În multe școli profesorii nu țin cont de opiniile elevilor la organizarea sărbătorilor și concertelor cu diferite ocazii (Balul bobocilor, Miss Liceu, carnaval etc.).
- ✓ În multe școli profesorii nu permit elevilor să aleagă activitățile extrașcolare la care să participe.
- ✓ Unii părinți impun copiilor profilul de liceu, contrar dorinței acestora.

Indiferent, însă, de domeniile de interes și de motivația participării extracurriculare, majoritatea intervievaților au fost de părere că lipsa activităților extracurriculare, excesul timpului liber necontrolabil al tinerilor poate avea urmări negative, determinând chiar o conduită deviantă.

Constatăm, că școala trebuie să-și adapteze programele și stilul pentru a face față exigențelor timpului, prin stimularea socializării copiilor și tinerilor, prin pregătirea pentru învățarea permanentă într-un mod participativ, prin asigurarea exercitării directe a drepturilor lor și a democrației participative. Comisia ONU pentru Guvernare Globală a propus o grilă comună de drepturi și responsabilități care ar putea constitui baza cetățeniei școlare.

Democrația participativă în sistemul de învățământ presupune implicarea elevilor în luarea deciziilor și în conducerea școlii prin participare directă (discuții de grup în consiliile elevilor, adunări generale sau parlamentare ale elevilor) sau indirectă (prin delegații sau reprezentanții aleși). Cele mai des întâlnite tipuri de activități extracurriculare din perspectiva educației pentru cetățenie sunt:

- activitățile de participare la luarea deciziilor în clasă, școală, comunitate;
- acțiunile civice în comunitate: vizite, excursii, acțiuni de sprijin;
- acțiunile de petrecere a timpului liber în grup, în cluburi, asociații.

Atunci când conducerea unei țări elaborează strategii sau planuri de acțiuni ce vizează copiii și tinerii, este binevenit ca ea să consulte opinia beneficiarilor acestor acțiuni, adică a copiilor și tinerilor. În acest scop,

sunt organizate consultări naționale cu reprezentanții copiilor, tinerilor și ai ONG-urilor de tineret. Copiii și tinerii trebuie implicați în dezvoltarea planurilor de acțiuni, deoarece acestea îi vizează în mod direct; copiii își cunosc mai bine problemele, ei sunt „experți” în propriile vieți, ei sunt diferiți și au diferite necesități. De asemenea, ei îmbunătățesc eficiența și impactul planului, făcându-l mai reușit. Aceasta ajută la construirea democrației și încurajează responsabilitatea copiilor pentru viața lor, a comunității, a societății. Copiii și tinerii simt că ei au resurse prețioase pentru a ajuta adulții în implementarea planului – idei noi și o orientare către viitor. Vis-à-vis de cele menționate, putem sublinia unele inițiative privind **implicarea și participarea copiilor și tinerilor în viața socială**.

Copii de azi sunt adulții de mâine. Ei merită să moștenească o lume sigură, corectă și sănătoasă. Crearea unui mediu adecvat pentru copii este baza unei dezvoltări durabile. Abilitatea copiilor de a se dezvolta și de a deveni adulți productivi este determinată în principal de sănătatea și de educația lor.

Cercetarea efectuată a demonstrat că prin drepturi ale copilului intervievații înțeleg că acestea „...sunt niște privilegii de care se bucură un copil; ...ceea ce unei persoane nu trebuie să i se încalce; ...o regulă pe care trebuie să o respecte toți; ...ceea ce i se permite prin lege a face; ...unele repere care apără copiii; ...o serie de norme menite să asigure copilului o viață bună; ...un lucru foarte important în viața copiilor”.

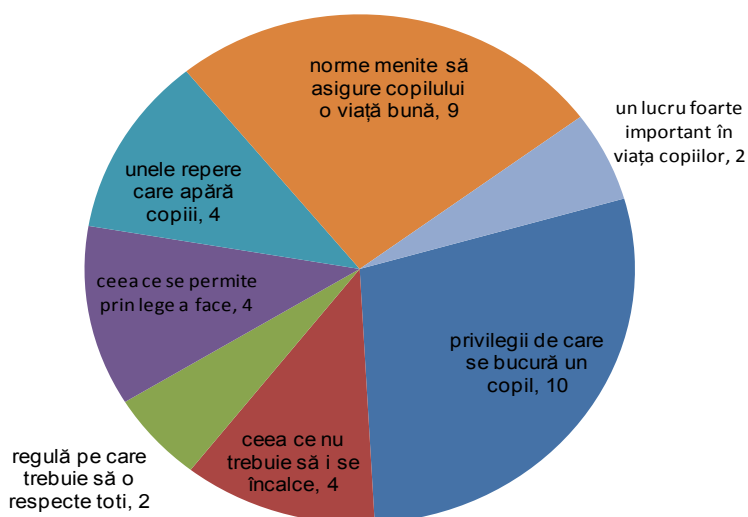

Fig.4. Ce înțeleg copiii prin noțiunea de drept al copilului.

De asemenea, ținem să scoatem în evidență că 4 dintre copiii intervievați cunosc organizațiile care promovează drepturile copiilor și au participat la unele evenimente organizate de către aceste organizații în scopul promovării drepturilor lor; 7 copii au subliniat că cunosc asemenea organizații, dar nu au participat niciodată la careva evenimente organizate de ele; 19 respondenți au menționat că nu știu care sunt aceste organizații, dar știu exact că ele există, 5 copii din numărul celor intervievați nu au idee despre asemenea organizații care promovează drepturile copiilor.

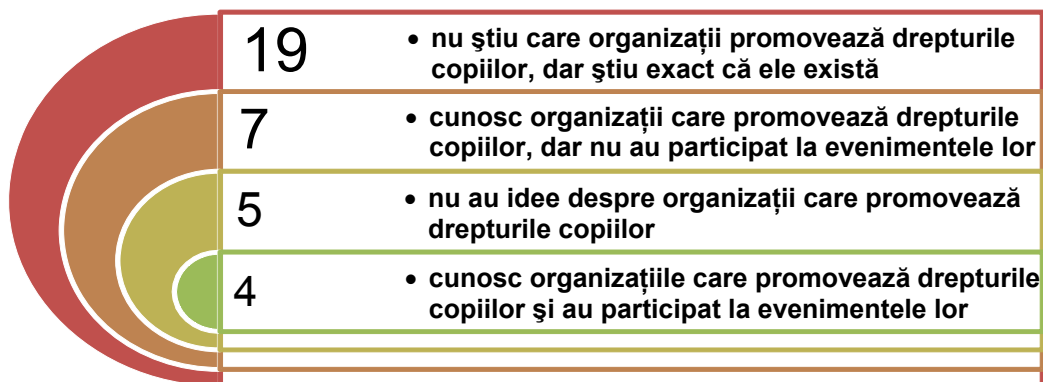

Fig.5. Organizații ce promovează drepturile copilului.

Dacă ar fi să analizăm aspectul gender al respondenților, atunci nu putem face o distincție clară, deoarece atât băieții, cât și fetele au menționat de fapt aceleași lucruri.

Implicarea copiilor și tinerilor în monitorizarea și raportarea privind implementarea Convenției ONU cu privire la drepturile copiilor este o altă modalitate de participare a lor în deciziile ce-i vizează. Implicarea copiilor în monitorizarea Convenției privind Drepturile Copilului a fost realizată în premieră și în țara noastră în 2008. **Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova**, cu suportul **Organizației Suedeze „Salvați Copiii”**, a efectuat consultarea copiilor și a facilitat elaborarea Raportului Copiilor. Raportul Copiilor este adresat copiilor pentru a cunoaște opiniile semenilor și a se implica în monitorizarea drepturilor copiilor, părinților, profesioniștilor pentru a consulta copiii și a ține cont de opiniile lor în orice lucru care îi privește, factorilor de decizie pentru a afla ce cred copiii despre serviciile sociale existente și de a ține cont de opiniile copiilor la elaborarea actelor normative și legislative.

O altă modalitate de implicare a copiilor este participarea lor în procesul de monitorizare și evaluare a serviciilor de care beneficiază. O bună inițiativă în acest sens este susținută de **Organizația Obștească Every Child Moldova**, care cu regularitate implică copiii plasați în serviciul de asistență parentală profesionistă în monitorizarea și evaluarea serviciului de care beneficiază.

Alte modalități de implicare a copiilor și tinerilor pot fi implicarea lor în lobby și advocacy, în analiza bugetului, diferite conferințe și consultații, în activitatea rețelei organizațiilor pentru copii și tineri, în activitățile organizațiilor ce lucrează cu adulții, în procesul de elaborare a politicilor privind guvernarea, în mass-media.

O experiență și o practică pozitivă a fost organizarea, în anul 2006, a Conferinței copiilor de către Every Child Moldova. La acest eveniment au participat aproximativ 25-30 de copii cu vârsta de 10-17 ani, din internate, serviciul APP, case de tip familie, copii cu dizabilități care frecventează centrul de zi „Motivație”, copii din școli comunitare, inclusiv jurnaliști tineri care au ajutat copiii să-și facă auzite opiniile.

Un studiu, realizat de către UNICEF în 2002, demonstrează nivelul de participare a copiilor și tinerilor în viața socială: în țările din Europa de Sud-Est – 21% din numărul de copii și tineri; în Țările Baltice – 41%, în țările din Europa de Vest – 49%; în America Latină și Insulele Caraibi – 52% [6]. Acest studiu subliniază caracterul fragmentar și sporadic al activităților de participare și implicare a copiilor, inexistența unei culturi de participare și gradul scăzut de conștientizare a importanței implicării copiilor în activități ce le vizează propria dezvoltare și viața.

Totuși, participarea copiilor în activități ce vizează propria lor viață a progresat în ultimii cinci ani în Republica Moldova, probabil, cel mai simțitor în domeniul dezinstituționalizării și îmbunătățirii proceselor de prevenire a instituționalizării pentru reglementarea plasamentului copiilor. Introducerea consultării copilului în metodologiile de evaluare, în dependență de vârsta și nivelul de înțelegere a acestuia, a oferit un cadru pentru participarea copilului într-o măsură oarecare la un nivel foarte practic. Dar, acest lucru încă nu este dezvoltat în fiecare raion, iar copiii adesea nu sunt prezenți la ședințele comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate, organ care ia decizii cu privire la plasarea unui copil în instituție [7]. Implementarea politicii nu reflectă pe deplin intențiile articulate în politică: **Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului** spune că „opiniile multor copii, inclusiv ale celor din instituții, nu sunt auzite în viața de zi cu zi și nici în procedurile administrative” (**Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, 2009, p.6**).

Analizând barierele și factorii ce ar împiedica copiii să-și exprime liber opinia, putem constata: insuficiența de informație, severitatea interlocutorilor, timiditatea, nesiguranța, frica de a nu fi luați în derădere, indiferența părinților și subaprecierea lor de către aceștia, frica de profesori.

Constatăm o corelație direct proporțională: cu cât e mai mare vârsta copiilor – cu atât teama, frica de a-și exprima opinia este mai mare. De asemenea, s-a constatat că exprimarea opiniei copiilor nu depinde de vârsta profesorilor. Acest aspect mai degrabă ține de nivelul de cultură și inteligență a profesorului. Menționăm că barierele ce au fost numite

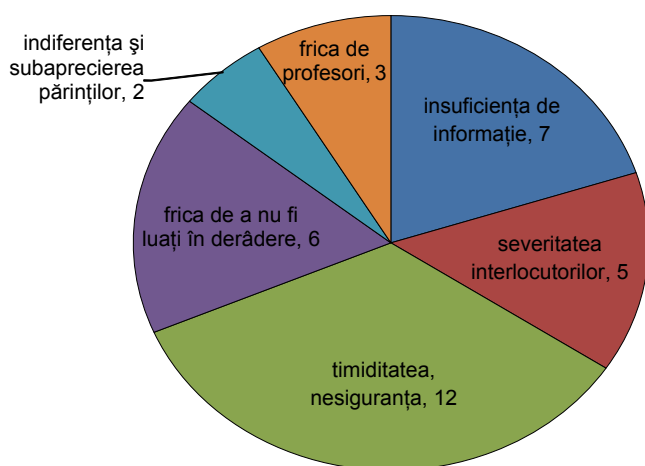

Fig.6. Bariere în exprimarea opiniei copiilor.

au corelație și cu un așa aspect ca genul intervievaților. Astfel, majoritatea răspunsurilor care fac trimitere la frica și teama de a fi luați în derâdere atunci când își exprimă propria opinie au fost date de către băieți. Majoritatea fetelor au spus că le este frică de profesori și de interlocutorii foarte severi.

Raportul dintre pasivitate și implicare sau activism în demersurile de reușită în viață este relativ egal la copiii și tinerii din mediul rural. Comparația cu tineretul urban evidențiază o mai mare pasivitate la tinerii din mediul rural; printre atitudinile pasive, cele mai relevante pentru diferența rural-urban se disting următoarele: „să provină dintr-o familie înstărită” și „să aibă părinți cu cât mai multă școală”. Moștenirea culturală și socială pare a fi mai bine apreciată de către tinerii din mediul rural, având, după părerea lor, un rol mai important în traiectoria vieții.

Pasivitatea copiilor și tinerilor poate izvorî și din sentimentul că nu se pot implica, din motive care îi privesc sau din cauze exterioare lor, în deciziile majore personale de viață. Astfel, 37,2% dintre copii și tineri din mediul rural apreciază că nu se pot implica deloc sau foarte puțin în actul decizional de viață, sentimentul de neimplicare fiind mai redus la tineretul urban – 29%; această tendință și explică atitudinea mai pasivă a tinerilor din mediul rural.

E știut că copiii și tinerii au tendința de a se considera un grup aparte, parțial sau total diferit de restul oamenilor. Sentimentul de unicitate este determinat de vârsta lor și de o anumită îngâmfare, înfumurare la această vârstă. Aceasta poate duce la frustrare și la nemulțumire față de adulți și vârstnici, față de școală și părinți, față de comunitate și societate. Sentimentul de frustrare poate duce, de asemenea, și la dereglări în procesul de integrare socială a copiilor și tinerilor. De aceea, este important a ști instanțele sociale de care ei se simt mai puțin înțeleși. Copiii și tinerii se simt foarte puțin sau puțin înțeleși de societate (50,4%), de către școală (32,6%) și de către părinți (17%). Distanța socială este resimțită ca fiind mai mare față de societate; altfel spus, alienarea cea mai ridicată o resimte tânărul și copilul în fața societății, treptat gradul de înstrăinare se reduce ajungând cel mai redus în raport cu propria familie.

Referințe:

1. Christie A. Guide to an integrated approach to research and change management involving children. - ChildHope, 2006, p.7-12.
2. Corsaro W. Sociologia copilăriei. - Cluj-Napoca: Intrenational Book Access, 2008.
3. Audigier F. Concepte de bază și competențe esențiale referitoare la educația pentru cetățenie într-o societate democratică. - Universitatea din Geneva, 2000.
4. Gavriliuc C. (coord.) Viața în ochii copilului. Raportul copiilor despre respectarea Convenției privind Drepturile Copilului în Republica Moldova. - Chișinău: Centrul de informare și documentare privind drepturile copilului, 2008, p.26-31.
5. Moldovanu I. ș.a. (Centrul Național de Resurse pentru Tineri). Participarea copiilor și tinerilor. - Chișinău, 2003, p.29-34.
6. The state of the world's children 2003. - New York: UNICEF, 2002, p.75-78.
7. Gavriliuc C. (coord.) Viața în ochii copilului. Raportul copiilor despre respectarea Convenției privind Drepturile Copilului în Republica Moldova. - Chișinău: Centrul de informare și documentare privind drepturile copilului, 2008, p.36-37.

Prezentat la 30.06.2010

ASPECTE TEHNOLOGICE ȘI ORGANIZATORICE ALE FUNCȚIONĂRII BIBLIOTECII ELECTRONICE

Natalia CHERADI

Catedra Biblioteconomie și Asistență Informațională

The article is devoted to the establishment and operation of an e-library which, being a logical and currently extension functions of the library automation, should complete the traditional library instead of replacing it. The basic directions and principles of operation, the financial and economic support of the partnership, the design and access to the electronic resources, the metadata and linguistic support are highlighted. It is represent the experience of organizing of the e-library in The Academy of Economic Studies of Moldova. E-Library is considered as the main part of the library's collection.

Elementele tehnologiei creării bibliotecii electronice au apărut recent, în ultimii 20 de ani. Tehnologia World Wide Web (WWW) a făcut posibilă vizualizarea imaginilor, căutarea și transferul resurselor electronice prin Internet. Aceasta este ușor utilizată și înțeleasă de către publicul larg, intrând în practica bibliotecilor la mijlocul anilor '90 ai secolului trecut. Multiplele tehnologii care asigură funcționarea bibliotecilor electronice încă sunt în curs de dezvoltare. Există în țară și în străinătate diferite interpretări ale conceptelor de bază cu referire la bibliotecile electronice.

Astăzi, când peste tot are loc procesul de formare a fondurilor de documente electronice, acesta este inevitabil legat de conceptul „Bibliotecii electronice”. Dezvoltarea limbajului XML, susceptibil de a lua în considerație elementele de conținut și de semantică ale resurselor electronice, și folosirea lui în caz de marcare pentru a descrie resurse electronice, va avea un impact direct și concret asupra modului de funcționare a bibliotecilor electronice. La moment se dezvoltă cele mai bune practici pentru asigurarea conservării (stocării) resurselor electronice. Se pare că de acum, pentru mulți ani înainte, va avea loc realizarea compatibilității formatelor bibliografice clasice cu formatele descrierii ale resurselor electronice și cu formatul adoptat în mediul editorilor, de exemplu, UNIMARC - Dublin Core - ONIX. Apar noi perspective de combinare pe viitor a tehnologiilor și a resurselor Internet, bazate pe tehnologia de comunicații wireless.

Bibliotecile electronice, după cum se știe, sunt create nu doar în biblioteci, ci și în alte structuri: centre de informare, instituții de cercetare științifică și academică, universități, guverne, diferite firme, companii etc. Cu toate acestea, anume în biblioteci crearea bibliotecii electronice în mod semnificativ aduce beneficii pentru societate. Importanța rolului bibliotecarului într-o bibliotecă nu se reduce nici în cadrul serviciului de resurse electronice. Mai mult decât atât, bibliotecarul de logistică și de fonduri contribuie la dezvoltarea bibliotecii electronice, nu doar ca un fond de resurse electronice, ci și ca un sistem eficient de interogare a informațiilor. Acesta este unul dintre rolurile-cheie ale bibliotecarului în crearea bibliotecii electronice.

Funcționarea și dezvoltarea bibliotecii electronice din punct de vedere istoric este definită, în primul rând, prin factorii externi ai bibliotecii – disponibilitatea tehnologiilor computerizate și de comunicații; în al doilea rând, prin dezvoltarea tehnologiilor informaționale de bibliotecă, luând în considerație nivelul de dezvoltare a societății, în special a economiei și a înaltelor tehnologii.

În literatura de specialitate întâlnim mai multe definiții pentru „biblioteca digitală”, în funcție de sensul oferit de autori. Distincția dintre biblioteca digitală și biblioteca virtuală nu este foarte clară. Biblioteca virtuală este un concept organizațional, o construcție informațională fără precise delimitări spațio-temporale. Cl.Borgman consideră că definiția termenului „biblioteca digitală” se reduce la două sensuri: un conținut structurat în funcție de nevoile utilizatorilor și pus la dispoziția acestora sau o structură instituțională care furnizează o serie de produse și servicii în spațiul digital [1].

Evoluția termenului „bibliotecă” poate fi reprezentat linear astfel: Biblioteca tradițională; Biblioteca hibrid; Biblioteca electronică; Biblioteca digitală; Biblioteca virtuală. În cazul *bibliotecii tradiționale* accentul cade pe documente tipărite (peste 85%). *Biblioteca hibrid* desemnează acea structură în care coexistă documentele tradiționale tipărite, documente AV, multimedia, precum și accesarea lor prin rețele. *Biblioteca electronică* este o colecție de documente text, AV, multimedia, transferate pe suport electronic și impunând condiții specifice de consultare. Prin posibilitatea de a oferi resurse electronice care nu se află în colecțiile proprii, biblioteca electronică se transformă în *bibliotecă digitală*.

Biblioteca virtuală este un concept organizațional, o construcție informațională fără precise delimitări spațio-temporale, fără respectarea riguroasă a principiilor de construcție, structurare, prelucrare, comunicare, utilizare, prezervare a resurselor informaționale. Specialiștii consideră că termenii „biblioteca digitală” și „biblioteca virtuală” sunt sinonime parțiale și, de fapt, când se vorbește despre biblioteca virtuală se are în vedere sensul mult mai concret și explicit al bibliotecii digitale [2].

Nu putem fi de acord cu punctul de vedere exprimat de multe ori, potrivit căruia biblioteca electronică, de-a lungul istoriei, a apărut ca o negare a bibliotecii tradiționale („pe hârtie”) și că, în general, acestea nu sunt legate între ele. Biblioteca electronică mai degrabă completează bibliotecile tradiționale, decât le negă. Menționăm multitudinea de definiții ale aceluiași concept: bibliotecă electronică, bibliotecă digitală, bibliotecă virtuală, mediatecă, bibliotecă fără frontiere; noi însă vom folosi conceptul de bibliotecă electronică, ca cea mai răspândită formă în prezent.

Evoluția istorică a conținutului conceptului „bibliotecă electronică”:

- Fondul resurselor care pot fi citite cu ajutorul computerului, generate prin conversie în formă recunoscută de mașină (digitizare) de pe hârtie. Exemple de lucru intens desfășurat în acest domeniu pot servi bibliotecile electronice de publicații locale și de peste hotare în Bibliotecile Naționale din Republica Moldova, România, Rusia, Franța, SUA etc., fondul de autoreferate și teze de doctorat al Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare <http://www.cnaa.acad.md/theses/>, presă și alte documente (fotografii, fonograme, filme etc.) la Biblioteca Congresului, Biblioteca digitală a României <http://ro.wordpress.com/tag/biblioteca-digitala-a-romaniei/>.

- Fondul pe bază de achiziționare a materialelor publicate pentru a fi citite de computer (fondul de discuri optice – „Mediateca” din Paris, Fondul Centrului pentru Știință și Tehnologie „Informregistri” de la Moscova, format ca rezultat al depozitării copiilor obligatorii etc.).

- Definiția „bibliotecii electronice”, adoptată în mediul modulelor de căutare pe Internet, de multe ori ne aduce la o colecție de resurse electronice (cum ar fi „Biblioteca Moshkova” www.lib.ru).

- Sistemul care oferă un punct unic de acces la resursele la distanță sau locale, selectate după principiul tematic, cum ar fi Biblioteca electronică internațională de matematică – proiectul de la Universitatea Tehnică din Berlin, Germania (<http://www.emis.de/ZMATH>).

Elementele evoluției bibliotecii electronice:

- progresului tehnologic, în special tehnologia informației;
- noile tipuri de comunicare a informațiilor;
- stocarea și prelucrarea publicațiilor electronice devine din ce în ce mai ieftină în comparație cu cele pe hârtie;
- creșterea numărului de canale de comunicare, dezvoltarea telecomunicațiilor, Internetului;
- accesul liber la informații și documente;
- creșterea importanței aspectelor juridice;
- caracterul corporativ al acțiunilor în bibliotecă, precum și utilizarea în comun a resurselor de la distanță.

O abordare simplificată a definiției, în acest caz, este imposibilă, deoarece funcțiile bibliotecii electronice diferă de funcțiile bibliotecii tradiționale. Bibliotecă electronică sunt resursele electronice locale sau distribuite, unite printr-o concepție unică de structurare și de acces [3]. Obiectivele de instituire ale unei biblioteci electronice și oportunitățile existente la crearea ei sunt strâns legate. Cele mai cunoscute obiective ale digitizării documentelor (una dintre cele mai răspândite tehnologii de creare a bibliotecii electronice) sunt după cum urmează:

1) Îmbunătățirea calității servirii utilizatorilor, prin crearea condițiilor pentru un acces mai extins la conținutul materialelor tipărite; perfecționarea calității serviciilor de informare; extinderea serviciilor de informare; accesul largit la informații de toate tipurile și genurile; creșterea numărului de utilizatori în perioada de tranziție la resurse electronice prin:

- asigurarea accesului la informații text, imagini, precum și la alte tipuri de informații multimedia;
- asigurarea disponibilității materialelor din diverse colecții și fonduri, inclusiv publicații unice și cu un tiraj foarte redus, fără restricții tematice sau de gen, fără a se ține seama de hotarele naționale sau afiliere departamentală;
- extinderea cercului de furnizori și beneficiari potențiali, inclusiv a celor din afara comunității bibliotecare;
- eliminarea restricțiilor privind accesul la informații a utilizatorilor cu deficiențe fizice sau sociale;
- extinderea posibilităților de livrare a informației în orice locație, inclusiv la birou sau la domiciliu;
- scoaterea restricțiilor pentru timpul de căutare a informațiilor și pentru timpul de obținere a acestora – 24 ore de lucru per zi și pe tot parcursul anului.

2) Asigurarea păstrării materialelor tipărite, în special în cazul publicațiilor rare și valoroase. Crearea unor noi caracteristici sau proprietăți tipăriturilor și manuscriselor, de exemplu, prin adăugarea unor comentarii științifice, link-uri la o varietate de formate, inclusiv audio, video și multimedia).

3) Orientarea către implementarea inovațiilor în domeniul înaltelor tehnologii.

Biblioteca electronică efectuează deservirea cu resurse, care sunt diferite prin disponibilitatea de a fi citite de un aparat, și anume:

- resurse deținute de biblioteci și stocate pe servere sau la sediul ei. Selecția acestora se realizează la fel ca și selecția materialelor tipărite. Înregistrările bibliografice sunt incluse, de regulă, fie într-un catalog (directoriu) sau în catalogul de bibliotecă, sau în ambele cataloage;

- resurse situate la distanță pe serverele furnizorilor de informații, accesul la care este licențiat (plătit). Este nevoie de o listă care va include astfel de materiale pentru a le asigura publicitatea lor, utilizarea și controlul asupra utilizării și, dacă sunt utilizate pe un termen lung de licență, pentru a include descrierile bibliografice ale acestor resurse în catalogul electronic cu indicația localizării documentelor;

- resurse situate la distanță, studiate și evaluate de către personalul bibliotecii electronice. Biblioteca recomandă aceste resurse, având în vedere calitatea și fiabilitatea sursei. Implicarea bibliotecii constă, de asemenea, în organizarea unui acces comod la aceste resurse, de exemplu, prin crearea interfeței unice.

Toate celelalte resurse la distanță, accesul la ele ține de libertatea de alegere și de competențele utilizatorilor. Bibliotecarul trebuie să poată să ajute utilizatorii în căutările tematiche.

Biblioteca electronică lucrează nu numai cu resursele electronice existente (locale sau la distanță), dar poate utiliza pe scară largă tehnologia „conversie la comandă” a materialelor tipărite în format electronic și deservirea continuă cu aceste resurse electronice. Importanța prioritară pentru înțelegerea funcțiilor bibliotecii electronice este posibilitatea de servire a utilizatorilor locali sau de la distanță cu resursele electronice, a unui grup de utilizatori care au nevoie de același document, care în mod evident nu poate fi realizat în cazul unui document tipărit. Satisfacerea nevoilor utilizatorilor este singurul și cel mai important criteriu. Menționăm că biblioteca electronică diferă, de exemplu, de o colecție de documente digitale, prin faptul că utilizatorului îi este oferit un sistem de acces unic, inclusiv sistemul de referință și de căutare, sistemul de clasificare și de indexare, interfață unică. Pentru biblioteca electronică este caracteristică prezența documentelor full-text, ceea ce o diferențiază de vastele baze de date bibliografice.

Mediul universitar în schimbare va trebui să ofere bibliotecarului universitar un rol central de asistent al profesorilor în îndeplinirea misiunii universității. Experiența concretă a bibliotecilor universitare din străinătate confirmă o asociere strânsă între bibliotecari și cadrele didactice în vederea atingerii scopului autonomiei de învățare [4].

Foarte multe biblioteci și-au modificat politicile de dezvoltare a colecțiilor pentru a putea permite achiziționarea informației pe noile suporturi, chiar dacă piața autohtonă a edițiilor electronice este relativ săracă. Integrarea documentelor electronice în colecția bibliotecii este un demers dificil. Primii pași în acest sens l-au făcut bibliotecile care prin intermediul Consorțiului eIFL Direct au asigurat accesul la bazele de date full text. Un alt pas a fost realizat atunci când universitățile au transferat documentele tradiționale (cursurile tipărite ale profesorilor) pe alt suport prin simpla conversie a datelor. Astfel, au avut conținuturi didactice la costuri reduse. În aceste condiții biblioteca a devenit nu doar organizator, ci și producător de informație.

Managerii bibliotecilor trebuie să facă o analiză structurală a colecțiilor bibliotecii. Nevoia utilizatorilor este principalul factor al dezvoltării colecției. În satisfacerea nevoilor informaționale, utilizatorul întâmpină o serie de bariere: educaționale (utilizatorul nu știe să folosească noua tehnologie), de acces (utilizatorul nu știe unde să caute și nu apelează la bibliotecar), lingvistice (utilizatorul nu cunoaște limba în care e scris documentul în interfața acestuia) [5]. Bibliotecarul trebuie să cunoască aceste lucruri și să asiste utilizatorul. Un demers necesar este adaptarea serviciilor oferite de biblioteci la nevoile utilizatorilor înscriși în formele de învățământ deschis și la distanță și de învățământ cu frecvență redusă.

Biblioteca electronică ASEM. Sarcina fundamentală a bibliotecii este dezvoltarea colecției de documente în raport cu cerințele procesului de învățământ și cercetare. Crearea bibliotecii electronice este condiționată de următoarele obiective:

- asigurarea informațională a procesului de instruire și cercetare în cadrul instituției de învățământ;
- implementarea noilor tehnologii informaționale în procesele de instruire și cercetare;
- crearea condițiilor pentru utilizarea activă a publicațiilor electronice de către studenți și profesori;
- dezvoltarea instruirii la distanță și asigurarea acestui proces cu materiale didactice electronice.

Tradițional, fondul bibliotecar se prezintă ca o colecție de ediții pe suport de hârtie. Însă, colecțiile actuale nu pot fi concepute fără ediții electronice. Mediul electronic a introdus în sfera bibliotecară fenomene noi, care nu se încadrează în limitele conceptelor și ideilor obișnuite privind colecția de documente a bibliotecii. Înainte de toate, acest fapt se referă la resursele îndepărtate pentru care este asigurat accesul utilizatorilor prin intermediul abonării, contractelor sau acordurilor licențiate. La acest tip de resurse se atribuie bazele de date full text ale Companiei editoriale Ebsco Publishing, agenției informaționale „INTEGRUM-TEHNO”, editurilor INION, VINITI etc. Achiziționând accesul la aceste resurse, biblioteca îl oferă tuturor utilizatorilor fără restricții.

Astfel, putem vorbi în acest context despre principiul „de la posesiune la utilizare”, deoarece biblioteca cumpără nu înseși resursele, ci numai posibilitatea de a le utiliza. Acest fapt reprezintă o comoditate pentru bibliotecă și din punctul de vedere al conservării (depozitării), și din punctul de vedere al repertoriului resurselor informaționale oferite (să se aboneze la această cantitate de reviste științifice în format tradițional biblioteca nu poate). Un alt avantaj reprezintă faptul că organizațiile care creează resursele electronice îndepărtate înmagazinează revistele electronice pentru o anumită perioadă și pe CD.

Utilizarea resurselor de rețea în cadrul bibliotecilor este importantă și face posibilă rezolvarea următoarelor probleme:

- Utilizatorul recepționează operativ la cea mai actuală informație, practic imediat după apariția revistei/articolului;
- Biblioteca, fiind abonatul acestor resurse îndepărtate, oferă utilizatorilor săi un spectru larg de reviste științifice importante pe plan mondial;
- Biblioteca și utilizatorii săi au dreptul să folosească informația acestor resurse pentru diverse genuri de activități;
- Primind setul de reviste pe CD-uri, biblioteca intră în posesia permanentă a acestor informații.

În acest context, putem afirma că abonarea la resursele îndepărtate devine un obiectiv important al dezvoltării fondului bibliotecar din următoarele considerente: biblioteca poate achiziționa resurse în corespundere cu profilul ei; biblioteca achită utilizarea acestor resurse; biblioteca oferă accesul la resursele îndepărtate tuturor categoriilor de utilizatori.

Concluzionând cele expuse anterior, confirmăm ideea că se formează o „colecție temporară” a bibliotecii. Primirea CD-ului poate fi privită ca primirea exemplarului în fondul bibliotecii și, în consecință, abonarea la resursele îndepărtate poate fi concepută ca achiziționarea exemplarelor în colecție. Biblioteca electronică nu este o structură separată în cadrul bibliotecii, ci o parte componentă a fondului, integrând informațiile în format electronic, accesul la care este realizat prin intermediul mijloacelor informatice. Diferența există numai în modul de accesare a informației, biblioteca electronică trecând prin aceleași proceduri bibliotecare standarde ca și cea tradițională: înregistrare, catalogare, sistematizare și este concepută pe aceleași principii de organizare. În dezvoltarea bibliotecii electronice se ține cont de aspectele tradiționale de formare a fondurilor bibliotecare: tematica cursurilor, tematica cercetărilor, planurile și strategiile de dezvoltare a universității, principiul tipologic, cerințele utilizatorilor, formularele de deziderate, studiile de marketing, planurile editoriale, cuantumul resurselor bugetare și extrabugetare, mărirea promoțiilor universitare etc. În special ne vom opri la criteriul tipologic în dezvoltarea bibliotecii electronice.

Biblioteca electronică a Bibliotecii Științifice ASEM conține: resurse (documente) de rețea proprii, create în cadrul instituției (digitizarea și producția editorială în formatul PDF, înregistrate pe CD etc.); resurse electronice îndepărtate cu accesul pe baza abonării, contractelor, licențierii etc.; resurse multimedia; audio și video resurse (înregistrări, filme reprezentând activitatea ASEM).

Resurse de rețea proprii ale Bibliotecii Științifice ASEM. Conform „Regulamentului cu privire la biblioteca electronică ASEM”, care în prezent este în proces de elaborare, activitatea de creare a colecției electronice a publicațiilor ASEM a început în anul 2005, în baza deciziei Senatului ASEM. S-a pornit de la ideea că anume această parte componentă a colecției constituie sursă de informații unică, necesară pentru asigurarea dezvoltării efective a proceselor de instruire și cercetare în cadrul instituției. Publicațiile ASEM sunt resursele bibliotecii electronice în formă de fișiere PDF, înregistrate și pe CD și reflectate în catalogul electronic al bibliotecii. Fișierele prezintă versiunea electronică (sau scanată, în cazul documentelor mai vechi) a documentelor, create în baza cerințelor pentru publicații tradiționale și având aceleași drepturi. Digitizarea resurselor proprii are două direcții. Prima reprezintă crearea colecției electronice a tezelor de doctorat și a autoreferatelor, reflectând rezultatele cercetărilor științifice, a doua – crearea versiunilor electronice ale materialelor didactice

elaborate și editate în cadrul ASEM. Lucrările privind formarea și dezvoltarea colecției electronice a edițiilor ASEM au fost organizate începând cu anul 2005 și realizate de către personalul Centrului Multimedia.

La moment sunt prelucrate și puse la dispoziția utilizatorilor 485 documente (cărți, manuale, programe, teste, disertații, autoreferate, reviste economice, culegeri ale materialelor conferințelor etc.). Tezele și autoreferatele în format electronic sunt prezentate de autori bibliotecii pe baza unei decizii a Senatului ASEM. Bineînțeles, autorii doresc ca aceste resurse, care reprezintă arhiva electronică a instituției, să fie utilizate numai în cadrul rețelei locale.

Din experiența bibliotecilor de peste hotare am remarcat că procesul de scanare este realizat în două torente: curent și retrospectiv. Evidența documentelor scanate este reflectată într-un registru special. Tot procesul tehnologic poate fi conceput ca un șir de operațiuni elementare ce oferă posibilitatea de a organiza activitatea fără dificultăți și cerințe speciale pentru personalul angajat în condițiile de insuficiența a cadrelor, pe de o parte, și ale fluctuației de cadre, pe de alta. În general, aceste procese pot fi reduse la următoarele acțiuni consecvente: examinarea și pregătirea publicației tipărite; scanarea; recunoașterea; controlul scanării și corectarea greșelilor; prelucrarea paginilor (înlăturarea defectelor scanării); recunoașterea în Fine Reader și salvarea (memorarea) fișierului PDF. Viteza de scanare – 1 pagină/un minut.

În biblioteca electronică ASEM lipsește procedura indexării textelor integrale, deoarece fișierele sunt legate cu înregistrările bibliografice din catalogul electronic, gestionat de softul TinLib. Acest soft asigură crearea unei înregistrări desfășurate și oferă posibilitatea de a realiza căutări pe subiecte, cuvinte-cheie, autori, titluri, tipul și genul documentelor etc. Dar, pentru indexarea textului integral este nevoie de un program special care la moment este în curs de elaborare în cadrul Departamentului de Informatică al ASEM.

Resursele de rețea îndepărtate. În procesul de constituire a bibliotecii electronice, echipa bibliotecii a decis următoarea direcție de dezvoltare prin selectarea revistelor științifice în format electronic. La momentul actual foarte multe edituri propun versiunile electronice ale revistelor tipărite. Prin intermediul eIFL Direct și al programului INTAS-PERI în bibliotecile noastre este asigurat accesul la o cantitate imensă de reviste, care astăzi a depășit numărul de 20000, inclusiv 8000 economice. Numărul de reviste este în creștere permanentă.

Edițiile periodice în format electronic au încetat să fie numai o resursă adițională în procesul de consum informațional. Accesul la cea mai actuală și permanent actualizată informație ce se conține în revistele științifice a devenit important nu doar pentru cercetători, dar și pentru studenți (The Journal of Finance, Economica, Marketing etc.). Tot mai frecvent cadrele didactice includ în programele analitice revistele electronice în calitate de bibliografie obligatorie și suplimentară. În acest context, asigurarea accesului la aceste resurse este un obiectiv important al bibliotecii.

Avantajul formatului electronic al informației științifice oferă posibilitatea de a realiza cu succes obiectivele de organizare eficientă a proceselor de instruire și cercetare în cadrul instituției. Acestea se referă la următoarele:

- simplitatea, comoditatea și rapiditatea căutărilor și a recepționării informațiilor;
- posibilitatea de căutare a informațiilor concomitent într-un număr mare de surse;
- comoditatea de redactare și de utilizare ulterioară;
- facilitățile ce țin de salvarea, copierea informațiilor, listarea, transmiterea documentului prin poșta electronică direct din sistem, crearea arhivei de copii;
- posibilitatea de utilizare concomitentă a unui document de un număr nelimitat de utilizatori;
- posibilitatea de accesare a documentelor de la toate terminalele amplasate în bibliotecă.

Participarea Bibliotecii Științifice ASEM în Consorțiul eIFL Direct oferă posibilitatea de a avea un număr mare de reviste economice la prețuri avantajoase (mult mai reduse decât pe piața publicațiilor, de exemplu: revista The Journal of Finance, 6 numere anual, costă 500 USD, jumătate din bugetul pentru EBSCO). Resursele EBSCO sunt importante pentru biblioteca noastră din următoarele considerente: extensiunea cuprinderii tematice; cantitate mare de surse full text; adâncimea cronologică a arhivei electronice; plenitudinea prezentării surselor (raportat la versiunile tipărite); interfață plăcută, comodă pentru utilizator; posibilitatea salvării rezultatelor căutării pe disc; posibilitatea de transmitere a textelor prin poșta electronică ș. a.

Utilizarea acestor resurse în cadrul bibliotecilor are o perspectivă promițătoare de viitor și suntem convinși că vor fi solicitate tot mai frecvent de către utilizatorii serviciilor informaționale. Realizând abonarea la baze de date full text, biblioteca completează fondul de publicații cu reviste științifice străine și rezolvă două probleme importante: insuficiența bugetelor pentru abonare, condiționată de creșterea permanentă a prețurilor la reviste tipărite; insuficiența spațiilor de depozitare pentru păstrarea tipăriturilor și cheltuielile mari pentru amenajarea acestora.

Resurse multimedia. Atestăm că, începând cu anul 1995, Biblioteca ASEM înregistrează o creștere anuală de documente multimedia intrate în colecție pe diverse căi. Aceste documente completează resursele electronice ale bibliotecii și sunt de două genuri: ca anexă la publicație tipărită sau ca un document independent.

În contextul modernizării structurii organizaționale și funcționale a fondului bibliotecii în planificarea dezvoltării lui, a devenit importantă dimensionarea concretă a segmentului publicațiilor electronice. Prin urmare, se extinde și se schimbă structura tipologică a edițiilor electronice pe CD. Cu deschiderea Centrului Multimedia și asigurarea utilizatorilor cu posturi de lucru, în procesul de completare a edițiilor pe CD am început să dăm preferință publicațiilor de referințe: anuare statistice, dicționare, enciclopedii etc. La moment, colecția de CD-uri a Bibliotecii ASEM constituie 1045 exemplare.

Aspecte tehnice în realizarea bibliotecii electronice ASEM. Accesul la resursele electronice ale Bibliotecii ASEM va fi asigurat atât pentru utilizatorii locali, cât și pentru utilizatorii îndepărtați. Totodată, utilizatorii locali vor putea lucra în modulul local al sistemului, precum și în mediul oricărui browser de Internet, accesând site-ul instituției. Utilizatorii îndepărtați vor putea lucra numai prin accesarea site-ului și căutărilor vor fi asigurate de un modul specializat care va realiza următoarele operațiuni:

- Căutări avansate în sistem pe baza unui număr nelimitat de câmpuri, elemente de înregistrări bibliografice și combinațiile lor, pe baza utilizării operatorilor logici etc.;
- Utilizarea în procesul de căutare a informațiilor din dicționare și rubrici incluse în formatele (formularele) de căutare;
- Utilizarea dicționarelor dinamice cu posibilitatea de a obține lista termenilor și selectarea acestora pentru căutare;
- Regimul autorizat de utilizare a publicațiilor electronice.

În biblioteca electronică ASEM vor fi arhivate resurse de diferite tipuri (manuale, problemare, cursuri de lecții, teze, autoreferate, reviste, standarde educaționale, programe de studii etc.) și formate (texte integrale în formate DOC., PDF.,TXT și alte formate tipice, fișiere sonore, video, resurse Internet (link-uri, în caz dacă sursa este accesată on-line fără restricții). Păstrarea documentelor full text va fi realizată pe baza unui server ce va asigura accesul autorizat al utilizatorilor și va restricționa anumite posibilități ale sistemului. Va fi creat subsistemul de arhivare a publicațiilor, de ex. tehnologia RAID 5.

În final, având în vedere problemele puse în discuție, afirmăm că Biblioteca Științifică ASEM în activitatea de satisfacere a nevoilor informaționale ale utilizatorilor se conduce de obiectivele ce țin de îmbunătățirea calității asigurării informaționale și de crearea unui mediu informațional nou pentru instruire și cercetare științifică.

Învățământul din Republica Moldova trece prin ample transformări. În noul context social și tehnologic bibliotecile universitare trebuie să se adapteze rapid, trecând prin mutații profesionale și asimilând în continuu noile tehnologii informaționale.

Cu apariția în oferta informațională a bibliotecii a documentului electronic s-au multiplicat și preocupările pentru integrarea acestui tip de documente în colecția de documente. De modul în care acesta este produs, achiziționat, conservat și comunicat utilizatorilor depinde și ridicarea calității învățământului. Biblioteca devine un factor determinant în mediul studenților și cercetătorilor, organizând și punând la dispoziție servicii noi informaționale și jucând rolul de mediator, prin organizarea accesului la informații.

Referințe:

1. Tîrziman E. Biblioteca Digitală – o încercare de definire // Biblioteca. Revista de bibliologie și știința informării, 2005, nr.6, p.175-176.
2. Ibidem.
3. Земсков А.И. Электронные библиотеки / А.И. Земсков, Я.Л. Шрайберг. - Москва: ГПНТБ России, 2001.
4. Coravu R. Optimizarea achiziției, gestionării și diseminării informației în format electronic // Biblioteca. Revista de bibliologie și știința informării, 2004, nr.4, p.108-110.
5. Produse și servicii de informare avansată / coordonatori: Rodica Mandea, Octavia-Luciana Porumbeanu. - București: Editura Universității din București, 2005.

Prezentat la 19.05.2010

POLITICILE ACCESULUI DESCHIS

Nelly ȚURCAN

Catedra Biblioteconomie și Asistență Informațională

The development of knowledge and the rational exploitation of the results of scientific research primarily depend on the level of access to these results. This principle has determined the appearance in the scholarly communication of the Open Access (OA) movement. This article presents international, national and institutional open access policies to the scientific research results. In paper there are also tackled the open access policies in developing and transition countries, and also the initiatives undertaken in Republic of Moldova. This paper attempts to describe some of the most important policy and institutional mandates (of research institutions, funding organizations, and publishers) in the context of scientific communication. It outlines several recommendations for activation of the elaboration of national and institutional policies in Moldova.

Introducere

Pentru a favoriza dezvoltarea cunoștințelor, savanții au nevoie de acces la literatura științifică relevantă. Această literatură din ce în ce mai mult capătă un caracter interdisciplinar, se scumpește la nivel național și global, iar digitizarea, precum și tehnologiile moderne, impun restricții de licență. Acest proces, de asemenea, este în plină evoluție.

Savanții, chiar și din cele mai bogate universități din lume, întâmpină dificultăți în a avea acces la literatura de specialitate. Ce măsuri pot fi întreprinse? Mișcarea privind Accesul Deschis (*Open Access – OA*) ar putea oferi un răspuns la această întrebare. Mulți dintre susținătorii acestei inițiative sunt cointeresați în transformarea sistemului de comunicare științifică, astfel încât acesta să poată funcționa în mod eficient într-un mediu care se schimbă foarte rapid din punct de vedere tehnologic.

Accesul Deschis este un fenomen relativ recent, aplicat în comunicarea academică și științifică. Acesta a pornit de la convingerile că cercetările academice și cele finanțate din banii publici ar trebui să fie accesibile în mod liber, în special cu răspândirea tehnologiilor informaționale și de comunicare (TIC) și a Internetului. În anii 1990, criza din biblioteci, din motivele finanțării insuficiente, a atras atenția asupra unui model nou de publicare care ar oferi o alternativă pentru abonarea la revistele scumpe. Această inițiativă a motivat și sponsorii, care finanțau cercetările, de asemenea, să fie interesați în accesibilitatea informației despre cercetările care ei le finanțează.

În ultimii ani OA a fost acceptat ca un obiectiv important în realizarea accesului deschis la informația științifică de către instituțiile, organismele de finanțare și de cercetare, de către biblioteci și unii editori. Cu părere de rău, oamenii de știință nu sunt atât de flexibili în realizarea și susținerea OA, dar atunci când savanții înțeleg obiectivele Accesului Deschis, cercetătorii beneficiază de el cel mai mult [1]. Cu toate acestea, savanții acționează lent cu privire la realizarea accesului deschis la informația științifică. Dar, este semnificativ că inițiativa Open Access depinde, în mare măsură, de comunitatea științifică. Motivele acceptării OA de către savanți au fost examinate în cercetarea lui A. Swan și S. Brown [2]. În studiu sunt specificate mai multe motive importante de a promova rezultatele cercetărilor prin intermediul modelelor OA: de a scoate în evidență mijloace alternative de acces liber la informația din revistele științifice; de a familiariza autorii cu noile filiere de difuzare și acces la informația științifică; de a prezenta surse alternative care măresc vizibilitatea și impactul cercetărilor științifice etc. Rezultatele studiului au constatat că în topul priorităților pentru accesul deschis la rezultatele cercetărilor este posibilitatea de a raporta comunității despre rezultatele științifice; astfel, comunitatea științifică ar putea avea acces la publicațiile altor cercetători. Datorită accesului deschis, savanții doresc să obțină un impact al publicațiilor și cercetărilor efectuate.

Prezentarea generală a Accesului Deschis (Open Access)

În anul 1994 Stevan Harnad a lansat o adresare, care invita savanții să creeze arhive ale publicațiilor proprii și să le plaseze pe Internet în acces deschis. Această adresare a servit drept început pentru mișcarea Open Access. Ideea principală a acestei inițiative constă în faptul că informația științifică, care savanții sunt dispuși s-o ofere gratuit comunității științifice, trebuie să fie plasată în rețeaua Internet pentru accesul deschis.

Mișcarea pentru Accesul Deschis la informația științifică este activ promovată în ultimii ani, fiind susținută de tot mai mulți participanți. Aceasta este în prezent pusă în dezbatere de către guverne, organisme de finanțare, editori și de către universități din întreaga lume. Există beneficii economice, sociale și educaționale considerabile de a face accesibile rezultatele cercetărilor, de a le pune la dispoziție fără bariere financiare, juridice și tehnice [3]. Autorii studiului menționează următoarele beneficii: costurile pentru modele alternative de publicare și accesul deschis la literatura științifică sunt mult mai reduse. Astfel, universitățile și instituțiile de cercetare pot economisi resursele financiare; Accesul Deschis poate avea beneficii pe termen lung net substanțiale în comparație cu modelele tradiționale; impactul articolelor cu acces deschis este mai mare decât al articolelor din revistele prin abonare; din punctul de vedere al costurilor, revistele electronice cu acces deschis și autoarhivarea sunt mult mai eficiente etc. Cu toate că este necesar de a fi realizate mai multe acțiuni la nivel de stat și instituțional, este evident că Accesul Deschis a schimbat pentru totdeauna domeniul comunicării științifice.

Accesul Deschis propune modalități alternative de publicare a rezultatelor științifice. Promovarea OA s-a transformat într-o mișcare care avea la bază o filosofie, cadru legal și realizare tehnică. Unul dintre cele mai esențiale motive pentru realizarea OA a servit nemulțumirea savanților față de creșterea rapidă și neconținută a prețurilor la revistele științifice, în timp ce bibliotecile erau nevoite să reducă bugetul pentru abonare.

Modelul tradițional al revistelor științifice provoacă insatisfacția din partea autorilor și utilizatorilor informației științifice din motivul costurilor excesive pentru abonare la revistele științifice, aceasta fiind reflectată în sintagma „criza serialelor”, care a devenit un subiect. Noul model este mult mai eterogen și flexibil și include toate avantajele mediului electronic. Aplicarea noului model al comunicării științifice contribuie la crearea unor relații noi între autori, editori, bibliotecari și utilizatorii informației științifice. În același timp, dezvoltarea tehnologiilor informaționale creează premise pentru redistribuirea responsabilităților, de exemplu: publicarea lucrării științifice poate fi efectuată nu doar de editură, dar și de bibliotecă sau nemijlocit de autor. În aceste condiții, bibliotecile încearcă să-și consolideze pozițiile prin crearea unor resurse mai accesibile, flexibile și mai ieftine de acces la informația științifică.

Există o varietate mare de definiții ale Accesului Deschis, iar conceptul despre OA este încă în evoluție. Mai multe documente-cheie, referitoare la acest subiect (Declarațiile de la Budapesta, Berlin și Bethesda), conțin definiții privind acest termen. Cu toate că aceste definiții diferă în unele aspecte, în esență ele sunt similare – *Accesul Deschis este un acces gratuit pentru toți utilizatorii, el elimină barierele de acces la informația științifică*. Peter Suber a realizat o analiză a diverselor definiții privind OA și, în același rând, propune și o variantă proprie de abordare a fenomenului: *Accesul Deschis (OA) este accesul digital, on-line, gratuit la literatură, fără majoritatea restricțiilor privind drepturile de autor și de acordare a licențelor* [4].

Politicile internaționale și naționale în domeniul OA

Există diferite abordări privind noțiunea de politici. Diversitatea de opinii se regăsește în studiile din domeniul politicilor publice. Aceste definiții reflectă punctul de vedere al autorilor atât în sens larg, de exemplu: „orice acțiune pe care guvernul decide s-o întreprindă sau nu” (Thomas Dye), cât și opinii care prezintă caracteristici mai specifice, de exemplu: „ciclu de acțiuni având un anumit scop, întreprinse de către un actor sau un grup de actori în procesul de soluționare a unei probleme” (James Anderson) [5]. Cu toate acestea, elementul de bază al tuturor acestor definiții este că politicile publice reprezintă acțiuni realizate de către guvern (un actor sau un grup de actori) ca răspuns la problemele care vin din partea societății.

Este cert că un număr tot mai mare al aspectelor de politici publice exercită o presiune asupra modului în care savanții comunică cu colegii lor din întreaga lume și că aceste presiuni vor schimba atât practicile de lucru, cât și modelele de business ale bibliotecilor și editurilor.

În calitate de politici în domeniul Accesului Deschis vom înțelege politicile internaționale, naționale și instituționale de susținere a Accesului Deschis la rezultatele cercetărilor științifice, promovate de organisme internaționale, guverne centrale sau locale și diverse instituții (universități, instituții de cercetare, agenții de finanțare, biblioteci, edituri etc.).

Este semnificativ faptul că aprobarea politicilor la nivel național și instituțional nu putea fi realizată fără lansarea unor inițiative internaționale și fără susținerea acestora de către cele mai diverse organisme internaționale, europene și interstatuale.

Actualmente, accesul deschis la rezultatele cercetărilor științifice este susținut de inițiativele internaționale de la Budapesta, Berlin și Bethesda (Declarații BBB).

În decembrie 2001, Institutul pentru o Societate Deschisă (*OSI – Open Society Institute*) a organizat la Budapesta o întâlnire a susținătorilor asigurării accesului deschis la literatura și revistele științifice. La întâlnire s-au discutat problemele referitoare la identificarea celor mai oportune mijloace de difuzare și acces la publicațiile științifice. În rezultatul acestei întâlniri, la 14 februarie 2002 a fost aprobată **Inițiativa Accesului Deschis de la Budapesta** (*Budapest Open Access Initiative, BOAI*) [6].

Inițiativa Accesului Deschis declară principiile de bază pentru noi oportunități de acces al oamenilor de știință la ediții electronice, asigurând recenzarea, conservarea, arhivarea publicațiilor științifice, respectarea drepturilor de autor și, în același timp, un acces larg și gratuit la publicațiile autorilor. Accesul liber prevede că toate cheltuielile sunt acoperite de către autor sau instituția în cadrul căreia activează autorul, spre deosebire de modelele tradiționale de acces la informația științifică, când cheltuielile sunt suportate de către organizația care oferă acces la informație prin abonarea la periodice. BOAI susține în măsură egală două strategii complementare: *autoarhivarea (self-archiving)* și *revistele pe bază de acces deschis (open access journals)*, care ar putea fi utilizate pentru constituirea unui sistem de comunicare științifică mai eficient și mai echitabil. Conform Declarației de la Budapesta, accesul deschis trebuie să se asigure prin consimțământul autorului. BOAI consideră că dreptul de autor aparține autorilor sau instituțiilor, organizațiilor care vor da acordul pentru accesul deschis atât prin autoarhivare, cât și prin revistele pe bază de acces deschis [6].

În opinia lui David Prosser, presiunea din partea factorilor globali: economia cunoașterii, responsabilitatea și evaluarea, e-știința / e-cercetarea și accesul la date [7] s-a manifestat în comunicarea științifică în anul 2003 sub aspectul interesului politic [8]. În acest an au fost făcute publice primele declarații de sprijin din partea organismelor finanțatoare, precum și anunțată prima investigație importantă privind publicarea lucrărilor științifice în perioada post-Internet.

În acord cu spiritul Declarației Inițiativei Accesului Deschis de la Budapesta, în octombrie 2003 a fost semnată **Declarația de la Berlin privind Accesul Deschis la Cunoștințe în domeniul Științei și Științelor Umanitare**. Declarația de la Berlin definește Accesul Deschis ca o sursă exhaustivă de cunoștințe umane și a moștenirii culturale care a fost aprobată de comunitatea științifică. Importanța Declarației constă în faptul că, pentru prima dată, organismele finanțatoare și organizațiile de cercetare în mod explicit au recunoscut că „misiunea noastră de a disemina cunoașterea este îndeplinită doar pe jumătate dacă informația nu este disponibilă cât mai larg și mai accesibil societății” [9]. Noi posibilități ale diseminării cunoștințelor trebuie să fie susținute nu doar prin formele clasice, dar, de asemenea, în mod sporit prin paradigma Accesului Deschis, oferit de Internet.

Semnariile Declarației au consimțit promovarea de mai departe a noii paradigme a accesului deschis pentru a obține cel mai mare beneficiu pentru știință și societate prin diverse mijloace, inclusiv prin încurajarea cercetătorilor de a-și publica lucrările după principiile paradigmei accesului deschis, prin dezvoltarea mijloacelor și a căilor de evaluare a contribuțiilor cu acces deschis și a revistelor on-line pentru a asigura continuu standardele de calitate și bunele practici științifice, prin mijlocirea ca publicațiile cu acces deschis să fie recunoscute în promovarea și stabilitatea evaluării.

Organizațiile semnatare au realizat că trebuie să găsească soluții care sprijină dezvoltarea de mai departe a cadrelor legale și financiare existente pentru a ușura utilizarea optimă și accesul la informația științifică.

Este semnificativ că politicile promovate prin intermediul declarațiilor internaționale nu sunt limitate din punct de vedere geografic, dar se referă la toate țările din lume. Acest lucru poate fi remarcat datorită activităților desfășurate nu doar în Europa, dar și în America de Nord. Interesul la nivelul politicilor a debutat în SUA în anul 2003 prin semnarea **Declarației de la Bethesda privind politica editorială**. În această Declarație s-a propus drept scop stimularea discuțiilor în cadrul comunității cercetătorilor din domeniul biomedicinii privind realizarea accesului deschis la literatura științifică primară [10]. Declarația propune pași concreți de editare operativă și de promovare a publicațiilor pentru accesul deschis. În acest sens, Declarația se adresează tuturor organizațiilor care realizează și sprijină cercetările științifice, savanților care generează rezultatele cercetărilor, editorilor care facilitează recenzarea și difuzarea rezultatelor cercetărilor, savanților, bibliotecarilor și altor persoane de care depinde accesul la aceste cunoștințe.

În Declarație se menționează că pentru a promova crearea și diseminarea de idei noi și cunoaștere în beneficiul publicului, este necesară o schimbare fundamentală în politicile instituțiilor și ale agențiilor de finanțare în ceea ce privește publicarea de către beneficiarii granturilor. În acest scop, finanțatorii trebuie să

încurajeze beneficiarii granturilor să-și publice lucrările în acord cu principiile modelului cu acces deschis pentru a maximiza accesul și beneficiile către cercetători, oameni de știință și publicul din întreaga lume. În același timp, agențiile de finanțare au remarcat că sunt de acord să finanțeze costurile necesare ale publicării, sub modelul cu acces deschis, a lucrărilor individuale în revistele cu peer-review, dat fiind faptul că prin orientarea către accesul liber și deschis unele costuri se vor muta către cercetători la nivel individual prin taxe per pagină sau către editori prin descreșterea veniturilor.

Politici noi au fost propuse nu doar de agențiile finanțatoare, dar și de biblioteci, editori, de grupul de lucru al oamenilor de știință și al societăților științifice. Astfel, „societățile științifice sunt de acord să afirme sprijinul puternic pentru modelul cu acces deschis și angajamentul de a atinge în final accesul deschis pentru toate lucrările pe care le publică” [11].

Ca și în cazul Declarației de la Berlin, rezultatele Declarației Bethesda, în ceea ce privește rezultatele efective în sprijinul principiilor împărtășite de Declarație, au fost obținute destul de lent. În SUA schimbările s-au început la nivel politic. În 2004, Congresul SUA a însărcinat Institutul Național de Ocrotire a Sănătății (*US National Institute of Health, NIH*) – cel mai mare finanțator de cercetări în domeniul medicinei în SUA, cu un buget anual de 28,9 miliarde dolari USD, să dezvolte o nouă politică de acces la cercetările pe care le finanțează. În proiectul de politică, emis de NIH pentru consultare, copiile tuturor documentelor de cercetare, finanțate de către NIH, trebuie să fie depuse în *PubMed Central* (arhivă digitală și gratuită a revistelor în domeniul biomedicinii și științelor vieții a NIH) timp de 6 luni de la publicare. Cu toate acestea, în documentul final de politică, emis în 2005, perioada de embargo a fost schimbată – de la 6 luni până la 12 luni de la data publicării. Acest insucces al politicii propuse a însemnat că nu există suficient acces public la rapoartele și datele rezultatelor cercetărilor finanțate de NIH [12].

Eșecul politicii, menite a realiza un acces public deschis la rezultatele cercetărilor finanțate de NIH, a fost identificat foarte repede după punerea în aplicare a acestei politici. În urma discuțiilor au fost întreprinse anumite măsuri cu scopul de a îmbunătăți situația. Grupul de lucru privind Accesul Public al NIH a recomandat ca embargoul să fie redus la 6 luni.

În vara anului 2007, Congresul SUA a luat măsuri semnificative pentru a se asigura că cererea devine un mandat. Politică accesului deschis la cercetările finanțate din fonduri publice a fost acceptată de Congresul Statelor Unite. Ca urmare, Președintele SUA a semnat Actul de Alocare Consolidat al anului 2007, care include o prevedere pentru NIH de a pune la dispoziția comunității un acces deschis on-line la cercetările pe care le-a finanțat [13]. Această lege a intrat în vigoare în aprilie 2008 [14].

Este necesar a menționa că problema privind accesul deschis la cercetările finanțate din fondurile publice nu se limitează la domeniul biomedicinii. Dat fiind faptul că beneficiile accesului deschis acoperă toate domeniile, a fost propus proiectul de lege privind Cercetările Federale de Acces Deschis (*Federal Research Public Access Act of 2006*). Propus inițial în 2006, a fost reintrodus în 2009 în Congresul american, care solicită ca cercetările susținute de cele mai mari 11 agenții de finanțare guvernamentale să adopte Accesul Deschis pentru toate activitățile de cercetare [15].

Problema privind accesul public la cercetările finanțate din fonduri publice este, de asemenea, dezbătută în Marea Britanie. În 2004 Comitetul pentru Știință și Tehnologie a Parlamentului Marii Britanii a publicat raportul „Publicații științifice: Gratuite pentru toți?” (*Scientific Publications: Free for all?*) [16], în care recomandă tuturor instituțiilor de învățământ superior să organizeze repozitorii instituționale, iar cercetătorilor – să depună o copie a articolelor lor în arhivă și chiar să fie creat un fond care ar oferi suport financiar autorilor pentru publicarea articolelor în revistele cu acces deschis. Raportul Comitetului este, de asemenea, cunoscut prin sugestiile referitoare la autoarhivare. Comitetul recomandă alocarea de fonduri universităților pentru crearea arhivelor cu acces deschis; obligă autorii să autoarhiveze articolele lor timp de o lună după publicare, iar finanțatorii cercetărilor științifice trebuie să solicite autoarhivarea tuturor publicațiilor care reflectă rezultatele lucrărilor finanțate; Guvernul britanic – să acționeze pentru a sprijini schimbările atât în Marea Britanie, cât și pe plan internațional.

Wellcome Trust – o organizație financiară puternică care susține cercetările în biomedicină. Fundația obligă cercetătorii să autoarhiveze articolele lor timp de 6 luni după publicare. Începând cu 1 octombrie 2006, și alte instituții de cercetare din Marea Britanie au introdus o condiție obligatorie pentru accesul deschis la rezultatele cercetărilor: „*The Medical Research Council (MRC)*”, „*Biotechnology & Biological Sciences Research Council (BBSRC)*”, „*Economic & Social Research Council (ESRC)*” și „*National Environmental Research Council (NERC)*”.

Acțiuni similare au fost întreprinse și în alte țări: Canada, Italia, Franța, Germania, Olanda, Australia etc. Inițiativa a fost susținută la nivelul organizațiilor internaționale, inclusiv de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), care a aprobat Declarația cu privire la accesul la datele de cercetare realizate din fonduri publice. OCDE a susținut ideea de a oferi acces la rezultatele cercetărilor, finanțate de stat, menționând că „...schimbul internațional de date, informații și cunoștințe este o contribuție importantă pentru dezvoltarea cercetării și inovării, iar accesul deschis va mări valoarea investițiilor comunității pentru cercetări” [17]. OCDE a arătat că accesul la datele din sectorul public prezintă beneficii economice mai mari decât venitul care poate fi realizat din vânzarea accesului la date [18]. În 2008 OCDE a elaborat o recomandare a Consiliului pentru intensificarea accesului și utilizarea eficientă a informațiilor din sectorul public, care a pus în valoare deschiderea, calitatea, noile tehnologii și conservarea pe termen lung, accesul și utilizarea internațională a informațiilor din sectorul public [19].

În ianuarie 2006 Comisia Europeană a publicat un studiu privind evoluția economică și tehnică a pieței publicațiilor științifice din Europa, în care a solicitat de a oferi accesul deschis la rezultatele cercetării finanțate din fonduri publice și a recomandat ca publicațiile științifice susținute de agențiile de finanțare europene să fie puse la dispoziții prin arhivele de acces deschis [20]. În afară de această concluzie generală, studiul prezintă o serie de recomandări utile și rezonabile pentru a îmbunătăți diseminarea publică a rezultatelor cercetării finanțate. A fost recunoscută problema metricilor de calitate. În impact factor există mijloace bune pentru a determina calitatea relativă a revistelor. Însă, sunt mai puține metrici pentru a urmări lucrările individuale sau rezultatele cercetărilor care nu au fost publicate pe căi tradiționale (reviste recenzate). Studiul a recomandat (Recomandarea A3) extinderea gamei de clasamente de calitate, asigurându-se că noile dimensiuni legate de calitatea de diseminare vor fi găsite și, eventual, apreciate de către organismele de finanțare a cercetării. Acest fapt confirmă o dată în plus că sistemul actual de comunicare științifică nu întotdeauna asigură cea mai largă difuzare a informației științifice, ci publicarea în revistele „potrivite”.

Studiul a abordat problemele tehnologice referitoare la comunicarea științifică. În general, în studiu se menționează că îmbunătățirea interoperabilității ar ușura realizarea descoperirilor, accesul și difuzarea on-line a cercetărilor. Recomandarea A5 din studiu prevede să fie sprijinită dezvoltarea noilor instrumente de interoperabilitate și promovate instrumentele existente de asigurare a accesului și de difuzare on-line a cercetărilor.

Cu toate acestea, recomandarea cea mai importantă, din punctul de vedere al specialiștilor, a fost Recomandarea A1, care a cerut accesul garantat la cercetările finanțate din banii publici. Autorii studiului au căzut de acord cu opinia altor analiști și cercetători din Marea Britanie, SUA, precum și din organizații independente care au studiat acest subiect, că vor fi beneficii mari de la accesul publicului la cercetările finanțate din banii publici. Recomandarea prevede că agențiile de finanțare a cercetărilor „ar trebui să promoveze și să susțină arhivarea publicațiilor în arhive deschise, după o perioadă de timp ... care urmează să fie discutată cu editorii. Această arhivare ar putea deveni o condiție de finanțare”. Studiul menționează că această Recomandare ar putea fi adoptată atât la nivel european, cât și la nivel național.

Ca urmare a publicării Raportului, Comisia Europeană a oferit tuturor părților interesate să-și expună opinia privind acest subiect. Feedback-ul, în general, a fost pozitiv, cu excepția opiniei negative a unor editori. În contextul acestor discuții a urmat conferința privind comunicarea științifică, găzduită de CE, la Bruxelles, în februarie 2007, care a avut ca scop de a „reuni părțile interesate în problema privind accesul, diseminarea și păstrarea publicațiilor și datelor științifice, de a oferi opțiuni de politică pentru publicarea științifică în cadrul PC7 și în Spațiul European de Cercetare” [21].

Până la desfășurarea acestei conferințe, în ianuarie 2007, a fost lansată Petiția pentru garantarea accesului public la rezultatele cercetării finanțate din fonduri publice (*Petition for guaranteed public access to publicly-funded research results*). Această Petiție reprezintă un pas logic, întreprins de Comisia Europeană, materializat drept consecință a rezultatelor Studiului asupra evoluției economice și tehnice a piețelor publicațiilor științifice din Europa. 28127 semnatari (5 martie 2010) ai Petiției cer în regim de urgență aprobarea *Recomandării A1* din Studiul menționat „Garantarea accesului public la rezultatele de cercetare finanțate public imediat după publicare”. Această Recomandare prevede că la nivel european s-ar putea întreprinde următoarele acțiuni: 1) stabilirea unei politici europene prin care să fie mandatați editorii articolelor rezultate din cercetarea finanțată de Comisia Europeană, acestea să fie disponibile după o anumită perioadă de timp în arhive cu acces liber și 2) explorarea împreună cu Statele Membre și cu asociațiile academice și de cercetare europene dacă aceste politici, împreună cu depozitele deschise, ar trebui implementate și cum” [22]. Lansarea

și semnarea acestei Petiții reprezintă un apel semnificativ din partea comunității de cercetare, de acțiune din partea Comisiei Europene de a îmbrățișa politicile de acces deschis.

În ianuarie 2008, Consiliul European de Cercetare (*European Research Council, ERC*) a pus în aplicare o politică obligatorie de acces public pentru cercetările finanțate de ERC. Politica aplicată prevede ca toate publicațiile peer-review, elaborate în baza proiectelor de cercetare finanțate de ERC, trebuie să fi depuse la data publicării într-un repozitoriu științific (disponibil după domeniu), cum ar fi PubMed Central, arXiv sau un repozitoriu instituțional, și, ulterior, să fie puse în acces liber în termen de șase luni de la publicare [23].

Comisia Europeană a propus câteva politici privind comunicarea științifică. În 2007 este elaborată *Cartea Verde în domeniul cercetării europene: perspective noi* [24]. Cartea Verde identifică faptul că generarea, difuzarea și exploatarea cunoștințelor sunt în nucleul sistemului de cercetare și că în cadrul Domeniului European de Cercetare cunoașterea trebuie „să circule fără bariere prin întreaga societate”. Lucrarea promovează ideea de stimulare permanentă a informării științifice accesibile și interconectate. Nu există deosebire între datele neprelucrate de interes general și publicațiile științifice; astfel, acestea nu ar trebui să aibă regimuri diferite de acces. Utilitatea ambelor este crescută prin diseminarea și utilizarea mai largă.

Cartea Verde a identificat că generarea, difuzarea și exploatarea cunoștințelor stă la baza sistemului de cercetare și că, în cadrul Spațiului European de Cercetare, cunoștințele ar trebui să „circule fără bariere pentru întreaga societate” [25]. Mai mult ca atât, documentul descrie modul în care Europa se va baza pe schimbul de cunoștințe, care ar trebui să prevadă: „accesul deschis și ușor la baza publică de cunoștințe; ... canale de comunicare inovatoare pentru a oferi publicului acces larg la cunoștințele științifice și mijloacele de a discuta agendele de cercetare, dar și pentru a trezi curiozitatea de a afla mai multe despre știință” [26].

Cartea Verde a avut ca scop stimularea dezbaterilor cu privire la impulsivitatea eforturilor de realizare a Spațiului European de Cercetare. În rezultatul acestor dezbateri Comisia Europeană a publicat un Raport care sintetizează răspunsurile destul de substanțiale la un chestionar on-line, parvenite de la persoane fizice, universități, finanțatori, autoritățile publice de nivel național, regional și european, ONG-uri, societăți comerciale, asociații care reprezintă interesele comerciale și non-comerciale, camere de comerț, sindicate ș.a. din partea statelor membre UE, a țărilor asociate, precum și de la Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și de la Comitetul Regiunilor. Analiza celor 685 de răspunsuri la un chestionar on-line și a 145 de răspunsuri în formă liberă demonstrează că 84% din respondenți cer „acces imediat și îmbunătățit, precum și diseminarea publicațiilor științifice finanțate public” [27]. Raportul prezintă și propunerile concrete ale instituțiilor interesate în accesul deschis la informația științifică. Astfel, una dintre cele mai importante opinii despre rolul politicii europene, naționale și regionale în constituirea Spațiului European de Cercetare este că „UE ar trebui să fie mai activă ... în crearea repozitoriilor cu acces deschis și în sprijinirea mediului academic, în utilizarea lor” [28].

Una dintre direcțiile strategice ale Uniunii Europene este „competitivitatea economiei” europene, iar aceasta nu se poate realiza decât pe o „economie bazată pe cunoaștere”. Astfel, s-a ajuns la concluzia că modalitățile actuale de diseminare a rezultatelor cercetării prin intermediul articolelor publicate în revistele de specialitate impun anumite bariere care nu mai pot fi depășite de bugetele tot mai reduse ale structurilor infodocumentare. Uniunea Europeană încearcă să depășească aceste obstacole prin măsuri specifice și prin constituirea de instrumente, rețele, servicii care să fie puse în slujba diseminării eficiente a rezultatelor programelor de cercetare finanțate din bani publici. Această politică se aplică în Proiectul-pilot al Comisiei Europene „Știința în Societate” în cadrul celui de-al șaptelea Program-Cadru pentru Cercetare (PC7), lansat în luna august 2008 [29]. Proiectul propus va oferi o infrastructură electronică și mecanisme de sprijin pentru identificare, depunere, acces și monitorizare a articolelor finanțate prin PC7 și ERC. În cadrul acestui Proiect-pilot, beneficiarii de finanțare în șapte domenii (energie, mediu, sănătate, domenii ale tehnologiilor informației și comunicațiilor, infrastructurile de cercetare, știința în societate, științele sociale și umaniste), vor trebui:

- să depoziteze articole științifice recenzate (peer review) sau preprinturi, dar și articole prezentate la conferințe, când acestea sunt considerate a fi importante, care rezultă din proiectele PC7, într-un repozitoriu on-line;

- să depună eforturi pentru asigurarea cât mai eficientă a accesului deschis la aceste articole, fie în termen de șase (pentru sănătate, energie, mediu, domenii ale tehnologiilor informației și comunicațiilor, infrastructurile de cercetare) sau douăsprezece luni (pentru științele sociale și umanitare, știința în societate), de la data publicării.

Un obiectiv-cheie al Proiectului-pilot este de a experimenta cu accesul deschis ca un mijloc de asigurare a accesului rapid și fiabil la rezultatele cercetării, finanțate de UE, în particular la articole științifice recenzate,

în scopul de a stimula inovațiile, de a avansa descoperirile științifice și de a sprijini dezvoltarea unei economii puternice bazate pe cunoaștere. Din punct de vedere geografic, acest Proiect va avea un accent european pronunțat prin faptul că acoperă integral Uniunea Europeană, implicând persoane și depozite științifice în aproape toate cele 27 state membre ale UE.

Ideea Accesului Deschis a fost susținută de mai multe asociații internaționale de cercetători, editori, bibliotecari, cum ar fi SLA (*Special Libraries Association* – Asociația Bibliotecilor Specializate), IFLA, CILIP (*Chartered Institute of Library and Information Professionals* – Institutul pentru bibliotecari și specialiști în informare), SPARC (*Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition* – Coaliția Editurilor Științifice și a Resurselor Academice), LIBER (*Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche* – Liga Bibliotecilor Științifice din Europa), eIFL (*Electronic Information for Libraries* – Informația Electronică pentru Biblioteci) și altele. Programul special al eIFL promovează dezvoltarea unei rețele globale de reviste și arhive cu acces deschis [30].

Politica accesului deschis la informația despre cercetările științifice este promovată consecvent de Asociațiile universitare – EUA și UNICA. În cadrul conferinței „*Scientific Publishing in the European Research Area: Access, Dissemination and Preservation in the Digital Age*” de la Brussels (2007), organizată de Comisia Europeană pentru Cercetare, a fost menționat că universitățile, în calitate de instituții de cercetare importante, sunt cointeresate în dezbateră politică Accesului Deschis [31]. În contextul discuțiilor desfășurate la această conferință au urmat câteva reuniuni, în cadrul cărora s-a discutat importanța accesului deschis la informația științifică finanțată din banii publici, precum și politicile instituționale universitare pentru diseminarea acestei informații.

În 2008, la Conferința care a avut loc la Barcelona Asociația Universităților Europene (EUA, *European University Association*), a fost confirmată importanța Accesului Deschis pentru universitățile moderne și a recomandat universităților li s-a recomandat [32]:

- să dezvolte politici instituționale și strategiile de control al calității rezultatelor cercetărilor științifice (inclusiv prin intermediul articolelor) pentru o difuzare mai largă, vizibilitatea, accesibilitatea lor și impactul științific maximal;
- organizarea repozitoriilor instituționale sau cooperarea universităților pentru crearea repozitoriului interuniversitar;
- politicile instituționale universitare ar trebui să solicite cercetătorilor să-și autoarhiveze publicațiile;
- în managementul instituțional al proprietății intelectuale (*institutional intellectual property rights, IPR*) să fie inclusă protecția dreptului de autor.

Rețeaua Universităților din Capitalele Europene (UNICA, *Network of Universities from the Capitals of Europe*), de asemenea, a discutat problemele accesului deschis la informația științifică în cadrul mai multor conferințe și seminare [33]. Scopul acestor discuții este de a pune în comun experiențele universitare într-un nou cadru profesionist; de a confirma că modelele managementului economic și de comunicare științifică au pentru universități efecte enorme și de a sublinia că propunerile concrete vor fi în măsură să rezolve aceste probleme. Recomandările și concluziile conferințelor și seminarelor UNICA sunt transmise la Comisia Europeană, autorităților științifice și politice.

Astfel, implementarea politicilor privind accesul liber la informația științifică poate fi realizată doar pe baza aprobării la cel mai înalt nivel (internațional și interstatal) a inițiativelor, declarațiilor referitor la accesul deschis la cunoștințe.

Politica Accesului Deschis în țările în curs de dezvoltare și în tranziție

Pentru cercetătorii din țările în curs de dezvoltare există o problemă comună – lipsa de resurse, iar factorul care cel mai mult marginalizează cercetătorii este accesul la informații. Aprobarea politicilor de acces deschis la cunoștințe oferă șanse reale țărilor în curs de dezvoltare să aibă un acces egal la cunoștințe și informații prin arhivele de autoarhivare și revistele electronice cu acces deschis.

Avantajele reale ale accesului deschis la revistele de cercetare și la literatura științifică vor accelera cercetarea, vor moderniza educația, vor contribui la împărtășirea cunoștințelor între țările mai dezvoltate și cele mai sărace, țările mai puțin dezvoltate.

În ultimii ani, în țările în curs de dezvoltare și în tranziție s-au întreprins unele acțiuni în scopul de a lărgi accesul la informația științifică pentru cercetătorii din aceste țări. Astfel, la nivel național au fost discutate și

aprobată declarații privind Accesul Deschis, au fost legiferate politicile naționale de acces deschis la informația științifică.

În 2005, în cadrul Congresului mondial pe problemele informației medicale și ale bibliotecilor (*World Congress of Health Information and Libraries*), a fost aprobată Declarația de la Salvador privind Accesul Deschis (*Salvador Declaration on Open Access*) [34]. Declarația de la Brisbane privind Accesul Deschis (*Brisbane Declaration on Open Access*) [35], aprobată în septembrie 2008 la Conferința Accesul Deschis și Cercetarea (*Open Access and Research Conference*), promovează politicile de susținere în Australia a Declarațiilor de la Budapesta, Bethesda și Berlin. În opinia profesorului Arthur Sale, Declarația de la Brisbane este în stare să pună în aplicare într-un an politica Accesului Deschis pe teritoriul Australiei și, în același timp, poate servi drept model pentru alte țări privind promovarea accesului deschis [36].

Politicile unor state ale CSI privind accesul deschis la cunoștințe științifice și patrimoniul cultural au fost conformate prin Declarația de la Belgorod (*Belgorod Declaration on open access to scientific knowledge and cultural heritage*) [37], care a fost semnată la 30 ianuarie 2008 de 10 rectori ai universităților din Belarus, Federația Rusă și Ucraina. Declarația confirmă promovarea dezvoltării treptate a accesului public on-line la cunoștințe științifice și la patrimoniul cultural, acumulate și în mod constant generate de universitățile din Comunitatea Statelor Independente, stabilirea în mod consecvent a măsurilor de susținere a accesului liber. În scopul punerii în aplicare a accesului global și deschis la cunoștințe, viitorul Web trebuie să fie durabil, interactiv și transparent, iar conținutul și instrumentele software trebuie să fie compatibile și disponibile în mod liber.

În iunie 2009 a avut loc un eveniment destul de important pentru Ucraina – a fost aprobată Declarația de la Olvia a Universităților, semnată de 26 rectori ai universităților din Ucraina (Yalta, Crimeea, Ucraina, 12 iunie, 2009). În Declarație sunt stabilite următoarele poziții [38]:

- libertatea academică include accesul liber la informație, inclusiv accesul liber la informația științifică prin dezvoltarea în universități de arhive deschise și reviste electronice cu acces deschis, precum și posibilitatea de a comunica liber cu colegii, în orice parte a lumii;
- accesul liber la informație este o parte importantă a cercetării în lumea globalizată de astăzi, o cheie pentru dezvoltarea în continuare a științei, educației și a societății și pentru integrarea Ucrainei în comunitatea academică mondială.

Pentru a practica accesul liber în cadrul universităților și instituțiilor de cercetare ar trebui să fie:

- dezvoltate politicile și strategiile instituționale privind accesul deschis (liber și nelimitat la textul integral peer-review al revizuitelor cercetări), asigurat accesul la căutarea și utilizarea operelor menționate mai sus de către orice utilizatori ai Internetului pentru a crește impactul științific, social și economic al cercetării;
- lansate și dezvoltate arhivele instituționale deschise și revistele electronice cu acces deschis;
- încurajată utilizarea deschisă a acestor informații pentru cercetare și educație.

Atelierul de lucru „*Electronic Publishing and Open Access*” (Bangalore, 26 noiembrie, 2006), convocat de către Institutul Indian de Științe, Academia de Științe din India și Fundația de Cercetare MS Swaminathan, a remarcat lipsa transparenței în activitatea de cercetare a țărilor în curs de dezvoltare în cadrul mediului internațional pentru știință și a propus o *Politică Națională Model a Accesului Deschis (National Open Access Policy for Developing Countries)* [39] pentru țările în curs de dezvoltare.

După aprobarea declarațiilor internaționale (BBB) și a celor naționale, s-a manifestat o creștere a acțiunilor legislative în mai multe țări în tranziție pentru legiferarea Accesului Deschis la informația științifică.

La 23 mai 2007, Parlamentul Braziliei a examinat Legea privind difuzarea rezultatelor cercetărilor științifice, primul articol al căreia stipulează că toate universitățile și instituțiile de cercetare științifică trebuie să organizeze arhive instituționale de AD, în care vor fi depozitate rezultatele cercetărilor.

Comisia Națională pentru Cunoștințe (*National Knowledge Commission*) din India a cerut ca toate articolele științifice, editate de savanții indieni și realizate din banii publici, să fie arhivate într-un format OA standardizat și plasate în acces deschis pe web site-uri personale. Iar după constituirea portalului academic național de acces deschis aceste publicații științifice trebuie să fie plasate suplimentar în această arhivă.

Ministerul Științei și Tehnologiilor din China a adoptat politica Accesului Deschis pentru rezultatele cercetărilor științifice, iar universitățile din Hong Kong au lansat politica Accesului Deschis pentru cercetările finanțate din banii publici.

Din ianuarie 2007 legislația Ucrainei stipulează respectarea accesului deschis la rezultatele cercetărilor științifice finanțate din bugetul de stat [40]. O lege similară privind Știința și Cercetarea a fost aprobată în 2009

și de Parlamentul Lituaniei. Articolul 45 al acestei legi prevede că, în scopul garantării calității, transparenței cercetărilor științifice și pentru a stimula progresul științific, toate rezultatele activității științifice desfășurate din banii publici trebuie făcute publice prin intermediul Internetului sau prin alte mijloace [41].

Unul dintre rolurile importante ale societății cunoașterii este garantarea faptului că rezultatele cercetării sunt puse la dispoziția tuturor. În acest sens, este necesar de a conlucra cu factorii de decizie la toate nivelurile pentru a încuraja mandatarea și elaborarea politicilor de acces deschis.

În Republica Moldova, politica de stat în sfera științei și inovării este realizată în baza Codului cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova, aprobat în iulie 2004 [42]. Câteva articole din acest Cod prevăd garantarea accesului la informația științifică. În conformitate cu legislația în vigoare, statul, garantează: susținere prin asigurarea accesului la informații, prin diseminarea acestora în conformitate cu legislația în vigoare (art.63); asigurarea informațională a subiectelor activității din sfera științei și inovării conform legislației în vigoare (art.66); dreptul de acces liber și nediscriminatoriu la resursele de informații științifico-tehnologice (art.116). De asemenea, Codul prevede mai multe atribuții ale organizațiilor de informații științifico-tehnologice (art.122): obținerea, colectarea, stocarea, prelucrarea, utilizarea și diseminarea informațiilor științifico-tehnologice; monitorizarea, înregistrarea și evidența lucrărilor din sfera științei și inovării, finanțate de la bugetul de stat și din alte surse, inclusiv în cadrul proiectelor internaționale; asigurarea accesului liber la resursele de informații științifico-tehnologice etc.

Însă, putem constata că la nivelul politicii de stat în Moldova nu este garantat accesul deschis la cercetările științifice, în primul rând, la cele finanțate din banii publici.

Inițiativa creării mijloacelor care ar permite circulația fără bariere a informației științifice pentru întreaga societate, precum și a canalelor de comunicare noi pentru a oferi publicului acces la cunoștințele științifice în Moldova a fost lansată de bibliotecile universitare și de Asociația Bibliotecarilor din Moldova.

O serie de ateliere de lucru naționale și regionale, sponsorizate de Open Society Institute (OSI) și organizate de Fundația Informația Electronică pentru Biblioteci (eIFL.net), au contribuit la crearea grupurilor de lucru pentru Accesul Deschis, precum și la redactarea recomandărilor naționale privind OA. Cu sprijinul eIFL.net, IFLA, EBLIDA (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*) și al Consorțiului eIFL Direct Moldova, au fost organizate mai multe acțiuni în scopul promovării ideilor Accesului Deschis în Moldova: Seminarul internațional „*Acces deschis (Open Access): explorarea comunicării științifice*” (23-24 iunie, 2008); Conferința internațională „*Copyright: Enabling Access or Creating Roadblocks for Libraries?*” (13-14 noiembrie, 2008); Seminarul internațional „*Dreptul de autor și libertatea accesului la informație în biblioteci*” (3-4 decembrie, 2009). Cu prilejul marcării Săptămânii Accesului Deschis (19-23 octombrie, 2009), Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării a USM, Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova, Consorțiul eIFL Direct Moldova au organizat masa rotundă „*Accesul Deschis în Republica Moldova*” (14 octombrie 2009), în cadrul căreia s-a propus pentru discuție proiectul *Declarației Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova privind Accesul Deschis la informație* [43]. Acest document a fost aprobat la 16 octombrie 2009 la Conferința Anuală a Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova. În spiritul Declarației de la Budapesta privind Inițiativa Accesului Deschis, Declarației de la Berlin privind Accesul Deschis la Cunoștințe în domeniul Științei și Științelor Umanitare, semnatarii Declarației recunosc importanța strategică a Accesului Deschis la informație și au semnat acest document în scopul promovării Accesului Deschis pentru diseminarea cunoștințelor științifice globale și a creativității umane și pentru determinarea măsurilor care trebuie întreprinse de către instituțiile de cercetare, universitățile și bibliotecile din Republica Moldova.

Este cert că trebuie continuat sprijinul Accesului Deschis la nivel național nu doar prin declarații politice, dar prin aprobarea politicii de stat în vederea asigurării accesului public la rezultatele cercetărilor și a circuitului liber al informației științifice.

Politicile instituționale și OA

În prezent, tot mai multe grupuri și centre de cercetare, universități, asociații, agenții finanțatoare, edituri elaborează politicile sale instituționale privind Accesul Deschis. Finanțatorii cercetărilor științifice din ce în ce mai activ încep să mandateze accesul deschis la cercetările pe care le finanțează. Actualmente, politicile instituționale se elaborează pentru trei tipuri de organizații: instituții de cercetare științifică (universități, laboratoare, departamente); agenții de finanțare a cercetărilor științifice; editori de reviste științifice. Pentru fiecare tip de organizație sunt create registre ale politicilor OA.

Politicile instituționale se elaborează în conformitate cu recomandarea Declarației de la Berlin și se înregistrează în Registrul Politicilor Arhivelor cu Acces Deschis (*ROARMAP, Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies*). Politica instituțională de acces deschis privind autoarhivarea (mandatul instituțional) se înregistrează după crearea repozitoriului și înregistrarea arhivei instituționale în Registrul Arhivelor cu Acces Deschis (*ROAR, Registry of Open Access Repositories*). Potrivit datelor ROARMAP, la 12 martie 2010 au fost înregistrate 211 mandate pentru accesul liber (86 mandate instituționale, 21 mandate departamentale, 44 mandate ale finanțatorilor și 60 mandate pentru teze de doctorat). Wellcome Trust din Marea Britanie a fost primul finanțator care a înregistrat mandatul pentru Accesul Deschis (1 octombrie 2006). Acest mandat condiționează că copiile tuturor articolelor care reflectă cercetări originale și au fost publicate într-o revistă peer-review trebuie să se depună în PubMed Central [44].

Facultatea de Arte și Științe, Facultatea de Științe ale Educației ale Universității din Harvard, Școala de Drept din Harvard și Școala Guvernamentală John.F.Kennedy din Harvard au recomandat un cadru juridic pentru politica universitară de acces deschis: în conformitate cu angajamentul de diseminare a rezultatelor cercetărilor sale, fiecare membru al facultății este obligat să depună o copie a articolelor din revistele științifice într-un repozitoriu instituțional și să acorde în mod automat Universității o licență universitară pentru a face aceste articole deschis accesibile pe Internet. În termeni juridici, permisiunea acordată de către fiecare membru al facultății este o licență de nivel mondial, neexclusivă, irevocabilă care exercită toate drepturile în conformitate cu drepturile de autor referitoare la fiecare dintre articolele științifice ale universitarilor, ea permite distribuirea în acces deschis cu condiția că articolele nu sunt vândute în scopuri de profit [45].

Politici instituționale similare au fost aprobate și de alte universități: Universitatea din Glasgow, Universitatea Stanford, Universitatea din Geneva, Universitatea din Lund, Universitatea din Hamburg, Institutul Tehnologic din Dublin etc.

Politicile instituționale de Acces Deschis se înregistrează în ROARMAP în formă de mandate instituționale care autorizează accesul deschis la rezultatele cercetărilor științifice, realizate din fonduri publice. De remarcat că politicile instituționale de Acces Deschis se bazează pe modelul politicii de autoarhivare, elaborat de profesorul Stevan Harnad de la Universitatea Southampton [46].

În ultimii ani, instituțiile decizionale ale țărilor aflate în perioada de tranziție, de asemenea, se implică activ în constituirea modelelor Accesului Deschis și în elaborarea politicilor de Acces Deschis. Astfel, în baza Raportului cu privire la Strategia Dezvoltării Activității Editoriale în domeniul Cercetării în Africa de Sud (2006), Academia de Științe din Africa de Sud a aprobat business-modelul accesului deschis pentru revistele academice.

Universitatea Tehnică (Middle East Technical University) din Turcia obligă cercetătorii universitari să depună atât copiile tuturor articolelor editate și ale celor care se află la recenzare, cât și tezele de master și de doctor în repozitoriul universitar. În același timp, Universitatea își asumă responsabilitatea de a promova și de a susține autorii în publicarea articolelor acestora în revistele cu acces deschis.

Primul mandat instituțional de acces deschis în țările membre ale eIFL (46 țări) a fost introdus de către Institutul de Economie și Matematică al Academiei de Științe din Rusia. O inițiativă similară a fost implementată de Centrul Științific Coordonator din Vologda al Institutului de Economie și Matematică al Academiei de Științe din Rusia și de Institutul de Matematică Aplicată „Keldysh” al Academiei de Științe din Rusia. În Ucraina, primul mandat instituțional de acces deschis a fost adoptat de către Universitatea de Stat Tehnică „Ivan Pul’uj”.

Politicile emise de diferite instituții de cercetare ca parte a procesului de acordare a finanțării sunt oferite spre consultare de registrul specializat menținut de Universitatea Nottingham din Marea Britanie – SHERPA JULET [47]. Aceste politici sunt structurate în trei grupe:

1. Arhivarea cu acces deschis (Open Access Archiving) – cere accesul liber și gratuit la articolul publicat al autorului sau versiunea recenzată a articolului (post-print), cu toate că embargoul temporar al editurilor minimizează operativitatea accesului la aceste articole.

2. Publicarea cu acces deschis (Open Access Publishing) – în scopul operativizării procesului de diseminare a rezultatelor cercetărilor științifice, solicită publicarea în revistele cu acces deschis sau în revistele hibride.

3. Politica de arhivare a datelor (Data Archiving Policy) – solicită arhivarea datelor primare într-o anumită perioadă de timp.

La începutul anului 2010, 71 agenții finanțatoare din SUA, Franța, Germania, Italia, Irlanda, Belgia, Canada, Australia, Spania, Suedia, Austria, Ungaria, Elveția și Norvegia și-au înregistrat politicile în SHERPA JULIET. În ROARMAR sunt înregistrate 44 politici aprobate și 7 politici planificate.

În cadrul cercetării *JISC/Key Perspectives Survey*, realizate în Marea Britanie în 2005, 1296 cercetători din diferite țări și domenii ale științei au răspuns la întrebarea dacă ar îndeplini obligația angajatorilor și a finanțatorilor privind autoarhivarea publicațiilor științifice. Cercetarea a constatat că 15% din autorii publicațiilor științifice își autoarhivează publicațiile, 95% din cercetători au confirmat că ei ar autoarhiva publicațiile lor în cazul în care ar fi obligați de finanțatori sau angajatori (81% vor autoarhiva benevol, 13% cu reticențe, iar 5% nu ar fi îndeplinit această cerere) [48]. Aceste date au fost confirmate de testele obiective ale organizațiilor care au aprobat politicile de autoarhivare, în care tempoul de autoarhivare tinde la 100% [49].

În cadrul Proiectului ROMEO (*Rights Metadata for Open archiving*), menținut de către SHERPA la Universitatea din Nottingham, au fost propuse trei politici privind autoarhivarea articolelor în repozitorii: a) politica palid-verde (*pale-green policy*) – permite autoarhivarea pre-printurilor (versiunea articolului până la recenzare); b) politica verde (*green policy*) – permite autoarhivarea post-printurilor (versiunea articolului după publicare); c) politica sură (*gray policy*) – autoarhivarea este susținută, dar formal (Fig.1).

În anul 2008 aceste politici au fost extinse prin includerea politicilor editurilor pe problemele dreptului de autor. Astfel, s-a realizat o clasificare a editorilor luându-se în considerație condițiile în care aceștia permit autoarhivarea.

În lista ROMEO sunt 715 editori (12 martie 2010), dintre care 63% formal acceptă anumite forme de autoarhivare [50].

Culorile ROMEO	Politica de autoarhivare	Editori	%
<u>Verde</u>	Verde – se poate autoarhiva articolul și înainte de publicare și după publicare / PDF	201	28
<u>albastru</u>	Albastru – se poate arhiva numai versiunea finală a articolului, după aprobarea de tipărire / PDF	176	25
<u>galben</u>	Galben – se poate arhiva numai înainte de tipărire	72	10
<u>alb</u>	Alb – nu este permisă autoarhivarea	266	37

Fig.1. Politica de autoarhivare în cadrul Proiectului SHERPA ROMEO.

Toate revistele care acceptă autoarhivarea înainte de publicare (pre-print) și după publicare (post-print) a articolelor în versiunea autorilor sunt incluse, conform clasificării ROMEO, în categoria „verde” (green). Este important că post-printul după conținut este analogic articolului publicat, însă din punctul de vedere al formei de prezentare ele diferă. Editorului îi aparține dreptul asupra prezentării editoriale a articolului (arrangement typesetting and formatting). În realitate, aceasta înseamnă că autorul nu poate folosi versiunea PDF creată de editură, dar trebuie să creeze o versiune PDF personală și apoi s-o plaseze în repozitoriu. Unele edituri, însă, insistă ca autorii să plaseze în arhivele electronice versiunile PDF create de editură cu scopul promovării stilului particular al editurii. De exemplu, Springer, una dintre cele mai mari edituri științifice, este clasificată la categoria „verde”. Conform politicii OA a editurii, autorul poate autoarhiva post-printul. În același timp, autorul are permisiunea de a autoarhiva și pre-printurile, dar cu anumite condiții: de a posta articolul pe pagina web personală; de a plasa articolul în arhive electronice de acces deschis ale agențiilor de finanțare peste 12 luni după publicare; fișierul editorial PDF al articolului nu poate fi folosit, neapărat trebuie să existe o referință că în varianta originală a articolului publicat, care este accesibilă pe site-ul www.springerlink.com, trebuie să fie indicată sursa publicării articolului; trebuie să se facă o trimitere la versiunea articolului din revistă; în unele reviste articolele pot fi cu acces deschis după achitarea unor taxe suplimentare.

Analiza celor trei tipuri de politici instituționale de Acces Deschis ne sugerează că este necesar de a elabora o politică instituțională OA pentru bibliotecile academice și științifice, dat fiind faptul că bibliotecile sunt o verigă importantă în procesul de comunicare științifică.

5. Strategiile Accesului Deschis

Pentru a asigura Accesul Deschis la literatura științifică în măsură egală, sunt susținute două strategii complementare: *autoarhivarea (self-archiving)* și *revistele pe bază de acces deschis (open access journals)*.

Prima strategie, numită Calea Verde (*Green Road*), este autoarhivarea. Ea prevede plasarea publicațiilor electronice (atât a lucrărilor editate, cât și a nonpublicațiilor) în arhivele electronice deschise, susținute de instituțiile de cercetare, învățământ și cultură. Aceste arhive sunt numite arhive ale publicațiilor electronice sau depozitarii (repozitorii) instituționale. Inițiativa Arhivelor Deschise (*OAI – Open Archives Initiative*) [51] dezvoltă și promovează standardele care sunt axate pe facilitarea diseminării informației. Una dintre cele mai cunoscute și voluminoase arhive (peste 580043 articole) este arhiva *Arxiv* care conține pre-printuri în domeniul fizicii, matematicii, tehnicii și în alte domenii înrudite [52]. Aceste arhive oferă comunității un acces nelimitat și gratuit atât la materialele nonpublicate (preprinturi), cât și la materialele recenzate și post-printuri; în același rând, pot fi consultate disertațiile, dările de seamă și altă literatură gri. Arhivele pot să aparțină organizațiilor (universităților, instituțiilor de cercetare, laboratoarelor) sau pot fi organizate după principiul tematic (economie, matematică, biblioteconomie și știința informării etc.). Autorii au dreptul să autoarhiveze lucrările lor fără nici o restricție, există doar anumite condiții privind autoarhivarea post-printurilor. 95% din reviste permit autorilor să autoarhiveze articolele după 6 sau 12 luni după publicarea articolului în revistă. Cerința principală pentru astfel de arhive este susținerea protocolului Inițiativei Arhivelor Deschise OAI PMH (*Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting*), datorită căruia este posibilă utilizarea unei interfețe unice pentru regăsirea și repartizarea resurselor plasate în acces deschis [53]. Astfel, arhivele cu acces deschis sunt compatibile cu alte resurse, ceea ce permite regăsirea informației, inclusiv în cazurile când cercetătorii nu cunosc despre existența unor astfel de resurse, localizarea și conținutul lor. În prezent, există softuri gratuite pentru crearea și menținerea OAI, care sunt pe larg utilizate în plan mondial (Dpace, E-print, Fedora etc.).

Inițiativa Arhivelor Deschise este pe larg susținută în diverse țări. Conform datelor Registrului Arhivelor cu Acces Deschis (*ROAR, Registry of Open Access Repositories*), la începutul anului 2010 în lume au fost înregistrate aproximativ 1645 de arhive cu acces deschis din 87 de țări [54], iar în Directoriul Arhivelor cu Acces Deschis (*DOAR, Directory of Open Access Repositories*) sunt înregistrate 1605 de arhive, dintre care 81% sunt instituționale, 13% – tematice, 4% – agregatori și 2% – guvernamentale [55]. Aceste colecții electronice facilitează prelucrarea conținutului digital pentru crearea materialelor didactice on-line, a cărților electronice etc. Lideri în organizarea Arhivelor cu Acces Deschis sunt SUA – cu 370 de arhive, Marea Britanie – 171, Germania – 139, Japonia – 77 (Fig.2). În aceste țări practic toate universitățile au Arhive cu Acces Deschis. Republica Moldova are doar o resursă înregistrată în DOAR – Tezele depuse la Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare [56].

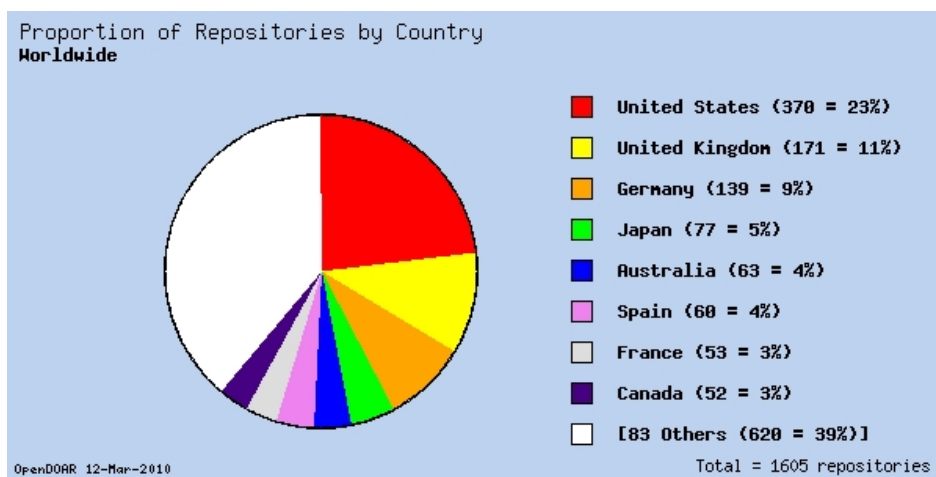

Fig.2. Repartizarea repozitoriilor după țări (după datele DOAR).

Arhivele digitale au o importanță foarte mare și un rol în creștere pentru a mări vizibilitatea cercetărilor universitare și a savanților universitari, ceea ce influențează asupra ratingului instituției. Această concluzie este susținută de rezultatele recente obținute în mod independent de către numeroși cercetători: articolele în versiunea publicată, la care autorii au oferit acces deschis pe Internet prin subscriere și care au fost obținute prin autoarhivarea versiunii finale a articolului, sunt descărcate și citate de două ori mai des decât articolele care nu sunt în acces deschis [57].

Printre alte beneficii ale Accesului Deschis menționăm un acces mult mai larg al utilizatorilor la aceste publicații, posibilități mai simple de regăsire a textelor relevante, un număr mult mai mare de cititori, integrarea cu bazele de date științifice globale, lichidarea izolării științifice și mai multe oportunități pentru proiecte de cercetare comune.

Dacă abordăm arhivele instituționale din perspectiva universităților, trebuie menționate mai multe avantaje: acumularea, depozitarea, distribuirea și asigurarea unui acces durabil, permanent și de încredere la cercetările savanților, cadrelor didactice și ale studenților universității; soft-urile care permit a posta ușor rezultatele cercetărilor în cadrul arhivelor electronice de încredere și bine organizate; asigurarea accesului deschis la materialele de cercetare, arhivarea acestora și păstrarea lor (atât conservarea materială a e-publicației, cât și stabilitatea în e-identificare), precum și garantarea ireversibilității e-publicației.

Astfel, arhivele instituționale vor mări credibilitatea, prestigiul universităților în lumea științifică și, prin urmare, ratingul universității, fapt dovedit de numeroase studii, inclusiv de datele statistice [58].

A doua strategie, revistele electronice științifice cu acces deschis (*open access publishing*) – Calea de Aur (*Golden Road*) dezvoltă modele alternative de publicare a lucrărilor științifice, a revistelor științifice, a materialelor conferințelor. Revistele electronice, de asemenea, efectuează expertiza textelor, dar publică în acces deschis doar materialele aprobate. Cheltuielile pentru revistele electronice sunt constituite din costul recenzării, pregătirea manuscrisului pentru plasarea pe server. Pentru finanțarea acestor modele sunt atrase investițiile organizațiilor, instituțiilor de cercetare și ale universităților. În unele cazuri (ce se întâmplă mai rar), redacțiile revistelor stabilesc pentru autori sau sponsori (finanțatori) o taxă pentru prelucrarea publicațiilor aprobate pentru plasarea în format electronic. Valoarea taxei este variabilă și mobilă. Evident, când redacția primește subsidii, publicarea articolului în revistă este gratuită.

În cadrul Primei conferințe pe problemele comunicării științifice (*Nordic Conference on Scholarly Communication*), care s-a desfășurat la Lund – Copenhaga în octombrie 2002, a fost anunțat că va fi creat Registrul Revistelor cu Acces Deschis (DOAJ), menținut de către Universitatea din Lund (Suedia). Inițiativa a fost susținută de Institutul pentru Societatea Deschisă (*Open Society Institute*) [59] și de Biblioteca Publică Științifică (*PloS – Public Library of Science*) [60]. Actualmente, în DOAJ sunt înregistrate 4819 de reviste, dintre care 1927 reflectă informația full text la nivel de articole (12 martie 2010) [61]. Acest serviciu înregistrează reviste academice din 105 țări și publicate în 50 de limbi. Cel mai mare număr de reviste aparține SUA – 1024, Brazilia are 423, Marea Britanie – 397 și doar o revistă are înregistrată Moldova – *Computer Science Journal of Moldova*, a Academiei de Științe a Moldovei, care a fost înregistrată în 2009 [62].

Concluzii

Comunitatea noastră are două roluri importante în garantarea accesului public la rezultatele cercetării. Primul constă în conlucrarea cu politicienii și factorii de decizie la toate nivelurile, pentru a încuraja mandatele și politicile durabile de acces deschis. Aceasta înseamnă sensibilizarea factorilor de decizie nu doar la nivelul instituției proprii, dar și al agențiilor de finanțare, cât și la nivel politic național și internațional. Cel de-al doilea rol constă în crearea continuă a resurselor cu acces deschis la informație.

La nivel european, în special la nivelul Uniunii Europene, sistemul de editare științifică este parte componentă a sistemului de cercetare științifică, finanțat de UE.

În Republica Moldova, subiectul Accesul Deschis nu a devenit un subiect de discuții științifice în mediul academic. Problematika Accesului Deschis la informația științifică se discută în cadrul reuniunilor profesionale, organizate de bibliotecile universitare din Moldova. Dat fiind faptul că în Republica Moldova inițiativa Accesul Deschis la rezultatele cercetărilor științifice nu a luat amploare și se află în faza aprobării Declarației, considerăm necesare:

- la nivel național – de a adera la inițiativele internaționale (Declarația de la Budapesta și Declarația de la Berlin);

- la nivel național (ideologic) – de a aproba o serie de inițiative și declarații în susținerea accesului deschis, de exemplu, la nivelul Academiei de Științe a Moldovei, la nivelul Consiliului Rectorilor;
- la nivel național (politic) – de a aproba acte legislative, normative care ar autoriza accesul deschis la rezultatele cercetărilor științifice, finanțate din banii publici;
- la nivelul instituțiilor – de a aproba politici instituționale OA pentru instituții de cercetare, editori de reviste științifice, agenții de finanțare, biblioteci și de a înregistra aceste politici în registrele internaționale;
- la nivel național – de a elabora programe și proiecte pentru crearea rețelei naționale a arhivelor electronice OA și a revistelor electronice cu acces deschis;
- la nivel instituțional – de a crea repozitoriile instituționale OA și reviste electronice cu acces deschis cu înregistrarea lor ulterioară în registrele internaționale respective.

Referințe:

1. Swan A. The culture of Open Access: researchers' views and responses În: Open Access: Key Strategic, Technical and Economic Aspects / Ed. N., Jacobs. Oxford: Chandos Publishing, 2006. Disponibil: <http://www.eprints.org/community/blog/index.php?archives/93-Open-Access-Key-Strategic-Technical-and-Economic-Aspects.html>. Accesat: 12.03.2010.
2. Swan A. Open access self-archiving: An author study. JISC Technical Report / A.Swan and S.Brown; Key Perspectives, Inc. 2005. Disponibil: http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/Open%20Access%20Self%20Archiving-an%20author%20study.pdf. Accesat: 12.03.2010.
3. Economic Implications of Alternative Scholarly Publishing Models: Exploring the costs and benefits: A report to the Joint Information Systems Committee / John Houghton, Bruce Rasmussen and Peter Sheehan, Victoria University and Charles Oppenheim, Anne Morris, Claire Creaser, Helen Greenwood, Mark Summers, Adrian Gourlay; Loughborough University. 2009. Disponibil: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/rpteconomicpublishing.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
4. Suber P. Open Access Overview. Disponibil: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>. Accesat: 12.03.2010.
5. Young E. Cum să scriem un document de politici publice: Ghid pentru consilierii de politici publice din Europa Centrală și de Est / Eóin Young, Lisa Quinn; red.: Alexei Pali; red.șt. Arcadie Barbăroșie, Valeriu Gheorghiu. - Chișinău: ARC, 2007, p.4.
6. Budapest Open Access Initiative. Disponibil: <http://www.soros.org/openaccess>. Accesat: 12.03.2010.
7. Prosser D.C. Evoluții (europene) actuale în comunicarea științifică // Revista Română de Biblioteconomie și Știința Informării, 2008, nr.3-4, p.24.
8. Prosser D.C. Public Policy and the Politics of Open Access // Liber Quarterly, 2007, vol.17, no2, p.2. Disponibil: <http://liber.library.uu.nl/>. Accesat: 12.03.2010.
9. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. Disponibil: <http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>. Accesat: 12.03.2010.
10. Bethesda Statement on Open Access Publishing. Disponibil: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>. Accesat: 12.03.2010.
11. Ibidem.
12. Prosser D.C. Public Policy and the Politics of Open Access // Liber Quarterly. 2007, vol.17, no2, p.4. Disponibil: <http://liber.library.uu.nl/>. Accesat: 12.03.2010.
13. Prosser D.C. Current (European) Developments in Scholarly Communication // Liber Quarterly, 2008, vol.18, no3/4, p.402. Disponibil: <http://liber.library.uu.nl/>. Accesat: 12.03.2010.
14. Kuchma I. Open Access Policies in Developing and Transition Countries: 75 The IFLA General Conference and Council „Libraries create futures: Building on cultural heritage” 23-27 August 2009, Milan, Italy. Disponibil: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/142-kuchma-en.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
15. eIFL-IP Advocacy pentru accesul la cunoștințe: dreptul de autor și bibliotecile. Manual cu privire la dreptul de autor și alte probleme juridice conexe bibliotecilor / Ediție îngrijită de Mariana Harjevschi; trad. din lb. engl. Svetlana Boinceanu. - Chișinău: „Print-Cago” SRL, 2009, p.67.
16. Scientific Publications: Free for all: Tenth Report of Session 2003-04 / House of Commons Science and Technology Committee. - London, 2004. Disponibil: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmselect/cmsctech/399/399.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
17. Science, Technology and Innovation for the 21st Century. Meeting of the OECD Committee for Scientific and Technological Policy at Ministerial Level, 29-30 January 2004: Final Communique. Disponibil: http://www.oecd.org/document/0,2340,en_2649_34487_25998799_1_1_1_1,00.html. Accesat: 12.03.2010.
18. Prosser D.C. Evoluții (europene) actuale în comunicarea științifică // Revista Română de Biblioteconomie și Știința Informării, 2008, nr.3-4, p.24.

19. OECD Recommendation of the Council for enhanced access and more effective use of public sector information. Disponibil: <http://www.oecd.org/dataoecd/0/27/40826024.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
20. Study on the economic and technical evolution of the scientific publications market in Europe: Final Report - January 2006 / Bernard Balg, Laure Bessoles, Sabrina Bringuier, Elodie Camberlain, Ghislaine Chartron, Olivier Ertzscheid, Matias Labé, François Magnan, Marylène Poelaert and Jean-Michel Salaün. Disponibil: http://europa.eu.int/comm/research/science-society/pdf/scientific-publication-study_en.pdf. Accesat: 12.03.2010.
21. Scientific publishing in the European research area: Access, dissemination and preservation in the digital age: Conference, Brussels, 15-16 February 2007. Disponibil: http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/conference-proceeding-022007_en.pdf. Accesat: 12.03.2010.
22. Petition for guaranteed public access to publicly-funded research results. Disponibil: <http://www.ec-petition.eu/>. Accesat: 12.03.2010.
23. ERC Scientific Council Guidelines for Open Access. Disponibil: http://erc.europa.eu/pdf/ScC_Guidelines_Open_Access_revised_Dec07_FINAL.pdf. Accesat: 12.03.2010.
24. The European Research Area: New Perspectives: Green Paper 04.04.2007. Brussels, 2007. 32 p. Disponibil: http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era-greenpaper_en.pdf. Accesat: 12.03.2010.
25. Ibidem, p.22.
26. Ibidem, p.11.
27. Results of the Public Consultation on the Green Paper „The European Research Area: New Perspectives” 02.04.2008. Brussels, 2008, p.70. Disponibil: http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era-public-consultation-results_en.pdf. Accesat: 12.03.2010.
28. Ibidem, p.29.
29. Open Access Pilot in FP 7 / European Commission. Disponibil: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/open-access-pilot_en.pdf. Accesat: 12.03.2010.
30. eIFL-OA. Disponibil: <http://www.eifl.net/cps/sections/services/eifl-oa>. Accesat: 12.03.2010.
31. Scientific publishing in the European research area: Access, dissemination and preservation in the digital age: Conference, Brussels, 15-16 February 2007. Disponibil: http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/conference-proceeding-022007_en.pdf. Accesat: 12.03.2010.
32. Recommendations from the EUA Working Group on Open Access adopted by the EUA Council on 26th of March 2008 (University of Barcelona, Spain). Disponibil: http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Policy_Positions/Recommendations_Open_Access_adopted_by_the_EUA_Council_on_26th_of_March_2008_final.pdf. Accesat: 12.03.2010.
33. UNICA. Disponibil: <http://www.ulb.ac.be/unica/>. Accesat: 12.03.2010.
34. Salvador Declaration on Open Access. Disponibil: <http://www.icml9.org/public/documents/pdf/en/Dcl-Salvador-OpenAccess-en.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
35. Brisbane Declaration. Disponibil: <http://www.oaklaw.qut.edu.au/files/BrisbaneDeclaration.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
36. Sale, Arthur. Brisbane Declaration on Open Access. Disponibil: <http://openaccess.eprints.org/index.php?/archives/472-guid.html>. Accesat: 12.03.2010.
37. Belgorod Declaration on open access to scientific knowledge and cultural heritage. Disponibil: http://plip.eifl.net/eifl-oa/oa-news/2009_07_03_implementation-of-the. Accesat: 12.03.2010.
38. Kuchma, Iryna. Open access to research information included into Olvia declaration of the Universities in Ukraine, *eIFL*, September 8, 2009. Disponibil: http://www.eifl.net/cps/sections/services/eifl-oa/oa-news/2009_09_08_open-access-to-research. Accesat: 12.03.2010.
39. National Open Access Policy for Developing Countries. Disponibil: <http://users.ecs.soton.ac.uk/harnad/Temp/bangalore.doc>. Accesat: 12.03.2010.
40. Yaroshenko, Tetiana. Open Access to Knowledge: Philosophy, Policy and Practice. Ukrainian Projects. În: Libraries and Information Resources in the Modern World of Science, Culture, Education, and Business. Sixteenth International Conference „Crimea 2009” Sudak, Alushta, Feodosia, Koktebel, Novy Svet, Simferopol Autonomous Republic of Crimea, Ukraine June 6-14, 2009. Disponibil: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2009/disk/131.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
41. A new Lithuanian law on science requires online access for publicly-funded research. Disponibil: http://plip.eifl.net/eifl-oa/oa-news/2009_07_03_a-new-lithuanian-law-on. Accesat: 12.03.2010.
42. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova, nr.259 din 15.07.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2004, nr. 125-129, 30 iulie.
43. Declarației Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova privind Accesul Deschis la informație. Disponibil: http://www.abrm.md/files/comunicat_ifla.pdf. Accesat: 12.03.2010.
44. Kuchma, Iryna. Open Access Policies in Developing and Transition Countries: 75 The IFLA General Conference and Council „Libraries create futures: Building on cultural heritage” 23-27 August 2009, Milan, Italy. Disponibil: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/142-kuchma-en.pdf>. Accesat: 12.03.2010.

45. The Harvard Open-Access Policies. Disponibil: <http://osc.hul.harvard.edu/OpenAccess/overview.php>. Accesat: 12.03.2010.
46. Московкин, В.М. Институциональные политики открытого доступа к результатам научных исследований. - В: Научно-техн. инф. Сер. 1. 2008, №12, с.8.
47. SHERPA JULIET. Disponibil: <http://www.sherpa.ac.uk/juliet/>. Accesat: 12.03.2010.
48. Swan, A. Open access self-archiving: An author study. JISC Technical Report / A.Swan and S.Brown; Key Perspectives, Inc. 2005. Disponibil: http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/Open%20Access%20Self%20Archiving-an%20author%20study.pdf. Accesat: 12.03.2010.
49. Харнад С. Максимизация научного эффекта через институциональные и национальные обязательства самоархивирования для открытого доступа. - В: Интернет и современное общество (IMS-2006): IX Всероссийская объединенная конференция, Санкт-Петербург, 14-16 ноября 2006 г. - Санкт-Петербург, 2006, с.23. Disponibil: <http://infosoc.ru/2006/thes/harnad.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
50. SHERPA RoMEO. Publisher copyright policies & self-archiving. Disponibil: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/statistics.php>. Accesat: 12.03.2010.
51. Open Archives Initiative. Disponibil: <http://www.openarchives.org/>. Accesat: 12.03.2010.
52. arxiv.org. Cornell University Library. Disponibil: <http://www.arxiv.org/>. Accesat: 12.03.2010.
53. The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting. Disponibil: <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html>. Accesat: 12.03.2010.
54. Registry of Open Access Repositories. Disponibil: <http://roar.eprints.org/>. Accesat: 12.03.2010.
55. The Directory of Open Access Repositories. Disponibil: <http://www.opendoar.org/>. Accesat: 12.03.2010.
56. <http://www.opendoar.org/find.php?cID=141&title=Moldova>. Accesat: 12.03.2010.
57. Харнад С. Максимизация научного эффекта через институциональные и национальные обязательства самоархивирования для открытого доступа. - В: Интернет и современное общество (IMS-2006): IX Всероссийская объединенная конференция, Санкт-Петербург, 14-16 ноября 2006 г. - Санкт-Петербург, 2006, с.24. Disponibil: <http://infosoc.ru/2006/thes/harnad.pdf>. Accesat: 12.03.2010.
58. Webometrics Ranking of World Universities. Disponibil: <http://www.webometrics.info/about.html>. Accesat: 12.03.2010.
59. Budapest Open Access Initiative. Disponibil: <http://www.soros.org/openaccess>. Accesat: 12.03.2010.
60. Public Library of Science. Disponibil: <http://www.plos.org>. Accesat: 12.03.2010.
61. Directory of Open Access Journals. Disponibil: <http://www.doaj.org/>. Accesat: 12.03.2010.
62. DOAJ by country. Disponibil: <http://www.doaj.org/doaj?func=byCountry>. Accesat: 12.03.2010.

Prezentat la 15.03.2010

ПОСТМОДЕРН: СИМУЛЯКР И РЕКЛАМА

Оксана РУСНАК

Кафедра коммуникации

În articolul de față autorul analizează relația dintre publicitatea contemporană și simulacru, etapele de transformare a publicității, problemele simulacrelor în teoriile antice și contemporane de cercetare.

In this article the author examines the relation of modern advertising and the simulacrum, the stages of transformation of advertising, the simulacrum problems in theories of ancient and modern researchers.

Согласно мнению ряда исследователей, современность характеризуется властью симулякров, которая особенно сильно проявляется в сфере регулирования ценностей. «Симулякры – это не просто игра знаков, в них заключены также особые социальные отношения и особая инстанция власти...», – отмечает Ж.Бодрийяр [1]. «Реальность вынуждена совпадать с моделями симуляции. Симулякры уже давно более реальны, чем вещи, более значимы, чем слова. Они ценятся больше, чем действительность, и более желанны, поскольку просто люди (ценности, желания, чувства) далеко не так красочны, престижны и вездесущи, как рекламируемые повсюду симулякры» [2]. Реклама является одним из наиболее массовых симулякров современности. Как считает Емелин, «можно утверждать, что посредством рекламы сегодняшнее общество смотрит на себя и усваивает свой собственный образ, причем образ этот основывается отнюдь не на подобию, а выступает как *симулякр* – знак, в котором сливаются означаемое и означающее» [3].

«Симулякр» означает «копию», не имеющую оригинала в действительности, и происходит от латинского *simulo*, т.е. «делать вид, притворяться». «Симулякр – это образ отсутствующей действительности, правдоподобное подобие, лишенное подлинника, поверхностный, гиперреалистический объект, за которым не стоит какая-либо реальность. Это пустая форма, самореференциальный знак, артефакт, основанный лишь на собственной реальности» [4]. Симуляция, являясь понятием постмодернистской философии, фиксирует феномен тотальной семиотизации бытия вплоть до обретения знаковой сферой статуса единственной и самодостаточной реальности. По мнению Делеза, «симулякр есть инстанция, включающая в себя различие как (по меньшей мере) различие двух расходящихся рядов, которыми он играет, устраняя любое подобие, чтобы с этого момента нельзя было указать на существование оригинала или копии» [5]. Маньковская отмечает, что «симулякр как одно из ключевых понятий постмодернистской эстетики символизирует нечто противоположное – конец подражания, референциальности. Это муляж, эрзац действительности, чистая телесность, правдоподобное подобие, пустая форма-видимость, вытеснившая из эстетики художественный образ и занявшая его место...» [6].

В широкий обиход слово симулякр было введено Жаном Бодрийяром в его труде «Символический обмен и смерть», хотя понятие симулякр встречается и в более ранних работах французского мыслителя, например – в «Системе вещей», но именно в книге «Символический обмен и смерть» этот термин получил внутреннюю структуру и систематическое место в ряду других понятий. По мнению постмодернистов, стратегия *подмены, имитации, симуляции* является главной осью современного общества. Бодрийяр применял термин симулякр для «характеристики самого широкого круга явлений: от общеполитических проблем современного сознания до политики и литературы» [7]. В то же время сама идея симулякра в европейской философии существовала еще со времен античности, о чем свидетельствует труд Платона «Софист». Платон говорит о различении таких понятий как «эйкон» и «эйдолон», из которых последний и есть собственно симулякр. «Делез утверждает, что Платон для определения вторичных, лживых отражений употреблял слово, которое в переводе на французский язык писалось как «симулякр». В русском переводе диалога «Софист» такое слово не встречается, но в указанных Делезом местах пишется: «призрачные подобию», «болтовня», «фокусы», «обман», «заблуждение», в том числе и «ложные представления о богах» [8].

Представление Платона о симулякре относится к классической модели репрезентации. Проблема симулякров представлена также в работах Аристотеля, Августина, Декарта, Лукреция, Эпикура.

Симуляция представляется ложной репрезентацией, а симулякр следует понимать как «копию копии, след следа, удвоение удвоения, которое, так же как и копия, претендует на обозначение оригинала, подлинника» [9]. Так, Теория Идей Платона предполагает, что существующий мир есть мир репрезентаций, события которого являются некоторым отражением «идеальной» Идеи, недоступной человеческому сознанию. Человек способен к восприятию лишь копий Идеи, за которыми стоит некий Образец, т.е. к восприятию эйконов. Эйкон подобен Идее, он является визуальным воплощением непрезентируемой Истины, он тождественен Образцу благодаря сущности сопричастности. В то же время в области репрезентаций не все является отражением Первичного: «небытие с бытием образовали ...сплетение, очень причудливое... в котором небытие каким-то образом существует» [10]. Соответственно, существуют и копии, которые неспособны отослать нас к идеям, поскольку не имеют оригинала. Отсутствие оригинала ведет к мнимому подобию, копиям, за которыми стоит Иное, это – эйдоны или симулякры. Будучи подобным Идее лишь внешним, ложным образом, эйдолон в действительности глубинно чужд ей. «Правильная» копия/эйкон, по Платону, отсылает к истине, а эйдолон/симулякр - к Иному, которое, пронизывая бытие, является онтологическим условием существования лжи. Древнегреческий философ дает оценку эйдолону как явлению негативному, поскольку его природе имманентны ложность и мнимость. С точки зрения Платона «призрачные подобия» *кажутся* прекрасными, но «не исходят при этом из прекрасного» [10]. Классическая модель репрезентации отрицает «саму возможность онтологической позитивности симулякра» [9].

Неклассическая модель репрезентации и проблемы симулякров представлены работами таких мыслителей, как Ж. Батай, Ж. Бодрийяр, Ж. Делез, Ж. Деррида, Ж. Клоссовски, Ж.-Ф. Лиотар. С точки зрения этих исследователей, симуляция выступает в качестве «исходного» повторения реальности и ведет ко всеобщей повторяемости и деконструкции любой тождественности и самождественности. «Симуляция – это не репрезентация чего-то реального, а реальное репрезентации, его эффективность и действенность» [9]. В отличие от Платона и его последователей, представители данной модели полагали, что истина вырабатывается «в рамках дискурсивной или социальной практики, которые, в свою очередь, являются интерпретациями предшествующих систем» [11]. Деррида доказывает, что «реальность обретает свой онтологический статус благодаря возможности структурно необходимого повторения, удвоения», смещающего «метафизическую оппозицию оригинала и копии, и копии копии в совершенно другую область» [11, с.459]. И именно такое смещение производит деконструированный знак – симулякр.

«В ...мире-тексте симулякр, возникающий в процессе различения, полностью эмансипируется от референта: означающее в нем может отсылать лишь к другому означающему, выступающему в качестве означаемого. Он не копирует ни вещи, ни идеи вещей, не подчиняется однозначной бинарной логике. Игра симулякров удваивает и включает в себя бинарные оппозиции и противоречия, но лишь в качестве одной из возможностей. ...В головокружительной бездне симулякра, по словам Деррида, теряется любая модель. Истина обнажает свою множественность, заявляет о себе как возможность не-истины, представленной в иконах, фантазиях, симулякрах» [2]. «И, соответственно, истина в той мере, в какой она достижима для человека, есть всего лишь одно из множества измерений дискурсивной практики» [11, с.379]. Симулякр предстает как возможность открытия новых пространств в сфере познания.

В свою очередь, Делез называет симулякр «знаком, который отрицает и оригинал (вещь), и копию (изображение вещи, обладающее сходством/тождеством). Симулякр – «изображение, лишённое сходства; образ, лишённый подобия» [12]. Обращаясь к концепции Платона, он формулирует триаду – «непричастное, сопричастное и участник», или «первооснова, объект, претендент», где претендент хочет завладеть объектом, но может это сделать, только причастившись первоосновы. При этом претендент должен пройти проверку на обоснованность своих претензий. Делез вводит понятие ложного претендента – желающего обладать объектом в обход первоосновы, т.е. симулякра, и приходит к выводу о ниспровержении платонизма самим Платоном: «Поэтому Софист завершается самым необычайным, наверное, приключением платонизма: после всех погонь за симулякром заглянувшему в бездну Платону, хотя бы и на мгновение, открылось, что симулякр - не просто ложная копия, но что он ставит под вопрос само понятие о копии и модели. Окончательное определение софиста подводит нас к черте, за которой мы уже не можем отличить его от самого Сократа – мастера иронии, оперирующего в приватной беседе лаконичными вопросами и ответами. Случайно ли ирония доведена здесь

до такой крайности? Не сам ли Платон указал путь низвержения платонизма?» [12]. Если симулякр считать копией копии, «бесконечно деградировавшим иконическим образом» или «бесконечно отдаленным сходством», то самое главное будет упущено из виду: «симулякр и копия различны по природе, благодаря чему они составляют две части одного деления. Копия – это образ, наделенный сходством, тогда как симулякр – образ, лишенный сходства» [13]. Делез выступает в защиту симулякра, отрицая правомерность его оценки с позиции соответствия/несоответствия. Во многом это умозаключение перекликается с идеями Ницше: «Признаки, которыми наделили «истинное бытие» вещей, суть признаки не-бытия, признаки, указывающие на *ничто*: «истинный мир» построили из противоречия действительному миру – вот в самом деле кажущийся мир, поскольку он является лишь *морально-оптическим* обманом» [14]. Делез отрицает существование и первичного и отражающего, утверждая, что сама идея о мире как воспроизведении, репрезентации, является ложной. Симулякр же отрицает саму идею об оригинале и копии и не закладывает никакого нового основания.

Французский философ, социолог и культуролог Жан Бодрийяр, чье имя неразрывно связано с понятием симулякра, утверждает, что сегодня «гигантский процесс симуляции» заполняет все поле коммуникации не реальным, но «фантомным содержанием» [15]. Симулякры присутствуют повсеместно, становясь настолько естественными, что человек в большинстве случаев не осознает, что в действительности имеет дело с симулякром. Более того, симулякры в представлении Бодрийяра становятся частью общественного сознания. Концепция симуляции подразумевает интерпретацию понятия симулякра применительно к сфере социокультурного опыта. В «Символическом обмене...» Бодрийяр предлагает историческую схему «трех порядков» симулякром, сменяющих друг друга в новоевропейской цивилизации от Возрождения до наших дней: «подделка – производство – симуляция» [1, с.10]. Симулякр первого порядка (подделка) действует на основе естественного закона ценности и происходит из состязания в знаках отличия, характерного для перехода от «кастового общества» к «состязательной демократии»: это переход от ограниченного числа знаков, «свободное» производство которых находится под запретом, к массовому распространению знаков согласно спросу [1]. Симулякр второго порядка (производство) действует на основе рыночного закона стоимости и возникает в эпоху промышленной революции: это знаки без кастовой традиции, никогда не знавшие статусных ограничений, – а стало быть, их не приходится больше подделывать, так как они изначально производятся в огромных масштабах. Проблема ограниченности и уникальности происхождения для них не стоит: происходят они из техники и смыслом обладают только как промышленные симулякры. Речь уже не идет об отношениях оригинала и подделки, аналогии или отражения, а об эквивалентности, неотличимости. Парадигма отражения реальности сменяется маскировкой её отсутствия [1]. «В симулякре первого порядка отличие никогда не отменяется, в нем предполагается возможность спора между симулякром и реальностью (их игра достигает особой тонкости в иллюзионистской живописи, но и вообще все искусство живет благодаря зазору между ними). В симулякре же второго порядка проблема упрощена путем поглощения видимостей – или же, если угодно, ликвидации реальности; так или иначе, в нем встает реальность без образа, без эха, без отражения, без видимости, именно таков труд, такова машина, такова система промышленного производства в целом, поскольку она принципиально противостоит театральной иллюзии. Нет больше ни сходства, ни несходства» [1]. И, наконец, симулякр третьего порядка (симуляция) действует на основе структурного закона ценности и возникает посредством моделирования отличий: смысл имеет только соотносительность с моделью, и все теперь не происходит согласно собственной целенаправленности, а выводится из модели, из «референтного означающего», образующего как бы опережающую целевую установку и единственный фактор правдоподобия [1]. Товары артикулируются уже в аспекте знаковой, а не потребительской или меновой стоимости. При этом каждый новый порядок симулякром подчиняет себе бывший до него.

В работе «Симулякры и симуляции» Бодрийяр указывает на свойственное современному обществу явление симуляции, которое следует понимать как порождение абстракций, не имеющих связи с реальностью, замену реальности какими-то «знаками» реальности. Гигантский процесс симуляции приводит к исчезновению различий между производимыми им эффектами и реальной действительностью, что приводит к вытеснению и замещению последней виртуальной реальностью, создаваемой симулякрами. Разъясняя идею о замещении реальности, Бодрийяр утверждает: «...реальное не стирается в пользу воображаемого, оно стирается в пользу более реального, чем реальность: гиперреальности. Более истинное, чем истина: такова симуляция» [16]. Единицами гиперреальности являются

симулякры, а последним бастионом реальности становится смерть: «смерть, пожалуй, единственное, что не имеет потребительской стоимости» [1].

Несмотря на расхождения в оценке позитивности природы симулякра, и античные философы, и классики постмодерна указывают на присутствие в реальности как копий, так и симулякров, различных по своей природе, причем симулякр представляется образом, лишенным сходства, копией, у которой нет оригинала. Древнегреческий философ говорит о симулякре как о явлении нематериальном, а французский социолог – о том, что симулякр приобретает «телесность», становясь «особо показательным предметом системы вещей» [7, с.136]. Однако и тот и другой сходятся во мнении, что люди редко замечают подмену, которая обязательно присутствует в симулякре. Так, например, Бодрийяр отмечает власть симулякров как характеристику современной эпохи, он заявляет о «симулякре господствующем». «Знак наделяется в современную эпоху небывалыми характеристиками – он существует сам по себе, не отсылая более ни к референту, ни к реальности. С другой стороны, потоки знаков, образующие код, есть способ политэкономического функционирования развитой системы: эта система уравнивает знаки и товары и довольствуется производством одних лишь эффектов реальности. Тотальная симуляция. Засилье гиперреального» [15, с.7]. Примечателен тот факт, что Платон мыслил свое идеальное государство без одного из самых жизнеспособных «призрачных подобию» – без рекламы: «И пусть не будет расхваливания и клятв по поводу любой продающейся вещи. Ослушника же первый встречный горожанин... имеет право бить безнаказанно, карая его за его клятвы» [17]. Тем не менее, данный симулякр не только не исчез в тени тысячелетий, но и стал одним из самых влиятельных «эйдолонов» постмодернистской эпохи. Сегодня одной из базовых характеристик рекламы, как феномена, является ее вездесущность, обеспечиваемая свойствами средств массовой информации, неотъемлемой составляющей которых она является. Власть рекламы набирает новые обороты. В ежедневных войнах торговых компаний за умы и кошельки потребителей самым эффективным средством остается реклама. Крупные компании тратят на рекламу миллионы долларов в год, активизируя тем самым деятельность гигантской фабрики по производству симулякров.

Основываясь на работах таких исследователей, как Бодрийяр, Желез, Емелин и пр., посвященных проблемам симулякров и симуляции, можно утверждать, что реклама является симулякром, а рекламная коммуникация является, по сути, симулятивной, исходя из ряда следующих положений.

В рекламе вещь и информация сливаются, при этом она не только «дискурс о вещах», но и «дискурс-вещь». Современная реклама рассматривается не как механизм принуждения потребителя к выполнению действий, желаемых рекламодателями, а как обольщение, «сворачивание» рекламным дискурсом. Реклама создает соблазнительный визуальный ряд красоты, успеха, богатства, любви, признания, сексуальности, здоровья, которые в сознании потребителя ассоциируются с тем или иным товаром, с той или иной торговой маркой. Переставая отвечать своей изначальной задаче сообщения о функциональных характеристиках рекламируемого предмета, она создаёт «идеальный, особо показательный предмет системы вещей» [7, с.136], обретая телесность и достигая виртуального бытия. Реклама предстает как «мир чистой коннотации», «мир несуществующего», «функциональный венец» [7] системы вещей. Это мир «идеального счастья, подкрашенного в PhotoShop'e» [18].

Реклама – это знаковая система, базисом которой является симуляция. В своем развитии она проходит следующие этапы:

А) Реклама несет только определенную информацию о товаре для обеспечения продаж. Это реклама функциональная, т.е. в рамках данной рекламной коммуникации мессидж не выходит за рамки утилитарных характеристик самого продукта. Например: **«Камера Lumix DMC FX-100 с 28 мм широкоугольной линзой» (Panasonic), принтер фирмы Xerox – внимание акцентируется на качестве получаемого**. Потребителя информируют о факте существования самого товара и его функциональных характеристиках; рекламное «послание» замыкается в рамках, заданных функциональными свойствами товара. На данном этапе между мессиджем о товаре и самим рекламируемым предметом можно установить отношение соответствия, зависящее от степени достоверности рекламного дискурса. Между рекламой и товаром существует некая дистанция, «зазор», который всегда остается между знаком и референтом.

В) На втором этапе реклама начинает создавать идеальный образ товара, наделяя его качествами, изначально ему не присущими; или же используя рекламные приемы, товар «погружается» в особую,

сконструированную атмосферу, так что уже перестает быть просто вещью, но превращается в некий символ, имидж, с которым связывается то или иное чувство, действие, желание. Это – мир логотипов, товарных знаков, фирменных стилей, мир брендов, в котором упор делается на психические особенности потребителя, его интересы и нравы. Бренд создает искусственную среду обитания, собственную семиосферу, имидж-активную среду, которая является своего рода мегаконнотацией бренда, тогда как сам он пытается освободиться от семантической предыстории, подпитываясь не рекламируемым товаром, а имиджем, поддерживаемым перманентной рекламной компанией.

В книге «No logo. Люди против брэндов» автор приводит следующее наблюдение: «... эти компании производили, по их словам, не товары, но образы, идеи, ценности и стиль жизни, которые отражали их брэнды. Их главной задачей было не производство, а маркетинг» [19]. Чаще всего реклама задевает в душе потребителя такие струны, как потребность в уважении, любви, заботе, красоте, комфорте, молодости, сексуальной привлекательности, в самоутверждении. Так, например, реклама предлагает «сигареты для настоящих мужчин», «автомобиль для юных сердец», «крем, возвращающий молодость коже», или «Wella. Вы великолены», «L'Oreal. Ведь я этого достойна», «MaxFactor. Косметика для профессионалов» и т.п. Товар трансформируется в возможность и даже гарантию почувствовать свою исключительность, привлекательность, молодость, всемогущество, повысить свой статус. В конечном итоге потребитель платит не столько за качество, сколько за бренд, который служит индикатором принадлежности к той или иной общности. Примерами таких брендов являются: Apple, GUCCI, DOLCE@GABBANA, Dior, Gianfranco FERRE, FORD, VALENTINO, Givenchy, Chanel, Armani, Coca-Cola, Audi, BMW, Citroen, Ferrari, Lamborghini, McDonald's, Nike, BOSCH, SIEMENS, Philips, Samsung, Sony, Sharp, Panasonic, Toshiba и т.д. Для демонстрации «рекламной игры с потребителем», связанным со статусом, самоутверждением, сексуальностью, безопасностью, надежностью и другими потребностями, приведём несколько примеров виртуальных миров, создаваемых известными брендами.

Chanel: территория роскошных, сексуальных женщин. Они прекрасны, состоятельны, желанны. Им принадлежат счастье, любовь и богатство. **Armani** – микрокосмос, пронизанный сексуальностью: молодость, страсть, культ тела. **VALENTINO:** фантастический, яркий мир, в котором женщина становится тайной; место, где нет ничего невозможного, потому что вы прекрасны, желанны, исключительны. **Gianfranco FERRE:** мир VIP, в котором царствуют гламур, модельная красота и лоск. **Citreon:** внимание акцентируется на роскоши, статусе, престиже. Это автомобиль, достойный королей. Слоган: «Кесарю – Кесарево». **Audi** – автомобиль, подчеркивающий вашу исключительность даже в мире роскоши. Слоган: «Делает все остальное бледным». Реклама телефона фирмы **Sharp** акцентирует внимание на социальном статусе: «Мобильный телефон для успешных людей». А реклама напитка **Coca-Cola** обещает, что он наполнит вашу жизнь весельем, легкостью и новым вкусом. Слоган: «Живи легко!»

Рассматривая эти рекламные сообщения, можно отметить следующее:

1. В рекламе, предназначенной для женщин, акцент смещён на чувственность, сексуальность, красоту, соблазнительность. Эти бренды конструируют особый виртуальный мир, стоящий на трех китах: роскошь, сексуальность, молодость. Через покупку товара в сознании потребителя происходит процесс сопричастности этому идеальному конструкту. Продукт в этой категории рекламы чаще всего не занимает центрального места, более того, во многих случаях он вообще отсутствует, а есть только сконструированная атмосфера (желанный мир) и бренд компании.

2. В рекламе, рассчитанной на мужчин, акцентуализируется исключительность, статус, престиж, достижения, активность, процветание, посредством чего потребитель сможет выгодно подчеркнуть свою мужественность и успешность.

3. Реклама, рассчитанная на смешанную аудиторию (в данном случае прежде всего на молодежь), подчеркивает мобильность, активный образ жизни, сексуальность, исключительность, успех, радость и счастье. Т.е. для каждой категории потребителей существуют свои рекламные «крючки», свой подход, основанный на психологических особенностях, потребностях, присущих представителям именно этого сегмента аудитории. И как верно подметил Бодрийяр, «будучи выставлен напоказ, манипулируемый так и сяк, товар эротизируется – не только при открытом использовании сексуальной тематики, но благодаря тому, что покупка, обыкновенное приобретение товара, разыгрывается здесь как

сценарий некоего сложного маневра или танца, практический поступок насыщается элементами любовной игры, где есть и заигрывание, и соперничество, и непристойность, и кокетство, и проституция, всё, вплоть до иронии» [20]. Подобного рода расчет является одним из необходимых условий для успешности бренда.

Итак, рекламные сообщения выстраивают для потребителя сетку социальных координат, виртуализируя его мир, в котором бренд становится более значимым, чем сам товар, цена которого складывается исходя не из реальных затрат, а в соответствии с «виртуальным образом стоимости», формируемой за счёт рекламы. На данном этапе реклама трансформируется в симулякр, в котором присутствует и информация о товаре, и сами качества, определяющие его реальную стоимость. Таким образом, «зазор между знаком и референтом исчезает» [3].

С) И вот, «симулякр выпущен на свободу»: реклама обретает собственный онтологический статус, становится ценной в ущерб своим изначальным функциям. Критерием оценки является ее значимость в качестве самостоятельного художественного произведения. Когда рекламу смотрят, совершенно забыв о товаре, тогда знак становится референтом, требующим оценки и соотнесения. Рекламная продукция становится отдельным художественным жанром. Именно этот этап трансформации рекламы в восприятии современного общества нашел свое отражение в таких проектах, как фестиваль «Каннские львы» и «Ночь пожирателей рекламы». Однако на этом этапе развития наблюдается тавтологичность рекламы как знаковой системы: «любой рекламный знак указывает не только на товар, но и сам на себя как на рекламу» [7, с.136], реклама раздваивается, еще оставаясь знаком товара-референта, но уже становясь референтом и товаром.

Д) Возможна ли дальнейшая трансформация рекламы? Конечно, да! Бодрийяр приводит в «Системе вещей» ситуацию, которая это прекрасно демонстрирует: «Вообразим на миг, что в наших современных городах вдруг не стало никаких знаков – одни голые стены, словно пустое сознание. И тут вдруг появляется ГАРАП – одно-единственное слово "ГАРАП", написанное на всех стенах. Чистое означающее без всякого означаемого, обозначающее лишь само себя, оно начинает читаться, обсуждаться, истолковываться вхолостую, начинает невольно что-то значить: оно потребляется в качестве знака» [7, с.150]. Итак, реклама стала знаком, референт которого также является знаком. Как отмечает Емелин, цепочка трансформаций на этом не заканчивается: если ГАРАП связать с каким-то товаром, то успех продаж будет обеспечен, поскольку этот знак уже прочно внедрился в коллективное сознание. Именно по этому принципу реализуется и «тизерная кампания» – реклама в виде загадки-ребуса. Вначале создается интрига посредством тизеров, а далее происходит раскрытие связи тизера с определенным продуктом. Таким образом уже не реклама подстраивается под товар, а товар – под рекламу, знак становится референтом, референт – знаком, и начинается новый цикл симуляций.

Гиперреальность не заботится о побуждении к коммуникации, а занимается ее умножением и разыгрыванием, происходит подмена не только предмета коммуникации, но и самого коммуникатора, имитация взаимодействия, которое уже закончилось или даже не начиналось. Ж. Делез утверждает: «Наблюдатель становится частью самого симулякра, а его точка зрения трансформирует и деформирует последний» [21]. Симулятивный характер рекламного дискурса базируется на «логике Деда Мороза», согласно которой товаропроизводитель стремится исполнить и предугадать желания потребителя. Это новые отношения между обществом и вещами, согласно которым «вещи любят человека и заботятся о нем». Посредством рекламы вещь перестает быть вещью, она персонифицируется, чтобы поддержать человека, создать ему настроение, вызвать чувство удовлетворения, радости и счастья. Ж. Бодрийяр комментирует эту ситуацию следующим образом: «вещь нацелена на вас, она вас любит» [7, с.185]. Эта тотальная забота звучит в рекламных слоганах и текстах: *«Тэфаль! Ты всегда думаешь о нас»; «Заботится. Значит, любит»* (реклама препарата от простуды «Ринза»); *«Philips. Изменим жизнь к лучшему»; «Самсунг. Хорошо там, где мы есть»; «Когда у компании есть новые самолеты, опытные пилоты, внимательные бортпроводники, самые требовательные техники и отзывчивые работники наземных служб, компания может сосредоточиться на самом важном: НА ВАС»* (реклама авиакомпании LUFT-HANSA); *«Не спеши, тебе всегда есть, что сказать. По случаю Пасхальных праздников «Молдтелеком» предоставляет 25% скидку на все международные звонки. Звони своим близким чаще»; «Вы еще успеете надолго надеть строгий костюм... А пока — одевайтесь с комфортом! Джинсы фирмы «LEE»; «Мы работаем – вы отдыхаете»* (реклама ночного клуба Арлекин); *«Bosch. На нас можно положиться»* – и т.д.

Еще одним основанием утверждать, что реклама есть симуляция, служит феномен создания прекрасного, идеального мира, частью которого становится потребитель, приобретая товар, при этом продукт может не только не обладать рекламируемыми качествами, но и, напротив, быть вредоносным. Наиболее яркое тому свидетельство – реклама такой категории товаров, как сигареты. Сегодня неоспоримым и общеизвестным фактом является смертельная опасность, которую представляет курение. «...порядка 90% случаев рака лёгких связаны с курением в анамнезе. ...Курильщики болеют раком лёгких в несколько раз чаще, чем некурящие. Курение также увеличивает вероятность и других видов рака, в частности рака пищевода и рака полости рта. ...Курение увеличивает вероятность сердечно-сосудистых заболеваний, в частности инфаркта. ...Согласно некоторым данным, среднее уменьшение продолжительности жизни у курильщиков составляет 10 лет» (**«Курение вредит здоровью»**, <http://tabacum.ru/07health.html>). Более того, на пачках сигарет, в соответствии с законом, размещается предупреждение об опасности курения для здоровья: «Fumatul conduce la moarte de cancer pulmonar. Fumatul dăunează sănătății dumneavoastră și a celor din jur». Однако «смерть на развес» остается одним из самых покупаемых товаров, продающихся в широком ассортименте в соответствии с любыми запросами и возможностями. Нимало не умаляя такого факта, как физическая и психическая зависимость курильщика, мы обратимся к другой стороне «феномена популярности» табачных изделий, а именно, к рекламе: обещаниям и предложениям, содержащимся в рекламном дискурсе, и визуальной составляющей рекламных сообщений.

Аркадий Золотухин, оценивая роль рекламы в потреблении той или иной марки сигарет, заявляет, что сегодня реклама сигарет – это прежде всего имидж: «В ней все меньше информации, все больше сугубо визуальной привлекательности. Реклама сделала табачные изделия товаром широкого потребления. Сегодня во всем мире, включая и постсоветское пространство, потребитель курит не сигареты, а Америку, дружбу, любовь, сексуальность, элитность». (Особенности продвижения женских сигарет. <http://smokingirl.ru/blogs/>)

Реклама предлагает набор ценностей, вписывающихся в рамки желанного и прекрасного мира. Для каждого сегмента потребительской аудитории разрабатывается свой, особый мессидж, целью которого является «вытеснение» ущерба от курения и замена его на определенные ценности, желаемые именно этой частью потребительской аудитории. Завоевывая покупателей, реклама табачных изделий решает, прежде всего, две базовых задачи: очерчивает социально привлекательными характеристиками целевую аудиторию и переносит внимание с вредоносности товара на иллюзорные преимущества, искусственно связываемые с рекламируемым продуктом посредством ряда рекламных технологий. Мы рассмотрим некоторые вербальные и визуальные приемы создания привлекательности табачных изделий.

1. Приобщение к новому стилю, подчеркивание собственного стиля: *«Итальянский стиль»* (TRUSSARDI); *«Тонкий золотой орнамент, подобно творению ювелира, обрамляет пачку и придает Вашему стилю особое изящество»* (марка «Русский стиль»); *«Поверив в стиль, оцени вкус»* (VIRGINIA SLIMS SUPERSLIMS); *«Пора сменить стиль»* (Kiss).
2. Акцентуализация исключительности, значимости, индивидуальности: *«Для ценителей настоящего»* (Rotmans); *«Этой зимой я оставлю свой СЛЕД»* (Kiss); *«Когда знаешь, чего достоин»* (Davidoff); *«Свежий, стильный дизайн пачек West отражает то, что ты ценишь в этой марке: динамизм, драйв и яркую индивидуальность»*; *«Будь собой»* (VIRGINIA SLIMS); *«Яркая индивидуальность»* (SOBRANIE); *«Mild Seven совершенствует свой образ, чтобы лучше подчеркнуть твой»*; *«Миниатюрная, но с характером»* (Virginia Slims).
3. Использование концепта игры, карнавала, праздника: *«Устрой свой праздник. В ритме Vogue»*; *«Поиграй в Японию»* (SAKURA).
4. Приобщение к миру роковых, роскошных, сильных женщин: *«Укрась собою жизнь»* (Glamour); *«Позволь обожать себя!»* (Style); *«Если нельзя, но очень хочется, то можно»* (Kiss); *«Пусть каждая ночь станет особенной»* (PARLIAMENT); *«Теперь он твой»* (Kiss); *«Мужчины тоже поддаются дрессировке»* (Kiss); *«Все в твоей власти»* (ESSE); *«Осталось найти подходящего мужчину к моему новому платью!»* (Kiss).
5. Акцентуализация на удовольствии, получаемом от вкуса: *«Продлевая удовольствие»* (SAKURA); *«Это – удовольствие»* (CHESTERFIELD); *«Идеальное сочетание, которое дает*

по-настоящему мягкий и утонченный вкус. Истинное удовольствие для тебя. Насладись абсолютной гармонией вкуса!» (LM); *«Открывая совершенный вкус. Вновь и вновь»* (DUNHILL).

Еще одним штрихом в создании прекрасного образа табачных изделий является дизайн упаковки. Особенно ярко эта тенденция проявляется в оформлении товара, предназначенного для женщин. Как правило, подчеркивается элитность, дороговизна, легкость и высокий стиль сигарет. Изысканный, утонченный дизайн, украшения в виде орнамента, бабочек и трепетных нежных цветов придают сигаретам дополнительную привлекательность, превращая курение в демонстрацию.

В заключение отметим такую характеристику рекламы, как симуляции, как фактор устранения реальности, вызывающий чувство фрустрации. Несмотря на обладание рекламируемой вещью, индивид не может восполнить существующую пустоту, поскольку ценности, связанные с ней, виртуальны. Все вожаемые качества и возможности, предлагаемые рекламой, выступают в роли «приманки», «реальность», умерев, родилась в качестве «соблазна» – и в этом «источник баснословной силы», как утверждает Бодрийяр [22]. Рекламные знаки указывают на отсутствие того, что ими обозначается, «человеческий же дух неодолимо привораживается пустым местом, оставленным смыслом» [22, с.138], что приводит к чувству постоянной озабоченности, неотступно сопровождающей человека, включенного в дискурс рекламы. «Действительно, если желанию недостает реального объекта, сама реальность желания заключена в «сущности недостачи», которая производит «фантазматический» объект» [23], а высшая цель капитализма – производство этой нехватки в больших количествах.

Таким образом, реклама является и симулякр, и «машиной, производящей фантазмы» (Емелин. Реклама как симулякр/ <http://emeline.narod.ru/advertising.htm>), те самые идеальные миры, наполненные иллюзией заботы, совершенства, индивидуальной свободы, миры, в которых «исполняются» любые желания.

Литература:

1. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. - Москва: Добросвет, 2000, с.116.
2. Калина Н.Ф. Основы психоанализа. <http://culture.niv.ru/doc/psychology/kalina/002.htm>
3. Емелин В.А. Реклама как симулякр: Автореферат диссертации "Информационные технологии в контексте постмодернистской философии", <http://emeline.narod.ru/index.html>
4. Культурология. XX век. Энциклопедия. - СПб., 1997; <http://yanko.lib.ru/books/cultur/encyclopcultXX/all.html>
5. Делез Ж. Различие и повторение. - СПб., 1998, с.93.
6. Маньковская Н. Эстетика постмодернизма. - СПб., 2000, с.56-57.
7. Бодрийяр Ж. Система вещей. - Москва, 1995, с.165.
8. Дулуман Е.К. Симулякр – это ложь и извращение. <http://duluman.uath.org/>
9. Ким И.В. Социальные симулякры и их исторические типы. Автореферат. <http://www.lib.ua-ru.net>
10. Платон. Софист // Платон. Сочинения, в 3-х томах. - Москва, 1970, т.2, с.349.
11. Керимов Т.Х. Постмодернизм // Современный философский словарь. - Москва; Бишкек; Екатеринбург: Одиссей, 1996, с.375.
12. Делез Ж. Платон и симулякр // Нов. лит. обозрение, 1993, №5, с.49.
13. Логика смысла. – Приложение // Симулякр и античная философия. – Делез. <http://impisr.edunsk.ru>
14. Ницше Ф. Сумерки идолов // Ницше Ф. Соч. в 2-х тт. Т.2. - Москва, 1990, с.570.
15. Бодрийяр Ж. Соблазн. - Москва: Ad Marginem, 2000, с.281.
16. Бодрийяр Ж. Забыть Фуко. – СПб., <http://www.gumer.info/>
17. Платон. Государство. Законы. Политика. - Москва: Мысль, 1998, с.665.
18. Бегбедер Ф. 99 франков. <http://inostrankabooks.ru/>
19. Наоми Кляйн. No logo. Люди против брэндов. http://www.koob.ru/klyain_naomi/no_logo
20. Цит. по: Мокшанцев Р.И. Психология рекламы. <http://easyschool.ru/books/13/69/32/>
21. Делез Ж. Симулякр и античная философия // Логика смысла. - Москва, 1995, с.333.
22. Бодрийяр Ж. Холодный соблазн, с.130-131.
23. Делез Ж., Гваттари Ф. Капитализм и шизофрения: - Москва: Анти-Эдип, 1990, с.18.

Prezentat la 01.04.2010

**ATRIBUȚIILE CODULUI AUDIOVIZUALULUI AL REPUBLICII MOLDOVA
ÎN ELABORAREA NOILOR POLITICI EDITORIALE
LA TV MOLDOVA 1 (2006-2009)**

Boris PARFENTIEV

Catedra Jurnalism

In article are reflected principles provided by the TV and Radio Code of Republic of Moldova, that should stay on the basic of the editorial policy to be promoted by the public broadcaster. It also describes the way the principles were implemented in the practice of Moldova1 in 2006-2009. A sample of the detailed requirements developed by French Television is presented. Axiom is grounded in the study that public opinion research should not be ignored especially regarding the rightness of reflecting the social political and economical life in the Public mass-media. Also the real situation is examined regarding the editorial policies promoted by TV Moldova 1 taking into account the new legislation passed in 2006. Proposals are given for improving the institution.

În anul 2006 Parlamentul Republicii Moldova adoptă noul Cod al Audiovizualului, care a intrat în vigoare la 18 august (când a fost publicat în Monitorul Oficial, nr.131-133), abrogând Legea Audiovizualului din 1995 și Legea cu privire la IPNA Compania „Teleradio-Moldova”, adoptată în iulie 2002. De acest act legislativ au fost legate mai multe speranțe de perfecționare, de ajustate a politicilor editoriale ale Companiei „Teleradio-Moldova” la rigorile unei instituții publice a audiovizualului. Codul pune în sarcina Companiei să prezinte publicului realizările culturii, științei mondiale și ale celei naționale, să promoveze valorile civilizației contemporane în genere; să cultive demnitatea umană, toleranța, morala publică, spiritul civic, valorile democratice, unitatea națională, adevărul, justiția, ținându-se cont de convingerile morale, politice și religioase ale diferitelor categorii ale populației. Conform Codului, Compania trebuie să transmită onest, fidel, echidistant informațiile în cadrul programelor de știri; să asigure dreptul la informare al tuturor categoriilor de cetățeni ai Republicii Moldova; să favorizeze dezbaterile democratice, schimburile de opinie între diversele categorii ale populației, precum și integrarea în societate a cetățenilor; să realizeze emisiuni cognitive și de divertisment destinate copiilor de diverse vârste, adolescenților, tinerilor etc. [1].

În conformitate cu art.51 al Codului, Instituția Publică Națională a Audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova” urma să elaboreze, să producă și să difuzeze emisiuni radiofonice și televizate despre realitățile sociale, politice și economice interne și internaționale, precum și din domeniile culturii, agrementului, învățământului, educației, sportului; emisiuni pluraliste, imparțiale, inovative, marcate de calitatea înaltă și integritatea programului, menite să asigure informarea corectă, imparțială, echidistantă a consumatorilor, respectând echilibrul politic, libertatea de exprimare, de creație și de convingeri [2]. Un alt scop al noului Cod al Audiovizualului a fost de a întruni standardele europene privind mass-media liberă și pluralistă care operează într-un stat de drept, democratic. În introducerea la Comentariul asupra proiectului Codului Audiovizualului Republicii Moldova, întocmit de Katrin Nyman-Metcalf, expert OSCE, se precizează: „Pentru ca să poată exista o mass-media liberă și democratică, ar trebui să existe un număr minim de restricții, pe când legile ar trebui să garanteze condiții propice pentru mass-media libere” [3].

Însă, dacă e să revenim mai aproape de tematica propusă spre abordare în articolul dat, ne vom referi la articolele Codului ce țin de politica editorială, conținutul serviciilor de programe oferite de către serviciile publice ale audiovizualului. Audiovizualul public, prin statutul și vocația sa socială, trebuie să se afle în serviciul societății cu toată multitudinea ei de categorii de spectatori. Din această perspectivă, după cum menționează mai mulți specialiști în domeniul audiovizualului, sunt oportune prevederile cuprinse în Capitolul II al Codului Audiovizualului, în care se face referință la principiile de comunicare audiovizuală, cum ar fi:

- garantarea moralității și asigurarea protecției minorilor;
- echilibrul și pluralismul politico-social;
- libera recepționare a serviciilor de programe;
- independența și libertatea editorială;
- protejarea patrimoniului lingvistic și cultural-național;

- protejarea spațiului informațional național;
- accesul consumatorului de programe la evenimentele de importanță majoră;
- dreptul la replică, rectificare și la remedii echivalente etc.

Codul Audiovizualului stabilește oportunitatea „garantării prin lege a independenței editoriale” și indică mecanisme de asigurare a ei. Astfel, independența editorială, în tratarea Codului, include dreptul exclusiv al organelor de conducere ale Companiei „Teleradio-Moldova” de a adopta decizii cu privire la: a) elaborarea politicii editoriale, adoptarea și modificarea grilei de emisie a Companiei; b) organizarea activității editoriale și de creație; c) conceperea și producerea programelor, inclusiv de știri și actualități; d) alte activități stabilite de prezentul Cod și/sau de Consiliul de Observatori al Companiei. În această activitate, potrivit Codului, sunt interzise ingerințele operate de autoritățile publice sau influențele vreunui partid, ale vreunei organizații comerciale, economice, social-politice, sindicale sau de alt ordin.

Un element important, inovativ, îl constituie Declarația politicii de programe, concepută de Cod ca parte integrantă a Caietului de sarcini al radiodifuzorului public național. Această Declarație urmează să cuprindă (art.62, pct.4):

- a) lista canalelor de radio/televiziune, volumul emisiilor totale/zilnice;
- b) volumul de emisie rezervat programelor în limba de stat și în limbile minorităților naționale;
- c) volumul de emisie destinat știrilor;
- d) volumul de emisie rezervat filmelor artistice și documentare, spectacolelor produse și achiziționate de Companie;
- e) volumul de emisie anual afectat producției proprii;
- f) proiecte de schimb de programe cu țări străine;
- g) volumul de emisie al programelor destinate țărilor străine;
- h) alte date etc.

Unii specialiști în materie de audiovizual (C.Pârțac, I.Bunduchi, C.Marin, A.Dorogan, V.Vasilică, E.Râbca) își exprimă, pe bună dreptate, regretul că politicile editoriale, exprimate concis și convingător, nu-și găsesc locul în Declarația politicii de programe, care în forma actuală riscă să se transforme într-un document preponderent tehnic [4]. Or, volumele de emisie și alți parametri ai programelor radiodifuzorului public național ar trebui să rezulte tocmai din politicile editoriale promovate. Ca mostră de Caiet de sarcini pentru radiodifuzorul public național poate servi Caietul de misiuni și de sarcini al Societății France Televisions (Franța), care definește orientările strategice ale societăților de televiziune France 2, France 3, France 4 și France 5, în care sunt promovate politicile de programare (profilul canalelor, structura genurilor de program, grila de emisie etc.) și politicile editoriale (scopuri, reguli și principii de realizare a programelor, norme de corectitudine și imparțialitate etc.). În acest act important pentru organizarea activității Societății France Televisions își găsesc reflectare principiile generale ale politicilor editoriale, care se potrivesc unei instituții publice a audiovizualului. Aducem doar câteva din principii, expuse în preambulul actului: promovarea valorilor integrității, solidarității și civismului, favorizarea dezbaterilor democratice, a schimburilor de gânduri, idei, opinii între diferite părți ale publicului, participarea la acțiuni în favoarea coeziunii sociale și la combaterea tuturor formelor de discriminare, asigurarea pluralismului programelor, a unei programări bogate și diversificate în domeniul emisiunilor culturale și al programelor pentru tineret, acordarea unei atenții deosebite programelor legate de mediu și de dezvoltarea durabilă, preocuparea permanentă pentru evitarea oricărei vulgarități în emisie etc. Conform art.2 al Caietului de misiuni și de sarcini, în scopul respectării principiului egalității tratamentului tuturor subiecților din societate, canalele de televiziune asigură onestitatea, independența și pluralismul informației, precum și expresia pluralistă a curentelor de gândire și de opinie. De asemenea, Caietul conține volumele de emisie dedicate mesajelor privind marea cauză națională, prezentate de Guvern, emisiunile hebdomadare, destinate informării consumatorului, mesajele realizate de către organele securității rutiere, dar și programele de propagare a culturii naționale (emisiuni consacrate expresiei literare, istoriei, cinematografului, artelor plastice, spectacole lirice, coregrafice și dramatice) în scopul păstrării identității culturale a țării. Vom observa, că unele instituții de stat și-au asigurat dreptul de acces la canalele de televiziune publică, dar într-un cadru legislativ concret și bine definit. Or, Codul Audiovizualului al Republicii Moldova nu definește cazurile concrete de oferire a spațiului de emisie Guvernului, care să vină cu „mesaje privind marea cauză națională”, organelor securității rutiere etc., excepție fiind doar anunțurile ce vizează starea de urgență (art.17), radiodifuzorul public fiind obligat să transmită informația parvenită de la autoritățile publice centrale,

necesară protejării vieții, sănătății și securității oamenilor sau prevenirii prejudicierii proprietății sau mediului. Însă, practica emisiei TV Moldova 1 cunoaște cazuri de plasare pe post a discursurilor de mai multe zeci de minute de ținute de conducătorii de vârf din țară la diferite întruniri, întâlniri, conferințe de presă etc. Un caz din această categorie de apariție pe post a reprezentanților puterii este luarea de cuvânt a președintelui țării la întâlnirea cu președinții de raioane, rectorii, reprezentanții societății civile, inclusă în ediția „Mesagerului” din 8 aprilie 2009 și care a durat 25 (!) de minute.

Referitor la politicile editoriale ale serviciului public de televiziune, organizația internațională din domeniul mass-media ARTICLE 19 vine cu o Lege-model cu privire la Radiodifuzorul public de servicii de programe, care prezintă un eventual mod de expunere a politicilor editoriale. Această Lege-model, după cum afirmă autorii, „reprezintă un set de directive bazate pe practica internațională, dreptul constituțional comparativ și cele mai bune practici din lume” [5]. O analiză comparativă a prevederilor expuse în Codul Audiovizualului al Republicii Moldova referitor la politicile editoriale ale instituției publice, raportate la directivele prezentate în Legea-modeli, nu denotă mari diferențe. Însă, în Legea-model mai relevant sunt elucidate necesitățile unei televiziuni inovatoare și de o înaltă calitate, care să reflecte varietatea de concepții și perspective din societate; necesitatea unui număr rezonabil de programe educative, cognitive, instructive, necesitatea de a contribui la dezbateri informate și gândire critică – idei, de care trebuie să se țină cont în procesul de elaborare a politicilor editoriale pentru TV Moldova 1.

Doar cunoscând și conștientizând întregul set de acte normative naționale și internaționale, rezoluții și recomandări ale diferitelor foruri, practicile internaționale în domeniul audiovizualului public, există posibilitatea de a elabora o politică editorială coerentă, adecvată rigorilor unei instituții publice și de a oferi tuturor cetățenilor țării posibilitatea de a se exprima liber în cadrul dezbaterilor televizate, care sunt necesare într-o societate ce se dorește a deveni democratică.

Dar să examinăm situația reală cu referință la politicile editoriale promovate, reieșind din noul act legislativ. Emisia televizată din anul 2006 – prima jumătate a anului 2007 se caracterizează prin lipsa unor emisiuni cognitive, pentru adolescenți și tineret, de dezbateri în public, ce ar lua în vizor problemele acute cu care se confrunta societatea. Spre exemplu, în cadrul ciclului de emisiuni „Viața publică” (60 min.) se puneau în discuție probleme, care nu erau de importanță națională și atingeau un număr redus de spectatori, cum ar fi „Călătorim cu taxiul: cine determină prețurile?” (22.01.2007) sau „Proprietatea intelectuală: totul pornește de la idee” (23.04.2007).

Televiziunea publică se confruntă cu vechea problemă – timpul redus de emisie, ceea ce nu permite promovarea unor politici editoriale ce ar cuprinde interesele variatei game de telespectatori. În anul 2007, în zilele de lucru emisia pentru telespectatorii din teritoriul dură între orele 7.00-9.00 și 18.00-24.00, în mijlocul zilei timp de 9 ore fiind anunțată o pauză în emisie. Doar telespectatorii din capitală, care erau conectați la emisie prin cablu, aveau posibilitatea să vizioneze și pe parcursul zilei programe în reluare, din fondul televiziunii, filme documentare și seriale, care și în 2007 acopereau o mare parte a emisiei. Titlurile ale câtorva din acestea: „Savoarea iubirii”, „Caracatița”, „Testul dragostei”, „Parola de amor”, „Detectivii”, „Labirintul”, „Prietenii la cataramă” și altele.

Emisiunile de știri continuau să se conducă de vechile principii de a scoate în prim-plan activitățile Președintelui țării, Parlamentului, Guvernului și erau reflectate în exclusivitate doar în plan pozitiv. De facto, știrile la TV Moldova 1 continuau să rămână niște cronici ale conducerii de vârf a republicii. Continua să fie îngădit accesul opoziției la televiziune, lipseau aproape cu desăvârșire emisiunile în direct, interactive. Concluzia este următoarea – scopul managementului, al administrației Companiei era de a nu-i supăra pe cei de la guvernare cu emisiuni pe probleme din realitățile țării, cu talk-show-uri, cu dezbateri sincere și acute, cu expuneri de opinii contradictorii. Or, o televiziune publică în primul rând reprezintă „un forum pentru dezbaterile în public, unde pot fi exprimate un spectru cât mai larg de opinii” [6]. Un argument în favoarea punerii pe post a astfel de programe îl servesc și axiomele expuse în culegerea intitulată „Presa descătușată”, dedicată principiilor de activitate a mijloacelor de comunicare în masă din SUA: „Ideile trebuie să intre în conflict una cu alta. Sistemul de administrare din țara noastră funcționează benefic în cazul când există șansa de a asculta opiniile contrare. Atunci când cetățenii respectă puncte de vedere absolut diferite, discuțiile la obiect, un așa proces înlesnește apariția unei guvernări judicioase” [7] (traducerea ne aparține). În cazul instituției publice a audiovizualului din Republica Moldova, suntem convinși că guvernarea țării nu înțelegea rostul televiziunii publice într-o societate ce se dorește democratică. A demonstrat-o în 2007, în cadrul alegerilor locale, când

partidul de guvernământ a pierdut peste 200 mii de voturi, comparativ cu alegerile precedente, una din cauze fiind și refuzul de a participa la dezbaterile electorale televizate. Este o chestie internă de partid de a participa sau nu la dezbateri, însă ignorarea televiziunii publice în cazuri când trebuie soluționate probleme de asigurare financiară, de re tehnologizare a bazei tehnice, de pregătire a cadrelor pentru televiziune va avea efectul bumerangului și va lovi încă nu o dată ignoranții.

O ameliorare a politicilor editoriale în conformitate cu principiile de funcționare a unei instituții publice autentice a survenit în a doua jumătate a anului 2007, în urma schimbării conducerii Companiei „Teleradio-Moldova”, angajării în calitate de consilieri a unor specialiști în domeniul televiziunii. În programele de emisie apar mai multe emisiuni în premieră ce vin să lărgescă aria tematică, categoriile de spectatori – „Ghid economic”, „Zona liberă”, „Contrapunct” (dezbateri publice), „Formula succesului” (schite despre personalități remarcante din Republica Moldova), „Sinteza parlamentară”, „La obiect” (cognitivă), „Fii tânăr”, „Mai în glumă, mai în serios” (portrete de contemporani, moderator – Gh.Urschi), „Cronograf Cinema”, „Cronos” (o reluare a evenimentelor săptămânii), „Barometrul sănătății” etc. Însă, în politicile editoriale promovate (în special în edițiile de știri) continuă să rămână viabile tendințele vechi – reflectarea realităților preponderent de pe poziția partidului de guvernământ, problemele majore ale societății fiind evitate sau abordate formal, accesul opoziției rămânând sporadic și selectiv.

În anul 2008 sunt puse pe post alte câteva emisiuni noi, cum ar fi „Erudit-cafe” (joc intelectual pentru tineret), „Moldova: pagini de istorie”, „Împreună în viitor” (dedicată Anului Tineretului), „Cântecele lumii”, „La curțile dorului”, „Abraziv”. De la 16 iunie 2008, pentru prima dată în istoria sa TV Moldova 1 trece la emisia în regim non-stop. Timpul de noapte a fost acoperit de TV Moldova Internațional (TVMI), care în fond transmite emisiunile TV Moldova 1 în reluare. Emisia TVMI a început să fie transmisă nu numai prin satelit, dar și prin rețeaua terestră de emisie TV. Sunt unele tendințe de a schimba spre bine calitatea programării emisie TV Moldova 1, de a o face mai variată, ca să acopere mai multe categorii de telespectatori. Însă, se cere să remarcăm că rămân ocolite temele ce-i preocupă îndeosebi pe locuitorii țării. De facto, în această perioadă există doar o emisiune de dezbateri – ce ține de istoria țării („Moldova: pagini de istorie”) și nici una pe problemele actuale. „Zona liberă”, care a fost concepută ca emisiune de dezbateri, s-a transformat într-o trecere în revistă a activității ministerelor, departamentelor, altor instituții ale autorităților centrale, purtând un caracter de dare de seamă. Or, evaluând răspunsurile la întrebarea „Care sunt lucrurile ce vă îngrijorează cel mai mult în prezent?” publicate în „Barometrul Opiniei Publice” din anii 2008-2009, vom conchide că majoritatea populației continuă să fie îngrijorată cel mai mult de sărăcie (61%), prețuri (56%); îngrijorarea față de prețuri este mai pronunțată în cazul persoanelor în etate (64%). O parte semnificativă din cetățeni, în special cei tineri cu vârsta de 18-29 de ani, este îngrijorată de șomaj (50%) și de viitorul copiilor (48%), dar și de corupție (27%), de starea sănătății (13%), de criminalitate, infracțiuni, lipsa încălzirii în timpul rece al anului, relațiile interetnice, calamitățile naturale (inundații, alunecări de teren și altele). Aceste îngrijorări ar fi trebuit să devină teme de emisiuni, un prilej pentru discuții și dezbateri în programele instituției publice TV Moldova 1.

Analizând activitățile instituției publice TV Moldova 1 prin prisma politicilor editoriale promovate, vom insista asupra axiomei că nu pot fi ignorate cercetările opiniei publice, în special cele efectuate de Institutul de Politici Publice, investigații în care temei „Reflectarea corectă și transparentă a vieții social-politice și economice și asigurarea accesului la informație pentru societatea civilă” i se acordă o importanță deosebită. Rezultatele obținute în urma sondajelor care se desfășoară timp de 12 ani și-au demonstrat obiectivitatea, corectitudinea, veridicitatea, eroarea maximă de eșantionare fiind de plus-minus 3%. Dacă instituția publică ținea cont de indicatorii ce se referă la activitatea sa, situația cu transformarea televiziunii de stat în instituție publică, cu politicile editoriale promovate era să fie mult mai judicioasă și rezonabilă. Spre exemplu, numărul respondenților sondajului, care susțineau pe parcursul ultimilor 4 ani (2006-2009) că Radioteleviziunea publică reflectă evenimentele oarecum sau exclusiv prin prisma intereselor partidului de guvernământ, a atins în 2009 cifra medie de 40%, ceea ce este cu 10 la sută mai mult decât în anul 2006. Referindu-ne la accesul partidelor politice, vom menționa că în medie doar fiecare al cincilea respondent este de părere că la televiziunea publică Moldova 1 și la radioul public Radio Moldova au acces egal toate partidele. Posturile de televiziune din care se informează preponderent populația adultă, conform Barometrului Opiniei Publice din martie 2009, sunt Prime TV (68%) și pe locul secund TV Moldova 1 (46%). Aproape fiecare a patra persoană se informează și de la postul PRO TV (23%). Sursa cea mai importantă de informare a populației, conform

sondajului din 2009, continuă să fie televiziunea (90%), aceasta fiind și sursa de informare în care 61% din populație au cea mai mare încredere. De aici revine și responsabilitatea sporită pentru politicile editoriale promovate de posturile de televiziune și, în special, de cele publice.

În atribuțiile instituției publice de televiziune, conform Codului Audiovizualului (art.51 alin.(1) lit.i)) intră realizarea emisiunilor cognitive, destinate copiilor de diferite vârste, adolescenților, tinerilor. Astăzi programele documentare consacrate fenomenelor naturii, peisajului geografic exotic, monumentelor de artă, etnografiei, folclorului, artei plastice cunosc o substanțială creștere a numărului de realizări în toată lumea, indiciu sigur că aceste subiecte interesează opinia publică, ceea ce explică prezența lor masivă în grilele de emisie a televiziunilor de toate tipurile și orientările. Și ne putem doar exprima regretul, că un șir de emisiuni cognitive din programele de televiziune din anii precedenți au dispărut de pe ecranele TV Moldova 1 anume în perioada când s-a început transformarea/trecerea spre o instituție publică a audiovizualului. După 2004 rând pe rând au fost scoase din emisie programele „Vreau să știu” – teleenciclopedie pentru elevi, „Atlas” – emisiune cognitivă, menită se trezească interesul tinerilor pentru cunoștințe, concursurile „Tineri și dotați”, „Minerva”, cursul „Bazele informaticii și ale tehnicii de calcul”, Olimpiadele televizate pentru elevi la diferite discipline școlare. Apoi, la începutul anului 2007 a fost lichidată și subdiviziunea din cadrul Departamentului Proiecte TV responsabilă de realizarea programelor educativ-cognitive, acțiuni ce vin în disonanță cu rigorile politicilor editoriale ale instituției publice a audiovizualului.

În anul 2009 două evenimente din viața țării au constituit pentru TV Moldova 1 un real examen de corespundere/consonanță a politicilor editoriale promovate rigorilor unei instituții publice audiovizuale – desfășurarea campaniei electorale pentru alegerile parlamentare și reflectarea protestelor din 6 și 7 aprilie.

În campania electorală, care pentru mass-media a evoluat în perioada 5 februarie – 3 aprilie 2009, TV Moldova 1 a mediatizat intens activitatea guvernului și a partidului de guvernământ. Buletinele de știri au fost concepute astfel încât să influențeze electoratul în favoarea unui singur concurent electoral, discreditând în același timp alți concurenți cu șanse de a accede în Parlament. Partidul de guvernământ a fost prezentat drept singura formațiune care reprezintă ordinea, stabilitatea, bunăstarea, iar partidele de opoziție – ca sinonime, identice cu anarhia, haosul, sărăcia, cearta nesfârșită. În acest scop s-a recurs la procedee ce vin în contradicție cu etica și deontologia profesională: reflectarea tendențioasă, trierea informației, scoaterea acesteia din context, prezentarea informațiilor eronate, nerespectarea prezumției nevinovăției etc. Doar câteva exemple concrete în susținerea celor enunțate anterior: favorizarea Partidului Comuniștilor (PCRM) s-a făcut atât prin mediatizarea inițiativelor electorale ale guvernării – majorarea salariilor în sectorul medico-sanitar și bugetar, a burselor, reducerea prețurilor la pâine, a tarifelor la transportul interurban, acordarea pentru familiile defavorizate a polițelor medicale pe gratis la inițiativa președintelui V.Voronin, mărirea alocațiilor pentru participanții la cel de-al doilea război mondial etc., cât și prin prezentarea unor date care să impresioneze electoratul mai puțin informat, cum ar fi știrile că Republica Moldova este „un model regional” în domeniul asigurării medicale, că investițiile externe au atins în anul acesta un nivel record, că populația stabilă s-a majorat, că moldovenii se întorc de peste hotare etc.

Mai multe știri cu evidentă încărcătură electorală au fost transmise în afara rubricii „Electorală – 2009”, cum ar fi: participarea lui V.Voronin la lansarea primului proiect de telemedicină practică din Bălți (26 martie), întâlnirea lui Voronin cu lideri ai organizațiilor de tineret, apoi cu studenții orfani (27 martie), participarea Z.Greceanăi la ceremonia de inaugurare a unei săli de aparataj radiologic la Institutul de Oncologie (27 martie), participarea liderului PCRM la ceremonia de conectare la gazoduct a primelor 18 familii din Cucuruzeni, Orhei, întâlnirea lui Voronin cu reprezentanții etniilor din Republica Moldova (29 martie) ș.a.

Deși regulamentul aprobat de CEC interzice instituțiilor audiovizualului, cu excepția emisiunilor cu caracter electoral, să difuzeze materiale cu participarea concurenților electorali la evenimente sportive, emisiuni de divertisment, talk-show-uri, TV Moldova 1 a difuzat știri cu participarea lui Voronin de la deschiderea campionatului CSI la kikboxing (21 februarie), de la un concert din Palatul Național, dedicat zilei Armatei Sovietice (23 februarie), de la Cupa președintelui la șah (24 februarie), de la concertul de gală în cadrul festivalului „Mărțișor”, la care a participat și a vorbit președintele Voronin.

Pe de altă parte, la postul public TV Moldova 1 s-a menținut politica de ignorare a partidelor de opoziție sau de prezentare a lor în lumină negativă. Un exemplu de tratament preferențial al PCRM: la 8 martie, în buletinul de știri „Mesager” (edițiile de la orele 19.00 și 21.00) a fost difuzată știrea că PCRM a organizat „al treilea marș feminin” în sectorul Râșcani. Despre acțiunile altor partide din această zi nu s-a spus nimic, deși

Partidul Liberal Democrat (PLDM) și Partidul Social Democrat (PSD) au oferit flori femeilor din stradă. Un alt exemplu de prezentare a partidelor de opoziție în lumină negativă: într-un reportaj (22 februarie, 21.00), care prezenta în culori negre starea de lucruri de la Cimișlia, s-a menționat, printre altele, că primarul este membru al partidului Alianța „Moldova Noastră” (AMN). Conferințele de presă ale partidelor de opoziție au fost reflectate doar atunci când vorbitorii defavorizau un alt partid de opoziție sau favorizau PCRM. Spre exemplu, TV Moldova 1 a transmis de la conferința de presă a Partidului Democrat (PDM) că această structură politică consideră ciudată insistența unor partide de a se deschide secții de votare în afara ambasadelor, dar a ignorat faptul că PDM a calificat vizita ministrului de externe al Federației Ruse Kiril Lavrov în Republica Moldova drept una electorală (26 februarie, 21.00).

Referitor la dezbaterile electorale, modul de organizare a lor nu a stimulat, ci mai degrabă a limitat, a mimat informarea și schimbul de opinii între concurenții electorali, la unele „dezbateri” participând câte un singur concurent electoral. Un mod de favorizare a partidului de guvernământ a fost și stabilirea ordinii difuzării spoturilor publicitare, cele ale PCRM fiind difuzate, de regulă, fie la începutul, fie la încheierea blocului publicitar, sau și la început, și la sfârșit, pentru o memorizare mai favorabilă.

TV Moldova 1 a oferit acces preponderent guvernării, în detrimentul partidelor de opoziție; reprezentanții instituțiilor de stat, președintele Republicii Moldova, președintele Parlamentului și alți reprezentanți ai PCRM au fost citați în știrile electorale, în perioada 5 februarie – 3 aprilie, de 814 ori, celelalte partide și candidați independenți luați împreună au servit drept sursă de știri de 417 ori (de două ori mai puțin). De asemenea, și timpul oferit reprezentanților partidului de guvernământ a constituit circa 58% din timpul total predestinat tuturor candidaților electorali [8]. În așa fel, menționăm un dezechilibru al surselor în știrile cu impact electoral în folosul guvernării comuniste. Exemplele prezentate vorbesc despre faptul că strategiile editoriale adoptate de TV Moldova 1 nu au ținut cont de necesitatea publicului de a cunoaște informații relevante despre toți concurenții electorali și programele acestora. „Mesagerul” a prezentat evenimentele din campanie selectiv, în funcție de convingerile politice ale editorilor; s-au distorsionat declarațiile făcute de oponenții politici ai concurentului electoral pe care îl susțin, prin scoaterea din context a unor informații și comentarea lor în sens negativ, pentru a manipula opinia publică.

Referindu-ne la reflectarea de către TV Moldova 1 a protestelor din 6 și 7 aprilie 2009, vom menționa că aceleași imperfecțiuni ale politicilor editoriale promovate în campania electorală s-au repetat și în acest caz. Observațiile esențiale de asemenea țin de imparțialitatea, obiectivitatea reflectării evenimentelor, corectitudinea, echilibrul surselor, pluralismul de opinii, respectarea prezumției nevinovăției. La 6 aprilie, când au început protestele, TV Moldova 1 nu a inclus în buletinele informative nici o știre care ar fi reflectat evenimentele din Piața Marii Adunări Naționale. A doua zi, într-o conferință de presă, președintele Companiei Teleradio-Moldova a declarat că jurnaliștii de la TV Moldova 1 nu au știut despre proteste (!). În următoarele zile postul respectiv a acordat de două ori mai mult spațiu decât ocupă buletinele informative obișnuite.

TV Moldova 1 a selectat riguros subiectele pe care le-a inclus în buletinele informative. Știrile difuzate în această perioadă s-au referit, în principal, la ședința specială a guvernului prezidată de președintele Voronin, la reacția organismelor internaționale și a cancelariilor occidentale, care dezaprobau acțiunile violente de la Chișinău, la riscul la care au fost supuși copiii, la prejudiciile aduse statului prin distrugerea celor două sedii – Președinția și Parlamentul, la acuzațiile de organizare a „loviturii de stat” etc., însă nu a fost făcută publică opinia părții învinuite – a partidelor de opoziție, declarațiile diferitelor organizații neguvernamentale cu privire la cazurile de încălcare a drepturilor omului și a libertății de exprimare, care au urmat după acțiunile de protest.

Prin selecția știrilor și unghiul de abordare a evenimentelor din 6-7 aprilie 2009, TV Moldova 1 a prezentat publicului informații preponderent din perspectiva administrației publice centrale, menținând imaginea pozitivă a președintelui țării, pe de o parte, și imaginea negativă a opoziției, pe de altă parte, ai căror lideri au fost acuzați de către diferite surse de implicare în organizarea violențelor. Majoritatea materialelor la temă au fost inspirate dintr-o singură sursă sau mai multe, însă care prezentau aceeași poziție – a administrației publice centrale. Jurnaliștii nu au specificat dacă au fost tentative de a contacta părțile vizate în controverse, tratând într-o lumină diferită imaginea administrației publice centrale și a Partidului Comuniștilor, pe de o parte, și stereotipizarea negativă a liderilor celor trei partide de opoziție – Partidul Liberal, Partidul Liberal Democrat și Partidul Alianța „Moldova Noastră”. Prezentarea selectivă a știrilor, menționarea unei singure părți și neincluderea surselor de alternativă, manipularea cu textul și imaginile, toate acestea au făcut ca

telespectatorul TV Moldova 1 să aibă acces doar la informație unilaterală, tendențioasă, prezentată din perspectiva autorităților publice centrale. În așa mod, Televiziunea publică nu a servit interesele publicului și nu i-a oferit informație complexă și nepărtinitoare care ar fi ajutat telespectatorii să-și creeze o opinie asupra a ceea ce s-a întâmplat la Chișinău și în alte localități din republică.

Rezumând cele expuse în articol, vom specifica:

1. Noul Cod al Audiovizualului al Republicii Moldova, după cum afirmă și mai mulți specialiști în domeniul mass-media de la noi din țară, dar și de peste hotare, este mai bun decât legislația precedentă de reglementare a spațiului audiovizual. Însă, s-a cerut ca acest important act legislativ să fie implementat în spiritul valorilor europene – valori democratice, cum ar fi pluralismul de opinii, libertatea de exprimare, accesul la informație completă și imparțială, dezbateri pe marginea politicilor promovate în stat etc., ceea ce nu s-a întâmplat în cazul politicilor editoriale promovate de TV Moldova 1.
2. N-au fost inițiate schimbări fundamentale și vizibile în modul în care radiodifuzorul public reflectă viața publică din țară. Sunt ocolite, ca și mai înainte, problemele stringente din societate. Rămâne și în continuare prevalatoare oglindirea activității instituțiilor guvernării, foarte rar fiind auzită și opinia reprezentanților societății. Aproape că lipsesc emisiuni de discuții în contradictoriu. Sunt puține și emisiunile cognitive, de popularizare a cunoștințelor. Lipsesc emisiunile instructive.
3. A fost realizat un progres nesemnificativ în vederea transformării TV Moldova 1 într-un difuzor public – într-o măsură a fost lărgită gama tematică a programelor televizate, însă în general politicile editoriale promovate nu s-au conformat prevederilor legale în vigoare. Procesul de transformare a instituției dintr-un instrument de propagandă într-un serviciu cu adevărat independent de difuziune publică este departe de a fi finalizat și în anul 2009.

Referințe:

1. Codul Audiovizualului al Republicii Moldova: analize și comentarii / C.Pârțac, I.Bunduchi, C.Marin. - Chișinău: ARC, 2008, p.39.
2. Codul Audiovizualului al Republicii Moldova // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.131.
3. Katrin Nyman-Metcalf. Comentarii asupra proiectului Codului Audiovizualului al Republicii Moldova. Seminar: „Evoluția audiovizualului național și ajustarea cadrului juridic de reglementare în domeniu la standardele europene”, Chișinău, 25-26 aprilie 2006 (organizat de APEL și Consiliul Europei).
4. Codul Audiovizualului al Republicii Moldova: analize și comentarii, p.41.
5. Article 19. Memorandum – Proiectul Codului Audiovizualului al Republicii Moldova. Masă rotundă: „Proiecte de legi și stipulări vizând serviciul public de radio-tv”, Chișinău, 12 mai 2006 (organizat de Institutul de Politici Publice, Fundația Soros-Moldova).
6. Consiliul Europei. Recomandarea nr. R(94) 16 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la politica comunicațiilor de masă, Praga, 1994.
7. Presa descătușată. - Viena: Serviciul de informare al SUA, 1995, p.49.
8. Comportamentul mass-media în campania electorală pentru alegerile parlamentare 2009. - În: Mass-media. Buletin analitic. - CIJ, iunie 2009, p.20-31.

Prezentat la 17.03.2010

CAUZELE DESTRĂMĂRII UNIUNII SOVIETICE

Artur COZMA

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

In the given article the author intends to stimulate a discussion in relation to the causes and consequences of the break up of the Soviet Union. The author offers an analysis in order to understand that the failure of the Soviet system was pre-determined by the lack or decline of democracy.

„Secolul nostru demonstrează că triumful idealurilor dreptății și egalității este totdeauna efemer, dar și că, dacă reușim să ne păstrăm libertatea, suntem capabili să o luăm mereu de la început... Nu trebuie să disperăm, nici chiar în situațiile cele mai lipsite de speranță”.

(Leo Valiani, istoric, Italia) [1]

Secolul XX a fost cel mai violent secol din istoria omenirii, care a distrus iluziile și idealurile privind dreptatea și egalitatea între oameni. A fost un secol al luptei între ideologii – Războiul Rece, în sensul că forțele în conflict s-au situat pe poziții ideologice diferite. Această confruntare nu putea cunoaște nici compromisuri, nici respect față de adevăr și nici concesii.

În această luptă se manifesta activ Uniunea Sovietică, care a intrat, cu începutul anilor ‘80, într-un declin ireversibil. Practic, evenimentele care i-au marcat existența în secolul XX, constituie episodul prea puțin glorios dar, s-ar putea spune, inevitabil – al evoluției sale, începând cu lovitura de stat din 25 octombrie 1917. Decretele Guvernului Sovietic, privind abolirea proprietății private, relațiilor de piață, suprimarea libertăților individuale etc., au transformat lovitura de stat într-o revoluție comunistă.

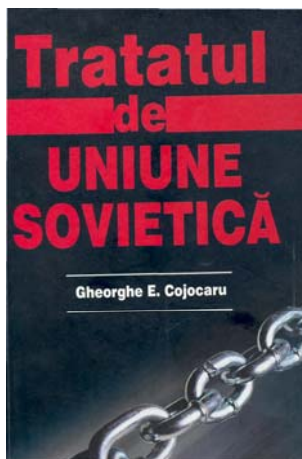
Pe ruinele Imperiului Rus se constituie un nou imperiu – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Fondatorii acestei uniuni făgăduiau să edifice un stat modern, bazat pe echitatea socială, egalitatea în drepturi a popoarelor și principiile democratice, considerat superior sistemului capitalist, din punct de vedere moral și economic.

Omenirea cunoaște mai multe proiecte utopice de a constitui un paradis pe Pământ. Astfel, Thomas Morus, în lucrarea *Utopia* (1516), a descris un stat ideal, unde toți oamenii sunt egali și există o armonie între ei, condamnând proprietatea privată. Totodată, fiind un om cinstit, autorul se îndoia: „**Nu se va întâmpla așa, că desființarea proprietății private îi va face pe oameni trântori?**”, deoarece oamenii sunt buni și răi. Marele Experiment Utopic a fost implementat forțat în Uniunea Sovietică și în țările socialiste și s-a terminat cu eșec.

La 30 decembrie 1922 a fost formată Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, clădită pe ruinele Imperiului

Rus. Cunoscutul istoric Gheorghe Cojocaru susține: „Edificiul noului Imperiu Sovietic urma să fie așezat pe temeliiile unui tratat unional / de Uniune, încheierea exemplară a căruia trebuia să elimine orice încercări de contestare a proiectului imperial bolșevic. Analiza acestui proiect, având ca punct de plecare, ca obiectiv central și ca punct final de cercetare **Tratatul de Uniune Sovietică**, oferă cheia pentru descifrarea întregului parcurs al URSS” [2]. În 1922 se refăcea un Imperiu prin reunirea unor teritorii cucerite de regimul bolșevic, inclusiv în 1940 prin re-anexarea la Imperiul Sovietic a Basarabiei și formarea RSS Moldovenești și a republicilor baltice.

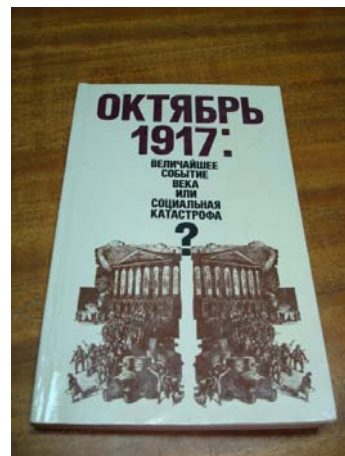
Fondatorii noului stat au promis mari schimbări, lichidarea nedreptăților și a inegalității sociale și edificarea unei comunități de oameni egali, printr-o dezvoltare rapidă. Pentru realizarea acestor deziderate a fost preconizat un șir de restructurări cardinale: **desființarea proprietății private, industrializarea în marș forțat, colectivizarea forțată etc.**

În rezultatul naționalizării mijloacelor principale de producție și concentrării economiei în mâinile statului a fost efectuată exproprierea nu doar a elitei capitaliste, dar și a micii burghezii și chiar a țărănimii. Aceasta a permis nu doar concentrarea maximală a resurselor materiale, dar și mobilizarea suplimentară a acestor resurse din contul grupărilor sociale de bază.

În evoluția multiseclară a societății umane s-au afirmat, prin mari chinuri, revolte, revoluții, patru valori general-umane: **proprietatea privată, relațiile de piață, concurența și libertatea individului**. Revoluția din Octombrie 1917 a desființat aceste valori. Pe parcursul a circa 70 de ani de construcție comunistă s-a încercat experimentarea teoriei marxiste în practica sovietică de a desființa valorile sus-numite și a le înlocui cu valori noi: proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție, desființarea relațiilor de piață și a concurenței, privarea individului de libertate personală și înlocuirea cu libertatea colectivă. În continuare vom ilustra această teză cu factori care au provocat evoluția și prăbușirea Uniunii Sovietice.

Desființarea proprietății private. Revoluția socialistă și-a propus să înlăture sistemul capitalist de producție și să realizeze o autentică eliberare de exploatare a societății. Pe parcursul istoriei toate relațiile de proprietate au fost supuse unor schimbări și transformări permanente. De exemplu, Revoluția franceză a desființat proprietatea feudală, înlocuind-o cu proprietatea burgheză. Revoluția comunistă din 1917 a desființat proprietatea burgheză, înlocuind-o cu proprietatea colectivă. Centrul imperial sovietic a implementat în practică teza marxistă: „**comuniștii pot să ex-prime teoria lor printr-o singură formulă: desființarea proprietății private**” [3].

Procesul de expropriere a început cu bunurile funciare. Decretul asupra pământului din 26 octombrie 1917 declara desființarea pentru totdeauna a dreptului de proprietate privată asupra pământului. Se specifica: „**Pământul nu poate fi nici vândut, nici cumpărat, nici dat în arendă sau ipotecat, nici înstrăinat în vreun alt mod**” [4]. În baza acestui decret s-a înfăptuit colectivizarea forțată și formarea gospodăriilor colective. A urmat apoi un decret de naționalizare a bunurilor imobiliare din mediul urban. Un decret din mai 1918 desființa principiul moștenirii, iar un altul, emis în luna următoare, hotărâna naționalizarea industriei. Toate aceste măsuri erau menite să lichideze proprietatea privată asupra capitalului și altor valori productive; ele puneau în practică dictonul lui Marx, conform căruia abolirea proprietății private este chintesența comunismului [5]. Productivitatea muncii și munca în colectiv au fost ineficiente. Uniunea Sovietică nu-și putea hrăni propriul popor. Acest fenomen este un rezultat al practicii comuniste de transformare a proprietății private în proprietate socialistă.

Astfel, pe parcursul a 70 de ani, regimul sovietic, prin metode represive, s-a străduit să implementeze dogmatic teza marxistă privind proprietatea privată. Însă, nu s-a reușit de a transforma ceea ce este un dat al naturii umane, ceea ce este „al meu” în „al nostru”, adică al tuturor. Iurie Andropov, care cunoștea realitatea sovietică în profunzime, a recunoscut în articolul „Învățătura lui Karl Marx și unele probleme ale construcției socialiste în Uniunea RSS” (1983): „**Istorică experiență a socialismului real arată că transformarea a ceea ce este „al meu”, privat proprietăresc, în „al nostru”, comun, nu e un lucru simplu**” [6].

Oricât de paradoxal ar părea, comunismul și-a aflat numeroase rădăcini în creștinism. În acest context menționăm că dezbaterea în jurul proprietății private rămâne deschisă. În veacul al IV-lea, Sfântul Ambrozie spunea: „Pământul a fost făurit ca să fie al tuturor, bogați și săraci”. De ce, bogaților, vă însușiți dreptul la proprietate? [...] Dumnezeu a făcut toate lucrurile pentru ca toți să se bucure de ele, iar pământul să le aparțină tuturor. Prin urmare, natura a scos la iveală dreptul de comună proprietate; **uzurparea a făurit proprietatea privată**” [7].

Lichidarea pieței capitaliste și crearea pieței socialiste. Organizarea socialistă a economiei începe cu lichidarea pieței, ceea ce presupune lichidarea elementului regulator al acesteia – jocul „liber” al legilor cererii și ofertei. Astfel, unul dintre principiile de bază ale comunismului era lichidarea pieței – instituție care reprezenta, conform unui teoretician comunist, „focarul de infecție din care se răspândesc periodic microbii capitalismului” [8]. Pentru marxști, piața este inima economiei capitaliste, așa cum banii sunt sângele ei. Sugrumarea liberului schimb al produselor și serviciilor era, de aceea, punctul principal pe agenda politicii

economice a regimului, un punct a cărui realizare a urmărit-o pe tot parcursul istoriei sovietice. Eliminarea pieței libere și centralizarea distribuției sub controlul statului au constituit măsuri îndreptate împotriva sistemului capitalist, dar, de fapt, această politică a adus mari prejudicii sistemului economic sovietic.

Planificarea centralizată a economiei. Fragilitatea socialismului începe de la sistemul de planificare centralizată a economiei. Planificatorii de la centru stabileau planuri de dezvoltare a tuturor ramurilor economiei naționale, cunoscute sub denumirea de planuri cincinale. Planificarea, considerată ca un model pentru întreaga lume, era în esență un exercițiu pe hârtie. Nici una din cifrele ei nu s-a verificat vreodată în mod independent [9].

O economie înregimentată, bazată pe planificarea de la centru a producției și pe monopolul de stat asupra comerțului, nu avea, desigur, cum să coexiste cu o piață liberă a forței de muncă. Mâna de lucru trebuia și ea înregimentată. Troțki justifica această situație prin faptul că omul este o ființă mai degrabă leneșă. De regulă, el se străduie să ocolească munca, astfel singura cale de a atrage forța de muncă necesară sarcinilor economiei este de a introduce *munca obligatorie* [10].

Regimul a introdus munca obligatorie pentru întreaga populație. În statul socialist munca obligatorie pentru toți se încadra în structura planului economic unic. La începutul anilor '80 oamenii sovietici erau „pescuiți” în stradă, magazine, cinematografe și cercetați de ce nu sunt la locul de lucru. Dezinteresul față de munca colectivă și mizeria cotidiană au fost printre cauzele principale ale prăbușirii regimului comunist.

De asemenea, eșecul economiei planificate și stagnarea crescândă din perioada Brejnev au fost agravate de povara extrem de grea a cheltuielilor militare.

Industrializarea în marș forțat. Potrivit apologeților comuniști, industrializarea URSS a fost cea mai mare operă a regimului sovietic. Programul lui Stalin de industrializare a URSS poate fi înțeles ca o încercare de a pune pe picioare o economie de război, care ulterior a zdrobit mașina militaristă fascistă, în 1945. Imaginea și pericolul războiului explică de asemenea și forma pe care a luat-o industrializarea sovietică. Caracterul industrializării sub Stalin poate fi studiat optim în legătură cu planurile cincinale care constau dintr-o serie de programe de creștere industrială exprimate în termeni de obiective de volum al producției [11].

Noua Politică Economică, care permitea o libertate limitată a pieței în contextul economiei socialiste, a fost înlocuită, la sfârșitul celui de-al treilea deceniu, cu un plan cincinal elaborat de la centru. Acesta presupunea un program extrem de ambițios de industrializare forțată, ghidată de stat, și de colectivizare a agriculturii. În ciuda poticnelilor și greșelilor de început, primele două planuri cincinale au dus la o rapidă industrializare, pornind de la o bază economică foarte scăzută. Uniunea Sovietică, catalogată în general ca cea mai săracă națiune din Europa în 1922, se industrializa acum într-un ritm fenomenal, depășind de departe viteza industrializării Germaniei din secolul al XIX-lea și al Japoniei din secolul al XX-lea [12].

Industrializarea Uniunii Sovietice, apoi a lagărului socialist asigura modernizarea acestor țări prin reducerea ponderii agriculturii și creșterea sectoarelor industrial și administrativ, dar și prin factori caracteristici modernizării seculare a societăților occidentale. Înfiptuită într-un ritm excesiv, această modernizare se caracteriza prin slaba calitate a produselor, prin risipa de resurse umane, financiare și materiale – inclusiv din cauza locului ocupat de producția militară [13].

Industrializarea a fost una dintre principalele preocupări ale partidelor comuniste aflate la putere care încercau să facă din ea pivotul organizării centralizate a economiei, să se doteze cu o forță armată modernă în stare să mențină regimul instituționalizat, să îi asigure chiar expansiunea și să favorizeze emergența unei clase muncitoare, condiție a punerii în practică a proiectului comunist. Aceasta era o luptă împotriva forțelor ostile din interiorul Rusiei și o pregătire de război împotriva dușmanilor capitaliști din exterior. Astfel se explica și se justifica industrializarea forțată a URSS.

„Planul cooperatist al lui Lenin” – a fost a doua componentă în construcția socialismului din URSS. Acest plan s-a început cu colectivizarea forțată încă în timpul lui Lenin. Însă, **Marele asalt împotriva țăranimii** s-a realizat în perioada lui Stalin. Teoria care justifica colectivizarea era aceea că fermele mici, nemecanizate și ineficiente, vor fi înlocuite cu ferme puternic mecanizate, care vor produce recolte cu o eficiență mult mai mare.

Colectivizarea înfiptuită de Stalin, cu începere din 1929, vizează lichidarea proprietății țărănești individuale și a pieței libere de produse agricole, tolerantă în timpul NEP. Ea constituie forma cea mai extremă a politicii comuniste față de țăranime, care reprezenta în Rusia marea majoritate a populației. Odată cu demararea colectivizării, în anii 1930-1933, populația lagărelor de concentrare a crescut la 10 milioane [14].

Colectivizarea distruge elita țărănimii – „chiaburii”, aceștia nefiind adesea decât țărani cei mai întreprinzători – și agricultura sovietică nu-și va mai reveni: colhoznicul se dezinteresează de producție, lasă șeptelul animal fără îngrijire, nu întreține tractoarele și mașinile, practică sistematic furțișagul și se sustrage cât poate de la munca colectivă printr-un absentism masiv [15]. Acest fenomen se observă pe tot parcursul istoriei sovietice. La fel de profund este și impactul psihologic și politic. Colectivizarea accentuează criminalizarea puterii și a societății. Numeroși colhoznici devin apatici și cad în alcoolism. Modul brutal în care s-a realizat colectivizarea antrenează rezistența țăranilor, dezorganizarea satelor, lipsa motivațiilor țăranilor, lipsa de utilaje și îngrășăminte antrenează diminuarea producției de cereale, făcând să reapară foametea [16].

Colectivizarea a marcat schimbări sociale dramatice, de o amploare nemai-văzută de la abolirea iobăgiei din 1861, consemnând și o cădere dramatică a standardului de viață a numeroși țărani colhoznici care nu beneficiau de venituri stabile și nici de pensii adecvate. Astfel, colectivizarea a avut de înfruntat o rezistență generală și adeseori violentă a țărănimii.

Mulți istorici sunt de acord că distrugerile provocate de colectivizarea forțată au determinat foametea teribilă care a cauzat moartea a până la 5 milioane de oameni, între anii 1932-1933, în mod special în Ucraina și în regiunea inferioară a fluviului Volga [17].

Rusia a fost transformată dintr-un exportator important de cereale într-un importator permanent. Cumpărând cereale din străinătate, Moscova a finanțat dezvoltarea agriculturii din alte țări, în loc să-și rezolve propriile probleme în acest domeniu. URSS a transferat aproximativ 9 mii de tone de aur în băncile occidentale. Anual, 200-300 de tone de aur au fost vândute pentru a se acoperi necesarul de hrană [18]. Aceste sume astronomice s-ar fi putut folosi pentru transformarea sectorului agricol al țării într-un model de producție echilibrată și profitabilă.

Prețul colectivizării în URSS a fost uriaș: generații de țărani fiind sacrificați, deportați, distrus sistemul tradițional de proprietate și constituit un sistem de dependență de structurile centralizate. Astfel, putem constata că „Transformarea socialistă a agriculturii” a fost un eșec pentru regimul sovietic.

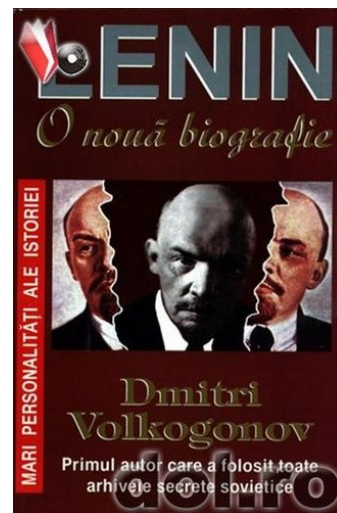
Industrializarea și colectivizarea forțată au condiționat o economie plină de lipsuri majore: producția agricolă nu reușește să asigure aprovizionarea unei populații urbane în continuă creștere, în vreme ce hipertrofia industriei grele provoacă o penurie cronică de bunuri de larg consum.

Fenomenul culturii sovietice. În URSS, pe parcursul a 74 de ani, s-a format fenomenul culturii sovietice – un fenomen complex și contradictoriu, care reunește, pe de o parte, mitologii totalitare, ideologii dogmatice, suprimarea de disidență, artă primitivă, dar, pe de altă parte – fără îndoială, realizările culturale de o importanță mondială.

Pentru marxiști, cultura e o „suprastructură condiționată economic, care reflectă interesele și valorile claselor dominante”. Ei pretindeau că triumful socialismului va da naștere unei culturi noi, care va exprima interesele și valorile proletariatului, adică a noii clase conducătoare. Ajunși la putere, bolșevicii au trecut la punerea în practică a acestui concept, încercând să creeze o cultură nouă, proletară. Dar, constituirea unui model nou al construcției culturale este un proces complicat, contradictoriu și uneori tragic. O problemă importantă a acestui proces a devenit corelația între nou și vechi în cultură. În conducerea bolșevică nu era unanimitate: unii cereau lichidarea fără cruțare a moștenirilor trecutului, alții propuneau o abordare mai realistă.

Politica culturală a guvernării sovietice constituie un ansamblu de măsuri promovate de regimul totalitar, menite să modeleze spiritele și să creeze omul nou cu convingeri comuniste – *Homo sovieticus*. Regimul totalitar își exercita controlul asupra intelectualității de creație și a activităților culturale prin intermediul a două instrumente: cenzura și monopolul strict asupra organizațiilor și acțiunilor culturale. Prin aceste și alte mijloace Partidul Comunist a căutat să impună învățământului și științei, procesului de creație artistică principiile sale ideologice. Intelectualitatea era obligată să-și pună talentul și activitatea în serviciul regimului comunist. Erau promovate creații artistice care oglindeau manifestările patriotismului sovietic și ale internaționalismului socialist, valorile morale care neglijau credințele religioase și conștiința de neam.

Oamenii de creație care se opuneau politicii partidului erau expulzați din țară, împușcați sau trimiși în lagărele staliniste. În epoca Brejnev multora dintre aceștia li se retrăgea cetățenia sovietică, fiind obligați să plece din URSS. Între 1970 și 1988, aproape 50.000 de scriitori, muzicieni, realizatori, dansatori, regizori, ziariști, istorici, filosofi – dintre care mulți au făcut parte din mișcarea disidentă – părăsesc URSS [19].

Un ziar gruzin din epoca Hrușciiov se întreba retoric: „Câți eminenti scriitori, poeți, artiști, oameni de știință și ingineri au pierit în Gruzia, reprimăți ilegal, supuși torturii, exilului sau împușcați?” [20]. Același lucru s-a produs în toate republicile unionale – o anihilare tragică, inimaginabilă a culturii, a științei, a celei mai bune părți a intelectualității [21].

Printre factorii care au determinat destrămarea URSS este de remarcat **lichidarea libertății individului**. În URSS toți cei care nu împărtășeau ideologia comunistă și manifestau opinii diferite erau considerați disidenți. Unul dintre cei care înfrunghia disidența a fost Andrei Saharov, care, împreună cu alți doi fizicieni, a creat în 1968 Comitetul pentru Apărarea Drepturilor Omului [22].

Din prima etapă a guvernării leniniste și până la începutul anilor '80, disidența a fost tratată ca o boală psihică, iar disidenții erau întotdeauna în pericol de a fi supuși „tratamentului” în spitale psihiatrice speciale.

Această abordare și tratament inuman se explică prin faptul că sistemul sovietic era prezentat, de obicei, ca unul care „pune capăt conflictului „burghez” dintre individ și stat. Este cunoscut faptul abținerii Ambasadorului URSS în cazul votului Adunării generale a Națiunilor Unite care a adoptat Declarația Universală a Drepturilor Omului în decembrie 1948. Reprezentantul sovietic a susținut că „într-o societate în care nu există clase rivale o contradicție între guvern și individ este imposibilă, întrucât guvernul este de fapt individul colectiv”.^{*} Într-o astfel de interpretare era și firesc că un disident sau cineva care se abate de la politica partidului și statului sovietic nu poate fi considerat decât dușman al societății sau bolnav psihic.

Distrugerea credinței. O altă cauză a dezintegrării Imperiului Sovietic a fost lupta contra religiei. În timpul țarismului ortodoxia era religia oficială. Biserica Ortodoxă era total dependentă față de monarhie [23]. Religia, considerată de Marx „opiul poporului”, a opus comunismului modern – ateu și materialist – chestiunea lui Dumnezeu și a spiritualității. În acest context putem menționa opinia lui Dmitrie Merejkovski. După cum menționa vestitul scriitor rus, „cele două premise necesare pentru triumful socialismului sunt distrugerea lui Dumnezeu și distrugerea personalității. Una decurge din cealaltă, pentru că afirmarea lui Dumnezeu în omenire este afirmarea Personalității Divine absolute, a Omului-dumnezeu. Turnul Babel socialist se clădește pe oasele Dumnezeului ucis și ale omului ucis” [24]. Astfel, politica comunistă se materializa în negarea instituției tradiționale care era Biserica Ortodoxă.

Politica bolșevică în domeniul religios a avut două fațete: una culturală, cealaltă politică. Noii conducători ai Rusiei vedeau în credința religioasă o superstiție care frâna modernizarea societății. Ei vedeau în Biserica Ortodoxă o putere și ideologie conservatoare. Nici o altă activitate a regimului totalitar nu a provocat mai multă suferință mării mase a populației decât profanarea credinței, închiderea lăcașurilor de rugăciune și persecutarea clerului.

În privința religiei, Lenin era adeptul persecuției deschise. Istoricul rus D.A. Volkogonov a descoperit printre documentele rămase de la Lenin un ordin în care acesta cerea să fie informat zilnic asupra numărului de preoți care erau împușcați. Acest ordin declanșează un val de persecuții religioase: 8.000 de preoți, călugări și credincioși sunt împușcați [25].

Campania desfășurată de autorități împotriva autorităților religioase, mai ales împotriva Bisericii Ortodoxe, a luat forme dintre cele mai diverse: eliminarea mijloacelor de subzistență ale clerului, jefuirea lăcașurilor de cult și schimbarea destinației lor, scoaterea în afara legii a învățământului religios, înlocuirea sărbătorilor religioase cu festivități comuniste [26].

Astfel, politica comunistă se materializa în negarea celei mai influente instituții tradiționale. În consecință, distrugerea credinței în Dumnezeu a erodat, până la urmă distrugând și credința în idealurile comuniste.

Falimentul PCUS. În URSS regimul comunist se baza nu pe lege, ci pe forță, deoarece toată puterea se afla în mâinile Partidului Comunist. În toate posturile conducătoare ale statului erau numiți membri de partid. Astfel, PCUS devine un partid-stat care deținea monopolul nu numai asupra vieții politice, ci și pe aparatul de stat.

Posturile-cheie din partid, din conducerea țării, din armată, din organele de informare, din școli sunt ocupate de oamenii cei mai adecvați practicii totalitarismului, care o susțin și sunt gata să o realizeze. Politica de cadre a dictaturii e în stare ca, într-un interval istoric scurt, să schimbe oamenii aflați la diferite niveluri ale puterii, aducându-le tipologia în concordanță cu ideologia și – în și mai mare măsură – cu practica conducerii în noile condiții. Se observă, totodată, și influența inversă: oamenii formați de putere cer elitei conducătoare să corespundă canonului totalitarist. În condiții de stabilitate, această influență nu are

^{*} Stanley Hoffman. Janus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale. Știința, 1999, p. 342

prea multă importanță, dar într-o perioadă de schimbări sociale, în special în cazul reformelor venite de sus, această presiune conservatoare poate deveni un puternic factor inhibitor [27].

Școala de la Frankfurt a introdus în știință termenul de personalitate autoritaristă. Se considerau caracteristice acestui tip de personalitate ploconirea în fața puterii, lipsa dubiilor în legitimitatea sa, obișnuința și plăcerea supunerii față de superiori, însoțite de severitate și intransigență față de inferiori. Deosebirea dintre puterea autoritară și cea totalitară, stabilită în politologie, face posibilă o înțelegere mai completă a modului în care e asigurat regimul pe plan psihologic, și anume – prin cadre corespunzătoare. „Cei care conduc pot fi incapabili să genereze consimțământul și angajarea celor conduși” [28].

Către anul 1988 PCUS avea în componență circa 17.500.000 mln. de membri raportați la 278 milioane de locuitori. Funcția principală a aparatului de partid era de a controla și conduce societatea prin intermediul acestei mase de comuniști, care era prezentă la toate locurile de muncă și în toate colectivele care formau societatea sovietică [29].

Partidul era oficial condus de Congres. Iar între congrese activitatea lui era dirijată de Comitetul Central, care alegea Biroul Politic. La posturile de răspundere erau aleși acei membri ai partidului care îi dovedeau devotament și loialitate.

Majoritatea membrilor conducerii de vârf a partidului erau trecuți de șaiszeci și cinci de ani, mulți chiar de șaptezeci. Astfel, Biroul Politic, alcătuit din 13 membri, care devenise un organ de stat și „deținea puteri incomparabil mai mari decât acelea cu care ar fi fost investit orice împărat” [30], ajunge să semene cu un cămin de bătrâni, care mai era supranumit „oligarhia bătrânilor debili”.

Adevărata clasă conducătoare, așa-zisa „nomenclatură”, consta din circa 500.000 de activiști de partid și înalți funcționari guvernamentali. Aceasta era o castă privilegiată, recompensată cu putere administrativă și cu privilegii economice bazate pe accesul la un sistem de distribuție închis, care cuprindea magazine de alimente și alte bunuri de consum, locuințe, călătorii în străinătate, stațiuni de odihnă etc.[31].

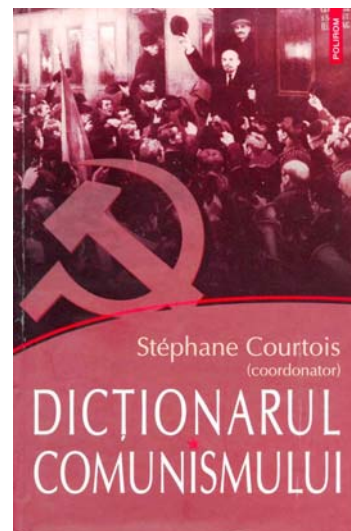
În perioada lui Leonid Brejnev „privilegiile nomenclaturii de partid s-au extins tot mai mult. Membrii Biroului Politic erau tratați ca niște seniori. Dispuneau de reședințe oficiale ce păreau adevărate palate, cu rezervații de vânatoare și personal de serviciu; acces cu prioritate la magazinele speciale și se bucurau de atenții de tot felul” [32]. Astfel, PCUS devine „o castă conducătoare închisă în ea însăși și a cărei putere, întru disprețul egalitarismului oficial proclamat, se bazează pe privilegiu și favoare” [33].

Birocrația partidului și a statului urma exemplul marilor demnitari. Cu cât nivelul salariilor era mai scăzut, cu atât aceștia cedau mai ușor tendințelor corupției. Acest fenomen poate fi explicat astfel: „Partidul de masă conducea tot, dar nu producea nimic, era ca un parazit viu ce se hrănea cu substanță națională, distrugând-o în fiecare zi câte puțin” [34]. Către începutul anilor ‘80 PCUS se transformase într-un monolit, incapabil să se mai schimbe. Situația nu putea conduce decât spre un dezastru total.

Criza ideologiei și a valorilor comuniste. În noile condiții create de criza sistemului totalitar, nomenclatura de partid s-a orientat către alte valori față de cele anterioare. Această atitudine a dat naștere unei „noi mentalități” și a creat noi modele de activitate, orientate spre democrație și un alt stil de viață. Astfel, se produc „ciocniri de interese”, voințe politice și, ca rezultat, apar conflicte dintre valorile anterioare sovietice și noile valori democratice. Aceasta duce inevitabil și la o confruntare directă între noua nomenclatură și cea veche. Acest conflict ideologic a avut ca efect revizuirea vechilor valori, care ulterior au fost înlocuite cu cele noi. Odată cu dezideratele înlocuirii valorilor totalitare cu cele general-umane își fac apariția noi personalități politice, științifice sau culturale care prin activitatea lor energică se impun ca lideri ai mișcării de eliberare. Asemenea exemple de schimbare a valorilor vechi cu cele noi sunt numeroase în istoria umanității.

Contradicțiile inerente ale acestor politici ar fi putut fi suprimate de un regim totalitar puternic, dar, în același timp, consecințele unei asemenea reprimări ar fi slăbit și mai mult sistemul existent. Iar atunci când restricțiile regimului totalitar au fost anulate, cum s-a întâmplat sub Gorbaciov, contradicțiile au explodat, amenințând însăși existența sistemului [35].

Aspectele de mai sus au un caracter general și, într-o anumită privință, ele exprimă visul dintotdeauna al umanității de a aspira către mai mult și către mai bine. Schimbările ce s-au produs și se produc în perioada de tranziție de

la regimul totalitar la cel democratic sunt rapide, având caracter de revoluții. Aceste schimbări sunt reprezentate prin rupturi bruște, brutale, profunde care se instalează brusc și schimbă complet configurația statului, mentalitatea și influențează modul de viață.

Implozia – faza finală în destrămarea Uniunii Sovietice. Conform definiției din Dicționarul Explicativ al Limbii Române, noțiunea de implozie este explicată în felul următor: „Fenomen opus exploziei, care constă în pătrunderea rapidă a aerului într-un spațiu închis, fără aer, când pereții acestuia sunt distruși.” E vorba de politica de restructurare a lui Mihail Gorbaciov care a inițiat „perestroica” cu componentele sale: publicitate, transparență, libertatea de opinii etc. Salutând descătușarea anunțată de sus, oamenii își exprimau deschis opiniile, doleanțele, năzuințele tainice. Ca rezultat, s-a constituit acel suport al democrației – aerul libertății – care a pătruns într-un spațiu închis, izolat de restul lumii. În rezultatul pătrunderii rapide a libertății spiritului uman, Uniunea Sovietică s-a destrămat. Nimic nu poate fi durabil ce a fost construit prin puterea forței. Imperiul Sovietic adunat cu forța, ca și oricare alt imperiu, s-a destrămat, fără a se împotrivi acestor schimbări epocale. Coloniile Imperiului Sovietic au fost abandonate pașnic, fără luptă.

În martie 1990, PCUS își pierde rolul de partid conducător, iar în decembrie 1991 este dizolvat. Deoarece PCUS întruchipa puterea supremă în regimul comunist, implozia lui a determinat și căderea Uniunii Sovietice. În urma tentativei de lovitură de stat din 19 august 1991, republicile unionale una după alta și-au proclamat independența. Iar la 8 decembrie 1991, președinții Rusiei, Ucrainei și Bielorusiei semnează acordul de înființare a Comunității Statelor Independente (CSI) și proclamă încetarea existenței URSS. Statele membre ale CSI au adoptat programe de tranziție la economia de piață și democratizarea societății. Destrămarea URSS a însemnat falimentul unei dramatice iluzii care și azi mai persistă printre unele medii sociale din spațiul postsovietic.

După destrămarea URSS, liderii Partidului Comunist, în marea lor majoritate, au devenit subit anticomuniști feroce și victime ale sistemului pe care l-au servit timp de decenii. Cum putem explica această metamorfoză și, în primul rând, „trădarea” nomenclaturii sovietice de partid? Este o „rătăcire” a nomenclaturii, în primul rând a conducerii de vârf a partidului, sau o manifestare a unor legități istorice? De ce persoanele de vârf ale PCUS au trădat idealurile comuniste?

Cu certitudine, apariția unei personalități se datorează unor condiții specifice create la un moment dat de istorie. În acest moment totul depinde de capacitatea liderului politic de a prevedea efectele sociale ale propriilor acțiuni, îmbinate cu acțiunile maselor. Este important ca liderul politic să poată prevedea și evoluția ulterioară a evenimentelor. Mai este importantă și capacitatea liderilor de a-și armoniza propriile acțiuni cu activitatea și interesele maselor.

În acest context s-au manifestat legități care explică acest fenomen. Astfel, „când apare un conflict între interese și ideologia profesată, o lungă perioadă de timp oamenii se comportă în proporție de masă în conformitate cu interesele, iar nu cu ideologia lor” [36]. Merită reprodușă și o altă legitate: „Dacă acceptarea unei anumite ideologii de către un grup social presupune renunțarea la privilegiile pe care acest grup le are, atunci cea mai mare parte a membrilor grupului vor respinge această ideologie” [37].

O deschidere către valorile general-umane presupune acumularea de cunoștințe în domeniul politic, învățarea democrației fiind un proces dificil pentru țările cu un trecut totalitar. Acest proces presupune schimbări esențiale la nivel de conștiință, mentalitate, atitudini. Conștiința posttotalitară alege încă între valorile vechi, tradiționaliste, sovietice și cele noi, democratice. În această ordine de idei, constatăm că nu este încheiat procesul de formare a unui sistem unic necontradictoriu de valori proprii societății moldovenești la moment.

Concluzii

Experiența sovietică de a crea o formă de alternativă sistemului capitalist a suferit eșec. Sistemul sovietic care se baza pe proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție, pe munca forțată, economia centralizată și planificată, pe ideologia marxistă și dictatura de partid s-a dovedit a fi inefficient și falimentar. Falimentul Uniunii Sovietice a fost determinat nu exclusiv de eșecul politicii sale economice, ci mai curând de faptul că au fost ignorate arogant nevoile umane, simpla necesitate de a hrăni poporul. Un alt factor a fost ambiția partidului-stat de a condiționa și controla individul, în numele triumfului societății comuniste.

Renunțarea la așa valori general-umane ca: proprietatea privată, relațiile de piață, concurența și libertatea individului au determinat, în consecință, prăbușirea Imperiului Sovietic, în pofida faptului că muncitorii, țărâna colhoznică, intelectualitatea au muncit cinstit și cu jertfire de sine pentru edificarea unei societăți a echității sociale.

Arnold Toynbi considera că pe parcursul istoriei umane s-au format 31 de civilizații, dintre care 20 s-au stins. Desigur, cauzele destrămării au fost diferite, însă istoricii-cercetători cel mai des evidențiază una singură: **lipsa sau moartea lentă a democrației**. Cu alte cuvinte – secătuirea forțelor spirituale, în urma căreia venea neapărat și decăderea economică.

Referințe:

1. Hobsbawn Eric. O istorie a secolului XX. Era extremelor. - Chișinău: Cartier, 1999, p.13.
2. Cojocaru Gheorghe. Tratat de Uniune Sovietică. - Chișinău, 2005, p.23.
3. Marks K. și Engels F. Manifestul Partidului Comunist. - Chișinău, 1978, p.42.
4. Lenin V.I. Opere complete. Vol.35. - Chișinău, 1975, p.25.
5. Pipes Richard. Scurtă istorie a Revoluției ruse. - București, 1998, p.183.
6. Andropov I.V. Cuvântări și articole. - Chișinău, 1894, p.249.
7. Courtois Stephane. Dicționarul comunismului. - Iași, 2008, p.526.
8. Pipes Richard. Scurtă istorie a Revoluției ruse, p.189.
9. Paul Johnson. O istorie a lumii moderne 1920-2000. - București, 2003, p.270.
10. Richard Pipes. Scurtă istorie a Revoluției ruse, p.191.
11. Lynch Michael. Stalin și Hrușciov: URSS, 1924-1964. - București: ALL, p.52.
12. http://ro.wikipedia.org/wiki/Iosif_Vissarionovici_Stalin#Industrializarea
13. Courtois Stephane. Dicționarul comunismului. - Iași: Polirom, 2008, p.308.
14. Paul Johnson. O istorie a lumii moderne 1920-2000, p.271.
15. Stephane Courtois. Dicționarul comunismului, p.166.
16. Pierre Milza, Serge Berstein. Istoria secolului XX. - București, 1998, p.329.
17. http://ro.wikipedia.org/wiki/Iosif_Vissarionovici_Stalin#Industrializarea
18. Volkogonov Dmitrie. Lenin. O nouă biografie. - București: Lider, 1998, p.372.
19. Stephane Courtois. Dicționarul comunismului, p.196.
20. Conquest Robert. Marea teroare. O reevaluare. - București, 1998, p.371.
21. Dragnev Emil, Virgil Păslariuc, Igor Cașu și alții. Metodologia cercetării în domeniul studiilor sud-est europene: studii de caz. - Chișinău, 2009, p.111-112.
22. Stephane Courtois. Dicționarul comunismului, p.226.
23. Volkogonov Dmitrie. Lenin. O nouă biografie, p.419.
24. Merejkovski Dmitri. Rusia bolnavă. - Iași, 1996, p.68-69.
25. Stephane Courtois. Dicționarul comunismului, p.528.
26. Richard Pipes. Scurtă istorie a revoluției ruse, p.305.
27. Gozman V., Etkind A. De la cultul puterii la puterea oamenilor. - București, 1990, p.30.
28. McLean Lain. Dicționar de politică. - București, 2001, p.447.
29. Stephane Courtois. Dicționarul comunismului, p.453.
30. Volkogonov Dimitrie. Lenin. O nouă biografie, p.114.
31. Paul Johnson. O istorie a lumii moderne 1920-2000, p.656.
32. Jean Francois Soulet. Istoria comparată a statelor comuniste. - Iași: Polirom, 1998, p.226.
33. Stephane Courtois. Dicționarul comunismului, p.455.
34. Jean Francois Soulet. Istoria comparată a statelor comuniste, p.227.
35. Tismăneanu Vladimir. Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor. - Iași: Polirom, 2005, p.110.
36. Topolski Jerzy. Metodologia istoriei. - București, 1987, p.200.
37. Ibidem, p.200.

Prezentat la 29.06.2010

CONFLICTUL DIN ESTUL REPUBLICII MOLDOVA: SOLUȚII PENTRU REGLEMENTARE

Aurelian LAVRIC

Catedra Relații Internaționale

At the beginning, the author made a comparison between the Russian-Moldovan conflict on the territory of Republic of Moldova and a few other conflicts, like those between China and Taiwan, between Greece and Turkey in Cyprus, the conflict in the Northern Ireland, Chechnya and so on. The author presents the four ways of solving such conflicts, pointing out that within the case of Republic of Moldova there is no base for adopting the federal or con-federal system of organizing and building of the state. The author reflected in his article the stages of the solving of the conflict, which are the tactical-military and the political-legal. Unfortunately, till now there is not a clear mechanism of solving the conflict, adopted by the Moldovan authorities.

Because all the agreements signed between the leaders of the regime of occupation in Tiraspol and the leaders of Republic of Moldova in Chisinau are not implemented, the conclusion is that the single agreement which is followed and respected by the two parts of the conflict is the agreement of July 21, 1992, signed in Moscow by the presidents Eltsin and Snegur, which ultimately finished the war between Russia and Republic of Moldova and did draw the border between Republic of Moldova and the zone of the Russian occupation.

Asemănări și deosebiri între conflictul din zona nistreană a Republicii Moldova și alte conflicte din lume

Există asemănări între conflictul din zona nistreană a Republicii Moldova și diferendul dintre *China* și *Taiwan*, care nu a degenerat în confruntări armate. În ambele situații, conflictul nu are la bază divergențe etnice (deși, la Tiraspol, liderii marcanți sunt persoane care nu au nici o legătură cu așa-numita Republica Moldovenească Nistreană). Deosebirea ar consta însă în faptul că, în timp ce China reprezintă o putere atașată – în mod declarativ – idealurilor comuniste, iar Taiwanul este un stat autoproclamat fidel principiilor democratice, în Moldova lucrurile stau invers: „RMN” este o rămășiță a fostului imperiu sovietic comunist, în timp ce Moldova este un stat democratic. De altfel, China a susținut pe căi diplomatice integritatea teritorială a Republicii Moldova, având și o ambasadă la Chișinău, în timp ce Moldova nu a recunoscut Taiwanul.

Pot fi întrevăzute similitudini între conflictul nistrean și cel din *Cipru*. În ambele cazuri, în conflict au intervenit armate străine: armata rusă în zona nistreană și armata turcă în nordul Ciprului. Ambele armate au rămas până în prezent în fiecare din zonele de conflict. Și în ambele zone s-au autoproclamat republici. Similitudinea mai vizează și existența unui stat cu același popor și trecut istoric: Grecia pentru Cipru și România pentru Moldova. Totuși, în Cipru minoritatea turcă este prezentă din perioada medievală, în timp ce în zona nistreană Imperiul a ajuns în 1792 (în zona de peste Nistru), respectiv în 1812 (în zona basarabeană a Benderului), iar colonizarea cu populație rusofonă s-a desfășurat cu precădere în anii ocupației sovietice.

Există similitudini și cu diferendul din *Irlanda de Nord*. Acolo coloniștii protestanți (majoritatea scoțieni) împreună cu puținii irlandezi protestanți constituie majoritatea față de irlandezii catolici. Metropola britanică menține încorporat teritoriul respectiv, controlându-l cu armata și cu forțe de ordine, sprijinind militar majoritatea protestantă. În zona nistreană a Republicii Moldova fosta metropolă Moscova susține militar majoritatea ucraineano-rusă (61% față de 39% moldoveni), deși nu a încorporat formal teritoriul respectiv în cadrul Federației Ruse. În zona nistreană a Republicii Moldova nu există, totuși, diferențe confesionale, ca în Irlanda de Nord. În plus, populația moldovenească din „RMN” nu are o conștiință națională dezvoltată la fel ca în cazul irlandezilor catolici care luptă pe cale armată prin IRA.

Nu există nici o similitudine cu conflictul din *Cecenia*. Acolo este vorba de un popor cecen, care își revendică dreptul la autodeterminare, aflându-se în patria sa istorică și care a fost câteva sute de ani colonie rusească. În zona nistreană nu este vorba de un popor, ci de populație, cuprinzând minorități etnice cu patrii istorice în alte state (Ucraina, Federația Rusă), cu excepția populației moldovenești, cea mai veche în zonă.

Nu există vreo asemănare cu conflictul hispano-*basco* și franco-*basco*, unde este vorba de un popor basco aflat în patria sa istorică și care își revendică dreptul la autodeterminare. Chiar dacă actele internaționale ale

ONU nu recunoște acest drept în afara țărilor foste colonii, nu pot fi puse pe același cântar cazul conflictului din zona nistreană, pe de o parte, și cel cecen sau cel basc, de cealaltă parte.

De asemenea, nu există asemănări între conflictul din zona nistreană și cazul *kurd*. După cum se știe, kurzii se află pe teritoriul lor istoric, care a fost împărțit între Turcia, Iran și Irak. Ei luptă pentru autodeterminare politică și din cauza că le sunt încălcate anumite drepturi. În zona nistreană a Republicii Moldova niciodată nu au fost încălcate drepturile naționale ale minorităților ucraineană și rusă, ci, dimpotrivă, comunitatea moldovenească nu a avut un număr suficient de instituții preșcolare și școlare cu predare în limba moldovenească.

Nu există multe asemănări cu conflictul din *Kosovo*. Dacă albanezii kosovari constituiau 90% din populația provinciei, în zona nistreană a Republicii Moldova ucrainenii și rușii constituie 61%. De asemenea, în zona în cauză nu s-au făcut discriminări lingvistice, nu au fost comise crime împotriva reprezentanților minorităților ucraineană și rusă (epurări etnice ș.a.) de către autoritatea centrală de la Chișinău. Cu atât mai puțin se poate vorbi despre un exod al rușilor și ucrainenilor din regiune. Exodul a fost invers: peste 20000 de moldoveni s-au refugiat în Basarabia din zona de conflict.

Reglementările internaționale privind dreptul la autodeterminare și criza din zona nistreană

Conflictul din zona nistreană ar putea fi încadrat în categoria conflictelor „interstatale”, între Rusia și Republica Moldova, spre deosebire de conflictele „etnice”, ca cele din Irlanda de Nord, Sri Lanka (încheiat, după cum a anunțat guvernul de la Colombo, luni, 18 mai 2009, odată cu uciderea liderului separatist; conflictul a luat viața a peste 80 000 de persoane) sau Fiji. Autonomia politică este dreptul de a păstra, proteja și a promova valori care să nu fie atacate de restul societății. La baza conflictului armat din Moldova au stat în primul rând deosebirile dintre mentalitățile colective, atașamentul față de sisteme de valori diferite: liderii rusofoni din zona nistreană o perioadă îndelungată mai sperau la refacerea imperiului comunist – URSS, în timp ce elita politică de la Chișinău tot mai mult se înclina spre integrarea Republicii Moldova în concertul european, chiar dacă dependența economică față de Rusia (în primul rând privind sursele energetice) nu îi permite să fie tranșantă în acest sens. Există câteva soluții pentru un conflict ca cel din zona nistreană a Republicii Moldova:

- 1) apariția unui stat nou, independent;
- 2) protecția și apărarea valorilor culturale (poate și ideologice: a se vedea cazul Hong Kong) în cadrul aceluiași stat prin acordarea unui statut special regiunii respective;
- 3) adoptarea unui sistem federal;
- 4) adoptarea unui sistem confederal (soluție mai degrabă teoretică decât practică).

Partea moldovenească se pronunță pentru a doua modalitate de rezolvare, în timp ce regimul de ocupație rusească din zona nistreană – pentru a patra soluție. La 25 mai 2000 la Chișinău a avut loc o întrvedere a comisiilor parlamentare de la Chișinău și Tiraspol. Parlamentarii din zona de ocupație au declarat la emisiunea „Mesager” a TV Moldova că ei se pronunță pentru „un stat cu doi subiecți internaționali”. După cum se știe, în zona nistreană nu poate fi vorba despre un popor nistrean, care să aibă dreptul la autodeterminare politică.

Etapele soluționării conflictului armat

Prima etapă a soluționării conflictului a fost cea *tactico-militară*. Ea a avut ca scop încetarea focului și oprirea vărsării de sânge prin retragerea forțelor de pe linia de luptă. La 25 iunie 1992, la Istanbul are loc întâlnirea președinților Snegur, Iliescu, Elțin și Kravciuk, aflați acolo cu ocazia unei conferințe a șefilor de stat din bazinul Mării Negre. În comunicatul adoptat „părților în conflict” li se cere „încetarea neîntârziată și necondiționată a focului”. Se propune apoi „dezangajarea formațiunilor armate”. Se cere crearea unor „zone și culoare de securitate”. Aceste zone și culoare reprezentau calul troian pentru aducerea trupelor rusești de menținere a păcii. Măsurile menționate se vor realiza prin intermediul unei comisii parlamentare alcătuite din reprezentanții ambelor părți, cu participarea în calitate de observator a comisiei mixte cvadripartite. Astfel, s-a înlocuit mecanismul celor patru (Rusia, Ucraina, România, Moldova) cu un mecanism bilateral Chișinău-Tiraspol, dar, în fapt, s-a urmărit (la insistențele liderilor ruși de la Tiraspol) eliminarea României din procesul de pace. Rusia și Ucraina vor fi prezente ca garanți în procesul de negocieri, având fiecare câte un reprezentant al șefului de stat – ambasador cu misiuni speciale. Tratatul cvadripartit au demarat la 23 martie 1992 la Helsinki, unde s-a acceptat ca principiu fundamental respectarea integrității teritoriale și a

independenței Moldovei. La 2 aprilie 1992 la Chișinău are loc o reuniune de experți ai celor patru miniștri, care au elaborat recomandări ce vor fi prezentate la întâlnirea miniștrilor Țiu, Năstase, Kozârev și Zlenko. Recomandările urmăreau prevenirea incidentelor armate, neadmiterea implicării în luptă a cetățenilor statelor străine, creșterea încrederii în zona conflictului. La reuniune au participat, ca observatori, reprezentanți ai CSCE. În declarația dată publicității, miniștrii se pronunță contra implicării Armatei a 14-a în conflict și în treburile interne ale Moldovei, pentru menținerea ordinii de drept de către autoritățile moldovenești pe întreg teritoriul statului, pentru a se exclude accesul civililor la armament. Tot la 2 aprilie, Departamentul de Stat al SUA salută atitudinea guvernului Moldovei în conflict, subliniind că „nu trebuie să aibă loc o intervenție militară din afară”. Dar, după cum s-a văzut, ostilitățile au continuat, iar Rusia a fost prezentă în conflict.

Între 3-6 iulie 1992, la Moscova are loc reuniunea la nivel înalt a statelor membre ale CSI. Cu această ocazie a avut loc o întâlnire dintre Snegur și Elțin (în noaptea din 3 spre 4 iulie), în cadrul căreia s-a ajuns la o înțelegere principială privind încetarea focului pe toate liniile de luptă și retragerea formațiunilor armate din zona acțiunilor militare. Se mai prevedea demilitarizarea orașului Bender (Tighina), precum și alte acțiuni.

La 21 iulie 1992 a avut loc, tot la Moscova, o întâlnire între președinții Elțin și Snegur. Acordul încheiat în cadrul acestei întrevederi a însemnat începutul reglementării *tactico-militare* a conflictului armat, cu toate că s-au înregistrat și unele încălcări ale principiilor de bază stipulate în document. Textul acordului moldo-rus privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistrenă a Republicii Moldova prevedea: încetarea focului din momentul semnării acordului; retragerea formațiunilor militare, a tehnicii de luptă și a armamentului în timp de șapte zile; crearea zonei de securitate între părțile în conflict; instituirea Comisiei Unificate Tripartite de Control (formată din reprezentanții autorităților Republicii Moldova, Federației Ruse și ai „Republicii Moldovenești Nistrene”), în a cărei subordonare urmau să se afle contingentele militare ce trebuiau să fie create pe bază voluntară din reprezentanții celor trei părți și care trebuiau să asigure pacea și ordinea în zona de securitate. Semnarea acordului în cauză și respectarea acestuia de către regimul de la Tiraspol a dovedit o dată în plus că conflictul a fost și este între Federația Rusă și Republica Moldova.

A urmat etapa de soluționare *politico-juridică* a conflictului. Ea a constat într-un șir de demersuri ale conducerii Republicii Moldova pe lângă organizații și instituții internaționale cu scopul de a obține consultații și sprijin logistic în găsirea unor soluții politice. La Chișinău și-a început activitatea o Misiune parlamentară a CSCE. De asemenea, în republică s-au organizat conferințe internaționale cu participarea unor savanți de renume mondial, care au formulat sugestii utile. Astfel, s-au profilat două principii fundamentale, în baza cărora urmau să se desfășoare negocierile între cele două părți (cu părere de rău, nu între Chișinău și Moscova, ci între Chișinău și Tiraspol): păstrarea integrității teritoriale a țării și acordarea unui statut special raioanelor de est ale Republicii Moldova.

Într-un interviu din 9 aprilie 1994, publicat în ziarul „Noutățile Chișinăului”, Gr.Maracuța, președintele sovietului suprem al „Republicii Moldovenești Nistrene”, declara: „Numai cu condiția primirii (a se citi: obținerii) de către „RMN” a stătalității sunt posibile compromisuri cu autoritățile de la Chișinău”. După alegerile din Republica Moldova, „într-adevăr, s-a creat o nouă situație politică ce ne permite să purtăm un dialog”. Dar, „de stătalitate nu ne vom dezice, iar conținutul ei poate fi elaborat la masa negocierilor. Și nu e nimic ieșit din comun în cererile noastre, cu atât mai mult, cu cât există și precedente: Tatarstanul în Rusia, Crimeea în Ucraina”.

Negocierile în cadrul Comisiei Unificate de Control s-au purtat permanent de la înființarea acesteia și până în prezent, dar fără un rezultat concret. De asemenea, sub egida Misiunii CSCE în Moldova, s-au desfășurat negocieri între Chișinău și Tiraspol, în locul negocierilor ce ar fi trebuit să fie desfășurate între Moscova și Chișinău. R.Samuel, șeful Misiunii CSCE în Moldova (în 1994), pronunțându-se în cadrul Conferinței internaționale „Europa Centrală și de Est în căutarea securității și stabilității”, organizată la Chișinău de Centrul Euro-Atlantic din Moldova, a fost de părere că „apărarea statului, politica externă, finanțele, sistemul judecătoresc trebuie să constituie prerogativa instituțiilor statale centrale, în condițiile acordării unei autonomii formațiunii nistrene” („Curierul Național”, 31 mai 1994, București).

Pe data de 28 aprilie 1994, în apropierea orașului Tiraspol, a avut loc întâlnirea dintre președintele M.Snegur și liderul regimului de ocupație I.Smirnov. În urma convorbirilor, cele două părți au convenit: să înceapă fără amânare și condiții prealabile procesul negocierilor asupra întregului complex de probleme care prezintă interes comun; să înlăture toate obstacolele care împiedică desfășurarea normală a legăturilor economice, socioculturale, să asigure restabilirea și dezvoltarea acestora; să faciliteze relațiile reciproc avantajoase în domeniile economic, comercial, financiar ș.a., în interesul întregii populații. De asemenea,

părțile au căzut de acord asupra: necesității determinării statutului politico-juridic al „RMN”; necesitățile elaborării unui program pe etape de instituire și punere în practică a relațiilor politico-juridice; delegării și delimitării competențelor părților; stabilirii unei perioade de tranziție pentru realizarea pe etape a înțelegerilor bilaterale privind fiecare direcție de activitate în parte; necesității creării unui sistem de garanții reciproce, implicit internaționale, privind executarea în totalitate și necondiționată a acordurilor încheiate.

La întâlnire au asistat R.Samuel, șeful Misiunii CSCE în Moldova, și V.Vasev, reprezentantul personal al președintelui Federației Ruse, responsabil de problema „Pridnestrovie”.

La 5 iulie 1995, la Tiraspol a fost semnat de Snegur și Smirnov un Acord privind menținerea garanțiilor de pace și securitate între Republica Moldova și „RMN”, prin care se prevedea: Republica Moldova și *Pridnestrovie* se angajează să se abțină de la folosirea forței militare în relațiile bilaterale și de la exercitarea de presiuni politice, economice și de alt tip, una asupra celeilalte; părțile se vor abține de la participarea în uniuni, blocuri și alte organizații atât bilaterale, cât și multilaterale direcționate împotriva uneia din părți; Republica Moldova și *Pridnestrovie* apelează la Federația Rusă, Ucraina și OSCE să fie garanți pentru observarea respectării Acordului. Așadar, în 1995 România era total exclusă din procesul de pace. Tot la 5 iulie s-a mai semnat un document privind relațiile între sistemele monetare ale Republicii Moldova și *Pridnestrovie* în prima etapă. La 19 ianuarie 1996, la Moscova a fost semnată o declarație comună a președinților Federației Ruse (Elțin), Moldovei (Snegur) și Ucrainei (Kucima) privind reglementarea politică a conflictului din zona nistreană. Semnatarii reafirmau angajamentul față de integritatea teritorială și inviolabilitatea frontierelor statelor membre ale CSI, deci și ale Moldovei. La 11 martie 1996, la Tiraspol a fost semnat, de către Snegur și Smirnov, un protocol asupra chestiunilor coordonate, în care se arată că *Pridnestrovie* adoptă Constituția, legi și acte normative, simbolurile proprii (drapel, uniformă militară, imn), își rezolvă problemele dezvoltării economice, sociale și culturale în interesele populației care locuiește pe teritoriul său, are dreptul să stabilească și să mențină independent contacte internaționale în domeniile economic, științific și tehnic, cultural ș.a. – în baza acordului între părți.

La 8 mai 1997, P.Lucinschi și I.Smirnov au semnat, la Moscova, un memorandum privind bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și *Pridnestrovie*. Părțile se angajau să continue stabilirea între ele a relațiilor legal statale. Conform documentului, zona de ocupație urma să participe la ducerea politicii externe a Republicii Moldova – subiect de drept internațional – în chestiunile care îi ating interesele. Deciziile în asemenea probleme trebuie luate prin acordul între părți. De asemenea, părțile își vor construi relațiile în cadrul unui stat comun în granițele RSS Moldova din ianuarie 1990. Tot atunci președintele Rusiei (Elțin) și președintele Ucrainei (Kucima) au semnat o declarație comună asupra memorandumului, reafirmând că statele lor sunt gata să își asume rolul de garanți, așa cum le cereau părțile semnatare. De menționat că textul memorandumului era pregătit încă la 17 iunie 1996, dar președintele de atunci M.Snegur a refuzat să-l semneze.

La 26 iunie 1997 părțile au semnat un acord privind reglementarea finală a conflictului și distribuirea puterilor între Republica Moldova și zona de ocupație rusească. Părțile semnatare, se presupunea, doreau să încheie definitiv conflictul care le-a divizat și să restabilească statul comun în frontierele RSSM din ianuarie 1990. Conform acordului, relațiile legal-statale între Republica Moldova și *Pridnestrovie* într-o Republică Moldova unită și integră teritorial, sunt realizate prin mijloacele delimitării subiecților de jurisdicție și prin delegarea bilaterală a puterilor între organele puterii de stat ale Republicii Moldova și *Pridnestrovie*. Delimitarea și delegarea puterilor au ca obiect restabilirea spațiului economic, social și legal comun cu un statut special pentru *Pridnestrovie* și consolidarea încrederii mutuale. Republica Moldova recunoștea încă o dată dreptul zonei de ocupație de a avea constituție, legi și acte normative, simboluri proprii, precum și statutul oficial al limbilor ucraineană și rusă, alături de cea moldovenească. Competențele *Pridnestroviei* și ale organelor sale de putere acoperă: apărarea protecției drepturilor și libertăților cetățeanului în acord cu normele și drepturile omului, universal recunoscute; participarea în desfășurarea politicii externe a Republicii Moldova în chestiunile care îi vizează interesele; stabilirea și menținerea legăturilor internaționale economice, tehnico-științifice și culturale; formarea propriului buget, a fondurilor non-bugetare, colectarea taxelor regionale, participarea la formarea bugetului de stat comun (ceea ce nu s-a realizat); participarea la formarea politicii în domeniul securității de stat și împreună cu organele comune ale puterii de stat să joace un rol activ în lupta contra corupției, afacerilor ilegale cu droguri, terorismului și crimei organizate; formarea și funcționarea executivelor raionale, a organelor legislative și judecătorești; determinarea sistemului de educație privind dreptul la educație în limba maternă în acord cu formele și normele internațional recunoscute; dezvoltarea economiei *Pridnestroviei*, organizarea sistemului de asistență medicală, asigurare socială, știință, sport și

cultură; coordonarea activității formațiunilor comunităților naționale, crearea condițiilor de maximă simplitate în stabilirea și prezervarea legăturilor cu patriile etnice pentru indivizi și comunitățile cultural-naționale; organizarea și funcționarea mijloacelor de comunicare regională; întreținerea drumurilor și căilor de transport, stabilirea meritelor, titlurilor de onoare ale *Pridnestroviei*. Acordul se constituia drept o Constituție federală, arătând și competențele Republicii Moldova și ale organelor sale de putere: cetățenia Republicii Moldova (cea mai mare parte a transnistrienilor nu și-a luat nici până acum cetățenia Republica Moldova); apărarea, protecția frontierelor (Republica Moldova nu controlează frontiera *Pridnestroviei* cu Ucraina) și securitatea; producția de apărare (vânzare și cumpărare de armament) – prevedere rămasă doar pe hârtie; politica externă; vama (nu a exercitat acest drept la vama de la granița zonei de ocupație cu Ucraina); determinarea politicii macroeconomice, a valutei și activitatea Băncii Centrale, formarea bugetului statului comun (nu s-a realizat) etc.

La 10 noiembrie 1997 urmează un nou acord privind bazele organizaționale ale cooperării social-economice între Republica Moldova și *Pridnestrovie* prin care s-a instituit o comisie comună privind cooperarea respectivă.

La 20 martie 1998 Lucinschi și Smirnov semnează un acord privind măsurile de încredere și dezvoltare a contactelor între Republica Moldova și *Pridnestrovie*. În acesta se prevedea că în timp de două luni să fie redusă compoziția numerică a forțelor de pace în zona de securitate sub 500 militari din fiecare parte, cu armele și echipamentul lor militar. De asemenea, să se reducă numărul punctelor de control și al posturilor forțelor comune de pace, înlocuindu-le cu patrulile mobile. Părțile vor contribui la retragerea echipamentului militar în exces al Federației Ruse din zona de ocupație. Tot atunci s-a semnat un protocol vizând câțiva pași prioritari privind grabnica reglementare politică a conflictului nistrean. Semnatarii documentului (Lucinschi, Smirnov, Kucima și premierul rus Cernomârdin) „au considerat necesar să concentreze atenția părților asupra următoarelor direcții prioritare: delimitarea și delegarea mutuală a puterilor și jurisdicțiilor (ceea ce nu s-a întâmplat până astăzi); luarea de măsuri specifice pentru stabilirea unui spațiu economic, social și legal comun (ceea ce nu s-a făcut până astăzi); adâncirea încrederii mutuale și a cooperării; trimiterea de trupe de pace ucrainene (până atunci ucrainenii doar monitorizau acțiunea de pace) în zona de securitate.

Peste un an, la 16 iulie 1999, la Kiev a fost semnată o declarație comună a participanților la întâlnirea dedicată problemei normalizării relațiilor între Republica Moldova și *Pridnestrovie*. Documentul, semnat de Lucinschi, Smirnov, Kucima și premierul rus Stepașin, arăta că părțile sunt de acord să-și construiască relațiile pe principiile frontierelor comune și spațiilor comune economic, legal, de apărare și social.

Am prezentat pe scurt doar cele mai importante documente semnate până acum între Chișinău și Tiraspol. După cum se vede, autoritățile zonei de ocupație au obținut de facto autonomia, chiar dacă formal zona se înscrie în granițele recunoscute pe plan internațional ale Republicii Moldova. Însă, liderii tiraspoleni, care la început au vrut statutul de republică autonomă în cadrul Republicii Moldova (în acest scop s-au organizat referendumuri la 3 decembrie 1989 în Râbnița și la 1 iulie 1990 în Tighina), apoi republică egală cu Republica Moldova în cadrul unei federații, au ajuns la un moment dat să vrea o confederație formată din doi subiecți de drept internațional, iar în prezent vor o recunoaștere ca în cazul Kosovo, sau măcar Abhazia și Osetia de Sud. Deoarece Chișinăul nu poate accepta acest lucru, administrația zonei de ocupație nu face altceva decât să folosească timpul afectat negocierilor și semnării de documente pentru a-și întări capacitatea militară. De altfel, după referendumul din toamna anului 2006 din zona aflată sub ocupație, în cadrul căruia, după organizatori, 97% s-au pronunțat pentru independență, Sovietul Suprem de la Tiraspol a anulat toate acordurile cu Chișinăul, după cum a informat într-o știre agenția de presă Olvia press. Ceea ce înseamnă că singurul act recunoscut și respectat în zonă este Memorandumul din 21 iulie 1992, semnat de președinții Elțin și Snegur.

Capacitatea Armatei a 14-a rusești staționate în estul Republicii Moldova și demersurile privind repatrierea acesteia

După cum se știe, Armata a 14-a a Federației Ruse a participat direct în conflictul militar din estul Republicii Moldova. Încă de atunci autoritățile de la Chișinău au cerut insistent retragerea acestei armate de pe teritoriul său. Cu atât mai mult cu cât nou-creatul stat moldovenesc a fost declarat neutru sub aspect militar. În momentul intrării Republicii Moldova în CSI, conducerea de la Chișinău nu a semnat documentele privind cooperarea în domeniul militar, ci doar pe cele care vizau domeniul economic, social și politic. Ca răspuns la refuzul părții ruse de a-și retrage trupele în 1992, invocând dificultăți de ordin tehnic, Ion Costăș, pe atunci ministrul apărării al Republicii Moldova și fost adjunct al comandamentului Armatei a 14-a în

1983, a declarat că aceasta nu este o mare unitate militară, ci are doar vreo 6000 de ofițeri și subofițeri, astfel că retragerea ei în Rusia nu ridică nici un fel de probleme.

În 1994 Armata a 14-a și-a schimbat denumirea în Grupul Operațional al Forțelor Ruse (GOFR), deși a continuat să apară în presă sub titulatura „fosta Armată a 14-a”. Acest grup dispunea de un corp ofițeresc de 2300 persoane (de la 2900 în 1992), 108 tancuri, 125 tunuri de artilerie și 131 mașini blindate. Grupul avea depozite de muniții la Tiraspol și Colbasna, aproximativ 45000 tone, dintre care 435 tone – muniție instabilă. Conform datelor care ne-au fost puse la dispoziție de Misiunea permanentă a OSCE în Moldova, este posibil ca 3000-16000 tone să fi fost deja evacuate, iar 80 tone de muniție instabilă distruse. În martie 1999 au fost retrase 6 lansatoare de rachete SCUD. În iunie 1999 s-a stabilit ca retragerea echipamentului să se desfășoare în patru etape. În noiembrie 1999, 13 eșaloane programate pentru prima etapă (care prevedea transportarea echipamentului cu trenul) au fost încărcate și transportate în Federația Rusă. De menționat că forțele armate așa zis nistrene (de fapt, ruse) dispun de un efectiv uman de aproximativ 6500 persoane, dintre care 3000 pot fi convocați în cazuri speciale (de urgență), 18 tancuri, 50 mașini blindate, 46-85 tunuri de 120 mm și 30 tunuri de 100 mm. Republica Moldova, sub aspectul forțelor sale militare, dispune de un dispozitiv de aproximativ 6000 persoane. Nu are nici un tanc, dar are 209 mașini blindate, 153 tunuri de 120 mm, 36 tunuri de 100 mm, 46 proiectile anti-tanc, 6 avioane Mig-29 (care au fost exportate) și 8 elicoptere MI-8. Forța unită de pace (Joint Peacekeeping Force) dispune în zona de securitate de 496 persoane originare din Federația Rusă, 500 – din partea Republicii Moldova, 500 – din partea *Pridnestroviei* și are 12 puncte de control. În zonă se mai află 9 observatori militari din partea Federației Ruse, Moldovei, *Pridnestroviei* și Ucrainei.

Concluzii

Ambasadorul Federației Ruse la Chișinău, P.Petrovski, a declarat la 12 aprilie 2000, în cadrul unei conferințe de presă, că proiectul de statut propus de partea moldovenească pentru regiunea nistreană „inspiră optimism și ar putea fi luat ca bază pentru adoptarea unui statut definitiv pentru *Pridnestrovie*”, a comunicat agenția de presă Moldpres. Proiectul de document fusese prezentat cu o săptămână în urmă părții ruse și în acele zile era analizat la Moscova. Întrebat dacă documentul ar putea fi semnat la întâlnirea președinților Moldovei, Federației Ruse și Ucrainei, dedicată problemei nistrene și preconizată pentru luna iulie 2000, ambasadorul rus a spus că nu poate prognoza cum se vor derula lucrurile până la vară. Petrovski a mai spus că Moscova este dispusă să-și retragă trupele și armamentul de pe teritoriul Republicii Moldova până în 2002, conform deciziilor summitului OSCE din noiembrie 1999 de la Istanbul (ceea ce nu s-a întâmplat nici până în prezent). Potrivit ambasadorului, negocierile cu partea nistreană privind evacuarea armamentului rusesc sunt foarte active, dar și problematice, din cauză că Tiraspolul avansează propuneri pe care el le-a numit „noi pentru Rusia”. Diplomatul rus adăuga că în zilele următoare urma să fie definitivat graficul de retragere a munițiilor rusești și să fie propus Chișinăului spre examinare. Referitor la fondul OSCE pentru retragerea armamentului rusesc din *Pridnestrovie*, P.Petrovski a spus că resursele din acest fond „sunt minime și cea mai mare povară financiară revine Rusiei”. Totodată, el a lăsat să se înțeleagă că rezolvarea definitivă a problemei armamentului „depinde mult de poziția părții nistrene”.

La 26 aprilie 2000 la Chișinău a făcut o vizită Comisia pacificatoare a Adunării parlamentare a CSI. Conducătorul acesteia, parlamentarul rus B.Pastuhov, s-a pronunțat pentru admiterea cât mai rapidă a experților OSCE la depozitele fostei Armate a 14-a pentru a evalua asistența financiară de care ar avea nevoie Rusia în procesul de evacuare din zona nistreană a armamentului și munițiilor, a comunicat „Jurnalul Național. Ediție de Chișinău”, la 27 aprilie 2000. El a spus că Rusia va face tot posibilul ca să evacueze trupele sale până la sfârșitul anului 2000, în conformitate cu deciziile adoptate la Istanbul, deși evacuarea este dificilă sub aspect tehnic. Oficialul rus s-a pronunțat pentru sincronizarea reglementării politice a conflictului nistrean cu evacuarea trupelor militare.

Din toate aceste declarații rezultă că Moscova putea invoca refuzul *Pridnestroviei* pentru a justifica o eventuală depășire a termenului stabilit la reuniunea OSCE de la Istanbul, unde s-a prevăzut anul 2002 pentru evacuarea armamentului, ceea ce s-a și întâmplat.

În perioada celor două mandate ale PCR, în care aceștia a deținut majoritatea în Parlamentul Republicii Moldova și țara a fost condusă de un președinte comunist, au avut loc două întâlniri între președintele V.Voronin și liderul de la Tiraspol I.Smirnov (în 2001 și în 2008), care însă nu s-au soldat cu nici un rezultat. În toată această perioadă nu a fost semnat nici un document între Tiraspol și Chișinău, ci s-a întrunit periodic doar Comisa unificată de control pentru a examina neînțelegerile ce apăreau în zona de securitate.

Bibliografie:

1. Iorga N. Români de peste Nistru. - București: Excelsior, 1990.
2. Rațiu A. Români de dincolo de Nistru. - București: Editura Fundației Culturale Române, 1992.
3. Eminescu M. Basarabia. - București: Mileniul Trei, 1990.
4. Verenca O. Administrația civilă română în Transnistria. - Chișinău: Universitas, 1993.
5. Hermet G. Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa. - Iași: Institutul European, 1997.
6. Bârsan V. Masacrul inocenților. - București: Editura Fundației Culturale Române, 1993.
7. Bârsan V. Procesul Ilașcu. - București: Editura Fundației Culturale Române, 1994.
8. Hannum H. Autonomie, suveranitate și autodeterminare. - București: Paideia, 1997.

Prezentat la 24.05.2010

AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ȘI RISCURILE GLOBALIZĂRII

Sergiu MORARU

Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

Many centuries „the security” represented the most important preoccupation of a one political entity, taking about an empire, a kingdom or a state-nation. In the article risks and threats of the national security we have to realize that these one are not independent and can influence each other. Increase or decrease of importance of each one depends on a complex of external elements and especially on the geopolitical situation of republic of Moldova, where the interest of big powers in zone and the European security system will be established.

După ce a devenit un stat independent, Republica Moldova trebuia să înfrunte mai multe provocări la adresa securității sale naționale și trebuia sa depășească mai multe grupuri de factori de risc. Mai întâi era vorba de pericolul constituirii sau renașterii unor structuri cu caracter suprimatoriu-imperial și plasarea țării noastre în afara sistemelor universale de colaborare și securitate. Generatoare de probleme era și existența unui mediu regional, nu întru totul favorabil pentru Republica Moldova, marcat de o conjunctură economică foarte deprimată și de o zonă de instabilitate politică. În al doilea rând, persista pericolul menținerii și reacționării unor tensiuni cu caracter etnico-separatist ce pot genera conflicte [1] și în cazul Republicii Moldova (este vorba despre conflictul din partea stângă a Nistrului). Au fost relevante tensiunile sociale interne ca urmare a dificultăților tranziției la economia de piață. În comparație cu alte state, tranziția Moldovei spre economia de piață a fost una de durată, caracterizată prin perioade de crize și instabilitate. Ca urmare, decalajele economice dintre Republica Moldova și țările Europei Centrale și CSI s-au aprofundat. Tot aici putem menționa mentalitatea și deprinderile moștenite din epoca sovietică.

Deseori este foarte dificil a defini dimensiunile reale ale securității naționale a statului. Altfel spus, securitatea semnifică, inevitabil, diferite lucruri în diferit timp, în diferite locuri, depinzând de faptul cine trebuie protejat, de natura pericolului și a amenințărilor. Securitatea nu este în continuare considerată simplist ca fiind o problemă a statului de protejare față de inamicii-adversari din exterior sau interior. Definirea și implementarea strategiilor de securitate națională au o importanță excepțională pentru fiecare stat în parte. Cu atât mai mult, acest proces este deosebit de important pentru statele europene, când tendințele de integrare și cooperare în cele mai diverse domenii devin tot mai intense, când dorințele de depășire a vechilor antagonisme se transformă în eforturi comune de identificare și edificare a unor noi modele de securitate. Pentru statele aflate în perioada de tranziție, succesul obținut în acest proces constituie premisele necesare pentru o dezvoltare economică durabilă și semnifică îndeplinirea condițiilor minime pentru o integrare mai strânsă în comunitatea europeană. Exemplul Poloniei, Cehiei, Ungariei și al Țărilor Baltice este pe cât se poate de elocvent. În cazul celor din urmă, demonstrația este cu atât mai semnificativă, dat fiind faptul că, pornind, practic, în condiții similare celor în care se afla la începutul anilor '90 Republica Moldova, Țările Baltice au obținut formarea unui cadru modern de securitate, fapt care a impulsionat multiplicarea conexiunilor cu statele europene, precum și prosperarea economică, fapt ce a culminat cu accesarea în structurile Nord-Atlantice.

În comparație cu succesele obținute de aceste țări, Republica Moldova, la aproape doua decenii de la aprobarea Declarației de Independență, nu are încă o strategie coerentă de securitate națională. Printre multiplele probleme cu care se confruntă statul Republica Moldova, una de importanță primordială este revizuirea și redefinirea strategiei de securitate. Nu mai poate fi pus la îndoială faptul că stabilitatea economică și prosperarea, integrarea europeană și obținerea investițiilor strategice din exterior sunt direct dependente de climatul general de securitate, de asigurarea securității aceluiași investiții, de integritatea teritorială și de soluționarea diferendului transnistrian, de calitatea și eficiența sistemului de asigurare a securității naționale.

Contextul geostrategic nou, cadrul economic și ideologic al securității statelor central- și est-europene în perioada ulterioară războiului rece au adus Moldova în situația complexă de a se confrunta cu riscuri generatoare de conflicte, dintre care unele cu caracter militar deschis (cazul Transnistriei), riscuri precum terorismul internațional, traficul de droguri, cu riscurile specifice etapei de tranziție spre o economie de piață competitivă.

Totodată, necesitău a fi conștientizați factorii de risc care acționau de multe vreme, dar care erau complet ignorați, precum dezastrul ecologic, catastrofele naturale și tehnologice. Aceste riscuri de insecuritate sunt deosebit de complexe și se întrepătrund de cele mai dese ori, precum înseși legăturile în diferite domenii între actorii sistemului internațional, cărora li se conferă una dintre cele mai actuale trăsături ale lor – incertitudinea. De aceea, analiza riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale, cu scopul evident de a dezvolta strategii de securitate care să le adreseze răspunsuri credibile, se înscrie în demersul firesc de a concepe mecanisme cât mai eficiente de asigurare contra incertitudinii.

Caracterul interdependent și transfrontalier al acestor noi sau nou-conștientizate surse de risc reclamă armonizarea strategiilor de securitate care li se adresează, deci cooperarea în gestionarea lor. Cooperare atât internațională, cât și interdisciplinară, confruntarea cu problemele de risc și de securitate. Elaborarea unor planuri complexe și integrate, cu utilizare în procesul decizional, având ca finalitate dezvoltarea unui management al riscului, este condiționată de realizarea unor analize de risc cât mai complete. Încercarea de a lista principalele riscuri de insecuritate caracteristice zonei căreia îi aparținem poate reprezenta un pas în direcția formării acestei adevărate culturi pentru securitate, pentru siguranță.

Analizând interesele naționale ale țării, constatăm existența unei multitudini de pericole politice, economice, socioculturale, militare, care pun într-un real pericol însăși statalitatea țării, care trăgănează soluționarea problemelor ce țin de aceste interese și care se sincronizează cu dispariția ei ca stat sau cu o independență fictivă. Realizarea intereselor naționale ale statului sunt nemijlocit legate de asigurarea condițiilor interne și externe corespunzătoare pentru materializarea lor. Teritoriul Republicii Moldova este plasat în regiunea unde se ciocnesc interesele unor state mai mari și mai puternice, unde situația geopolitică s-a manifestat prin instabilitate, fiind agravată și de prezența forțelor militare staționate în mod ilegal care nu se află sub controlul direct al conducerii țării, de multiplele tentative de a exercita presiuni politice, economice și militare asupra statului, ce reprezintă un pericol pentru securitatea națională a țării. Prin pericol pentru securitatea națională a țării se înțelege intenția forțelor ostile, manifestată sub orice formă, sau factorii de ordin ecologic, tehnic și de altă natură, a căror realizare sau influență poate constitui o amenințare pentru persoană, societate și stat.

Printre pericolele principale pentru securitatea națională se înscriu:

- ✓ agresiunea directă și revendicările teritoriale ale altor state;
- ✓ conflictele locale sau regionale în apropierea nemijlocită a frontierelor Republicii Moldova, inclusiv cele ce țin de relațiile nereglementate dintre diferite state din regiune;
- ✓ transportarea necontrolată a armamentului, precum și a componentelor armelor nucleare, bacteriologice și chimice pe teritoriul Republicii Moldova și în apropierea nemijlocită a frontierelor ei;
- ✓ acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a orânduirii constituționale, subminarea sau lichidarea suveranității, independenței și suveranității teritoriale a republicii;
- ✓ acțiunile îndreptate spre subminarea sau lichidarea potențialului economic, tehnico-științific și defensiv al țării, precum și crearea situațiilor de pericol ecologic;
- ✓ acțiunile îndreptate spre tensionarea situației sociale și provocarea conflictelor sociale;
- ✓ terorismul, crima organizată, traficul de droguri, imigrația ilegală;
- ✓ acțiunile având drept scop lezarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor.

Totodată, Republica Moldova este nevoită să țină cont de existența pericolelor militare pentru suveranitatea, independența și integritatea ei teritorială:

- ✓ prezența pe teritoriul Republicii Moldova a trupelor străine;
- ✓ existența formațiunilor militare ilegale în raioanele de est ale țării și pericolele militare potențiale;
- ✓ tentativele de amestec din afară în treburile interne, de destabilizare a situației politice interne în stat;
- ✓ activitatea organizațiilor separatiste, orientarea spre violarea armată a integrității teritoriale a republicii;
- ✓ crearea formațiunilor militare ilegale;
- ✓ eventualitatea pretențiilor teritoriale;

Astfel, există un șir de factori interni și externi care se pot îmbina și completa reciproc și, ca rezultat, pot amenința interesele naționale ale Republicii Moldova. Diferența dintre provocările minore care își au începutul în mediul competitiv internațional și amenințările la adresa securității naționale se exprimă într-un spectru larg – de la obișnuite și de rutină, până la drastice și fără precedent. Locul din acest spectru în care intră un tip sau altul de amenințare, zona elementelor ce lezează securitatea națională depinde, în cele mai dese cazuri, de decizia politică și, mai puțin, de obiectivitatea elementelor constitutive ale amenințării respective.

Amenințarea ca atitudine socială

Nu este neapărat nevoie să fii adeptul ideilor alarmiste, panicarde pentru a observa că amenințarea, de-a lungul timpului, a fost permanent prezentă în relațiile dintre oameni, că și-a perfecționat formele și metodele specifice, stând la baza cauzelor nenumăratelor stări conflictuale care au umbrit evoluția societății omenești. Denumită ca atare sau nu „amenințare”, fie că a fost exprimată prin cuvinte, fie prin gesturi, întotdeauna a prezentat un pericol potențial. În limba română cuvântul „amenințare” provine din latinescul „*minatio*, -*onis*”, cu sensul actual. Aceeași bază etimologică o are și termenul francez „*menace*” care semnifică „o intenție ostilă vizând intimidarea” [2].

Majoritatea **amenințărilor politice** care pot afecta securitatea unui stat sunt îndreptate împotriva ordinii de drept. În cazul Republicii Moldova, acestea s-au realizat prin: presiuni asupra organelor de decizie în favoarea unei anumite politici; favorizarea secesionismului; distrugerea structurii politice; izolarea politică; neadmiterea în structurile de securitate, desființarea organismului de securitate etc. Amenințările la adresa identității naționale au implicat încercările unui stat „*mamă*” de a întări identitățile similare etno-culturale de pe teritoriul statelor vizate pentru a ieși din contextul național specific acestora. Scopul propus rezidă în sporierea dificultăților guvernului statului-țintă de a guverna; în federalizarea împotriva voinței naționale; încurajarea secesionismului; pregătirea terenului pentru anexarea de către statul vecin a unor teritorii. Amenințările politice la adresa Republicii Moldova au purtat un caracter ideologic și pot fi catalogate ca amenințări intenționale și structurale.

Din categoria amenințărilor intenționale se disting:

- *cele generate de natura regimului politic (dictatorial, fundamentalist);*
- *nerecunoașterea diplomatică a statului respectiv;*
- *intervențiile politice specifice din partea unui stat în afacerile interne ale altui stat;*
- *propaganda ostilă;*
- *sprijinul multilateral acordat unor grupări politice antistatale;*
- *crearea de grupări interne, ostile statului național;*
- *suspendarea sau excluderea din diferite organisme de securitate;*
- *influențarea elaborării unor recomandări și rezoluții ale unor organisme internaționale defavorabile pentru statul vizat.*

Analizând riscurile care amenință securitatea în domeniul politic, observăm că acestea sunt printre cele mai variabile. Factorul politic este cel mai incert și determină definirea intereselor naționale. Situația politică din Republica Moldova în perioada anilor 1991 – începutul anului 2010 a fost determinată de confruntările elitelor politice. De multe ori, subiecții acestor confruntări urmăreau obținerea puterii politice sau un grad de influență cât mai mare asupra acesteia pentru rezolvarea problemelor de ordin personal. Ca apogeu al acestor confruntări, trebuie să prezentăm criza parlamentară din anii 2009-2010, menită să ducă la schimbarea mecanismului de alegere a președintelui țării. Atitudinea insuficientă și deseori superficială față de interesele naționale și față de securitatea acestora condiționează fragilitatea și vulnerabilitatea întregului organism statal. Astfel, identificăm următoarele riscuri politice ale securității naționale care diminuează afirmarea statalității noastre: instabilitatea politică, în sensul că aproape fiecare schimbare de guvern a fost însoțită de o deplasare spre stânga a mesajului reformator intern și de o orientare către Moscova a celui extern; lipsa consensului politic în soluționarea problemelor majore ale Republicii Moldova; proliferarea intereselor de grup și nedefinirea clară a interesului național; politici de secesiune teritorială; ruina spațiului spiritual unic, iar dezintegrarea economică și diferențierea socială provoacă creșterea tensiunilor în relațiile dintre regiuni și centru, provocând o amenințare reală în adresa orânduirii statale [3]. Gama amenințărilor de natură politică s-a completat permanent cu noi forme și tehnici. Contracurarea acestora este o activitate neîntreruptă, care presupune metode adecvate și acțiuni tip „*Joint*”. Dar, înainte de toate, starea de stabilitate politică, caracterizată de o participare politică competitivă și legiferată, sisteme deschise de recrutare a aparatului executiv și de independența puterilor din stat, reduce substanțial punctele vulnerabile asupra cărora se pot direcționa amenințările. În felul acesta, statul devine credibil, fapt ce atrage interesul și investițiile străine, ca sursă de dezvoltare economică.

Riscul politic este totdeauna imens, atunci când luptele politice nu au limite și nici nu sunt duse potrivit principiului moralității. Republica Moldova continuă să figureze pe harta mondială a riscurilor ca fiind o țară cu riscuri politice sporite. Riscurile politice sporite în Moldova se datorează, în principal, riscurilor economice și existenței riscului nerambursării împrumuturilor luate de Republica Moldova de la creditorii internaționali.

În plus, Moldova înscrie riscuri în domeniul judiciar, amestecul politicului în economie. În afară de Republica Moldova, printre țările cu riscuri politice sporite în Europa figurează doar Belarus, Georgia și Armenia.

Problemele de natură politică în Republica Moldova sunt cauzate și de dezvoltarea economică slabă. Într-o țară cu o economie dezvoltată, unde există un segment larg de cetățeni cu venituri mai mult sau mai puțin bune, care le permite un trai decent, cetățeanul nu este economic dependent de stat într-o măsură atât de decisivă ca la noi. Atunci când există acest segment de cetățeni, el este implicat mai mult în activitatea și în problemele comunității – la nivel local, regional și național. Aceasta este baza societății civile puternice. Cetățeanul sărac nu-și poate permite să rupă din timpul său liber pentru a face niște activități de voluntariat, care vin să rezolve unele probleme ale comunității, pentru că în permanență el se gândește cum să-și asigure existența. Deși există dreptul de a participa la alegeri, pasivitatea electoratului și absenteismul politic este un lucru caracteristic pentru Republica Moldova, căci nu există mecanisme eficiente de reglementare a relațiilor dintre cetățeni și stat. Societatea civilă este la etapa embrionară, unde pasivitatea este determinată de lipsa tradiției democratice și de nivelul scăzut de trai (majoritatea ONG-urilor activează datorită stimulentele financiare din exterior, în baza cărora se dezvoltă societatea civilă din țară).

În același timp, printre problemele complexe legate de consolidarea statului și a securității acestuia se înscrie și politica externă a Moldovei, menită să lanseze țara în eficiente și multiple relații cu statele străine și să promoveze statul pe arena internațională. Cu toate acestea, imaginea Moldovei și a moldovenilor rămâne a fi una defavorabilă. Ca principali factori de risc din mediul internațional care ar putea afecta securitatea națională a Republicii Moldova pot fi considerați:

- fenomenele de instabilitate ce caracterizează trecerea de la vechea la nouă ordine de securitate europeană, existentă în proximitatea frontierelor naționale a unor zone de instabilitate politică, socială și militară, zone ale unor conflicte potențiale sau militare;
- tentativele de presiune din afară împotriva suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova;
- interesele geopolitice și geostrategice ale marilor puteri în regiune;
- relațiile nereglementate dintre diferite state din regiune;
- fragilitatea situației generale a țării aflate în tranziție, limitarea accesului statului la resursele vitale pentru populație și economie, dependența economică de factorii externi.

În ultimii ani în analiza și practica securității naționale au survenit transformări substanțiale. Printre factorii care au cauzat aceste transformări, ca fiind cei mai importanți, se evidențiază trei: declinul suveranității naționale, creșterea fără precedent a densității de interacțiune la nivel transnațional și explozia conflictuală a scenei internaționale, susținută de dinamica identitară, unde globalizarea amplifică problemele legate de securitate până acolo, încât ele s-au transformat în preocupare națională [4].

Globalizarea, prin procesele care le incumbă la orizont apropiat și mediu, va genera tensiuni multiple care vor influența, nu întotdeauna pozitiv, mediul internațional de securitate. Fragmentarea și integrarea, localizarea și internaționalizarea, centralizarea și descentralizarea sunt doar câteva din situațiile care pot genera insecuritate. Astfel că globalizarea nu este numai un drum direct și ușor către pace și stabilitate, fenomenul în derulare poate crea și multe momente care să amenințe securitatea, existența la anumite niveluri și perioade de timp. Se creează un nou context de manifestare a puterii deținute de state.

Abordarea problemei privind **interconexiunea globalizării și securității politico-informaționale a Republicii Moldova** este determinată de faptul că securitatea națională a țării depinde de două grupuri de factori: interni și externi, al căror echilibru dinamic formează conținutul esențial al oricărei politici de securitate [5]. Pe plan intern, în general, securitatea, respectiv politicile de securitate, sunt determinate de factori cum ar fi: puterea națională, predispozițiile naționale, procesele politice. Contextul extern, pentru Republica Moldova, reprezintă o forță ce condiționează politicile de securitate. În acest context, o actualitate majoră capătă problema găsirii noilor soluții de asigurare a securității politico-informaționale în condițiile globalizării. Procesul de globalizare sporește enorm rolul factorilor externi, fapt care determină statele să adere la organizații regionale și internaționale ce au ca obiectiv apărarea securității globale și, implicit, a celei naționale. Pentru Republica Moldova, o deosebită importanță are calea regională de integrare europeană, ceea ce ar asigura accesul la spațiul politic și economic unic în scopul de a reduce riscurile la adresa securității naționale a țării, care sunt provocate de factorii interni și externi, inclusiv de globalizare. În același timp, consolidarea globalizării nu va aduce sfârșitul geopoliticii. Școli de renume în domeniu anticipează în unison că acest

fenomen plurivalent, astăzi controversat și contestat, va aduce, pe lângă progrese spectaculoase în toate domeniile vieții socioeconomice, și posibilitatea de răspândire și resimțire a efectelor vulnerabilităților concentrate în diferite părți ale lumii.

Instituțiile regionale și internaționale, guvernele locale și actorii nonstatali, în special marile corporații transnaționale și unele organizații nonguvernamentale, vor face uz de instrumentele globalizării pentru a lupta împotriva monopolului statelor națiune asupra puterii. O parte din putere se transferă către organismele internaționale specializate (ex., lupta împotriva terorismului și crimei organizate), iar o parte din putere se difuzează către nivelul local. În marea ordine care se edifică, guvernele naționale și actorii nonstatali motivați nu numai de probleme economice dar și de cele ale puterii (dominația în regiune, controlul resurselor, obținerea de avantaje în raporturile cu vecinii) vor da naștere la amenințări directe la adresa păcii și securității regionale și internaționale. Mecanismele și instituțiile internaționale, până la realizarea unei globalizări depline, vor acționa asimetric. Astfel, din punct de vedere economic, globalizarea se va realiza într-un ritm mult mai accelerat, având în vedere progresele realizate de instituțiile internaționale numeroase existente și perspectiva dezvoltării lor. Spre deosebire de acestea, instituțiile și aranjamentele de securitate vor rămâne în continuare atât insuficiente, cât și vulnerabile la toate schimbările mediului internațional. Dovada o reprezintă incapacitatea actuală a actorilor internaționali de a perfectă și respecta norme viabile de securitate care să nu genereze conflicte armate de genul celor cunoscute în Afganistan și Irak.

În același timp, în cazul Republicii Moldova, dezvoltarea tehnologiilor, Internetul, schimbul informațional rapid oferă multe oportunități pentru cetățenii țării. Cetățenii Republicii Moldova sunt mai optimiști în ceea ce privește efectele procesului de globalizare. Aceasta este determinat în primul rând de faptul că populația găsește mai multe oportunități în exterior, căci statul nu-i avantajează, ceea ce, de fapt, a condiționat și migrația în masă; pe de altă parte, însă, populația nu percepe anumite influențe semnificative ale globalizării. Cu toate acestea, în Republica Moldova o parte considerabilă a populației continuă să fie dominată de mentalitatea și stereotipurile specifice epocii sovietice. Influența propagandei rusești asupra opiniei publice, prin intermediul mass-media străine și locale, face ca numărul oponenților reformelor democratice și, în special, ai valorilor euro-atlantice să rămână destul de mare. Astfel, potrivit sondajelor de opinie, deși numărul suporterilor integrării europene a țării noastre este impunător (circa 70%), cei care susțin integrarea în Alianța Nord-Atlantică este destul de modest. Manipularea cetățenilor prin intermediul mass-media loiale sau controlate de serviciile secrete străine amenință securitatea informațională a Republicii Moldova. Faptul că subiectele legate de politicile NATO și relațiile Moldovei cu aceasta sunt excluse sau rămân insuficient reflectate în mass-media face ca populația să fie slab informată despre stadiul actual al relațiilor Moldovei cu NATO și despre avantajele pe care le oferă vecinătatea noastră cu cea mai puternică Organizație de apărare și securitate din lume. Factorii de risc enumerați trebuie să pornească de fiecare dată de la faptul că, în anumite condiții, aceștia se pot transforma în pericole iminente, veritabile amenințări sau chiar în agresivități la securitatea informațională a Republicii Moldova. Creșterea sau descreșterea importanței fiecăruia va depinde de un complex de factori externi, în special de evoluția situației geopolitice a Republicii Moldova, unde interesele marilor puteri privind această zonă și sistemul de securitate europeană vor fi determinante.

Precum s-a menționat, într-un anumit mod vor evolua factorii de risc la adresa securității naționale, dacă Republica Moldova va accede în structurile de securitate europene și euro-atlantice după cu totul alte coordonate și dacă se va bloca accesul în aceste structuri. Este greu de imaginat cum vor evolua riscurile asupra securității țării noastre în condițiile neintegrării și rămânerii în „zona gri” [5]. Însă, indiferent de situațiile prefigurate în cadrul acestui studiu, este cert că la etapa actuală au crescut și continuă să crească riscurile și pericolele de natură internă, care le potențează alarmant pe cele externe. Pericolele și amenințările la adresa securității naționale constituie, în majoritatea lor, consecințe directe sau indirecte ale destrămării URSS. Însă, apreciem că tabloul surselor de insecuritate se supune unei dinamici proprii, în care rolul esențial revine includerii Moldovei în una din schemele de securitate viabile în contextul procesului de integrare europeană. Republica Moldova întârzie cu reacțiile la acele oportunități pe care ni le oferă configurația geopolitică a Europei. Astfel, sunt trei principii de bază care pot reduce amenințările de securitate în cazul statelor slabe, cum este Republica Moldova, și anume: democrația, buna guvernare și supremația legii.

În comparație cu succesele altor țări ex-socialiste (spre exemplu, Țările Baltice și România), Republica Moldova nu are o strategie coerentă de securitate națională, de consolidare și dezvoltare a unui proces stabil de democratizare. Un lucru este cert: că cele mai multe din pericolele existente astăzi trebuie căutate în organi-

zarea șubredă a instituțiilor de stat, în corupția și abuzul de putere, în instituțiile slabe și în responsabilitatea limitată a oficialilor pentru obligațiile lor, ceea ce erodează calitatea administrării în stat și alimentează insecuritatea individuală și regională.

Modificări de paradigmă în percepția și contracararea amenințărilor

Globalizarea a devenit o realitate de necontestat care se desfășoară implacabil, sub privirile atente îndreptate din toate colțurile lumii de către cei care o doresc sau o repudiază. Integrarea, deși se răsfrânge asupra unor spații și domenii mai restrânse, este un proces controlat, care întrunește sufragiile majorității cetățenilor statelor semnatare ale acordurilor respective. Globalizarea și integrarea, cu toate diferențele dintre ele, sunt două procese obiective ale dezvoltării lumii contemporane. Datorită lor, soarta fiecărei națiuni este sau, sigur, va deveni, legată de soarta celorlalte, fapt ce oferă șansa unor oportunități reciproce de progres și prosperitate economico-socială. Începutul noului mileniu este, din acest punct de vedere, extrem de promițător și consacra o nouă dinamică a politicii mondiale, în general, și a celei europene, în special. Mai sunt, desigur, și multe necunoscute ale celor două procese, integrarea, ca și globalizarea, aducând în prim-plan și amenințări la adresa securității. Percepția este diferită de cea dominantă în perioada Războiului Rece, deoarece și sursele sunt diferite.

Niciodată în istoria modernă a omenirii nu au existat atâtea elemente de incertitudine. În pofida numeroaselor ipoteze emise în anii din urmă, puțini sunt capabili să întrevadă ce se va întâmpla pe termen mediu sau lung, iar ipotezele lor să fie veridice. Valorile în creștere ale componentelor noii ecuații de securitate conduc la concluzia că Republica Moldova a intrat într-o nouă perioadă a insecurității strategice. Situația este cu atât mai complicată cu cât procesul globalizării continuă, ceea ce înseamnă că nimeni nu se poate considera în afara jocului. Deși Moldova este un stat care se confruntă cu riscuri și amenințări la adresa securității sale, nici democrațiile consolidate și marile puteri nu se pot considera la adăpost. Din această perspectivă, noile amenințări la adresa securității obligă statele membre sau parteneri ale Alianței Nord-Atlantice să lucreze împreună pentru apărarea valorilor comune de democrație, securitate și libertate. Drumul din fața Republicii Moldova nu este unul ușor. Pentru a face față provocărilor secolului al XXI-lea, Moldova are nevoie de voință politică, dar și de eforturi financiare semnificative din partea tuturor. Mai mult, este nevoie de mai mult parteneriat și solidaritate din partea statelor membre ale comunității euro-atlantice pentru protejarea valorilor europene comune.

Tema acestui studiu a fost dictată de situația excepțională în care se află Moldova după dezintegrarea Uniunii Sovietice și crearea unui nou stat – Republica Moldova ca stat suveran și independent în cadrul unor frontiere istorice artificiale. În același timp, criza economică profundă, cea politică și socială în care se află Republica Moldova este în cea mai mare parte o consecință directă a unei crize spirituale, a unei crize de autoidentificare. Această situație impune întregul popor să redefinească și să reformuleze răspunsul la câteva întrebări fundamentale: „Cine suntem?”, „Ce dorim?”, „Cum să restabilim încrederea în sine însăși și să depășim criza?” Răspunsul laconic la aceste întrebări cardinale pe care și le pune gândirea socială se conține în două noțiuni – interesele naționale și securitatea. În esență, acestea nu sunt altceva decât obiectivele pe care societatea și le pune în fața sa și mijloacele cu ajutorul cărora ea speră să le obțină.

Referințe:

1. Buruiian A. Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții // Asociația de drept internațional din Republica Moldova. - Chișinău, 2003, p.21.
2. Academia Romana, Institutul de Lingvistica „Iorgu Iordan”. Mic Dicționar Academic. - București: Univers Enciclopedic, 2001, p.67.
3. Ciubotaru V. Constituirea sistemului de securitate națională și evoluția rolului Consiliului Suprem de Securitate // Consiliul Securității Naționale în procesul de luare a deciziilor. Analiză comparată: Republica Moldova, România și Ucraina // Institutul de Politici Publice. - Chișinău: Cartier, 2006, p.87.
4. Rusnac A. Aspecte ale teoriei securității. - Chișinău: Draghiștea, 2005, p.28.
5. Consiliul Securității Naționale în procesul de luare a deciziilor. Analiză comparată: Republica Moldova, România și Ucraina // Institutul de Politici Publice. - Chișinău: Cartier, 2006.

Prezentat la 22.04.2010

ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE PRIVIND PROIECTELE ȘI PROGRAMELE INTERNAȚIONALE

Olga MÎNZATU, Svetlana CEBOTARI

Catedra Relații Internaționale

International projects and programs have become the most effective tools in achieving all institutions' objectives regardless of the field of activity and of their level. Their importance is also dictated by the fact that projects have become the subject of study of scientific disciplines, the central role of them being occupied by the management of projects. For developing countries such as Moldova, they have a crucial strategic role given the fact that most foreign financial assistance is provided by donors through international projects and programs.

În ultimele două decenii, noțiunea de „*proiect*” este unul dintre cei mai utilizați termeni, atât în sfera economică, cât și în cea politică. Proiectele, indiferent de complexitatea lor, reprezintă modalitatea prin care instituțiile reușesc să-și realizeze obiectivele strategice, în noile condiții ale vieții internaționale.

Se poate afirma cu siguranță că proiectele – văzute simplu ca acțiuni constrânse de timp și ghidate de un obiectiv precis – caracterizează, în general, acțiunea umană. Într-o formă sau alta, putem afirma că s-au întreprins proiecte de milenii [1]:

- Piramidele din Egipt, construite acum 4500 de ani;
- Strategia de planificare a campaniilor militare, implementată și documentată de Sun Tze în scrierile sale de acum 2500 de ani;
- Marele Zid Chinezesc construit între 475-211 î.Hr.;
- Autostrăzile transcontinentale, Turnul Eiffel etc., construite încă de la începutul sec. al XIX-lea.

Necesitatea perfecționării mijloacelor de implementare a proiectelor a determinat apariția unei noi discipline în cadrul managementului, și anume - *management al proiectelor*. Ca disciplină de sine stătătoare, managementul proiectelor datează aproximativ din perioada celui de-al doilea război mondial, cu toate că geneza ideii de management de proiect poate fi urmărită ipotetic începând cu reforma protestantă din secolul al XV-lea [2]. Erich Verzuh, în *The Fast Forward MBA in Project Management* [3], consideră că momentul care marchează transformarea managementului proiectelor în disciplină și profesie autonomă îl reprezintă derularea Proiectului Manhattan (1942-1946), care avea ca obiectiv construirea bombei atomice. Un proiect de o asemenea anvergură a necesitat o disciplinare a eforturilor umane și materiale și a impus o abordare sistematică a metodelor de management. Proiectul Manhattan a atras atenția asupra necesității de specialiști în managementul proiectului, ca o categorie profesională distinctă de cele implicate în mod tradițional într-un proiect.

Concomitent cu amploarea utilizării practice a proiectelor, în vocabularul de specialitate apar un șir de termeni noi care sunt mențiți să contribuie la dezvoltarea și modernizarea domeniului dat și la adaptarea acestuia la noile realități internaționale. Totodată, aceste noțiuni contribuie la fundamentarea disciplinei de management al proiectelor. Printre acestea se numără noțiunile de bază, precum: proiect, program, managementul proiectelor, și cele adiacente sau complementare, care caracterizează principalele fenomene: portofoliu, studiu de fezabilitate, operație, obiectiv, scop, SMART ș.a. Având în vedere spectrul larg de aplicabilitate a proiectelor, definirea lor de asemenea este foarte variată.

Noțiunea de *proiect* are originea în latinescul *projectum* de la verbul *proicere* – „a arunca ceva înainte”. Inițial, termenul „proiect” a însemnat „ceva ce vine înainte ca altceva să se întâmple” [4]. Ceva îndeplinit în același timp cu proiectul a devenit ceea ce cunoaștem azi ca fiind obiectul proiectului. Folosirea termenului „proiect” a evoluat încet spre a acoperi ambii termeni – *proiect* și *obiect*.

Diversitatea proiectelor existente în practică creează dificultăți în ceea ce privește definirea acestora. Conform opiniei unor specialiști în domeniu, proiectul reprezintă o investiție de resurse pe o perioadă determinată, având ca scop realizarea unui obiectiv sau a unui set de obiective precise. Adesea, acestea sunt asociate în general cu produse și proceduri care sunt realizate pentru prima dată, ori cu proceduri cunoscute, dar modificate [5]. Un proiect reprezintă un demers unic, care are un început și un sfârșit clar, elaborat în vederea realizării unor scopuri bine stabilite, cu respectarea anumitor parametri referitori la costuri, termene și calitate.

Proiectul este constituit dintr-un ansamblu de persoane și alte resurse grupate temporar pentru realizarea unui anumit obiectiv, de regulă, într-o perioadă de timp determinată și cu utilizarea unui buget fixat. De asemenea, proiectul este caracterizat de resurse dedicate, de obiective, de un punct unic de responsabilitate, de limite clare în care se pot încadra resursele, programarea și rezultatele. Este o modalitate utilă de organizare a muncii. Proiectele nu apar fără o intervenție deliberată. Astfel, în literatura de specialitate pot fi întâlnite mai multe definiții oficiale ale conceptului „proiect”:

Conform standardelor *Comisiei Europene*, noțiunea de proiect este definită ca reprezentând „un grup de activități, care trebuie realizate într-o secvență logică, pentru a atinge un set de obiective prestabilite, formulate de client” [6]. Conform *Standardului francez X50 – 105*, „proiectul este un demers specific care permite structurarea metodică și progresivă a realității ce va veni. Proiectul este definit și executat pentru a da un răspuns la nevoile utilizatorului sau ale unui client, implică definirea unui obiectiv și a unor activități de întreprins, folosind resursele date” [7]. De asemenea, *Standardul britanic BS6079* prevede următoarele trăsături pentru un proiect:

- să fie irepetabil;
- să aibă o noutate din punct de vedere managerial;
- să implice risc și incertitudine;
- să aibă rezultate impuse, o calitate determinată, parametri de siguranță;
- costurile să fie clar menționate, iar resursele impuse;
- realizarea se efectuează printr-o echipă constituită în mod special [8].

O altă noțiune prezentă în literatura de specialitate, care caracterizează problematica cercetată, este cea de **program**. Programul este un ciclu sau un set de activități care constituie o abordare integrată pentru îndeplinirea misiunilor și obiectivelor organizației. De asemenea, programul se poate defini ca:

- serie de sarcini specifice intercorelate (proiecte și activități adiționale), conduse în mod coordonat, ce permit realizarea unor obiective în cadrul unei strategii cuprinzătoare și obținerea unor beneficii suplimentare celor care s-ar putea obține prin conducerea lor separată;
- un portofoliu de proiecte selectate și planificate în mod coordonat, astfel încât să se realizeze un ansamblu de obiective definite, cu efect asupra diferitelor inițiative, sau implementând o strategie;
- un proiect complex, eventual foarte amplu, sau un set de proiecte necorelate, legate de un ciclu de afaceri;
- un program destinat să sprijine atingerea unui scop, dar pe o scară mai largă și pe o perioadă de timp mai îndelungată. Spre deosebire de proiecte, activitățile programelor pot acoperi o gamă largă de obiective și se pot extinde atât în spațiu, cât și în timp.

Proiectele sunt adesea unitățile componente ale unor programe, dat fiind faptul că realizarea lor necesită relativ mai puțin timp, iar procesul de realizare a obiectivelor poate fi ușor controlat.

Cele mai obișnuite exemple sunt programele de dezvoltare sau seriile de acțiuni în vederea îndeplinirii unui anumit scop major, sub forma unui set de proiecte independente – programele de dezvoltare economică și de creare a locurilor de muncă. În cele mai dese cazuri, pentru soluționarea și redresarea unei probleme la nivel național sau regional, autoritățile apelează la programe.

Nu mai puțin interes prezintă și noțiunea de **portofoliu**. Portofoliul reprezintă o colecție de programe sau proiecte, precum și alte activități relaționate, care sunt grupate pentru a facilita managementul efectiv al acelei activități, pentru a îndeplini obiectivele strategice impuse de dezvoltatorii programelor sau proiectelor ce alcătuiesc portofoliul respectiv. Managementul portofoliului se referă la centralizarea activităților unuia sau a mai multor portofolii care includ, identifică, prioritizează, autorizează, manageriază și controlează programe și proiecte, pentru a îndeplini obiectivele strategice, specifice impuse. Acesta asigură că programele sau proiectele sunt revăzute pentru a prioritiza alocarea de resurse (inclusiv financiare) și alinierea la organizarea strategică prevăzută. Spre exemplu, pentru redresarea situației precare din domeniul social, se vor întreprinde proiecte și reforme în diferite domenii, iar managementul portofoliului va dirija evoluția generală a acestora.

O altă noțiune prezentă în literatura de specialitate este cea a managementului de proiecte. **Managementul proiectelor** (MP) se definește ca planificarea, organizarea, monitorizarea și controlul tuturor aspectelor unui proiect, precum și motivarea celor implicați pentru a realiza în siguranță obiectivele proiectului, în limita timpului, costului și criteriilor de performanță stabilite [9]. MP a apărut inițial ca un instrument de planificare, coordonare, implementare și control al activităților complexe din proiectele comerciale, industriale, sociale, culturale și politice moderne. Sfârșitul secolului XX, începutul secolului XXI au fost marcate de creșterea

rapidă a utilizării MP ca mijloc prin care organizațiile își realizează obiectivele de dezvoltare. El s-a impus ca domeniu specializat de management, răspunzând necesității de a acoperi cerințe concrete ale practicii privind coordonarea unitară și eficientă a unor activități de mare amploare și complexitate din toate domeniile vieții socioeconomice. MP oferă tuturor instituțiilor instrumente puternice prin care acestea își îmbunătățesc abilitățile de planificare, aplicare și control, precum și modul de utilizare a oamenilor și a celorlalte resurse [9].

Afirmația că viitorul aparține organizațiilor orientate pe proiecte nu constituie o exagerare. Flexibilitatea și adaptabilitatea care caracterizează acest tip de organizație permit permanenta regrupare și reorganizare a resurselor umane și a celor informaționale disponibile. Proiectele reprezintă modalitatea prin care organizațiile se adaptează la contextele ce sunt în proces de schimbare. Ele sunt punctele de stabilitate, iar organizațiile devin fluide, gravitând în jurul acestora. Organizația centrată pe proiecte nu mai este compusă din departamente care activează fiecare pe diferite segmente ale unui proiect [10].

Procesele în cadrul unui proiect reprezintă o sumă de acțiuni, de secvențe corelate care duc la un rezultat concret. În cadrul unui proiect, sau al unei faze de proiect, procesele se suprapun și se intercondiționează reciproc. În literatura de specialitate se vorbește despre ciclul de viață al unui proiect [11]. Astfel, în cadrul proiectelor, subproiectelor sau al fazelor de proiect avem următoarele procese [12]:

a) *Procesele de inițializare* care asigură premisele derulării tuturor activităților de viitor. Ieșirile acestor procese constituie intrări în procesele de planificare.

b) *Procesele de planificare* sunt deosebit de importante pentru atingerea obiectivelor unui proiect. Planificarea reprezintă un proces de bază în cadrul derulării proiectelor. O planificare și o urmărire riguroasă a obiectivelor determinate permit o anumită flexibilitate, asigurând succesul proiectelor. Trebuie de avut însă în vedere ca timpul consumat pentru planificare să rămână în limite rezonabile în raport cu bugetul total de timp al proiectului. În fiecare fază a unui proiect are loc un proces de planificare. Astfel, volumul total al timpului utilizat pentru fiecare fază a proiectului trebuie să fie proporțional pentru a permite decurgerea normală a implementării.

- *Culegerea informațiilor*, sau culegerea datelor, se realizează în scopul de a asigura o imagine cât mai cuprinzătoare asupra situației de la care se pleacă, precum și a tendințelor de dezvoltare în domeniu. Această fază este guvernată de tehnici de prelevare a datelor cunoscute: interviul, chestionarul, observația structurată, studiul multi-moment, notarea individuală, studiul documentelor, evaluări etc. Toate informațiile acumulate se organizează apoi într-un cadru logic pentru a creiona cât mai relevant situația reală din sfera prevăzută.
- Evaluarea, sau *diagnoza*, are ca scop relevarea punctelor tari și slabe ale soluției propuse, detectarea șanselor și a riscurilor (analiza SWOT). Tehnicile cele mai utilizate sunt împrumutate din managementul strategic și al organizării – analiza sistematică a problemei, benchmarking, diagnoza matriceală.
- *Redactarea soluției* este importantă și conține elaborarea de alternative pentru a ajunge, prin comparația avantajelor și a dezavantajelor, la o decizie cât mai rațională.
- *Aprecierea și evaluarea soluției* are ca scop alegerea soluției care corespunde cât mai bine obiectivelor prestabilite de scopul urmărit. Pentru a obiectiviza alegerea soluției sau a deciziei, se folosesc tehnici, cum sunt: analiza cost-utilitate, analiza valorii de întrebuițare, analiza utilității [13].

Definirea obiectivelor proiectului capătă o importanță majoră, pentru că în funcție de acestea se stabilesc strategia și metodele folosite. Conform teoriei manageriale, obiectivele trebuie să fie de tipul „SMART” [14]:

Specifice – pentru a defini foarte clar ceea ce va fi realizat.

Măsurabile – rezultatul obținut trebuie să poată fi măsurat.

Acceptate – de toți membrii echipei.

Realiste – pentru a putea fi îndeplinite.

Timp precizat – stabilirea unui interval de timp realist pentru a le realiza.

Pentru atingerea obiectivelor este întotdeauna nevoie de „puncte fixe” în care se evaluează fiecare pas al proiectului, în scopul introducerii corecțiilor necesare. Aceste „puncte fixe” trebuie să fie parte integrată a unui plan de monitorizare internă, care să permită evaluări intermediare, făcute înainte de finalizarea proiectului.

c) *Procesele de control și monitorizare*. Pentru a fi siguri de respectarea tuturor parametrilor impuși de procesele proiectelor, trebuie să derulăm un control eficient asupra fazelor incipiente ale acestora. Controlul trebuie extins și intensificat în procesul de execuție pe toată durata acestuia și constituie un feed-back al acestuia. Totodată, monitorizarea permanentă a cursului de implementare a proiectului permite evitarea pierderilor de resurse, amplificând șansele reușitei.

d) *Procesele de execuție*. Realizarea obiectivelor de proiect presupune punerea în practică a tuturor măsurilor planificate. În scopul eficientizării acestuia, se derulează mai multe subprocese care contribuie la: distribuția informației, dezvoltarea echipei de proiect, stabilirea necesităților, selecția surselor, administrarea contractului, asigurarea calității, acoperirea integrală a obiectivelor.

e) *Procesele de încheiere* vizează atât predarea rezultatelor beneficiarului, cât și predarea administrativă a proiectului. Postanaliza derulării proiectului este o componentă care capătă o importanță din ce în ce mai mare. Ea asigură atingerea unui standard ridicat de calitate cu costuri reduse în proiectele ce se vor derula în viitor. Experiența acumulată în cadrul unui proiect conduce la evitarea unor greșeli sau disfuncționalități din trecut în proiectele viitoare [15].

Din cele afirmate anterior observăm că un proiect are următoarele caracteristici principale:

- durată limitată – are un început și un sfârșit bine definit;
- programare – implică o varietate de activități, evenimente și sarcini; se bazează pe un program de execuție;
- varietate de resurse – este bazat pe un buget, presupune efortul unor oameni;
- autonomie – reprezintă o întreprindere unică; un proiect diferă de altul printr-un aspect sau altul; are un grad mai mic sau mai mare de autonomie față de activitățile zilnice ale organizației;
- rezultate – are ca scop o schimbare percepută ca durabilă de inițiatorii săi (proiectele creează active, sisteme, scheme de organizare sau instituții care continuă să funcționeze și să aducă beneficii după terminarea sa); are anumite obiective specifice care trebuie atinse; într-un proiect se aplică metode de măsurare a calității [16].

Elementele-cheie care caracterizează un proiect sunt [17]:

scop – proiectul este o activitate cu un set bine precizat de obiective; este destul de complex pentru a putea fi divizat în sarcini care necesită coordonare și control al termenelor, succesiune, cost și performanță; proiectul însuși poate fi coordonat în raport cu alte proiecte ale aceleiași organizații;

ciclul de viață – la fel ca entitățile organice, proiectele trec printr-o etapă lentă de inițiere, cresc apoi rapid, ating apogeul, încep declinul și, în final, se încheie;

interdependențe – adesea interacționează cu alte proiecte; prin operațiunile curente ale organizației; departamentele funcționale ale organizației interacționează între ele într-un mod determinat, iar cu proiectele – în moduri diferite (de exemplu, departamentul de marketing este implicat la începutul și sfârșitul unui proiect, producția – la mijloc, finanțele – la început și sfârșit, contabilitatea – la sfârșit sau la intervale stabilite). O problemă care apare frecvent, în special în cazul când sunt implicate fonduri mari, constă în a interpreta proiectele drept inițiative de sine stătătoare, separate și distincte de celelalte activități ale organizației cărora îi aparțin. În mod normal, o organizație poate fi implicată în același timp în mai multe proiecte. Adesea va apărea necesitatea efectuării de schimburi de resurse între proiecte și celelalte activități, având drept cauză disponibilitatea limitată a resurselor angajate;

unicitate – fiecare proiect conține elemente care îl fac unic; pentru proiectele de construcții sunt mai multe elemente de rutină decât în proiectele de cercetare-dezvoltare, însă un grad de particularizare este caracteristic oricărui proiect; ele nu pot fi reduse la rutină prin însăși natura lor;

conflict – managerul de proiect activează într-o ambianță caracterizată prin conflict; proiectele concurează cu departamentele funcționale pentru resurse și personal și, bineînțeles, cu alte proiecte; cele 4 părți implicate (client, organizația-mamă, echipa proiectului și publicul) pot defini chiar succesul sau eșecul proiectului în moduri diferite.

Formatul de bază sau structura documentelor proiectului sau programului urmărește logica esențială a Cadrului Logic. Elementele-cheie ale proiectului sunt [18]:

1. Sumar – în care se includ toate elementele componente ale proiectului dat. În dependență de specificul proiectului, acestea pot să varieze;

2. Fundamentare: Obiectivele generale ale politicii UE și ale Guvernului (Regiunii de Dezvoltare, legăturile cu programul sau strategia de țară/regională a Comisiei, angajamentul Guvernului de realizare cuprinzătoare a obiectivelor politicii UE);

3. Analiza sectorială și a problemelor, incluzând analiza factorilor interesați (stakeholders);

4. Descrierea proiectului / programului, a strategiei și a obiectivelor de atins:

- Include referiri la experiența trecută și legătura cu activitățile și/sau programele altor organizații de finanțare (donatori);

- Descrie intervenția (sau acțiunea) pe care o propune proiectul, pe următoarea axă logică: obiective generale, scopul proiectului, rezultate, activități, principalii indicatori de verificare;

5. Pre-condiții, Supoziții;

6. Aranjamente/Condiții de Implementare, care presupun:

- Mijloace materiale și umane;
- Proceduri de organizare și implementare;
- Planul (graficul) de desfășurare/implementare;
- Bugetul proiectului/programului, co-finanțare;
- Condiții speciale și măsuri suplimentare ale partenerilor (dacă este cazul);
- Monitorizare și Evaluare;

7. Factori ai calității:

- Participarea beneficiarilor la implementarea proiectului și asumarea de către aceștia a rezultatelor finale;
- Suportul politic;
- Tehnologia corespunzătoare;
- Aspecte socioculturale;
- Egalitatea șanselor pentru bărbați și femei;
- Protecția mediului;
- Capacități instituționale și de management;
- Viabilitate financiară și economică.

Anexa proiectului care cuprinde *Matricea Logică*.

Matricea Logică prezintă substanța unui proiect sau program ce se găsește într-un format coerent și ușor de înțeles. Matricea Logică este un instrument de lucru alcătuit din patru coloane și patru linii, cu ajutorul cărora definim două concepte: 1. *Logica verticală* care evidențiază ceea ce urmează să se realizeze prin proiect, clarifică relațiile cauză-efect și subliniază supozițiile – aspecte exterioare proiectului care nu pot fi controlate de echipa de implementare; 2. *Logica orizontală* urmărește măsurarea efectelor proiectului și a resurselor utilizate în perioada de implementare, prin precizarea unor indicatori de verificare a obiectivelor și a surselor care permit identificarea acestor indicatori [19].

Prima coloană a Matricii Logice este numită „Logica intervenției” (un proiect este considerat o „intervenție”) și stabilește strategia de bază ce fundamentează proiectul. Astfel:

- *Activitățile* (al 4-lea rând, prima coloană) se implementează cu ajutorul mijloacelor materiale și umane („intrările” materiale și umane) mobilizate pe perioada de implementare;
- Urmare a desfășurării integrale a Activităților, se obțin *Rezultatele* (al 3-lea rând, prima coloană);
- Rezultatele îndeplinite conduc la îndeplinirea *Scopului* (al 2-lea rând, prima coloană);
- Scopul îndeplinit al proiectului contribuie la îndeplinirea parțială a *Obiectivelor Generale* (primul rând, prima coloană).

În practica curentă, Rezultatele, Scopul și Obiectivele Generale sunt denumite generic „obiective”. Cele patru niveluri ale obiectivelor din „Logica intervenției” (rândurile 1,2,3,4, prima coloană din Matricea Logică) sunt definite astfel:

1. *Obiectivele Generale* ale proiectului/programului sunt obiective de amploare (ex.: Nivel ridicat de dezvoltare socioeconomică, șomaj scăzut) și vizează beneficii importante și pe termen lung pentru comunitate. Acestea fac legătura între proiect/program și politicile naționale și regionale sau sectoriale de dezvoltare ale guvernului și ale donatorului, evidențiind contribuția acestora la îndeplinirea obiectivelor politicii UE. Obiectivele generale propuse vor fi doar parțial îndeplinite prin proiectul propus, care va furniza o contribuție la atingerea lor. Obiectivele Generale pot fi îndeplinite ca urmare a implementării mai multor proiecte sau programe.

2. *Scopul proiectului* (ex.: Capacitate managerială sporită) este obiectivul central, care trebuie îndeplinit prin implementarea proiectului. Este de așteptat ca scopul proiectului să producă efecte după încheierea proiectului. Scopul trebuie să se adreseze problemei centrale și să fie definit în termeni de beneficii durabile pentru grupul (grupurile) de beneficiari. Totodată, scopul trebuie să aducă beneficii echitabile pentru femei și bărbați din cadrul grupului (grupurilor) țintă și ale beneficiarilor finali fără a face discriminare pe anumite criterii prevăzute de drepturile omului. Un proiect poate avea numai un singur Scop. Un proiect cu mai multe

Scopuri ar fi un proiect excesiv de complex, care ar întâmpina dificultăți de management. Formularea clară, concisă a Scopului unui proiect sau program poate contribui decisiv la succesul acestuia.

3. *Rezultatele* sunt „produsele” activităților desfășurate în perioada de implementare a proiectului, iar realizarea lor conduce la îndeplinirea Scopului proiectului, ceea ce înseamnă că încep să apară beneficiile durabile pentru grupurile țintă și beneficiari;

4. *Activitățile* (ex.: Reabilitarea spațiului, dotare, punerea în funcțiune a tehnicii de calcul, organizarea cursurilor de formare) sunt acțiuni care trebuie să se desfășoare folosind resursele materiale și umane (mijloacele), pentru a produce rezultatele propuse în cadrul proiectului sau programului. Activitățile (cauza) se află în relația cauză–efect cu Rezultatele (efect).

Coloana a doua se referă la Indicatorii de verificare a obiectivelor (IVO) care descriu, în termeni cantitativi și calitativi, în ce măsură au fost îndeplinite:

- Obiectivele Generale ale proiectului;
- Scopul proiectului;
- Rezultatele proiectului.

Mijloacele materiale și umane (numite intrări sau «inputs» în limba engleză) sunt resursele necesare desfășurării activităților planificate în proiect și se găsesc plasate în rândul patru, coloana a doua. În această casetă trebuie prezentată estimarea resurselor necesare. De notat că în Matricea Logică nu există indicatori pentru activități.

Coloana a treia descrie sursele de verificare (ex.: Raportul anual al Camerei de Comerț și Industrie, Rapoarte ale Agenției pentru Ocuparea Forței de Muncă etc.), indică unde și sub ce formă pot fi găsite informațiile despre îndeplinirea Obiectivelor Generale, a Scopului și Rezultatelor (măsura îndeplinirii acestora este dată de Indicatorii de Verificare a Obiectivelor). Costurile și sursele de finanțare (Comunitățile Europene, Guvernul național, Banca Mondială, BERD etc.), conform bugetului proiectului, sunt plasate în rândul de la baza coloanei a treia a Matricii Logice.

Coloana a patra reflectă supozițiile și pre-condițiile din cadrul proiectului [20].

În *Faza de analiză* constatăm că implementarea unui singur proiect nu poate conduce la îndeplinirea tuturor obiectivelor identificate în Arborele obiectivelor. De aceea, conform strategiei de proiect alese, unele obiective, prezente în Arborele obiectivelor, rămân în afara proiectului, nefiind incluse în Logica intervenției pentru proiectul propus (ex.: Implicare sporită la nivel local; Comunicare eficientă între actorii locali, Acces sporit la credite). Acestea ar putea, însă, influența implementarea proiectului și durabilitatea rezultatelor ce vor fi produse, dar se situează în afara controlului echipei de management [21]. Ca urmare, aceste obiective și altele asemănătoare lor pot fi considerate drept condiții externe sau factori externi proiectului și trebuie avute în vedere ca Supoziții, pentru ca propunerea de proiect să aibă succes. Locul lor este în a patra coloană a Matricii Logice. Supozițiile reprezintă răspunsul la întrebarea: „Ce factori externi nu sunt influențați de implementarea proiectului, dar ar putea influența implementarea și durabilitatea acestuia?”

Formatul de mai sus reflectă etapele parcurse până la faza de formulare a proiectului sau programului, inclusiv. În fazele de implementare, monitorizare și de evaluare (intermediară sau finală), acest format nu suferă modificări semnificative.

În concluzie putem afirma cu certitudine că proiectele au devenit un element indispensabil al politicii tuturor instituțiilor, indiferent de nivelul și complexitatea lor. Flexibilitatea elementelor componente ale acestora le permit de a fi utilizate cu succes atât în sfera economică, cât și în cea socială și politică. Realizarea oricărui obiectiv necesită anumite resurse (timp, bani, forță de muncă ș.a.), iar determinarea raporturilor dintre acestea, conform standardelor unui proiect, permite evitarea cheltuielilor suplimentare, prevederea mai multor scenarii posibile ale evoluției evenimentelor și determinarea ariei de manevră a persoanelor implicate în realizarea proiectului. Totodată, Matricea Logică a proiectului oferă cadrul general corespunzător în care, fiind introduse după elementele necesare, se poate determina viabilitatea proiectului. Un alt avantaj al utilizării proiectelor este posibilitatea de a determina clar obiectivele de realizat și repartizarea rațională a resurselor în timp și spațiu, fapt ce permite monitorizarea evoluției implementării acestuia. Evaluarea ce se realizează la finele proiectului sau ale unei etape permite calcularea tuturor reușitelor și eșecurilor, iar în caz de necesitate – modificarea corespunzătoare a mersului procesului. Astfel, proiectul poate fi numit cu certitudine instrumentul cheie al politicilor din toate domeniile vieții sociale la etapa actuală, care permite sistematizarea și monitorizarea tuturor eforturilor depuse pentru realizarea obiectivelor înaintate.

Referințe:

1. Bârgăoanu A. Managementul proiectelor: Curs. - București: Comunicare, 2006, p.3.
2. Matauan G. Considerații teoretice asupra gestiunii proiectelor // Analele Universității din Oradea, Tom IX, 2000.
3. Verzuh E. Portable MBA in Project Management, 2004, p.123.
4. Institute, Project Management. A Guide to the Project Management Body of Knowledge. 4 Edtn, PA, USA: Project Management Institute, 2009, p.15.
5. A Guid to the Project Management Body of Knowledge, 2000 Edition, Project Management Institute, p.4.
6. Project Cycle Management (Manual, Handbook), European Commission. Europe Aid Co-operation Office, Brussels, 2002.
7. Courtot H. La gestion de risques dans les projets. - Paris: Collection Gestion,Economica, 2001, p.24.
8. British Standards Institute, BS 6079-1:2002 Project Management. Guide to Project Management. British Standard Institute. - London, 2002, p.62.
9. Albers H. Principles of Management: A Modern Approach. John Wiley & Sons, 1990, p.5-15.
10. Mowshowitz Abbe. The Switching Principle in Virtual Organization.Vol.1, no.1: Organizational Virtualness, 2000, p.34.
11. Turner J., Simmister J. Manual Gower de Management de Proiect. - București: Codecs, 2004, p.434-445.
12. Mocanu M., Schuster C. Managementul proiectelor. - București: ALL Beck, 2004.
13. Szuder A. Managementul proiectelor: Ghid pentru elaborare și managemntul proiectelor europene. - București: Bren, 2001.
14. Project Cycle Management (Manual, Handbook), European Commission. Europe Aid Co-operation Office. - Brussels, 2002, p.15.
15. Managementul ciclului de proiect: Manual. - București: Blueprint International, 2003, p.8.
16. Szuder A. Managementul proiectelor: Ghid pentru elaborare și managemntul proiectelor europene. - București: Bren, 2001, p.24.
17. Institute, Project Management. A Guide to the Project Management Body of Knowledge. 4 Edtn, PA, USA: Project Management Institute, 2009, p.38.
18. Managementul ciclului de proiect: Manual. - București: Blueprint International, 2003, p.10.
19. Ibidem, p.24.
20. Ibidem, p.25.
21. Institute, Project Management. A Guide to the Project Management Body of Knowledge. 4 Edtn, PA, USA: Project Management Institute, 2009, p.45.

Prezentat la 22.06.2010

**DEMERSUL INTERDISCIPLINAR AL METODOLOGIEI DREPTULUI:
VALENȚE TEORETICO-PRAGMATICE****Rodica CIOBANU***Catedra Teoria și Istoria Dreptului*

The article emphasizes the specifics of methodology of law regarding the theoretical and the practical level. Using theoretical framework, the author posts that every practitioner (attorney at law, judge, notary) has a specific reasoning when acting as a professional. By this, the author reveals the theoretical-pragmatical utterance of the study of methodology of law. Obviously, law practicing requires a good knowledge of law itself. The methods of law creation and application supposes a certain manner of law knowledge. That means recourse to methodology of law in any case.

*„Cine nu are caracter, trebuie să aibă măcar metodă”
(Albert Camus)*

Din antichitate până în prezent încercăm să înțelegem fenomenele naturale și cele sociale apelând la concepte și noțiuni, deduse din experimente și din observarea naturii și a societății, momente care ne permit simplificarea înțelegerii lumii din jur prin realizarea unei structuri organizate a cunoștințelor noastre, pentru ca acestea să devină modele științifice sau ceea ce numim noi teorii științifice. Fiecare dintre acestea avându-și originea în cadrul unuia dintre domeniile științifice – științe naturale, sociale sau umanistice. Totodată, cunoscut fiind faptul că științele sunt supuse, în timp, segmentării și inegrării, procese ce contribuie la apariția a noi orizonturi științifice, devine necesară revenirea asupra discuțiilor ce vizează statutul științific al științelor contemporane, în special în momentul în care încercăm o argumentare teoretico-pragmatică a unui domeniu, cum este cel al metodologiei dreptului.

Pentru început considerăm că statutul științei vizează mai întâi redefinirea conceptului însuși de știință (impusă de scientizarea tehnologiei și de impactul asupra socialului), iar, pe de altă parte, restructurarea discursului științific marcat de globalitatea, interdisciplinaritatea și centralitatea cunoașterii teoretice [1]. Paradigmele științei actuale, centrate pe complementaritatea demersurilor și interdisciplinaritatea domeniilor referențiale, acordă un loc deosebit perspectivelor multidimensionale integratoare.

Savanții contemporani (Feyerabend, Wittgenstein, Kuhn etc.) solicită studiul științei nu doar ca o structură cognitivă, ci și ca „o practică normativă”, social întemeiată. Prin aceasta se indică posibilitatea reconceptualizării și reproblematicării temelor epistemologice. Demersul interdisciplinar asupra unui fragment al realului ar necesita formularea unor explicații în termenii unui limbaj categorial comun, formularea și constituirea unui sistem unitar de concepte. Pentru un astfel de demers se solicită un limbaj mai puțin abstract, direct, relevant pentru structurile sale specifice. „Un asemenea aparat conceptual este necesar și pentru realizarea unei sinteze interdisciplinare la nivelul metaștiinței actuale” [2].

În consecință, dacă particularizăm discuția, prin referire la știința dreptului, atunci aceasta ar trebui să ia în calcul momentele menționate anterior. Căci dreptul, în general, este rezultatul evoluției societății în cele câteva mii de ani de când a apărut. Așa se face că astăzi dreptul lucrează cu concepte și instituții, cu definiții și principii statornicite de-a lungul timpului. Fenomenele realității, în general, și ale realității juridice, în special, sunt deosebit de complexe. Din această cauză metode diferite evidențiază aspecte diferite ale aceluiași fenomen. O cunoaștere completă reclamă folosirea mai multor metode, ba chiar a unui complex metodologic. Fapt ce determină necesitatea existenței unei metodologii juridice.

Metodologia este știința sau teoria generală a metodelor cunoașterii, iar în calitate de metametodă – teorie a metodelor folosite. În viziunea lui Kant, metoda trebuie să fie, pentru a fi numită ca atare, un procedeu după principii.

Metodologia ca știință cuprinde o problematică vastă, complexă și controversată. Ea trebuie să găsească răspunsuri la un șir de întrebări, cum ar fi: cine ghidează o analitică a metodei, în vederea aplicării ei; ce relație există între obiectul cercetat, metodă și agentul cunoscător; care sunt limitele unei metode și care sunt atitudinile noastre față de interacțiunile dintre metode; există o metodă generală, care le fundamentează pe

celelalte; care este natura relației teorie-metodă? etc. [3]. Este important a menționa că între metodologia generală și metodologiile particulare, cum ar fi, spre exemplu, metodologia dreptului, avem un raport de intercondiționare.

În această ordine de idei, metodologia juridică, după cum consideră și Z.Ziembinski, poate fi practică în două moduri: unul *descriptiv*, prin descrierea faptelor care ne-ar putea duce la obținerea unor rezultate valide, și unul *normativ*, prin formularea unor norme de fundamentare a teoriilor și prescrierea inferențelor care trebuie folosite pentru a ajunge la un rezultat. Spre deosebire de metodologia descriptivă, cu caracter de recomandare facultativă, cea normativă se impune ca obligatorie, deoarece în cazul unor legi sau raporturi juridice legiuitorul a prevăzut și modul în care acestea trebuie să fie interpretate.

Pentru clarificarea acestor lucruri, metodologia juridică vine să îndrepte pașii celor care doresc să intre în esența dreptului și să îi familiarizeze cu unele rigori juridice. Metodologia juridică ne deschide calea înțelegerii dreptului și a rigorilor sale științifice [4].

În ceea ce privește statutul epistemic al metodologiei juridice, acesta poate fi și trebuie determinat în dependență de obiectul său de studiu specific, care rezultă din concepțiile de bază ale domeniului și este parte componentă a științei. Preocupări de definire a metodologiei juridice și de analiză a metodelor cercetării științifice a dreptului sunt prezente în literatura juridică. Într-un șir de lucrări este expusă opinia că metodologia juridică poate să apară ca o știință despre știința dreptului, care dezvăluie aspecte dintre cele mai importante: modul cum lucrează omul de știință, regulile științei dreptului, caracterul său etc.

În literatura de specialitate întâlnim diverse unghiuri de vedere expuse asupra metodologiei dreptului. Pentru A.B. Vengherov, „metodologia reprezintă totalitatea metodelor, mijloacelor, operațiilor activității de cercetare și cunoștințele despre acestea” [5]. V.H. Korelischi consideră că „metodologia dreptului este un domeniu independent al științelor juridice, în cadrul căruia sunt analizate condițiile și formele cunoașterii științifice a statului și dreptului, fundamentele, principiile și metodele cercetărilor de natură juridică” [6]. Pentru R.H. Makuev metodologia dreptului este știința despre metodele și mijloacele științifice ale studiului legităților apariției, funcționării și dezvoltării statului și dreptului, a principiilor care stau la baza cercetării obiectului teoriei statului și dreptului [7].

V.N. Hropaniuc definește metodologia dreptului în felul următor: „o totalitate de principii logice și specifice de creație și cercetare a legităților generale și fundamentale de apariție și dezvoltare a fenomenelor juridico-statale” [8]. Încercând să identifice conținutul disciplinei „*metodologie juridică*”, N.Popa și A.Răducanu afirmă că ea cuprinde patru mari componente: *logica juridică*, *logica judiciară*, *tehnica juridică* și *artele juridice* [9].

Mircea Manolescu consideră că metodologia juridică ar fi sistemul care organizează legăturile dintre apele adânci – uneori liniștite, alteori tumultuoase – din diferite regnuri juridice, aflate la atât de deosebite niveluri și cu mare accidente de teren între ele [10].

Obiectul metodologiei îl constituie raporturile, legăturile, relațiile ce se stabilesc între diferite metode în procesul complex de cercetare științifică a dreptului. Adică, este vorba nu atât despre metode în sine, cât despre raporturile dintre acestea și rezultatele obținute. Deci, **Metodologia** este ansamblul operațiunilor intelectuale ce constau în aplicarea principiilor, metodelor, procedeele tehnice, cu ajutorul cărora se studiază dreptul în întreaga sa complexitate.

În domeniul dreptului, spre deosebire de altele, nu este nevoie de o schematizare logică rigidă a metodelor. M.Virally [11] consideră că metodologia juridică trebuie să satisfacă anumite cerințe, care pot fi sintetizate în următoarele:

Neutralitatea, prin care metodele trebuie să asigure neutralitatea domeniului, legată indisolubil de orice demers științific. Ele nu trebuie să ne împingă cu necesitate spre rezultat prefigurat în scop partinic.

Coerența, care presupune că ele trebuie să conducă spre obținerea unei imagini coerente a ordinii juridice și să rezolve contradicțiile specifice sistemului juridic.

Simplicitatea – materia dreptului este deosebit de complexă, dar din această complexitate trebuie să fie desprinse construcții limitate care să permită aplicarea lor rapidă și fără nici un echivoc.

Verificabilitatea – toate propozițiile obținute cu ajutorul unei metode să poată fi verificate. Nu sunt rare cazurile când diverse explicații sunt simple afirmații.

În general, analiza tuturor opiniilor expuse de specialiști asupra termenului „metodologia dreptului” denotă că toți autorii expun păreri asemănătoare, în baza cărora putem concluziona că metodologia dreptului este

necesară pentru o abordare cât mai exhaustivă și multilaterală a realității juridice în procesul de dezvoltare a statului și dreptului ca sistem științific integru.

Practic, acest cadru al discuției oferă răspunsuri la anumite întrebări, cum ar fi: De ce are nevoie un judecător, un avocat, un notar, un consultant juridic, un profesor universitar ca să-și practice meseria? Cum reușește fiecare dintre aceștia să realizeze acest lucru? Aceste două întrebări ne conduc la ideea necesității existenței unei căi, a unui drum pentru practicarea meseriei de jurist. Ceea ce include drumul, calea, atât la nivel teoretic, cât și practic, înseamnă necesitatea de a recurge la metodă.

Pentru început, devine necesară explicarea conceptului de metodă. În cadrul filosofiei, termenul „metodă” este definit ca demers rațional al spiritului uman asupra realității în întregime sau a unui fragment de realitate, astfel încât putem generaliza că o metodă este modalitatea dirijării gândirii, un ansamblu de demersuri raționale urmate pentru a ajunge la un scop.

Într-o accepțiune generală, am putea spune că metodă înseamnă „o manieră de a conduce gândirea, un ansamblu de demersuri raționale urmate pentru a realiza un anumit scop” [12]. Deci, ideea de metodă a fost și este un drum, o cale, o totalitate de reguli necesare de a fi urmate în procedeele spiritului.

În mod particular, dacă ne referim la existența unei probleme puse în fața unui jurist, atunci este necesar de a recurge la anumite eforturi intelectuale, operații logice și anumite mijloace materiale pentru a găsi soluții eficiente. Îndată ce a fost pusă problema, el, juristul, recurge la diverse metode, fapt ce îi oferă mai multe șanse pentru a găsi soluții corecte, rapide și eficiente. În acest context, menționăm că prin termenul „metode” înțelegem un ansamblu de operații intelectuale (ce pot consta din principii, norme) care sunt folosite pentru atingerea unuia sau a mai multor obiective privind cunoașterea unui fenomen. În acest scop, pot fi folosite și anumite procedee tehnice, care sunt unelte auxiliare ale metodelor, dar acestea nu trebuie confundate cu metodele.

Iar aderarea la anumite metode are la temelie, ca factor decisiv, anumite considerente pragmatice, fapt determinant, în primul rând, pentru a estima corect șansele de soluționare corectă a unei probleme. Or, cel care nu recurge la nici o metodă poate că găsește răspunsul la întrebarea pe care și-o pune, sau care îi este pusă, poate să găsească soluția problemei, dar aceasta este întâmplarea, a avut norocul de a găsi soluția corectă. Pe când cel care recurge la metodă are mult mai multe șanse de a soluționa corect, eficient și rapid problemele pe care le întâlnește.

În al doilea rând, trebuie să recurgem la metodă și din considerente de natură economică. Deoarece ceea ce obține o persoană prin eforturi maxime, alta poate să obțină exact aceleași rezultate prin eforturi minime. Cei ce acționează în lipsa unei anumite metode vor oscila între căutarea de instrumente, mijloace, timp etc. pentru a găsi soluții. Pe când cei ce au conștientizat din start necesitatea și utilitatea unei anume metode vor economisi eforturi, timp și mijloace. Economia întotdeauna a dat tribut timpului: orice problemă ce apare trebuie soluționată cât mai rapid. Mai mult decât atât, dreptul se subordonează schimbărilor în timp, care însoțesc schimbările ce se realizează odată cu dezvoltarea societății. Odată cu aceste schimbări soluțiile la probleme similare devin diferite.

Adesea prioritară este nu soluția oferită unei probleme, ci metoda prin care s-a ajuns la această soluție. Mulți pot să-și pună întrebarea: de ce se întâmplă acest lucru? Răspunsul la această întrebare este determinat, în special în cadrul dreptului, de diversitatea problemelor ce sunt formulate și de faptul că soluțiile valide date unei probleme sunt foarte rar utile și valabile în soluționarea unui alt caz, a altei probleme similare celei dintâi. Din momentul în care s-a stabilit că drumul către adevăr este mai prețios decât însăși stăpânirea lui, problema căilor pe care cugetarea le urmează și a mijloacelor pe care le folosește a devenit importantă.

Astfel, pe lângă ajunsurile utilizării metodologiei la nivel teoretic, în practica juridică, utilizarea metodei oferă posibilitatea soluționării corecte, rapide și constructiv a unei probleme.

În acest sens, a utiliza metoda semnifică a ține cont de câteva momente importante:

- formularea foarte clară a așteptărilor și a obiectivelor de realizat;
- estimarea corectă a volumului de eforturi intelectuale, a mijloacelor materiale și a mecanismelor necesare pentru atingerea scopului urmărit;
- evaluarea demersurilor de natură rațională, a modului de aplicare în practică a acestora într-o anumită consecutivitate logică.

O întrebare firească ce poate să apară este următoarea: de ce anume este necesar să însușim metodologia și să utilizăm metoda în activitatea noastră (de ce e necesar a acționa metodic)? Răspunsul este următorul:

în primul rând, pentru a mări șansele soluționării problemei puse, pentru a ajunge la soluția problemei nu din întâmplare, ci conștientizând operațiunile și pașii efectuați. A acționa metodic, menționăm o dată în plus, înseamnă a acționa cu economie de mijloace, resurse, instrumente și, desigur, timp, deoarece metoda presupune gândirea și organizarea logică a unei probleme de soluționat.

Pe de altă parte, a deprinde și învăța o metodă de raționalizare asupra unei probleme în schimbul soluției finale a acesteia este, fără îndoială, recomandabilă, ținându-se cont de diversitatea situațiilor juridice și de variabilitatea acestor situații, precum și de dinamica ridicată a procesului de modificare continuă a normelor juridice, fapt ce generează particularități și specificul fiecărei situații de drept în parte. Totodată, specialistul va fi pus în imposibilitate de fiecare dată când vor apărea noi reguli, noi elemente în problema cu care se confruntă (în cazul în care acesta a preferat învățarea unei soluții și nu o metodă de a judeca și acționa).

Metoda trebuie învățată pentru că societatea are nevoie de juriști apți să aducă/găsească soluții adecvate la problemele noi. Și aici am putea invoca și afirmația lui J.-L. Bergel [13], care menționează că pentru un jurist este mult mai bine să aibă un cap foarte organizat decât un cap foarte plin.

Realizând o introspecție în problematica juridică, trebuie să ne întrebăm asupra felului în care se pun problemele juridice; or, alegerea metodei este în raport direct cu tipul problemei propuse. Astfel, acestea țin fie de elaborarea dreptului, fie de aplicarea acestuia, corespunzându-le metoda creării, aplicării dreptului și metoda inventării dreptului (în sensul latin al acestui termen – de descoperire, cercetare). Diferența dintre perspectiva creării dreptului și aplicării dreptului este foarte mare. În primul caz, esența este de a modifica stocul de reguli existente prin: crearea unor noi reguli, modificarea sau stingerea celor existente. În cel de al doilea caz, se rezumă la utilizarea ansamblului de reguli în vigoare pentru a soluționa o problemă juridică.

Din alt punct de vedere, o problemă juridică poate fi evaluată din perspectiva logicii, astfel existând posibilitatea de a ține cont de două aspecte pe care problema juridică le poate lua:

Fie că un fapt (f) este deja realizat (a) – un comportament a fost adoptat – sau se va realiza (b) – un comportament este proiectat spre realizare. Se pune întrebarea: care sunt consecințele (c) juridice ale acestor două situații –

$$\begin{array}{l} f(a) \longrightarrow c ? \\ f(b) \longrightarrow c ? \end{array}$$

Un exemplu pentru prima situație ar fi cazul în care un individ semnează un contract de locațiune, iar plata (pentru chirie) este fixată la o sumă n ce trebuie achitată lunar. Respectiv, consecința ar fi că individul (locatarul) va trebui să achite fără întârziere, lunar, chiria respectivă locatorului. În situația proiectării unui comportament viitor, spre exemplu, locatarul nu predă la timp bunul închiriat sau refuză să îl întoarcă, acesta va fi ținut să repare prejudiciul cauzat și să execute obligația de predare (art.884 CC RM).

Sau: fie că se dorește obținerea unui anumit rezultat determinat (r) și întrebarea este: ce fapte trebuie realizate (f) pentru a obține acest rezultat –

$$r \longrightarrow f ?$$

Eu îmi doresc ca interesele mele să fie reprezentate în anumite instanțe și pentru o anumită perioadă de o persoană X . Pentru aceasta eu trebuie să întocmesc o procură, prin care să atest împuternicirile ce i le confer subiectului respectiv în reprezentarea intereselor mele (art.252 CC RM).

În cele din urmă, vom constata că regulile juridice – cel puțin cele care prezintă un interes practic pentru particulari (cele care autorizează, impun sau interzic un anumit comportament subiecților), au o structură comună, de altfel, și identică celei a legilor fizice, biologice, chimice: dacă un anumit fapt se produce, vor rezulta anumite consecințe juridice, după formula judecătorească de tip implicativ „dacă..., atunci...”

Ex.: Codul civil, art.886 alin.(3): „Dacă în folosirea bunului închiriat au apărut piedici din vina locatarului, [atunci] acesta nu va fi exonerat de plata chiriei.”

Codul familiei, art.66 alin.(3): „Dacă instanța judecătorească va stabili că nici părinții și nici persoanele la care se află copilul nu sunt în stare să asigure întreținerea, educația și dezvoltarea adecvată a copilului, [atunci] ea va obliga autoritatea tutelară să transmită copilul unei instituții de stat și să-l ia la evidență, asigurându-i în continuare apărarea drepturilor și intereselor legitime.”

Aceste exemple accentuează încă o dată structurarea normelor după principiul fapt-condiție și fapt-consecință, adică, revenind la logică, ia forma unui raționament ipotetic. Totuși, fără îndoială, nu toate regulile sunt formulate exact în așa mod, dar, în general, ele pot fi rescrise în dependență de acest mod, aplicând acest model.

Ex.: Codul familiei, art.63 alin.(1): „În cazul când părinții locuiesc separat, domiciliul copilului care nu are vârsta de 14 ani se determină prin acordul părinților”. Regula poate fi facil rescrisă după modelul „dacă părinții unui copil, care nu are încă 14 ani, locuiesc separat, *atunci* domiciliul acestuia se stabilește prin acordul părinților.”

Astfel, a aplica dreptul în aceste situații consistă în a vedea dacă faptul realizat/proiectat este reglementat de norma de drept în vigoare. Și în cazul în care este reglementat, care sunt consecințele juridice prevăzute de regula de drept pentru adoptarea unui astfel de comportament:

$$f \longrightarrow [F \longrightarrow C] \longrightarrow c ?$$

În egală măsură semnifică a se vedea dacă rezultatul scontat/prevăzut este reglementat de norma juridică ca consecință a unui anumit fapt:

$$r \longrightarrow [R \longrightarrow F] \longrightarrow f ?$$

Normele juridice stabilesc relații între fapte și anumite consecințe juridice. Problema aplicării dreptului este de a face să apară relații între fapta realizată/proiectată și consecințele ei juridice, sau între rezultatul juridic dorit și faptele prevăzute de norma de care sunt legate aceste rezultate. Prima fațetă de aplicare a dreptului, din perspectiva stabilirii consecințelor în drept ale unor comportamente, ține în mare parte de activitatea judecătorilor, pe când, *a contrario*, notarul, avocatul, juristul unei întreprinderi sunt cel mai des chestionați asupra a ceea ce trebuie de realizat pentru a ajunge la un anumit rezultat, ceea ce corespunde celei de a doua fațete a procesului de aplicare a dreptului. De notat, totuși, că pentru elaborarea dreptului, precum și pentru aplicarea lui se impune a se începe întâi de toate prin cunoașterea esenței acestuia.

Aplicarea dreptului solicită, în mod evident, o bună cunoaștere a acestuia. Metoda creării și aplicării dreptului presupune, în cele din urmă, o anumită modalitate de cunoaștere a dreptului. Andre Lalande [14] definește metoda ca fiind un program ce organizează în avans o anumită ordine de operațiuni care urmează a fi îndeplinite și care semnalează erori spre a fi evitate, în vederea atingerii rezultatului determinat; acesta, la rândul său, trebuie să fie susținut de cunoștințe corecte, profunde și complete ale dreptului. De fiecare dată când trebuie pusă la punct și desăvârșită o anumită metodă, se are în vedere a face inventariul operațiilor ce trebuie îndeplinite, a enumera instrumentele de care se dispune și a stabili o ordine de realizare a acestor operațiuni, într-o manieră ce să permită soluționarea cât mai corectă și cât mai rapidă a problemei înaintate, în speță: a cunoaște, în termeni rezonabili pentru studiul dreptului, noțiunile, mecanismele și principiile fundamentale ale dreptului și a obține această cunoaștere complexă așa cum ar fi ea necesară pentru a o putea aplica și aprofunda pe parcursul vieții de jurist.

Pentru cei care doresc să cunoască dreptul din perspectiva invenției și aplicării dreptului, precum și cea a utilizării lui în practica lor profesională, o primă regulă ar fi să nu facă altceva decât să studieze și să participe la viața de grup, fiind membri activi ai societății din care fac parte. Or, aplicarea dreptului, în special practica dreptului, fac apel și la alte instrumente în afara celui de cunoaștere a dreptului, cum ar fi: cunoașterea psihologiei umane, a realităților politice, sociale, economice, precum și la calități individuale de caracter: spirit de inițiativă, decizie, perseverență, organizare. Toate acestea se obțin în baza unor cursuri suplimentare și, desigur, în baza experienței personale. Astfel, combinând toate aceste momente: studiul serios și tendința de acumulare a experienței, studentul, individul va căpăta atât cunoștințe, competențe, cât și calități, aptitudini indispensabile practicii profesionale juridice viitoare.

În această ordine de idei, vom nota, în concluzie, că un studiu universitar serios al dreptului, în general, și al metodologiei, în special, comportă trei operațiuni complexe: **Înțelegerea, Învățarea și Utilizarea (Reproducere și Producere)** [15].

A înțelege semnifică a integra în setul de cunoștințe și în spiritul propriu o realitate conceptualizată, în cazul nostru – realitatea juridică. Raportând la ideea de drept, a înțelege înseamnă a sesiza, a conștientiza noțiunile juridice, instituțiile, regulile de drept, maniera în care ele se aplică și „mecanica juridică”. Totodată, pentru a înțelege, se impune a proceda într-un mod anume: 1) trebuie să îți formezi o viziune globală asupra a tot ce este în subiectul discutat (acesta ar trebui să fie obiectivul prezenței la cursuri, adică a ieși de la curs având în cap substanța a ceea ce a fost predat); 2) un al doilea demers este de a analiza ceea ce trebuie cunoscut. Analiza dată presupune mai multe acțiuni succesive, printre care importantă devine până și sesizarea sensului fiecărui

cuvânt, adică a vedea și a ști foarte clar realitatea ce o evocă. O deosebită atenție, spre exemplu, trebuie acordată expresiilor latine, care sunt amplu utilizate, necesară fiind relevarea concretă a informației ce o poartă acestea. A sesiza sensul fiecărei fraze, deoarece ideile sunt exprimate în fraze, precum și întreg dreptul se conține în fraze ce exprimă reguli. Frazele nu sunt nimic altceva decât relații între cuvinte, și aceste relații, descoperite prin analiză, exprimă și ele realități, judecăți, principii ce trebuie înțelese; 3) un ultim demers este cel de a stabili legătura dintre idei, independent de cuvintele utilizate, este demersul sintetic (a face analiza celor studiate). Această modalitate de înțelegere – prin formarea unei imagini globale asupra materiei, analiză, sinteză – va oferi comprehensiunea minimă, dar indispensabilă a dreptului.

Cea de-a doua componentă – *învățarea* semnifică a ști, a fi posesorul modalității de utilizare a unui instrument, a unei tehnici și implică a apropria cunoștințele învățate (a le face ale sale); semnifică a avea o viziune completă asupra unui fenomen, a-i cunoaște elementele, cauzele, efectele, rațiunile de existență, tot din ce el constă. Studiul trebuie să aducă individul la acea posesie personală a tot ceea ce semnifică dreptul.

În final, înțelegerea și învățarea conduc la *utilizare*. Adică, studiul dreptului îi aduce pe subiecții implicați în ipostaza de a reda, utiliza aceste cunoștințe de drept acumulate. Din perspectiva noastră, acest lucru se realizează prin *reproducere* și *producere*: reproducerea – o primă modalitate de exploatare a cunoștințelor (ex., examenul), prin care subiectul confirmă că el a stocat în memoria sa informațiile necesare și suficiente pentru a permite inteligenței sale juridice de a funcționa corect și eficient; producerea – demonstrarea cunoașterii dreptului prin soluționarea problemelor de drept, utilizându-se cunoștințele acumulate. Realizarea acestei ultime acțiuni implică obligatoriu și un înalt nivel de expresie orală și scrisă.

În concluzie, studiul dreptului în stilul expus anterior, prin înțelegere, învățare și utilizare, presupune un efort de durată și implică o maturizare lentă dar progresivă în domeniu, care, însă, va oferi, cu siguranță, obținerea tuturor calităților necesare pentru practicarea profesionistă a dreptului, iar un loc aparte în conștientizarea, practicarea etc. a tot ceea ce presupun noțiunile de specialist în drept, profesionist în drept va reveni metodologiei dreptului.

Referințe:

1. Roventă-Frumușanu D. Semiotica discursului științific. - București: Editura Științifică, 1995, p.3-11.
2. Pârvu I. Introducere în epistemologie. - Iași: Polirom, 1998, p.13 și urm.
3. Craiovan I. Metodologia dreptului. - București: Universul Juridic, 2005, p.28.
4. Tănăsescu E.S., Deaconu S. Drept constituțional și instituții politice. Caiet de seminarii. Ed. a II-a. - București: ALL Beck, 2002, p.5.
5. Теория государства и права. Часть 2. - Москва, 1986, с.16.
6. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов и факультетов // Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. - Москва: Группа ИНФРА М-НОРМА, 1997, с.9.
7. Теория государства и права. - Орел: ОРАГС, 2005, с.28.
8. Теория государства и права. - Москва, 1996, с.21.
9. Popa N., Răducanu A. Quelques considerations sur la notion de la méthodologie juridique // Analele Universității București. Seria Drept, 1983, nr.2, p.34.
10. Manolescu M. Teme pentru metodologia juridică privită ca disciplină autonomă. - București, 1946
11. Virally M. La pansee juridique. Librairie generale de droit et de jurisprudence. - Paris, 1960.
12. Delnoy P. Elements de methodologie juridique. - Bruxelles: Laecier, 2006, p.19.
13. A se vedea: Bergel J.-L. Methodologie juridique.- Paris, 2001.
14. Citat de Jean-Louise Bergel. Methodologie juridique. - Paris, 2001.
15. A se vedea în acest sens: Delnoy P. Elements de methodologie juridique. - Bruxelles: Laecier, 2006.

Prezentat la 04.02.2010

PROBLEMELE ACTUALE ÎN DOMENIUL STUDIERII CADASTRULUI ȘI EVALUĂRII BUNURILOR IMOBILE

Olga BUZU, Vladimir Gh. GUȚU*, Dumitru GUȚU

Agenția Relații Funciare și Cadastru

*Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare

This article presents a wide-ranging survey of the most important land information systems researches, which were fulfilled in different periods of time in the developed countries and in the new independent states. The authors from the system approach positions examine the land information systems methodology evolution – from the simplest cadastral measurements to the creation of the multipurpose cadastre, which includes land cadastre, property rights register and property assessment system. An important place in the article has the cadastre and property assessment researches, fulfilled in Republic of Moldova. The survey shows that the researches done in this field are fragmentary, devoted only to some cadastral systems elements, without taking into consideration of the synergetic effect, caused by the functioning of the multifunctional cadastre system. The article concludes with the proposals of main directions of research for the future in order to create more efficient real estate cadastre.

Ideea creării cadastrului bunurilor imobile în Republica Moldova s-a afirmat ca un eveniment destul de progresiv, ce reflecta tendința noii societăți democratice în formare spre o dezvoltare în spiritul timpului, spre însușirea experienței mondiale în domeniul reglementării relațiilor patrimoniale.

Imediat după declararea independenței Republicii Moldova s-a inițiat o activitate amplă pentru crearea cadrului juridic menită să reglementeze procesul de privatizare și dreptul asupra proprietății. În anul 1992, în timpul redistribuirii masive a proprietății de stat, au fost evidențiate neajunsurile esențiale ale fostului sistem de înregistrare a bunurilor imobile.

Pe parcursul anilor 1995-1996 a fost analizată situația ce s-a creat în domeniul cadastrului bunurilor imobile, a fost studiată experiența mondială în acest domeniu, fiind examinate particularitățile pozitive și problemele posibile în ce privește crearea sistemului informațional unic al obiectelor imobiliare și a registrului drepturilor asupra acestor obiecte. În acea perioadă în Moldova existau diverse sisteme de evidență a obiectelor bunurilor imobile, lipsa baza juridică în domeniul înregistrării drepturilor asupra bunurilor imobile, din care cauză se strecura o doză de neîncredere privind siguranța drepturilor patrimoniale. Există o procedură complicată de transmitere a sectoarelor de pământ în proprietate. Asemenea domenii de activitate ca geodezia și cartografia țineau de sfera intereselor statului, de aceea aproape integral erau secretizate. Lipsa tehnologia modernă de cartografiere. Sistemul de evaluare a bunurilor imobile nu s-a dezvoltat o perioadă îndelungată de timp. Pe așa-numita piață imobiliară toate procesele legate de efectuarea tranzacțiilor cu obiecte imobiliare erau executate de întreprinderile autorizate de stat. Sectorul privat se afla la etapa inițială de dezvoltare.

În anii 1996-1997 în Moldova s-a desfășurat, cu suportul financiar al Băncii Mondiale, primul proiect-pilot de formare a cadastrului bunurilor imobile. O asistență consultativă amplă au acordat firmele specializate „UMA-GEOMATIC” (din Canada) și „ILIS” (din Olanda). Acest proiect a contribuit nemijlocit la crearea cadastrului bunurilor imobile în Moldova, la apariția unei noi direcții de activitate profesionistă – *cadastrului bunurilor imobile*. În această perioadă a fost elaborat proiectul Legii cu privire la cadastrul bunurilor imobile, a fost formulată metodologia, studiate diverse variante de organizare structurală a noului sistem cadastral. Un avantaj esențial al proiectului a fost elaborarea programului automatizat de înregistrare, instruirea intensă a specialiștilor din diverse domenii legate de dezvoltarea sistemului cadastral. În rezultatul activității asupra proiectului-pilot Parlamentul Republicii Moldova a adoptat în luna februarie 1998 Legea cu privire la cadastrul bunurilor imobile, obiectivele principale ale căreia au fost:

- crearea unei piețe imobiliare civilizate în Moldova, asigurarea garanțiilor pentru drepturile patrimoniale asupra obiectelor imobile;
- transparența informației referitoare la cadastru pentru participanții la piața imobiliară, organele administrației publice, inclusiv pentru organele fiscale;
- sporirea veniturilor în bugetele locale și îmbunătățirea structurii lor prin stabilirea mărimii optime a plăților pentru folosința bunurilor imobile;

- atragerea investițiilor în sfera imobiliară;
- administrarea eficientă și operativă a teritoriilor.

Obiectele de înregistrare în sistemul cadastral sunt *bunurile imobile* (terenurile, construcțiile, rețelele ingineresti, alte obiecte inseparabile de pământ) și *drepturile* (dreptul patrimonial, dreptul de folosință, uzufructul, suprafețele, gajul etc.). Legea stabilește că dreptul asupra lucrurilor imobile sunt supuse înregistrării de stat obligatorii. Astfel, obiectele bunurilor imobile au natură dublă: ele sunt obiecte fizice legate temeinic de pământ, dar și obiecte ale dreptului. Conform Codului civil al Republicii Moldova, „la lucrurile imobile (bunurile imobile, imobiliare) se referă sectoarele de pământ, sectoarele de subsol, obiectele acvatice separate, plantațiile multianuale, clădirile, construcțiile și orice alte obiecte legate temeinic de pământ, precum și toate cele ce sunt incluse în mod natural sau artificial în componența lor, adică obiectele permutarea cărora fără a li se aduce prejudicii esențiale nu este posibilă” [1, art. 228(2)].

În anul 1998 a fost adoptat Programul de stat pentru crearea cadastrului bunurilor imobile, în care au fost fixate următoarele sarcini în sfera dată:

- înregistrarea de stat a bunurilor imobile și a drepturilor patrimoniale asupra lor;
- evaluarea de stat și înregistrarea valorii bunurilor imobile în scopul impozitării și taxării lor;
- schimbul informațional între cadastrale specializate prin intermediul băncilor de date structural și informațional interdependente;
- prezentarea informației necesare la macro- și micronivel pentru soluționarea problemelor statului, inclusiv a problemelor ce țin de politica regională, dezvoltarea teritoriului, politica fiscală etc.;
- prezentarea informației necesare cetățenilor, întreprinderilor și organizațiilor, conform comenzilor din partea acestora;

- crearea condițiilor pentru creditarea garantată.

Așa cum s-a prevăzut în actele normative, Programul de stat se realizează în două etape:

- prima etapă – perioada anilor 1998-2006;
- etapa a doua – perioada anilor 2007-2011.

Prima etapă a Programului prevedea realizarea primului proiect al cadastrului bunurilor imobile, ale cărui sarcini principale au fost implementarea noului sistem de înregistrare a drepturilor asupra bunurilor imobile, susținerea procesului de privatizare a terenurilor, dezvoltarea pieței imobiliare. Implementarea proiectului și finanțarea lui trebuiau să fie efectuate în următoarele direcții:

- cartografierea;
- efectuarea lucrărilor cadastrale în localități;
- efectuarea lucrărilor cadastrale în afara localităților;
- dezvoltarea instituțională;
- crearea cadrului metodologic al noului sistem de evaluare a bunurilor imobile în scopul impozitării lor.

Dezvoltarea cadastrului și evaluarea bunurilor imobile în scopul impozitării în Republica Moldova au fost precedate de o activitate amplă pentru crearea cadrului conceptual-metodologic al acestei activități. Bazele teoretice ale cadastrului au fost formate într-o perioadă îndelungată de timp: uneori practica depășea teoria, uneori implementarea noului sistem al cadastrului bunurilor imobile se făcea afară analiza cuvenită a rezultatelor. Nu toate aspectele sistemului funciar-informațional ce se crea au fost studiate în mod detaliat. Principiile creării cadastrului, conținutul informației cadastrale se schimba în permanență, ceea ce se solda cu o anumită incertitudine și influența calitatea datelor cadastrului.

Analiza experienței internaționale privind crearea cadastrului bunurilor imobile denotă că pe parcursul mai multor decenii în majoritatea țărilor lumii cadastral era considerat doar ca un sistem de informații referitoare la terenuri și caracteristicile lor. Cercetările efectuate de mai mulți savanți străini au fost consacrate problemelor privind crearea și perfecționarea cadastrului funciar, ce erau examinate preponderent în aspect tehnic, ca rezultat total al executării filmării cadastrale și stabilirii hotarelor între sectoarele de teren. Concomitent, o atenție deosebită se acorda preciziei măsurătorilor cadastrale, cuprinderii integrale a obiectelor imobile, calității informației tehnice. La început crearea cadastrului funciar nu a influențat esențial asupra sistemului de înregistrare a drepturilor asupra bunurilor imobile. Însă, pe măsură ce sistemul cadastral devenea tot mai complet în ce privește cantitatea informației pe care o conținea, a apărut necesitatea de a introduce însemnarea unică a sectoarelor de pământ și în registrele drepturilor asupra bunurilor imobile. Cu timpul, sistemul informațional s-a completat cu date despre înregistrarea obiectelor imobiliare, efectuată

sporadic (pe măsura desfășurării tranzacțiilor) sau sistematic (efectuându-se înregistrarea primară masivă a tuturor obiectelor proprietății imobiliare).

Cadastrul, în temei, s-a dezvoltat în Europa, de aceea anume în țările europene studierea conceptual-teoretică a cadastrului a avut loc mai intens. La finele anilor 70-80 au fost publicate cercetările unui șir de savanți, consacrate problemei privind dezvoltarea concomitentă a cadastrului și a sistemului de înregistrare a drepturilor funciare. Printre acestea trebuie menționate lucrările cercetătorului suedez J.L. Henssen [2,3]. Lucrările lui J.Henssen vizează, în temei, sistemul cadastral și funciar-juridic de înregistrare în Europa. O atenție deosebită el acordă deosebirilor dintre Europa de Vest și Europa de Est. Trăsătura caracteristică a cadastrului funciar în Europa de Vest este faptul că acesta asigură cuprinderea sistematică a întregului teritoriu și că datele colectate și înregistrate se înnoiesc permanent. Tendința generală rezidă în faptul că rolul cadastrului ca bază a sistemului funciar-informațional general capătă o importanță din ce în ce mai mare.

O atenție sporită acordă interacțiunii dintre cadastrul funciar și înregistrarea drepturilor asupra terenurilor și S.Simpson, care examinează avantajele legate de folosirea cadastrului pentru dovedirea drepturilor asupra proprietății. „Deși inițial scopul principal al cadastrului a fost evaluarea sumei impozitului la bunurile imobile, treptat sistemul cadastral a început să deservească cerințele proprietarilor individuali, pentru identificarea sectoarelor de pământ la efectuarea tranzacțiilor funciare” [4, p.122; 5]. O atenție deosebită Simpson a acordat aspectelor privind recunoașterea dreptului asupra pământului ca premisă la înregistrarea drepturilor asupra titlurilor.

Printre cercetările științifice care au exercitat o influență mai mare asupra dezvoltării sistemelor cadastrale de stat și de evidență a obiectelor imobiliare în țările din CSI vom menționa lucrarea cercetătorului suedez Gherhard Larsson *Înregistrarea drepturilor asupra pământului și sistemele cadastrale*. Cartea este tradusă în limba rusă și editată în Rusia în anul 2002 [6]. Pentru prima dată această carte a fost editată acum 20 de ani. Deja atunci autorul a prevăzut necesitatea aplicării conceptului de sistem informațional complex, care să conțină date de amploare. Examinând posibilitățile largi pe care le oferă tehnologiile informaționale contemporane, autorul fundamentează importanța coordonării activității în legătură cu introducerea și perfecționarea diverselor sisteme ce conțin date cu privire la pământ. Un loc aparte în lucrarea lui Gh. Larsson este rezervat temei interacțiunii cadastrului și înregistrării drepturilor atât în aspect istoric, cât și spațial. Autorul consideră cadastrul bunurilor imobile ca fiind multiaspectual, datele cărui sunt folosite nu doar pentru evaluarea obiectelor proprietate imobiliară și impozitarea lor. O informație multilaterală, legată de unitățile funciare convenabile, poate ajuta la planificare și gestiune, inclusiv la stabilirea contactului între organele centrale și locale ale puterii și cetățeni [6, p.86]. În opinia lui Gh. Larsson, avantajele ce însoțesc crearea cadastrului și a registrului drepturilor sunt: îmbunătățirea întocmirii hărților și creșterea calității producției cartografice, reducerea numărului de litigii funciare, simplificarea încheierii tranzacțiilor funciare, formarea și dezvoltarea pieței imobiliare. Un merit indiscutabil al ediției menționate, precum și al lucrărilor precedente ale acestui autor [7,8], îl constituie analiza posibilităților de realizare a implementării și perfecționării sistemelor de cadastru funciar, precum și de înregistrare a drepturilor asupra terenurilor.

Din punctul de vedere al elaborării bazelor unui sistem cadastral progresist o mare importanță au lucrările cercetătorului australian I.P. Williamson [9,10,11]. Savantul studiază sistemele cadastrale și sistemele de înregistrare ale multor țări dezvoltate în scopul elaborării unor recomandări practice acceptabile pentru crearea sistemelor funciar-informaționale în țările în curs de dezvoltare. Profesorul Williamson este cunoscut prin conceptele sale nestandarde privind soluționarea problemelor practice ale cadastrului. Astfel, el consideră că, deși sistemul cadastral multiaspectual are evidente avantaje și poate fi preferat în perspectivă, totuși în țările cu resurse insuficiente poate exista și o altă soluție, mai simplificată. „Nu trebuie aplicate sisteme peste puterile acestor țări. Prin definiție, țările în curs de dezvoltare sunt țări sărace. Deși e de dorit ca aici să fie create sisteme multiaspectuale, această doleanță mai rămâne să constituie doar un ideal” [10, p.174]. În anul 2006 profesorul Williamson a propus așa-numitul concept ingineresc față de studierea piețelor imobiliare formale și neformale, examinând în calitate de piață formală o piață a abstracțiilor sub formă de notificări în registrul sistemului de administrare funciară. Această direcție ulterior el a dezvoltat-o într-o serie de lucrări și discursuri. Cercetările și concluziile lui Williamson și-au găsit confirmare și au fost dezvoltate în Republica Belarus. Rezultatele cercetărilor au fost prezentate de S.A. Șavrov la o conferință internațională [12].

Problema existenței piețelor imobiliare neformale și a legalizării drepturilor patrimoniale a fost ridicată și în publicația savantului peruan cu renume mondial Hernando de Soto, intitulată *Taina capitalului: de ce capitalismul triumfă în Occident și suportă înfrângere în cealaltă parte a lumii* [13]. Examinând procesul de

formare a capitalului, de Soto evidențiază șase părți componente ale proprietății, ce permit cetățenilor să acumuleze capital. Prima și cea mai importantă concluzie, pe care a făcut-o savantul, este următoarea: „Capitalul apare datorită reflectării lui în notificările cu privire la dreptul patrimonial, gaj, în textele din contracte și în alte hârtii de acest gen ce fixează caracteristicile cele mai utile social și economic ale relațiilor activelor în comparație cu calitățile vizibile ale lucrurilor înseși. Anume la această etapă are loc descrierea și înregistrarea valorii potențiale a activelor” [13, p.56]. Astfel, notificarea de înregistrare a dreptului asupra obiectului proprietate imobiliară reflectă calitățile social și economic importante ale obiectului (capacitatea de a fi folositor pentru asigurarea creditului, de a compensa cerințele creditorilor, de a fi purtător al dreptului de servitute etc.).

O altă concluzie a savantului vizează necesitatea integrării informației diverse. „Multitudinea faptelor nu totdeauna vorbește despre bogăția informației”, – menționează de Soto [13, p.59]. Pentru a face cunoștințele funcționale, țările dezvoltate au fost nevoite să unească toate datele, diferite și împrăștiate, într-un singur sistem atotcuprinzător. Studiarea procesului de integrare a sistemelor neuniforme de gestiune a bunurilor imobile se complică prin faptul că acest proces este îndelungat și în multe state europene dezvoltate ține zeci și chiar sute de ani.

Următoarea concluzie bazată pe integrarea și unificarea sistemelor de înregistrare a bunurilor imobile vizează delimitarea indivizilor purtători de drepturi și obligații, care în limitele sistemului legal de proprietate privată și-au pierdut anonimul. Astfel, plata pentru asigurarea drepturilor patrimoniale constă în acceptarea diverselor obligațiuni: de a plăti impozite, a restitui creditele obținute de la darea în arendă a bunurilor imobile, a asigura bunurile imobile, a încheia contracte imobiliare etc. În rezultatul creării sistemului de înregistrare a drepturilor patrimoniale crește nivelul standardizării descrierii obiectelor, ceea ce permite reducerea cheltuielilor tranzacționale pentru organizarea circuitului și utilizării activelor. „Un sistem bine organizat de proprietate privată deschide proprietarilor posibilitatea formidabilă de a-și acomoda proprietatea la orice schimbare a situației economice” [13, p.65]. În urma tuturor acestor transformări se creează infrastructura pieței, ce atrage un număr tot mai mare de specialiști, care, la rândul lor, asigură perfecționarea interacțiunii în domeniul drepturilor patrimoniale. O particularitate nu mai puțin importantă a sistemului perfect de înregistrare este protecția sigură a notificărilor contra diverselor falsificări, concomitent cu reducerea generală a nivelului de cheltuieli pentru efectuarea tranzacțiilor.

Pentru Republica Moldova este foarte actuală concluzia lui Hernando de Soto privind faptul că programul de creare a proprietății nu va avea succes până atunci, până când guvernele nu vor abandona iluzia precum că pentru crearea proprietății este suficientă cunoașterea obiectelor materiale. Țările în curs de dezvoltare și fostele țări socialiste aruncă fără nici un sens milioane de dolari pentru cartografierea bunurilor imobile și pentru computerizarea cadastrelor funciare, dar acest lucru nu ajută la integrarea sectoarelor lor legale și ilegale. Încă în anul 1993 specialiștii Băncii Mondiale au prevenit despre tendința de a considera că reglementarea proprietății funciare constituie o problemă pur tehnică. Deseori se întâmplă că lucrările cadastrale sunt efectuate, hărțile sunt întocmite, dar dreptul de proprietate, din cauza nesoluționării aspectelor juridice, rămâne nedeterminat [13, p.204].

Drept confirmare a justeței acestei idei de Soto (de fapt, L.Holstein) se referă la relatările savanților J.D. McLaughlin și S.E. Nichols, care și-au exprimat îngrijorarea pentru faptul că unele guverne continuă să considere lucrările de măsurare a pământului și cartografierea drept piatră de temelie a sistemului de proprietate funciară: „În prezent suntem în pericol de a ne îngloda definitiv în acest mit și de a reduce sarcina gestiunii resurselor (naturale) la problema creării unui sistem informațional geografic. Tehnologia e destul de atractivă și oferă rezultate palpabile. Însă, aceasta e doar o parte din ceea ce trebuie... Consultanții și organizațiile ce acordă asistență adesea exportă sisteme bine cunoscute (deoarece au participat la elaborarea lor ori s-au deprins să lucreze cu ele), neținând cont în modul convenit de cerințele și posibilitățile părții primitoare... Ar fi bine ca consultanții profesioniști să fie mai modești și să recunoască măcar uneori că ei nu totdeauna știu răspunsul sau că sistemele lor nu totdeauna sunt utile” [14]. Cele sus-citate nu înseamnă că munca specialiștilor în domeniul tehnologiilor geoinformaționale este infimă. Pentru crearea și deservirea acestor tehnologii se cheltuie majoritatea sumelor necesare pentru reformarea sistemelor proprietății private, dar aceste cheltuieli dau randament doar atunci, când deja sunt soluționate problemele de ordin politic și juridic ce împiedică legalizarea proprietății ilegale [13, p.207].

Multe idei lansate de Hernando de Soto au fost puse la temelie reformelor politice și economice în țările din America Latină, au devenit piloni de orientare și concepția de bază în dezvoltarea sistemelor de înregistrare a proprietății și sunt recunoscute de mari savanți – laureați ai Premiului Nobel și de politicienii din întreaga lume.

Cu toate acestea, revenind la problema creării sistemului multifuncțional de înregistrare și cadastru, este necesar să recunoaștem că bazele lor metodologice au fost elaborate incomplet nu numai în țările din CSI, ci și în cele din Uniunea Europeană.

Un exemplu de cercetare profundă în scopul creării concepției de cadastru la nivel internațional îl constituie studiile savanților români Ana-Cornelia Badea și Gheorghe Badea [15]. Ei au analizat dezvoltarea sistemelor cadastrale din diverse țări, în lumina previziunilor cu privire la cadastrul viitorului, conturate de Comisia 7 FIG și prezentate în anul 2002 la Washington, și a concepției de cadastru, elaborată de Comisia Europeană și prezentată la Grenada în anul 2002.

Ideea principală a acestor cercetări constă în găsirea posibilităților pentru ca pe baza creării noului cadastru progresist să fie posibilă integrarea mai eficientă în Uniunea Europeană. Așa-numitul „Cadastru-2014” (elaborat de Comisia FIG), deși a fost prezentat în calitate de cadastru al viitorului, totuși, în opinia noastră, nu este suficient de funcțional, deoarece unește numai înregistrarea drepturilor asupra obiectelor imobiliare și partea tehnică a cadastrului. Pentru confirmare să urmărim definiția din „Cadastrul-2014”: „Cadastrul reprezintă inventarierea sistematică de către stat a datelor referitoare la toate obiectele legal construite, situate într-o singură regiune sau zonă administrativă, bazată pe măsurarea hotarelor lor”. Astfel, „Cadastrul-2014” presupune înregistrarea totală a tuturor obiectelor situate în limitele anumitor zone sau regiuni. Cadastrul dat trebuie să corespundă următoarelor principii: trebuie să reflecte cât mai complet starea terenurilor, inclusiv drepturile și restricțiile la anumite drepturi; deosebirea dintre hărțile și registrele respective trebuie să dispară odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale; cartografierea analogică va dispărea, modelarea cartografică are viitor; cadastrul se va ține numai în mod electronic; cheltuielile pentru „Cadastrul-2014” vor fi compensate din contul veniturilor de la activitatea cadastrală.

Gh. Badea examinează și cealaltă versiune de definire a cadastrului, propusă de Uniunea Europeană în anul 2002 la Grenada. În esență, acest cadastru se bazează pe următoarele principii: cadastrul trebuie să acopere întregul teritoriu al Uniunii Europene; cadastrul este definit ca proprietate de stat, pe care o pot folosi toți cetățenii Uniunii Europene pe principii de egalitate, securitate a datelor și legalitate; unitatea de bază a cadastrului este sectorul de pământ; pentru orice sector de pământ există un singur cod unic ce permite a determina locul lui în sistemul de coordonate; toate terenurile, precum și construcțiile și alte obiecte imobiliare trebuie să fie descrise cu precizie în cadastru; cadastrul se dirijează prin baza deschisă de date; datele înregistrate în cadastru și în cărțile funciare garantează drepturile patrimoniale; organele administrației de stat vor utiliza în activitatea lor informația cu privire la sectoarele de pământ, prin aceasta contribuind la consolidarea cadastrului; datele înregistrate în cadastru în fiecare stat membru al Uniunii Europene vor fi accesibile pentru toți cetățenii Europei, întreprinderile europene și întreprinderile de stat sau private; datele referitoare la terenuri vor fi accesibile pentru guvernele naționale, organele regionale și locale de administrare; o valoare deosebită va prezenta colaborarea cu sectorul privat, precum și colaborarea cu organizațiile internaționale.

Același autor menționează factorii principali ce influențează asupra creării sistemului de cadastru: acest sistem trebuie să fie flexibil și să se modifice ușor odată cu modificările ce intervin în legislație și modificările de ordin tehnic; el trebuie să protejeze și să garanteze dreptul asupra proprietății; să fie simplu, clar și accesibil; să prezinte informație actuală și sigură la prețuri relativ mici.

De menționat că până în prezent în țările din CSI și din Europa Centrală nu există nici un studiu științific ce ar reflecta toate aspectele cadastrului multiaspectual al bunurilor imobile. O excepție rară constituie lucrarea cercetătorilor bieloruși S.A. Șavrov, A.S. Kozlova și Iu.V. Gudkova *Înregistrarea de stat a bunurilor imobiliare, a drepturilor asupra lor și a tranzacțiilor cu acestea*, editată în anii 2005-2006 în orașul Minsk [16]. În calitate de autor, dar și de coordonator al acestei lucrări, S.A. Șavrov, director general al întreprinderii unitare de stat „Agenția națională de cadastru”, studiază de mai mulți ani practica internațională de creare a cadastrului bunurilor imobile și contribuie activ la implementarea celor mai bune realizări în crearea și dezvoltarea cadastrului bunurilor imobile al Republicii Belarus. În această carte pentru prima dată se examinează, de pe poziții sistematice, bazele teoretice și practice ale înregistrării bunurilor imobile, a drepturilor asupra lor și a tranzacțiilor cu ele în Republica Belarus. O atenție deosebită se acordă principiilor și normelor din legislația cu privire la înregistrare, interacțiunii dintre sistemul cadastral și sistemul de înregistrare, sistemului instituțional al registrului. În Republica Belarus, ca și în Letonia, Țările de Jos, Moldova, resursele informaționale ale cadastrului și registrului sunt unite într-un singur registru de stat al bunurilor imobile (RUSBI). În terminologia internațională acceptată RUSBI este concomitent și cadastru al bunurilor imobiliare și registru al drepturilor asupra acestor bunuri. Fiind o resursă informațională integrată, RUSBI „...a preluat în sine și contradicțiile ce au existat și există între aceste două resurse informaționale. Esențial este conflictul dintre

interesele organelor administrative și subiecții dreptului civil, ce se prezintă în calitate de subiecți ai înregistrării" [16, p.27]. Administrația, presată de necesitățile fiscale, cerințele statisticii, ale gospodăriei comunale, în multe țări cade în ademenirea de a impune sistemului de înregistrare a drepturilor utilizarea obligatorie a unor proceduri costisitoare de identificare a bunurilor imobile. S.A. Șavrov împărtășește pre-venirile lui de Soto și ale lui Fernando Mendes despre faptul că delimitarea foarte exactă a hotarelor dintre sectoarele de pământ, coordonarea la fața locului a tuturor obiectelor în scopul cartografierii lor, colectarea unui volum de informații nejustificat de mare despre construcțiile capitale conduce la scumpirea excesivă a procedurilor de înregistrare. Asemenea tendințe influențează negativ păturile sărace ale populației, care se împotrivesc cererii unor asemenea cheltuieli. De aceea, în prezent în multe țări problema constă nu în caracterul fizic, adică în reflectarea pe hartă a tuturor construcțiilor, ceea ce, posibil, s-a făcut nu o singură dată fără a se solda cu careva rezultate importante, ci în caracterul juridic, adică în organizarea unui sistem accesibil și viabil de determinare, transmitere și protecție a drepturilor asupra bunurilor și a tranzacțiilor cu acestea.

De menționat că, dacă componenta tehnică și cea juridică ale cadastrului multifuncțional și-au găsit reflec-tare într-o anumită măsură în lucrările savanților și cercetătorilor practicieni, apoi componenta economică (evaluarea costului bunurilor imobile în cadrul cadastrului) nu are încă un cadru conceptual-metodologic. Ar fi incorect să afirmăm că aspectele evaluării bunurilor imobile în scopuri de impozitare nu au fost examinate de către savanții din diverse țări ale lumii. Sunt bine cunoscute lucrările cercetătorilor americani Joseph K. Eckert, Robert J. Gloude-mans, ale savanților de la Institutul „Lincoln” Jane H. Malme și Joan M. Youngman.

În multe țări dezvoltate ale lumii se folosește metodologia evaluării masive a bunurilor imobile, la a cărei elaborare în mare măsură a contribuit doctorul în economie Joseph K. Eckert [17]. Fără a ne aprofunda în istoria apariției metodologiei de evaluare fiscală, ne vom opri asupra conceptelor actuale de evaluare a bunurilor imobile în scopul impunerii fiscale și asupra interacțiunii ei cu sistemul cadastral și registrul drepturilor. Evaluarea masivă a bunurilor imobile, efectuată cu ajutorul sistemului CAMA (sistemului computerizat de evaluare masivă), a căpătat o nouă dezvoltare în anii 70-80 ai secolului XX. Joseph K. Eckert examinează din punctul de vedere al conceptului sistemic metodologia evaluării masive, studiază componentele ei, exami-nează algoritmul și etapele efectuării evaluării masive, funcțiile evaluării masive. Cercetările poartă concomi-tent caracter teoretic și aplicativ și includ în sine nu doar examinarea concepțiilor generale privind modelarea evaluării în masă, ci și recomandări practice pentru determinarea structurii și calibrarea modelelor de evaluare. Cartea se dovedește a fi un instrument de lucru fundamental în ce privește evaluarea și impunerea fiscală a bunurilor imobile și conține cunoștințe sistematizate într-un șir de probleme ample – de la bazele macroeco-nomiei până la particularitățile de gestionare a evaluării fiscale, organizarea sistemului cartografic, problemele ce țin de expertiza calității evaluării masive, organizarea procedurilor de apelare la relațiile cu publicul.

La examinarea evaluării bunurilor imobile în contextul cadastrului se impune atenției o particularitate subliniată de Joseph K. Eckert. În lucrarea sa savantul nu accentuează interacțiunea dintre sistemul de evaluare masivă și registrul bunurilor. El doar menționează: „Având atributele convenite, sistemul cartografic asigură atât prezentarea geografică a listei obiectelor imobiliare supuse impozitării, cât și registrul documen-telor de drept ce stabilesc hotarele între terenuri” [17, p.177]. Această lipsă de atenție pentru interacțiunea dintre lucrările cadastrale, registrul drepturilor și evaluarea fiscală este condiționată de faptul că în SUA înregistrarea titlurilor de drept este benevolă, iar deoarece cheltuielile pentru căutarea și stabilirea acestor drepturi sunt foarte mari, înregistrarea nu totdeauna are loc [6, p.70]. La momentul actual în SUA se discută despre posibilitatea utilizării datelor companiilor de asigurare, care de cele mai multe ori efectuează și măsură-torile de pământ, pentru crearea sistemului funciar-informațional, la baza căruia se află sectoarele de pământ.

Nu putem să nu menționăm contribuția deosebită pe care au adus-o la dezvoltarea evaluării fiscale reprezentanții școlii științifice din SUA Jane H. Malme și Joan M. Youngman de la Institutul „Lincoln” pentru politica funciară din SUA. Pe parcursul mai multor ani ei examinează evaluarea în scop de impozitare la scară internațională, comparând politicile fiscale din diverse țări, generalizând volumul uriaș de date cu privire la organizarea activității de evaluare în scopul impozitării bunurilor imobile [18]. Cercetătorii compară componentele principale ale politicii de impozitare a bunurilor imobile din diverse țări, acordând atenție deosebită alegerii cadrului adecvat de impunere fiscală. În concluzie ei afirmă că sistemul advaloric de impozitare fiscală a bunurilor imobile predomină în majoritatea țărilor dezvoltate și constituie scopul refor-mării sistemului de impozitare a bunurilor imobile în țările în curs de dezvoltare și în fostele țări socialiste. Totodată, în diferite perioade de dezvoltare guvernele diverselor țări pot stabili alte baze ale impozitării, spre exemplu, valoarea determinată pe baza plății de arendă pentru utilizarea obiectului sau pentru terenul de construcție și sectorul de pământ, sau prețul cu care a fost efectuată ultima tranzacție cu un obiect concret al

bunurilor imobiliare. În lucrare o mare atenție se acordă cadrului normativ-juridic și metodelor de evaluare fiscală, evaluatorilor fiscali și administrării procesului de evaluare. Relațiile cu publicul, accesul cetățenilor și al agenților economici la informația fiscală și de evaluare constituie de asemenea obiectul cercetărilor efectuate de Joan Langman și Gein Malime. Este de neprețuit aportul acestor cercetători la dezvoltarea evaluării fiscale în noile state independente, care în prezent se află la etape diferite de creare a noului sistem advaloric de impozitare a bunurilor imobile. Noua lucrare a savanților Jane H. Malme și Joan M. Youngman *The Development of property taxation in economies in Transition (case Studies from Central and Eastern Europe)* conține o analiză comparativă profundă a dezvoltării evaluării fiscale în Polonia, Cehia, Slovacia, Rusia și în alte țări. Această lucrare servește drept punct de orientare pentru cercetători și politicieni la elaborarea noii concepții de impozitare fiscală a bunurilor imobile și evaluarea lor.

Printre savanții europeni, care efectuează cercetări serioase în domeniul evaluării obiectelor imobiliare în scop de impozitare, trebuie menționate în primul rând lucrările profesorului danez Anders Muller. Totodată, este de menționat faptul că în Danemarca există de mult timp harta cadastrală completă a întregii țări, bazată pe sistemul general de coordonate. Cadastrul e legat strâns de sistemul înregistrării drepturilor asupra pământului, ce face parte din tipul de înregistrare a titlurilor de drept. Deși în Danemarca nu este creat cadastrul multifuncțional, experiența de executare a evaluării în această țară prezintă un mare interes pentru cercetătorii din noile state independente, care se află pe calea creării noului sistem de evaluare fiscală sau doar pe calea creării sistemului multiaspectual de evaluare, similar cu CAMA din SUA. Cercetările lui A.Muller includ un spectru larg de probleme legate de efectuarea evaluării fiscale a bunurilor imobile la nivel internațional, ceea ce se poate folosi de către țările în curs de dezvoltare și noile state independente la elaborarea strategiei de reformare a impozitării bunurilor imobile [19].

În țările din CSI cercetările în domeniul evaluării bunurilor imobile în scopuri de impozitare se efectuează de un număr relativ mic de savanți. Prima monografie consacrată analizei sistematice a problemelor de evaluare economică (cadastrală) a terenurilor urbane este lucrarea lui V.A. Prosvici [20], unde în linii generale sunt prezentate bazele conceptuale ale evaluării economice (cadastrale) a terenurilor, sunt examinate principiile de efectuare a evaluării. Autorul consideră cadastrul funciar de stat ca fiind cadastru multifuncțional, rolul și importanța căruia crește în procesul de dezvoltare a politicii funciare de piață. În lucrare se face analiza metodelor de evaluare individuală, este studiată posibilitatea aplicării lor la efectuarea evaluării economice a terenurilor, sunt prezentate algoritmurile de efectuare a evaluării cadastrale și de diferențiere pe zone teritorial-economice. Lipsa la momentul scrierii monografiei a standardelor unice, dispersarea pe departamente a sistemelor informaționale și pe diverse tipuri de obiecte imobiliare, bazele de date incomplete și neverificate creau anumite obstacole în calea efectuării evaluării economice a terenurilor urbane. De aceea, utilizarea în lucru a algoritmurilor de neurorețele în îmbinare cu principiile de apropiere consecventă pentru obținerea valorilor intervale ale costului terenurilor în diverse raioane cadastrale constituie o modalitate reală de soluționare a problemelor ce țin de evaluarea economică.

De cercetări în domeniul evaluării bunurilor imobile se ocupă, de asemenea, profesorul S.V. Gribovschi. Din punct de vedere al metodologiei conceptului sistemic, el examinează variantele sistemului centralizat și decentralizat de impunere fiscală, domeniul lor de aplicare, avantajele și neajunsurile lor. Propune principiile noului sistem de impozitare, bazat pe calculul sumei impozitului pe bunurile imobiliare din valoarea de piață a bunurilor. Din punctul de vedere metodologic, S.V. Gribovschi examinează estimarea valorii de piață „ca știință a analizei economice aplicative, a cărei sarcină de bază este stabilirea cea mai probabilă a prețului de vânzare sau cumpărare a activului (mărfii) pe bază de analiză a dinamicii cererii și ofertei la acest activ pe piața respectivă” [21].

La începutul anilor 2000 în Federația Rusă și în Republica Belarus au apărut publicații referitoare la metodologia, tehnologia și implementarea evaluării cadastrale, printre care poate fi evidențiată lucrarea cercetătorilor O.L. Berezovskaia, A.V. Pavlășko, V.A. Soloviova *Tehnologia evaluării cadastrale a terenurilor din localitățile Republicii Belarus* [22]. În lucrare este examinată concis tehnologia evaluării cadastrale și etapele ei principale: formarea straturilor tematice ale informației inițiale, zonele de evaluare. Determinarea valorii de piață a sectoarelor tipice de pământ, documentația de evaluare, expertiza și aprobarea documentației de evaluare. Un merit al lucrării date este orientarea ei practică, recomandările practice și exemplele concrete de efectuare a evaluării cadastrale. Un anumit interes prezintă, de asemenea, propunerile privind utilizarea rezultatelor evaluării cadastrale a terenurilor din localități.

Cercetările în domeniul cadastrului și evaluării bunurilor imobiliare în Republica Moldova

La momentul actual în Republica Moldova se finalizează crearea cadastrului multifuncțional, al cărui conținut poate fi divizat convențional în componentele: *tehnică, juridică și economică*. Aspectele juridice ale cadastrului bunurilor imobile în Republica Moldova pentru prima dată au fost examinate în cartea *În ajutorul registratorului* [23]. Aici pentru prima dată în Moldova este prezentat conținutul registrului obiectelor imobiliare, precum și sunt înaintate recomandări practice privind înregistrarea diverselor tipuri de obiecte imobiliare. O dezvoltare în continuare a căpătat cercetarea relațiilor patrimoniale în contextul cadastrului bunurilor imobile în lucrările elaborate de Inga Grecu-Stăvilă și doctorii în științe juridice Ilie Teacă și Ala Climova. O deosebită importanță metodologică și aplicativă a avut lucrarea acestor autori *Constituirea proprietății private asupra terenurilor, crearea și funcționarea pieței funciare în Republica Moldova* [24], în care se examinează esența și specificul reformei funciare, desfășurate în Republica Moldova în contextul reformării întregii economii naționale și trecerii acesteia la relațiile de piață. În lucrare pentru prima dată în noua istorie a Republicii Moldova s-a efectuat analiza sistemică a mediului juridic și normativ ce asigură efectuarea privatizării terenurilor, crearea și dezvoltarea pieței mobiliare. Autorii examinează detaliat actele legislative și normative ale guvernului și ale diverselor departamente ce reglementează diverse cazuri de privatizare a terenurilor. Descrierea succintă, dar amplă a particularităților procesului de privatizare, a tuturor tipurilor de terenuri, în funcție de destinația lor, la sigur, a oferit o bună asistență metodică reprezentanților organelor administrației publice locale și cumpărătorilor potențiali de terenuri.

Anumite aspecte ale creării cadastrului bunurilor imobile și problema transparenței informației cadastrale sunt reflectate în lucrarea de doctorat a Silviei Marian [25]. În lucrare se face analiza genezei și evoluției procesului de creare a cadastrului bunurilor imobile în Moldova, ca întruchipare a sistemelor funciar-informaționale din Germania, Franța, România și Rusia. A fost analizată concepția de „obiect al bunurilor imobile” (obiect imobiliar) în contextul cadastrului general al cadastrului specializat, au fost studiate problemele privind formarea noilor obiecte imobiliare și reflectarea acestui proces în activitatea cadastrală. Pentru prima dată în Moldova autoarea a cercetat tema „Cadastrul și publicitatea imobiliară”, a studiat structura Registrului bunurilor imobile, bazele și procedura de introducere în el a notificărilor, modificărilor și completărilor. Valoarea științifică a lucrării date constă în faptul că pentru prima dată în Moldova a fost examinată, de pe pozițiile analizei sistemice, problema înregistrării drepturilor asupra bunurilor imobile și a tranzacțiilor cu obiecte imobiliare.

Toate lucrările menționate mai sus au contribuit într-o anumită măsură la elaborarea practicii actuale de aplicare a normelor juridice în sistemul cadastrului multifuncțional al bunurilor imobile.

Un aport indiscutabil la dezvoltarea bazelor științifice ale cadastrului imobiliar în Republica Moldova l-a adus lucrarea lui Ion Botnarenco *Cadastrul în Moldova: teorie, metode, practică* [26]. Aceasta e prima cercetare, în care sunt prezentate sistemic aspectele teoretice, practice și metodice ale implementării cadastrului. În lucrare s-a făcut încercarea de a abstractiza tratarea pur tehnică a cadastrului și de a-l examina mai amplu, de pe pozițiile componente juridice și ale celei economice. În lucrare sunt examinate, de asemenea, cadastrele speciale – cadastrul agricol, cadastrul localităților, cadastrul acvatic și cel al silviculturii. Tema de cercetare e foarte amplă, necesită studierea multilaterală a tuturor aspectelor cadastrului, analiza și perfecționarea importanței lui aplicative. Continuând cercetările în acest aspect, I. Botnarenco a abordat tema privind consolidarea terenurilor cu destinație agricolă, legată strâns de problemele dezvoltării cadastrului și a pieței funciare în republică. În lucrarea *Consolidarea terenurilor agricole în Moldova (teorie, metode, practică)* [27] este examinată istoria formării pieței funciare în Republica Moldova, premisele consolidării terenurilor, metodologia consolidării și mecanismul de elaborare și implementare a metodelor de consolidare.

Evaluarea bunurilor imobile ca parte componentă a cadastrului, în opinia noastră, este cel mai bine reflectată în lucrările cercetătorilor din Moldova. Aceasta se explică prin faptul că în Republica Moldova încă de la începutul lucrărilor de creare a cadastrului bunurilor imobile a avut loc trecerea în paralel de la metodele vechi normative de evaluare la metodele noi de estimare conform valorii de piață.

Pe parcursul mai multor ani savanții-economiști, evaluatorii-practicieni, colaboratorii Agenției de Stat pentru Relațiile Funciare și Cadastru, ai ministerelor și departamentelor de ramură au lucrat intens pentru crearea legislației și a metodologiei de evaluare. Un rol deosebit în studierea practicii internaționale avansate l-au avut firmele de consultanță „Swedesurvey”, „Barrents-group”, finanțată de USAID, Agenția Suedeză

pentru Dezvoltarea Internațională (SIDA), proiectele TACIS, profesorii și conferențiarilor de la Colegiului Agricol Împărătesc din Marea Britanie. Cu ajutorul lor au fost organizate o serie de seminare și conferințe internaționale în problemele evaluării bunurilor imobile, a fost asigurată susținerea dezvoltării asociațiilor profesionale ale evaluatorilor din Moldova, a fost susținută aderarea asociațiilor de evaluatori din Moldova la Grupul European al asociațiilor de evaluatori (TEGoVA).

Drept bază teoretică, metodologică și metodică pentru dezvoltarea evaluării bunurilor imobiliare în Republica Moldova au servit standardele europene și internaționale de evaluare, lucrările celor mai mari savanți din lume, printre care: J.Eckert *Organizarea evaluării și impozitării bunurilor imobile* (Moscova, 1997); J.Fridman, N.Orduai *Analiza și evaluarea bunurilor imobiliare care aduc venit* (Moscova, 1995); Lucht Kenneth M. *Real estate valuation: principles and applications* (IRWIN, 1997). Dintre lucrările savanților ruși trebuie menționate *Evaluarea bunurilor imobile* de E.I. Tarasevici (Sankt Petersburg, 1997), *Evaluarea bunurilor imobile* de A.G. Greaznova și M.A.Fedotova (Moscova, 2002) și *Evaluarea businessului* (Moscova, 2002).

La finele anilor '90 la Universitatea Tehnică din Moldova a fost introdusă specialitatea „Evaluarea bunurilor imobile”. Cu susținerea Agenției de Stat pentru Relațiile Funciare și Cadastru au fost amenajate laboratoare computerizate, a fost creată baza tehnico-materială pentru noile specialități în cadrul Universității Tehnice și al Universității Agricole.

Un pas important în formarea evaluării bunurilor imobile ca activitate profesionistă independentă a fost adoptarea Legii Republicii Moldova cu privire la activitatea de evaluare, nr.989-XV din 18 aprilie 2002. Acest document stabilește cadrul juridic al evaluării bunurilor și drepturile asupra lor, drepturile și obligațiile evaluatorilor în ce privește reglementarea activității de evaluare. O particularitate a acestei legi, spre deosebire de actele similare adoptate în alte noi state independente, constituie orientarea ei spre organizarea evaluării bunurilor imobile în scopul impozitării lor. Într-un capitol aparte al Legii se examinează organizarea evaluării pentru impozitare a bunurilor imobile, metodologia de evaluare și soluționare a litigiilor referitoare la evaluare. Legea stabilește că evaluarea și reevaluarea bunurilor imobile în scopul impozitării lor se efectuează de către oficiile cadastrale teritoriale, iar rezultatele evaluării, înainte de a fi transmise serviciilor fiscale, în mod obligatoriu se aduc la cunoștință proprietarilor sau posesorilor obiectelor imobiliare în cauză. Metodologia de evaluare a bunurilor imobile pentru impozitare în lege este expusă în linii generale. Ideea principală în cazul dat este trimiterea la interacțiunea strânsă dintre evaluarea pentru impozitare și cadastrul bunurilor imobile: „Informația cu privire la obiectele bunurilor imobiliare, necesară pentru efectuarea evaluării masive, se acumulează în baza de date a cadastrului bunurilor imobile” [28, art.27, pct.(4)]. Este importantă de asemenea indicația privind faptul că „evaluarea masivă se efectuează în baza datelor de la înregistrarea masivă a obiectelor imobiliare...” [28, art.27, pct.(3)], iar etapa finală a evaluării masive este „... introducerea costurilor de evaluare în registrul obiectelor imobiliare” [28, art.27, pct.(3)]. Astfel, deja în primul act legislativ cu privire la activitatea de evaluare se vizează dezvoltarea evaluării bunurilor imobile pentru impozitare în componența cadastrului bunurilor imobile.

După apariția acestei Legi au fost adoptate un șir de acte normative ce au finalizat formarea cadrului juridic și metodologic al evaluării bunurilor imobile. În anii 2003-2004 Guvernul Republicii Moldova adoptă unul după altul următoarele documente: Regulamentul cu privire la atestarea evaluatorilor de bunuri imobiliare; Regulamentul provizoriu cu privire la evaluarea obiectelor imobiliare; Programul de măsuri pentru implementarea noului sistem de evaluare a bunurilor imobile în scopuri de impozitare; Regulamentul despre evaluarea obiectelor imobiliare în scopul impozitării lor. În anul 2004 a fost elaborat și aprobat standardul moldovenesc SM 249: 2004 „Sistemul unic de evaluare a bunurilor. Termeni și definiții”. Elaborarea tuturor documentelor sus-menționate a necesitat efectuarea unui volum mare de cercetări științifice, analiza practicii internaționale, studierea variantelor posibile de dezvoltare a evaluării fiscale, studierea în profunzime a standardelor europene și internaționale de evaluare. Un rol foarte mare la elaborarea acestor documente îl au colaboratorii Oficiului pentru implementarea Primului Proiect de cadastru O.V. Buzu și A.Matcov. Concomitent cu elaborarea proiectelor de acte normative pentru reglementarea activității de evaluare, în ansamblu, și evaluarea bunurilor imobile, în particular, O.V. Buzu și A.Matcov au participat nemijlocit la efectuarea cercetărilor științifice în domeniul evaluării bunurilor imobile.

Dat fiind că circa 70% din obiectele imobiliare în Republica Moldova constituie terenurile cu destinație agricolă, din punct de vedere metodologic, cel mai important a fost să fie creată metodologia de evaluare a terenurilor agricole. O mare contribuție în dezvoltarea metodologiei de evaluare a terenurilor cu destinație agricolă au adus-o doctorul habilitat în științe economice T.Bajura și doctorul în economie I.Botnarenco.

Ideile acestor și ale multor altor savanți și-au căpătat dezvoltare în lucrarea *Metodologia de evaluare a terenurilor cu destinație agricolă* editată în anul 2002.

Unele aspecte organizatorice și metodologice de evaluare a bunurilor imobiliare sunt reflectate, de asemenea, într-o serie de monografii, articole, treceri în revistă ale altor savanți din Moldova. O contribuție importantă la elaborarea concepției de evaluare a bunurilor imobile a adus monografia *Organizarea activității de evaluare* elaborată de O.V. Buzu [29]. În această lucrare pentru prima dată în Republica Moldova este examinată istoria formării și dezvoltării pieței imobiliare, este studiată structura ei, sunt evidențiate particularitățile încheierii tranzacțiilor cu obiecte imobiliare. O atenție deosebită în această lucrare se acordă pieței serviciilor de evaluare, reglementării și infrastructurii ei. Un loc aparte în lucrare este rezervat rolului statului în organizarea și realizarea activității de evaluare. Autorul examinează metodologic corect funcțiile statului în perspectivă pe termen mediu și lung privind dezvoltarea pieței de evaluare, delegarea treptată a funcțiilor statului către organizațiile autoreglabile ale evaluatorilor.

Monografia *Organizarea activității de evaluare* este prima publicație în Moldova, în care este prezentată sistemic experiența țărilor dezvoltate și a noilor state independente în domeniul organizării evaluării bunurilor imobile. Aici este generalizată experiența bogată a autoarei, acumulată de ea în procesul elaborării actelor normative importante, ce constituie în prezent cadrul legislativ și metodologic pentru evaluarea bunurilor imobile.

O dezvoltare în continuare a căpătat teoria de evaluare a bunurilor imobile în Republica Moldova în monografia *Evaluarea bunurilor imobile: teorie și practică*, pe care O.V. Buzu a scris-o împreună cu A.Matcov [30]. În ea sunt examinate în mod detaliat metodele evaluării de piață, sunt propuse recomandări concrete privind determinarea valorii de piață a bunurilor imobile în condițiile Republicii Moldova.

Concomitent cu lucrările menționate mai sus un loc aparte în cercetările științifice și în practica de evaluare l-a ocupat evaluarea bunurilor materiale ca parte componentă a cadastrului. În anul 2004 iese de sub tipar publicația științifică *Evaluarea bunurilor imobile: aspecte social-economice, juridice și politice* [31], consacrată problemelor privind evaluarea bunurilor imobile în componența cadastrului, eficiența economică și socială de pe urma implementării noului sistem de evaluare a bunurilor imobile în scopuri de impozitare. Atenția principală în lucrare este acordată noului sistem de evaluare a bunurilor imobile pentru impozitarea lor – se examinează experiența internațională și problemele metodologice ale evaluării. Pentru prima dată în Moldova a fost analizat efectul economic de la trecerea la sistemul advaloric de impozitare a bunurilor imobile. În partea consacrată cercetării aspectelor sociale ale implementării noului sistem de impozitare a bunurilor imobile sunt incluse rezultatele unui sondaj sociologic, la care au participat peste 1200 de respondenți. Studiul sociologic a urmărit nivelul de informare al populației cu privire la reformele economice, atitudinea ei față de dificultățile cu care se confruntă economia, percepția cadastrului și a trecerii la valoarea de piață a bunurilor imobiliare în scopul impozitării lor. De asemenea, în anul 2004 O.V. Buzu, V.G. Guțu și O.V. Guțu au editat monografia *Evaluarea bunurilor imobile ca parte componentă a cadastrului* [32], unde pentru prima dată evaluarea pentru impozitare este examinată în cadrul sistemului unic al cadastrului multifuncțional al bunurilor imobile. În lucrare sunt determinate principiile și metodele principale de efectuare a evaluării bunurilor imobile pentru impozitare, interacțiunea evaluării bunurilor imobile cu lucrările cadastrale și evidența (înregistrarea) obiectelor imobiliare. Astfel, bazele conceptuale ale evaluării bunurilor imobile în componența cadastrului sunt studiate la un nivel destul de înalt.

Totuși, trebuie să recunoaștem că bazele metodologice ale cadastrului multifuncțional și ale evaluării bunurilor imobile în componența cadastrului sunt elaborate încă incomplet nu numai în Moldova, ci și în alte țări. Cercetările în acest domeniu nu poartă caracter sistematic. Unele componente ale cadastrului sunt studiate neuniform. Pe baza analizei se poate conchide că evaluarea bunurilor imobile ca parte componentă a cadastrului imobiliar și componenta lui juridică în Republica Moldova necesită un studiu mai detaliat.

În noile condiții se schimbă și obiectivele cadastrului, care devin mai clare, orientate spre dezvoltarea pieței imobiliare și a pieței funciare în special. Obiectivele principale ale cadastrului sunt: identificarea, descrierea, evaluarea și înregistrarea obiectelor imobiliare și a drepturilor de posesiune a acestora; protecția intereselor de stat și private în relațiile de drept referitoare la bunurile imobile; crearea sistemului de protecție a posesorilor de drepturi patrimoniale asupra obiectelor imobiliare; crearea unui sistem deschis de informare a participanților la piața imobiliară, a organelor administrației publice, inclusiv a organelor fiscale.

În prezent, cadastrul bunurilor imobile devine cu adevărat multifuncțional. În legătură cu trecerea la noul sistem de impozitare a bunurilor imobile, sistemul de informare juridică «LEGALCAD» trebuie să fie completat cu caracteristicile tehnice și economice ale fiecărui obiect imobiliar pentru a se stabili valoarea

obiectelor. Pe parcursul mai multor ani, începând cu anul 2003, și cu suportul financiar al SIDA, în cadrul întreprinderii de stat „Cadastru” a fost elaborat un sistem automatizat de evaluare masivă a bunurilor imobile – ValueCad. Sistemul automatizat de evaluare masivă este compus practic din 2 module principale: unul vizează colectarea și actualizarea caracteristicilor tehnice ale bunurilor imobile, iar altul – calcularea valorii lor.

Și în acest domeniu există unele probleme nesoluționate, legate de elaborarea metodologiei și tehnologiei evaluării masive, adecvate mediului juridic, pregătirii cadrelor calificate în domeniul evaluării bunurilor imobile.

Pentru rezolvarea tuturor acestor probleme este necesară efectuarea unor serioase transformări instituționale, concentrarea eforturilor pentru asigurarea stabilității și posibilității de autofinanțare și dezvoltare a sistemului cadastral.

Sistemul cadastrului bunurilor imobile este strâns legat cu dezvoltarea pieței imobiliare, pe de o parte asigurându-i infrastructura și, pe de alta – aflându-se în dependență de necesitățile acesteia.

Problemele dezvoltării în continuare a cercetărilor

În procesul creării cadastrului bunurilor imobile multe țări se confruntă cu noi probleme, în special cu problema dezvoltării stabile, de aceea pentru soluționarea lor se elaborează tehnologii ce permit accesul interactiv la datele cu privire la terenuri. Multe instituții din sfera de administrare a resurselor funciare acționează în prezent în condiții comerciale, unde principala atenție se acordă mai mult implementării sistemelor, și nu creării lor.

Aceasta a condus multe țări din Europa la un sistem unic de cadastru funciar și de înregistrare a terenurilor, care, fie că este gestionat de un departament de stat, a cărui activitate este reglementată prin lege, fie că funcționează într-o realitate virtuală. Se observă, de asemenea, tendința ca funcționarea sistemului funciar-cadastral și de înregistrare să fie parțial sau integral bazată pe principiul autorecuperării, ceea ce îi va permite să obțină venit pentru perfecționarea produselor și serviciilor sale, să-și dezvolte activitatea și să asigure o mai bună reacționare la necesitățile clienților.

Perfecționarea în continuare a sistemului cadastral imobiliar depinde de cercetările interdisciplinare în problema dată, de studierea aspectelor sociale ale implementării lui, ceea ce va asigura dezvoltarea calitativă și stabilă și funcționarea lui atât de necesară în perspectivă.

Analiza cercetărilor, efectuate în domeniul cadastrului și evaluării bunurilor imobile, ne permit să facem următoarele concluzii:

În toate țările lumii se dezvoltă cadastrul bunurilor imobile. Practic în fiecare țară interpretarea termenului „cadastru” oarecum diferă. În accepție generală, *cadastrul este o varietate a sistemului informațional-funciar, ce conține date cu privire la dreptul de proprietate asupra terenurilor și, posibil, asupra clădirilor, valorii și utilității lor, de rând cu caracteristicile mediului ambiant și condițiile social-economice respective*. Sistemul informațional funciar nu este obligatoriu legat de sectoarele de pământ și poate fi orientat spre gospodăria silvică, a solului sau geologie.

Așa cum s-a stabilit la ședința grupului de lucru pentru gestiunea resurselor funciare al Comisiei Europene a Organizației Națiunilor Unite în anul 2007 [33, p.7], „tendința generală în domeniul gestiunii resurselor funciare se caracterizează prin reducerea rolului dominant al sectorului de stat și dezvoltarea relațiilor de parteneriat între sectorul de stat și cel privat, precum și prin trecerea de la fărâmițare la integrare”. În afară de aceasta, o concluzie generală ar mai fi faptul că „...cadastrele imobiliare și registrele funciare cu destinație multiaspectuală trebuie să deschidă noi posibilități pentru obținerea unor avantaje suplimentare de la utilizarea datelor din cadastre și registrele funciare, atât la nivel național, cât și internațional. Administratorii cadastrelor de bunuri imobile și ai resurselor funciare trebuie să asigure accesul public la documentele și datele de care dispun și să asigure o mai largă difuzare a informației (în corespundere cu legislația națională)” [33, p.9].

Cu toate că în ultimele decenii cadastrul în noile state independente se dezvoltă ca sistem multifuncțional unitar, ale cărui avantaje sunt reflectate destul de bine în cercetările analizate mai sus, în multe țări mai există, în paralel, sistemul de înregistrare a drepturilor asupra bunurilor imobile și sistemul de evidență a terenurilor. Sistemele paralele au tendința să se dezvolte în ritm diferit și pe platforme tehnice diferite. Dificultățile la reglarea fluxurilor de intrare și ieșire a informației în cadastru și în registrul drepturilor asupra bunurilor imobile, precum și lipsa schimbului formalizat de date între aceste sisteme, pot conduce la repetări inutile și cheltuieli suplimentare, concomitent cu dublarea eforturilor și complicarea proceselor de gestiune a resurselor funciare, ceea ce nu se întâmplă în cazul cadastrului multifuncțional.

În perspectivă, aceste sisteme independente vor trebui să fie integrate fie prin comasarea lor, fie cu ajutorul unor variante formalizate de schimb de date între diverse registre. În cazul de la urmă aceasta va fi o centralizare virtuală a registrelor, pentru ca utilizatorul să se „simtă în sistem”. De aceea, după părerea noastră, par a fi destul de actuale cercetările în scopul apropiării bazelor de date ale cadastrului și registrului de drepturi, al reformării structurii instituționale a cadastrului și registrului.

În domeniul perfecționării cadrului legislativ trebuie menționate următoarele direcții principale de cercetare, ce țin de sfera resurselor funciare:

- încheierea tranzacțiilor cu terenuri;
- privatizarea terenurilor de stat, înregistrarea terenurilor, consolidarea terenurilor;
- gestiunea resurselor funciare.

Perfecționarea legislației în domeniul dreptului patrimonial asupra informației și ideilor; asupra protecției datelor sau drepturilor cu privire la inviolabilitatea vieții particulare [33, p.44].

În condițiile de dezvoltare a cadastrului multiaspectual o atenție deosebită trebuie acordată asigurării accesului pentru persoanele interesate la baza de date a cadastrului. Totodată, urmează să fie stabilite clar drepturile privind accesul la date, confidențialitatea informației și să fie asigurată protecția datelor. Dreptul cetățenilor la informație adesea vine în contradicție cu dreptul cetățenilor la inviolabilitatea vieții personale. În acest context de idei cel mai rațional ar fi studierea experienței internaționale pentru a găsi soluțiile cele mai eficiente.

În domeniul dezvoltării instituționale este necesar să se concentreze atenția asupra organizării instituționale a cadastrului multiaspectual. În acest caz este preferabilă coordonarea interdepartamentală eficientă a funcționării cadastrului, utilizarea în comun a informației spațiale, dezvoltarea colaborării cu sectorul privat și utilizatorii potențiali ai informației cadastrale. Chiar și atunci când există cadastrul unic al bunurilor imobile se observă o anumită concurență între departamente și organizații, ce împiedică funcționarea efectivă a sistemului. Adesea, cu toate avantajele evidente ale sistemului unic al cadastrului multifuncțional, apar opinii privind divizarea lui în componente mai mici, acordându-se preferință ministerelor respective. Aceasta duce la gestiunea ineficientă în ansamblu și, generând cheltuieli suplimentare și rețineri la realizarea proiectelor, influențează negativ piețele funciare și creează incomodități pentru clienți. Aceasta poate provoca compromiterea unor proiecte de gestiune a resurselor funciare.

O direcție actuală pentru Moldova în ce privește organizarea administrării cadastrului și estimării bunurilor imobile în scopuri de impozitare este, de asemenea, soluționarea problemei ce ține de centralizarea-descentralizarea cadastrului. Ambele aceste direcții au anumite avantaje și o serie de neajunsuri. Centralizarea poate asigura economisirea mijloacelor în munca administrativă, standardizarea documentației și schimbul de informație între utilizatori, precum și o anumită economie din contul lucrărilor masive, în care vor fi utilizate sisteme mari și puternice cu tehnologii de producere masive.

Pe de altă parte, descentralizarea apropie conducerea cadastrului de consumatorii informației. În cazurile când tehnologia informațională ori relațiile sociale încă nu oferă posibilitatea accesului electronic deschis și complet al cetățenilor, amplasarea instituțiilor din sfera gestiunii resurselor funciare la nivelul administrației publice locale poate asigura o mai mare exactitate și eficacitate.

Statul și sectorul privat – constituie următoarea direcție a cercetărilor, propusă de grupul de lucru al Comisiei Europene a ONU [33, p.94]. Colaborarea între stat și sectorul privat are mai multe forme. Una din ele rezidă în faptul că statul transmite contractele de executare a lucrărilor către antreprenor, acesta devenind obiect al dreptului contractual. Concomitent riscul și-l asumă guvernul, iar responsabilitatea antreprenorului se limitează la riscurile sale proprii de afaceri.

O altă formă de colaborare este atunci, când statul și sectorul privat lucrează pe bază de parteneriat, în cazul căruia își împart resursele, riscurile și câștigurile în legătură cu soluționarea unor anumite probleme de stat. În cazul acestei forme de parteneriat ambele sectoare colaborează prin intermediul întreprinderilor mixte în cadrul unor proiecte, avantajoase din punct de vedere social și economic populației.

După cum arată cercetările prealabile, efectuate în țările europene [33, p.95], din punctul de vedere al sectorului de stat, colaborarea cu sectorul privat conduce la:

- prețuri mai accesibile pentru prestarea serviciilor, datorită nivelului înalt al concurenței;
- o flexibilitate mai mare la planificarea sarcinilor și determinarea cheltuielilor;
- o mai bună utilizare a mijloacelor statului;
- alte avantaje.

Pentru sectorul privat avantajele colaborării cu statul presupun o probabilitate mai mare de obținere a profitului de la investițiile în tehnologie și forța de muncă, datorită posibilității de utilizare a experienței tehnice și utilajelor verificate pe alte piețe. Aceasta, la rândul său, oferă noi stimulente pentru inovațiile tehnologice și utilizarea mai eficientă a resurselor.

În final, colaborarea statului cu sectorul privat depinde de: obiectivele politice ale țării, în legătură cu privatizarea, de diferențele dintre munca juridică și tehnică, de caracterul și tradițiile țării concrete, cerințele privind accesul limitat la anumite tipuri de date și protecția dreptului la inviolabilitatea vieții particulare. Trebuie să existe întotdeauna delimitarea clară a sarcinilor principale ce îi revin statului și sarcinilor ce vor fi soluționate în colaborare cu sectorul privat.

În domeniul evaluării bunurilor imobile în cadrul cadastrului una dintre cele mai importante direcții de cercetare este aprofundarea metodologiei de evaluare a bunurilor imobile în scopuri de impozitare. Urmează să se stabilească valoarea determinată la aprecierea costului bunurilor imobile în scopuri de impozitare – cadastrală, estimată sau de piață. Având în vedere că piața imobiliară în Republica Moldova este foarte neomogenă și se caracterizează prin intensitatea diferită a diverselor ei segmente, considerăm că este oportună *elaborarea metodologiei de evaluare în condițiile unei piețe imobiliare limitate*. Această direcție de cercetare pare a fi actuală nu numai pentru Moldova, ci și pentru alte țări din CSI.

Specificul evaluării bunurilor imobile în scop de impozitare necesită elaborarea standardului național în acest domeniu. Standardele de evaluare masivă a bunurilor imobile în scopuri de impozitare, aprobate relativ nu demult, în cadrul standardelor internaționale și europene de evaluare, arată importanța practică și teoretică mare a acestor aspecte.

O altă direcție de perspectivă este elaborarea *concepției de reevaluare a bunurilor imobile pentru impozitare*. Până în prezent reevaluarea bunurilor nu s-a făcut, nu sunt elaborate cadrul teoretic și cadrul normativ-juridic pentru reevaluare, nu există o viziune clară a procesului și metodelor de reevaluare.

Autofinanțarea sistemului cadastral și de evaluare a bunurilor imobile. În țările cu economie dezvoltată sistemele de înregistrare a titlurilor funciare, de regulă, se autofinanțează, dar multe organizații cartografice tot mai mult depind de asistența financiară din partea statului, decât de cealaltă parte a utilizatorilor. Procesul de creare a sistemului, de obicei, este foarte costisitor. Poate trece mult timp până când piața imobiliară se va dezvolta și se va regla fluxul veniturilor ce trebuie să justifice mijloacele investite. De regulă, în noile state independente sistemele cadastrului multifuncțional se creează grație asistenței financiare din surse externe (Banca Mondială, Uniunea Europeană). Perfecționarea sistemului și întreținerea lui în continuare pot fi efectuate din contul resurselor interne. În condițiile crizei economice globale considerăm că este actuală cercetarea câștigului și a cheltuielilor cu caracter economic și social, legate de cadastrul multifuncțional. Trebuie examinate sistemic și clasificate efectele economice, care apar la nivel național, regional și local, elaborată metodologia de determinare a eficienței sistemului cadastrului multifuncțional. În rezultatul cercetărilor în acest domeniu trebuie să se profileze concluzia privind autofinanțarea posibilă a cadastrului multifuncțional.

Un aport semnificativ la soluționarea problemelor teoretice și practice privind elaborarea sistemului informațional cadastral a fost adus prin teza de doctorat *Contribuții la Integrarea Cadastrului General și a Registrului bunurilor imobile din Republica Moldova într-un sistem informatic* elaborată de Nistor Livia (București, 2007, p.155).

Conform opiniei autorului, în prezent, pentru Sistemul Informațional Automatizat al cadastrului existent în Republica Moldova este specifică dezvoltarea neuniformă a unor componente din cadrul sistemului. Înregistrarea bunurilor imobile reprezintă o resursă informațională dezvoltată, pe când evaluarea bunurilor imobile în scopul impozitării se află la etapa de dezvoltare. Specificul perioadei actuale constă în finalizarea înregistrării primare a tuturor bunurilor imobile și în evaluarea acestora în scopul impozitării. În perspectivă, volumul înregistrării primare va descrește esențial și vor crește înregistrările curente, corectarea erorilor comise, formarea bunurilor imobile, inclusiv pe calea consolidării terenurilor agricole.

Autorul recomandă ca în toate oficiile cadastrale teritoriale și în filialele din Republica Moldova să se utilizeze produsele ArcGIS. Instruirea personalului la momentul actual este o problemă critică, instituțiile responsabile trebuie să aloce resurse suficiente pentru instruire, stagieri, treninguri, mese rotunde în țară și peste hotare. Cooperarea între specialiști din domeniul cadastrului la fel este o problemă stringentă [34, p.5].

Totodată, el menționează că pachetele de soft LegalCad și MapInfo acoperă toate cerințele necesare pentru procesul de înregistrare masivă a bunurilor imobile. Totuși, pentru a menține softul LegalCad la nivelul corespunzător, este necesar să fie dezvoltate continuu capacitățile de elaborare și know-how-ul, ceea ce pe termen lung se poate cu greu asigura. Pentru partea grafică a sistemului de cadastru se folosește MapInfo și,

datorită faptului că acest produs acționează pe bază de fișiere și nu are funcții suficiente/majore pentru a gestiona informația cadastrală grafică, se recomandă ca acest soft să fie înlocuit cu un altul mai sofisticat, de exemplu – care să efectueze păstrarea datelor într-o asemenea bază de date, cum ar fi **ArcGIS** [34, p.6].

Practica de generalizare a experienței și problemele stringente ale implementării cadastrului bunurilor imobile în Republica Moldova sunt expuse competent în lucrările specialiștilor în materie Valeriu Gînju, Vladimir Gh. Guțu, Dumitru Guțu *Implementarea Cadastrului în Republica Moldova: probleme și perspective. Etapa I, 1998-2003* (Ediție științifică) [35]; Vladimir Gh. Guțu, Dumitru Guțu, Olga Guțu *Probleme politico-juridice și social-economice ale creării cadastrului bunurilor imobile* [36]. Vladimir Gh. Guțu, Dumitru Guțu, Olga Guțu *Sociologia cadastrului bunurilor imobile* [37].

De menționat că deja la finele anilor '90 în Republica Moldova o mare atenție se acorda sistematizării cercetărilor în domeniul aspectelor juridice și tehnice ale cadastrului bunurilor imobile. În perioada dintre anii 1999-2003 a fost publicată lucrarea *Cadastrul bunurilor imobile*, în cinci volume, unde au fost incluse actele legislative și normative, aprobate la nivel de guvern sau la nivel departamental în domeniul cadastrului, relațiilor funciare, lucrărilor geodezice și al evaluării bunurilor imobile în cadrul cadastrului. Această lucrare a avut o influență esențială asupra dezvoltării în continuare a sistemului de cadastru imobiliar, fiind cea mai completă colecție de acte normative și juridice în vigoare. (Cadastrul Bunurilor imobile. Volumul I. – Кадастр недвижимого имущества. Том I / Alcătuitori: Valeriu Gînju, Vladimir Guțu. - Chișinău, 1998 [38]; Cadastrul Bunurilor imobile. Volumul II. Кадастр недвижимого имущества. Том II // Alcătuitori: Ion Stratulat, Valeriu Gînju. - Chișinău, 1999 [39]; Cadastrul Bunurilor imobile. Volumul III. – Кадастр недвижимого имущества. Том III / Alcătuitori: Valeriu Gînju, Vladimir Guțu. - Chișinău, 1999 [40]; Cadastrul Bunurilor imobile. Volumul IV. – Кадастр недвижимого имущества. Том IV / Alcătuitori: Valeriu Gînju, Vladimir Guțu. - Chișinău, 2000 [41]; Cadastrul Bunurilor imobile. Evaluarea bunurilor imobile. Volumul V. – Кадастр недвижимого имущества. Оценка недвижимого имущества. Том V / Alcătuitor. - Vladimir Guțu. - Chișinău, 2003 [42]).

La mijlocul anului 2007 în Republica Moldova a fost finalizată implementarea Primului Proiect de Cadastru. Etapa care a trecut este una foarte importantă pentru crearea cadastrului bunurilor imobile. Implementarea lui va continua până la înregistrarea în acest „catastif” a tuturor proprietăților imobiliare, culminând cu evaluarea lor. De fapt, estimarea proprietăților respective și, mai ales, impozitarea lor au fost și rămân scopul principal al creării cadastrului. Or, aceasta înseamnă extinderea bazei impozabile și majorarea alocărilor în bugetele locale.

Chiar din start, implementarea cadastrului a început să fie asistată de o puternică activitate consultativă ce a continuat și după finalizarea Primului Proiect de Cadastru. Anume cu acest scop, în luna iunie 2006, Agenția Internațională de Dezvoltare din Suedia (SIDA/ASDI) a lansat un nou tender – Proiectul de Asistență Tehnică pentru Primul Proiect de Cadastru din Moldova.

Obiectivul general constă în a acorda asistență la instituirea unui sistem funciar și cadastral transparent, efectiv și eficient, capabil să presteze pentru toți clienții, la un preț accesibil, servicii calitative moderne legate de înregistrarea proprietăților imobiliare. Scopul principal rezidă în susținerea creșterii economice în Republica Moldova și, în cele din urmă, reducerea sărăciei, prin asigurarea și îmbunătățirea securității proprietăților imobiliare, inclusiv a celor funciare, majorarea veniturilor obținute de stat în urma instituirii unui sistem funcțional de evaluare și impozitare a lor, facilitarea dezvoltării pieței imobiliare prin crearea unui sistem cadastral și de înregistrare transparent și bine operabil, prestarea efectivă a serviciilor de bază de înregistrare publică a imobilelor. Tot în cadrul acestui Proiect se acordă servicii de consultanță clienților din Moldova în vederea perfecționării și finalizării întregului proces de implementare a sistemului unic de înregistrare imobiliară. Pentru a facilita și eficientiza atingerea acestui scop, Agenția Relații Funciare și Cadastru participă activ la dezvoltarea și implementarea acțiunilor necesare, iar echipa Proiectului se implică maximal posibil la toate nivelurile și etapele implementării lui, începând cu participarea în grupul administrativ, continuând cu asigurarea feedback-ului în sistemele de furnizare a informației, adică a aprecierii date de clienți calității datelor solicitate, și cu alte activități de o stringentă importanță și necesitate pentru societate. Proiectul a fost implementat în perioada octombrie 2006 – decembrie 2009. Etapa inițială a durat patru luni. În această perioadă echipa Proiectului, împreună cu un grup administrativ al Agenției, a făcut o estimare detaliată a situației curente și a elaborat planul de activități pentru următoarele luni. Ea este urmată de etapa de implementare propriu-zisă a Proiectului. E vorba de finalizarea și modernizarea sistemului de protecție a drepturilor de proprietate asupra bunurilor imobiliare (aspecte tehnice, materiale și organizatorice), crearea unei organizații financiare de susținere pentru înregistrarea proprietăților imobiliare, lărgirea accesului la informația cadastrală,

perfecționarea evaluării bunurilor și, desigur, implementarea și modernizarea tehnologiilor informaționale de comunicare (ICT), fără de care este imposibil să fie creat un cadastru modern. Și încă ceva. În Moldova piața funciară se află la etapa incipientă, din care cauză și prețurile nu sunt reale. Pentru a elimina această discrepanță, Proiectul desfășoară activități în vederea impulsivării pieței prin stabilirea valorii reale a tipului respectiv de proprietate, indicator necesar pentru impozitarea, punerea în gaj sau vânzarea lor. Scopul principal al Proiectului rezidă în consolidarea convingerii clientului că serviciile prestate de întreprinderea cadastrală îi vor fi de un real folos la desfășurarea diferitelor activități, că ele, aceste servicii, sunt calitative, iar informația – credibilă. (*A se vedea* interviul acordat de Sjoerd Vogelzang, managerul Proiectului de Asistență Tehnică pentru susținerea Primului Proiect de Cadastru „Echipa noastră este unul din punctele forte ale proiectului”. - În: *Cadastrul*, nr.16-17, decembrie 2006).

Problemele dezvoltării cadastrului în Europa, inclusiv în Republica Moldova, au fost discutate la mijlocul lunii octombrie 2007 și în cadrul unei Conferințe internaționale cu genericul „Experiența europeană în dezvoltarea cadastrului și datelor spațiale”. Specialiști și savanți cu renume din 13 țări, inclusiv din Suedia, Ungaria, Olanda, Germania, România, Norvegia, Finlanda, Republica Cehă, Federația Rusă, Bielorusia, Lituania, Letonia, Republica Moldova, precum și reprezentanți ai mai multor organizații internaționale de profil prestigioase au făcut un amplu schimb de experiență privind problemele menționate.

La conferință s-a discutat în contradictoriu despre rolul notariatelor în procesul de tranzacționare a proprietăților imobiliare. Adepții participării acestor instituții în procesul de perfectare a documentelor necesare pentru înstrăinarea proprietăților susțin că notariatele nu sunt numai o tradiție, dar și un mecanism de securizare a tranzacțiilor. Oponenții acestei idei, însă, sunt de părere că antrenarea notarilor pe piața imobiliară îngreuiază dezvoltarea ei, inclusiv pe motivul că perfectarea documentelor mai necesită vizitarea unei instituții.

Participanții la conferință au abordat multilateral și în cunoștință de cauză și problemele legate de dezvoltarea infrastructurii datelor spațiale. Ei s-au referit la chestiunile ce țin de crearea structurilor instituționale în toate țările, standardizarea și armonizarea datelor spațiale, folosirea lor în multiplele domenii ale economiei naționale. Toți vorbitorii s-au pronunțat pentru îmbunătățirea colaborării statelor în vederea dezvoltării infrastructurii de date spațiale, integrării hărților într-un singur sistem, utilizării informațiilor în timp real, lărgirii accesului la informație, utilizării lor în diverse domenii, inclusiv pentru prevenirea calamităților naturale, construcția de drumuri etc.

Conferința a adoptat o rezoluție în care se subliniază importanța existenței unei informații cadastrale complete pentru dezvoltarea socială și economică a țărilor, prestarea unor servicii de înregistrare calitative și transparente și sistematizarea datelor geoinformaționale, care să permită integrarea lor la nivel național și internațional. În afară de aceasta, conferința s-a pronunțat pentru crearea unei infrastructuri naționale de date spațiale, care să se bazeze pe standarde deschise, inclusiv în țările care nu sunt membre ale Uniunii Europene, din numărul cărora face parte și Republica Moldova.

O Conferință internațională, dar axată pe alte priorități – „Drepturile cetățenilor asupra bunurilor imobile”, a avut loc la Chișinău în perioada 30 noiembrie – 1 decembrie 2009. Pe marginea problemelor abordate s-au pronunțat experți de la Banca Mondială, Comitetul permanent pentru cadastru al Uniunii Europene, ESDI, EuroGeographics, corporația BLOM, precum și specialiști în materie din Norvegia, România, consultanți internaționali care au asistat implementarea Proiectului de Asistență Tehnică pentru Susținerea Primului Proiect de Cadastru din Moldova. Principalele chestiuni discutate au ținut de înregistrarea drepturilor de proprietate și crearea hărților, cadrul legal de administrare a terenurilor în Moldova, asigurarea drepturilor asupra proprietății cetățenilor, drepturile de proprietate și planificarea, importanța informării cetățenilor despre implementarea cadastrului, cadastrul și securitatea drepturilor, implementarea tehnologiilor informaționale, îmbunătățirea accesului cetățenilor la informație și servicii, GIS și bazele de date spațiale, instrumente de afaceri pentru dezvoltarea administrării terenurilor etc. Altfel spus, după circa 10 ani de implementare a cadastrului în Moldova, s-a ajuns la o etapă calitativ nouă a acestui important sector al economiei naționale. În linii mari, această etapă ar putea fi numită gestionarea proprietăților, perfecționarea și, în primul rând, simplificarea modalităților de înregistrare, evaluare și înstrăinare a proprietăților. Și, așa cum implementarea cadastrului continuă, conferința, conștientizând necesitatea dezvoltării lui, a discutat și rolul organizațiilor donatoare și tipurile de ajutoare pe care le pot acorda la implementarea cadastrului, precum și alte probleme de importanță majoră. Acesta este un aspect foarte important pentru Republica Moldova, ajutorul fiind necesar, mai ales, acum, în plină recesiune economică.

În condițiile de dezvoltare a societății crește vădit interesul pentru știința sociologică. Într-adevăr, însăși realitatea socială, care se complică din ce în ce mai mult, devine un factor puternic al creșterii interesului pentru problematica sociologică. Sociologia creează o viziune aparte despre lume, despre mediul social înconjurător. Perceperea lumii de către sociologie este reglementată de structura categorială a rațiunii sociologice, care generează un gen deosebit al intuiției, și anume: capacitatea de a sesiza firul fin al interdependenței sociale. Rămâne să constatăm doar că sociologia ca știință despre societate, comunități și relații sociale, despre om în contextul esenței sale sociale, despre conștiința și comportamentul lui este, îndeosebi, solicitată la etapa actuală de dezvoltare a societății de tranziție.

În acest context, abordând problema rolului sociologiei juridice în dezvoltarea sistemului cadastral în Republica Moldova, constatăm următoarele.

În legătură cu deschiderea societății spre democrație, în ultimele decenii s-au înviorat cercetările în domeniul sociologiei și au apărut lucrări științifice și didactice atât în Occident, cât și în țările post-sovietice, în cele est-europene, inclusiv în Republica Moldova și în România. Trebuie de menționat că în țara noastră ponderea lucrărilor cu direcție didactică este destul de mare, față de investigațiile științifice sau față de cele aplicative, cu caracter de cercetări practice pe teren. Această necorespondență nu este în favoarea lucrărilor didactice, care în cea mai mare parte sunt bazate pe literatura din prima jumătate a secolului trecut.

Asupra problemei apariției și constituirii sociologiei juridice există păreri diferite, însă prea puțin fondate științific. Unii autori (D.Luminosu, V.Popa ș. a.) consideră că sociologia ca teorie a societății s-a dezvoltat cu destul de puțin timp în urmă, deși preocupări sociologice putem constata încă la Aristotel, Platon, Ciceron, Montesquieu ș.a. [43]. Aici nu găsim vreo fondare argumentată a deosebirii dintre aceste etape ale constituirii sociologiei, în general, și a celei juridice, în special.

A.Comte situa sociologia în clasificarea științelor la sfârșit, considerând-o cea mai complicată, ca „știință a științelor”. O jumătate de secol în urmă Th.Coplow afirma că cea dintâi preocupare a sociologiei a fost studiul evoluției sociale, însă pentru ca să devină subiect de cercetare academică, ea a pus în evidență studiul problemelor sociale – viciul, crima și mizeria [44]. Nu putem fi de acord cu presupunerea dată, cum că aceste realități au atras atenția cercetătorilor atât de târziu. Problemele viciilor, criminalității și mizeriei au fost în atenția filosofiei sociale de la apariția ei, din antichitate, când ele se reflectau prin prisma nedreptății sociale. Deci, putem vorbi despre problemele sociologiei juridice odată cu apariția filosofiei. Însă, pe parcursul dezvoltării cunoștințelor despre societate s-au produs schimbări, salturi, îmbogățiri calitative, care și-au adus aportul la înțelegerea specificului sociologiei ca știință și a ramurii ei – sociologiei juridice.

În ultimele decenii, în Federația Rusă au apărut lucrări didactice de anvergură sub semnătura autorilor K.Kulcear, V.N. Kudreavțev, V.P. Kazimirciuk, E.V. Tadevosean, S.V. Bobotov, Ch.A. Emelianov, Gh.V. Moskalev, Iu.I. Grevțov, E.S. Konovkin, I.V. Loginova [45].

Cercetări științifice în acest domeniu au întreprins V.V. Lapaeva, E.V. Tadevosean, D.A. Kerimov [46].

În România prevalează manuale didactice care tratează subiecte privind obiectul sociologiei juridice și constituirea acestuia în istoria sociologiei, precum și vizând contribuția cercetărilor sociojuridice românești [47]. Unele lucrări sunt dedicate problemelor sociologice mai specifice, cum ar fi: devianța și delincvența, acculturizarea juridică [48].

Observăm că printre aceste publicații încă nu au apărut cercetări axate pe procesul de implementare a cadastrului bunurilor imobile și pe aspectele sociologico-juridice respective. Deci, lucrarea de față câștigă prin prioritate în importanța ei practico-științifică.

Investigațiile sociologice efectuate denotă că populația Republicii Moldova este destul de bine informată asupra principiilor implementării Primului Proiect de Cadastru. Un răspuns pozitiv în această privință au dat 72% din respondenți, în timp ce lipsa de informație au semnalat-o 28%, adică de 2,57 ori mai puțini.

Răspunsurile pozitive se explică, în primul rând, prin faptul că 86,7% din respondenți au studii superioare și în această calitate manifestă mai mult interes pentru procesele ce au loc în republică.

În al doilea rând, este vorba despre locul pe care îl ocupă respondentul în sistemul economiei naționale. Ponderea funcționarilor publici a constituit 42,7%, iar a antreprenorilor și lucrătorilor din sectorul privat – 37%.

Dacă primii trebuiau să știe despre implementarea proiectului de cadastru în virtutea obligațiilor lor directe, apoi ceilalți, ca reprezentanți ai noii clase sociale – în virtutea posibilului impact al proiectului de cadastru implementat asupra activității antreprenoriale pe care o desfășoară și asupra evoluției relațiilor de piață în economia republicii.

Pentru majoritatea absolută a respondenților, drept surse de obținere a informației, inclusiv despre proiectul de cadastru, au fost mijloacele informative tradiționale: televiziunea – 33,8%, publicațiile din presa centrală și locală – 29,8%, radioul – 28%.

Despre obținerea informației din surse informaționale neoficiale au indicat 19,1% din respondenți.

Investigația sociologică a evidențiat că realizarea prevederilor PPC constituie una dintre condițiile necesare pentru soluționarea problemelor acute existente. În domeniul reglementării legislative este vorba despre claritatea și siguranța în drepturile asupra imobilelor (59,1%), garanțiile statului în ceea ce privește protecția drepturilor de posesiune a acestora, stimularea eficienței a producției și a investițiilor (34,2%), inclusiv străine. În domeniul dezvoltării active a pieței imobiliare – deservirea informațională a participanților la piața imobiliară (32,9%), simplificarea mecanismului de efectuare a tranzacțiilor cu imobile (27,1%), folosirea imobilelor în calitate de gaj în cazul obținerii unor credite bancare și comerciale*.

Existența proiectului de cadastru se prezintă drept o pârghie de reglementare a relațiilor de piață în sfera economică, contribuind la extinderea formelor de utilizare pe principii de piață a bunurilor imobiliare în procesul de formare a pieței imobiliare și reglând comerțul cu imobile corespunzător cererii din partea consumatorilor.

Totodată, procesul înregistrării totale nu va fi deloc simplu și, cu toate avantajele pe care le asigură, nu pot fi excluse și numeroase probleme posibile. Avantajele principale ale înregistrării totale, ce se efectuează în Republica Moldova, sunt garantarea și protecția dreptului de proprietate (50% din respondenții chestionați), dezvoltarea și controlul asupra pieței imobiliare (46% din respondenții chestionați), deși 41% și, respectiv, 54% din ei nu au menționat avantajele respective.

În alte variante au fost indicate avantajele posibile de la 17 până la 28% din respondenți și nu au indicat avantaje de la 72 la 83% respondenți, adică aproximativ de 3-5 ori mai mulți. Prin ce se poate explica un decalaj atât de mare? În primul rând, procesul de formare a clasei proprietarilor formează și ideologia respectivă a comportamentului în condițiile economiei de piață de care se călăuzesc în activitatea lor. În procesul de creare a pieței imobiliare principalul interes al participanților constă în asigurarea garanțiilor și în protecția drepturilor de proprietate, precum și în contribuția statului la dezvoltarea și controlul ei prin intermediul pârghiilor legislative și a normativelor respective în interesul proprietarilor. Toate celelalte variante menționate nu au o atribuție directă la bunurile imobile. Realizarea acestora intră în funcțiile statului, cu ajutorul lor se efectuează reglementarea de stat a pieței imobiliare. Prin aceasta se suplimentează influența statului asupra activității proprietarilor de imobile în condițiile de piață.

Investigația sociologică a demonstrat că existența avantajelor nu înseamnă acțiunea social-economică automată a implementării cadastrului asupra societății. Nu întâmplător 22% din respondenți consideră că situația social-economică va continua să rămână gravă, iar sărăcia va crește. 23% din respondenți, în virtutea gradului scăzut de informare, nu înțeleg procesul în desfășurare. Direcțiile principale de influență social-economică a implementării cadastrului asupra societății sunt: asigurarea cadrului instituțional, juridic și tehnic pentru gestionarea eficientă a pământului (43% din respondenți); asigurarea garanției proprietății și securității stăpânirii (38% din respondenți); facilitarea funcționării pieței valorilor imobiliare (32,8% din respondenți).

Trebuie să menționăm că asupra acestor variante nu și-au exprimat opiniile 57%, respectiv, 62% și 68% din respondenți.

Atitudinea față de alte variante din partea majorității respondenților este incertă. Considerăm că aceasta explică nu atât impactul asupra consecințelor social-economice ca urmare a implementării cadastrului, cât reflectă pârghiile concrete, prin intermediul cărora această influență poate fi asigurată. Ținând seama de faptul că în componența populației predomină locuitorii de la sate, are o deosebită importanță propagarea rolului și a consecințelor proiectului de cadastru pentru categoria dată de locuitorii ai republicii. Activitatea structurilor de stat necesită identificarea unor forme specifice de informare și instruire a diverselor categorii de populație în vederea soluționării problemei de autogestire pentru realizarea prevederilor PPC. Sistemul de evaluare a bunurilor imobile în scopul impozitării constituie o parte componentă a sistemului cadastrului bunurilor imobile, reprezentând un ansamblu de acțiuni, norme și mijloace necesare pentru estimarea valorii bunurilor imobile în scopul impozitării. În conformitate cu programul de măsuri de implementare a noului sistem de evaluare, în perioada anilor 2004–2006, Agenția Relații Funciare și Cadastru a evaluat în mod masiv toate apartamentele (325 mii) și casele individuale de locuit (136,5 mii) în toate orașele țării, inclusiv în mun. Chișinău – 29000 de case. În scopul asigurării veridicității datelor cadastrale, a fost efectuată notificarea proprietarilor privind valoarea bunurilor imobile.

* La unele întrebări din anchetele sociologice totalul depășește 100%, deoarece respondenții puteau alege câteva variante de răspuns.

La finele anului 2006 Agenția Relații Funciare și Cadastru a transmis Inspectoratului Fiscal Principal de Stat datele privind valoarea de piață a celor 802,2 mii de apartamente și case de locuit din 57 municipii și orașe ale republicii, precum și despre proprietarii acestora.

În anii 2006-2007 au fost evaluate masiv, conform valorii de piață, circa 59428 de bunuri imobile cu destinație comercială și industrială, care la 1 februarie 2008 au fost transmise de către Agenția Relații Funciare și Cadastru Inspectoratului Fiscal Principal de Stat. Conform situației de la 20 decembrie, în anul 2007 au fost evaluate peste 40000 de garaje pentru transportul individual și 25000 loturi din întovărășirile pomicole, dintre care 50% în mun. Chișinău.

În perioada anilor 2008–2010 vor fi evaluate în mod masiv terenurile agricole (circa 3 mln. sectoare).

Actualmente, evaluarea tuturor bunurilor imobile comerciale și industriale este problematică din cauza neobligativității înregistrării lor în cadastrul bunurilor imobile.

În comun cu Inspectoratul Fiscal Principal de Stat a fost stabilită structura datelor și formatul de prezentare a datelor despre bunurile imobile cu destinație locativă (apartamente, case individuale de locuit) organelor fiscale.

În unele localități nu sunt finalizate lucrările de corectare a erorilor comise la elaborarea proiectelor de organizare a teritoriului. Propunem ca, odată cu evaluarea terenurilor agricole, să fie corectate erorile depistate. În acest scop sunt necesare surse financiare suplimentare.

În perioada anilor 2009–2011 vor fi evaluate în mod masiv casele de locuit din localitățile rurale și grădinile din extravilan.

În prezent persistă unele probleme ce țin de impunerea fiscală și căile de soluționare a acestora în sfera imobiliară în legătură cu implementarea în Republica Moldova de la 1 ianuarie 2007 a noului sistem de impozitare a bunurilor imobile în baza valorii de piață a lor. Conform datelor investigațiilor sociologice, despre acest sistem au auzit 56% din respondenți, 44% – nu cunosc nimic despre el. De menționat că în anul 2002 cota celor informați despre implementarea în republică a Primului Proiect de Cadastru a fost de 72%, a celor neinformați – de 28%. Adică, nivelul de informare a populației privind implementarea noului sistem fiscal e foarte redus. În funcție de divizarea teritorial-administrativă, răspunsurile s-au distribuit astfel: în municipii – respectiv, 59% și 41%, în orașe (centre raionale) – 64% și 36%, în sate (comune) – 47% și 53%.

Principalele surse de obținere a informației despre acest sistem au fost comunicarea cu prietenii și cunoscuții – 22,8% din răspunsuri; televiziunea – 20,4%; articolele din presa centrală și locală – 14,2%; buletinul informațional „Cadastrul” – 12,8%; revistele și literatura de specialitate – 11,2%; radioul – 9,9%; lecțiile, mesele rotunde, seminarele – 6,6%; alte surse – 1,9% din răspunsuri.

Implementarea noului sistem de impunere fiscală a bunurilor imobile este oportună în opinia a 51,6% din intervievați, iar pentru 48,4% din respondenți – inoportună. În componența celor de la urmă, 6,1% consideră că implementarea noului sistem trebuie amânată cu 1-5 ani, 3,3% – cu 11-50 ani, 5,7% – pe o perioadă nedeterminată, iar 28,1% au afirmat că nu este necesară implementarea unui nou sistem. Un decalaj atât de mare între opinii se explică, după părerea noastră, prin pregătirea insuficientă de promovare a reformei în sfera imobiliară; nivelul scăzut de informare a populației despre starea, tendințele de evoluție și obiectivele reformei, locul de impunere fiscală a bunurilor imobile în baza valorii lor de piață pentru realizarea obiectivelor reformei.

Totodată, 61,1% din respondenți consideră că principala și cea mai eficientă cale de implementare a noului sistem de impunere fiscală este etapizarea, când în fiecare an se evaluează și se impozitează un anumit tip de bunuri imobile de pe teritoriul țării. Pentru varianta unică, adică, începând de la o anumită dată concretă, se evaluează și se impozitează toate tipurile de bunuri imobile pe întreg teritoriul țării, s-au pronunțat 21,7% din participanții la sondaj, adică de 2,8 ori mai puțin.

Cea mai importantă informație în procesul de implementare a noului sistem de impozitare a bunurilor imobile este aprecierea posibilităților valorii de piață a bunurilor imobile în comparație cu valoarea lor de inventariere (normativă) și determinarea sumei posibile a plăților fiscale la bunurile imobile aparte.

Aprecierea dată de respondenți acestor procese denotă posibilitatea evoluției următoarelor tendințe. Valoarea de piață, în comparație cu cea normativă, va prevala la toate bunurile imobiliare. Drept rezultat, sumele fiscale vor avea o tendință similară.

Intensitatea acestor procese va fi mai mare la orașe și în municipii și considerabil mai redusă la sate. Aceasta înseamnă că dezvoltarea relațiilor de piață în sfera imobiliară se va desfășura anticipat mai întâi în orașe și municipii, apoi la sate.

Investigația sociologică efectuată a demonstrat că 49,1% din respondenți au menționat că odată cu majorarea cotei impozitului pe bunurile imobile ei vor respecta legislația în vigoare și vor plăti impozitele necesare. 37,9% din intervievați nu consideră posibilă încălcarea legislației în vigoare, dar în procesul creșterii impozitelor nu exclud căutarea unor noi surse de obținere a veniturilor în baza bunurilor imobile (darea în arendă) pentru a plăti impozitele respective (19,7%); vânzarea și procurarea altor bunuri imobile, impozitele la care vor fi mai mici (14,8%), bunăoară, care se află pe un teritoriu cu condiții mai puțin favorabile de trai etc.; participarea la manifestații de protest (3,4%), iar 11,7% din respondenți au menționat că nu vor plăti acest impozit. Concomitent, aproximativ 62% din respondenți cunosc consecințele neachitării impozitelor, iar 37% din respondenți nu le cunosc.

Astfel, implementarea noului sistem de impozitare a bunurilor imobile va fi însoțită nu numai de o eventuală creștere a încasărilor fiscale în partea de venit a bugetului, ci și de posibilitatea intervenirii unor schimbări structurale în deținerea și dispunerea unor sau altor obiecte imobiliare, a impactului asupra surselor de obținere a veniturilor. În afară de aceasta, nu trebuie exclusă posibilitatea unor tensiuni sociale sub formă de greve mari sau ascundere a veniturilor obținute pentru a se eschiva de la plata impozitelor. De aceea, este foarte important ca implementarea noului sistem de impozitare a bunurilor imobile să nu frâneze dezvoltarea relațiilor de piață și formele dictate de economia de piață, iar impozitele să nu fie mecanismul principal de reformare a sectorului imobiliar al economiei naționale și de soluționare a problemelor sociale de importanță vitală pentru oameni.

Interesul pentru informația cadastrală: realități și probleme

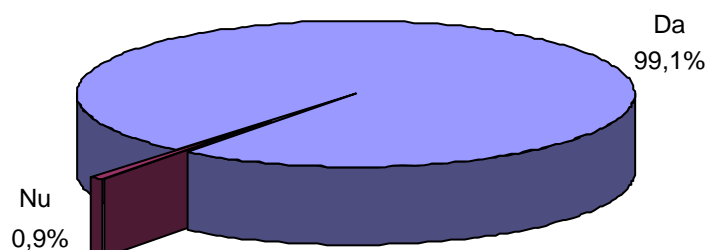
În condițiile creșterii stabile a numărului de tranzacții pe piața proprietăților imobiliare este firesc ca și interesul față de informația cadastrală să sporească, cel puțin, proporțional, dacă nu chiar în ritmuri mai avansate. Potrivit datelor Întreprinderii de Stat „Cadastru”, numărul extraselor din registrul bunurilor imobile a crescut de la 66,6 mii, în 2004, până la 264,4 mii, în 2006, în primele 6 luni ale anului 2007 înregistrându-se peste 144 mii de solicitări. Solicitanții ai acestei informații sunt diferiți – de la cetățeni până la diferite întreprinderi, instituții și organizații, în primul rând, băncile comerciale, notarii, firmele imobiliare, de evaluare, autoritățile publice, organele procuraturii, judecătoriile, inspectoratele fiscale etc. De altfel, către 1 iulie 2007, Întreprinderea de Stat „Cadastru” avea încheiate contracte de furnizare a informației cadastrale cu 150 de consumatori.

Analizând situația și tendințele la acest capitol, precum și ținând cont de faptul că informațiile cadastrale utilizate judicios pot facilita soluționarea multor probleme economice, sociale, juridice și de altă natură cu care se confruntă Republica Moldova, a fost realizat un studiu sociologic pe această temă.

Sondajul a fost efectuat în luna iulie 2007 pe un eșantion de 250 de persoane și este primul de acest fel desfășurat în Republica Moldova. La completarea anchetei au participat 125 de angajați din cele 150 de firme cu care Întreprinderea de Stat „Cadastru” are încheiate contracte de furnizare a informației cadastrale, fapt ce poate demonstra caracterul reprezentativ al sondajului, dar și gradul înalt de profesionalism al răspunsurilor la întrebările formulate. Cealaltă jumătate de participanți la sondaj sunt întreprinzători, inclusiv fermieri, lucrători ai organelor publice, de drept, ai instituțiilor financiare, agențiilor imobiliare, întreprinderilor private de prestare a serviciilor cadastrale, notari etc., care constituie grupul cel mai important de utilizatori ai informației cadastrale.

Potrivit sondajului, practic toți participanții (99,1%) au apelat la serviciile oficiilor cadastrale teritoriale, deci, obiectiv răspunsurile se bazează pe propria lor experiență.

V-ați adresat oficiilor cadastrale teritoriale (actualmente filiale ale Întreprinderii de Stat „Cadastru”) pentru a solicita informații cadastrale?

Cele mai solicitate 3 servicii, arată studiul, sunt cele legate de înregistrarea dreptului de proprietate (70,1%), obținerea extrasului din Registrul bunurilor imobile (55,4%) și a informațiilor despre proprietăți imobiliare (50%). Urmează în ordine eliberarea certificatului de evaluare (39,3%), efectuarea lucrărilor cadastrale (29,9%), înregistrarea ipotecii și a altor drepturi asupra proprietății (29,9%), perfectarea documentelor despre dreptul de proprietate sau de folosință a sectorului distribuit de organul administrației publice locale (24,1%), obținerea informației despre proprietari, locul amplasării sectorului și servituțile (22,8%), serviciile de consultanță și expertiză (20,5%).

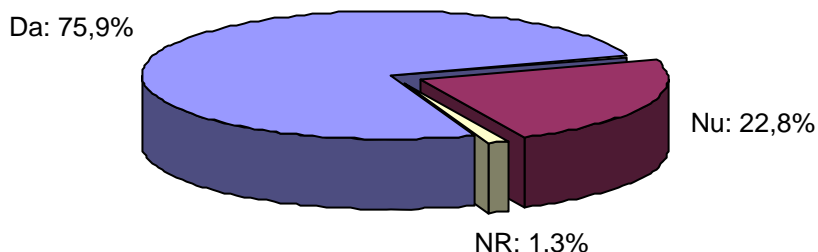
Referindu-se la scopul utilizării informațiilor solicitate, participanții la sondaj l-au punctat în felul următor: identificarea dreptului proprietarului (51,3%), efectuarea tranzacției (47,3%), privatizarea proprietății (37,5%), asigurarea garanției securității bunului imobil (26,8%), obținerea de credite (21%), soluționarea litigiilor patrimoniale (15,6%), privatizarea sectoarelor adiacente (14,7%), precum și deschiderea dosarelor penale, partajarea averii, acestea din urmă fiind solicitate în temei de organele de drept.

Participanții la sondaj au fost rugați să se pronunțe și pe marginea chestiunii privind raportul dintre serviciile prestate de oficiile cadastrale teritoriale și costul lor. Rezultatele au arătat că 45,5 la sută din persoanele chestionate consideră prețurile acceptabile, majoritatea dintre acestea declarând că sunt mulțumite și chiar foarte mulțumite de costul serviciilor.

Sintetizând rezultatele sondajului, se poate constata că o bună parte dintre serviciile și informațiile furnizate de oficiile cadastrale teritoriale nu-i satisfac pe utilizatori din motivul că procedura obținerii lor le ia prea mult timp, iar comenzile se îndeplinesc cu întârziere. O soluție pentru ameliorarea situației la acest capitol ar fi lărgirea rețelei de recepționare a documentelor prin deschiderea unor puncte speciale în satele mari și în toate sectoarele din Chișinău.

O altă problemă abordată de participanții la sondaj ține de gama serviciilor comercializate de oficiile cadastrale teritoriale, mai multe persoane pronunțându-se pentru completarea ei cu prestarea informațiilor despre prețurile de piață ale proprietăților imobiliare, situația curentă a circuitului imobilelor etc. În această ordine de idei, sondajul a mai arătat că oficiile cadastrale ar trebui să presteze și alte servicii, inclusiv de consultanță, de identificare și evaluare a bunului imobil în dependență de locul amplasării lui, de vizualizarea hărților digitale și a planurilor cadastrale cu posibilitatea concretizării unor date despre proprietate și construcțiile auxiliare. Alt set de propuneri vizând lărgirea gamei de servicii ține de îmbunătățirea colaborării instituțiilor financiare cu oficiile cadastrale, reprezentanți ai băncilor comerciale pledând pentru conectarea lor la informația cadastrală cu acces limitat (activitatea de creditare), obținerea informațiilor despre bunurile imobile cu secheste etc.

Ați participat la vreo tranzacție cu bunuri imobiliare?

Participanții la sondaj au formulat și alte propuneri orientate spre îmbunătățirea calității serviciilor prestate de oficiile cadastrale teritoriale.

Referințe:

1. Codul Civil al Republicii Moldova, nr.1107-XV din 06.06.2002.
2. Henssen J.L. The requirements and significance of a land registration system, including the cadastre, for developing countries. FIG Congress, Montreux, 1981.
3. Henssen J.L. and Williamson J.P. Land registration, cadastre and its interaction. A world perspective. FIG Congress, Helsinki, 1990.
4. Simpson S.R. The role of maps and boundaries in land registration. Commonwealth Survey Officers Conference, Cambridge, 1967.

5. Simpson S.R. Land law and Registration. - Cambridge University Press, 1976.
6. Ларсон Г. Регистрация прав на землю и кадастровые системы. Вспомогательные средства для земельной информации и управления земельными ресурсами. - Великий Новгород, 2002.
7. Larsson Gh. Land registration in developing countries. World cartography, XI. United Nations, 1971.
8. Larsson Gh. The evolution of the existing cadastres towards the multipurpose cadastre. FIG Congress. - Stockholm, 1977.
9. Williamson I.P. Cadstral Survey Techniques in developing countries – with particular reference to Thailand // The Australian Surveyor, 31 (7), 1983.
10. Williamson I.P. Cadastral and Land Information Systems – where are we heading? Sixth Australian cartographic Conference. - Melbourne, 1986.
11. Williamson I.P., Wallace J., Building Land Markets// „Good Land Administration - Its Role in Economic Development”. International Workshop, June 27-29, 2007, Ulaanbaatar, Mongolia.
12. Шавров С.А. Формальный и неформальный рынки недвижимости // Материалы международной научно-практической конференции «Экономика, оценка и управление недвижимостью и природными ресурсами», г. Минск, 28-30 апреля 2010. - Минск: БГТУ, 2010, с.6-11.
13. Эрнандо де Сото. Загадка капитала: почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире / Пер. с англ. - Москва: ЗАО «Олимп- Бизнес», 2001.
14. McLaughlin J.D., Nichols S.E. Resource Management: The Land Administration and Cadastral Systems Component // Surveying and Mapping, vol.49, 1989, no2, p.84.
15. Badea A.C., Badea Gh. Conceptul de sistem cadastral la nivel internațional. e-mail: badeacadastru@xnet.ro.
16. Шавров С.А., Козлова А.С., Гудкова Ю.В. Государственная регистрация недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним: том 1. - Минск: Тонпик, 2005-2006.
17. Эккерт Дж. К. Организация оценки и налогообложения недвижимости / Пер. с англ. - Москва: Российское общество оценщиков, Академия оценки Стар Интер, 1997 (в двух томах).
18. Youngman, Joan M. An international survey of taxes on land and buildings /Joan M. Youngman, Jane H.Malme; Lincoln Institute of Land Policy, International association of Assessing officers, OECD. - Deventer-Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1994.
19. Мюллер А. Оценка земли и зданий для целей периодического поимущественного налога и других налогов: Семинар по системам массовой оценки земли (недвижимости) в целях налогообложения, проводимый рабочей группой Европейской Экономической Комиссии Организации Объединенных Наций (Москва, 27-28 июня 2002 года).
20. Прорвич В.А. Основы экономической оценки городских земель. - Москва: Дело, 1998.
21. Грибовский С.В. Оценка недвижимости для налогообложения // Вопросы оценки, 2006, №4, с.26.
22. Березовская О.Л., Павлышко А.В., Соловьева В.А. Технология кадастровой оценки земель населенных пунктов Республики Беларусь. - Минск: ОО «Земельная реформа», 2004.
23. Climova A., Grecu-Stăvilă I. În ajutorul registratorului. - Chișinău: Tipografia centrală. - 2001.
24. Climova A., Teacă I., Grecu-Stăvilă I. Constituirea proprietății private asupra terenurilor, crearea și funcționarea pieței funciare în Republica Moldova. - Chișinău: UTM, 2004.
25. Marian S. Cadastrul și publicitatea imobiliară: Autoreferat al tezei de doctor în drept, specialitatea 12.00.03 (Drept privat (civil)). - Chișinău, 2006.
26. Botnarenco I. Cadastrul în Moldova: teorie, metode, practică. - Chișinău: Pontos, 2006.
27. Botnarenco I. Consolidarea terenurilor agricole în Moldova (teorie, metode, practică). - Chișinău: Pontos, 2009.
28. Legea republicii Moldova cu privire la activitatea de evaluare, nr.989-XV din 18.04.2002.
29. Buzu O. Organizarea activității de evaluare. - Chișinău, 2002, 428 p.
30. Buzu O., Matcov A. Evaluarea bunurilor imobile: teorie și practică.- Ch., 2003.- 258 p.
31. Бузу О.В., Гуцу В.Г., Гуцу Д.В. Оценка недвижимого имущества: социально-экономические, правовые и политические аспекты. - Кишинев: национальный институт экономики и информации. - 2004.
32. Бузу О.В., Гуцу В.Г., Гуцу О.В. Оценка недвижимого имущества для налогообложения как составная часть кадастра недвижимого имущества. - Кишинев, 2004.
33. Материалы рабочей группы по управлению земельными ресурсами Европейской Комиссии Организации Объединенных наций. Прага, 26-27 октября 2006 года.
34. Nistor L. Contribuții la integrarea Cadastrului General și a Registrului bunurilor imobile din Republica Moldova într-un sistem informatic. - București, 2007, p.6.
35. Gînju V., Guțu V.Gh., Guțu D. Implementarea Cadastrului în Republica Moldova: probleme și perspective. Etapa I, 1998-2003 (Ediție științifică). - Chișinău: Institutul Național de Economie și Informație, 2004, p.152.
36. Guțu V.Gh., Guțu D., Guțu O. Probleme politico-juridice și social-economice ale creării cadastrului bunurilor imobile. - Chișinău: CEP. USM, 2005, p.167.
37. Guțu V.Gh., Guțu D., Guțu O. Sociologia cadastrului bunurilor imobile. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.168.

38. Cadastrul Bunurilor imobile. Vol.I. - Кадастр недвижимого имущества. Том I / Alcătuitori: Valeriu Ginju, Vladimir Guțu. - Chișinău, 1998, p.206.
39. Cadastrul Bunurilor imobile. Vol.II. - Кадастр недвижимого имущества. Том II / Alcătuitori: Ion Stratulat, Valeriu Ginju. - Chișinău, 1999, p.232.
40. Cadastrul Bunurilor imobile. Vol.III. - Кадастр недвижимого имущества. Том III / Alcătuitori: Valeriu Ginju, Vladimir Guțu. - Chișinău, 1999, p.293.
41. Cadastrul Bunurilor imobile. Vol.IV. - Кадастр недвижимого имущества. Том IV / Alcătuitori: Valeriu Ginju, Vladimir Guțu. - Chișinău, 2000, p.672.
42. Cadastrul Bunurilor imobile. Evaluarea bunurilor imobile. Vol.V. - Кадастр недвижимого имущества. Оценка недвижимого имущества. Том V / Alcătuitor Vladimir Guțu. - Chișinău, 2003, p.548.
43. Luminosu D.S., Popa V. Sociologie juridică. - Timișoara: Helicon, 1995, p.7.
44. Coplew Th. The Sociology of Work. - Minnesota Univ., 1964, p.31.
45. Кульчар К. Основы социологии права. - Москва, 1981; Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права. - Москва, 1995; Тадевосян Е.В. Социология права и ее место в системе наук о праве // Государство и право, 1988, №1; Боботов С.В. Буржуазная социология права. - Москва, 1978; Емельянов Г.А., Москалев Г.В. Юридическая социология: Учебный материал. - Екатеринбург, 1995; Гревцов Ю.И. Очерки теории и социологии права. - СПб., 1996; Коновкин Е.С. гл. 9: Девиантное поведение; гл.14: Юридический конфликт. - В кн.: Юридическая социология: Учебник для вузов. - Москва, 2000; Логинова И.В. гл.11: Социология преступности. - В кн.: Юридическая социология: Учебник для вузов. - Москва, 2000.
46. Лапаева В.В. Социология права: в поисках новой парадигмы // Государство и право, 1992, №7; Тадевосян Э.В. К вопросу о социологии права // Социологические исследования, 1997, №11; Керимов Д.А. Социология и правоведение // Государство и право, 1999, №8.
47. Popescu S. Sociologia juridică. Partea Generală. - București: Universitatea Română de științe și arte „Gh. Cristea”, 1993; Popa N. Prelegeri de sociologie juridică. - București: Centrul de multiplicare a Universității, 1983; Popa N., Mihăilescu I., Eremia M. Sociologie juridică. - București: Editura Universității, 2000; Popescu S. Sociologia juridică. Fasc. I-II. - București: UNEX, 1992. (ed. a 2-a 2001); Vlăduț I. Introducere în sociologia juridică. - București: Editura Ministerului de Interne, 1994 (altă ediție: - București: Lumina LEX, 2000); Luminosu D.S., Popa V. Sociologie juridică. - Timișoara: Helicon, 1995; Albuț C. Sociologie juridică. - Iași, 1993; Ciucă V.M. Lecții de sociologia dreptului. - Iași: Polirom, 1998; Banciu D. Control social și sancțiuni sociale. - București: Hiperion XXI, 1992; *Idem.* Sociologie juridică. - București: Hiperion, 1995; Bujdoiu N. Cunoaștere și interpretare. Aplicații în sociologia juridică. - Lugoj: Dacia Europa Nova, 1996.
48. Rădulescu S., Banciu D. Introducere în sociologia delinvenței juvenile. - București: Editura Medicală, 1990; Lörincz L. Cunoașterea legii – obiect de investigare sociologică. // Studii și cercetări juridice, 1971, nr.4, p.605-615; Rădulescu S. Teorii sociologice în domeniul devianței și al problemelor sociale. - București: Computer Publ. Center, 1994; Voinea M. Sociologia dreptului. - București, 1994; Stanca Iustin. Sociologie juridică. - Arad: Concordia, 2000.

Prezentat la 02.06.2010

OBLIGO DI CONSEGNARE BENI CONFORMI AL CONTRATTO E REGOLA RES PERIT DOMINO: PROFILI DI DIRITTO EUROPEO

Valentin CAZACU

Universitatea de Stat „Al. Russo” din Bălți

În acest articol este examinat raportul dintre obligația de livrare a bunurilor conforme cu contractul și regula *res perit domino* după implementarea Directivei 1999/44/CE în legislația italiană. Prin analiza funcționării în practică a noilor norme legislative sunt evidențiate lacunele existente și soluțiile posibile pentru a asigura o protecție efectivă a consumatorului, inclusiv prin prisma prevederilor din legislațiile altor state membre ale UE.

This article examines the relationship between the obligation to deliver goods in conformity with the contract and the rule *res perit domino* after the implementation of the Directive 1999/44/CE into Italian law. Taking into account the practical issues arising from the application of the new legal provisions, point out the law gap and the possible solutions in order to give a higher consumer protection, including the examinations of the provisions of other member states of EU.

Il passaggio ad una nozione prevalentemente „soggettiva” del vizio, si regge sul presupposto che il partner comunque „interno” alle dinamiche di mercato, il professionista, sia in grado di controllare e debba pertanto farsi carico di assicurare in un modo o nell’altro l’acquisizione da parte del consumatore dell’utilità attesa. Da una prospettiva che guardasse invece alla tutela apprestata al consumatore come rimedio ad una violazione della *lex contractus* che si manifesta attraverso l’oggettiva inattuazione del risultato traslativo, si sostiene nella dottrina [1] che non vi sarebbe posto, per una regola che fa carico al compratore di un onere di diligenza, escludendo il difetto di conformità individuabile anche dal profano buon padre di famiglia.

La riconduzione delle tecniche di tutela poste a disposizione del consumatore pur sempre nell’ambito dei rimedi all’inadempimento, inteso come mancata (o inesatta) esecuzione di quanto contrattualmente dovuto, pur oggettivamente apprezzata, appare assai feconda quando si passi a considerare il problema della distribuzione del rischio tra professionista e consumatore, lasciato aperto dalla Direttiva e non risolto dal nostro legislatore. In altre parole si deve pensare all’impatto con il diritto italiano della regola che rende responsabile il venditore di tutti i difetti esistenti al momento della consegna [2] del bene o che si presumono esistenti sino a quel momento, a prescindere da ogni controllo circa la loro esistenza al momento della conclusione del contratto.

Nel contesto del diritto europeo dei contratti con i consumatori è del tutto familiare una regola che assegni prioritaria rilevanza al momento in cui il consumatore è posto nelle condizioni di effettuare una verifica diretta sul bene, indipendentemente dal momento della conclusione del contratto. Il momento di ricevimento del bene acquistato a distanza o fuori dai locali commerciali, nelle discipline settoriali, vale ad identificare il *dies a quo* per l’esercizio dello *ius poenitendi*. Alla consegna del bene di consumo venduto, invece, non potrebbe assegnarsi la semplice funzione di identificare il momento iniziale per la decorrenza del termine biennale entro cui dovrà manifestarsi il difetto che ricade nella responsabilità del venditore o per la decorrenza dei termini di prescrizione dell’azione. La presunzione legale secondo cui i difetti che si manifestano entro sei mesi dalla consegna del bene si considerano come esistenti già a tale data elimina ogni equivoco, se anche ve ne fosse bisogno, sulla circostanza che per il legislatore interno come per quello comunitario la consegna è invece il momento determinante per la verifica della conformità del bene, nel senso che rientrano nella responsabilità del venditore i difetti prodottosi fino al momento della consegna. Allo stesso tempo, nella direttiva e nella norma interna, rimane netta ed esplicita la distinzione tra momento della consegna e conclusione del contratto, dunque la possibile e normale non contestualità.

Il rilievo può ben giustificare il relativo disinteresse verso il problema esplicitato dal legislatore comunitario nel 14mo Considerando, ma non certo quello del legislatore interno. Non lo stesso si può dire sul legislatore inglese il quale, nonostante le previsioni della direttiva, ha fatto due modifiche significative al riguardo. La regola tradizionale prevista dal *Sale of Goods Act* del 1979 (così come modificato dal *Sale and Supply of Goods Act* del 1994) circa il passaggio dei rischi era che il rischio si trasferiva assieme al trasferimento della proprietà [3]. La prima modifica stabilisce che il trasferimento del rischio non si realizza al momento del trasferimento della proprietà, ma al momento della consegna [4]. La seconda modifica riguarda la consegna

al trasportatore [5] ed secondo le previsioni preesistenti la consegna al trasportatore era uguale alla consegna al compratore [6]. Secondo le nuove previsioni nel caso della vendita dei beni di consumo la consegna delle cose al trasportatore non significa consegna al compratore [7]. Il risultato è che in situazioni del genere la consegna non è consumata (e, quindi, il rischio non si trasferisce) sino al momento della consegna fisica delle cose. Ciò significa che il venditore sarà responsabile nei confronti del consumatore, se non consegna i beni a causa del perimento degli stessi; e sempre sarà responsabile in base all'obbligazione di consegnare beni di qualità soddisfacente, se i beni consegnati sono danneggiati e, quindi, insoddisfacenti per il consumatore. Per quel che riguarda il trasferimento della proprietà, questa continuerà ad realizzarsi al momento della conclusione del contratto oppure al momento dell'individuazione delle cose, in modo da assicurare al consumatore una protezione elevata in caso di insolvenza del venditore [8].

Tornando all'analisi della normativa italiana e a quanto sopra detto vediamo che il problema non è nuovo, essendosi prospettato con riguardo alla disciplina dettata dalla Convenzione di Vienna sulla vendita internazionale di beni mobili. In quel contesto si faceva osservare che il problema del trasferimento della proprietà e quello della allocazione del rischio non vanno necessariamente collocati sullo stesso piano, poiché il secondo può ben essere regolato nell'ambito della vicenda contrattuale [9].

La questione si presenta in realtà in termini diversi se la vicenda traslativa ha per oggetto lo scambio di merci: qui la questione della sopportazione del rischio imporrà di stabilire cosa significhi „consegna” e spingerà ad identificarla con la materiale disponibilità del bene da parte del compratore, ma la regola *res perit domino* non giocherà un particolare ruolo, non solo perché fino alla consegna potrà ritenersi ancora mancante la “specificazione” ma anche perché il tipo di scambio pone a carico del venditore un dovere di *provvista* non lontano dall'obbligo di consegnare cose conformi, introdotto dalla Direttiva [10]. Va da sé che il problema non si pone neppure quando l'effetto traslativo riguarda il bene prodotto o fabbricato all'interno degli altri contratti „equiparati” alla vendita: nel caso di appalto e di contratto di opera, occorre semmai rilevare che, in deroga alle disposizioni degli artt. 1667 e 2226 del Codice Civile italiano, rimane escluso ogni riferimento all' „accettazione” senza riserve, o meno, dell'opera da parte del consumatore committente.

Ciò non esclude però l'imbarazzo del giurista interno chiamato comunque a fare i conti con il modo in cui operano la regola di sopportazione del rischio e l'efficacia traslativa del consenso quando la cosa venduta sia determinata. Il silenzio certamente deprecabile del legislatore pone l'interprete di fronte ad un'alternativa che, per quanto di limitato rilievo pratico, non può essere ignorata, e la cui soluzione peraltro difficilmente trova solidi appigli all'interno delle nuove regole.

Ritenere che le norme in tema di responsabilità del venditore non tocchino comunque il principio generale condurrebbe a stravolgere il contenuto e la *ratio* della nuova disciplina, poiché, almeno nel caso in cui il contratto ha già prodotto il suo effetto traslativo, il venditore tornerebbe ad essere responsabile dei difetti prodottisi successivamente e fino alla consegna ma solo se essi fossero a lui imputabili, dovendo rimanere a carico dell'acquirente/proprietario il rischio di quelli derivanti da fortuito. Il risultato potrebbe apparire meno assurdo se si distinguesse il difetto – da mantenere comunque a carico del venditore – dal perimento fortuito del bene: è questa la soluzione netta, ma esplicita, che dovrebbe essere fatta dal legislatore francese, almeno secondo il nuovo testo dell'art. 1647, comma 2 del Code Civil predisposto dalla Commissione Viney [11]. Nel silenzio del legislatore italiano, tuttavia, non sarebbe agevole rintracciare il fondamento implicito di una simile distinzione, che si risolverebbe in una manipolazione sia del contenuto dell'obbligo di consegna, sia della portata del principio *res perit domino*. Questo spiega perché la dottrina italiana finisce col ammettere che la disciplina in questione comporti una deroga piena al principio *res perit domino*, ma lo fa con un certo imbarazzo e una scarsa convinzione [12].

La scelta in realtà appare più convincente se motivata attraverso il rinvio al principio affermatosi già nella Convenzione di Vienna; non in ossequio ad una improponibile integrazione tra fonti diverse, bensì nel presupposto che l'individuazione a carico del venditore di un “obbligo di consegna di beni conformi”, nella Direttiva come nella Convenzione, e dunque nel diritto interno, porti necessariamente con sé, sotto il profilo sistematico, la collocazione del passaggio del rischio al momento della consegna.

Riferimenti:

1. Rosalba Alessi. L'attuazione della direttiva 1999/44/CE nel diritto italiano. - In: Europa e diritto privato, n.3, 2004, p.763.
2. Il concetto di consegna, evocato da molte norme del Codice Civile, ed in particolare da quelle in materia di compravendita, è configurato come l'oggetto di una specifica obbligazione (art.1476, n.1) anziché come un requisito dell'attribuzione traslativa. V. Carmelita Camardi. Vendita e contratti traslativi. Il patto di differimento degli effetti reali. - Milano, 1999, p.6.
3. Secondo la regola generale (i. e. in assenza di patti contrari) prevista dalla s.20 (1), il rischio si trasferisce assieme alla proprietà, e secondo la s.17, il momento del trasferimento della proprietà è quello stabilito dal accordo tra le parti. In assenza di tale accordo la s. 18 stabilisce delle regole circa l'accertamento dell'intenzione delle parti al riguardo e secondo la s. 18, comma 1 la proprietà si trasferisce al momento della conclusione del contratto di vendita di cose specifiche in stato consegnabile (secondo la s.61 le cose in stato consegnabile sono quelle indicate ed individuate al momento della conclusione del contratto). Quando si tratta di vendita di cose generiche, il trasferimento della proprietà si realizza al momento dell'individuazione, in caso di assenza del compratore, delle cose similari a quelle indicate nel contratto, i. e. quando le cose sono consegnate al trasportatore (s.18, comma 5). V. Martin Morgan-Taylor and André Naidoo. The Draft Regulations to Adopt the Directive on Certain Aspects of the Sale of Consumer Goods and Associated Guarantees--Problems of the Time of Conformity for the Quality Obligation, 2002, 3 Web J.C.L.I., [http:// webjcli.ncl.ac.uk/2002/issue3/taylor3.html](http://webjcli.ncl.ac.uk/2002/issue3/taylor3.html).
4. Regulation 4(2) la quale modifica la s.20 del Sale of Goods Act 1979. Cfr. W. Cowan H. Ervine. The sale and supply of goods to consumers regulations 2002 // Scots Law Times, 2003, p.68.
5. Secondo la s. 18, comma 5(2) del Sale of Goods Act 1979 in caso di perimento dei beni o se i beni sono stati danneggiati il consumatore poteva agire contro il venditore o contro il trasportatore, solo se provava la negligenza. In altre parole il consumatore non poteva beneficiare della responsabilità del venditore derivante dall'obbligazione di fornire beni di qualità soddisfacente.
6. S. 32(1) del Sale of Goods Act 1979. Il consumatore e il venditore, in base all'obbligazione di fornire bei di qualità soddisfacente, potevano tramite accordo inviare il trasferimento dei rischi sino al momento della consegna fisica dei beni. Nonostante ciò il consumatore non sempre realizza la necessità di tale accordo, ma anche se realizza, il venditore non e sempre predisposto ad assumere il passaggio dei rischi. Inoltre se il consumatore è ignaro del momento del passaggio dei rischi, non ricorre allo strumento dell'assicurazione.
7. Regulation 4(2), modifica la s.32, creando una nuova s.32 (4).
8. Cfr. Geraint Howells and Christian Twigg-Flesner. Much Ado about Nothing? The Implementation of Directive 99/44/EC into English Law. - In: Verbraucherkauf in Europa - Altes Gewährleis-tungsrecht und die Umsetzung der Richtlinie 1999/44/EG. - Schermaier ed., Sellier European Law Publishers, 2003, p.310 ss. V. anche Chris Willett, Martin Morgan-Taylor, André Naidoo. The sale and supply of goods to consumers regulations // Journal of Business Law, 2004, p.108; John Williams – Jenny Hamilton. The impact in the U. K. of the E. U. Directive on the sale of consumer goods and associated guarantees: part 1 // International Company and Commercial Law Review, 2000, p.318 ss.; Idem. The impact in the U. K. of the E. U. Directive on the sale of consumer goods and associated guarantees: part 2 // International Company and Commercial Law Review, 2001, p.31 ss.
9. Diego Corapi. La direttiva 99/44/CE sulla vendita di beni di consumo e la convenzione di Vienna: verso un nuovo diritto comune della vendita? // Europa e diritto privato, 2002, p.661 ss.; Vedi anche Carlo Angelici. „Consegna” e „proprietà” nella vendita internazionale. - Milano, 1979, p.270 ss. e Cesare Massimo Bianca. Commentary on the International sales Law. The 1980 Vienna Sales Convention, a cura di Cesare Massimo Bianca e Michael Joachim Bonell. - Milano, 1987, p.274 ss.
10. Diego Corapi, idem, p.662.
11. Rapport général du groupe de travail sur l'intégration en droit français de la directive 1999/44 du Parlement european et du Conseil du 25 mai 1999 sur certains aspects de la vente et des garanties des biens de consommation. - Paris, Ministère de la Justice, 2002, diretto da Geneviève Viney. Vedi anche Ludovic Bernardeau. L'attuazione della direttiva sulla vendita dei beni di consumo in Francia // Europa e diritto privato, 3, 2004, p.783 ss.
12. Luciana Cabella Pisu. Vendita, vendite: quale riforma delle garanzie? // Contratto e impresa / Europa, 2001, p.40.

Prezentat la 02.06.2010

RĂSPUNDEREA CIVILĂ A CĂRĂUȘULUI ÎN TRANSPORTUL AERIAN DE PASAGERI ȘI BAGAJE REALIZAT ÎN MOD SUCCESIV

Iurie MIHALACHE

Catedra Drept al Antreprenoriatului

Dans les cas de transport aérien exécuté par divers transporteurs successifs, chaque transporteur acceptant des voyageurs, des bagages ou des marchandises est soumis aux règles établies par la Convention de Montréal et le Code civil de la République de Moldova. Au cas de préjudice, le passager ou ses ayants droit ne pourront recourir que contre le transporteur ayant effectué le transport au cours duquel l'accident ou le retard s'est produit, sauf dans le cas où, par stipulation expresse, le premier transporteur aura assuré la responsabilité pour tout le voyage. S'il s'agit de bagages ou de marchandises, le passager ou l'expéditeur aura recours contre le premier transporteur, et le destinataire ou le passager qui a le droit à la délivrance contre le dernier, et l'un et l'autre pourront, en outre, agir contre le transporteur ayant effectué le transport au cours duquel la destruction, la perte, l'avarie ou le retard se sont produits. Ces transporteurs seront solidairement responsables envers le passager, l'expéditeur ou le destinataire.

Creșterea activității economice din ultimii ani face ca transportul aerian să se efectueze tot mai des cu participarea mai multor cărăuși, iar operațiunile juridice de acest fel au fost denumite *transporturi succesive* [1]. În prezent ele sunt pe larg folosite, în baza lor economisindu-se timpul, iar noile modalități de plată le avantajează în mare măsură, câștigându-se, în final, bani [2].

Actualitatea și importanța analizei răspunderii juridice civile din transporturile aeriene succesive reiese din numărul tot mai sporit de litigii aflate pe rol în instanțele de fond, apel și recurs din republică. Soluțiile adeseori diferite, precum și cadrul legislativ național aflat în continuă perfecționare, determină o cercetare mai aprofundată a problematicii în acest domeniu.

Studierea temei date am început-o de la doctrinarii naționali – *Gh.Chibac, A.Bloșenco și C.Pascari*, care au definit și au caracterizat anumite aspecte ale răspunderii din transporturile succesive în general, în *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*, în manualele „*Drept civil. Contracte speciale*”, „*Drept civil. Note de curs*” și alte publicații la tema dată. De mare utilitate ne-a fost practica judiciară a *Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova* și a *Curții de Apel Chișinău*. În acest scop, am cercetat mai multe dosare civile care au fost judecate începând cu anul 2002 și care în mare parte se păstrează în arhiva *Judecătoriei Botanica*, mun.Chișinău.

Totuși, o tratare teoretică amplă a răspunderii juridice civile din transportul aerian succesiv o găsim în doctrina Federației Ruse, României și în cea a Franței. Am analizat o bogată colecție de lucrări științifice ale profesorilor ruși *H.Остроумов, В.Бордунов, В.Витрянский, Б.Елусеев*, a celor români – *O.Căpățînă, Gh.Stancu, Gh.Filip, Gh.Piperea*, precum și a francezilor *B.Kerguelen-Neyrolles* și *L.Garcia-Campillo*.

Apreciem faptul că Codul civil al Republicii Moldova face delimitare între transportul succesiv și cel combinat, însă în prezentul articol am considerat oportun să ne axăm preponderent investigația pe problema privind transporturile succesive, pe motiv că sunt cele mai frecvente, în special cu privire la transportul aerian de pasageri. Doctrina le denumește și transporturi omogene, deoarece, așa cum afirmă *O.Căpățînă* și *Gh.Stancu*, sunt executate cu același fel de transport pe tot itinerarul [3], în timp ce profesorul *Gh.Chibac* subliniază că cărăușii activează în lanț, unul după altul [4].

După cum remarcă profesorul *Gh.Filip*, cărăușul aerian poate să-și asume obligația de a efectua transportul pe uscat, pe mare sau pe cale ferată [5]. Cu această ocazie, *Gh.Piperea* aduce mai multe explicații că acest tip de transporturi se efectuează în parte ca transport aerian și, în parte, cu orice alt mijloc, constituind, în final, transporturi combinate [6], la care *Gh.Chibac* exemplifică că bunurile sunt parțial transportate de o companie a aviației civile și parțial cu transportul auto. Însă, și în acest caz, conchide autorul, după modelul transporturilor succesive cărăușii execută obligațiile lor contractuale în lanț, adică se succed [7].

Pentru comparație, am estimat că, spre deosebire de cele succesive, transporturile aeriene combinate au o aplicare restrânsă în practica comercială a Republicii Moldova, de unde exemple de contracte în care cărăușii să se succedă utilizând mijloace combinate de transport – aerian-maritim, aerian-terestru, aerian-feroviar – există foarte puține, iar jurisprudență în acest domeniu aproape că nu există.

În acest context, făcând trimitere la prevederile Codului civil al Republicii Moldova, *succesiv este considerat transportul efectuat de mai mulți cărauși care se succed utilizând același mod de transport, iar combinat este transportul în care căraușii se succed utilizând diferite moduri de transport* (art.982). Totodată, regulile internaționale în domeniu sunt stabilite de *Convenția de la Montreal din 1999 pentru unificarea unor reguli referitoare la transportul aerian internațional* [8], la care Republica Moldova a aderat recent, la 5 decembrie 2008, și care stabilește că transporturile succesive, fiind omogene, sunt reglementate integral de Convenție, pe când în cazul transporturilor combinate ea se aplică numai în privința porțiunii efectuate pe calea aerului (art.38). În ce privește segmentele de transport maritim, feroviar și rutier, asupra lor va fi aplicată legislația fiecărui tip de transport.

Dacă Codul civil utilizează noțiunile de transport succesiv și combinat, atunci în codurile cu privire la fiecare tip de transport am estimat că lipsesc careva reglementări exprese cu referire la transporturile succesive, fiind întrebuintată doar expresia „trafic mixt direct”, ca sinonim al transportului combinat, și doar cu referire la mărfuri. Spre exemplu, potrivit *Codului transportului feroviar al Republicii Moldova* [9], traficul mixt direct se efectuează *cu diferite tipuri de transport conform unui document de transport unic (scrisoare de trăsură), în care transportul feroviar interacționează cu alte tipuri de transport – maritim, fluvial, aerian și auto* (art.23 alin.(1)). *Codul navigației maritime comerciale al Republicii Moldova* [10] prevede că pretențiile care apar în legătură cu transportul de mărfuri în trafic mixt *se expun transportatorului în punctul terminus și în modul stabilit pentru tipul respectiv de transport (aerian, auto, feroviar)* (art.384), din care deducem faptul că acțiunea în despăgubire se înaintează împotriva ultimului cărauș.

În același timp, privim critic norma de la art.1023 CC RM, în care este prevăzut că relațiile dintre căraușii succesivi sunt reglementate de scrisoarea de trăsură. Luând în considerație opinia expusă de *A.Bloșenco* [11], dar și de majoritatea doctinarilor străini (*Gh.Filip, O.Căpățînă, Gh.Stancu* ș.a.), care conchid că efectuarea transportului succesiv presupune existența unui singur contract din care să rezulte înțelegerea căraușilor de a organiza activitatea lor succesivă [12], considerăm că efectuarea transportului aerian succesiv presupune existența a două categorii de contracte, și anume: contract de transport succesiv și acordul încheiat între companiile aeriene, care reglementează organizarea activității lor în transportul succesiv.

Practica dovedește că companiile aeriene străine care preiau pasagerii aduși de transportatorii noștri pe aeroporturile altor state au încheiate acorduri și contracte de organizare succesivă a transportului de pasageri și bagaje cu companiile aeriene *Air Moldova* [13] sau *Moldavian Airlines* [14], iar cele care efectuează zboruri de pe *Aeroportul Internațional Chișinău* nu au nevoie de asemenea contracte, însă, alături de autorizația emisă de Autoritatea Aeronautică Civilă a Republicii Moldova, au deschise, în mod obligatoriu, reprezentanțe în țara noastră [15]. În schimb, o altă situație este în cazul transporturilor succesive care se efectuează în baza a două contracte distincte. Doctrina susține că responsabilitatea civilă revine acelei companii aeriene care a fost antrenată în segmentul de zbor devenit litigios [16].

Reieșind din prevederile Convenției de la Montreal, stabilim că transportul, chiar dacă este efectuat de către cărauși succesivi, este considerat un transport unic numai dacă este calificat de către părți ca o singură operațiune, indiferent dacă a fost convenit sub forma unui singur contract sau a unor serii de contracte (art.1 alin.(3)). Altfel spus, succesive sunt transporturile la care participă cel puțin doi cărauși aerieni, indiferent de faptul dacă la bază există unul sau mai multe contracte; important este ca părțile de comun acord să-l considere o singură operațiune juridică.

Accentuăm și faptul că căraușul din transportul succesiv nu trebuie confundat cu transportatorul de fapt reglementat de *Convenția de la Montreal*, iar în vechea legislație – de regulile *Convenției de la Varșovia* [17] și de cele ale *Convenției de la Guadalajara* [18] cu privire la unificarea unor reguli referitoare la transportul aerian internațional. Transportatorul de fapt execută deplasarea cu autorizarea transportatorului contractual. *De iure*, figurează un singur transportator, cel care a încheiat contractul de transport și a eliberat documentul constatator [19]. Mai mult chiar, transportatorul de fapt este un prepus al transportatorului contractual [20]. Deosebiri există și în planul răspunderii: în temeiul Convenției de la Montreal, transportatorul de fapt răspunde numai pentru itinerarul pe care îl efectuează, în timp ce transportatorul contractual este responsabil pentru întreg transportul prevăzut în contract (art.40). Prin urmare, concluzionăm că transportul aerian devine unul succesiv numai atunci când există o pluralitate de transportatori aerieni independenți, fiecare din ei executând succesiv o parte a itinerarului stabilit prin contractul încheiat între ei, pe când transportatorii de fapt sunt doar angajații unuia dintre transportatori.

Întrucât transporturile succesive presupun implicarea mai multor cărauși, se naște întrebarea: împotriva căruia dintre cărauși își poate îndrepta reclamantul acțiunea în justiție?

Doctrinarii *M.Costin* și *G.Orga-Dumitriu* menționează că în calitate de pârât poate sta primul căraș, cel din urmă căraș sau cărașul intermediar, dar împotriva acestuia din urmă numai cu condiția dovedirii faptului că paguba s-a produs pe parcursul transportului efectuat de el. Specific regimului juridic care guvernează răspunderea cărașului este solidaritatea pasivă existentă în raporturile dintre ei și creditor (pasager, expeditor sau destinatar), fiecare fiind ținut să plătească integral despăgubirile solicitate. Plata făcută de oricare dintre cărașii succesivi îi liberează pe ceilalți [21]. În acest sens se face trimitere la prevederile cuprinse în art.36 alin.(3) din Convenția de la Montreal, conform căreia „*acești transportatori (succesivi) sunt solidar răspunzători față de pasager sau față de expeditor sau destinatar*”.

De aceeași părere este doctrina franceză (*B.Kerguelen-Neyrolles, L.Garcia-Campillo*), anume: că primul și ultimul căraș aerian preiau răspunderea pentru întreg itinerarul de transport [22]; în schimb, doctrinarii ruși (*H.Оспроумов, В.Бордунов, Ю.Малеев*) susțin contrariul. Dânșii accentuează responsabilitatea majoră care incumbă anume cărașului aerian final [23].

Problema dată a fost în mod tangențial tratată și în doctrina autohtonă. Astfel, profesorul *Gh.Chibac* în *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova* concretizează că, deși răspunderea o poartă cărașul care efectua transportul în cursul căruia pasagerului i s-a cauzat prejudiciul, de la această regulă există o singură excepție, și anume: în cazul în care în contractul de transport de persoane unul dintre cărași și-a asumat răspunderea pentru întreaga călătorie [24]. Cu referire la bunuri, în aceeași sursă *C.Pascari* concretizează că oricare transportator având calitatea de căraș succesiv va avea o răspundere solidară și va fi răspunzător pentru executarea contractului de transport pe tot parcursul [25], iar într-o altă opinie se subliniază că se aplică regula cu privire la răspunderea pentru acțiunile terțului [26].

Apreciem părerea lui *A.Bloșenco*, care reușit sesizează că acțiunea poate fi intentată oricărui căraș succesiv, de la care se încasează integral despăgubirea. Plătind despăgubirea, ultimul căraș dobândește o acțiune de regres împotriva cărașului sau cărașilor vinovați de cauzarea prejudiciului [27]. În timp ce *I.Trofimov* ajunge la concluzia că în cazul neexecutării vreunei obligații de către unul din cărași la transportul succesiv sau combinat *de persoane*, răspunderea o poartă cărașul care efectuează transportul în cursul căruia s-a cauzat dauna, numai dacă în contract nu este prevăzut altceva. Pe când în contractul succesiv sau combinat *de bunuri* răspunderea o poartă fiecare din cărași pentru executarea întregului transport [28].

În ce ne privește, reieșind din prevederile Codului civil al Republicii Moldova (art.990, art.1022) și ale Convenției de la Montreal (art.36), concluzionăm că regulile răspunderii din transportul succesiv de persoane sunt diferite de cele aplicabile transportului succesiv de bunuri. Dacă în cazul transportului de bunuri răspunderea cărașilor este una solidară, atunci la transportul de persoane răspunderea revine strict cărașului care efectua segmentul de transport în cursul căruia s-a cauzat prejudiciul, cu excepția cazului când în contract a fost prevăzut expres că cărașul își asumă răspunderea pentru întreaga călătorie.

Problema majoră, însă, rezidă în contractul de bagaje, deoarece în dependență de natura sa juridică diferă și regimul răspunderii civile în transporturile succesive. Unii doctrinari susțin că, după natura juridică, contractul de bagaje reprezintă o varietate a contractului de transportare a pasagerilor (*M.Брагинский, В.Витрянский, H.Оспроумов, Gh.Chibac, E.Cojocari*) [29], alții conferă contractului de bagaje o existență de sine stătătoare, după modelul contractului de mărfuri (*Д.Медведев, В.Смирнов*) [30], iar opinia noastră este că atât în transportul aerian, cât și în cel rutier, feroviar și maritim există un contract unic de călători și bagaje căruia i se aplică regulile răspunderii civile din transportul de persoane.

Cu toate acestea, analizând practica judiciară națională în domeniu, am estimat că instanțele judecătorești dispun repararea daunelor materiale și morale pe seama celui din urmă căraș aerian. Reprezentanții cărașului de fiecare dată invocă nevinovăția companiei, aducând ca motiv faptul că transportarea a fost una succesivă și bagajul a fost pierdut sau deteriorat pe segmentul de zbor al altei companii aeriene. Ca exemplu servește cazul unui pasager care a efectuat cursa Beijing-Moscova-Chișinău, dar la Chișinău i s-a comunicat că bagajul său a fost pierdut. Compania transportatoare *Air Moldova* a refuzat achitarea oricăror despăgubiri, motivând că vinovăția aparține companiei *Aeroflot*, iar, în temeiul regulilor Asociației Internaționale a Transportatorilor Aerieni (I.A.T.A.), „*transportatorul răspunde doar pentru prejudiciul care a avut loc pe segmentul propriu de zbor*” (art.XVI). Cu toate acestea, *Curtea de Apel Chișinău* și *Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova* au dispus pe seama *Air Moldova* atât pagubele materiale, cât și cele morale, motivându-și deciziile cu trimitere la art.1 alin.(3) al Convenției de la Varșovia, potrivit căruia „*transportul efectuat de către mai mulți cărași succesivi este considerat a constitui un transport unic*” [31].

Într-un alt caz, pasagerul a încheiat cu pârâțul contract de transport aerian cu destinația Punta Cana-Madrid-Chișinău. La întoarcerea din Punta Cana, în aeroportul din Madrid una din valize era deteriorată. Reprezentantul Companiei *Air Europa* i-a înmânat un formular, în care reclamantul a completat pretențiile înaintate, însă ulterior i s-a refuzat în repararea prejudiciului, aducându-i-se ca motiv faptul că dânsul a plecat din aeroport fără a completa formularul. Ajuns la Chișinău, pasagerul a înaintat acțiune civilă împotriva *Air Moldova*. *Judecătoria Botanica* a hotărât achitarea, în beneficiul reclamantului, a daunei morale și a cheltuielilor de judecare a pricinii, *Curtea de Apel Chișinău* a micșorat ambele sume, iar *Curtea Supremă de Justiție* a respins recursul împotriva cărăușului, în vigoare intrând decizia instanței de apel [32].

Expunându-ne opinia, apreciem poziția instanțelor judecătorești, dar nu acceptăm argumentele aduse de către companiile aeriene. În primul rând, reglementările I.A.T.A. nu au forță juridică, ci doar caracter de recomandare. În al doilea rând, avem un zbor internațional, iar dispozițiile Codului civil al Republicii Moldova se aplică doar în măsura în care nu contravin prevederilor Convenției de la Montreal. Deși Codul civil stabilește că *cel care efectuează transportul în cursul căruia s-a cauzat prejudiciul este răspunzător* (art.990), altele sunt reglementările Convenției de la Montreal, conform cărora *pasagerul are dreptul să acționeze împotriva primului transportator, celui din urmă transportator și, în plus, împotriva transportatorului care a efectuat transportul în timpul căruia s-a produs distrugerea, pierderea, deteriorarea sau întârzierea. Acești transportatori sunt solidar răspunzători față de pasager sau față de expeditor sau destinatar* (art.36 alin.(3)).

Reieșind din faptul că cele mai multe bagaje se pierd la zborurile prin conexiune, practica dovedește că compania aeriană finală (de la ultima destinație pentru care s-a înregistrat bagajul) este, de regulă, cea responsabilă pentru procesarea tuturor reclamațiilor pasagerului, chiar dacă este evident faptul că prima este vinovată de pierderea bagajelor. În același timp, fiecare companie aeriană are un departament care se ocupa cu înregistrarea reclamațiilor pentru bagajele întârziate, deteriorate sau cu lipsuri din conținut. Din momentul introducerii datelor, bagajul este căutat cu ajutorul unui sistem computerizat global de căutare a bagajelor – *World Tracer* [33], fără de care șansele ca bagajele întârziate să ajungă la destinație sunt minime [34].

Un caz recent, mediatizat în presa autohtonă, ține de cadavruul unei tinere moldovence de 20 de ani care a fost purtat 11 zile prin aeroporturile din Europa. Potrivit sursei, deși familia tinerei a pregătit toate actele necesare pentru transport, companiile de transport spaniole responsabile au greșit terminalul de încărcare a siciului în avioanele companiei aeriene *Air Moldova*, care, la rândul ei, declară că nu poartă nici o vină pentru cele întâmplate [35].

Din datele furnizate de mass-media, siciul a constituit obiectul unui contract de transport aerian succesiv. Prin urmare, în contract, alături de cărăușul rutier spaniol, trebuia să figureze și denumirea de *Air Moldova*, de unde acțiunea în justiție va putea fi înaintată în Republica Moldova, la *Judecătoria Botanica*, împotriva companiei aeriene *Air Moldova*, care va atrage în proces și compania spaniolă sau va despăgubi reclamantii din propriile surse, după care se va clarifica cu cărăușul inițial.

Practica judiciară a Republicii Moldova cu privire la transporturile aeriene succesive cuprinde mai multe dosare în care calitatea de pârât o au și agențiile de turism. În alte state (*Franța, Germania, Italia, Federația Rusă ș.a.*) agențiile de turism, de regulă, preiau navele aeriene în locațiune, cu sau fără echipaj, sau le dețin cu titlul de proprietate, și în ambele cazuri turistul încheie contract de prestare a serviciilor turistice cu agenția, în care se includ și serviciile de transport aerian [36]. În așa fel, agențiile turistice asimilează calitatea de transportatori contractuali, asumându-și prin aceasta răspunderea civilă pentru întârzierea, anularea zborurilor, pierderea și deteriorarea bagajelor.

Cel mai frecvent însă, agențiile turistice din Republica Moldova încheie acorduri de colaborare cu companiile aeriene, în temeiul cărora agenția propune, iar turistul încheie contractul de transport cu compania aeriană. Prin aceasta agențiile turistice au tendința de a se elibera de răspundere în legătură cu serviciile de transport aerian, responsabilitatea revenind companiilor aeriene. Astfel, în majoritatea contractelor de prestare a serviciilor turistice este stipulat că *agenția nu este răspunzătoare pentru anulări, întârzieri sau modificări de orar ale companiei aeriene pentru care s-a emis biletul, pentru calitatea zborului sau pentru servicii aferente zborului (ex. pierderi de bagaje), obligații care cad direct în sarcina companiei. În asemenea situații, pasagerul se va adresa direct companiei transportatoare, care va despăgubi pasagerul în conformitate cu reglementările internaționale.* Cu referire la pretenții și reclamații, *agenția va transmite reclamația respectivă companiei aeriene pentru care a fost emis biletul, iar soluția va fi aceea dată de compania aeriană, în calitate de proprietară a biletului.*

Deși agențiile de turism se exonerează expres de răspundere civilă pentru serviciile aeriene, am estimat că *Curtea Supremă de Justiție a Republica Moldova* protejează interesele consumatorilor. Ca exemplu servește

un grup de copii de la liceul *Prometeu* din or. Chișinău, ai căror părinți au cumpărat bilete pe ruta Kiev-New York-Washington de la Agenția de turism *EcoTurNova*. Dat fiind faptul că avionul cu ruta Kiev- New York a aterizat cu o întârziere de 30 de minute și grupul de elevi a avut nevoie de timp pentru a-și primi bagajele și a trece controlul vamal, copiii nu au reușit la îmbarcarea avionului cu ruta New York-Washington, fiind nevoiți să plece cu trenul. La întoarcere, grupul de elevi nu a fost îmbarcat în avionul cu ruta New York- Kiev, pe motiv că unul din membrii grupului nu a trecut controlul pașaportului, deoarece nu avea viză de intrare în Ucraina (avea pașaport românesc). În aceste circumstanțe, copiii au fost nevoiți să achite suplimentar pentru perfectarea biletelor spre Kiev pentru a doua zi.

Agenția de turism *EcoTurNova* a refuzat restituirea pagubelor materiale și morale, făcând trimitere la clauzele contractuale. Reprezentantul grupului de elevi a înaintat acțiune în judecată, însă atât *Judecătoria Buiucani*, cât și *Curtea de Apel Chișinău* au respins acțiunea reclamantilor. În schimb, *Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova* a casat decizia instanței de apel și hotărârea instanței de fond și a emis o nouă hotărâre, prin care s-a încasat de la Agenția de turism *EcoTurNova* costul biletelor și daunele morale [37].

Problema dată a fost abordată și în doctrină. Profesorul de la Universitatea din Smolensk *B.Сирик* constată că la zborurile regulate este imposibil a dovedi că contractul a fost încheiat de către agenția de turism și compania aeriană în numele turistului, pe motiv că unicul mijloc de dovadă a încheierii contractului este biletul, care, de regulă, se eliberează pe numele turistului [38]. Fiind de altă părere, *М.Брагинский* și *В.Витрянский* argumentează că turistul a fost și rămâne creditor, firma turistică a fost și rămâne debitor, iar cel care prestează nemijlocit serviciile devine un terț în raportul obligațional. Anume agenția turistică se face răspunzătoare pentru acțiunile terțului, care, la inițiativa ei, prestează servicii turistului [39]. Opinie similară expune și *Д.Лесняк*, anume: dacă biletul a fost achiziționat de către consumator în componența pachetului de servicii turistice, atunci, conform prevederilor legale, operatorul turistic poartă răspundere integrală pentru diminuarea calității serviciului, inclusiv a celui oferit de transportator [40]. *Е.Иванова*, dimpotrivă, susține că agenția turistică nu este transportator atâta timp cât nu deține în proprietate sau în locațiune aeronava [41].

Ajungând la o concluzie importantă pentru doctrina națională, *A.Блошенко* aduce argumente că dacă chiar agentul turistic nu prestează personal serviciile, aceasta nu schimbă natura contractului, deoarece, în acest caz, este vorba despre executarea obligației de către un terț (art.581 CC RM) [42], adică – compania aeriană. La această opinie raliază și *O.Efrim*, adăugând că dreptul de a beneficia de servicii turistice ia naștere pentru prima dată în persoana turistului *versus* agentul turistic care au încheiat contractul [43].

Ca o concluzie, am estimat că operatorilor turistici nu le este avantajos să încheie contracte de transport cu companiile aeriene în nume propriu și în folosul turistului, după modelul contractului în folosul unui terț. Este mai simplu de a intermedia și a achiziționa biletele pe numele turistului, iar în contractul de servicii turistice să fie inserată o clauză, potrivit căreia agenția turistică se exonerează de orice răspundere în legătură cu acordarea serviciilor de zbor. Însă, făcând trimitere la *Legea privind protecția consumatorilor* [44], stabilim că consumatorul este în drept să pretindă repararea prejudiciului pentru serviciile necorespunzătoare indiferent de faptul dacă s-a aflat sau nu în relații contractuale cu prestatorul (art.15 alin.(1)), iar în Contractul turistic-tip impus de Guvernul Republicii Moldova tuturor prestatorilor de servicii turistice se prevede că prestatorul nu-și asumă răspunderea doar în cazul schimbării orarului serviciilor de transport internaționale [45], în schimb este răspunzător pentru pierderea și deteriorarea bagajelor turistului.

Mai mult ca atât, potrivit Codului civil al Republicii Moldova, declarația că se intermediază doar contracte cu persoane care vor realiza călătoria (prestator de serviciu) nu va fi luată în considerație dacă celelalte împrejurări confirmă faptul că autorul declarației execută pe propria răspundere prestațiile contractuale ce țin de călătorie (art.1131 alin.(2)). Aplicând norma dată, remarcă *O.Efrim*, se va ține cont de toate împrejurările concrete, în special dacă este încheiat contractul în nume propriu sau din numele unui terț, care sunt drepturile și obligațiile agentului turistic, răspunderea, remunerația etc. [46].

Alta este răspunderea civilă a agențiilor de vânzare a biletelor, care se fac responsabile numai pentru executarea necorespunzătoare a obligațiilor lor, cum ar fi livrarea tardivă a biletului sau înscrierile greșite din el, însă răspunderea cu privire la transportare revine companiilor aeriene [47]. Așadar, agențiile de comercializare a biletelor aeriene au doar împuterniciri de intermediere și încheiere a contractelor de transport în numele și pe contul companiilor aeriene.

Spre regret, atât Codul civil al Republicii Moldova, cât și legislația aeriană nu reglementează contractul de navlosire și nici cel de locațiune a mijloacelor de transport, fapt care determină agențiile de turism să recurgă

la alternativa actuală, care este în detrimentul consumatorilor. Zboruri neregulate în Republica Moldova totuși au loc, ele sunt ocazionale și special comandate (charter) [48] și se efectuează în baza unui contract de navlosire. Aceasta în virtutea *Legii aviației civile a Republicii Moldova*, care stabilește expres că *transporturile aeriene comerciale se efectuează prin curse regulate sau curse neregulate* (art.17 alin.(1)).

Prezintă interes faptul că din cele 15 republici ex-sovietice, actualmente 7 dintre ele dispun deja de un Cod aerian (*Ucraina, Federația Rusă, Belarus, Azerbaidjan, Kârgâzstan, Tadjikistan, Uzbekistan*), fiecare dintre ele având consacrat și un capitol dedicat contractului de navlosire. Spre exemplu, conform prevederilor din *Codul aerian al Ucrainei*, transportul aerian neregulat se realizează în baza *contractului de charter* (de navlosire a navei aeriene), în temeiul căruia o parte (armator) se obligă să predea unei alte părți (navlositor), contra plată, nava aeriană pentru efectuarea uneia sau a mai multor curse, în scopul transportării aeriene a pasagerilor, bagajelor, mărfii și poștei sau în alte scopuri, dacă acestea nu contravin legislației (art.61) [49]. Acestui contract îi era rezervat un capitol distinct, Capitolul IX, și în *Codul aerian al URSS*, denumit în rusă „*договор фрахтования воздушных судов*” [50].

În același timp, reglementări importante sunt cuprinse în codurile civile ale multor state. Apreciem ca fiind reușite normele privind locațiunea mijloacelor de transport din *Codul civil al R.Uzbekistan*, conform căruia contractul are caracter strict oneros și se încheie în formă autentică, iar locatorul poate transmite locatarului mijlocul de transport în posesiune și folosință temporară, cu sau fără de echipaj (art.564-572) [51].

Am estimat că reguli specifice există în *Codul civil al R.Tadjikistan* care prevede locațiunea mijloacelor de transport (art.653-670) și contractul de navlosire (art.807) [52]. De asemenea, *Codul civil al Armeniei*, care face o delimitare dintre locațiunea mijlocului de transport însoțit de echipaj (art.635-644), și locațiunea fără de echipaj (art.645-652), adăugând la acestea și contractul de navlosire (art.857) [53]. Dispoziții legale similare întâlnim și în codurile civile din Federația Rusă, Bielorusia și R.Kazahstan.

La alcătuirea codurilor civile moderne, ca exemplu de reglementare a contractului de navlosire servește *Codul civil din Québec*, care cuprinde dispoziții ample și inedite (art.2001-2029), divizate în patru secțiuni: dispoziții generale, navlosirea navei nude, navlosirea pe timp și navlosirea pentru călătorii. O importanță majoră fiind acordată regulilor răspunderii civile a armatorului și navlositorului [54].

Luând în considerație existența a două contracte asemănătoare, cel de navlosire și cel de locațiune a mijloacelor de transport, doctrina susține că diferența majoră dintre ele rezidă în faptul că, în cazul navlosirii, închirierea navei se realizează cu un scop bine definit, și anume – pentru transportarea mărfii, poștei, pasagerilor și bagajele acestora, pe când în situația contractului de locațiune părțile nu sunt interesate de scopul închirierii [55].

Deși Codul civil al Republicii Moldova nu reglementează expres locațiunea mijloacelor de transport, practica dovedește că în țara noastră asemenea contracte se încheie în temeiul regulilor privind locațiunea bunurilor (art.875-910), iar cu privire la contractul de navlosire, ajungem la concluzia că reglementarea acestuia în legislația națională lipsește cu desăvârșire. Considerăm că a fost lăsată pe seama legilor speciale, însă ca exemplu putem aduce doar *Codul navigației maritime comerciale al Republicii Moldova*, care cuprinde contractul de navlosire (art.205-217) alcătuit din două tipuri de contracte – de navlosire pe timp (*time charter*), în care nava este predată împreună cu echipajul, și închirierea navei nude (*bareboat charter*), adică fără de echipaj.

În această ordine de idei, reieșind din necesități de ordin practic și fiind inspirați de exemple din legislația civilă și aeriană a altor state, venim cu propunerea de a include în *Legea aviației civile a Republicii Moldova*, la articolul 18, intitulat „*Transportul aerian internațional*”, suplimentar alineatul (4) în următoarea redacție: (4) *Transporturile aeriene neregulate de mărfuri și pasageri pot fi efectuate în baza contractului de navlosire a navei aeriene (contract de charter), încheiat conform modelului stabilit de Autoritatea Aeronautică Civilă. Cu această ocazie, se impune și aprobarea de către Autoritatea Aeronautică Civilă a Republicii Moldova a unor contracte-model de navlosire a navelor aeriene, pentru transportarea de mărfuri, de poștă și pasageri.*

Cu toate acestea, practica comercială națională nu este lipsită de contracte de charter. Astfel, conform unui contract încheiat între ÎS *Air Moldova* și SRL *Anesto Tur*, compania aeriană oferă în folosință aeronava pentru îndeplinirea rutei indicate la cererea-comandă a beneficiarului [56], iar în legătură cu amânarea zborului respectiv, *Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova* a decis că SRL *Anesto Tur* este transportator contractual, fiind responsabilă față de turiști pentru reținerea efectuării zborului. ÎS *Air Moldova* nu a fost în careva raporturi juridice cu turiștii, nu a încheiat cu dâșii contract de prestări servicii turistice și nu a obținut plată pentru transportare. Plata costului pentru călătoria aeriană a fost efectuată de către turiști în contul operatorului turistic SRL *Anesto Tur*, care a comandat de la ÎS *Air Moldova* efectuarea cursei aeriene cu aeronava și echipajul de zbor, în baza contractului charter [57].

Ca o concluzie la cele expuse, am estimat că prin includerea transportului aerian în pachetul de servicii turistice, agențiile de turism din Republica Moldova nu-și asumă obligația propriu-zisă de transportare a turiștilor, ci doar serviciul de cumpărare a biletului în numele și pe contul turistului. Ca urmare a acestui fapt, toate raporturile de transport se stabilesc între compania aeriană și turist, iar între agenția de turism și turist există un simplu mandat care se reduce la serviciul de achiziționare a biletului. Însă, aceasta vine în contradicție cu prevederile *Legii cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova* [58] care obligă operatorii turistici să repare prejudiciile cauzate turiștilor în cazurile de încălcare a clauzelor contractului de servicii turistice (art.14 alin.(1)). Deși turiștii înaintează acțiune în justiție în același timp către compania aeriană și agenția turistică, am estimat că instanțele judecătorești dispun achitarea pagubelor pe seama companiei aeriene; în schimb, atunci când există un contract de charter, raporturile de transport se stabilesc între turist și agenția turistică și răspunderea este preluată integral de către agenție, ca locatar al aeronavei.

În arhivele instanțelor judecătorești am analizat și dosare în care vina aparține cărașilor aeriene. Astfel, într-o speță controversată, reclamantul avea biletul Chișinău-Frankfurt-New York, însă a fost informat că returul este anulat, fiind nevoit să cumpere un alt bilet. Pretenția prealabilă de despăgubire înaintată către compania aeriană a fost respinsă. Înaintând acțiune civilă, *Judecătoria Botanică* și *Curtea de Apel Chișinău* au perceput de pe seama agenției de turism toate daunele materiale și morale, pe când *Curtea Supremă de Justiție* a casat decizia, pronunțând o nouă decizie prin care responsabilitatea a trecut integral pe seama companiei *Air Moldova* [59]. Studiind materialele cauzei, considerăm că instanța de recurs corect a exonerat de răspundere civilă agenția de turism, deoarece neexecutarea obligațiilor contractuale se datora anume cărașului.

Efectuând o cercetare a răspunderii civile inserate în condițiile generale de zbor ale unor agenții de turism din Republica Moldova, am estimat și erori esențiale, spre exemplu: *Alcedo Grup SRL* stipulează că *agenția va informa de bună credință pasagerul asupra formalităților necesare călătoriei solicitate, dar nu poate fi făcută responsabilă asupra veridicității acestor informații și nici trasă la răspundere pentru a le fi oferit sau nu* [60]. *Aerlux SRL* face trimitere doar la condițiile generale de transport ale companiei aeriene, că *răspunderea transportatorului este limitată numai la daunele produse în timpul transportului pe zborurile sau segmentele de zbor unde abrevierea ce desemnează transportatorul apare în rubrica rezervată transportatorului din biletul emis pentru acel zbor sau segment de zbor* [61]. În așa mod, agenția de turism se liberează de răspundere, în timp ce compania aeriană își atribuie competențele răspunderii numai pentru daunele care apar pe segmentul ei de zbor. Sub acest aspect, găsim corecte regulile emise de *Amadeus Travel SRL*, conform cărora *pasagerul are dreptul la acțiune împotriva transportatorului care a emis biletul sau împotriva oricărui alt transportator care a efectuat transportul în timpul căruia s-a produs dauna* [62].

În concluzie, făcând o scurtă analiză juridică a răspunderii juridice civile a companiilor aeriene și a agențiilor turistice din sistemul transportului aerian al Republicii Moldova ce se realizează în mod succesiv, am stabilit reușite, dar și unele lacune. Cu fiecare an tot mai multe zboruri de pe Aeroportul Internațional Chișinău se realizează prin conexiune, majoritatea prin aeroporturile din Frankfurt, Viena și Budapesta, de unde pasagerii sunt preluați, în temeiul unui contract unic, de navele aeriene ale marilor transportatori ai lumii spre orașele Washington, Toronto, Beijing, Cairo, Oslo, Copenhaga, Riga ș.a.

La problemele existente la acest capitol se referă numărul major al întârzierilor din primul sau al doilea zbor, precum și pierderile frecvente de bagaje. Consecințele întârzierii se dovedesc a fi grave atunci când sunt din vina primului căraș, deoarece pasagerul nu reușește la al doilea zbor, iar în cele din urmă este nevoit să cumpere un alt bilet pentru a ajunge la destinație.

Totodată, este complexă și procedura de restituire a pagubelor avute de pasageri. Atât legislația internațională, cât și cea națională nu prevede un termen de examinare a pretențiilor depuse de pasageri către companiile aeriene, motiv din care are loc tergiversarea procesului de despăgubire. Mai mult chiar, ajungând pe aeroporturile din străinătate, pasagerii constată lipsa reprezentanțelor oficiale ale companiilor aeriene naționale, fiind privați adeseori de posibilitatea recuperării pagubelor materiale și morale.

În scopul perfecționării sistemului răspunderii civile din transportul aerian succesiv, se impune o mai bună colaborare a agențiilor turistice cu companiile aeriene în vederea protejării drepturilor consumatorilor. În acest context este binevenită și consolidarea cadrului normativ în domeniu, luându-se în considerație, bineînțeles, concluziile și propunerile *de lege ferenda* expuse mai sus.

Referințe:

1. Rodière R., Mercadal B. Droit des transports terrestres et aériens. - Paris: Dalloz, 1990, p.367.
2. Căpățină O., Stancu Gh. Dreptul transporturilor. Partea Specială. - București: Lumina LEX, 2002, p.553.
3. Căpățină O., Stancu Gh. Op.cit., p.554.
4. Chibac Gh. Contractul de transport (comentariu). Dispoziții generale cu privire la transport // Buletinul Curții de Apel Economice și Inspectoratului Fiscal Principal de Stat de pe lângă Ministerul Finanțelor, 2004, nr.4, p.7.
5. Filip Gh., Badea Cr., Manoliu M., Paramon G. Dreptul transporturilor. - Iași: Junimea, 2002, p.159.
6. Piperea Gh. Dreptul transporturilor. - București: ALL Beck, 2003, p.232.
7. Chibac Gh. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol.II. - Chișinău: ARC, 2006, p.574.
8. Convenția de la Montreal din 1999 pentru unificarea unor reguli referitoare la transportul aerian internațional, adoptată la Montreal la 28.05.1999 // Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L194, 2001, p.39-49. Republica Moldova a aderat prin Legea nr.254-XVI din 05.12.2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.230-232.
9. Codul transportului feroviar al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova nr.309-XV din 17.07.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.226-228.
10. Codul navigației maritime comerciale al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova nr.599-XIV din 30.09.1999 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.1-4.
11. Bloșenco A. Drept civil. Partea Specială: Note de curs. - Chișinău: Cartdidact, 2003, p.123.
12. Filip Gh., Badea Cr., Manoliu M., Paramon G. Op.cit., p.16; Căpățină O., Stancu Gh. Op.cit., p.553.
13. Portalul oficial al companiei aeriene *Air Moldova*, <http://airmoldova.md/agencies-ro/>
14. Portalul oficial al companiei aeriene *Moldavian Airlines*, http://www.mdv.md/airline_profile/interline_partners/
15. Portalul oficial al Aeroportului Internațional Chișinău, <http://aeroport.md/airline-md/>
16. Kerguelen-Neyrolles B., Garcia-Campillo L. Lamy transport. Commission de transport. Mer, fer, air et commerce extérieur. Tome 2. - Paris: Lamy, 2005, p.652.
17. Convenția cu privire la unificarea unor reguli referitoare la transportul aerian internațional, adoptată la Varșovia la 12.10.1929, în vigoare pentru Republica Moldova din 19.06.1997 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Ediție oficială. - Chișinău, 1999, vol.10, p.214 -226.
18. Convenția complementară la Convenția pentru unificarea unor reguli referitoare la transportul aerian internațional, semnată la Guadalajara la 18.09.1961, în vigoare pentru Republica Moldova din 24.08.1997 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Ediție oficială. - Chișinău, 1999, vol.10, p.239 -243.
19. Căpățină O., Stancu Gh. Op.cit., p.252.
20. Costin M., Orga-Dumitriu G. Considerații privind răspunderea cărașului în transporturile succesive // Revista de Drept Comercial, 2005, nr.11, p.105.
21. Costin M., Orga-Dumitriu G. Op.cit., p.106-107.
22. Kerguelen-Neyrolles B., Garcia-Campillo L. Op.cit., p.652.
23. Остроумов Н.Н. Договор перевозки в международном воздушном сообщении. - Москва: Статут, 2009, с.135; Бордунов В.Д., Малеев Ю.Н. Международное воздушное право. - Москва: Международные отношения, 1986, с.112.
24. Chibac Gh. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova, p.581.
25. Pascari C. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova, p.617.
26. Chibac Gh., Băieșu A., Rotari A., Efrim O. Drept civil. Contracte speciale. Vol.III. - Chișinău: Cartier, 2005, p.275.
27. Bloșenco A. Op.cit., p.124.
28. Trofimov I. Drept civil. Contractele civile. - Chișinău, 2004, p.178.
29. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга четвертая. Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услуг в сфере транспорта. - Москва: СТАТУТ, 2004, с.323-324; Остроумов Н.Н. Правовой режим воздушных перевозок // Закон, 1997, №8, с.29; Chibac Gh., Băieșu A., Rotari A., Efrim O. Op.cit., p.284.
30. Медведев Д.А., Смирнов В.Т. Гражданское право. Часть 2: Учебник / Под ред. Сергеева А.П., Толстого Ю.К. - Москва, 1997, с.407.
31. Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26 august 2009, dosarul 2ra-1538/09, publicată pe site-ul oficial al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, <http://csj.md/admin/public/uploads/Dosarul%20nr.%202ra-1538-09%20Sarandi%20vs%20CA%20Air%20Moldova.pdf>
32. Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 23 mai 2007, dosarul 2ra-691/07. Arhiva Judecătorei Botanica, mun. Chișinău.
33. Portalul oficial al companiei aeriene CARPATAIR – http://www.carpatair.com/Passenger_Services/Baggage_information/Delayed_misdirected_damaged_lost_baggage/RO/
34. Cojocari E., Mihalache I. Răspunderea civilă a transportatorului aerian pentru deteriorarea sau pierderea de bagaje // Revista Națională de Drept, 2009, nr.4, p.35-45.

35. Portalul oficial al agenției de știri UNIMEDIA din R.Moldova, <http://www.unimedia.md/?mod=news&id=13294>
36. Стригунова Д.П. Организация и осуществление международных воздушных перевозок туристов в рамках туристского обслуживания // Современное право, 2006, №3, с.64.
37. Încheierea Colegiului civil și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 9 aprilie 2008, cu privire la repararea prejudiciului material cauzat în urma prestărilor serviciilor necorespunzătoare, dosarul 2rh-99/08, publicată pe site-ul oficial al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, <http://csj.md/admin/public/uploads/Dosarul%20nr.%202rh-99-08%20Cernov%20vs%20Agenția%20de%20turism%20EcoTurNova.pdf>
38. Сирик Н.В. Ответственность за перевозку пассажиров по договору оказания туристских услуг // Российская юстиция, 2007, №10, с.22-23.
39. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга третья. Договоры о выполнении работ и оказании услуг. - Москва: СТАТУТ, 2004, с.227.
40. Лесняк Д. Op.cit.
41. Иванова Е.А. Международно-правовые аспекты ответственности, наступающей вследствие авиационных происшествий // Журнал российского права, 2002, №7, с.88-95.
42. Bloşenco A. Op.cit., p.159.
43. Chibac Gh., Băieşu A., Rotari A., Efrim O., Op.cit., p.350.
44. Legea Republicii Moldova privind protecția consumatorilor, nr.105-XV din 13.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.126-131.
45. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la introducerea contractului turistic, voucherului turistic și a fișei de evidență statistică a circulației turiștilor la frontiera Republicii Moldova, nr.1470 din 27.12.2001 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.161.
46. Efrim O. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova, p.700.
47. Лесняк Д. Основные проблемы с которыми сталкиваются пассажиры при перелетах авиатранспортом – несвоевременное отправление рейса, утрата или повреждение багажа или груза, вещей находящихся при пассажире, а также причинение вреда жизни или здоровью пассажира // Общество защиты прав потребителей „Общественный контроль”, 2008, publicată pe site-ul oficial al Asociației Interregionale pentru Apărarea Drepturilor Consumatorilor din Federația Rusă, http://ozpp.ru/pr/articles-own/2008/10/13/articles-own_13938.html
48. Filip Gh., Badea Cr., Manoliu M., Paramon G. Op.cit., p.153.
49. Codul aerian al Ucrainei, adoptat la 6 mai 1993, publicat, în limba rusă, în Ведомости Верховной Рады Украины, 1993, №25.
50. Codul aerian al Uniunii RSS, aprobat prin Ucazul Prezidiului Sovietului Suprem la 26 decembrie 1961 // Veștile Sovietului Suprem al Uniunii RSS, 1961, nr.52.
51. Codul civil al R.Uzbekistan, adoptat la 29 august 1996, cu modificările și completările ulterioare, publicat, în limba rusă, pe portalul oficial al Ministerului Justiției din R.Uzbekistan, http://www.lex.uz/guest/irs_html.winlav?pid=111181
52. Codul civil al R.Tadjikistan, adoptat la 11 decembrie 1999, publicat, în limba rusă, pe portalul legislativ al Comunității Statelor din Caucaz și Asia Centrală, <http://medialaw.asia/document/-472>
53. Codul civil al Armeniei, adoptat la 5 mai 1998, publicat, în limba rusă, pe portalul legislativ al țărilor membre ale Comunității Statelor Independente (CSI), <http://base.spinform.ru/show.fwx?Regnom=2998>
54. Codul civil din Québec, adoptat la 8 decembrie 1991, publicat, în limba franceză, pe portalul oficial al Ministerului Justiției din Québec, <http://www.justice.gouv.qc.ca/FRANCAIS/sujets/glossaire/code-civil.htm>
55. Пиджаков А.Ю., Аксаментов О.И. Договор фрахтования вместимости воздушного судна (воздушный чартер) // Транспортное право, 2004, №2, с.18-24.
56. Contractul nr.12-06/K din 20 martie 2006 de transport aerian internațional (charter) pe ruta neregulată Chișinău-Antalya-Chișinău, încheiat între ÎS Air Moldova și SRL Anesto Tur. Arhiva Judecătorei Botanica, mun. Chișinău.
57. Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 6 mai 2009, dosarul nr.2ra-805/09. Arhiva Judecătorei Botanica, mun. Chișinău.
58. Legea nr.352 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republicii Moldova // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.14-17.
59. Decizia Colegiului civil și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26 octombrie 2005, dosarul nr.2ra-973/05. Arhiva Judecătorei Botanica, mun. Chișinău.
60. Portalul oficial al agenției de bilete Alcedo Grup SRL, http://www.airtickets.md/?module=terms_of_use
61. Portalul oficial al agenției de turism Aerlux SRL, <http://aerlux.md/index.php/ro/information/transport-bagaje>
62. Portalul oficial al agenției de voiaj Amadeus Travel SRL, http://www.amadeus.md/guide/airtravel/general_rules/index.html

Prezentat la 11.01.2010

LE CONTENU ET LA FORME DE LA DEMANDE DE COMMISSION ROGATOIRE**Lilian MACARI***Catedra Drept Procesual Penal și Criminalistică*

În actualul Cod de procedură penală legiuitorul a inclus, pe lângă un șir de reglementări noi, și instituția de comisie rogatorie, în special în capitolul ce cuprinde dispoziții cu privire la asistența judiciară internațională în materie penală, unde un articol aparte este consacrat conținutului și formei cererii de comisie rogatorie (art.537 CPP).

Prin reglementările de la art.537 CPP s-a încercat a se lua în considerație mai multe aspecte cu privire la subiectul în cauză. Totodată, practica mondială a elaborat o abordare mai complexă în ce privește conținutul comisiilor rogatorii, adăugând la schema arătată în articolul respectiv alte date importante, de care de multe ori depinde calitatea și, uneori, posibilitatea executării cererii de comisie rogatorie. În special ne referim la scopul cererii și indicarea anumitor termene în ale căror limite se așteaptă executarea cererii de comisie rogatorie.

Les auteurs du code actuel de procédure pénale ont inclus dans le chapitre concernant l'assistance judiciaire internationale de matière pénale une série de nouvelles réglementations où un article à part est consacré au contenu et à la forme de la demande de commission rogatoire (art. 537 CPP) [1] ayant le contenu suivant:

(1) on rédige la demande concernant la commission rogatoire par écrit et elle doit contenir:

- la dénomination de l'organe qui adresse la demande;
- la dénomination et l'adresse, si on la connaît, de l'institution à laquelle on adresse la demande;
- le traité international ou l'accord de réciprocité en raison duquel on sollicite l'assistance;
- l'indication de la cause pénale dans laquelle on sollicite l'accord d'assistance juridique, des renseignements sur les circonstances du fait dans lequel ont été commises les actions et leur encadrement juridique, texte de l'article respectif du Code Pénal de la République de Moldova et des dates concernant le préjudice causé par l'infraction respective;
- les dates concernant les personnes à cause desquelles on sollicite la commission rogatoire, y compris les informations sur leur qualité de procédure, la date et le lieu de leur naissance, la citoyenneté, le domicile, de quoi il s'occupe. Pour les personnes juridiques la dénomination et le siège, le nom, le prénom et l'adresse des représentants de ces personnes selon le cas;
- l'objet de la demande et les dates nécessaires pour la réalisation, avec l'exposition des circonstances qui seront constatées, la liste des documents des corps délictueux et d'autres preuves sollicités, les circonstances dans lesquelles on va administrer la preuve et les questions qu'on doit poser aux personnes qui seront auditées;
- la date à laquelle on attend la réponse et, selon le cas, la bienveillance de permettre l'assistance des représentants de l'organe de poursuite pénale de la République de Moldova, pour effectuer les actions processuelles respectives.

(1.1) On joint à la demande de commission rogatoire les actes processaux nécessaires pour effectuer les actions de poursuite pénale, rédigés selon les prévisions du code actuel.

(2) La demande de commission rogatoire et les documents joints sont signés et authentifiés avec l'estampille officielle de l'instance compétente sollicitante.

Ce fait constitue un progrès énorme, parce que jusqu'au moment donné la législation nationale n'a pas réglementé en effet ces relations, les praticiens appliquent directement les stipulations des instruments internationaux, dont les stipulations dans ce domaine pour la plupart sont assez laconiques. Comme résultat, chaque juriste interprète à son gré les normes de ces traités, fait qui mène au manque d'uniformité dans leur application [2].

A son tour, une des tâches principales de l'accord effectif et à temps de l'assistance judiciaire est la demande de commission rogatoire qui est complète comme contenu, correctement rédigée et logiquement fondée. Parce qu'il existe une différence entre les demandes de procédure pénale dans chaque Etat, les critères établis de la forme et du contenu de la demande facilitent essentiellement la réalisation de la commission rogatoire de la part sollicitante et de la part sollicitée.

En même temps, la qualité de l'action de procédure, d'après l'auteur B.Complev [3], dans la majorité des cas dépend de la qualité de préparation de la demande de commission rogatoire; ça signifie que la personne qui s'occupe de la poursuite pénale est obligée d'exposer dans la demande de commission rogatoire toutes les actions nécessaires pour être exécutées par l'organe de poursuite pénale de l'Etat sollicité et la consécutive de leur réalisation. Ainsi, d'après l'auteur, il serait correct dans la demande de commission rogatoire d'indiquer la fable de l'infraction et formuler les questions nécessaires, en prenant compte que la personne qui effectue la poursuite pénale de l'Etat sollicité ne connaît pas toutes les circonstances de la cause et elle ne peut pas prévoir les réponses possibles et elle ne peut pas formuler d'autres questions.

Les auteurs des réglementations de l'article 537 CPP ont essayé de prendre en considération ces aspects, mais toutefois la pratique mondiale a élaboré une approche plus complexe concernant le contenu des commissions rogatoires, en ajoutant au schéma indiqué dans l'article respectif d'autres données importantes, dont souvent dépendent la qualité et parfois la possibilité de l'exécution de la demande de commission rogatoire. Spécialement, nous nous rapportons au but de la demande et à l'indication de certains délais dans lesquels on attend l'exécution de la commission rogatoire. L'exigence d'indiquer notamment le but, qui est nécessaire d'obtenir de la part sollicitante est liée à la différence entre la loi de procédure pénale de certains pays. L'obtention des preuves à l'aide de certaines actions concrètes de poursuite pénale ne peut être toujours prévue par la procédure pénale de la part sollicitée. Nous sommes d'accord que l'utilisation du lexique spécial qui dénomme les preuves n'est pas toujours argumentée, sans exposer le but dans la demande, car il est possible que la même action puisse avoir toute une autre dénomination dans l'Etat sollicité.

A ce sujet on peut prendre comme exemple la demande de commission rogatoire parvenue de l'Etat d'Israël qui selon la Convention Européenne d'assistance réciproque dans les cas pénaux exige l'assistance pour l'investigation de certains délits pénaux présumés. La demande concerne une poursuite pénale en cours d'investigation qui prévoit la présentation d'un diplôme universitaire, qui est faux à leur avis et d'autres documents qui sont aussi faux, élibérés par une institutions d'enseignement de la Moldova.

Ensuite dans la demande de commission rogatoire on indique que la demande a pour but de vérifier si les documents en cause sont authentiques ou falsifiés, le point 9 de cette demande de commission rogatoire est intitulé «Le but de cette demande» avec le contenu suivant «le but de cette demande est d'obtenir des preuves et des informations qui pourraient démontrer que monsieur H a fait ses études à l'Académie des Etudes Economiques de la Moldova, s'il a obtenu le diplôme sus-mentionné et les autres documents ou le diplôme et les autres documents présentés ont été falsifiés, comme il est soupçonné» [4].

L'exposition de la commission rogatoire doit être correcte, car certains Etats peuvent recevoir des demandes avec l'indice de la procédure, partant de laquelle on accomplit la demande, s'il y a compatibilité avec la législation interne. Cet ordre s'explique par l'importance du principe de la souveraineté si la législation nationale de l'Etat sollicitant exige une forme particulière de fixation ou de confirmation des preuves, il est désirable que ce fait soit clairement exposé dans la demande en confirmant l'admissibilité de cette forme dans le procès national. La République de Moldova accepte de telles modalités de coopération, étant expressément réglementées dans la IVe partie de l'article 540 CPP avec le contenu suivant „Pendant l'exécution de la commission rogatoire, on applique les stipulations du code présent, mais à la demande de la part sollicitante, on peut appliquer une procédure spéciale, prévue par la législation du pays étranger, conformément au traité international respectif ou en conditions de réciprocité, si cela ne contrevient à la législation nationale et aux obligations internationales de la République de Moldova”. L'acte de procédure rédigé dans un autre pays conformément à la loi de ce pays est valable devant les organes de poursuite pénale et devant les instances judiciaires de la République de Moldova.

Le conditionnement détaillé de la forme et du contenu de demande de commission rogatoire a pour but d'augmenter l'opérativité et la qualité de son exécution. Dans les Etats - membres CEI nous ne trouvons pas de différences essentielles dans la procédure pénale et, outre cela, il est possible de résoudre très vite les problèmes apparus pendant la réalisation; le procès de l'accord d'assistance judiciaire pour les autres pays étrangers est bien plus compliqué. Dans le but d'augmenter l'opérativité et la qualité d'exécution de la demande de commission rogatoire, l'Israël a indiqué dans la demande qu'il offrira d'autres renseignements supplémentaires, sollicités par les autorités moldaves pour faciliter la réponse à la demande et aussi indiquant que le Département des Relations internationales du Bureau du Procureur de l'Etat du Ministère de la justice peut être contacté sur les problèmes ou les questions concernant la demande par téléphone ou par fax.

Comme résultat, il vaut mieux que dans la loi on ajoute certains points qui auraient le contenu suivant [5]:

- l'essence de la demande et les buts dans lesquels on demande l'exécution des activités de procédure indiquées dans la demande.
- l'indication du spécifique de procédure de certaines actions d'enquête, dont le respect est désirable, et les raisons de cette indication. (l'assurance de l'admissibilité de la preuve).
- l'indication du délai, dans lequel on fait la demande avec l'argumentation de la limite du temps.

La plénitude de la réflexion de tous les aspects dans le contenu de la demande avouerait une admissibilité formelle et augmenterait la raison de la déduction concernant le cas à cause duquel on s'adresse à la commission rogatoire.

Références:

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova //Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110.
2. Bostan G. și alții. Ghid privind aplicarea Convenției privind asistența juridică și raporturile de drept în procesele civile, familiale și penale. - Chișinău: ARC, 2000, p.4.
3. Комлев Б. Исключение доказательств, полученных в других государствах, из процесса доказывания // Законность, 1998, №3, с.23.
4. Dosarul nr. 19-6-34/2002 Depozitat la Procuratura Generală a Republicii Moldova.
5. Милинчук В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы. - Москва: Юрлитинформ, 2001, с.257.

Prezentat la 30.10.2009

URMĂRILE PREJUDICIABILE ÎN CAZUL INFRAȚIUNII DE ESCROCHERIE: ANALIZĂ DE DREPT PENAL

Igor BOTEZATU

Catedra Drept Penal și Criminologie

The examination of the prejudicial consequences, managed in different swindling cases, shows that, correlating to the moment of the criminal activity black out the attempt of swindling may conclude the following hypothesis: a) is performed only the adjacent activity – fraud or abuse of trust, but the main action remains steady – the illicit obtaining of immobile foreign wealth; b) the adjacent activity is performed, also does the partial of the main action: dispossession does not induce putting into possession. As well, the crime of swindling object is the one to ascertain the essence and the exterior form of the crime prejudicial consequences itself. The pursuit of the delimitation of the offence of swindling and the offence prevented at art.196 PC RM, we must specify the following: only the effective patrimonial prejudice is in order to characterize the offence of swindling prejudicial consequences; withstanding of, in art.196 PC RM offence case, the prejudicial consequences express themselves toward the effective patrimonial prejudice and throughout the lost income as well. Likewise, is important to mention about, that in time of the offence of swindling qualification the patrimonial prejudice is the prejudice to make reference to. The moral prejudice can't be referred to the prejudicial consequences generated by the offence prevented at art.190 PC RM.

În conformitate cu pct.23 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004, escrocheria se consideră consumată din momentul în care făptuitorul, intrând în posesia ilegală asupra bunurilor altei persoane, obține posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de acestea la dorința sa [1].

Rezultă că, dacă, din cauze independente de voința lui, făptuitorul nu a intrat în posesia ilegală asupra bunurilor altei persoane, și nu a obținut posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de acestea la dorința sa, cele săvârșite urmează a fi calificate ca tentativă de escrocherie (conform art.27 și 190 CP RM).

Tentativa de escrocherie poate presupune câteva ipoteze, în funcție de momentul în care se întreprinde activitatea infracțională:

1) se realizează numai acțiunea adiacentă – înșelăciunea sau abuzul de încredere, dar nu se realizează acțiunea principală – dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane;

2) se realizează acțiunea adiacentă, însă nu se realizează decât parțial acțiunea principală: deposedarea nu este urmată de impositare.

La prima ipoteză se referă următoarea speță: *la 15.11.2004, între B.R., fondatorul S.R.L. „P.”, și V.I. a fost încheiat un antecontract de vânzare-cumpărare a 50% din capitalul statutar al filialei din Republica Moldova a S.R.L. „P.”. Această cotă-parte urma a fi cumpărată în rate contra sumei de 70000 dolari americani. Urmărind scopul dobândirii ilicite a bunurilor altei persoane prin înșelăciune, știind că nu a achitat decât 27,13% din cota-parte, V.I. a înaintat în Judecătoria sectorului Botanica, mun.Chișinău, cerere de chemare în judecată, prin care a solicitat recunoașterea dreptului de proprietate asupra 51% din capitalul statutar al întreprinderii. În încercarea de a-și motiva pretențiile, a prezentat ca probă o recipisă, conform căreia a achitat contabilei suma de 28640 dolari americani. Expertiza a stabilit că recipisa este falsă. Acțiunile lui V.I. au fost calificate în baza art.27, alin.(2) art.195, alin.(1) art.310 „Falsificarea probelor” din Codul penal [2].*

Astfel, observăm că a fost executată doar prima parte a faptei prejudiciabile de escrocherie, adică acțiunea adiacentă. Totodată, din cauze independente de voința făptuitorului, nu s-a putut executa cealaltă parte – acțiunea principală. Ceea ce relevă neconsumarea infracțiunii de escrocherie. Mai este cazul de menționat că la ipoteza descrisă în speța de mai sus se referă următoarea explicație din pct.12 al Plenului Judecătoriai Supreme al Republicii Belarus „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației în cauzele penale referitoare la sustragerea bunurilor”, nr.15 din 21.12.2001: „Dacă tranzacția de vânzare-cumpărare e încheiată sub condiția achitării vânzătorului a unei sume de bani suplimentare, iar cumpărătorul, care de la început nu are intenția să-și execute angajamentul, înșeală vânzătorul, imitând pe diverse căi achitarea sumei de bani suplimentare, atunci cele săvârșite se califică drept escrocherie” [3].

La cea de-a doua ipoteză specificată mai sus se raportează următoarea speță: *instanța de fond l-a condamnat pe V.D. în baza art.15 și 123¹ CP RM din 1961, pentru tentativa de sustragere în proporții deosebit de mari din avutul proprietarului, prin escrocherie. S-a motivat că V.D. a încercat să însușească 63 tone de zahăr, însă nu și-a putut realiza intenția până la capăt, camioanele cu zahăr fiind reținute de poliție. În urma contestării soluției instanței de fond, în Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție s-a ajuns la o altă concluzie: cele săvârșite de V.D. urmează a fi calificate doar în baza art.123¹ CP RM din 1961, întrucât acesta a scos zahărul atât din posesia fabricii, cât și a persoanei care trebuia să primească legal în posesia sa acest zahăr. V.D. putea dispune de acest zahăr încă din momentul scoaterii lui de pe teritoriul fabricii* [4].

Suntem de acord cu argumentele instanței superioare: încă înainte de reținerea camioanelor cu zahăr infracțiunea se consumase. Pentru că V.D. obținuse posibilitatea reală de a se folosi și dispune de cele 63 tone de zahăr. Reținerea de către poliție nu a putut marca consumarea sau neconsumarea activității infracționale. Nu așa trebuie interpretată expresia „din cauze independente de voința făptuitorului” din definiția legală a noțiunii de tentativă. Nu folosirea și dispunerea efectivă de bunurile altei persoane reprezintă momentul de consumare a infracțiunii de escrocherie. E suficientă posibilitatea reală de a folosi și dispune de acele bunuri. În acest sens, are dreptate S.Brînză când menționează: „Prin „posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de bunurile străine” trebuie să se înțeleagă situația când aceste bunuri se află în posesia făptuitorului și el singur hotărăște cum să procedeze cu ele mai departe – să le consume, să le vândă, să le transmită altor persoane etc. ... Posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de bunurile altuia nu presupune în mod necesar ca făptuitorul să înceapă să se folosească și să dispună efectiv de aceste bunuri” [5].

Așadar, consumarea infracțiunii de escrocherie reclamă producerea unui anume rezultat. În literatura de specialitate se menționează că, atunci când legea penală cere pentru consumarea infracțiunii producerea unui anumit rezultat, ne aflăm în prezența unei infracțiuni materiale [6].

În unele norme (de exemplu, în art.17-20 CP RM), legiuitorul utilizează sintagma „urmările prejudiciabile” pentru a desemna rezultatul infracțional. În continuare, vom apela și noi la această sintagmă.

În opinia lui A.V. Ivankov și G.V. Nazarenko, urmările prejudiciabile constituie prejudiciul care se cauzează relațiilor sociale, persoanelor, animalelor, plantelor și bunurilor [7]. Astfel, acești autori au remarcat just legătura indisolubilă care există între urmările prejudiciabile și obiectul infracțiunii. În primul rând, obiectul juridic special al infracțiunii determină cu necesitate însăși esența urmărilor prejudiciabile. În cazul escrocheriei, faptul că se aduce atingere în principal relațiilor sociale cu privire la posesia asupra bunurilor indică implicit că urmările prejudiciabile ale escrocheriei sunt de esență patrimonială (nu fizică, morală, logistică sau de altă asemenea natură). În al doilea rând, obiectul juridic special al infracțiunii (alături de obiectul material al infracțiunii) determină forma exterioară a urmărilor prejudiciabile. În cazul escrocheriei, aceasta înseamnă că masa patrimonială a victimei se reduce în aceeași proporție în care sporește masa patrimonială a făptuitorului. Pentru că bunurile, reprezentând obiectul material al escrocheriei, sunt scoase din posesia victimei și trecute în posesia făptuitorului.

Sub acest aspect, considerăm întemeiată opinia exprimată de G.V. Șelkovkin: „Privarea posesorului de posibilitatea de a-și utiliza valorile materiale în propriile interese ... are loc doar pe calea influențării corespunzătoare asupra acestor valori. În cazul sustragerii, această influențare rezidă în luarea ilegală a unei părți din masa patrimonială, parte denumită „obiectul material al infracțiunii”” [8]. Ce ne sugerează acest punct de vedere? Că, prin comiterea sustragerii, în general, și a escrocheriei, în particular, se creează obstacole în calea victimei de a-și realiza așa cum își dorește facultățile economice de posesie, folosință și dispunere de bunurile reprezentând obiectul material al infracțiunii.

Am menționat mai sus că, în ipoteza infracțiunii de escrocherie, urmările prejudiciabile sunt de esență patrimonială. Dar în ce concret se exprimă aceste urmări prejudiciabile? Pentru că, în acord cu alin.(2) art.14 din Codul civil, prejudiciul patrimonial cunoaște două varietăți: 1) prejudiciul efectiv, adică cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale; 2) venitul ratat, adică beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului.

S-au exprimat puncte de vedere că, în cazul infracțiunilor săvârșite prin sustragere, și venitul ratat ar putea să reprezinte urmările prejudiciabile [9]. Considerăm prea largă această interpretare a alcătuirii și volumului pe care le au urmările prejudiciabile în cazul escrocheriei. Ca formă a sustragerii, escrocheria implică prin excelență luarea bunurilor (chiar dacă aparent se realizează transmiterea, și nu luarea). Or, nu este posibil a fi luat un beneficiu neobținut prin încălcarea dreptului: la momentul luării (adică al încălcării dreptului) acel

beneficiu încă nu are o existență fizică. Doar se prezumă că ar putea să apară. În consecință, venitul ratat nu poate fi inclus în alcătuirea urmărilor prejudiciabile cauzate prin escrocherie.

Este un efect firesc al respectării regulii previzibilității legii penale. În acest sens, în literatura de specialitate se afirmă: fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a decis că, atunci când un act este privit ca infracțiune, modul în care judecătorul va defini elementele constitutive ale infracțiunii trebuie să fie previzibil pentru orice persoană sfătuită de un „om de specialitate” [10]. Venitul ratat nu se poate prevedea la momentul săvârșirii infracțiunii de escrocherie, fiind în afara vinovăției infracționale. Deci, s-ar încălca regula previzibilității legii penale, dacă s-ar lua în considerație în procesul de evaluare a urmărilor prejudiciabile ale escrocheriei.

În concluzie, având în vedere specificul legăturii indisolubile care există între urmările prejudiciabile ale escrocheriei și obiectul acestei infracțiuni, numai prejudiciul patrimonial efectiv este cel care ține de esența escrocheriei.

Să nu uităm și de un alt aspect al problemei în cauză, aspect condiționat de delimitarea infracțiunii de escrocherie de infracțiunea prevăzută la art.196 „Cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere” din Codul penal.

În legătură cu aceasta, A.G. Bezverhov emite opinia că semnul obligatoriu al laturii obiective a infracțiunii de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere este reprezentat de urmările prejudiciabile sub forma venitului ratat; prin aceasta, infracțiunea dată poate fi deosebită de infracțiunea de escrocherie, pentru care e caracteristică cauzarea prejudiciului patrimonial efectiv [11]. Un punct de vedere apropiat îl exprimă Iu.I. Leapunov: „Una dintre trăsăturile individualizante ale infracțiunii de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere o constituie caracterul și structura prejudiciului patrimonial cauzat. Acesta consistă în venitul ratat. Nicidecum nu în prejudiciul patrimonial efectiv, legat de diminuarea fondului patrimonial al victimei, ceea ce întotdeauna se atestă în cazul sustragerii” [12]. Ce-i drept, într-o altă lucrare, același autor adoptă o poziție oarecum contradictorie: „Trăsătura particularizantă a infracțiunii de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere se exprimă în caracterul și structura prejudiciului patrimonial cauzat. Acesta e alcătuit nu doar din prejudiciul patrimonial efectiv, dar și din venitul ratat ... După caracterul său, prejudiciul patrimonial, ca urmare prejudiciabilă a infracțiunii în cauză, rezidă în venitul ratat. Dar numai nu în prejudiciul patrimonial efectiv, întotdeauna cauzat în ipoteza sustragerii” [13].

Mai explicit este I.O. Gruntov, care menționează că, în cazul infracțiunii de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, victimei îi poate fi cauzat prejudiciu patrimonial efectiv (de exemplu, atunci când făptuitorul se conectează ilegal la rețeaua telefonică a victimei, iar aceasta achită serviciile de care a beneficiat făptuitorul). Însă, victimei i se poate cauza prejudiciu și sub forma venitului ratat (de exemplu, făptuitorul se folosește fără autorizarea victimei de bunurile acesteia, eschivându-se să-i achite plata corespunzătoare) [14].

O părere similară o prezintă și V.A. Romanțov [15].

Care din aceste poziții să fie cea corectă?

Să nu uităm că, în cazul infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM, luând în considerație mecanismul cauzării daunelor materiale, sunt posibile două situații: 1) nu sporește masa patrimonială a victimei în proporția pe care o exprimă eschivarea făptuitorului de a-și executa obligațiile pecuniare față de victimă; 2) masa patrimonială a victimei este diminuată, fără însă a spori masa patrimonială a făptuitorului.

Dacă analizăm cu atenție exemplele pe care mai sus le-a prezentat I.O. Gruntov, fiecare din ele se raportează la una din aceste situații:

– atunci când făptuitorul se conectează ilegal la rețeaua telefonică a victimei, iar aceasta – înșelată pasiv – achită serviciile de care a beneficiat făptuitorul, suntem în prezența celei de-a doua situații sus-nominalizate: masa patrimonială a victimei este diminuată, fără însă a spori masa patrimonială a făptuitorului. Nuanțând, trebuie să spunem că în această situație nu se diminuează masa patrimonială a făptuitorului invers proporțional cu diminuarea masei patrimoniale a victimei. Făptuitorul este eliberat de cheltuielile materiale, pe care le achită victima înșelată;

– atunci când făptuitorul se folosește fără autorizarea victimei (înșelate pasiv) de bunurile acesteia, eschivându-se să-i achite plata corespunzătoare, suntem în prezența primei situații sus-nominalizate: nu sporește masa patrimonială a victimei în proporția pe care o exprimă eschivarea făptuitorului de a-și executa obligațiile pecuniare față de victimă. Făptuitorul este și în această situație eliberat de cheltuieli materiale. Dar, de

această dată, nu putem susține că i le achită victima. De această dată, victima nu obține beneficiul de care o lipsește făptuitorul.

În prima situație, în urma cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, se cauzează prejudiciu patrimonial efectiv (concretizat în banii achitați de victimă pentru ceea ce a beneficiat făptuitorul). În cea de-a doua situație, în urma cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, se cauzează prejudiciu sub forma venitului ratat (concretizat în neobținerea de către victimă a beneficiului de care o lipsește făptuitorul).

Exemplele alese de I.O. Gruntov nu sunt, bineînțeles, unicele. Sunt ilustrative. Pentru că ne-au ajutat să formulăm concluzia care clarifică raportul dintre infracțiunile specificate la art.190 și 196 CP RM: urmările prejudiciabile ale infracțiunii prevăzute la art.190 CP RM se pot exprima exclusiv sub forma prejudiciului patrimonial efectiv; urmările prejudiciabile ale infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM se pot exprima atât sub forma prejudiciului patrimonial efectiv, cât și sub forma venitului ratat.

Într-o altă ordine de idei, în doctrina dreptului penal a fost exprimată opinia că prejudiciul moral, alături de prejudiciul patrimonial, trebuie luat în considerație la calificarea infracțiunilor săvârșite prin sustragere [16].

Pentru a ne pronunța argumentat asupra acestei opinii, vom menționa că la alin.(1) art.1422 din Codul civil se stabilește: „În cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral (suferințe fizice sau psihice) prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum și în alte cazuri prevăzute de legislație, instanța de judecată are dreptul să oblige persoana responsabilă la reparația prejudiciului prin echivalent bănesc”. Rezultă, că suferințele fizice sau psihice sunt cele care, în esență, reprezintă prejudiciul moral. Această supoziție o confirmă unele puncte de vedere exprimate în literatura de specialitate. De exemplu, L.A. Prokudina consideră că prejudiciul moral îl constituie suferințele neîntemeiate psihice sau fizice, discreditarea persoanei, lezarea onoarei, demnității sau reputației profesionale [17]. După V.Kazanțev și N.Korșunov, prejudiciul moral constă în suferințele fizice sau psihice cauzate prin acțiuni ce atentează la valorile nemateriale ale persoanei sau care încalcă drepturile personale nepatrimoniale ale acesteia [18].

În primul rând, considerăm că, prin săvârșirea infracțiunii de escrocherie, nu se poate atenta la vreo valoare nematerială a persoanei, nici nu se pot încălca drepturi personale nepatrimoniale ale acesteia.

Dar, chiar dacă admitem *in expremis* că victima escrocheriei ar suferi o frustrare de pe urma înșelării ei sau abuzului de încrederea ei, trebuie de menționat că în pct.2 al Hotărârii Plenului Curții Supreme „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează repararea prejudiciului moral”, nr.9 din 9.10.2006 [19], printre actele legislative ce reglementează chestiunile referitoare la compensarea prejudiciului moral nu se numără și Codul penal.

Și nici nu se poate număra. Previzibilitatea legii penale este regula care trebuie să funcționeze și în această situație. Mărimea prejudiciului cauzat prin infracțiune trebuie să fie prevăzută de către făptuitor. Prevederea de către făptuitor a urmărilor prejudiciabile este o condiție obligatorie, stabilită expres la art.17 CP RM pentru toate infracțiunile săvârșite cu intenție. Nu poate satisface această condiție prejudiciul moral. Acest prejudiciu nu poate fi nici obiectiv, nici concret, nici conștientizat de către făptuitor.

Pe cale de consecință, urmările prejudiciabile ale escrocheriei se pot exprima numai în prejudiciul patrimonial. Nu se poate reține prejudiciul moral la calificarea infracțiunii în baza art.190 CP RM.

Analiza urmărilor prejudiciabile ale escrocheriei ne îndeamnă să punctăm următoarele **concluzii**:

1) în funcție de momentul în care se întrerupe activitatea infracțională, tentativa de escrocherie presupune următoarele ipoteze: a) se realizează numai acțiunea adiacentă – înșelăciunea sau abuzul de încredere, dar nu se realizează acțiunea principală – dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane; b) se realizează acțiunea adiacentă, însă nu se realizează decât parțial acțiunea principală: deposedarea nu este urmată de impondare;

2) obiectul infracțiunii de escrocherie este cel care determină esența și forma exterioară a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii date;

3) numai prejudiciul patrimonial efectiv caracterizează urmările prejudiciabile produse de infracțiunea de escrocherie; în opoziție, în cazul infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM, urmările prejudiciabile se exprimă fie sub forma prejudiciului patrimonial efectiv, fie sub forma venitului ratat:

4) la calificarea infracțiunii de escrocherie se poate reține numai prejudiciul patrimonial. Prejudiciul moral nu poate fi raportat la urmările prejudiciabile produse de infracțiunea specificată la art.190 CP RM.

Referințe:

1. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.8, p.5-11.
2. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 16.12.2008. Dosarul nr.1ra-996/08 // www.csj.md
3. Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь, №15 от 21.12.2001 г., «О применении судами уголовного законодательства по делам о хищениях имущества» // Судовы вестник, 2002, №1, с.15-17.
4. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție nr.1r/e-138/98 din 13.08.1998 // Moldlex
5. Brînză S. Examenul teoretic al unor cazuri din practica judiciară privind infracțiunile săvârșite prin sustragere // Revista Națională de Drept, 2007, nr.9, p.2-7.
6. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală. - Chișinău: Cartier, 2005, p.164; A.Barbăneagră, V.Berliba, C.Gurschi et. al. Codul penal comentat și adnotat. - Chișinău: Cartier, 2005, p.48.
7. Иванков А.В. Моральный вред и имущественные преступления: вместе или порознь? // Научные труды Российской академии юридических наук. Вып.8. Том 3. - Москва: Юрист, 2008, с.166-172.
8. Шелковкин Г.В. Последствия хищений социалистического имущества и их уголовно-правовое значение: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Свердловск, 1970, с.59-60.
9. Фликер С. Возмещается ли только реальный ущерб или и упущенная выгода? // Социалистическая законность, 1968, No.2, с.43-44.
10. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol.I. Drepturi și libertăți. - București: ALL Beck, 2005, p.574.
11. Безверхов А.Г. Имущественные преступления. – Самара: Самарский университет, 2002, с.142.
12. Арендаренко А.В., Афанасьев Н.Н., Батюкова В.Е. et. al. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1997, с.383-384.
13. Уголовное право. Особенная Часть / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. - Москва: Новый Юрист, 1998, с.279.
14. Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь / Под общ. ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. - Минск: ГИУСТ БГУ, 2007, с.443.
15. Романцов В.А. Уголовная ответственность за причинение имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием (уголовно-правовые вопросы): Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Санкт-Петербург, 1997, с.144.
16. Иванков А.В. Op. cit., p.166-172.
17. Прокудина Л.А. Возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями правоохранительных органов. - Москва: Городец, 1998, p.39.
18. Казанцев В., Коршунов Н. В каких случаях компенсируется моральный вред // Российская юстиция, 1998, №2, с.39.
19. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr.2, p.19-20.

Prezentat la 20.05.2010

DELIMITAREA TORTURII DE UNELE INFRACTIUNI ADIACENTE

Augustina BOLOCAN-HOLBAN

Catedra Drept Penal și Criminologie

It is important to make a difference between torture and other crimes that are connected in some ways with it in view of doing a correct criminal qualification. That's why it is necessary to analyze such crimes, to show the delimitation between torture, inhuman treatment and degrading treatment and to eliminate the deficiencies of criminal national legislation in this domain.

În vederea unei calificări corecte a torturii, ca faptă prevăzută de legea penală, este important să analizăm unele componente de infracțiune care conțin o circumstanță agravantă, de genul: faptă comisă „prin schingiuire sau tortură” sau „prin torturarea victimei”, ori faptă săvârșită „prin tortură sau acțiuni care înjosesc demnitatea părții vătămate” – agravante care deseori creează confuzii la calificarea faptei. În consecință, urmează să stabilim înțelesul fiecărei noțiuni care evoluează în calitate de circumstanță agravantă și oportunitatea unor astfel de agravante la anumite componente de infracțiune din Partea Specială a Codului penal [1].

Astfel, litera e), alin.(2) art.151 CP RM (vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății), precum și litera f), alin.(2) art.152 CP RM (vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății) conțin agravanta: *prin schingiuire sau tortură*. Luând în considerație Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară în cauzele despre pricinuirea vătămării intenționate a integrității corporale, nr.7 din 30.10.1978, modificată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.29 din 16.09.2002, evidențiem că aceasta conține definiția termenilor respectivi, și anume: *la schingiurii* se referă acțiunile menite să cauzeze dureri multiple și de lungă durată: bătaie cu nuiaua, pișcări, cauzarea multiplelor vătămări, fie și nu prea mari, cu obiecte contondente sau perforante, prin acțiuni termice și prin alte acțiuni; *la torturări* se referă acțiunile care cauzează altei persoane suferințe prin lipsire îndelungată de mâncare, căldură, cât și de încăperi sau lăsarea omului în alte condiții periculoase pentru sănătatea lui [2]. Tortura este definită de **Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante**, adoptată la 10 decembrie 1984, intrată în vigoare la 26 iunie 1987, ca fiind *actul prin care se provoacă unei persoane cu intenție o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere este provocată de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane*, definiție care se regăsește și în art.309¹ CP RM [3]. Prin urmare, ținând cont de definiția prevăzută de Convenția ONU, menționăm că definițiile care se regăsesc în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.7 din 30.10.1978, modificată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.29 din 16.09.2002, nu sunt adecvate, deoarece termenul de schingiuire nu se regăsește în careva acte internaționale și interpretarea care i se dă în Hotărârea Plenului nu este tocmai una corectă. Pentru a racorda legea penală la acest capitol în conformitate cu legislația internațională, propunem eliminarea termenului „schingiuire” din cadrul art.51, 152, 188, 189 CP RM, pe motiv că acțiunile care sunt atribuite la noțiunea „schingiuire” (bătăile, cauzarea multiplelor vătămări, fie și nu prea mari, cu obiecte contondente sau perforante prin acțiuni termice și prin alte acțiuni) se încadrează perfect în categoria „torturi”.

Menționăm că infracțiunea de tortură este una materială și se consumă din momentul survenirii urmărilor prejudiciabile, adică a durerii sau a suferinței puternice fizice sau psihice. Așadar, dacă în legătură cu infracțiunea de tortură a fost cauzată o vătămare corporală gravă sau medie, calificarea urmează a fi făcută potrivit regulilor concursului de infracțiuni și nu va exista o încălcare a principiului *non bis in idem*, deoarece cauza-reja prejudiciului sănătății excede cadrul infracțiunii de tortură. Prin urmare, în acest caz, din calificare se vor exclude circumstanțele agravante de la lit.e) alin.(2) art.151 și de la lit.f) alin.(2) art.152 CP RM.

În art.165 CP RM (traficul de ființe umane), în categoria circumstanțelor agravante prevăzute la lit.g) alin.(2), a fost inclusă comiterea faptei *prin folosirea torturii, a tratam entelor inumane sau degradante pentru a asigura subordonarea persoanei ori folosirea dependenței fizice, a armei*. Și în acest caz termenii „tortură”, „tratament inuman”, „tratament degradant” trebuie să fie înțeleși în concordanță cu standardele internaționale.

Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, **tratamentul inuman** se caracterizează printr-o intensitate deosebită a actelor aplicate victimei și cu un scop anumit. Multe situații de tratament inuman apar în contextul detenției persoanei, unde victima este supusă maltratării, însă intensitatea unui astfel de tratament nu atinge nivelul minim de severitate necesar pentru a fi calificat ca tortură.

Tratamentul degradant generează la victime un sentiment de frică, anxietate și inferioritate, capabil să le umilească sau să determine victima să acționeze împotriva voinței sale. Pentru a califica un tratament ca fiind unul degradant, trebuie să se țină cont de faptul dacă obiectivul este de a umili sau de a înjosi persoana, sau dacă personalitatea victimei a fost afectată într-un mod incompatibil cu Articolul 3 din Convenția europeană pentru Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului.

În conformitate cu Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii, nr.37 din 22.11.2004, modificată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.9 din 22.12.2008, *tratamentul inuman* constituie un ansamblu de operații aplicate persoanei în scopul obținerii subordonării ei [4]. Prin tratament inuman se înțelege orice tratament, altul decât tortura, de natură să provoace intenționat groaznice suferințe fizice ori psihice, care nu pot fi justificate. Prin urmare, reiese că tratamentul inuman, în sensul acestui articol, se aplică doar în scopul asigurării subordonării victimei, scop ce a fost extins în cadrul articolului și în privința torturii și a tratamentului degradant. Fapt cu care nu suntem de acord, deoarece trebuie să existe o interpretare unică, aceasta fiind valabilă pentru orice articol din Codul penal. Or, în cazul tratamentului inuman scopul nu se deosebește de cel al torturii, diferența constând în „pragul de severitate”, diferit de cel al torturii. În consecință, sintagma „pentru a asigura subordonarea persoanei” urmează a fi exclusă din cadrul acestei circumstanțe agravante în vederea unei interpretări corecte și în concordanță cu reglementările internaționale în acest sens.

Circumstanțe agravante de genul „prin torturarea victimei” sau „prin schinguire, tortură, tratament inuman sau degradant” se conțin și la lit.f) alin.(2) art.171, la lit.g) alin.(2) art.172, la lit.d) alin.(3) art.188, la lit.d) alin.(3) art.189 CP RM.

Analizând art.309 CP RM, observăm în calitate de circumstanță agravantă sintagma „tratamente crude, inumane sau degradante”. O asemenea sintagmă demonstrează din nou inconsecvența legiuitorului; or, noțiunea „tratamente crude” nu a fost utilizată în alte articole. Din sintagma existentă putem conchide ca termenii „tratament crud” și „tratament inuman” sunt diferiți, ceea ce nu corespunde realității, căci, după cum am afirmat anterior, reieșind din jurisprudența CEDO și potrivit Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor Articolului 3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor și a Libertăților Fundamentale ale Omului, nr.8 din 30 octombrie 2009, tratamentele sunt considerate ca fiind „inumane” și dat fiind faptul că au fost premeditate, că au fost aplicate continuu și au cauzat fie vătămări corporale, fie afecțiuni fizice și psihice [5]. Reieșind din faptul că **Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante**, adoptată la 10 decembrie 1984, nu prevede termenul „tratament crud” ca fiind ceva distinct de tortură și tratament inuman și potrivit definiției date de Dicționarului Explicativ al Limbii Române, prin termenul „inuman” înțelegem *ceea ce nu este uman; neomenos, crud, feroce, neuman*. Prin urmare, existența termenului „tratament crud”, ca unul distinct în contextul circumstanței agravante de la lit.b) alin.(2) art.309 CP RM, nu este necesară.

Una dintre situațiile care suscită discuții aprige o reprezintă componența de infracțiune de la art.328 CP RM (excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu) comisă cu aplicarea torturii și a acțiunilor care înjosec demnitatea părții vătămate (lit.c) alin.(2)).

Deseori, practica judiciară se confruntă cu probleme de calificare în ceea ce privește încadrarea acțiunilor de tortură, fie în baza art.309¹, fie potrivit lit.c) alin.(2) art.328 CP RM.

Analizând în aspect comparativ dispoziția de la lit.c) alin.(2) art.328 și cea de la art.309¹ CP RM, constatăm o multitudine de asemănări: *obiectul juridic secundar*, care îl reprezintă, în ambele situații, sănătatea și integ-

ritatea corporală a persoanei; *latura obiectivă*, care rezidă în cauzarea intenționată a durerilor și suferințelor fizice sau psihice victimei; *latura subiectivă*, în special, vinovăția care se manifestă în ambele cazuri prin intenție directă; *subiectul* – în cazul art.309¹ CP RM, acesta reprezintă o categorie mai numeroasă (persoana cu funcție de răspundere; oricare altă persoană care acționează cu titlu oficial sau care acționează la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor persoane care acționează cu titlu oficial), în cazul art.328 CP RM subiectul fiind doar persoana cu funcție de răspundere. Distincția rezidă în obiectul generic și în obiectul juridic principal, care în cazul art.328 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la activitatea legală a organelor puterii de stat, organelor administrației locale sau a unei subdiviziuni a lor, precum și în categoria subiecților infracțiunii, care a fost evidențiată *supra*. În plus, nu este justificat raționamentul unei astfel de circumstanțe agravante, deoarece în cadrul sintagmei „acțiuni care depășesc vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege” se încadrează o serie de acțiuni, printre care și cele care nu pot fi comise de nimeni în nici un fel de circumstanțe (spre exemplu, tortura și tratamentul inuman și degradant). Astfel, putem afirma că existența unei astfel de agravante reprezintă, în esență, o tautologie sau un pleonasm.

De asemenea, evidențiem că sintagma „acțiuni care înjosec demnitatea părții vătămate” ar putea fi înlocuită cu „tratamentul degradant”, odată ce noțiunea respectivă a fost deja utilizată în cadrul anumitor articole (lit.g) alin.(2) art.165, lit.d) alin.(3) art.188, lit.d) alin.(3) art.189 CP RM). Potrivit Hotărârii Plenului CSJ nr.8 din 30 octombrie 2009, prin „tratament degradant” înțelegem tratamentul care generează victimelor sentimente de frică, anxietate și inferioritate, capabile să umilească și să înjosească victima; înfrânge rezistența fizică și morală a victimei și determină victima să acționeze împotriva voinței sau conștiinței sale.

Făcând o comparație între **tortură** și **tratamentul inuman**, menționăm că, din punctul de vedere al analizei juridico-penale, aceste două noțiuni se aseamănă foarte mult, cu excepția faptului că, spre deosebire de tortură, latura obiectivă în cazul tratamentului inuman se poate exprima și prin detenția persoanei în condiții ce nu corespund normelor și standardelor de detenție (condiții de detenție care cauzează prejudiciu atât sănătății persoanei, exercitând și o influență asupra psihicului acesteia), sau prin acordarea neadecvată sau insuficientă a asistenței medicale persoanelor aflate în detenție. Distincția între termenii respectivi o sesizăm grație jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, care a statuat că ceea ce distinge tortura de relele tratamente (tratamente inumane) este „pragul” sau nivelul minim de severitate, fapt ce oferă posibilitatea de a califica fapta drept tortură [6].

Prin urmare, considerăm a fi oportună introducerea în capitolul respectiv (Infracțiuni contra justiției) a unui articol care ar incrimina distinct tratamentul inuman ca o infracțiune separată. Oportunitatea introducerii unui astfel de articol rezidă în sancționarea tratamentului inuman separat de tortură, reieșind din faptul că *cauzarea unei dureri sau suferințe de natură fizică sau psihică de un grad inferior de severitate decât cel al torturii unei persoane cu scopul de a obține informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei, dacă o asemenea durere sau suferință este comisă de o persoană cu funcție de răspundere sau de o altă persoană care acționează cu titlu oficial*, nu poate fi încadrată în prezent în limitele unei norme din Codul penal al Republicii Moldova. În plus, considerăm că în Partea Generală a Codului penal necesită a fi introdus un nou articol (art.134¹³), care ar defini noțiunea de „tratament inuman” în vederea delimitării clare a acestuia de „tortură”.

De asemenea, evidențiem că e necesar a delimita „tratamentele inumane” ca infracțiune prevăzută la art.137 CP RM de „tratamentul inuman” ca fiind o faptă ce atentează la relațiile sociale cu privire la înfăptuirea justiției. Infracțiunea prevăzută la art.137 CP RM atentează la regulile internaționale de ducere a războiului. Evidențiem în cadrul acestui articol și calitatea specială a victimei infracțiunii și a subiectului. În calitate de victimă pot fi: bolnavii, răniții, prizonierii, persoanele civile, membrii personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia, naufragiații, precum și oricare altă persoană căzută sub puterea adversarului. Calitatea specială a subiectului rezidă în faptul că acesta trebuie să facă parte din forțele armate ale unei părți beligerante, participante la conflictul militar.

În concluzie, menționăm că, în vederea evitării unor calificări eronate ale faptelor de tortură, de tratament inuman, precum și ale faptelor adiacente, urmează să fie lichidate carențele existente în legea penală, iar termenii utilizați să fie racordați la standardele internaționale în acest domeniu în scopul uniformizării legii penale.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat la 18 aprilie 2002, în vigoare din 12 iunie 2003.
2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție, nr.7 din 30.10.1978, cu privire la practica judiciară în cauzele despre pricinuirea vătămării intenționate a integrității corporale, modificată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.29 din 16.09.2002.
3. Convenția ONU împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la 10 decembrie 1984, în vigoare din 26 iunie 1987.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție, nr.37 din 22.11.2004, cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii, modificată prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.9 din 22.12.2008.
5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție, nr.8 din 30.10.2009, cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor Articolului 3 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului.
6. www.echr.coe.int

Prezentat la 20.05.2010

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A UNOR PREVEDERI

ALE art.151 ȘI ALE art.152 CP RM

Sergiu BRÎNZA*Catedra Drept Penal și Criminologie*

In the framework of this article, there are examined some problematic and unordinary aspects regarding the process of render and application of art.151 and 152 PC RM, that usually inure to provoke controversies, with considerable practical connotations. We reach the conclusion that subject to notion „organ loss” (within the meaning of art.151 PC RM) is the injuring of an unfunctional organ, when subsequently is necessitated (from medical point of view) its ablation. In the same time, we conclude that causing work disability – full or partial – will not train the application of art.151, 152 PC RM or art.78 of the Contravention Code. It is argued why loss of teeth can't be qualified as grave health or corporal battery. On there are examined the aggravated circumstances prevented at lett.b),c),d) par.(3) art.151 and lett.c¹),d),e) par.(2) art.152 PC RM. Especially, are analyzed the application conditions of the penal responsibility for intentioned grave health or corporal battery/intentioned midst health or corporal battery, perpetrated consciously against infants or pregnant women either as a result of victims known or evident impotence situation, due to agedness, illness, physical or psychic handicap or due to other issues. As well, there is performed the research concerning the same offences, more exactly concerning the hypothesis on its perpetration against a person interrelated with him accomplishing his job or social commitments. Finally, we found important to analyze the perpetration hypothesis of intentional grave health or corporal battery/intentional midst health or corporal battery by two or more persons. Theoretical investigations are followed by relevant examples from the judicial practice. The prepared conclusion and references have the vocation to replace the informational vacuum concerning the render and the application of the disposals prevented at art.151 and art.152 PC RM.

A. Variantele-tip ale infracțiunilor prevăzute la art.151 și 152 CP RM

Interpretării oficiale a normelor privind infracțiunile contra sănătății persoanei (art. 151, 152, 156, 157 CP RM) îi este consacrată Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre pricinuirea vătămării intenționate a integrității corporale”, nr.7 din 30.10.1978 (în continuare – Hotărârea Plenului nr.7/1978) [1]. Deși a suferit modificări, această hotărâre explicativă, prin caracterul său extrem de sumar, nu reușește să contribuie decât într-o măsură foarte redusă la eforturile de interpretare și aplicare în practică a prevederilor art.151, 152, 156 și 157 CP RM. Ea este tot mai desincronizată în raport cu legea penală în vigoare, mai ales prin prisma remaniierilor operate în legea penală prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008 [2]. Prin intermediul studiului de față încercăm să ne aducem aportul la adoptarea unei noi hotărâri explicative în materie, care să aibă menirea de instrument util și eficient, răspunzând necesităților curente ale practicii de aplicare a legii penale.

Vom iniția demersul nostru punând pe tapet o problemă care, în aparență, ar trebui să-i preocupe doar pe teoreticieni. În aparență. Pentru că în realitate este altfel.

Este vorba de denumirea art.151, 152, 156 și 157 CP RM. Și, implicit, ceea ce este mai important, de esența juridică a infracțiunilor contra sănătății persoanei. De delimitarea precisă a acestor infracțiuni de faptele care sunt îndreptate împotriva altor valori sociale.

La concret, în denumirile articolelor menționate mai sus, noțiunile „sănătate” și „integritate corporală” sunt utilizate distinct. În acest mod, se creează impresia că cele două noțiuni sunt de același calibru, de același nivel. La fel, se creează impresia că, pe lângă sănătatea persoanei, o altă valoare socială – integritatea corporală a persoanei – suferă atingere în urma săvârșirii infracțiunilor prevăzute la art.151, 152, 156 sau 157 CP RM.

Însă, aceste impresii sunt false. În realitate, între noțiunile „vătămare a sănătății corporale” (nu „vătămare a integrității corporale”) și „vătămare a sănătății” există corelația de tip „parte-întreg”. Sub acest aspect, are dreptate I.V. Polikarpova, când afirmă: „Cauzarea vătămării sănătății constituie fapta ce condiționează dereglarea fie a integrității anatomice a organelor sau țesuturilor, fie a funcțiilor lor fiziologice, ori afecțiuni sau stări patologice care apar datorită unor factori exogeni” [3]. De aici, rezultă că noțiunea de sănătate nu poate fi privită doar sub aspectul său psihic, ea înglobând cu necesitate și aspectul corporal (fizic, somatic).

În același timp, nu putem face abstracție nici de faptul că, urmărind o precizie juridică, trebuie să recunoaștem că integritatea corporală, ca valoare socială distinctă, este lezată în cazul faptelor specificate la alin.(1) și

(2) art.78 „Vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale” din Codul contravențional al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.10.2008 [4]. Nu și în cazul faptei prevăzute la alin.(3) art.78 din Codul contravențional. Această faptă este prototipul infracțiunii care a fost prevăzută la art.153 CP RM, pentru că se exprimă în „vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale care a provocat o dereglare de scurtă durată a sănătății sau o pierdere neînsemnată, dar stabilă, a capacității de muncă”. S-a strecurat o inexactitate și în această formulare: odată ce se provoacă dereglarea sănătății, nu este corect a se afirma că vătămată este o altă valoare socială – integritatea corporală.

Sferele celor două noțiuni – „sănătatea persoanei” și „integritatea corporală a persoanei” – nu se intersectează. Aceste noțiuni sunt complementare. Așa cum există complementaritate între noțiunile „sănătatea persoanei” și „viața persoanei”. Noțiuni care de asemenea nu se intersectează. Din formularea de la alin.(3) art.78 din Codul contravențional se desprinde că, în ipoteza faptelor specificate la alin.(1) și (2) art.78 din Codul contravențional, nu se poate produce o dereglare a sănătății nici măcar de scurtă durată. Însă, sub pragul noțiunii „dereglare de scurtă durată a sănătății” nu mai există o noțiune care să desemneze un alt gen de vătămare a sănătății. În context, este necesar să specificăm că în Partea V „Leziuni corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății” din Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003 se menționează că din șirul leziunilor corporale ce nu cauzează prejudiciu sănătății fac parte leziunile ce nu generează o dereglare a sănătății sau o incapacitate temporară de muncă.

Așadar, în situația infracțiunilor prevăzute la art.151, 152, 156 și 157 CP RM și a faptei prevăzute la alin.(3) art.78 din Codul contravențional, nu este lezată integritatea corporală, ca valoare socială distinctă de sănătate (inclusiv sub aspect corporal). Pe cale de consecință, formula „vătămare a integrității corporale sau a sănătății” („vătămare a integrității corporale”) din denumirile și/sau dispozițiile normelor sus-menționate trebuie înțeleasă în sensul de „vătămare a sănătății”. De altfel, temeinicia acestei concluzii vine s-o confirme utilizarea de către legiuitor, în dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM, a sintagmei „altă vătămare a sănătății”.

Într-un studiu anterior am relevat cauzele degringoladei terminologice, cu nefaste implicații pentru practică, ce marchează textul normativ al dispozițiilor vizând infracțiunile contra sănătății persoanei [5]. În repetate rânduri, am recomandat legiuitorului efectuarea amendamentelor corespunzătoare [6]. Deocamdată fără efect. De aceea, reiterăm mesajul nostru: este oportună înlocuirea – în textul Codului penal și al alin.(3) art.78 din Codul contravențional – a expresiei „vătămare a integrității corporale sau a sănătății” cu sintagma „vătămare a sănătății”. Considerăm de principiu această recomandare *de lege ferenda*. Implementarea ei va contribui la ridicarea calității înfăptuirii justiției penale. Este adevărat că denumirea unei norme nu se aplică în procesul de calificare. Însă, nu putem trece cu vederea că denumirea normei penale (sau contravenționale) este cea care trebuie să exprime, într-o formulă concentrată, esența juridică a normei date. Esență percepută adecvat de oricare destinatar sau beneficiar al legii penale (sau contravenționale). În concluzie, formularea exactă a denumirii normei are menirea să faciliteze travaliul destinatarului sau al beneficiarului respectiv de a identifica corect norma aplicabilă unei sau altei fapte.

Într-o altă ordine de idei, trebuie să consemnăm că art.151, 152, 156 și 157 CP RM sunt norme de trimitere. Implicit, aceasta rezultă din pct.4 al Hotărârii Plenului nr.7/1978. La fel, în pct.7 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003 se arată: „Expertiza medico-legală a gravității vătămării corporale este efectuată de către medicul legist în formă de examinare medicală a persoanei, în conformitate cu prezentul Regulament, alte instrucțiuni și indicații metodice în vigoare” [7]. Așadar, Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003 este principalul act la care fac trimitere art.151, 152, 156 și 157 CP RM. Act cu al cărui ajutor putem percepe înțelesul noțiunilor utilizate în aceste norme penale.

Luând aceasta în considerație, vom începe analiza noastră propriu-zisă cu examinarea problemelor legate de *latura obiectivă* a infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM.

În conformitate cu pct.25 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, se stabilesc următoarele grade de gravitate a vătămării integrității corporale sau a sănătății:

- vătămarea gravă;
- vătămarea medie;
- vătămarea ușoară;
- leziunea corporală fără cauzarea prejudiciului sănătății.

În vederea estimării gravității vătămării integrității corporale sau a sănătății, au fost puse la bază următoarele aspecte:

1) aspectul medical: anatomic (caracterul vătămării integrității corporale sau a sănătății; pericolul vătămării pentru viață) și clinic (durata dereglării sănătății; pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ ori încetarea funcționării acestuia; boala psihică; întreruperea sarcinii);

2) aspectul social-economic (gradul de pierdere a capacității de muncă);

3) aspectul estetic (desfigurarea iremediabilă a feței și/sau a regiunilor adiacente).

Dacă ne focalizăm atenția asupra vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății, semnul laturii obiective, care interesează în mod special, îl constituie urmările prejudiciabile. Tocmai acesta este semnul care conferă o fizionomie distinctă infracțiunii date în raport cu alte tipuri de vătămare a integrității corporale sau a sănătății. În acord cu prevederile de la alin.(1) art.151 CP RM, indicatorii (criteriile) vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății sunt:

1) pericolul ei pentru viață;

2) faptul că ea se exprimă în pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ, ori în încetarea funcționării acestuia;

3) faptul că ea se exprimă într-o boală psihică;

4) faptul că ea se exprimă într-o altă vătămare a sănătății, însoțită de pierderea stabilă a cel puțin o treime din capacitatea de muncă;

5) faptul că ea se exprimă în întreruperea sarcinii;

6) faptul că ea se exprimă în desfigurarea iremediabilă a feței și/sau a regiunilor adiacente.

Potrivit pct.22 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, pentru determinarea gradului de gravitate a vătămării integrității corporale sau a sănătății este suficientă prezența unuia dintre indicatori (criterii). Într-adevăr, indicatorii enumerați mai sus au un caracter alternativ. Prezența oricăruia din ei este suficientă pentru a califica fapta în baza art.151 CP RM.

Deloc întâmplător, pe primul loc printre indicatorii vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății se menționează pericolul vătămării pentru viață. Aceasta se datorează gradului de pericolitate relativ mai ridicat, în comparație cu vătămarea gravă implicând alți indicatori, care nu se caracterizează prin punerea vieții în pericol. De asemenea, pericolul vătămării pentru viață este cel care cunoaște cel mai mare număr de variații (în Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003 aceste variații sunt nominalizate în pct.29-52). În plus, indicatorul analizat se distinge prin frecvența dominantă cu care desemnează cazurile de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății, semnalate în practică.

Să ne referim doar la câteva dintre cele mai reprezentative astfel de cazuri: *la 14.11.2007, aflându-se în curtea casei nr.12 de pe str. Pruncului, mun. Chișinău, C.I., în urma unui conflict apărut spontan între el și vecinul său, G.I., i-a aplicat ultimului trei lovituri cu un cuțit în abdomen. Prin aceasta, conform raportului de expertiză medico-legală nr.3213/D din 28.11.2007, i-a cauzat vătămare gravă periculoasă pentru viață. Drept urmare, la 8.07.2008, C.I. a fost condamnat conform alin.(1) art.151 CP RM [8]; • la 4.06.2008, aflându-se în stradă în satul Cenac, raionul Cimișlia, Z.A., din cauza relațiilor ostile cu tatăl său, Z.Gh., i-a aplicat ultimului multiple lovituri cu pumnii și picioarele în diferite regiuni ale corpului. În rezultat, lui Z.Gh. i-a fost cauzată vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății. Conform raportului de expertiză medico-legală, aceasta a fost estimată ca periculoasă pentru viață. La 7.06.2008, victima a decedat. La 26.08.2008, Z.A. a fost condamnat în baza alin.(4) art.151 CP RM [9]; • la 5.07.2008, P.A., aflându-se în apropierea casei lui A.M. din satul Hagimus, raionul Căușeni, ghidat de relațiile de ostilitate cu A.M., s-a apropiat de acesta și i-a aplicat multiple lovituri cu pumnii și picioarele în diferite părți ale corpului. Prin aceasta, i-a cauzat vătămare gravă periculoasă pentru viață. La 11.09.2008, P.A. a fost condamnat în baza alin.(1) art.151 CP RM [10]; • la 4.08.2008, G.F., aflându-se pe teritoriul S.A. „Mecanșinomontaj” de pe str. Muncești, mun. Chișinău, în urma unui conflict cu Z.A., i-a aplicat acestuia o lovitură în abdomen cu un cuțit de bucătărie. Victimei i-a fost cauzată vătămare gravă periculoasă pentru viață. La 19.09.2008, G.F. a fost condamnat conform alin.(1) art.151 CP RM [11]; • la 10.10.2007, aflându-se pe unul din podurile de pe traseul Chișinău-Criuleni, în satul Coșernița, raionul Criuleni, B.I. a inițiat un conflict cu B.M. Drept urmare, l-a aruncat pe acesta de pe pod, cauzându-i vătămare gravă periculoasă pentru viață sub formă de fractură închisă transtrohanteriană a femurului stâng cu deplasarea fragmentelor. La 29.01.2008, B.I. a fost condamnat în conformitate cu lit.h) alin.(2) art.151 CP RM [12] etc.*

Când se cauzează vătămare gravă periculoasă pentru viață, atingere se aduce exclusiv relațiilor sociale cu privire la sănătatea persoanei. Pericolul pentru viața persoanei are un caracter doar medical, nu și juridic.

Punem accentul pe aceasta, întrucât în literatura de specialitate au fost exprimate puncte de vedere cu care nu putem fi de acord. De exemplu, A.S. Nikiforov [13], I.A. Ismailov [14] și A.D. Sereda [15] sunt de părere că vătămarea gravă periculoasă pentru viață o putem atesta numai atunci când există legătură cauzală între vătămarea gravă și pericolul pentru viață; nu are importanță momentul în care s-a manifestat pericolul pentru viață – în momentul cauzării vătămării grave sau ulterior.

Bineînțeles, această viziune nu poate avea suport normativ. Or, potrivit pct.27 al Regulamentului Ministerului Sănătății 99/2003, drept periculoase pentru viață sunt considerate vătămările grave ale integrității corporale sau sănătății, care prezintă pericol iminent – imediat, tardiv sau potențial, astfel ca vătămarea să determine moartea, indiferent dacă acest pericol a fost înlăturat printr-un tratament medical sau datorită reactivității individuale a organismului.

Din această prevedere normativă desprindem următoarele concluzii:

1) pericolul pentru viață este o caracteristică a vătămării grave, nu o urmare a vătămării grave. Această caracteristică permite diferențierea în raport cu vătămarea gravă caracterizată prin ceilalți cinci indicatori, care nu implică pericolul pentru viață;

2) este suficient ca vătămarea gravă să fie periculoasă pentru viață în momentul cauzării. Preîntâmpinarea morții, condiționată de anumiți factori (aplicarea promptă a tratamentului medical, reactivitatea individuală ridicată a organismului victimei etc.) nu poate fi luată în considerație în procesul aprecierii pericolului pentru viață al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății;

3) dacă vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, în momentul cauzării, nu era periculoasă pentru viață, dar a căpătat o asemenea caracteristică ulterior, rezultă că pe parcurs s-au suprapus anumite circumstanțe suplimentare (de exemplu, infectarea răni). Asemenea circumstanțe nu pot fi imputate celui care a cauzat vătămarea. În acest sens, în pct.11 al Regulamentului Ministerului Sănătății 99/2003 se face referire la agravarea stării de sănătate a victimei din cauza deficiențelor în acordarea asistenței medicale.

Cel de-al doilea indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății se exprimă în pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ, ori în încetarea funcționării acestuia.

În legătură cu aceasta, un interes deosebit suscită problema identificării soluției juridice corecte în ipoteza lezării unui organ nefuncțional (de exemplu, a unui ochi orb), când ulterior se impune (din considerente medicale) extirparea acestuia. În viziunea unor autori [16], într-o asemenea situație, estimarea gravității vătămării integrității corporale sau a sănătății trebuie să se facă reieșind din durata dereglării sănătății. Cu alte cuvinte, în funcție de numărul de zile necesare înlăturării consecințelor dereglării sănătății, se propune a califica cele săvârșite ca vătămare intenționată – gravă, medie sau ușoară – a integrității corporale sau a sănătății. De altfel, această opinie doctrinară își găsește susținere în pct.55 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003: „Gradul de gravitate a vătămării în cazul lezării unui ochi orb, ce impune enucleația acestuia, se apreciază în funcție de durata dereglării sănătății”.

Considerăm că această prevedere normativă vine în contradicție cu dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM: „... ori care a provocat pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ, ori (sublinierea ne aparține – n.a.) încetarea funcționării acestuia...”. Nu putem să nu observăm că, datorită folosirii în textul incriminator a conjuncției „sau”, rezultatele vătămătoare sunt enumerate alternativ. Rezultă că indicatorul vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății, pe care îl analizăm, operează în oricare din următoarele situații:

1) pierderea organului, atunci când acesta e distrus în momentul cauzării vătămării grave ori când este extirpat în procesul tratamentului;

2) încetarea funcționării organului (când organul lezat arată, în mod aparent, ca fiind absolut intact).

În prima situație, nu trebuie să ne intereseze dacă victima este în deplină stare de sănătate ori este bolnavă prezentând infirmități congenitale sau dobândite. Suntem nevoiți să reiterăm punctul de vedere, pe care l-am enunțat cu ocazia investigării infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM: „Nu are importanță dacă victima avea, sub raportul sănătății corporale, o sănătate desăvârșită sau dacă, dimpotrivă, corpul ei era deja lipsit de anumite părți; după cum nu contează nici dacă victima era pe deplin sănătoasă sau suferea de vreo boală. Este suficient ca sănătatea, așa cum există, să fi fost vătămată prin acțiunea sau inacțiunea făptuitorului” [17]. Este consemnabil că, chiar în Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003, în pct.65, se stabilește: „La invalizi incapacitatea generală și permanentă de muncă, generată de vătămarea corporală, se apreciază ca și la persoanele practic sănătoase (sublinierea ne aparține – n.a.), indiferent de invaliditate și grupa acesteia”.

Așadar, persoana, care prezintă o infirmitate congenitală sau dobândită pe parcurs, nu poate fi discriminată în planul ocrotirii sănătății, în raport cu celelalte persoane. Prin dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM legiuitorul

i-a oferit o ocrotire egală. În consecință, intră sub incidența noțiunii „pierderea unui organ” (în sensul art.151 CP RM) lezarea unui organ nefuncțional, când ulterior se impune (din considerente medicale) extirparea acestuia. În această ipoteză, este inadmisibilă aplicarea art.152 CP RM sau a art.78 din Codul contravențional. Eventual, doar la individualizarea pedepsei pentru infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM, ca circumstanță atenuantă se poate lua în considerație că infracțiunea a dus la pierderea unui organ nefuncțional. Eventual, deoarece sluirea corpului victimei are, de regulă, repercusiuni mult mai adânci pentru moralul acesteia decât încetarea funcționării unui sau altui organ.

Un alt indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății îl reprezintă boala psihică.

Atât din prevederile art.151 CP RM, cât și din prevederile Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, rezultă că oricare boală psihică – indiferent de caracterul, evoluția, durata, repercusiunile și profunditatea acesteia – intră sub incidența art.151 CP RM, dacă se află în legătură cauzală cu acțiunea sau inacțiunea de cauzare a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății.

În literatura de specialitate au fost exprimate poziții, conform cărora trebuie apreciată obiectiv gravitatea bolii psihice; în funcție de gravitatea bolii psihice, prejudiciul adus sănătății trebuie diferențiat în vătămare – gravă, medie sau ușoară – a integrității corporale sau a sănătății [18]. Este adevărat că această viziune se pretează mai bine potențialităților moderne ale științei psihiatrice. Potențialități care și-au găsit realizarea, de exemplu, în completarea Codului penal cu art.23 [19] „Responsabilitatea redusă”. Anume prin astfel de mijloace se poate răspunde mai particularizat unor situații mai specifice.

Însă, viziunea reliefată vine în contradicție cu litera legii. De aceea, *de lege lata*, oricare boală psihică, chiar cu un parcurs facil, este de domeniul vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. Aplicarea art.152 CP RM sau a art.78 din Codul contravențional ar fi o ilegalitate în ipoteza dată. Acesta este mesajul adresat practicienilor.

Cât privește legiuitorul, îi propunem să-și revadă optica, modificând legea penală într-o asemenea manieră încât gravitatea bolii psihice cauzate să fie corespunzătoare cu gravitatea vătămarilor specificate la art.151, 152 CP RM sau la art.78 din Codul contravențional. Ca modele de inspirație ar putea servi legislațiile unor state: conform art.128 din Codul penal bulgar, vătămarea se consideră gravă dacă dereglarea activității psihice este doar de lungă durată [20]; potrivit art.156 din Codul penal polonez, vătămarea este gravă dacă afecțiunea psihică are un caracter cronic [21]; în conformitate cu art.91 din Codul penal argentinian, vătămarea este gravă dacă boala psihică este posibil sau indubitabil incurabilă [22] etc.

Următorul indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății îl constituie o altă vătămare a sănătății, care este însoțită de pierderea stabilă a cel puțin o treime din capacitatea de muncă. Se are în vedere vătămarea care nu intră sub incidența nici unui alt indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. Important este ca vătămarea să se caracterizeze prin pierderea stabilă a cel puțin o treime din capacitatea de muncă.

În context, provoacă reticență prevederea controversată de la pct.64 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003: „Pierderea deplină a capacității profesionale de muncă se stabilește în conformitate cu Regulamentul în vigoare numai la necesitate, prin ordonanța organelor de anchetă sau hotărârea judiciară”. Considerăm că și această prevedere vine în dezacord cu dispoziția de la art.151 CP RM. Or, de una singură, incapacitatea profesională de muncă – deplină sau parțială – nu este specificată în calitate de rezultat infracțional nici în art.151 CP RM, nici în oricare altă normă penală sau contravențională. Numai când presupune și o incapacitate generală de muncă, incapacitatea profesională de muncă poate antrena aplicarea art.151, 152 CP RM sau a art.78 din Codul contravențional. În caz contrar, s-ar încălca principiul legalității sub aspectul neadmiterii interpretării extensive defavorabile a legii penale. Aceasta pentru că pierderea capacității profesionale de muncă nu poate fi echivalată cu pierderea capacității generale de muncă. Are dreptate S.V. Rastoropov, când afirmă că pierderea capacității profesionale de muncă nu se înscrie în tiparul vătămării cauzate sănătății; aceasta pentru că nu presupune nici dereglarea integrității anatomice a organelor sau țesuturilor, nici dereglarea funcțiilor lor fiziologice, nici vreo afecțiune sau stare patologică; de exemplu, pianistul, căruia i s-a cauzat fractura degetelor mâinii, poate ulterior să-și restabilească funcția degetelor, însă își pierde pentru totdeauna tehnica de stăpânire deosebită a pianului [23].

În legile penale ale mai multor țări, pierderea deplină a capacității profesionale de muncă se consideră indicator distinct al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății (de exemplu, în art.111 din Codul penal al Federației Ruse [24], în art.148 din Codul penal bielorus [25], în art.126 din Codul penal azer [26], în art.112 din Codul penal armean [27], în art.103 din Codul penal kazah [28], în art.110 din Codul penal

tadjik [29] etc. Când spunem „distinct”, avem în vedere distinct în primul rând în raport cu indicatorul reprezentat de altă vătămare a sănătății, care este însoțită de pierderea a cel puțin o treime din capacitatea (generală) de muncă. O asemenea poziție constituie la fel un argument împotriva echivalării arbitrare a incapacității profesionale de muncă cu incapacitatea generală de muncă. Deci, în lumina celor evocate de S.V. Rastoropov, nu recomandăm legiuitorului autohton să se ralieze pozițiilor legiuitorilor consemnați mai sus. Nu este necesar ca pierderea capacității profesionale de muncă să fie specificată în dispoziția art.151 CP RM ca indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. În schimb, este necesară excluderea pct.64 din Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003. De asemenea, este necesar ca în dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM să se facă o precizare: în locul sintagmei „capacitatea de muncă” să fie folosită sintagma „capacitatea generală de muncă”. Aceasta va contribui la eficientizarea actului de aplicare a legii penale. Cât privește cauzarea incapacității profesionale de muncă, aceasta trebuie să țină doar de sfera delictelor civile, antrenând repararea prejudiciului material și moral corespunzător.

Întreruperea sarcinii este un alt indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. Acest indicator operează, dacă sunt îndeplinite următoarele trei cerințe: 1) la data săvârșirii faptei victima să fie însărcinată (de aici reiese că victima nu poate fi decât o persoană de sex feminin); 2) să existe o legătură causală între acțiunea sau inacțiunea făptuitorului și întreruperea sarcinii [30]; 3) făptuitorul să conștientizeze că victima este însărcinată; 4) să lipsească consimțământul victimei de a-i fi întreruptă sarcina; în caz contrar, se va aplica art.159 CP RM.

Interes mai mare prezintă cea de-a treia cerință: *de lege lata*, este suficient ca, la momentul săvârșirii faptei, făptuitorul să conștientizeze că victima este însărcinată; dat fiind caracterul intenționat al infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM, făptuitorul trebuie să cuprindă cu intenția sa toate semnele laturii obiective a acestei infracțiuni. În acest plan, ne alăturăm opiniei lui A. Ceaikovski: „Conștientizarea posibilității întreruperii sarcinii ca urmare prejudiciabilă este inseparabilă de conștientizarea posibilității că victima este însărcinată; de aceea, nu poate fi imaginată situația când afirmația despre prevederea posibilității întreruperii sarcinii s-ar acorda cu afirmația că făptuitorul nu a conștientizat că victima este însărcinată” [31]. În alți termeni, în contextul indicatorului vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății pe care îl examinăm, nu e suficient ca făptuitorul să cuprindă cu intenția sa urmările prejudiciabile. Mai este necesar ca intenția să-i cuprindă calitatea specială a victimei. Iată de ce, nu-i vom putea incrimina persoanei fapta de la art.151 CP RM, dacă aceasta nu era conștientă de faptul că victima este însărcinată. În astfel de cazuri, în prezența unor condiții care îi atestă imprudența, persoana va putea fi trasă la răspundere conform art.157 CP RM.

Mai sus am menționat că, în acord cu textul incriminator în vigoare, este suficient ca făptuitorul să conștientizeze că victima este însărcinată. Conștientizarea presupune nu doar cunoașterea cu bună-știință, dar și admiterea conștientă că victima este însărcinată. În ipoteza admiterii conștiente, trebuie să fie îndeplinite următoarele cerințe: 1) făptuitorul a remarcat (nu a putut să nu remarce) semnalmamentele exterioare ale gravității înainte de săvârșirea acțiunii sau inacțiunii prejudiciabile; 2) în virtutea cerinței de la pct.1), făptuitorul a conștientizat (nu a putut să nu conștientizeze) gravitatea victimei ca una verosimilă în acel caz concret; 3) apreciind starea victimei, caracterul acțiunii/inacțiunii sale și alte circumstanțe relevante, făptuitorul a prevăzut (nu a putut să nu prevadă) întreruperea sarcinii ca urmare verosimilă a acțiunii/inacțiunii sale.

Trebuie să recunoaștem că, sub aspect practic, ar fi extrem de dificil a proba vinovăția făptuitorului în ipoteza admiterii conștiente. Or, trebuie să existe o certitudine că toate cele trei condiții, enumerate mai sus, sunt întrunite cumulativ. De exemplu, în perioada rece a anului, o anumită proeminență în regiunea abdomenului victimei poate fi explicată prin specificul taliei și al vestimentației victimei. Dacă făptuitorul a reușit să remarce și anumite detalii legate de felul cum arăta victima (de exemplu, atunci când tenul este marcat de manifestările de toxicoză), s-ar putea afirma că admitea conștient că victima e însărcinată. Deci, contează și cine este făptuitorul: nivelul cunoștințelor profesionale; specificul ocupațional; experiența de viață etc. Toate acestea, analizate în ansamblu, ne pot oferi răspunsul la întrebarea dacă, la o etapă timpurie a sarcinii victimei, făptuitorul a putut sau nu să admită conștient că victima este însărcinată.

Luând în considerație cele enunțate mai sus, în vederea simplificării practicii de aplicare a legii penale, propunem ca în dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM în locul cuvintelor „care a condus la întreruperea sarcinii” să fie folosită sintagma „care cu bună-știință a condus la întreruperea sarcinii” [32]. Ne alăturăm în acest fel recomandărilor similare, exprimate în doctrina penală [33]. Deloc întâmplător, la lit.e) alin.(2) art.145, lit.b) alin.(2) art.151, lit.c¹) alin.(2) art.152, lit.c) alin.(2) art.164, lit.c) alin.(2) art.166 etc. din Codul penal, în

ipoteza în care victima este o femeie gravidă, se cere ca făptuitorul să manifeste bună-știință. Aceasta pentru a exclude la maxim derapajele spre ilegalitate, pentru a asigura aplicarea răspunderii penale doar când s-au exclus toate îndoielile că făptuitorul nu a putut să nu aibă certitudinea că victima se află într-o stare atât de specifică cum este cea de graviditate.

Ultimul din indicatorii vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății îl constituie desfigurarea iremediabilă a feței și/sau a regiunilor adiacente.

Dacă desfigurarea este remediabilă, ea nu intră sub incidența indicatorului vătămării integrității corporale sau a sănătății, pe care îl analizăm. Aceasta, însă, nu exclude operarea altor indicatori consemnați în art.151 CP RM. La fel, nu se exclude aplicarea art.152 CP RM sau a art.78 din Codul contravențional.

Așa cum se desprinde din pct.61 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, desfigurarea feței și/sau a regiunilor adiacente este remediabilă în cazul în care se atestă o reducere considerabilă a gradului de pronunțare a modificărilor morfologice (a cicatricei, a deformației, a dereglării mimicii etc.), pe parcursul timpului sau sub influența mijloacelor de tratament conservativ, nechirurgical; dacă, însă, pentru înlăturarea lezării ori a urmărilor acesteia este necesară o intervenție chirurgicală plastică, lezarea este considerată iremediabilă.

Se impune o întrebare firească: de ce se admite această excepție pentru intervenția chirurgicală plastică? Răspunsul argumentat la această întrebare ni-l oferă S.V. Rastoropov: „În ce privește posibilitatea de efectuare a operației plastice în vederea normalizării aspectului feței, trebuie de menționat că particularitățile acestor operații – condiționate de numărul mare de etape care trebuie parcurse, de existența unor suferințe morale suplimentare, de prezența pericolului pentru sănătatea victimei, precum și de alți factori negativi – nu permit acestor posibilități să influențeze asupra aprecierii desfigurării ca fiind alta decât iremediabilă” [34]. Într-adevăr, ameliorarea, atenuarea sau înlăturarea relativă a consecințelor estetice ale desfigurării iremediabile a feței și/sau a regiunilor adiacente nu poate echivala cu vindecarea victimei. Iar mijloacele artificiale, chirurgicale nu realizează un proces normal, natural și total de vindecare, nu echivalează cu o restabilire integrală a funcției fizionomice a regiunilor anatomice traumatizate. Aceste mijloace reușesc doar să acopere, să camufleze desfigurarea.

În alt context, atragem atenția asupra faptului că constatarea desfigurării feței și/sau a regiunilor adiacente este de competența organului de urmărire penală și a instanței de judecată. În nici un caz a medicului legist. Pe bună dreptate, în pct.61 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003 se arată: „Medicul legist nu califică vătămarea feței și/sau a regiunilor adiacente drept desfigurare (sluțire), deoarece aceasta, fiind o noțiune cu caracter nemedical, nu ține de competența medicinei. Expertul apreciază numai caracterul leziunii și gradul de gravitate a vătămării corporale în conformitate cu prezentul Regulament, constatând doar dacă acestea sunt sau nu reparabile”.

Cu alte cuvinte, nu se poate lăsa la latitudinea medicului legist să efectueze calificarea juridică a celor săvârșite. Calificarea juridică este (așa cum rezultă din alin.(1) art.113 CP RM) atributul persoanelor care efectuează urmărirea penală și al judecătorului. Ar fi cu totul nepotrivit a lăsa medicilor legiști sarcina rezolvării esenței procesului penal. Din perspectiva dreptului, aceștia sunt experți care au numai menirea de a furniza – celor abilitați cu calificarea juridică a faptelor – informații și elemente tehnice, de strictă specialitate, care să fie coroborate cu întregul material probator și piesele dosarului, pentru a ajuta aceste persoane la corecta caracterizare a faptei. Pe cale de consecință, organul de urmărire penală și instanța de judecată sunt cei care decid:

1) dacă desfigurarea este rezultatul cauzării vătămării integrității corporale sau a sănătății, luându-se ca temei reprezentările adoptate în societate despre estetic;

2) dacă desfigurarea este sau nu iremediabilă, ținându-se cont de raportul expertizei medico-legale.

Spunem „reprezentările adoptate în societate despre estetic”, pentru că doar exemplificativ putem descrie noțiunea de desfigurare, caracterizată prin diversitate faptică surprinzătoare: cicatricele care brăzdează fața; turtirea nasului sau mușcarea acestuia cu alterarea înfățișării; ruperea unei buze sau a pavilionului urechii; urâțirea obrazului ca urmare a cicatrizării unei răni adânci; tăieturi pe frunte și la nivelul buzei; scoaterea unui ochi sau a ambilor ochi (care intră și sub incidența noțiunii „pierderea vederii”) etc.

Cât privește edentația (pierderea dinților), în doctrina penală s-a exprimat părerea că și aceasta ar putea fi considerată exemplu de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății [35]. Avem rezerve în această privință: în termeni exacti, dinții se află nu pe față, dar în cavitatea bucală. De aceea, în funcție de numărul

necesar de zile de îngrijiri medicale, de numărul și de localizarea dinților pierduți, edentația trebuie să atragă răspunderea conform art.152 CP RM sau art.78 din Codul contravențional.

În general însă, este important ca constatarea desfigurării să se facă strict individualizat, în dependență de cine este victima. În această privință, compare ca edificanță precizarea, făcută în stilul epocii respective de către M.D. Șargorodski: „Cicatricea pe față, care poate desfigura o tânără balerină, în același timp nu poate decât să-l avantajeze pe un subofițer de marină în rezervă” [36]. Nu poate fi exclus cu totul subiectivismul în constatarea desfigurării. E și normal: fiecare persoană, abilitată cu calificarea juridică a faptei, are propriile reprezentări despre estetic. De aceea, în limitele rezonabilului, noțiunea de desfigurare urmează a fi interpretată cât mai restrictiv. Pentru a nu se încălca regula fixată la alin.(2) art.3 CP RM, care interzice interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale.

Schimbând registrul, vom menționa că cea mai frecvent săvârșită infracțiune contra sănătății este cea prevăzută la art.152 „Vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății” din Codul penal. Astfel, în cele 12 luni ale anului 2008 au fost înregistrate 839 de cazuri când a fost săvârșită această infracțiune (față de 851 de asemenea cazuri înregistrate în 2007). Pentru comparație, în aceeași perioadă au fost înregistrate 365 de cazuri de comitere a vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății (față de 393 de asemenea cazuri înregistrate în 2007) [37].

În șirul vătămărilor integrității corporale sau a sănătății, vătămarea medie ocupă poziția intermediară între vătămarea gravă și cea ușoară. Vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății este o infracțiune care se distinge prin anumite particularități. Totodată, multe din semnele obiective și subiective ale acestei infracțiuni prezintă similarități vădite cu infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM.

Luând acestea în considerație și având în vedere cele enunțate în dispoziția de la art.152 CP RM, urmările prejudiciabile în contextul infracțiunii examinate comportă următoarele trăsături distinctive:

- 1) lipsa pericolului pentru viață;
- 2) lipsa urmărilor prejudiciabile caracteristice pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății;
- 3) dereglarea îndelungată a sănătății;
- 4) pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă.

Ultimele două trăsături au un caracter alternativ. De aceea, va avea aceeași forță la calificarea infracțiunii prezența oricăreia din ele, precum și prezența concomitentă a ambelor trăsături. Doar în planul individualizării pedepsei se va lua în considerație atestarea singulară sau concomitentă a trăsăturilor distinctive nr.3 și 4, consemnate mai sus.

În acord cu pct.69 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, prin „dereglare îndelungată a sănătății” trebuie de înțeles urmările prejudiciabile determinate nemijlocit de cauzarea vătămării (maladii, dereglări de funcție etc.), care au o durată de peste trei săptămâni (mai mult de 21 de zile).

De exemplu, într-o speță, la 22.02.2007, aflându-se lângă casa nr.17 de pe str. Iazului, mun. Chișinău, G.P., din intenții huliganice, i-a aplicat lui C.S. lovituri cu pumnii și picioarele în diferite părți ale corpului. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.591/D din 14.03.2007, victima a suferit fractura claviculei stângi, echimoză și excoriații în masivul facial, care au fost cauzate în rezultatul acțiunii traumatice cu un obiect dur, contondent, cu suprafața de interacțiune limitată. Aceasta duce la dereglarea sănătății de lungă durată, mai mult de 21 de zile, și, în baza acestui criteriu, se califică drept vătămare medie a integrității corporale sau a sănătății. Drept urmare, la 5.12.2007, G.P. a fost condamnat conform lit.e), i) alin.(2) art.152 CP RM [38]; într-un alt caz, • la 1.03.2007, aflându-se în curtea casei nr.31 de pe str. Mateevici, mun. Chișinău, în urma unor neînțelegeri, A.D. i-a aplicat lui I.C. mai multe lovituri în diferite zone ale corpului. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.557/D din 17.03.2007, victimei i s-a cauzat fractura închisă a falangei medii a degetului IV de la mâna stângă, echimoză pe mucoasa buzei superioare. Ceea ce duce la dereglarea de lungă durată a sănătății mai mult de 21 de zile. În baza acestui criteriu, urmarea cauzată reprezintă vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății. În rezultat, la 11.04.2008, A.D. a fost condamnat conform alin.(1) art.152 CP RM [39]; într-o altă speță, • la 23.01.2008, aflându-se în casa nr.18 de pe str. Pandurilor, mun. Chișinău, în urma unui conflict inițiat de victima S.D., M.V. i-a aplicat acesteia mai multe lovituri în diferite părți ale corpului. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.410 din 28.01.2008, i-a cauzat astfel dereglarea îndelungată a sănătății, pe un termen mai mare de 21 de zile. În consecință, la 24.06.2008, M.V. a fost condamnat în baza alin.(1) art.152 CP RM [40] etc.

În baza celor relatate mai sus, se poate vedea cum se aplică prevederea de la pct.24 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003: „Gradul de gravitate al vătămărilor corporale după criteriul dereglării sănătății se determină conform timpului necesar pentru restabilirea sănătății, în funcție de volumul și caracterul lezional, care se apreciază în zile”.

Complementară cu noțiunea „dereglarea îndelungată a sănătății” este noțiunea „dereglarea de scurtă durată a sănătății”. În acord cu pct.72 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, prin „dereglarea de scurtă durată a sănătății” se înțelege urmările determinate nemijlocit de vătămare, care durează nu mai mult de 21 de zile (trei săptămâni). În ipoteza cauzării dereglării de scurtă durată a sănătății, aplicabil este alin.(3) art.78 „Vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale sau a sănătății” din Codul contravențional.

Cealaltă trăsătură distinctivă a vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății, care ne interesează, se exprimă în pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă. După cum reiese din pct.70 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, prin „pierdere considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă” se înțelege o pierdere a capacității generale de muncă într-un volum mai mare de 10%, dar nu mai mare de 33% (o treime). În contrast, se va aplica alin.(3) art.78 din Codul contravențional, nu art.152 CP RM, dacă survine pierderea neînsemnată, dar stabilă, a capacității de muncă. În acord cu pct.73 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, prin „pierdere neînsemnată, dar stabilă, a capacității de muncă” se are în vedere o pierdere a capacității generale de muncă într-un volum de până la 10%.

Atragem atenția asupra formulării defectuoase, care poate induce în eroare pe cei abilitați cu aplicarea art.152 CP RM și care determină intervenția legiuitorului: „pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă”. Astfel, se creează falsa impresie că ar mai exista un tip de pierdere stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă, care nu ar avea un caracter considerabil. Iată de ce, în locul formulării contestate, legiuitorul ar trebui să opteze pentru una din următoarele două sintagme adecvate: 1) „pierderea stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă”; 2) „pierderea considerabilă și stabilă a capacității de muncă”.

Privitor la etapele activității infracționale, atât infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM, cât și cea prevăzută la art.152 CP RM, sunt susceptibile de pregătire și tentativă.

Cu referire la tentativă, care prezintă un mai pronunțat interes practic, reproducem următoarea speță: *B.G. a fost învinuit de comiterea infracțiunii prevăzute la art.27 și la alin.(1) art.151 CP RM. În fapt, la 5.02.2006, deplasându-se pe str. Mihai Eminescu, or. Călărași, B.G. l-a observat pe S.V. Bănuind că ultimul a încercat anterior în mod repetat să-i deterioreze automobilul, din răzbunare, i-a aplicat o lovitură cu un cuțit de bucătărie. Însă nu și-a realizat, din motive independente de voința sa, intenția de a-i cauza victimei vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. Aceasta întrucât, în momentul atacului, victima și-a schimbat instinctiv poziția corpului. Aceasta a dus la schimbarea direcției loviturii, producându-se penetrarea lamei cuțitului aproximativ cu 10 cm paralel coastelor în țesuturile moi, și nu în cutia toracică. În rezultat, în mod efectiv, victima a suferit o vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății [41].*

La această speță poate fi raportat punctul de vedere aparținând lui V.Holban: atunci când intenția a fost îndreptată spre cauzarea unei vătămări mai grave a integrității corporale sau a sănătății, dar de fapt s-a pricinuit o vătămare mai ușoară, acțiunile făptuitorului urmează a fi calificate drept tentativă de vătămare a integrității corporale de acea gravitate, care a fost cuprinsă de intenția lui [42].

La o situație apropiată, dar totuși diferită, se referă I.Oancea: există infracțiune progresivă atunci când, după ce se realizează tentativa, se trece la infracțiunea consumată; se reține, deci, numai infracțiunea consumată, nefiind posibil concursul între cele două forme [43]. Astfel spus, când făptuitorul nu se oprește la etapa tentativei, dorind să realizeze până la capăt intenția de săvârșire a infracțiunilor prevăzute la art.151 sau 152 CP RM, această infracțiune consumată ca și cum absoarbe tentativa de infracțiune. De aceea, nu poate fi conceput concursul dintre tentativa la infracțiunea specificată la art.151 sau 152 CP RM și infracțiunea consumată corespunzătoare. Aceasta pentru că la baza repetării actului de executare exista o intenție unică, atunci când făptuitorul concepe consumarea infracțiunii din mai multe încercări.

Calitativ diferită este ipoteza asupra căreia se pronunță G.Antoniu: „... existența unor încercări repetate cu rezoluții delictuoase distincte poate să conducă la existența unui concurs real de tentative... Unitatea de rezoluție va fi exclusă, dacă una dintre încercări este descoperită de autorități; în acest caz este de presupus că o nouă încercare va însemna o nouă rezoluție delictuoasă. De asemenea, este greu de crezut că va exista o asemenea

rezoluție unică dacă faptele se petrec la o mare distanță de timp" [44]. Așadar, în prezența unor condiții care indică asupra lipsei unității intenției, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.151 sau la art. 152 CP RM, nu se exclude concursul dintre două tentative de infracțiune ori dintre tentativa de infracțiune și infracțiunea consumată.

În cele ce urmează ne vom referi la **latura subiectivă** a infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM. Nu surprinde că în preambulul Hotărârii Plenului nr.7/1978 se arată: „În unele cazuri, cercetarea superficială a circumstanțelor cauzei și constatarea incorectă a intenției culpabilului, a motivului și scopului infracțiunii condiționează calificarea greșită”. Într-adevăr, dificultățile inerente, care marchează inevitabil determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM săvârșite și semnele laturii subiective a componentei infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM, comportă un potențial ridicat de admitere a erorilor în procesul de calificare a infracțiunii analizate.

Una dintre situațiile care prezintă pericolul cel mai mare de o asemenea natură este cea specificată într-un alt alineat din preambulul la Hotărârea Plenului nr.7/1978: „Uneori, tentativa de omor este calificată drept vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății ...”.

Că este tocmai așa ne demonstrează următoarele cazuri din practica judiciară: *la 30.11.2007, B.T. a fost condamnat în baza alin.(1) art.151 CP RM. În fapt, B.T. se afla în concubinaj cu V.P., locuind împreună cu doi feciori ai acesteia. La 5.06.2007, când cu toții erau în stare de ebrietate, în locuința lui B.T. a apărut un conflict. În momentul când B.T. ieșea din apartament cu scopul de a pleca, V.P. a încercat să-l liniștească. Între timp, pe scara blocului conflictul a degenerat în bătaie între B.T. și E.P., unul dintre feciorii lui V.P. În timpul bătăii, B.T. l-a lovit pe E.P. de câteva ori cu un cuțit. În rezultat, victimei i-a fost cauzată vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății. Procurorul a declarat apel împotriva sentinței, solicitând casarea totală a acesteia, rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi hotărâri prin care B.T. să fie condamnat în baza art.27 și lit.h) alin.(3) art.145 CP RM [45]; · la 21.02.2007, T.I., aflându-se, în stare de ebrietate, în locuința lui I.B., a cerut ca ultimul să meargă cu el pentru a procura o sticlă de votcă. I.B. l-a refuzat și l-a rugat pe T.I. să-i părăsească locuința. În replică, T.I. i-a aplicat o lovitură în față și, după ce I.B. s-a dezechilibrat, i-a aplicat cu cuțitul două lovituri în abdomen. Ca rezultat, I.B. a suferit o vătămare gravă periculoasă pentru viață. Sentința a fost contestată în apel de către procuror, care a solicitat condamnarea lui T.I. în baza art.27 și alin.(1) art.145 CP RM [46].*

Pentru a stabili care poziție este întemeiată, vom reaminti opinia pe care am exprimat-o cu o altă ocazie: „Dacă acțiunile violente au condus la vătămarea integrității corporale sau a sănătății, iar decesul victimei nu s-a produs din cauze independente de voința făptuitorului, atunci cele comise vor forma tentativa de omor (în cazul intenției directe) sau vătămarea intenționată – gravă, medie sau ușoară – a integrității corporale sau a sănătății (în cazul intenției indirecte)” [47]. Sugeram prin aceasta că, în vederea delimitării tentativei de omor de infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM (și de alte fapte), este necesar, întâi de toate, în temeiul criteriilor conturate în art.17 CP RM, să se stabilească care anume tip de intenție a manifestat făptuitorul – intenție directă sau intenție indirectă.

În conformitate cu pct.3 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat”, nr.9 din 15.11.1993, tentativa de omor este posibilă numai cu o intenție directă [48]. Rezultă că dacă intenția este indirectă, tentativa de omor se exclude. În această situație, dacă survine vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, calificarea o vom face luând în considerație această urmare realmente survenită. Deci, vom aplica art.151 CP RM, chiar dacă făptuitorul își dădea seama de verosimilitatea producerii morții victimei. Or, în egală măsură, el își dădea seama de verosimilitatea producerii vătămării grave. Contează care urmare s-a produs în mod efectiv.

Dacă intenția făptuitorului a fost directă sau indirectă, ne putem da seama analizând circumstanțele faptice ale celor comise: obiectul vulnerant folosit; zona corpului spre care au fost îndreptate și exercitate actele de violență; intensitatea actelor de violență; gravitatea leziunilor cauzate; comportamentul ante- și postagresional al făptuitorului etc. În cazul unor îndoieli care nu pot fi înlăturate, privind analiza acestor circumstanțe, interpretarea se va face în favoarea făptuitorului. În legătură cu aceasta, prezintă interes următoarea speță: *G.S. și A.I. au fost condamnați pentru tentativă de omor, în baza art.15 și 89 CP RM din 1961. Nici la ancheta preliminară, nici la judecarea cauzei, inculpații n-au mărturisit că au avut intenția de a-l omorî pe I.R. Asemenea date nu au fost obținute nici de la martori. De asemenea, caracterul loviturilor aplicate, precum și localizarea lor nu denotau intenția de a lipsi de viață victima. În acest temei, Colegiul penal al Curții de Apel a Republicii Moldova a considerat că acțiunile inculpaților urmează a fi calificate după urmările care*

au survenit, în baza alin.1 art.95 „Vătămarea intenționată gravă a integrității corporale” din Codul penal din 1961 [49]. Rezultă că numai atunci fapta trebuie calificată ca tentativă de omor, când vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății nu a fost urmată de moartea victimei, însă a fost stabilită intenția directă a făptuitorului de a lipsi de viață victima.

În termeni similari se soluționează problema delimitării tentativei la infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM de vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, precum și problema delimitării tentativei la infracțiunea prevăzută la art.152 CP RM de vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale.

În alt context, atenția ne-o atrage un anume motiv care poate sta la baza infracțiunilor prevăzute la art.151 sau la art.152 CP RM. Ne referim la intențiile huliganice. Până la intrarea în vigoare, la 24.05.2009, a Legii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova din 18.12.2008, intențiile huliganice, ca motiv special al infracțiunii, erau prevăzute la lit.f) alin.(2) art.151 și la lit.i) alin.(2) art.152 CP RM. La moment, aceste prevederi sunt abrogate.

Întrebarea care apare este: cum se va califica conform legii în vigoare vătămarea intenționată gravă sau medie având la bază intențiile huliganice?

Într-o publicație anterioară am argumentat că, întotdeauna, intențiile huliganice își găsesc obiectivizare, materializându-se în încălcarea grosolană a ordinii publice sau în cinism ori obrăznicie deosebită [50]. Aceasta ne îndeamnă, în actuala situație, să îmbrățișăm soluția concursului dintre infracțiunea de huliganism (art.287 CP RM), pe de o parte, și una din infracțiunile prevăzute la art.151 sau la art.152 CP RM. Însă ar fi oare legală o asemenea soluție?

Pentru a decide care regulă este aplicabilă – cea a concurenței dintre o parte și un întreg sau cea a concursului dintre huliganism și infracțiunea prevăzută la art.151 sau 152 CP RM – este necesar să comparăm sancțiunile din art.151, 152 și 287 CP RM. Pentru că anume sancțiunile exprimă în esență gradul de pericol social al unei sau altei infracțiuni.

Această comparație denotă că infracțiunea de huliganism nu poate absorbi infracțiunea de vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății. Ca să nu mai vorbim de imposibilitatea vădită de a absorbi vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății. Înseamnă oare aceasta că soluția trebuie să fie cea a concursului de infracțiuni? Răspunsul ar fi, cu siguranță, afirmativ, dacă nu ar exista o rețineră: utilizarea în dispoziția art.287 CP RM, pentru desemnarea uneia din modalitățile acțiunii adiacente din cadrul infracțiunii de huliganism, a sintagmei „aplicarea violenței”. Or, în situația pe care o examinăm, ce, dacă nu manifestări ale aplicării violenței, sunt vătămarea intenționată – gravă sau medie – a integrității corporale sau a sănătății? Dacă am susține soluția concursului de infracțiuni, ar rezulta că, pentru aceeași aplicare a violenței, făptuitorul va fi tras la răspundere penală de două ori. Ceea ce nu putem accepta.

Nu este plauzibilă nici soluția concurenței dintre o parte și un întreg, nici cea a concursului de infracțiuni. Atunci care?

Considerăm că există o asemenea soluție. Ne-o inspiră caracterul dualist al faptei de huliganism: de a putea fi infracțiune sau contravenție administrativă, în funcție de gradul de pericol social al celor săvârșite. În art.354 din Codul contravențional se prevede răspunderea pentru huliganismul nu prea grav, adică pentru acostarea jignitoare în locuri publice a persoanei, alte acțiuni similare ce încalcă normele morale, tulbură ordinea publică și liniștea persoanei. Astfel, nimic nu ne împiedică să constatăm că, alături de infracțiunea prevăzută la art.151 sau la art.152 CP RM, subzistă fapta specificată la art.354 din Codul contravențional. În acest caz, cele săvârșite se vor califica exact în corespundere cu gradul de pericol social al acțiunilor comise. Nu se va admite nici subestimarea, nici supraestimarea pericolului social.

În final, vom supune cercetării unele aspecte legate de **subiectul** infracțiunilor prevăzute la art.151 sau la art.152 CP RM.

După cum rezultă din art.21 CP RM, persoanele fizice responsabile care, la momentul săvârșirii faptei, au atins vârsta de 14 ani, sunt pasibile de răspundere penală pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.151 și la alin.(2) art.152 CP RM. În aceleași condiții, vârsta minimă a răspunderii penale este de 16 ani în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.152 CP RM.

Nu este necesar ca subiectul infracțiunii să aibă vreo calitate specială. Nu mai este necesar, odată cu abrogarea, la 18.12.2008, a prevederilor de la lit.a) alin.(2) art.151 și de la lit.c) alin.(2) art.152 CP RM. Aceste prevederi stabileau că, în raport cu victima, făptuitorul trebuie să aibă o anumită calitate specială. Cea de soț (soție) sau rudă apropiată. În Nota informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului

penal al Republicii Moldova se explică: „La alin.(2) art.151 CP RM, se exclude agravanta de la lit.a) „asupra soțului (soției) sau unei rude apropiate”, din considerentul că relațiile de familie nu ar trebui să constituie temei de agravare a răspunderii și a pedepsei penale” [51].

E o argumentare prea subțire. Mai ales luând în considerație experiența unor țări, în care funcționează agravantele de genul celor care au fost specificate la lit.a) alin.(2) art.151 și lit.c) alin.(2) art.152 CP RM. Aceste țări sunt: Argentina, Andora, Brazilia, China, Cuba, Marea Britanie, Filipine, Franța, India, Italia, Ungaria, Mexic, Niger, Norvegia, Uruguay etc [52]. Ce este atât de specific în mediul social din Republica Moldova, încât relațiile de familie nu ar trebui să constituie temei de agravare a răspunderii și a pedepsei penale? Și cum rămâne, în context, cu tendința de a incrimina în apropiata perspectivă unele fapte vizând violența domestică? Chiar nu este evidentă legătura dintre acest fenomen și prevederile abrogate, menționate mai sus. Pentru că promovarea incriminării violenței domestice vine într-o vădită contradicție cu eliminarea agravantelor de la lit.a) alin.(2) art.151 și de la lit.c) alin.(2) art.152 CP RM. Probabil, de această dată, argumentele vor fi de tipul că „există o necesitate stringentă, dictată de realitatea socială, în a oferi o protecție penală relațiilor de familie împotriva violenței domestice”. Și atunci, ne putem întreba: există oare o politică penală consecventă de apărare a relațiilor de familie?

Sub un alt aspect legat de analiza subiectului infracțiunilor prevăzute la art.151 și 152 CP RM, vom consemna că participația penală este posibilă sub orice formă: participație preordinată sau participație spontană; participație anterioară sau participație concomitentă; participație înlesnitoare sau participație necesară; participație determinabilă sau participație indeterminabilă; participație simplă sau participație complexă etc.

Conform lit.k) alin.(2) art.151 CP RM, răspunderea se agravează în prezența a două forme legale de participație, nominalizate în art.43 CP RM: grupul criminal organizat sau organizația criminală. Aplicarea acestei agravante exclude (în virtutea prevederii de la alin.(2) art.77 CP RM), reținerea la stabilirea pedepsei a circumstanței agravante specificate la lit.c) alin.(1) art.77 CP RM: „săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație”. Este notabil că în art.152 CP RM nu există o agravantă similară cu cea de la lit.k) alin.(2) art.151 CP RM.

În cazul participației complexe, contribuția participanților se poate concretiza în oricare din formele menționate în art.42 CP RM. În această privință, este relevantă următoarea speță: *la 11.08.2006, G.A. a fost condamnat în baza art.42 și lit.d), h) alin.(2) art.151 CP RM. În fapt, la 12.05.2006, aflându-se, în stare de ebrietate, în casa lui I.C. din or. Otaci, raionul Ocnița, din intenții huliganice, G.A. a instigat o altă persoană să-i aplice lui V.Z. multiple lovituri în diferite părți ale corpului. În rezultat, lui V.Z. i s-a cauzat vătămarea gravă a integrității corporale și a sănătății* [53].

Cu această ocazie, menționăm că, în acord cu criteriile generale de individualizare a pedepsei, la stabilirea pedepsei trebuie luat în considerație rolul juridic concret pe care l-a îndeplinit participantul în cadrul infracțiunilor prevăzute la art.151 sau la art.152 CP RM.

B. Circumstanțele agravante prevăzute la lit.b), c), d) alin.(2) art.151 și la lit.c¹), d), e) alin.(2) art.152 CP RM

a) Săvârșirea vătămării intenționate grave/medii a integrității corporale sau a sănătății cu bună-știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor

În conformitate cu art.35 și 36 din Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008 [54], alin. (2) art.151 și alin.(2) art. 152 CP RM au fost au fost supuse remanierii. În rezultat, printre altele, la lit.b) alin.(2) art.151 și la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM, pentru infracțiunile de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății și de vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, s-a statuat circumstanța agravantă „cu bună-știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor”.

De notat că, până la intrarea în vigoare a amendamentului din 18.12.2008, la lit.b) alin.(2) art.151 CP RM se stabilea răspunderea pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită asupra minorului (nu cu bună-știință asupra unui minor). Nu a existat o prevedere normativă în care să se stabilească răspunderea pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor. De asemenea, nu a existat

o dispoziție incriminatoare în care să se stabilească răspunderea pentru vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

Putem observa că prevederile de la lit.b) alin.(2) art.151 și de la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM au același conținut cu cel al dispozițiilor de la lit.e) alin.(2) art.145, lit.c) alin.(2) art.164, lit.c) alin.(2) art.166, lit.c) alin.(2) art.217⁶, lit.c) alin.(2) art.280 etc. din Codul penal. Astfel, scopul respectivului amendament l-a reprezentat uniformizarea terminologiei legii penale, operante în ipoteze similare de influențare asupra victimei având anumite calități speciale.

În Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre pricinuirea vătămării intenționate a integrității corporale”, nr.7 din 30.10.1978 (în continuare – Hotărârea Plenului nr.7/1978) [55], nu există explicații referitoare la circumstanța agravantă specificată la lit.b) alin.(2) art.151 și la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM. Pe cale de consecință, în cadrul prezentului studiu ne propunem să suplینim golul respectiv. Vom formula recomandări privind interpretarea și aplicarea dispozițiilor care stabilesc răspunderea pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

Întru realizarea acestui scop, vom examina pe rând cele trei ipoteze vizând respectiva agravantă:

- 1) săvârșirea infracțiunii cu bună-știință asupra unui minor;
- 2) săvârșirea infracțiunii cu bună-știință asupra unei femei gravide;
- 3) săvârșirea infracțiunii profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

✓ La săvârșirea vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății asupra minorului (lit.b) alin.(2) art.151 CP RM, în varianta dinaintea amendamentului din 18.12.2008), se referă spețele următoare: la 10.02.2007, aproximativ la ora 21.30, aflându-se, în stare de ebrietate, la discotecă în satul Căpriana, raionul Strășeni, B.M. s-a apropiat de F.I. și i-a cerut o țigară. Primind refuz, B.M. a inițiat o ceartă cu F.I., curmată de C.V. Ulterior, aproximativ la ora 22.00, F.I., T.Șt. și D.V., despre care făptuitorul știa cu certitudine că sunt minori, se întorceau acasă. A plecat în urma lor. Lângă ocolul silvic, a inițiat cu cei trei o ceartă. Între făptuitor și F.I. cu T.Șt. s-a produs o altercație. În cadrul acesteia, B.M. i-a aplicat lui T.Șt. o lovitură cu cuțitul în brațul stâng, cauzându-i o vătămare gravă periculoasă pentru viață. Apoi i-a aplicat lui F.I. trei lovituri cu același cuțit, cauzându-i o vătămare ușoară [56]; • la 24.07.2007, aproximativ la ora 16.30, aflându-se în garajul gospodăriei sale de pe str. Cantonului, mun. Chișinău, dispunând de o armă pneumatică de modelul „Slavia 620”, F.C. a îndreptat intenționat arma în direcția lui T.V., spunându-i să ridice mâinile sus. Apoi a îndreptat arma în direcția minorului P.M., efectuând o împușcătură în direcția acestuia. În rezultat, i-a cauzat o vătămare gravă [57]; • la 04.08.2005, la ora 15.45, aflându-se în locuința sa din satul Băcioi, mun. Chișinău, C.A. i-a aplicat minorului S.S. o lovitură cu mâna peste față, după care l-a aruncat la podea. Drept urmare, lovindu-se la cap, victima și-a pierdut cunoștința. Lui S.S. i-a fost cauzată o traumă cerebrală închisă, manifestată prin contuzia cerebrală de gradul doi, fractura osului parieto-occipitală dreapta, hematom subaponeurotic occipital. Conform raportului de expertiză medico-legală, acestea au fost considerate vătămare gravă periculoasă pentru viață [58].

În acord cu legea penală în vigoare, pentru a fi operantă circumstanța agravantă prevăzută la lit.b) alin.(2) art.151 și la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM, este necesară îndeplinirea cumulativă a două condiții: 1) victima să fie un minor; 2) făptuitorul să manifeste bună-știință în privința calității de minor a victimei.

Astfel, înainte de toate, la momentul săvârșirii infracțiunii, victima trebuie să nu aibă împlinită vârsta de 18 ani. Folosind termenul „minor”, legiuitorul nu a intenționat să facă vreo deosebire în raport cu vârsta sau cu discernământul victimei. Totuși, aceste împrejurări trebuie luate în calcul la individualizarea pedepsei.

Cât privește cea de-a doua condiție nominalizată mai sus, S.V. Rastoropov consideră, pe bună dreptate, că, în cazul infracțiunilor contra sănătății persoanei, tocmai stabilirea înțelesului noțiunii „cu bună-știință” – în legătură cu calitatea specială a victimei de a fi minor (sau femeie gravidă) – reprezintă una dintre chestiunile cele mai dificile [59].

În acest context, vom menționa că, pentru ca făptuitorului să-i fie imputabilă răspunderea agravată, acesta trebuie să fi avut cunoștință în concret despre minoratul victimei (din surse documentare, datorită unor relații

de familie sau de amicitie, datorită faptului că vârsta de până la 18 ani era evidentă etc.). Sub acest aspect, vinovăția făptuitorului trebuie dovedită în concret, nefiind suficientă simpla prezumție că făptuitorul a pre-văzut că victima ar putea fi minoră. Dacă făptuitorul nu știa despre minoratul victimei în genere, răspunderea penală la fel nu-i poate fi agravată în baza lit.b) alin.(2) art.151 sau lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM.

În context, prezintă interes următorul exemplu din practica judiciară: *în noaptea din 09.07.2006, aflându-se, în stare de ebrietate, într-o casă de pe str. Zamfir Arbore, mun. Chișinău, A.I. i-a aplicat cu un cuțit de bucătărie minorului Gh.V. o lovitură în abdomen. În rezultat, i-a cauzat o vătămare gravă. Împotriva sentinței de condamnare în baza lit.b) alin.(2) art.151 CP RM, inculpatul A.I. a declarat apel. Acesta a solicitat casarea sentinței, din motiv că este prea aspră. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău, apelul inculpatului a fost admis parțial, cu casarea sentinței și pronunțarea unei noi hotărâri, prin care A.I. a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.151 CP RM. Instanța de apel a concluzionat: fapta lui A.I. a fost recalificată, deoarece nici la urmărirea penală, nici în ședința instanței de fond și a celei de apel nu au fost prezentate probe că inculpatul cunoștea vârsta victimei. Cei doi nu s-au cunoscut până la momentul săvârșirii infracțiunii. Mai mult, după o zi de la săvârșirea infracțiunii, victima a împlinit vârsta de 18 ani [60].*

Analiza acestui caz arată că vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra unui minor, conferă caracter agravat infracțiunii numai dacă făptuitorul a cunoscut efectiv vârsta de minorat a victimei. În cazul în care făptuitorul nu a cunoscut acest aspect, circumstanța agravantă examinată nu poate fi reținută la calificare. În aceste condiții, simpla bănuială că victima ar fi minoră, chiar adusă la cunoștință făptuitorului, nu înseamnă decât un dubiu asupra existenței acestei agravante. Iar dubiul nu poate fi interpretat decât în favoarea făptuitorului. Deci, se prezintă ca absolut întemeiată recalificarea faptei lui A.I. în baza alin.(1) art.151 CP RM.

Totodată, să nu uităm că, în urma amendamentului de la 18.12.2008, prevederea de la lit.b) alin.(2) art.151 CP RM a suferit anumite modificări: formularea „săvârșită asupra minorului” a fost substituită prin formularea „săvârșită cu bună-știință asupra unui minor”. Considerăm că nu este o simplă schimbare de decor. Nu mai este suficientă cunoașterea minoratului victimei. A devenit necesară manifestarea bunei-științe în raport cu cunoașterea acestei împrejurări.

În doctrina penală nu s-a ajuns la un numitor comun privind înțelesul noțiunii „cu bună-știință”. Astfel, s-au profilat următoarele trei poziții:

1) „cu bună-știință” înseamnă că făptuitorul conștientizează semnificația socială a faptei pe care o săvârșește [61];

2) „cu bună-știință” înseamnă că făptuitorul cunoaște calitatea specială a victimei [62];

3) „cu bună-știință” înseamnă că făptuitorul cunoaște cu certitudine calitatea specială a victimei [63].

Optăm pentru ultima variantă de interpretare, cea mai restrictivă. Argumentele de rigoare le-am prezentat într-o publicație anterioară [64]. Un argument în plus ar fi că, dacă n-am susține această ultimă variantă de interpretare, am recunoaște implicit că este nul efectul substituirii formulării „săvârșită asupra minorului” prin formularea „săvârșită cu bună-știință asupra unui minor”. Ar însemna că noțiunea „cu bună-știință” este una lipsită de conținut.

În consecință, în ipoteza săvârșirii vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății, cu bună-știință asupra unui minor, sintagma „cu bună-știință” denotă că, la momentul săvârșirii faptei, făptuitorul cunoștea cu certitudine despre minoratul victimei.

Dintr-o altă perspectivă, consemnăm că în doctrina penală art.27 + lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM este soluția de calificare în cazul în care făptuitorul a considerat eronat că săvârșește infracțiunea asupra unui minor.

Aceasta întrucât urmarea care se produce este nu cea pe care și-a dorit-o făptuitorul. Făptuitorul a dorit să se producă nu vătămarea gravă/medie a unei persoane oarecare, dar anume a unui minor. Și doar din cauze independente de voința făptuitorului s-a produs vătămarea gravă/medie a unei persoane oarecare. Nu a unui minor. Această eroare cu privire la calitatea agravantă a victimei nu o putem ignora. Pentru că, altfel, implicit, s-ar recunoaște că latura subiectivă, ca element constitutiv al infracțiunii, nu are nici o importanță la calificare.

Putem vedea că nu și-a produs efectul, din cauze independente de voința făptuitorului, acțiunea acestuia în parametrii pe care i-a conceput. Or, intenția făptuitorului a fost îndreptată spre săvârșirea vătămării inten-

ționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății în prezența unei circumstanțe agravante. Nu a unei vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății în formă neagravată.

✓ Săvârșirea *vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății cu bună-știință asupra femeii gravide*, ca ipoteză distinctă a circumstanței agravante specificate la lit.b) alin.(2) art.151 și la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM, presupune îndeplinirea cumulativă a două condiții: 1) victima să fie o femeie gravidă și 2) făptuitorul să manifeste bună-știință în privința faptului că victima se află în această stare.

Deci, înainte de toate, la momentul săvârșirii faptei, victima infracțiunii trebuie să aibă calitatea specială de femeie gravidă. Se consideră gravidă femeia din momentul concepției până la momentul începerii nașterii. Pentru calificarea infracțiunii nu este relevantă împrejurarea dacă victima intenționa să ducă sarcina până la naștere sau dacă intenționa să întrerupă artificial sarcina. La fel, nu importă dacă graviditatea are o cauză naturală sau una artificială (fecundarea artificială sau implantarea embrionului). De asemenea, nu contează nici vârsta sarcinii, nici gradul de viabilitate a produsului de concepție. Nu influențează asupra calificării nici dacă, în rezultatul omorului femeii gravide, a fost sau nu distrus produsul de concepție. Toate aceste împrejurări pot fi luate în considerație doar la individualizarea pedepsei.

La interpretarea noțiunii „cu bună-știință” și la calificarea erorii cu privire la calitatea agravantă a victimei sunt aplicabile explicațiile oferite cu prilejul analizei ipotezei de săvârșire a vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății cu bună-știință asupra unui minor, cu deosebirile de rigoare.

În esență, în contextul săvârșirii vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății cu bună-știință asupra unei femei gravide, sintagma „cu bună-știință” denotă că, la momentul săvârșirii faptei, făptuitorul cunoștea cu certitudine despre starea de graviditate a victimei. De asemenea, consemnăm că art.27 + lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM este soluția de calificare în cazul în care făptuitorul a considerat eronat că săvârșește infracțiunea asupra unei femei gravide.

Sub un alt aspect, este posibil ca făptuitorul să aibă o reprezentare eronată asupra identității femeii gravide, ca victimă vizată. Iar victima efectivă să fie de asemenea o femeie gravidă. Într-o asemenea ipoteză, răspunderea se va aplica în conformitate cu lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM. Cu alte cuvinte, se va reține vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra femeii gravide, în formă consumată. Aceasta din moment ce, la calificare, nu contează identitatea victimei. Se ia în considerație calitatea agravantă a acesteia. În ipoteza descrisă, au această calitate atât victima vizată, cât și victima efectivă. Deci, nu avem temeiuri să afirmăm că, din cauze independente de voința făptuitorului, infracțiunea nu și-ar fi produs efectul. Efectul, urmărit de făptuitor s-a produs: a fost cauzată vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății unei femei gravide. Că identitatea acesteia este alta decât cea a victimei vizate, este absolut irelevant sub aspectul răspunderii penale. Pentru că această împrejurare depășește tiparul fixat în dispoziția de la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM.

✓ În continuare, ne vom referi la cea de-a treia ipoteză a circumstanței agravante prevăzute la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM: *săvârșirea infracțiunii profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor*.

Această ipoteză presupune îndeplinirea cumulativă în principal a două condiții: 1) victima să se afle într-o stare de neputință și 2) făptuitorul să profite de această stare pentru a săvârși vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății.

Vizavi de prima condiție, prin „stare de neputință” înțelegem incapacitatea victimei de a se apăra din cauza nefuncționării totale sau parțiale a conștiinței ori a stării sale fizice sau psihice precare.

După cum rezultă din dispoziția de la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM, starea fizică sau psihică precară a victimei o reprezintă boala, handicapul fizic sau psihic, alți factori (de exemplu, în unele cazuri, starea de ebrietate). De asemenea, la alți asemenea factori cauzali se pot raporta vârsta înaintată, vârsta fragedă, nefuncționarea totală sau parțială a conștiinței (de exemplu, somnul). În toate asemenea cazuri, important este ca victima, aflându-se în această stare, să nu aibă putința de a se apăra împotriva făptuitorului.

În altă ordine de idei, pentru atestarea stării de neputință a victimei nu are însemnătate cine a creat respectiva stare: făptuitorul, victima însăși, o terță persoană. Totuși, trebuie de accentuat următoarele: dacă făptui-

torul – care a plănit din timp să-i cauzeze victimei vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății – o aduce în stare de neputință (pe calea imobilizării prin legare, aplicării loviturilor etc.), această aducere în stare de neputință reprezintă metoda de săvârșire a infracțiunii specificate la art.151 sau la art.152 CP RM, fără a constitui temei de agravare a răspunderii penale. În acest fel, comiterea de către făptuitor a unor acte de natură a pune victima în imposibilitatea de a se apăra poate avea semnificația unor acte de pregătire sau de executare a infracțiunii specificate la art.151 sau la art.152 CP RM, care sunt absorbite în infracțiunea consumată.

Răspunderea penală ar trebui agravată numai dacă făptuitorul profită de starea de neputință a victimei, care nu se datorează acțiunilor făptuitorului. În alți termeni, când starea de neputință o creează făptuitorul, este obligatoriu ca intenția de a crea această stare să fie preexistentă și independentă de intenția aceluiași făptuitor de a săvârși infracțiunea profitând de starea de neputință a victimei. Rezultă că nu trebuie să se rețină la calificarea infracțiunii specificate la art.151 sau la art.152 CP RM săvârșirea acesteia profitând de starea de neputință a victimei, dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele două condiții:

- 1) starea de neputință nu este preexistentă executării infracțiunii;
- 2) starea de neputință este consecința acțiunilor făptuitorului.

O altă problemă nelipsită de interes în contextul examinat (acel că starea de neputință nu trebuie să nu fie preexistentă executării infracțiunii), este cea a (in)oportunității calificării în baza art.163 CP RM, în cazul în care se săvârșește vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății.

Practica judiciară nu este unitară în această privință. Astfel, în *Decizia Colegiului penal al Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești nr.2c-808/88 din 26.04.1988 se arată că, în cazul în care făptuitorul a dorit survenirea urmărilor grave, acțiunile lui urmează a fi calificate ca vătămare intenționată gravă a integrității corporale; nu se cere o calificare suplimentară pentru lăsarea în primejdie* [65].

Într-un alt caz, soluția de calificare este calitativ diferită: *prin sentința din 13.02.2006, M.I., C.I. și D.N. au fost condamnați în baza alin.(4) art.151 și în baza lit.b) alin.(2) art.163 CP RM. Cei trei au fost declarați vinovați pentru că, la 31.10.2005, între orele 20 și 21, aflându-se în satul Saharna Veche, raionul Rezina, au inițiat un conflict cu D.U., care ulterior e evoluat în bătaie. Toți trei au lovit victima de mai multe ori cu pumnii, picioarele și capul în diferite părți ale corpului. În rezultat, i s-a cauzat o vătămare gravă periculoasă pentru viață. După aceasta, știind cu certitudine că D.U. se află într-o stare periculoasă pentru viață, fiind lipsit de posibilitatea de a lua măsuri de autoconservare, făptuitorii au lăsat intenționat victima la locul săvârșirii infracțiunii. După o oră și jumătate victima a fost găsită și spitalizată. La 05.11.2005 victima a decedat în spitalul din or. Rezina.*

Sentința a fost atacată cu apeluri de către toți inculpații. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 05.07.2006, apelurile au fost admise, sentința atacată a fost casată și s-a pronunțat o nouă hotărâre. Conform acesteia, M.I. a fost condamnat în baza alin.(4) art.151 CP RM și achitat în baza lit.b) alin.(2) art.163 CP RM, din lipsa în acțiunile lui a elementelor constitutive ale infracțiunii. Totodată, C.I. și D.N. au fost achitați de săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.151 CP RM, din lipsa în acțiunile lor a elementelor constitutive ale infracțiunii, și condamnați în baza lit.b) alin. (2) art.163 CP RM.

Hotărârile judecătorești au fost atacate cu recurs ordinar de către procuror. Acesta a solicitat casarea deciziei și rejudecarea cauzei de către instanța de apel, motivând că instanța de apel l-a achitat ilegal pe M.I. în baza lit.b) alin.(2) art.163 CP RM. Prin decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 27.02.2007, recursul procurorului a fost admis. A fost casată decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 05.07.2006 și menținută sentința din 13.02.2006 [66].

Considerăm că nu este oportună calificarea suplimentară potrivit lit.b) alin.(2) art.163 CP RM, odată ce s-a reținut în sarcina făptuitorului săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.151 CP RM. În această privință, are dreptate V.Stati: „Ar fi cu totul exagerat ca subiectul infracțiunii, ce implică violență, să fie tras la răspundere pentru atitudinea lui intimă față de rezultatul infracțiunii sale, precum și pentru nedorința de a preîntâmpina urmările prejudiciabile ale infracțiunii respective. Aceasta ar însemna nu altceva decât aplicarea răspunderii de două ori pentru aceeași faptă. Or, făptuitorul pune victima într-o situație periculoasă pentru viață chiar prin infracțiunea sa, infracțiune ce implică violență... Odată ce făptuitorul e sancționat pentru violență, este inacceptabil să fie sancționat pentru aceea că nu a prevenit efectele acestei violențe” [67]. Astfel, se prezintă ca excedentară calificarea suplimentară conform art.163 CP RM, dacă victimei vătămării intenționate grave a

integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății nu i se acordă ajutor de către subiectul acestei infracțiuni, atunci când victima se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva.

Un alt aspect, legat de analiza celei de-a treia ipoteze a circumstanței agravante prevăzute la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM îl reprezintă oportunitatea considerării somnului ca expresie a stării de neputință a victimei.

În context, vom supune examinării speța următoare: *prin sentința din 15.10.2008, C.Gh. a fost condamnat în baza lit.h) alin.(2) art.151 și alin.(2) art.179 CP RM. Astfel, la 31.05.2008, în jurul orei 05.00, fără consimțământul lui C.A., făptuitorul a pătruns pe terenul privat aferent casei aparținând lui C.A., din satul Chetrosu, raionul Drochia. A stricat geamul de la ușa de intrare în casă, a descuiat pe dinăuntru lacătul cu cheile ce atârnav în acesta, după care a pătruns în casă. În timp ce C.A. dormea, i-a aplicat lovituri cu un picior de scaun în diferite părți ale corpului. În rezultat, victima a suferit o vătămare gravă [68]. Este adevărat, că, la momentul săvârșirii faptei de către C.Gh., legea penală nu stabilea răspundere agravată pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor. Însă, dacă o asemenea faptă ar fi comisă acum, la calificare ar trebui să se rețină și circumstanța agravantă specificată la lit.b) alin.(2) art.151 CP RM.*

Considerăm că, în comparație cu alte manifestări ale stării de neputință, somnul are o potențialitate mai pregnantă de a fi raportat la starea de neputință. Somnul este suficient să denote de unul singur lipsa de putință a victimei de a se apăra împotriva făptuitorului, de a-i opune rezistență. Nu sunt necesare circumstanțe suplimentare, care să confirme că cel aflat în stare de somn se află în stare de neputință. Or, în timpul somnului, conștiința și voința persoanei sunt deconectate. De aceea, persoana care doarme nu poate să reacționeze la fel de adecvat la realitatea înconjurătoare, ca și atunci când e trează. Săvârșirea vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății asupra unei persoane care doarme trebuie recunoscută, fără rezerve, ca fiind săvârșită cu profitarea de starea de neputință a victimei.

Mai sus am consemnat că cea de-a treia ipoteză a agravantei specificate la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM presupune îndeplinirea cumulativă în principal a două condiții: 1) victima să se afle într-o stare de neputință și 2) făptuitorul să profite de această stare pentru a săvârși infracțiunea.

Referitor la condiția a doua, făptuitorul profită de starea de neputință a victimei pentru a săvârși infracțiunea, dacă: 1) cunoaște, la momentul săvârșirii faptei, că victima se află într-o stare de neputință; 2) se folosește de împrejurarea dată tocmai întru a executa fapta de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății.

În formula de la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM se cere ca starea de neputință a victimei să fie cunoscută de făptuitor sau evidentă pentru acesta. Astfel, circumstanța agravantă analizată (în ipoteza săvârșirii infracțiunii profitând de starea de neputință a victimei) nu operează, dacă, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul nu a știut că victima se află în stare de neputință. Aceasta pentru că nu există vinovăție în privința acestei circumstanțe.

Tot așa, nu se va putea reține circumstanța agravantă de la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM (în ipoteza săvârșirii infracțiunii profitând de starea de neputință a victimei), în cazul în care făptuitorul a cunoscut starea de neputință a victimei, dar, datorită procedurii concret de săvârșire a infracțiunii, la care a recurs, nu s-a folosit de această stare. În această situație, făptuitorul ca și cum trece cu vederea că victima se află în stare de neputință. El nu dorește să-și ușureze de o asemenea manieră săvârșirea infracțiunii, deși avea posibilitatea reală să o facă.

b) Săvârșirea vătămării intenționate grave/medii a integrității corporale sau a sănătății asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești

În continuarea studiului de față, ne vom referi la săvârșirea infracțiunii asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești, circumstanță agravantă specificată la lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM. În această ipoteză, în plan secundar, se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la îndeplinirea normală a obligațiilor de serviciu sau obștești ale persoanelor investite cu o anumită autoritate sau responsabilitate, ca parte componentă a ordinii de drept instituite. Aceasta justifică agravarea răspunderii penale pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății /

vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită în prezența agravantei stabilite la lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM.

Astfel, de exemplu, prezența circumstanței agravante analizate a fost atestată în cazul următor: *B.V. a fost învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit.d) alin.(2) art.152 CP RM. La 10.12.2006, aproximativ la ora 00.30, aflându-se în stare de ebrietate, B.V. a fost reținut în fața Primăriei satului Pepeni, raionul Sângerei, de către inspectorul secției poliției criminale a CPR Sângerei, Ș.O., în legătură cu comiterea unei contravenții administrative. Pentru aceasta, B.V. i-a aplicat intenționat lui Ș.O. lovituri, provocându-i o vătămare medie* [69].

Trebuie de menționat că circumstanța agravantă analizată nu este una de factură nouă. În parametri similari ea a fost stabilită și în alin.(2) art.95 „Vătămarea intenționată gravă a integrității corporale”, și în alin.(2) art.96 „Vătămarea intenționată mai puțin gravă a integrității corporale” din Codul penal din 1961. Cu toate acestea, în Hotărârea Plenului nr.7/1978 nu există explicații vizând săvârșirea infracțiunilor corespunzătoare asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești. În schimb, există asemenea explicații în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat”, nr.9 din 15.11.1993 (în continuare – Hotărârea Plenului nr.9/1993) [70].

La concret, în pct.12 al Hotărârii Plenului nr.9/1993 se indică: „Sub noțiunea de îndeplinire a îndatoririlor de serviciu se subînțelege acțiunile oricărei persoane, care se referă la funcțiile ei de serviciu, ce reies din contractul de muncă cu întreprinderile și organizațiile de stat, cooperatiste sau altele, înregistrate în modul stabilit”. Astfel, rezultă următoarele caracteristici ale persoanei care își îndeplinește obligațiile de serviciu: 1) este o persoană care activează în cadrul unei întreprinderi, instituții sau organizații, înregistrate în modul stabilit, indiferent de tipul de proprietate sau de forma juridică de organizare a acesteia; 2) este parte la contractul individual de muncă.

Vom fi în prezența erorii cu privire la calitatea agravantă a victimei în acel caz când făptuitorul are o reprezentare greșită cu privire la calitatea victimei de a fi persoană care își îndeplinește obligațiile de serviciu (de exemplu, atunci când făptuitorul nu cunoaște despre activitatea fără înregistrare sau despre încetarea existenței întreprinderii, instituției sau organizației, în cadrul căreia activează victima). În această ipoteză, calificarea se va face conform art.27 și lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM. Într-o asemenea ipoteză, în plan obiectiv, nu există o legătură dintre infracțiune și îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu. Doar în reprezentarea subiectivă a făptuitorului este înregistrată sau continuă să activeze întreprinderea, instituția sau organizația în cadrul căreia activează victima.

În altă privință, pentru calificare nu contează tipul de proprietate sau forma juridică de organizare a întreprinderii, instituției sau organizației, în cadrul căreia victima își îndeplinește obligațiile de serviciu. Astfel, victima poate reprezenta: 1) persoana juridică de drept public sau persoana juridică de drept privat; 2) organizația comercială (societatea cu răspundere limitată, societatea pe acțiuni etc.); cooperativa; întreprinderea de stat sau întreprinderea municipală; organizația necomercială.

Mai sus am menționat că cea de-a doua caracteristică a persoanei, care își îndeplinește obligațiile de serviciu, constă în faptul că această persoană este parte la contractul individual de muncă.

Trebuie de menționat că îndeplinesc obligațiile de serviciu, inclusiv, salariații din aparatul asociațiilor obștești, religioase, sindicale, patronale, al fundațiilor, partidelor și altor organizații necomerciale care folosesc munca salariată. Asemenea persoane își îndeplinesc obligațiile de serviciu atunci când apar în postura de exponenți ai aparatului organizațiilor necomerciale. Atunci când apar în postura de membri oarecare ai organizațiilor necomerciale, astfel de persoane pot să-și îndeplinească doar obligațiile obștești.

În alt context, este de menționat că activitatea de întreprinzător nu este o activitate implicând îndeplinirea obligațiilor de serviciu. Îndeplinirea obligațiilor de serviciu presupune îndeplinirea nu a oricărei activități socialmente utile (de exemplu, a activității de întreprinzător sau a activității care rezultă dintr-un contract de drept civil). Îndeplinirea obligațiilor de serviciu poate presupune exclusiv executarea îndatoririlor care rezultă dintr-un contract individual de muncă. O asemenea înțelegere corespunde sensului noțiunii „serviciu”, folosite în textul Codului penal (de exemplu, la lit.b) alin.(2) art.177, lit.a) alin.(2) art.178, lit.a) alin.(3) art.179, lit.d) alin.(2) art.190, lit.d) alin.(2) art.191, lit.a) alin.(2) art.204 etc.).

În alt context, la pct.12 al Hotărârii Plenului nr.9/1993, prin „îndeplinirea obligațiilor obștești” se înțelege „îndeplinirea de către cetățeni a îndatoririlor obștești care le sunt special încredințate, precum și acțiunile în interesele societății sau ale unor cetățeni aparte (curmarea contravențiilor, informarea organelor puterii despre infracțiunile săvârșite sau care se pregătesc etc.)”.

Astfel, în primul rând, se are în vedere participarea victimei la activitatea gărzii populare, a comitetului de imobil (de stradă), a mișcării obștești, a organizației pacifiste, a organizației de apărare a drepturilor omului, a organizației de femei, de veterani, de invalizi, de tineret sau de copii, a societății științifice, tehnice, ecologice, cultural-educative, sportive, a altei societăți benevole, a uniunii de creație, a comunității național-culturale, a altei asociații obștești. Nu este obligatoriu ca victima să fie membru al unei asociații obștești. Important este să nu presteze muncă salariată în cadrul unei asemenea asociații. Prestând munca salariată, victima își îndeplinește obligațiile de serviciu, nu cele obștești.

În al doilea rând, îndeplinirea obligațiilor obștești poate presupune realizarea din proprie inițiativă a acțiunilor în interesele societății sau ale unor cetățeni aparte. Se au în vedere acțiunile de legitimă apărare a altei persoane sau a unui interes public, de reținere a infractorului (a contravenientului), de denunțare a infractorului (a contravenientului), de criticare a neajunsurilor la adunarea colectivului de muncă, de renunțare de a participa la săvârșirea infracțiunii (a contravenției) etc.

În cele ce urmează vom releva semantismul noțiunii „în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de serviciu sau obștești”, utilizate la lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM.

Înainte de toate, este de esență stabilirea legăturii cauzale dintre îndeplinirea obligațiilor de serviciu sau obștești, pe de o parte, și săvârșirea infracțiunii de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, pe de altă parte. Aceasta presupune că expresia „în legătură cu” din dispoziția de la lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM trebuie interpretată în sensul că vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății poate fi săvârșită: 1) până la îndeplinirea obligațiilor de serviciu sau obștești (în scopul neadmiterii); 2) în momentul îndeplinirii obligațiilor respective (în scopul reprimării); 3) după îndeplinirea acelor obligații (din răzbunare).

În primul caz, infracțiunea este săvârșită până la îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, în scopul neadmiterii îndeplinirii acestora. Cu alte cuvinte, fie că victima nu a început să-și îndeplinească obligațiile de serviciu sau obștești, fie că nu a fost constituită autoritatea publică, întreprinderea, instituția sau organizația în care va activa victima. În aceste condiții, este necesar ca victima să aibă posibilitatea reală să îndeplinească în viitorul apropiat obligațiile de serviciu sau obștești (această împrejurare fiind conștientizată de făptuitor).

În cel de-al doilea caz, infracțiunea e săvârșită în momentul îndeplinirii de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, în scopul reprimării victimei pentru îndeplinirea acestora. Acest caz presupune două situații. În prima din ele, infracțiunea este comisă în timpul îndeplinirii nemijlocite de către victimă a unor obligații de serviciu sau obștești concrete, la locul de muncă (de activitate obștească) a victimei și în timpul de muncă a acesteia. În cea de-a doua situație, infracțiunea este săvârșită în timpul îndeplinirii de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, îndeplinirea implicând totalitatea acțiunilor îndreptate spre atingerea unui anumit rezultat peste un timp anumit. Spre deosebire de prima situație, cea de-a doua se referă la săvârșirea infracțiunii nu neapărat la locul de muncă și nu neapărat în timpul de muncă.

În fine, în cel de-al treilea caz, infracțiunea e săvârșită după îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, din răzbunare pentru îndeplinirea acestora. Infracțiunea poate fi săvârșită din răzbunare pentru o acțiune concretă a victimei (concedierea din serviciu, exmatriculare, prezentarea depozițiilor ca martor al acuzării etc.). Dar infracțiunea poate avea la bază și răzbunarea pentru atitudinea exigentă față de îndeplinirea în general a obligațiilor de serviciu sau obștești.

În alt context, consemnăm că la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM este stabilită răspundere agravată pentru săvârșirea omorului asupra unui reprezentant al autorității publice ori a unui militar, ori a rudelor apropiate ale acestora, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea de către reprezentantul autorității publice sau militar a obligațiilor de serviciu. În contrast, în art.151 și 152 CP RM răspunderea se agravează numai atunci când infracțiunea e săvârșită în legătură cu îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești. Lipsese un echivalent al agravantei de la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM.

Precizăm că până la intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova din 18.12.2008, circumstanțele agravante, care acum sunt stabilite la lit.d) și la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM erau prevăzute la alineate diferite. Astfel, se justifica diferențierea răspunderii penale în cele două ipoteze: reprezentantul autorității publice sau militarul trebuia apărat mai eficient, în comparație cu alte persoane care își îndeplinesc obligațiile de serviciu, sau cu persoanele care își îndeplinesc obligațiile obștești.

La moment, după ce au fost comasate alin.(2) și (3) art.145 CP RM, această diferențiere nu se mai justifică. De aceea, se impune abrogarea prevederii de la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM.

Un motiv în plus în vederea abrogării acestei prevederi îl constituie nejustificarea agravării răspunderii penale în cazul săvârșirii omorului asupra unei rude apropiate a unui reprezentant al autorității publice ori a unui militar, în timpul îndeplinirii de către reprezentantul autorității publice sau militar a obligațiilor de serviciu (dar fără vreo legătură cu îndeplinirea acestor obligații). În această ipoteză, legea obligă invocarea agravantei de la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM. Cu toate acestea, nu există nici un suport pentru a afirma că săvârșirea omorului în împrejurările descrise ar prezenta un grad de pericol social comparativ mai sporit cu cel al unui omor simplu.

Din aceste considerente, recomandăm legiuitorului să nu suplinească prevederile de la art.151 și 152 CP RM cu dispoziții de genul celei statuate la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM.

c) Săvârșirea vătămării intenționate grave/medii a integrității corporale sau a sănătății de două sau mai multe persoane

În continuare, atenția ne va fi concentrată asupra săvârșirii vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății de două sau mai multe persoane, circumstanță agravantă specificată la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM. În mod regretabil, în Hotărârea Plenului nr.7/1978 nu există explicații vizând săvârșirea infracțiunilor corespunzătoare de două sau mai multe persoane. Astfel că vom încerca în cele ce urmează să oferim recomandările necesare interpretării și aplicării prevederilor de la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM.

Astfel, prezența circumstanței agravante analizate a fost atestată în următoarele spețe: *la 21.02.2008, aproximativ la ora 16.00, la oprirea din satul Palanca, raionul Drochia, C.A., C.S. și C.D. l-au bătut pe A.C. I-au aplicat acestuia lovituri cu picioarele, cu pumnii și cu bețele, cauzându-i o vătămare gravă periculoasă pentru viață* [71]; *• la 28.02.2008, aproximativ la ora 12.00, N.C., aflându-se într-o încăpere auxiliară situată în apropierea Centrului Comercial „Jumbo” din mun. Chișinău, împreună cu alte două persoane, i-a aplicat lui C.L. lovituri cu picioarele și mâinile peste tot corpul, cauzându-i o vătămare gravă* [72]; *• la 21.11.2007, aproximativ la ora 23.00, G.M., împreună cu O.C., aflându-se în stare de ebrietate, pe una din străzile satului Mândâc, raionul Drochia, i-a aplicat lui D.N. lovituri în diferite părți ale corpului. Drept urmare, victimei i-a fost provocată dereglarea sănătății de lungă durată. Adică, o vătămare medie* [73]; *• la 20.11.2006, aproximativ la ora 03.30, în gospodăria lor din satul Căzănești, raionul Telenești, A.A. și M.C. i-au aplicat lovituri cu un băț, cu pumnii și picioarele lui R.C., pe care apoi au legat-o cu sârmă, cauzându-i o vătămare gravă periculoasă pentru viață* [74]; *• la 23.12.2005, în jurul orei 20.00, V.B., aflându-se în satul Fântâna Albă, raionul Edineț, a inițiat cu V.S. o ceartă, care pe parcurs a evoluat în bătaie. V.B. i-a aplicat lui V.S. lovituri cu pumnii și picioarele în diferite regiuni ale corpului. Pe parcurs, în bătaie s-au implicat S.P., I.B., P.L. și A.S. Aceștia i-au aplicat victimei lovituri cu pumnii și picioarele. În rezultat, victima a suferit fractura coastei a doua pe dreapta și a noua pe stânga, echimoze și escoriații pe față, care se consideră vătămare medie* [75].

Considerăm că agravanta examinată devine funcțională în oricare din următoarele trei ipoteze:

- a) săvârșirea infracțiunii de doi sau mai mulți coautori;
- b) săvârșirea infracțiunii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane care nu întrunesc aceste semne;
- c) săvârșirea infracțiunii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu întrunește aceste semne.

Astfel, de exemplu, în pct.18 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre șantaj”, nr.16 din 7.11.2005 [76], se menționează: „Șantajul săvârșit de două sau mai multe persoane are loc în următoarele cazuri:

- a) șantajul a fost săvârșit în coautorat (inclusiv, coautorat cu repartizarea rolurilor);
- b) șantajul a fost săvârșit de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu o persoană care nu întrunește aceste semne;
- c) șantajul a fost săvârșit de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care cu bună-știință nu este pasibilă de răspundere penală”.

Nu avem nici un temei să nu apelăm la acest model de interpretare în cazul infracțiunilor specificate la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM.

Ar fi neîntemeiat să considerăm că circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane” se aplică doar în cazurile în care infracțiunea e săvârșită în coautorat. Este suficient ca numai una din persoanele care săvârșeste vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății să aibă semnele subiectului infracțiunii, ca să-i fie imputată agravanta specificată. Noțiunea „de două sau mai multe persoane” nu este nici pe departe echivalentul noțiunilor „participație simplă” sau „participație complexă, presupunând coautoratul”. Dacă legiuitorul ar fi dorit, ar fi utilizat în normele Părții Speciale a Codului penal sintagma „prin participație simplă sau complexă”. Dar nu a făcut-o, deoarece a dorit să imprime un alt înțeles noțiunii „de două sau mai multe persoane” (utilizate în Partea Specială a Codului penal), altul decât cel pe care îl au noțiunile definite în art.44 și 45 CP RM.

Noțiunea „de două sau mai multe persoane” desemnează o circumstanță obiectivă, relevantă sub aspect juridic, consacrată în Partea Specială a Codului penal în calitate de circumstanță agravantă, constituind reacția legiuitorului împotriva faptelor celor care își înlesnesc activitatea infracțională, apelând la eforturile unor persoane iresponsabile sau care nu au atins vârsta răspunderii penale. În contextul agravantei „de două sau mai multe persoane”, astfel de fapte denotă o pericolozitate socială mai pronunțată a subiectului infracțiunii, decât în cazul în care ar fi săvârșite în coautorat. De aceea, trebuie să-și găsească estimare adecvată și în planul individualizării pedepsei.

În acest sens, subiectul, care săvârșeste infracțiunea împreună cu persoanele care nu sunt pasibile de răspundere penală, își sporește considerabil potențialul în vederea atingerii rezultatului infracțional. Astfel de persoane îi înlesnesc subiectului săvârșirea infracțiunii, ca și cum ar acționa un grup constituit numai din subiecți, dacă nu chiar mai rezultativ. În planul evaluării sociale, astfel de grupuri sunt realmente infracționale, deoarece, de rând cu infractorul real, din ele fac parte potențiali infractori, care ulterior vor deveni infractori. Pe lângă aceasta, astfel de infracțiuni sunt obiectiv percepute de către victimă în calitate de infracțiuni comise în grup, deoarece pentru ea este determinantă pluralitatea faptică a făptuitorilor, nu puțină acestora de a fi subiecți ai infracțiunii. În afară de aceasta, persoana, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, este conștientă de faptul că depozițiile minorului sau ale persoanei iresponsabile, făcute într-un proces penal, nu vor fi la fel de exacte, juste și credibile ca ale unei persoane adulte și responsabile.

Toate acestea confirmă că, în conjunctura agravantei „de două sau mai multe persoane”, astfel de fapte denotă o pericolozitate socială mai pronunțată a subiectului infracțiunii, decât în cazul în care ar fi săvârșite în coautorat. Tocmai de aceea, este necesar să-și găsească estimare adecvată în planul individualizării pedepsei.

Circumstanța agravantă prevăzută la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM este aplicabilă și în ipoteza de săvârșire a infracțiunii de o persoană care are semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu are astfel de semne.

Că tocmai la săvârșirea infracțiunii ia parte persoana care nu are semnele subiectului infracțiunii ne demonstrează interpretarea atentă a prevederilor de la alin.(2) art.42 CP RM. În acord cu aceste prevederi, o astfel de persoană, care săvârșeste nemijlocit infracțiunea, se consideră autorul nemijlocit (imediat) al infracțiunii. Totodată, persoana care săvârșeste infracțiunea prin intermediul unei persoane care nu este subiect al infracțiunii, deși nu săvârșeste nemijlocit infracțiunea, este autorul mijlocit (mediat) al infracțiunii. Ambele persoane – atât autorul nemijlocit (imediat), cât și autorul mijlocit (mediat) – săvârșesc infracțiunea. Aceasta decurge din alin.(2) art.42 CP RM: legiuitorul folosește termenul „săvârșeste” referitor la autorul mijlocit (imediat) și expresia „a săvârșit” cu referire la autorul mijlocit (mediat).

În alt context, întrucât cele două sau mai multe persoane trebuie să săvârșescă infracțiunea, noțiunea „de două sau mai multe persoane” nu se referă la cei care numai contribuie la săvârșirea infracțiunii în calitate de organizatori, instigatori, complici. Această noțiune este operantă doar atunci când cel puțin două persoane săvârșesc infracțiunea. Însă, nu se exclude ca, pe lângă aceste cel puțin două persoane, la activitatea infracțională să ia parte alte persoane, având calitatea de organizatori, instigatori sau complici. În acest sens, este ilustrativă următoarea speță: *la 12.06.2006, aproximativ la ora 16.00, aflându-se, în stare de ebrietate, în casa lui I.C. din or. Otaci, raionul Ocnița, G.A. a instigat o altă persoană să-i aplice lui V.L. multiple lovituri în diferite părți ale corpului. În rezultat, victima a suferit o vătămare gravă* [77].

În concluzie, noțiunea „de două sau mai multe persoane”, în sensul consemnat la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM, presupune pluralitatea de făptuitori. Iar acești făptuitori trebuie să aibă calitatea de autori mijlociți (mediați) sau de autori nemijlociți (imediați) ai infracțiunii. Un autor – mediat sau imediat – al infracțiunii, alături de o altă persoană având calitatea de organizator, instigator sau complice, nu formează conținutul noțiunii „de două sau mai multe persoane”.

Referințe:

1. Culegere de Hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.313-315.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.
3. Поликарпова И.В. Уголовная политика России в отношении посягательств на здоровье и ее влияние на квалификацию преступлений: на примере ответственности за умышленное причинение тяжкого вреда здоровью: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Саратов, 2008, с.11.
Această definiție este mai exactă decât cea din pct.2 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99 din 27.06.2003 de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale (în continuare – Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003) (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.170-172): „Prin „vătămare corporală” se înțelege prejudiciul cauzat sănătății prin dereglarea integrității anatomice a organelor și țesuturilor sau a funcțiilor acestora, provocate de acțiunea diferiților agenți externi: mecanici, fizici, chimici, biologici, psihici”.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.3-6.
5. A se vedea: Brînză S., Ulianoschi Gh. Considerații vizând prevederile Capitolului II „Infrațiuni contra vieții și sănătății persoanei” din proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova // Revista Națională de Drept, 2001, nr.11, c.11-26.
6. Ibidem; Брынза С.М. Проблемы правового качества норм Особенной части Уголовного кодекса Республики Молдова // Научные труды. Российская академия юридических наук. Вып. 8. Том 3. - Москва: Юрист, 2008, с.54-58.
7. Despre importanța acestei prevederi normative, ne vorbește speța următoare: *la 20.02.2007, prin sentința Judecătorei Ciocana, mun. Chișinău, a fost încetat procesul penal de învinuire a lui C.V. în baza alin.(1) art.151 CP RM, cu tragerea la răspundere contravențională în baza alin.(1) art.47 din Codul cu privire la contravențiile administrative. Instanța a constatat că, la 20.08.2005, în timp ce se afla în curtea casei lui Gh.B. din comuna Tohatin, mun. Chișinău, C.V. a provocat o ceartă cu Gh.B. În timpul acesteia, i-a aplicat lovituri cu pumnii și picioarele în cap și în alte regiuni ale corpului, l-a lovit pe Gh.B. cu capul de caroseria automobilului și de poartă. În rezultat, conform raportului de expertiză medico-legală nr.354 din 10.01.2007, s-a stabilit că victimei i s-au cauzat vătămări corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății. Sentința a contestat-o în apel procurorul, solicitând casarea acesteia și condamnarea lui C.V. în baza alin.(1) art.151 CP RM. S-a argumentat că, în rezultatul faptei comise, victimei i s-a cauzat vătămarea gravă periculoasă pentru viață. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 03.07.2007, apelul procurorului a fost respins ca nefondat, cu menținerea sentinței. Instanța a motivat că probele administrate confirmă cauzarea lui Gh.B. a vătămării corporale fără un prejudiciu adus sănătății.*
8. A se vedea: Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 23.01.2008. Dosarul nr.1ra-165/08 // www.csj.md
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 6.05.2009. Dosarul nr.1ra-607/09 // www.csj.md
10. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 15.04.2009. Dosarul nr.1ra-505/09 // www.csj.md
11. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.02.2009. Dosarul nr.1ra-178/09 // www.csj.md
12. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.02.2009. Dosarul nr.1ra-236/09 // www.csj.md
13. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 28.10.2008. Dosarul nr.1ra-994/08 // www.csj.md
14. Никифоров А.С. Ответственность за телесные повреждения по советскому уголовному праву. – Москва, 1959, с.39, 41.
15. Исмаилов И.А. Ответственность за причинение тяжких телесных повреждений по уголовному законодательству Азербайджанской ССР: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Ленинград, 1966, с.10.
16. Серeda А.Д. К вопросу об определении тяжести телесного повреждения // Тезисы докладов научной конференции. - Харьков, 1968, с.196.
17. Расторопов С.В. Уголовно-правовая охрана здоровья человека от преступных посягательств. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2006, с.306-307.
18. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. și alții. Drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Cartier, 2005, p.89.
19. Анисимова И.А. Вред, причиненный здоровью человека: понятие, виды // Вестник Томского государственного университета, 2007, №302, с.61-65; Векленко В., Галюкова М. Психическое расстройство как признак причинения вреда здоровью // Уголовное право, 2004, №2, с.22-23; Метелица Ю.Л. Судебно-психиатрическая экспертиза потерпевших. - Москва: Юридическая литература, 1990, с.161.
20. Уголовный кодекс Республики Болгария. Под ред. А.И. Лукашова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
21. Уголовный кодекс Республики Польша. Под ред. А.И. Лукашова, Н.С. Кузнецовой. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
22. Уголовный кодекс Аргентины. Под ред. Ю.В. Голика. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

23. Расторопов С.В. *Op. cit.*, p.311-312.
24. Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
25. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Под ред. Б.В. Волженкина. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
26. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Под ред. И.М. Рагимова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
27. Уголовный кодекс Республики Армения. www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus
28. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Под ред. И.И. Рогова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
29. Уголовный кодекс Таджикистана. Под ред. А.В. Федорова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
30. În conformitate cu pct.60 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, întreruperea sarcinii face parte din vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, dacă nu este o consecință a particularităților individuale ale organismului (uter infantil, plasmoză, devieri anatomice ale bazinului etc.), și dacă se află în legătură cauzală directă cu trauma.
31. Чайковски А. Конструктивные и квалифицирующие признаки составов умышленных преступлений: вопросы квалификации, возникающие в связи со ст.135 Уголовного кодекса Литовской Республики // www.juridicon.com
32. Despre înțelesul noțiunii „cu bună-știință”, a se vedea mai multe în: Brînză S. Răspunderea pentru omorul prevăzut la lit.e) alin.(2) art.145 CP RM // Revista Națională de Drept, 2009, nr.4, p.2-15.
33. Расторопов С.В. *Op. cit.*, p.327; Станкевич А. Некоторые аспекты умысла в преступлениях против здоровья: ошибочность распространенного мнения // <http://rli.consultant.ru/magazine/2003/03/ugol/art1/>
34. Расторопов С.В. *Op. cit.*, p.309-310.
35. Naum M. Aspecte controversate privind corecta încadrare juridică a faptei prin care s-a cauzat expulzarea unuia sau mai multor dinți ai persoanei // Tradiție și reformă în dreptul românesc. A XVIII Conferință științifică anuală cu participare internațională. Anuar. Tomul XIV. - Iași: Venus, 2008, p.319-323.
36. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. - Москва, 1948, с.329.
37. Informația operativă privind starea infracționalității pe teritoriul Republicii Moldova în perioada a 12 luni ale anului 2008 // www.mai.gov.md/tabele-statist-pre/tabel-2008/
38. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.06.2008. Dosarul nr.1ra-859/08 // www.csj.md
39. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 29.10.2008. Dosarul nr.1ra-1214/08 // www.csj.md
40. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 4.03.2009. Dosarul nr.1ra-307/09 // www.csj.md
41. Sentința Judecătorei raionului Călărași din 28.03.2006. Dosarul nr.1-77/2006.
42. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. și alții. Codul penal comentat și adnotat. – Chișinău: Cartier, 2005, p.234.
43. Oancea I. Drept penal. Partea Generală. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p.230.
44. Antoniu G. Tentativa (doctrină, jurisprudență, drept comparat). – București: Tempus, 1996, p.298-299.
45. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.06.2008. Dosarul nr.1ra-857/08 // www.csj.md
46. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 11.06.2008. Dosarul nr.1ra-815/08 // www.csj.md
47. Brînză S., Stati V. Unele reflecții asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru omorul intenționat (Partea II) // Revista Națională de Drept, 2007, nr.7, p.2-8.
48. Culegere de Hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.304-312.
49. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel a Republicii Moldova nr.1a-43/98 din 30.10.1997 // Curtea de Apel: Culegere de practică judiciară (august 1996 – aprilie 1999). - Chișinău: Garuda-Art, 1999, p.142-143.
50. Brînză S., Stati V. O nouă viziune asupra noțiunii „intenții huliganice” // Revista Națională de Drept, 2007, nr.10, p.20-25.
51. Notă informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova // www.justice.gov.md
52. A se vedea: Rotariu I. Aspecte de drept penal comparat privind violența domestică // Jurnalul de studii juridice, 2006, nr.1-2. - Iași: Venus, p.103-126.
53. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 3.12.2008. Dosarul nr.1re-1406/08 // www.csj.md
54. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.
55. Culegere de Hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.313-315.
56. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20.01.2008. Dosarul nr.1ra-9/2009//www.csj.md
57. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 28.04.2009. Dosarul nr.1ra-320/2009//www.csj.md
58. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 27.05.2009. Dosarul nr.1re-606/2009//www.csj.md
59. Расторопов С.В. Уголовно-правовая охрана здоровья человека от преступных посягательств. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2006, с.340.

60. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 17.12.2008. Dosarul nr. 1ra-1404/2008 //www.csj.md
61. Якушин В.А. Ошибка и ее уголовно-правовое значение. - Казань, 1988, с.30.
62. Кругликов Л.Л. Квалифицированные убийства: виды и характеристика // Юридические записки ЯГУ. - Ярославль, 2000, с.172.
63. Уголовное право России. Том 2. Особенная часть / Под ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова. - Москва, 1998, с.27; Макринская В.И. Вопросы уголовно-правовой защиты права на жизнь (сравнительно-правовые аспекты). - Москва: Буквоед, 2006, с.21.
64. A se vedea: Brînză S. Răspunderea penală pentru omorul prevăzut la lit.e) alin. (2) art. 145 C.pen. RM // Revista Națională de Drept, 2009, nr.4, p.2-15.
65. Decizia Colegiului penal al Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești nr.2c-808/88 din 26.04.1988 // Moldlex
66. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 10.02.2009. Dosarul nr.1ra-77/2009//www.csj.md
67. Stati V. Infrațiunea de lăsare în primejdie: problemele conexiunii cu alte fapte infracționale // Revista Națională de Drept, 2007, nr.9, P.19-24.
68. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 23.06.2009. Dosarul nr.1ra-524/2009//www.csj.md
69. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 26.08.2008. Dosarul nr. 1ra-510/2008 //www.csj.md
70. Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p.304-312.
71. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 23.06.2009. Dosarul nr.1ra-732/2009//www.csj.md
72. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 04.02.2009. Dosarul nr.1ra-195/2009//www.csj.md
73. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 21.01.2009. Dosarul nr. 1ra-113/2009//www.csj.md
74. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 08.10.2008. Dosarul nr. 1ra-1128/2008//www.csj.md
75. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 20.08.2008. Dosarul nr.1ra-1006/2008//www.csj.md
76. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.4, p.7-11.
77. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 03.12.2008. Dosarul nr.1re –1406/2008//www.csj.md

Prezentat la 01.06.2010

VICTIMA INFRAȚIUNII DE TRATAMENTE INUMANE (art.137 CP RM)

Nicolae BUZA

Catedra Drept Penal și Criminologie

Judging by content of the 137th article of the Penal Code of Moldova, the legislator conditioned the situation, status and role of the victim in the system of social relationships. The designation of these indicators in the penal norm represents the exclusive prerogative of the legislator, therefore having the purpose to identify the limits of the penal responsibility. Thus, the quality of the victim regarded by the 137th article of the Penal Code is directly related to the person categories protected by the Geneva Conventions of 1949.

The investigation of the circle of subjects that are protected by the penal law gives us right to attribute to the category of conditions described by the victim the injured, ill and shipwrecked ones. Prisoners, civilians, members of the Red Cross, members of organizations assimilated to it and any other person that is under the power of the enemy represent the role of the victim in the system of social relationships or reflects her social status. By analyzing these categories we have resolved the problem of the application of the penal norm regarding the offender and the victim.

Literatura de specialitate se confruntă cu existența unor opinii controversate în ceea ce privește determinarea statutului victimei în dreptul penal. Prima categorie de autori [1] consideră că există o legătură indisolubilă dintre noțiunile „victimă infracțiunii” și „obiectul juridic special al infracțiunii”, considerent din care victima infracțiunii se supune studierii în contextul noțional al obiectului infracțiunii, ca element constitutiv al infracțiunii. Cea de-a doua categorie de autori [2] consideră că victima infracțiunii face parte din contextul noțional al subiectului infracțiunii, opinie unanim recunoscută în literatura de specialitate română, fiind desemnată prin categoria subiect pasiv.

Dincolo de locul investigării acesteia, cert este că victima infracțiunii reprezintă subiectul relațiilor sociale, a cărei apărare este exercitată prin intermediul unei incriminări concrete. În ceea ce privește art.137 CP RM, legiuitorul a circumstanțiat unele stări, trăsături sociale ale victimei, precum și postura acesteia în sistemul relațiilor sociale. La categoria stărilor în care se află victima putem atribui *răniții, bolnavii și naufragiații. Prizonierii, persoanele civile, membrii personalului sanitar civil, membrii Crucii Roșii, membrii organizațiilor asimilate acesteia, oricare altă persoană căzută sub puterea inamicului* desemnează postura victimei în sistemul relațiilor sociale ori reflectă trăsăturile sociale ale acesteia.

Desemnarea indicatorilor ce caracterizează anumite stări, trăsături ale victimei în norma penală reprezintă prerogativa exclusivă a legiuitorului, având drept scop identificarea frontierelor răspunderii penale. Această poziție are semnificație practică, întrucât doar atunci când este determinat corect cercul de subiecți ai relațiilor sociale, afectate de infracțiune, poate fi soluționată problema privind limitele aplicării normei în privința făptuitorului și victimei.

Calitatea victimei infracțiunii prevăzute la art.137 CP RM este direct proporțională cu categoriile de persoane protejate prin prisma celor patru Convenții de la Geneva din 1949. *In concreto: Convenția (I) pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie* [3], *Convenția (II) pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate marine* [4], *Convenția (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război* [5], *Convenția (IV) cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război* [6]. În această ordine de idei, suntem părtașii profesorului A.Barbăneagră [7], potrivit căruia art.3, comun Convențiilor de la Geneva din 1949, și art.4 par.2 din *Protocolul (II) Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional* [8], stabilesc standardul minim de tratament umanitar pentru persoanele protejate aplicabil oricărui tip de conflict armat, indiferent de caracterul lui: internațional sau național.

În sensul art.8 par.1 din Titlul II, Secțiunea I, al *Protocolului (I) Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale* [9], sunt considerați „răniți” și „bolnavi” persoanele, militari sau civili, care, ca urmare a unui traumatism, a unei boli sau a altor incapacități sau tulburări fizice sau mintale, au nevoie de îngrijiri medicale și care se abțin de la orice act de ostilitate. La această categorie sunt atribuite și lăuzele, nou-născuții și alte persoane care ar putea avea nevoie de îngrijiri medicale imediate, cum ar fi infirmii și femeile însărcinate, și care se abțin de la orice act de ostilitate.

Prin urmare, pentru a cădea sub incidența acestor categorii de persoane protejate, este necesar a fi îndeplinite cele două condiții cumulative:

- 1) persoana are nevoie de îngrijiri medicale;
- 2) persoana se abține de la orice acțiune militară sau participare la război.

Sunt considerați „naufragiați”, potrivit art.8 par.2 din Titlul II, Secțiunea I, al **Protocolului (I) Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale**, persoanele, militari sau civili, care se află într-o situație periculoasă pe mare sau în alte ape, ca urmare a nenorocirii care-i lovește sau care lovește nava sau aeronava care îi transportă, și care se abțin de la orice act de ostilitate. Aceste persoane, cu condiția ca ele să continue să se abțină de la orice act de ostilitate, vor continua să fie considerate naufragiați în timpul salvării lor până ce vor dobândi un alt statut în virtutea Convențiilor de la Geneva din 1949 sau a Protocolului sus-menționat.

Victimă a infracțiunii prevăzute la art.137 CP RM poate fi și prizonierul de război. Conceptul de prizonier de război derivă din noțiunea de combatant [10]. În acest context, termenul „combatant” trebuie interpretat *stricto sensu*, desemnând doar membrii forțelor armate care participă în mod direct în luptă. Prin urmare, personalul militar sanitar și religios, deși face parte din forțele armate, nu poate evolua în calitate de prizonier de război. *Per a contrario*, civilii care participă, într-un fel sau altul, la operațiunile de război pot avea calitatea de prizonieri de război. În acest sens, un exemplu elocvent poate servi renumitul caz din timpul primului război mondial, supranumit în literatura de specialitate „Cazul taximetriștilor de la Marna” [11], când, la solicitarea autorităților militare, posesorii particulari de autoturisme au transportat trupe și materiale ușoare de luptă pentru a întări frontul. În timpul acestei activități ei și-au pierdut calitatea de civili, devenind combatanți.

Potrivit art.4 al **Convenției (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război** din 12 august 1949, se bucură de protecție umanitară în calitate de prizonieri de război următoarele categorii de combatanți:

1. Membrii forțelor armate ale unei Părți în conflict, precum și membrii milițiilor și ai corpurilor de voluntari făcând parte din aceste forțe armate.

2. Membrii altor miliții și membrii altor corpuri de voluntari, inclusiv acei din mișcările de rezistență organizate, aparținând unei Părți în conflict și acționând în afara sau în interiorul propriului lor teritoriu, chiar dacă acest teritoriu este ocupat, cu condiția ca aceste miliții sau corpuri de voluntari, inclusiv aceste mișcări de rezistență organizate, să îndeplinească următoarele condiții:

- a) să aibă în fruntea lor o persoană care răspunde pentru subordonații săi;
- b) să aibă un semn distinctiv fix care poate fi recunoscut de la distanță;
- c) să poarte armele în mod deschis;
- d) să se conformeze, în operațiunile lor, legilor și obiceiurilor războiului.

3. Membrii forțelor armate regulate, care se pretind ale unui guvern sau ale unei autorități nerecunoscute de Puterea deținătoare.

4. Persoanele care urmează forțele armate, fără a face parte direct din ele, cum sunt membrii civili ai echipajelor avioanelor militare, corespondenții de război, furnizorii, membrii unităților de lucru sau ai serviciilor însărcinate cu bunăstarea forțelor armate, cu condiția ca ele să fi primit autorizația forțelor armate pe care le întovărășesc, acestea trebuind să le elibereze în acest scop un bilet de identitate asemănător modelului anexat.

5. Membrii echipajelor, inclusiv comandanții, piloții și elevii marinei comerciale și ai echipajelor aviației civile ale Părților în conflict, care nu beneficiază de un tratament mai favorabil în virtutea altor dispoziții de drept internațional.

6. Populația unui teritoriu neocupat care, la apropierea inamicului, ia armele în mod spontan pentru a combate trupele de invazie, fără să fi avut timpul de a se constitui în forțe armate regulate, dacă ea poartă armele în mod deschis și dacă respectă legile și obiceiurile războiului.

În conformitate cu art.4 pct. B al **Convenției (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război** din 12 august 1949, de asemenea, vor beneficia de tratamentul rezervat prizonierilor de război:

1. Persoanele aparținând sau care au aparținut forțelor armate ale țării ocupate dacă, din cauza acestei apartenențe, Puterea ocupantă socotește necesar să procedeze la internarea lor – chiar dacă inițial le eliberase în timp ce ostilitățile se desfășurau în afara teritoriului pe care ea îl ocupă – mai ales după o încercare neizbutită a acestor persoane de a se alătura forțelor armate de care aparțin și care sunt angajate în luptă sau când nu ascultă de somația ce le-a fost făcută, în scopul internării.

2. Persoanele aparținând uneia din categoriile enumerate în prezentul articol, pe care Puterile neutre sau nebeligerante le-au primit pe teritoriul lor și pe care trebuie să le interneze în baza dreptului internațional, fără a aduce prejudiciu oricărui tratament mai favorabil pe care aceste Puteri ar socoti că trebuie să-l acorde. Cu excepția dispozițiilor art.8, 10, 15, 30, alin.5, 58 până la 67 inclusiv, 92, 126 și, în cazul când există relații diplomatice între Părțile în conflict și Puterea neutră sau nebeligerantă interesată, a dispozițiilor care privesc Puterea protectoare. Dacă astfel de relații diplomatice există, Părțile în conflict, de care depind aceste persoane, vor fi autorizate să exercite față de ele funcțiile acordate Puterilor protectoare prin prezenta Convenție, fără a aduce prejudiciu funcțiilor pe care aceste Părți le exercită în mod normal, în conformitate cu obiceiurile și tratatele diplomatice și consulare.

Calitatea prizonierului de război este raportată la următoarele două condiții [12]:

- 1) să fi căzut în puterea inamicului;
- 2) să aparțină uneia din categoriile enumerate.

Pe lângă aceste două condiții, insistăm asupra celei de-a treia, potrivit căreia capturarea unui prizonier de război poate avea loc numai în perioada ostilităților active. Această condiție se desprinde din sentința Camerei penale a Curții de Casație din Franța din 16.02.1951 în cauza *Bittrich și Guttman* [13], în conformitate cu care instanța a apreciat că nu poate fi considerat prizonier de război un general german arestat după capitularea țării sale la 7.05.1945.

Beneficiază de statutul de prizonier de război și rezerviștii. Astfel, Curtea de Casație specială olandeză a pronunțat la 20.02.1950 o sentință împotriva unor ofițeri germani care, în 1940, după capitularea Olandei, i-au executat sumar pe ofițerii rezerviști ai acestei țări, considerând acest fapt crimă de război [14].

Prizonieri de război urmează a fi considerați și membrii mișcărilor de rezistență, precum și membrii forțelor armate în uniformă care acționează pe teritoriul inamic în scopul obținerii de informații sau distrugerii unor obiective militare. Dat fiind faptul că aceștia se bucură de protecție, acțiunile de exterminare a membrilor comandamentelor care operau pe teritoriile aflate sub autoritatea Germaniei în cel de-al II-lea război mondial au fost declarate ilegale de către Tribunalul militar de la Nürnberg, iar mareșalul Keitel, care a emis ordinul respectiv, a fost condamnat la moarte prin spânzurare la 1 octombrie 1946 de către aceeași instanță [15].

Nu se bucură de statutul prizonierilor de război spionii, sabotorii, mercenarii și militarii care au comis crime de război, după ce un tribunal competent a pronunțat sentința împotriva lor [16].

În cele ce urmează vom supune investigării persoanele civile ca potențiale victime ale tratamentelor inumane. De remarcat că definiția conceptului de „*persoane civile*” a fost elaborată la cea de-a II-a sesiune a Conferinței experților guvernamentali, având drept scop conceptualizarea persoanelor civile privite individual, precum și a populației civile în ansamblu, găsindu-și reflectare în prevederile art.50 pct.1 al **Protocolului (I) Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale**, potrivit căruia se considerată civilă orice persoană care nu aparține uneia din categoriile prevăzute în art.4 A 1), 2), 3) și 6) al celei de-a III-a Convenții și în art.43 al Protocolului sus-menționat. În caz de îndoială, persoana respectivă va fi considerată civilă. Prin referirea la art.4 A din **Convenția (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război** din 12 august 1949, s-a avut în vedere includerea în categoria de „civili” a tuturor persoanelor aflate pe teritoriul Părților în conflict care nu fac parte din forțele armate, nu pe criteriul naționalității acestora, care nu se referă decât la categoria persoanelor protejate contra arbitrarului puterii deținătoare, ci pe caracterul lor inofensiv. Astfel, în afara „forțelor armate”, cărora Protocolul le dă o nouă definiție, toate persoanele aflate pe teritoriul Părților în conflict sunt „civile”. De asemenea, având drept scop evitarea unor eventuale divergențe apărute în desfășurarea operațiunilor militare în a distinge un civil de un membru al forțelor armate, Protocolul consideră civilă orice persoană asupra căreia planează un dubiu.

Pct.2 art.50 al Protocolului stabilește că populația civilă cuprinde toate persoanele civile, iar prezența în mijlocul populației civile a persoanelor izolate care nu răspund definiției de persoană civilă, potrivit pct.3 art.50 al aceluiași Protocol, nu privează această populație de calitatea sa.

Fiind raportată la necesitățile aplicării dreptului internațional umanitar în caz de conflict armat și ale imunizării persoanelor care nu participă direct la ostilități, definiția dată persoanelor civile și populației civile este apreciată în literatura de specialitate [17] ca fiind una funcțională.

Drept victime ale infracțiunii de tratamente inumane urmează a fi recunoscuți și membrii personalului sanitar civil. Prin noțiunea de personal sanitar civil [18] se înțelege totalitatea angajaților care au în funcție îngrijirea bolnavilor și răniților în armată sau a civililor în unitățile de întremare și de diagnosticare. Adică,

totalitatea angajaților împuterniciți în exclusivitate de către o Parte în conflict cu realizarea acțiunilor de prevenire a bolilor, cu căutarea, evacuarea, transportul, diagnosticarea, tratamentul, acordarea primului ajutor răniților, bolnavilor și naufragaților. În aceeași categorie se includ și funcționarii din administrația unităților sanitare (spitale, centre de transfuzie de sânge, centrele și instituțiile de medicină preventivă, centrele de aprovizionare sanitară, depozitele de materiale și produse farmaceutice), precum și totalitatea angajaților responsabili de funcționarea sau administrarea mijloacelor de transport sanitar. Fără a nega cele statuate, întierăm că, potrivit art.8 alin.3 al **Protocolului (I) Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale**, expresia „personal sanitar” vizează atât personalul civil, cât și cel militar. Spre regret, membrii personalului sanitar militar, prin operarea în art.137 CP RM a categoriei speciale, nu pot evolua în calitate de victime, aceasta în pofida faptului că Convențiile de la Geneva din 1949 asigură o protecție corespunzătoare și acestora. Pentru a ne convinge de acest fapt, facem referire doar la art.25 al **Convenției (I) pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie**, potrivit căruia militarii instruiți în mod special pentru a fi, eventual, folosiți ca infirmieri sau brancardieri auxiliari pentru căutarea sau ridicarea, transportul sau tratamentul răniților și bolnavilor, vor fi de asemenea respectați și protejați, dacă îndeplinesc aceste funcții în momentul când vin în contact cu inamicul sau cad sub puterea lui. Dat fiind asigurarea unei protecții eficiente prin intermediul Convențiilor și acestor categorii de persoane, se face oportună excluderea cuvântului „civil” din expresia „personal sanitar civil”, astfel încât să se lărgască sfera de aplicabilitate și asupra membrilor personalului sanitar militar, subînțelegându-se prin personal sanitar atât cel civil, cât și cel militar.

De asemenea, victime ale tratamentelor inumane pot fi și membrii Crucii Roșii, precum și membrii organizațiilor asimilate acesteia. Potrivit art.3 par.2, comun celor 4 Convenții de la Geneva din 12 august 1949, Comitetul Internațional al Crucii Roșii reprezintă acel organism umanitar imparțial care oferă serviciile sale Părților în conflict. În plan concret, Comitetului Internațional al Crucii Roșii îi sunt recunoscute o serie de atribuții în timp de conflict armat – internațional și intern, precum și în cazuri de tensiune și tulburări interne. Acesta se prezintă ca fiind principalul for abilitat de state, prin instrumente juridice convenite, să acorde protecție și asistență victimelor conflictelor armate. În acest sens, reprezentanții Crucii Roșii dispun de următoarele mijloace și metode în vederea exercitării protecției și asistenței pentru victimele de război: vizite la locurile de detenție, având un caracter strict umanitar, acestea limitându-se exclusiv la tratamentul aplicat și nicidecum la motivele deținerii lor; căutarea persoanelor dispărute și sprijinirea reunirii familiilor separate; asistența umanitară. De menționat că, în privința celei din urmă, Convențiile de la Geneva și Protocoalele lor adiționale conțin mai mult de 20 de dispoziții consacrate asistenței medicale și materiale la care au dreptul victimele conflictelor armate.

Făcînd o generalizare a prevederilor celor 4 Convenții de la Geneva din 12 august 1949, desprindem următoarele criterii de acordare a asistenței umanitare:

- se acordă exclusiv victimelor de război;
- are un caracter nediscriminatoriu;
- este destinată să acopere cele mai stringente nevoi ale celor afectați, putînd fi materializată în punerea la dispoziție a medicamentelor, alimentelor, hainelor etc.;
- se acordă doar cu aprobarea autorităților ce dețin controlul teritoriului pe care se află persoanele care au nevoie de ajutor.

Pe plan național, a fost înființată Societatea „Crucea Roșie” din Moldova cu statut de organizație obștească autonomă, care își desfășoară activitatea în conformitate cu Statutul său aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la înregistrarea Statutului Societății „Crucea Roșie” din Moldova”, nr.153 din 09.03.1992 [19]. Înființarea acesteia, așa cum rezultă din prevederile art.1 al **Legii Republicii Moldova privind Societatea „Crucea Roșie” din Moldova**, nr.139-XV din 10.05.2001 [20], este dictată de necesitatea realizării funcțiilor auxiliare în domeniul umanitar în baza Convențiilor de la Geneva din 1949 și a Protocoalelor adiționale la acestea din 1977.

Totuși, norma de incriminare prevăzută la art.137 CP RM înaintează cerința ca victima infracțiunii de tratamente inumane să fie nu oricare persoană care tangențial exercită careva atribuții ale acestei organizații, ci doar membrii acesteia. Potrivit art.7 al Statutului Societății „Crucea Roșie” din Moldova, calitatea de membru poate fi acordată membrilor individuali și colectivi, iar art.8 stabilește că membru al Societății poate fi oricare cetățean, indiferent de naționalitate, confesiune, concepții politice, partinitate, care recunoaște

prezentul Statut, activează în una din organizațiile Societății, achită sistematic cotizațiile de membru sau care acordă alte ajutoare materiale. Acordarea calității de membru al Societății, potrivit art.10 al aceluiași Statut, se face de către comitetul (adunarea) organizației primare în baza cererii în scris sau verbale a solicitantului.

Deci, putem conchide că prin membru al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia se înțelege persoana din cadrul organizației internaționale a Crucii Roșii și al altor societăți internaționale sau naționale voluntare de asistență medicală sau umanitară, recunoscute legal și autorizate de către o parte la conflict. Bunăoară, printre organizațiile asimilate Crucii Roșii putem atribui Organizația „Semiluna Roșie”, Medicii fără frontieră, organisme ONU [21]. Principalul mecanism intern de supraveghere a respectării dreptului umanitar în Republica Moldova este Comitetul Național de Consultare și Coordonare pentru implementarea dreptului internațional umanitar, înființat la 9 septembrie 1996. Printre membrii Comitetului Național de Consultare și Coordonare pentru implementarea dreptului internațional umanitar putem enumera: înalți funcționari ai Ministerelor Afacerilor Externe, Educației, Sănătății, Muncii, Protecției Sociale și a Familiei, Apărării, Justiției, ai Cancelariei de Stat, ai Serviciului de Informație și Securitate, ai Comitetului Federației Sindicatelor, ai Crucii Roșii din Moldova [22].

În calitate de victimă a infracțiunii de tratamente inumane poate să apară și „*oricare altă persoană căzută sub puterea inamicului*”. Aici apare ca firească întrebarea: care sunt aceste persoane? Prin metoda excluderii deducem că acestea sunt altele decât cele enumerate în mod expres în norma de incriminare. Pentru a da un răspuns explicit în materia vizată, este necesar de a face o generalizare a tuturor categoriilor de persoane cărora li s-a asigurat o protecție specială prin intermediul normei penale. Punctul de tangență care asigură unitatea *ad integrum* a victimelor enumerate la art.137 CP RM se manifestă prin caracteristica – *hors du combat*. Echivalentul român al expresiei franceze vine să pună în lumină particularitățile victimei, care se prezintă ca fiind acea persoană care, din anumite considerente, nu participă activ sau direct la ostilități, adică este în afara luptei. În acest sens, ne facem părtașii opiniei expuse în [23], potrivit căreia statut intermediar nu există – toți cei aflați în afara luptei sunt protejați de legea penală (cetățeni ai statelor, apatrizi, refugiați, care dispun sau nu de imunitate diplomatică etc.).

Astfel privite lucrurile, considerăm că expresia „*oricare altă persoană căzută sub puterea inamicului*” se referă în primul rând la categoria personalului religios. Această afirmație are cel puțin două argumente:

primo: personalul religios nu participă activ sau direct la ostilități;

secundo: personalul religios face parte din categoriile de persoane protejate în baza celor 4 Convenții de la Geneva din 1949 și a celor 2 Protocoale adiționale la acestea din 1977.

Potrivit art.8 alin.4 al **Protocolului (I) Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale**, prin personal religios se înțelege persoanele, militarii sau civilii (precum sunt preoții) care se dedică în exclusivitate funcției lor și sunt atașați:

- a) fie forțelor armate ale unei Părți în conflict;
- b) fie unităților sanitare sau mijloacelor de transport sanitar ale unei Părți în conflict;
- c) fie unităților sanitare prevăzute la art.9 par.2 al Protocolului;
- d) fie organismelor de protecție civilă ale unei Părți în conflict.

De asemenea, prin „*altă persoană căzută sub puterea inamicului*” trebuie de subînțeles jurnaliștii și reporterii. Astfel, art.13, comun Convențiilor (I) și (II) de la Geneva din 1949, prevede că atunci când corespondenții de război capturați sunt răniți, bolnavi sau naufrugați, se vor bucura de același tratament ca și combatanții inamici care s-ar afla în aceeași situație, cu condiția ca aceștia să fi primit autorizația forțelor armate pe care le însoțesc. Mai mult ca atât, potrivit art.4 al **Convenției (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949**, corespondenții de război sunt incluși în categoria de personal care au dreptul, în cazul capturării sau prizonieratului, la tratamentul rezervat prizonierilor de război. Totuși, cadrul juridic general în domeniul măsurilor de protecție a ziaristilor este considerat a fi art.79 al **Protocolului (I) Adițional la Convențiile de la Geneva din 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale**. Făcând parte din Titlul IV dedicat populației civile, art.79 dispune că ziaristii sunt asimilați civililor în protecția ce le este acordată atunci când se află în puterea unei Părți în conflict. În acest sens, protecția oferită este catalizată de lipsa unei acțiuni care să contravină statutului lor de persoane civile și nu presupune renunțarea la drepturile acordate corespondenților de război acreditați pe lângă forțele armate; în caz contrar, aceștia ar beneficia de statutul prizonierilor de război.

În **concluzie** la cele consemnate mai sus: sintagma „*oricare altă persoană căzută sub puterea inamicului*” vizează persoana care nu participă activ sau direct la ostilități și care nu este expres stipulată în norma de incriminare, adică altele decât răniții, bolnavii, naufragiații, prizonierii, persoanele civile, membrii personalului sanitar civil, membrii Crucii Roșii, membrii organizațiilor asimilate acesteia. Deși prevederea de la art.137 CP RM referitoare la victima infracțiunii nu este una exhaustivă, considerăm că legiuitorul nu a încălcat condițiile legalității incriminării; or, incriminarea nu a căpătat alura unei prevederi incerte. Aceasta deoarece norma prevăzută la art.137 CP RM este una de blanchetă, iar o analiză *per ansamblu* a celor 4 Convenții de la Geneva din 1949 și a celor 2 Protocoale Adiționale la acestea din 1977 ne dezvăluie adevărata voință a legiuitorului.

Referințe:

1. Brînză S., Ulianoveshi X., Stati V. și alții. Drept Penal. Vol.II. - Chișinău: Cartier, 2005, p.34; Moscalciuc I. Consumatorul – victima infracțiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii // Revista Națională de Drept, 2007, nr.5, p.47.
2. Dobrinoiu V., Cornea N. Drept Penal. Partea Specială. Vol.II – Teorie și practică judiciară. - _ București: Lumina LEX, 2000, p.678; Nistoreanu Gh., Boroi Al. Drept Penal. Partea Specială. Ediția a II-a. - București: ALL Beck, 2002, p.557.
3. Încheiată la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 26.11.1993.
4. Încheiată la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 24.11.1993.
5. Încheiată la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 24.11.1993.
6. Încheiată la Geneva la 12.08.1949, în vigoare pentru Republica Moldova din 24.11.1993.
7. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. și alții. Codul Penal al Republicii Moldova. Comentariu. - Chișinău: Sarmis, 2009, p.264.
8. Adoptat la Geneva la 10.07.1977, în vigoare pentru Republica Moldova din 24.11.1993.
9. Adoptat la Geneva la 10.07.1977, în vigoare pentru Republica Moldova din 24.11.1993.
10. Purdă N. Drept internațional umanitar. Curs universitar. - București: Lumina LEX, 2004, p.273.
11. Ibidem, p.275.
12. Balan O., Rusu V., Nour V. Drept internațional umanitar. - Chișinău: Universitatea de Criminologie, 2003, p.135.
13. Purdă N. Op. cit., p.275.
14. Ibidem.
15. www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/116526.html
16. Geamanu G. Dreptul internațional penal. - București, 1996, p.161.
17. Purdă N. Op. cit., p.299.
18. Barbăneagră A. Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război: Teză de doctor habilitat în drept. - Chișinău, 2006, p.179.
19. Monitor nr.3/82 din 30.03.1992.
20. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.64-66.
21. Brînză S., Ulianoveshi X., Stati V. și alții. Op. cit., p.34.
22. Barbăneagră A. Răspunderea penală pentru infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război: Teză de doctor habilitat în drept, p.189.
23. Brînză S., Ulianoveshi X., Stati V. și alții. Op. cit., p.34.

Prezentat la 17.03.2010

**INCRIMINAREA FAPTELOR LEGATE DE PRELEVAREA ORGANELOR,
ȚESUTURILOR ȘI CELULELOR UMANE ÎN LEGISLAȚIA PENALĂ A ROMÂNIEI****Adriana EȘANU***Catedra Drept Penal și Criminologie*

This article is about comparative legal approach and analysis of the criminal offences regarding the drawing of human organs, tissues and cells.

The investigation of crimes concerning the drawing of human organs, tissues and cells is based on the correlation between national criminal law with legal model of Romania. The main accent is put on the examination of the Romanian Law no.95/2006 on the reform in the field of health, Law no.282/2005 on organization of blood transfusion, blood donation and blood components of human origin as well as ensuring the sanitary quality and security for therapeutic use and Law no.678 from 21.11.2001 on preventing and fighting against trafficking in human beings. The author tries to explain the legal nature of these criminal offences. Thus, the conclusion is that the criminal law of Moldova is more reserved than the Romania legislation that incriminate besides crimes provided by national legislation crimes regarding selling of transplant material as well as the publication and spreading of the announcements regarding the organs donation.

The premises existing in Romania for the appreciation of this deed and the social relations that exist in Moldova lead to the conclusion that this crime should be transferred in the Contravention Code.

În România, prima lege care a stabilit modul și condițiile în care trebuie să se realizeze prelevarea și transplantul de țesuturi și organe umane, precum și faptele care sunt interzise sub sancțiunea răspunderii penale, a fost *Legea nr.2 din 08.01.1998 privind prelevarea și transplantul de țesuturi și organe umane* [1]. Această lege s-a dovedit a fi însă incompletă; reglementările ei adesea făceau loc unor interpretări distincte, iar în unele situații nu se aprecia corect pericolul social generic, stabilindu-se pentru fapte mai puțin grave limite de pedeapsă egale sau chiar mai mici decât cele stabilite pentru fapte mult mai grave. De asemenea, unele încălcări ale legii care prezentau un grad de pericol social foarte redus erau considerate infracțiuni, în timp ce altele, cu mult mai grave, nu erau incriminate. Situația a fost însă remediată parțial odată cu adoptarea unei noi legi – *Legea nr.95/2006 privind reforma în domeniul sănătății*, având în componență Titlul VI – „Efectuarea prelevării și transplantul de organe, țesuturi și celule de origine umană în scop terapeutic” [2]. Prezenta lege a fost racordată la legislația Comunității Europene, având un domeniu larg de reglementare, deoarece în optica actului normativ se află, inclusiv, și celulele de origine umană. De fapt, prevederile acestui Titlu transpun *Directiva 23/2004/ CE din 31 martie 2004 privind stabilirea standardelor de calitate și siguranța asupra donării, procurării, testării, procesării, conservării, depozitării și distribuirii țesuturilor și celulelor umane*.

În paginile ce urmează vom purcede la o analiză juridico-penală a componentelor de infracțiune legate de prelevarea sau transplantul elementelor corpului uman, potrivit legislației penale a României. O primă incriminare în acest sens o găsim în art.155 al Legii nr.95 / 2006, al cărei conținut constitutiv se manifestă prin „prelevarea sau transplantul de organe și/sau țesuturi și/sau celule de origine umană fără consimțământ dat, în condițiile legii”.

Cu toate că în literatura de specialitate română [3] s-au adus critici aspre în privința formulării legislative, făcute în baza componentei prevăzute la art.14 al Legii nr.2 din 08.01.1998 – abrogată, legiuitorul a negat propunerile *de lege ferenda*, astfel încât în noua reglementare s-a preluat întocmai conținutul constitutiv al fostei incriminări.

O primă critică în acest sens se referă la gradul de pericol social generic, stabilindu-se pentru toate formele de exprimare a laturii obiective aceleași limite de pedeapsă. Astfel, se sancționează la fel lipsa consimțământului persoanelor îndreptățite a-l da pentru prelevare de organe, țesuturi sau celule de origine umană de la persoane vii, pentru prelevarea de la cadavre sau pentru efectuarea transplantului, deși pericolul social generic este diferit în fiecare caz datorită consecințelor diferite ce se pot produce ca urmare a săvârșirii fiecăreia din activitățile neconsimțite.

O altă ripostă care poate fi adusă aici ar fi ineficiența modului de redactare, care generează incertitudini în sfera faptelor interzise, existând cel puțin trei interpretări:

- legiuitorului a avut în vedere numai actele de efectuare a prelevării sau transplantului, fără să se fi dat consimțământul de către persoane abilitate;
- elementul material include numai faptele privind inexistența formală a consimțământului;
- componența include ambele categorii de fapte.

Potrivit opiniei autorului român O.Ungureanu [4], dacă consimțământul nu a fost scris, a fost dat ulterior prelevării sau a fost viciat, prelevarea va fi ilicită, fapta constituind infracțiune. Într-adevăr, interpretând *ad litteram* textul incriminator care se referă la consimțământul dat în condițiile Titlului VI al Legii nr.95 / 2006, și nu la necesitatea consimțământului „în situațiile” cerute de lege, rezultă că sunt realizate cerințele infracțiunii ori de câte ori consimțământul la efectuarea prelevării sau a transplantului nu a fost dat cu respectarea tuturor condițiilor prevăzute de lege. Pe lângă condițiile de fond necesare pentru existența în fapt a unui consimțământ valabil, condiții prevăzute de art.144 al Legii nr.95/2006 (informarea pacientului asupra eventualelor riscuri și consecințe pe plan fizic, psihic, familial și profesional, existența scopului exclusiv terapeutic, discernământul donatorului etc.), sunt prevăzute și unele condiții pur formale, numite *ad probationem*, care nu afectează existența consimțământului, cum ar fi: necesitatea formei scrise, conformă cu modelul din Anexa nr.1 a Legii (art.144 lit.a) Titlul VI, Capitolul II).

În literatura de specialitate română [5] se propune, pe bună dreptate, ca simpla omisiune de a consemna consimțământul în forma cerută de lege ori lipsa altei condiții formale poate fi sancționată, eventual, disciplinar și nu penal, mai ales în limitele de pedeapsă prevăzute. Pentru a ne convinge de necesitatea scoaterii acestora în afara ilicitului penal, este suficient a invoca următorul exemplu: medicul ar urma să fie condamnat la o pedeapsă între 5 și 7 ani închisoare, pentru faptul că a omis să obțină consimțământul expres, în formele și în condițiile prevăzute de lege, deși transplantul a reușit, iar donatorul și recipientul au nevoie în continuare de medic pentru consultare și tratament.

Prin urmare, opțiunea se axează pe pericolul social generic al faptei, raportat la limitele de pedeapsă, ajungându-se în acest sens la concluzia, potrivit căreia numai în situația inexistenței în fapt a consimțământului să fie antrenată răspunderea penală, excluzându-se, totodată, din sfera incriminării și situațiile în care s-a omis în fapt luarea consimțământului expres, dacă acesta rezultă din alte împrejurări (consimțirea la efectuarea investigațiilor în vederea realizării prelevării/transplantului, internarea din inițiativa persoanei în clinica de specialitate etc.).

Suștinând poziția de mai sus, concluzionăm că, de fiecare dată când este incidentă componența de infracțiune analizată, subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale trebuie să interpreteze restrictiv norma dată, pentru a se evita sancționarea unor fapte care nu prezintă pericol social ori care sunt inoportune răspunderii penale.

O altă normă incriminatorie o găsim la art.157 alin.(2) al Legii nr.95/2006, cu următorul conținut: „*Determinarea cu rea-credință sau constrângerea unei persoane să doneze organe și/sau țesuturi și/sau celule constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani*”.

Obiectul juridic special este reprezentat de relațiile sociale privind libertatea exprimării consimțământului la donarea propriilor materiale transplantologice. Dat fiind exercitarea unei acțiuni directe asupra organismului persoanei, grație unei constrângeri manifestate prin violență fizică, componența analizată înregistrează și un obiect material, care constă în corpul victimei.

Latura obiectivă este formată din fapta prejudiciabilă care are o natură alternativă:

- determinarea cu rea-credință – activitate tipică de instigare, care prin voința legiuitorului ocupă funcția de faptă prejudiciabilă (element material) a unei infracțiuni distincte. La încadrarea juridică a faptei nu contează mijlocul prin care s-a realizat acțiunea de determinare, aceasta putând întruchipa diverse rugăminți, ordine, promisiuni, ori chiar înșelarea victimei;
- constrângerea, termen care, fără o altă determinare, dar și în lipsa unei concretizări din partea legiuitorului, presupune în mod obișnuit prezența unei violențe, care poate fi materializată atât prin constrângere fizică, cât și psihică.

Totodată, din lecturarea textului incriminator s-ar putea interpreta că victimă a infracțiunii (subiect pasiv) nu poate fi decât persoana care cedează propriile elemente biologice, datorită constrângerii sau determinării cu rea-credință, excluzându-se din sfera normei de incriminare persoanele îndreptățite să-și dea consimțământul pentru prelevare de la cadavru, ceea ce este în spiritul legii. Spre deosebire de subiectul pasiv, subiectul activ poate fi orice persoană responsabilă penal.

După cum observăm, legiuitorul român nu leagă fapta infracțională de existența unui anumit scop, ceea ce presupune că acesta nu are importanță la încadrare, însă, dat fiind incidența termenului „rea-credință”, cert este că suntem în prezența unei intenții calificate.

Deoarece fapta incriminată la art.157 alin.(2) al Legii nr.95/2006 comportă un pericol social mai înalt în comparație cu omisiunea obținerii consimțământului „în condițiile” prevăzute de lege, ar fi și cazul sporirii limitelor de pedeapsă.

În concluzie, referindu-ne la cele două componente de infracțiune analizate, considerăm oportun de a stabili într-un singur text incriminator toate situațiile în care prelevarea se efectuează împotriva voinței persoanelor în drept de a-și da consimțământul, referindu-se, totodată, și la procedura de transplant.

De asemenea, constituie infracțiune și „fapta persoanei care a dispus sau a efectuat prelevarea atunci când prin aceasta se compromite o autopsie, solicitată în condițiile legii” (art.156 al Legii nr.95/2006).

După cum observăm, în calitate de obiect juridic special apar relațiile sociale privitoare la desfășurarea în condiții optime și corespunzătoare a activităților de autopsie medico-legale. Pentru realizarea infracțiunii, legiuitorul impune existența faptei prejudiciabile, care are o natură alternativă, și anume: acțiunea de dispunere sau acțiunea de efectuare a prelevării, cu condiția ca în ambele cazuri să se compromită o autopsie medico-legală. Dat fiind prezența unor conținuturi alternative ce alcătuiesc latura obiectivă, săvârșirea mai multor acțiuni concomitente descrise în norma de incriminare reclamă o unitate infracțională. Fiind o infracțiune de rezultat, urmarea imediată constă în compromiterea unei autopsii medico-legale solicitate în condițiile legii.

Spre deosebire de legea penală a Republicii Moldova, legiuitorul român a incriminat și „fapta persoanei de a dona organe și/sau țesuturi și/sau celule în scopul obținerii de foloase materiale sau de altă natură, pentru sine sau pentru altul” (art.157 alin.(1) al Legii nr.95/2006).

Din conținutul sintagmei „fapta persoanei de a dona” devine clar că victima infracțiunii poate fi doar persoana în viață care își donează propriile organe și/sau țesuturi ori celule, excluzând celelalte persoane cu drept de a-și manifesta consimțământul pentru prelevare de organe și/sau țesuturi de la cadavru, din simplul considerent că, din punct de vedere juridic, o persoană nu poate să doneze ceea ce nu-i aparține.

Analizând conținutul constitutiv al incriminării amintite, surprindem o inexactitate de ordin terminologic, fapt rezultat din utilizarea termenului „donare”. Considerăm inoportună menținerea *de lege lata* a acestui termen, în ipoteza comercializării sau obținerii altor foloase de pe urma valorificării elementelor corporale. Așadar, este mai corect a vorbi despre o consimțire la prelevare, cesionare sau cedare a elementelor de origine umană.

Analiza textului incriminator ne permite să constatăm că fapta va fi susceptibilă de încadrare în baza componentei investigate, chiar dacă folosul nu a fost obținut *de facto*, ca rezultat al cesionării elementelor menționate, fiind suficientă demonstrarea promiterii unui folos. Soluția va fi opusă pentru cazurile de acordare a unei recompense persoanei care a consimțit la prelevare, dacă se va constata lipsa intenției de a obține un folos.

Însă, preluarea necondiționată a opțiunii legiuitorului român de a incrimina fapta de comercializare a propriului material transplantologic în legea penală a Republicii Moldova ar genera careva inconsecvențe. Aceasta deoarece există cel puțin două motivații care împiedică impunitatea făptuitorului:

primo – potrivit raportorului Comisiei de Sănătate a Consiliului Europei, Ruth-Gaby Vermot-Mangold, principala cauză a traficului de organe în Republica Moldova ar fi sărăcia, deoarece toate victimele supuse cercetării întreprinse în luna octombrie 2000 proveneau din familii vulnerabile, având o situație financiară precară [6]. Aceeași constatare a fost făcută în baza interviurilor aprofundate cu victimele traficului de organe [7], constatându-se că printre cauzele primordiale care i-au constrâns pe respondenții intervievați să-și doneze organele au fost: achitarea datoriilor, dorința de a procura o locuință, necesitatea de a-și instrui copiii, dorința de a-și asigura un trai decent. Prin urmare, conceperea persoanei care își cedează propriile organe contra cost, în contextul realității social-economice a Republicii Moldova, drept făptuitor, care în realitate este victimă, ar fi o neglijare a fundamentului social al punibilității;

secundo – reieșind din cele relatate mai sus, deducem diminuarea prejudiciabilității faptei de comercializare a propriului material transplantologic, considerent din care optăm pentru trecerea unei atare conduite în sfera contravenționalului.

Mai mult ca atât, în contextul în care fapta va fi susceptibilă de încadrare în conformitate cu art.165 sau art.206 CP RM, victima traficului de ființe umane ori a traficului de copii va beneficia de clauza de impunitate, realitate normativă reflectată la alin.(4) art.165 și la alin.(4) art.206 CP RM, ceea ce va genera inaplicabilitatea în principiu a incriminării.

O componentă inedită, care cu titlu de excepție este incriminată doar în legislația penală română, o găsim la art.157 alin.(3) al Legii nr.95/2006: „Publicitatea în folosul unei persoane, în scopul obținerii de organe și/sau țesuturi și/sau celule umane, precum și publicarea sau mediatizarea unor anunțuri privind donarea de organe și/sau țesuturi și/sau celule umane în scopul obținerii unor avantaje materiale sau de altă natură pentru sine, familie sau terțe persoane fizice sau juridice, constituie infracțiune”.

După cum observăm, textul incriminator evocă două forme de exprimare a laturii obiective, cărora le corespund scopuri diferite. În primul caz este vorba despre tendința de a obține materialul transplantologic pentru o altă persoană, iar o interpretare în spiritul legii ar pleda în favoarea ideii de salvare a vieții unei persoane prin diminuarea corespunzătoare a sănătății unei alte persoane. În cel de-al doilea caz se urmărește un scop cupidant, atât pentru sine, cât și pentru alte persoane. În mare parte, aceasta poate fi concepută ca o instigare la cedarea propriilor elemente corporale, cu sau fără o remunerație, cea din urmă alcătuiind elementele constitutive ale unei alte componente, al cărei făptuitor este chiar persoana-donator.

Și de această dată, considerăm inoportună incriminarea în legea penală autohtonă a faptei de publicare sau mediatizare de anunțuri în favoarea donării. Indubitabil, supunerea acestei fapte, ba chiar și a comercializării propriilor elemente corporale răspunderii penale ar asigura caracterul preventiv al conduitelor nominalizate, prin stoparea diferitelor oferte făcute de cetățenii Republicii Moldova afișate pe panourile publicitare, publicate în ediții periodice sau chiar plasate pe Internet și, ca rezultat, numărul infracțiunilor săvârșite în legătură cu prelevarea ilegală a organelor și/sau țesuturilor s-ar micșora considerabil. Însă, reieșind din prejudiciabilitatea redusă a acestor fapte, pledăm în favoarea trecerii lor în sfera contravenționalului.

O altă incriminare care suscită atenție este prevăzută la art.158 alin.(1) al Legii nr.95/2006, prin care se pedepsește „organizarea și/sau efectuarea prelevării de organe și/sau țesuturi și/sau celule de origine umană pentru transplant, în scopul obținerii unui profit material pentru donator sau organizator”, fapta constituind infracțiune de trafic de organe și/sau țesuturi și/sau celule de origine umană.

Ipooteza normei de mai sus o întâlnim chiar în aceeași Lege, art.144 lit.e) – „Donarea și transplantul de organe, țesuturi și celule de origine umană nu pot face obiectul unor acte și fapte juridice, în scopul obținerii unor foloase materiale sau de altă natură”, afirmându-se și consacându-se în acest sens principiul nepatrimonialității corpului uman întreg și viabil. Aici însă vom face o remarcă: inserarea unui scop final strict determinat – *transplantul* – exclude din start încadrarea faptei în baza componentei date, atunci când se urmărește un alt scop decât transplantul. Or, tendința de consum drept aliment a elementelor de origine umană nu pare a spori gradul de pericol social al faptei? Cu toate că răspunsul este unul afirmativ, fapta nu va fi susceptibilă de încadrare în baza articolului nominalizat. Dar, pentru a nu lăsa în umbră impunitatea făptuitorului, se va apela la prevederile generale, adică la Codul penal al României, care, după caz, poate forma, în dependență de rezultatul real survenit, una dintre formele vătămării sau poate alcătui chiar componenta de omor, în eventualitatea survenirii decesului, luând în considerație forma de vinovăție cu care a acționat făptuitorul.

Totodată, legea nu definește noțiunea de „organizare”. Poate fi oare preluată definiția termenului în lumina reglementărilor activității în scop lucrativ? La această întrebare vine se ne dea explicații de rigoare literatura de specialitate română [8], unde se menționează că elementul material este satisfăcut în ipoteza în care sunt îndeplinite cel puțin următoarele condiții:

- a) amenajarea spațiului și procurarea instrumentarului necesar;
- b) identificarea și ademenirea sau racolarea unor persoane pentru prelevare sau transplant;
- c) identificarea și intrarea în relații comerciale cu cumpărătorii interesați în această direcție.

Articolul 158 alin.(2) al Legii nr.95/2006 prevede răspunderea penală pentru: „Cumpărarea de organe, țesuturi și/sau celule de origine umană, în scopul revânzării, în vederea obținerii unui profit”.

În calitate de obiect material apar organele, țesuturile și/sau celulele de origine umană care au fost cumpărate în scopul revânzării în vederea obținerii unui profit. Latura obiectivă se caracterizează prin prezența unui singur element material, și anume – cumpărarea. Infracțiunea se consumă din momentul cumpărării materialului transplantologic, cu condiția ca făptuitorul, la încheierea actului juridic, să urmărească scopul de revânzare, condiție cerută de lege. Dat fiind prezența unui scop special, infracțiunea poate fi comisă doar cu intenție directă.

Și, în sfârșit, ultima normă incriminatorie cu conținut relevant se axează pe „Introducerea sau scoaterea din țară de organe, țesuturi, celule de origine umană fără autorizație specială emisă de către Agenția Națională de Transplant” (art.159 al Legii nr.95/2006).

Prin urmare, latura obiectivă poate fi realizată prin două acțiuni alternative, și anume: prin introducerea sau scoaterea din țară, fără autorizație specială.

Conform unor opinii [9], acțiunea de introducere în țară presupune aducerea din afara granițelor, din alte state, a bunurilor la care se referă textele legale. Nu putem fi de acord cu atribuirea statutului juridic de bunuri obiectului material al infracțiunii. Organele, țesuturile, celulele de origine umană, chiar și în ipoteza detașării lor de corpul uman, nu cad sub incidența noțiunii de bun, ci de obiecte de sine stătătoare ale dreptului civil, cu un regim special de circulație. Această greșeală a fost remediată atunci când autorii vizați au făcut explicații în privința celuilalt element material – „scoaterea din țară”. Așadar, prin acțiunea de scoatere din țară, potrivit concepției autorilor E.Tanislav și M.Oprișan [10], trebuie de înțeles trecerea frontierelor statului România fără aprobările de rigoare pentru organe, țesuturi și celule de origine umană.

În calitate de **obiect material** al componentelor prevăzute la art.158 alin.(2) și la art.159 ale Legii nr.95 / 2006 nu poate evolua sângele, deși formal se atribuie la categoria de țesut, ba chiar și la cea de produs al corpului uman. Aceasta deoarece sângele este reglementat de o altă lege specială, cu incriminări separate – *Legea nr.282/2005 privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor terapeutice* [11], care a înlocuit *Legea nr.4/1995 privind donarea de sânge, utilizarea terapeutică a sângelui uman și organizarea transfuzională în România* [12]. De altfel, această constatare se referă la toate componentele prevăzute de Capitolul VI al Legii nr.95/2006 privind reforma în domeniul sănătății, cu titlul „Efectuarea prelevării și transplantul de organe, țesuturi și celule de origine umană în scop terapeutic”.

Apariția unei noi legi în România care ar reglementa în detaliu activitatea de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană reprezintă o necesitate a politicii medicale, dar și o transpunere în legislația națională a Directivei 2002/98/ CE privind standardele de calitate și securitate pentru colectarea, testarea, procesarea, stocarea și distribuția sângelui uman și a componentelor sanguine.

În cele ce urmează vom purcede la o analiză juridico-penală a unor componente relevante tematicii abordate, incriminate de Legea nr.282/2005.

Articolul 39 lit.b) al Legii nr.282/2005 stabilește răspunderea pentru „determinarea unei persoane, prin constrângere fizică sau morală, să doneze sânge sau componente sanguine umane”.

După cum este lesne de observat, această infracțiune specială este înscrisă în norma de incriminare într-o singură modalitate (de bază) și într-o singură formă, cea consumată.

Totodată, fapta de constrângere a unei persoane, prin violență sau amenințare, de a dona sânge, dacă această faptă este comisă cu scopul de a dobândi, în mod injust, un folos (spre exemplu, pentru a comercializa sângele donat sau derivatele sale), pentru făptuitor sau pentru altă persoană, ar putea constitui și „infracțiune de șantaj”, iar dacă fapta este săvârșită doar prin constrângere morală, pot fi întrunite și elementele constitutive ale „infracțiunii de amenințare”, desigur, dacă sunt surprinse și condițiile suplimentare de incriminare pentru infracțiunile de șantaj și amenințare față de condițiile cerute pentru existența infracțiunii speciale. Această soluție nu este lipsită de raționament; or, potrivit art.194 CP al României [13], infracțiunea de șantaj nu corespunde conținutului constitutiv al incriminării prevăzute la art.189 CP RM. O dovadă în acest sens o poate constitui obiectul juridic generic, realitate ce decurge din titlul capitolului în care este incriminată infracțiunea de șantaj – „Infracțiuni contra libertății persoanei”.

Așa cum corect s-a apreciat în doctrină [14], infracțiunea specială nu constituie o simplă variantă de specie a celor două infracțiuni de drept comun. În consecință, ori de câte ori vor fi întrunite, pe de o parte, elementele constitutive ale infracțiunii speciale, iar, pe de altă parte, elementele constitutive ale infracțiunilor de șantaj sau de amenințare, nu va exista doar un concurs de texte, ci un concurs real de infracțiuni.

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale care asigură caracterul benevol al donării de sânge, așa cum rezultă din dispozițiile Legii 282/2005, adică libertatea oricărei persoane de a dona sau de a nu dona sânge, prin incriminarea și pedepsirea acțiunii de determinare, prin constrângere fizică sau morală, a unei persoane la donare de sânge.

Latura obiectivă se caracterizează prin acțiunea de determinare a unei persoane, prin constrângere fizică sau psihică, la donare de sânge. Pentru asigurarea viabilității laturii obiective, necesită a fi întrunite următoarele condiții cumulative:

- săvârșirea acțiunii de determinare a unei persoane la donare de sânge;
- fapta trebuie să fie comisă prin următoarele metode alternative: prin constrângere fizică sau prin constrângere morală (psihică).

Acțiunea de determinare presupune în mod necesar o anumită condiționare a unui fenomen sau a unei fapte. În context, acțiunea de determinare este inseparabilă de metoda concretă de condiționare a donării sângelui de către persoană – constrângerea fizică sau psihică. De fapt, sintagma utilizată de legiuitor „acțiunea de a determina o persoană” se înscrie în conținutul tipic al unei instigări, ca o formă de participare la infracțiune. Deosebirea dintre „determinarea” ca modalitate a instigării față de „determinarea” din art.39 lit.b) al Legii nr.282/2005 o constituie împrejurarea că, pentru cazul din urmă, nu se urmărește săvârșirea unei infracțiuni, deoarece fapta donatorului de a dona sânge nu constituie infracțiune, nefiind incriminată de legislația penală română. În această ordine de idei, pentru explicarea sintagmei folosite în norma de incriminare analizată sunt pe deplin valabile considerațiile din doctrină cu privire la conținutul și modalitățile instigării, cu unica deosebire ce rezidă în scopul instigării – determinarea unei persoane la săvârșirea unei infracțiuni, căreia i se substituie determinarea la donarea de sânge.

Constrângerea fizică și psihică, ca element material al infracțiunii prevăzute la art.39 lit.b) al Legii nr.282/2005, este asemănătoare constrângerii fizice și psihice, ca o cauză ce înlătură caracterul penal al faptei, însă nu și identice, deoarece constrângerea fizică și psihică înscrise în art.46 CP al României se referă la cazul în care cel constrâns săvârșește, sub imperiul constrângerii, o faptă prevăzută de legea penală, pe când, în cazul infracțiunii analizate, cel constrâns săvârșește o donare de sânge pe care, în mod liber, nu ar fi făcut-o. Sub această rezervă, toate referințele din doctrină în privința constrângerii fizice și psihice sunt valabile infracțiunii speciale.

Astfel privite lucrurile, prin „*constrângere fizică*” subînțelegem acțiunea unei energii străine asupra energiei fizice (în context – a donatorului de sânge), asupra libertății de exprimare a voinței sale, determinându-l să doneze sânge, ceea ce, în lipsa exercitării energiei exterioare, donatorul nu ar fi consimțit astfel. După unii autori [15], energia exterioară trebuie să se exercite direct asupra persoanei constrânse, iar aceasta să nu poată rezista constrângerii. Când constrângerea se exercită indirect (prin amenințare), nu va exista constrângere fizică, ci constrângere morală. Constrângerea fizică poate fi exercitată prin forța fizică proprie a făptuitorului sau prin folosirea unor mijloace animate (spre exemplu, animale sau persoane iresponsabile) ori neanimate (mijloace mecanice, forțe ale naturii).

„*Constrângerea morală*”, însă, presupune o amenințare a donatorului cu un pericol grav pentru persoana sa sau a altuia, pericol care nu poate fi înlăturat decât prin acceptarea donării de sânge.

În optica unor autori [16], care au cercetat această infracțiune în lumina incriminării din legea abrogată – art.36 lit.c) al Legii nr.4/1995 *privind donarea de sânge, utilizarea terapeutică a sângelui uman și organizarea transfuzională în România*, identică sub aspect de dispoziție cu art.39 lit.b) din Legea nr.282/2005, infracțiunea se consumă în momentul în care, desăvârșindu-se acțiunea de constrângere, se realizează și urmarea imediată, adică donarea unei cantități oarecare de sânge de către victima constrângerii fizice sau morale. Nu putem fi de acord cu această interpretare, deoarece legiuitorul nu utilizează în textul incriminator termenul „recoltare”. În contextul determinării unei persoane de a dona sânge, infracțiunea se consideră consumată din momentul luării de către victimă a hotărârii de a dona sânge, sub impulsul unei constrângeri de natură fizică ori psihică, indiferent dacă s-a reușit sau nu o recoltare efectivă.

În literatura de specialitate română [17] a fost criticată, pe bună dreptate, modalitatea de formulare a acțiunii prejudiciabile în sensul „determinării, prin constrângere fizică sau morală, la donarea de sânge”, deoarece nu mai poate fi vorba de o „donare de sânge”, ci de „*recoltarea de sânge prin exercitarea constrângerii fizice sau morale*”. Raționamentul unei atare poziții se fundamentează pe faptul că exercitarea constrângerii exclude însăși ideea de donare, care semnifică în limbajul uzual nu altceva decât „dăruire”. Dat fiind că în norma de incriminare s-a strecurat o formulare improprie faptei prejudiciabile, se impune revizuirea textului de lege și înlocuirea corespunzătoare a sintagmei „*donare de sânge*” cu expresia „*recoltare de sânge*”.

Acțiunea prejudiciabilă este susceptibilă de amplificare fie prin exercitarea acțiunii de determinare, folosind constrângerea, fizică sau morală, asupra a două sau a mai multor persoane, fie în același timp, fie la intervale de timp diferite, sau asupra uneia și aceleiași persoane, dar la intervale diferite de timp. Pe cale de consecință, vor exista atâtea infracțiuni, aflate în concurs real, câte persoane au fost determinate să doneze sânge, indiferent dacă determinarea a avut loc în aceleași împrejurări (de timp, de loc) sau în împrejurări diferite, deoarece acțiunea de determinare, prin natura sa, nu se poate realiza decât în considerarea fiecărei persoane în parte, asupra căreia se exercită acțiunea de determinare, fiecare astfel de persoană trebuind a fi

constrânsă, în mod direct, să doneze sânge. În cazul acționării repetate asupra aceleiași persoane, în dependență de împrejurările concrete, care denotă existența uneia sau a mai multor rezoluții infracționale, va exista un concurs real de infracțiuni sau o singură infracțiune continuată.

Latura subiectivă se caracterizează prin vinovăție sub forma exclusivă a intenției, deoarece sunt incidente dispozițiile art.19 alin.(1) pct.1) CP al României. Intenția nu poate fi decât directă, deoarece acțiunea de determinare este de neconceput a fi săvârșită cu intenție indirectă, cu toate că unii autori [18] se plasează pe poziții contrare.

Făptuitor, sau, așa cum este denumit în literatura de specialitate română – **subiect activ principal**, poate fi orice persoană fizică responsabilă penal, în virtutea faptului că legea nu condiționează existența infracțiunii de o anumită calitate a acestuia. Dacă în privința subiectului activ nu apar careva divergențe, atunci la stabilirea subiectului pasiv secundar (victima infracțiunii) lucrurile stau tocmai altfel, deoarece formularea textuală a normei de incriminare ne-ar conduce eronat la ideea că acesta ar fi unul „special”. Cu toate că textul vorbește de „donator”, raționamentul ar fi următorul: această calitate o poate avea orice persoană fizică, calitatea de donator constituind o condiție pentru existența laturii obiective, nu însă pentru circumscrierea subiecților pasivi secundari.

Spre deosebire de art.36 lit.b) al Legii nr.4/1995 privind donarea de sânge, utilizarea terapeutică a sângelui uman și organizarea transfuzională în România (abrogată), care înregistra următorul conținut: „Acțiunea de a determina o persoană să doneze sânge în schimbul unor drepturi bănești, în scopul comercializării sângelui donat sau a derivatelor sale”, actualul model incriminator, stabilit prin Legea nr.282 / 2005, nu mai reține punibilitatea pentru o asemenea faptă. În schimb, incriminează cu titlu de novație, la art.39 lit.h), „Efectuarea de activități privitoare la donarea, colectarea, controlul biologic, prepararea, distribuția și administrarea sângelui și a componentelor sanguine umane, fără autorizare din partea Ministerului Sănătății sau în alte condiții decât cele prevăzute în autorizația legală ori fără acreditare pentru activitățile respective”.

Aceeași lege română prevede încă două componente de infracțiune legate de prelevarea țesuturilor, și anume: „recoltarea de sânge de la o persoană, fără consimțământul acesteia” (art.39 lit.c) al Legii nr.282/2005) și „recoltarea de sânge de la un minor sau de la o persoană majoră lipsită de discernământ, în afara indicațiilor medicale stabilite de medicul curant” (art.39 lit.d) al Legii nr.282/2005). De altfel, aceste incriminări au fost reținute și de Legea nr.4/1995 privind donarea de sânge, utilizarea terapeutică a sângelui uman și organizarea transfuzională în România (abrogată), stabilite la art.36 lit.e) și f), cu particularitatea că vechea dispoziție incrimina, de rând cu recoltarea, și încercarea de a recolta acest țesut.

Componentele sus-menționate sunt inserate în norma de incriminare într-o singură modalitate – cea simplă și într-o singură formă – cea consumată. În literatura de specialitate română [19] se afirmă, pe bună dreptate, că până la adoptarea acestor reglementări faptele respective constituiau infracțiunea de abuz de serviciu, desigur, dacă subiectul activ era „un funcționar” sau „un alt salariat”. Tocmai grație ultimei cerințe a apărut necesitatea reglementării unei norme speciale, în măsură să asigure caracterul benevol al donării de sânge, deoarece fapta respectivă poate fi săvârșită și de persoane care nu au calitatea menționată.

Dacă obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.39 lit.c) coincide cu cel de la art.39 lit.b), atunci fapta prejudiciabilă incriminată de același articol la lit.d) comportă careva particularități. Așadar, prin fapta prejudiciabilă „recoltarea de sânge de la un minor sau de la o persoană majoră lipsită de discernământ, în afara indicațiilor medicale specifice” sunt vătămate acele relații sociale care asigură normala dezvoltare a minorilor, de la care este interzisă recoltarea sângelui în scop transfuzional, precum și protecția persoanelor lipsite de discernământ, care nu-și pot exprima acordul sau dezacordul pentru recoltare de sânge în scop transfuzional.

Pe lângă componente de sine stătătoare legate de prelevare sau transplant, întâlnim în legislația penală română scopuri speciale ce vizează materia investigată, raportate la acțiunea principală, care în coroborare alcătuiesc incriminări specifice. Este cazul art.12 alin.(1) și al art.13 alin.(1) ale Legii nr.678 din 21.11.2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane [20], care stabilește răspunderea penală pentru acțiunile de „recrutare, transportare, transferare, cazare sau primire a unei persoane, prin amenințare, violență sau prin alte forme de constrângere, prin răpire, fraudă ori înșelăciune, abuz de autoritate sau profitând de imposibilitatea acelei persoane de a se apăra sau de a-și exprima voința, ori prin oferirea, darea, acceptarea sau primirea de bani ori de alte foloase pentru obținerea consimțământului persoanei care are autoritate asupra altei persoane, în scopul exploatării acestei persoane” (art.12 alin.(1) al Legii nr.678/2001 – „Trafic

de persoane"), precum și pentru acțiunile de „recrutare, transportare, transferare, găzduire sau primire a unei persoane cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani, în scopul exploataării acesteia” (art.13 alin.(1) al Legii nr.678/2001 – „Trafic de minori”), iar dacă fapta prevăzută la alin.(1) a fost săvârșită asupra unei persoane care nu a împlinit vârsta de 15 ani, atunci cele comise vor fi încadrate potrivit alin.(2) al aceluiași articol.

În acest sens, art.2 alin.(2) al Legii nr.678/2001 subînțelege prin „exploatare” prelevarea de organe. Mai mult ca atât, realizarea *de facto* a prelevării va spori răspunderea penală, făcând loc unei încadrări juridice în baza alin.(2) art.12, respectiv alin.(4) art.13 al Legii nr.678/2001 – „cauzarea vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății”, căci, dacă apelăm la prevederile generale ale vătămării corporale grave (art.182 alin.(2) CP al României), un indice caracteristic categoriei analizate îl formează pierderea unui organ.

Dacă *Legea României nr.95/2006 privind reforma în domeniul sănătății*, prin Titlul VI „Efectuarea prelevării și transplantul de organe, țesuturi și celule de origine umană în scop terapeutic”, cuprinde un domeniu larg de reglementare, conținând incriminări explicite, inclusiv asupra prelevării și transplantului celular, nu putem face aceeași constatare și în privința *Legii nr.678 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane*. Suntem siguri că pe viitor situația va fi redresată prin includerea corespunzătoare în textul legii a țesuturilor și celulelor de origine umană, iar un impuls în acest sens îl va constitui nu atât surprinderea pericolului social al faptei, cât, mai degrabă, armonizarea legislației române cu cea a Comunității Europene.

Referințe:

1. Legea României privind prelevarea și transplantul de țesuturi și organe umane, nr.2 din 8 ianuarie 1998 // Monitorul Oficial al României, 1998. Partea I, nr.008. (13 ianuarie).
2. Legea României privind reforma în domeniul sănătății, nr.95/2006 // Monitorul Oficial al României, 2006, Partea I, nr.372. (28 aprilie).
3. Paraschiv G. Răspunderea penală pentru prelevarea și transplantul de țesuturi și organe umane // Revista de Drept Penal, 2001, nr.3, p.114.
4. Ungureanu O. Noile dispoziții legale privind prelevarea și transplantul de organe, țesuturi și celule de origine umană în scop terapeutic // Dreptul, 2007, nr.5, p.19.
5. Paraschiv G. Op. cit., p.115.
6. Rapport sur la thème: „Trafic d'organes en Europe” du Commission des questions sociales, de la santé et de la famille du Conseil d' Europe. Doc. nr.9822 juin 2003 // www.assembly.coe.int
7. Sînchevici I. Traficul de organe – fenomen cu profunde implicații psihosociale. Rezumatele comunicărilor Conferinței științifice studentești, dedicate Anului Ștefan cel Mare și Sfânt (Chișinău, 28 aprilie – 5 mai 2004). - Chișinău: CEP USM, 2004, p.70.
8. Diaconescu Gh. Infracțiuni în legi speciale și legi extrapenale: Legea 4/1995, privind donarea de sânge, utilizarea terapeutică a sângelui uman și organizarea transfuzională în România. - București: ALL, 1996, p.386.
9. Tanislav E., Oprișan M. Infracțiuni la regimul efectuării prelevării și transplantului de organe, țesuturi și celule de origine umană în scop terapeutic // Dreptul, 2007, nr.4, p.204.
10. Ibidem.
11. Legea României privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor, nr. 282 din 05.10.2005 // Monitorul Oficial al României, 2005, nr.915. (13 octombrie).
12. Legea României privind donarea de sânge, utilizarea terapeutică a sângelui uman și organizarea transfuzională în România, din 10.01.1995 // Monitorul Oficial al României, 1995, nr.9. (19 ianuarie).
13. Codul penal al României: Legea nr.15/1968 // Buletinul Oficial, 1968, nr.79-79bis, republicat în temeiul Legii nr.140/1997 // Monitorul Oficial al României, 1997, nr.65. (16 aprilie).
14. Ungureanu A., Ciopraga A. Dispoziții penale din legi speciale române comentate și adnotate cu jurisprudență și doctrină. Vol.VII. - București: Lumina LEX, 1996, p.601.
15. Ibidem, p.603.
16. Diaconescu Gh. Op. cit., p.388.
17. Ungureanu A., Ciopraga A. Op. cit., p.604.
18. Diaconescu Gh. Op. cit., p.388.
19. Ungureanu A., Ciopraga A. Op. cit., p.611.
20. Legea României privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, nr.678 din 21.11.2001 // Monitorul Oficial al României, 2001, nr.783. (11 decembrie).

NATURA JURIDICĂ A CONSIMȚĂMÂNTULUI VICTIMEI ÎN DREPTUL PENAL**Raluca Gabriela IONUȘ***Catedra Drept Penal și Criminologie*

According to the law doctrine, the victim's consent in criminal law is treated differently, some authors assign relevant legal content to the subject, thus recognizing it as an institution, while others deny all legal and criminal implications of the victim's will in the criminal mechanism. Scientific controversy, however, is not reduced to the recognition of the institution. Actual disputes regard the true nature of the person's will in causing damage to their interests. Thus, there is a fluctuation of opinions concerning this issue, opinions that vary depending on periods, schools and laws on which researchers fundament their options. Regardless to the status given to the subject: a probative cause, a circumstance that removes the criminal nature of the crime or even a source of non-engaging criminal responsibility, the institution concerned is a barometer used to resolve the issue of criminal responsibility of those who have caused physical, psychological, patrimonial damage to the rights and freedoms of the person who has consented to these actions.

În literatura de specialitate, consimțământul victimei în dreptul penal este tratat diferit, după cum unii autori atribuie relevanță juridico-penală, recunoscând implicit această instituție, în timp ce alții neagă în totalitate implicațiile juridico-penale ale voinței victimei în cadrul mecanismului de săvârșire a faptelor prejudiciabile. Polemica științifică nu se reduce însă doar la recunoașterea acestei instituții. Disputele reale vizează aprecierea adevăratei naturi juridice a voinței persoanei la cauzarea unor daune propriilor interese. De aceea, în prezentul studiu ne-am propus investigarea viziunilor doctrinare vis-à-vis de consimțământul victimei și determinarea facturii juridice pe care o posedă.

Astfel, în literatura de specialitate rusă, autorii M.I. Iakubovici [1], N.D. Durmanov [2], N.F. Kuznețova și Iu.M. Tkacevski [3] contesă legalitatea raportării consimțământului victimei la categoria cauzelor care exclud caracterul penal al faptei; or, susțin aceștia, consimțământul victimei nu își găsește consacrare expresă în legea penală, ci în alte acte normative, care în cea mai mare parte se raportează dreptului privat. Dimpotrivă, un grup considerabil de autori, precum A.I. Santalov [4], I.I. Sluțchi [5], A.A. Piontkovschi [6], M.D. Șargorodschi [7], A.N. Krasikov [8] și A.V. Naumov [9], consideră că reticența reglementării instituției consimțământului victimei în legea penală nu exclude posibilitatea luării în considerație a unei atare situații în cazul soluționării problemei cu privire la aplicarea răspunderii și pedepsei penale persoanei care a comis în esență o faptă ilegală, dar cu acordul victimei.

În cea mai mare parte, autorii ruși care tratează subiectul „consimțământul victimei” caută să aducă argumente în favoarea recunoașterii acestei instituții. Bunăoară, I.I. Karpeț [10] opinează că în legea penală lipsesc unele prevederi exprese despre excluderea caracterului penal al faptei, cauzarea prejudiciului unei persoane cu consimțământul acesteia reprezintă o circumstanță ce acționează în baza evaluării moralității. Esența acestei circumstanțe rezidă în faptul că consimțământul victimei la cauzarea prejudiciului intereselor personale, înlătură caracterul penal al faptei. De regulă, în asemenea cazuri pângărirea unor valori este compensată prin valorificarea altor valori sau interese.

A.A. Piontkovschi [11] consideră că consimțământul victimei reprezintă acea circumstanță care înlătură caracterul socialmente periculos al faptei în ipoteza atentării asupra acelor drepturi și interese care sunt disponibile titularului valorilor sociale apărute de legea penală. De aceea, săvârșirea unor fapte prejudiciabile în prezența consimțământului victimei nu poate fi considerată ca socialmente periculoase; prin urmare, aceste fapte sunt legitime.

După A.N. Krasikov [12], consimțământului persoanei la cauzarea de daune reprezintă o valorificare a propriilor interese, iar pe de altă parte, o normă de conduită pentru terțele persoane.

A.I. Santalov [13] împarte cauzele care înlătură caracterul socialmente periculos și ilegalitatea faptei în două categorii: cauze prevăzute de legea penală (legitima apărare, starea de extremă necesitate) și cauze neprevăzute de legea penală, dar care exclud ilegalitatea faptei (exercitarea unui drept personal, consimțământul victimei etc.).

În concepția autorului A.L. Smirnov [14], consimțământul persoanei la cauzarea unor daune intereselor personale constituie o cauză care exclude caracterul infracțional al faptei, motiv pentru care se pledează în favoarea completării Capitolului VIII al Părții Generale a Codului penal al Federației Ruse [15] – „Cauze care înlătură caracterul infracțional al faptei”, cu un nou articol care ar reglementa condițiile operării acestei

circumstanțe. A.V. Sumaciov [16] nu neagă această apartenență, însă consideră că cauzele care înlătură caracterul infracțional al faptei au un caracter absolut și general, pe când consimțământul victimei reprezintă o cauză concretă și limitativă. Reieșind din analiza condițiilor legitimității cauzelor care exclud caracterul infracțional al faptei, autorul nu este adeptul inserării consimțământul victimei în Partea Generală a Codului penal al Federației Ruse; or, afirmă el, grație diversităților de situații ce pot să apară în legătură cu manifestarea de voință, ar fi imposibil de elaborat o normă care ar cuprinde în totalitate eventualele modalități faptice.

În dezacord cu opinia enunțată mai sus, autorii V.I. Kolosova și E.O. Maleaeva [17] sunt convinși de faptul că, cu cât mai devreme legiuitorul va reglementa condițiile legitimității unei astfel de circumstanțe, cu atât mai mult se vor mări șansele de a evita erorile în practica de urmărire penală și cea judecătorească la soluționarea chestiunii privind tragerea la răspundere penală a persoanelor care au cauzat daune de natură fizică, psihică, patrimonială drepturilor și libertăților persoanei care și-a exprimat consimțământul la aceste fapte. Însăși natura socio-juridică a consimțământului victimei ne conferă posibilitatea de a-l situa pe aceeași treaptă cu starea de extremă necesitate sau cu legitima apărare. Așadar, reieșind din logica celor expuse, cert este că consimțământului victimei este conceput așa cum el este tratat în majoritatea opiniilor – ca fiind o cauză care înlătură caracterul infracțional al faptei.

Totuși, au existat și opinii în literatura de specialitate rusă, care au încadrat consimțământul victimei printre temeiurile liberării de răspundere penală. Bunăoară, în perioada sovietică I.I. Sluțki [18] pentru prima dată a clasificat circumstanțele în virtutea cărora poate opera liberarea de răspundere penală, împărțindu-le convențional în trei categorii:

1. *Circumstanțe socialmente utile și legale în momentul comiterii faptei*: legitima apărare, extrema necesitate, reținerea infractorului, renunțarea de bunăvoie de la comiterea infracțiunii, executarea ordinului legal, îndeplinirea obligațiilor de serviciu și profesionale etc.

2. *Circumstanțe care exclud pericolul social și, implicit, pedeapsa, însă în esență constituie fapte ilicite*: consimțământul victimei, fapte care constituie un pericol social redus, expirarea termenului de prescripție pentru tragerea la răspundere penală, precum și de executare a sentinței de condamnare.

3. *Circumstanțe care predetermină comportamentul persoanei*: constrângerea fizică și psihică.

Această opinie a fost împărtășită și de Ia.M. Brainin [19], care a dezvoltat ideea lui I.I. Sluțki, situând consimțământul victimei pe aceeași treaptă cu iresponsabilitatea, legitima apărare, extrema necesitate, renunțarea de bunăvoie de la comiterea infracțiunii etc. Prin urmare, cele două viziuni reflectă justificarea liberării de răspundere penală, linia de demarcare fiind interpretarea esenței categorisirii acesteia printre cauzele socialmente utile și cauzele care, în esență, constituie fapte ilicite, dar care exclud pericolul social și, implicit, pedeapsa.

În această ordine de idei, este relevantă delimitarea liberării de răspundere penală de cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, reflectată în literatura de specialitate a Republicii Moldova. Așadar, liberarea de răspundere penală se aplică numai față de persoanele în ale căror acțiuni sunt prezente elementele constitutive ale unei infracțiuni și se deosebesc de cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, întrucât, în situația liberării de răspundere penală, infracțiunea se realizează în toate trăsăturile ei esențiale, în timp ce, în situația cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, infracțiunea se realizează prin lipsa unor trăsături esențiale ale unei infracțiuni [20]. Într-adevăr, circumstanțele ce constituie temei de liberare de răspundere penală se exteriorizează după comiterea faptei prejudiciabile, iar în cazul nostru consimțământul persoanei se manifestă în prealabil, adică până la comiterea faptelor prejudiciabile, altfel ar fi inoperantă relevanța consimțământului; or, o condiție esențială este: consimțământul să fie actual, adică să existe la momentul comiterii infracțiunii. Aceasta înseamnă că consimțământul victimei trebuie să fie dat anterior ori cel târziu concomitent cu săvârșirea faptei. În mod necesar pentru a se putea reține cauza justificativă, acordul victimei trebuie să precedă sau să coexiste faptei. Un acord ulterior săvârșirii faptei nu poate înlătura răspunderea făptuitorului. Aceasta deoarece repararea ulterioară a pagubei, ca o condiție izolată, nu înlătură răspunderea penală, cu atât mai mult nu poate face consimțământul ulterior al victimei.

Deși inacceptabilă din punct de vedere teoretic, dar și aplicativ, conferirea semnificației de cauză sau temei de liberare de răspundere penală consimțământului victimei, legiuitorul Republicii Moldova nu a ținut cont de adevărata natură a acestuia, astfel încât, prin Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277-XVI din 18.12.2008 [21], art.212 CP RM a fost completat cu alin.(5), normă care se referă la exonerarea de răspundere penală a persoanei care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1), (2) ale infracțiunii de contaminare cu maladia SIDA, cu condiția că a comunicat din timp persoanei puse în

pericol de a fi contaminată despre existența la primul a maladiei SIDA sau dacă persoana pusă în pericol de a fi contaminată știa despre existența acestei maladii, dar benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare.

Prin esența și conținutul său, consimțământul victimei reprezintă o cauză circumscrisă prin lipsa elementelor constitutive ale infracțiunii. Această semnificație ne oferă posibilitatea de a concepe consimțământul victimei drept cauză care exclude caracterul penal al faptei. De altfel, în cea mai mare parte a viziunilor doctrinare, atât în literatura de specialitate rusă, cât și în cea a Republicii Moldova [22], consimțământul persoanei la cauzarea unor daune propriilor interese este atribuit cauzelor care exclud caracterul penal al faptei. Este oare corectă această apreciere? În vederea aflării adevărului, în cele din urmă vom analiza câteva opinii care se opun situației de mai sus.

Astfel, în doctrina română, spaniolă, italiană, franceză și germană consimțământul persoanei la cauzarea unor daune propriilor interese este conceput drept cauză justificativă. De remarcat că în legislația penală a statelor reprezentate de exponenții acestor viziuni au existat sau chiar există prevederi privind consimțământul victimei. Bunăoară, legiuitorul român, la elaborarea noului Cod penal, adoptat prin Legea nr.286 din 17 iulie 2009 [23], a prevăzut consimțământul persoanei vătămate ca o cauză justificativă, după modelul altor legislații europene (art.50 Cod penal italian [24], art.38 Cod penal portughez [25] etc.). Potrivit proiectului, cauzele justificative sunt reglementate alături de cauzele de neimputabilitate, ambele reglementări având o natură globală și imprecisă; or, legiuitorul român a utilizat formularea „nu constituie infracțiune”.

Putem oare pune semn de egalitate între cauzele justificative și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei? Desigur că nu. În ipoteza cauzelor justificative, fapta nu constituie infracțiune, deoarece, obiectiv, este permisă în raport cu ordinea juridică în ansamblu, pe când în situația cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei conduita concretă nu constituie infracțiune, lipsind procesele psihice ale vinovăției, procese care se evaluează distinct. Asadar, linia de demarcare dintre cele două cauze rezidă în temeiul de excludere a infracțiunii. Această delimitare înlătură orice confuzie între cele două categorii de cauze: cele justificative trebuie să lipsească, pentru ca fapta obiectivă să prezinte caracter penal, iar cele care înlătură vinovăția nu pot fi evaluate decât în raport cu o faptă care, obiectiv, prezintă trăsăturile unei infracțiuni.

Mai mult ca atât, potrivit opiniei reputatului profesor G.Antoniu [26], existența cauzelor justificative se legitimează nu doar din punct de vedere teoretic, dar și practic. Spre deosebire de cauzele care înlătură vinovăția și care pun în discuție numai procesele psihice cu care a acționat agentul, cauzele justificative înlătură caracterul ilicit al faptei. Înlăturarea vinovăției presupune că fapta continuă să fie ilicită (nepermisă), dar subiectul nu va fi tras la răspundere din lipsa vinovăției. Cauzele justificative fac să dispară însuși ilicitul faptei; or, din nepermisă aceasta devine tolerată de lege. Aceasta se explică prin încuviințarea explicită sau implicită a unor activități care în sine prezintă pericol social, dar, integrate unor activități permise sau lipsite de acest pericol, sunt admisibile în principiu ca urmare a justificării lor sociale. Un exemplu elocvent la acest capitol îl reprezintă actul de prelevare de organe sau țesuturi pentru transplantare sau actul de recoltare de sânge, acte care își pierd legalmente caracterele lor infracțional datorită Legii Republicii Moldova, nr.42-XVI, privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane [27] și Legii Republicii Moldova, nr.241-XVI, privind donarea de sânge și transfuzia sanguină [28]. Exemplele enunțate reprezintă situații cu caracter de excepție, având drept scop salvagardarea unor valori deosebit de importante, situații cu totul particulare în care fapta prevăzută de legea penală nu poate fi imputată în principiu făptuitorului. Tocmai din aceste considerente, pare a avea o cotație înaltă doctrina occidentală [29], care concepe consimțământul victimei drept fapt justificativ cu caracter excepțional și limitat, concept care a fost transpus în noului Cod penal, adoptat prin Legea nr.286 din 17 iulie 2009. Astfel, consimțământul nu va opera însă ca o cauză justificativă în cazul acelor valori sociale de care persoana nu poate dispune, fie pentru că nu îi aparțin (spre exemplu, consimțământul unui soț dat pentru ca celălalt să încheie o nouă căsătorie nu este valabil, pentru că valoarea lezată nu îi aparține), fie pentru că ar duce la o pierdere totală și ireversibilă a valorii sociale (spre exemplu, consimțământul dat de victimă ca autorul să îi amputeze un picior, fără a exista o necesitate medicală în acest sens). De asemenea, consimțământul nu va produce efecte în cazul infracțiunilor contra vieții, atunci când legea îi exclude valoarea justificativă (spre exemplu, în cazul traficului de persoane).

Denumirea de cauze care înlătură caracterul penal al faptei ar părea să echivaleze cu înlăturarea ilicitului. Astfel concepute lucrurile, toate cauzele ar fi justificative. În realitate, în Codul penal român din 1968 în vigoare [30], sub această denumire sunt menționate cauzele care exclud vinovăția, ceea ce, conceptual, înseamnă a lăsa neatins ilicitul faptei. Dacă sub această denumire s-ar fi enumerat cauzele care înlătură ilicitul, ar fi

însemnat ca acestea să producă efecte *in rem*. Se știe însă că temeiurile care exclud vinovăția sunt personale (ele exclud, de exemplu, participația numai dacă în persoana instigatorului sau complicelui a existat o cauză de înlăturare a vinovăției), pe când cauzele justificative sunt reale și exclud participația în orice condiții. Sub acest aspect, nu numai că este științific, dar și necesar să se facă deosebire între cauzele justificative și cele de nevinovăție, ținându-se seama de specificul fiecărui grup de cauze, precum și de efectele diferite pe care le produc [31]. De aceea, T.Pop [32] afirmă că efectele cauzelor justificative sunt mai largi, fiindcă aceste cauze suprimă chiar natura injustă a actului, ele fac să dispară nu doar responsabilitatea penală, dar și cea civilă: *neminem laedit qui jure fecit*.

Faptele justificative nu sunt subiective, ci obiective sau reale, ele justifică și pe participant. Această viziune se apropie mai mult de doctrina italiană [33], care împarte cauzele de excludere a punibilității în cauze de natură obiectivă (fapte justificative) și cauze de natură subiectivă (cauze care exclud vinovăția). Din aceste considerente, ni se pare alogică opțiunea legiuitorului român și a legiuitorului moldovean *de lege lata*, să atribuie legitima apărare și starea de extremă necesitate la categoria cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, care în esență exclud vinovăția. Atât legitima apărare, starea de extremă necesitate, cât și consimțământul victimei sunt atribute ale faptei, nu ale subiectului, de aceea ele nu pot fi tratate drept cauze de nevinovăție.

De remarcat că o incursiune de retrospectivă în materia etalată ne permite a evoca că, potrivit Codului penal român în redacția din 1936 [34], legitima apărare și starea de extremă necesitate, precum și consimțământul victimei erau considerate cauze justificative. Considerăm că legiuitorul român, prin introducerea în noul Cod penal (adoptat prin Legea nr.286 din 17 iulie 2009) a sistemului cauzelor justificative și dispersarea acestora de cauzele de neimputabilitate, s-a condus nu doar de prevederile Codului penal în redacția din 1936, dar și de rațiunile arătate mai sus, astfel încât să se realizeze armonizarea dreptului penal material român cu sistemele celorlalte state membre ale Uniunii Europene, ca o premisă a cooperării judiciare în materie penală bazată pe recunoaștere și încredere reciprocă.

În concepția prof. G.Antoniou [35], în măsură în care se recunoaște existența unor cauze justificative expresie a ordinii juridice de ansamblu și care pot înlătura concluzia care se desprinde de tipicitatea faptei, apare ca necesar ca legiuitorul să consemneze complet trăsăturile esențiale ale infracțiunii, după modelul legii penale germane: tipicitate, antijuridicitate și vinovăție. Astfel, antijuridicitatea se exprimă printr-o condiție negativă, și anume – să nu existe vreuna dintre cauzele justificative, concepție de deplin întemeiată care își găsește reflectare în prevederile art.15 din noul Cod penal român sub noțiunea de „*nejustificată*”. O atare rezolvare legislativă ar fi benefică și pentru legea penală a Republicii Moldova; or, printre trăsăturile esențiale ale infracțiunii enumerate la art.14 alin.(1) CP RM nu este prevăzută antijuridicitatea.

Deși consimțământul victimei nu este reglementat expres de legea penală a Republicii Moldova, cu sediul în Partea Generală a Codului penal, relevanța juridico-penală a acestei circumstanțe poate fi dedusă din anumite norme de incriminare izolate, în conținutul cărora apare ca cerință esențială mențiunea ca fapta să fie ilegală ori ilegitimă. În această ordine de idei, ne facem părtașii opiniei prof. G.Antoniou [36], potrivit căreia expresiile „*ilegală*” și „*ilegitimă*” reprezintă, efectiv, cauze justificative speciale. De exemplu, cerința din art.166 CP RM ca privațiunea de libertate să fie ilegală constituie o modalitate specială de cauză justificativă, deoarece în lipsa ei fapta ar constitui o manifestare legală. Exemple de acest fel sunt multiple, lista putând continua cu art.159 CP RM – Provocarea ilegală a avortului; art.160 CP RM – Efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale; art.169 CP RM – Internarea ilegală într-o instituție psihiatrică etc.

Cauzele justificative în măsura în care permit sau impun realizarea unei fapte tipice conferă făptuitorului un adevărat drept de a acționa, astfel că persoana vătămată prin acțiunea realizată în temeiul și în cadrul limitelor cauzei justificative nu este autorizată să reacționeze [37].

Din acest punct de vedere – al naturii juridice exacte și al funcției penale îndeplinite – considerăm că consimțământul persoanei la cauzarea unor prejudicii propriilor sale interese are semnificația unei cauze de eliminare a elementului formal al infracțiunii, fapt care certifică denumirea de cauză sau faptă justificativă.

În cele din urmă conchidem că, deși în patrimoniul doctrinar de drept penal substanțial există o fluctuație de opinii vis-à-vis de natura juridică a consimțământului victimei, opiniile variind în dependență de perioade, școli și exponenți ai cărei legislații sunt cercetătorii – conferindu-i-se statut de cauză justificativă, cauză care înlătură caracterul penal al faptei sau chiar evoluând drept temei de liberare de răspundere penală – instituția în cauză reprezintă un barometru la soluționarea chestiunii privind tragerea la răspundere penală a persoanelor care au cauzat daune de natură fizică, psihică, patrimonială drepturilor și libertăților persoanei, care și-a exprimat consimțământul la comiterea faptelor prejudiciabile și la survenirea consecințelor ce decurg din ele.

Referințe:

1. Якубович М.И. Советское уголовное право. Общая часть. - Москва: Юриздат, 1966, с.210.
2. Дурманов И.Д. Обстоятельства, исключающие общественную опасность и противоправность деяния. - Москва: Юриздат, 1961, с.4.
3. Кузнецова Н.Ф., Ткачевский Ю.М. Уголовное право. Общая часть. - Москва, 1993, с.222.
4. Курс советского уголовного права. Общая часть. Т.1. - Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1968, с.463.
5. Слуцкий И.И. Обстоятельства, исключающие уголовную ответственность. - Ленинград, 1956, с.11-12.
6. Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права. Общая часть: учение о преступлении. - Москва: Наука, 1961, с.472-474.
7. Шаргородский М.Д. Вопросы Общей части уголовного права. - Ленинград, 1955, с.86.
8. Красиков А.Н. Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве. - Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1976, с.36-60.
9. Наумов А.В. Уголовное право. Общая часть: Курс лекций. - Москва: БЕК, 1996, с.327.
10. Карпец И.И. Уголовное право и этика. - Москва: Юриздат, 1985, с.129.
11. Пионтковский А.А. *Op. cit.*, p.416.
12. Красиков А.Н. *Op. cit.*, p.54
13. Курс советского уголовного права. Общая часть. Т.1. - Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1968, с.460-465, 518.
14. Смирнов А.Л. Потерпевший от преступления: Уголовно-правовое исследование: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Ростов-на-Дону, 2007, с.15.
15. Уголовный кодекс Российской Федерации: Закон Российской Федерации №63-ФЗ от 13 июня 1996 г., принят Государственной Думой 24 мая 1996 г., одобрен Советом Федерации 5 июня 1996 г., введен в силу с 1 января 1997, с изменениями и дополнениями на 13.05.2008 // Собрание Законодательства Российской Федерации, 1996, № 25.
16. Сумачев А.В. Диспозитивность в уголовном праве: Теоретико-прикладной аспект: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Екатеринбург, 2006, с.25.
17. Колосова В.И., Маляева Е.О. Согласия потерпевшего в уголовном праве как гарантия неприкосновенности личных, имущественных прав и частной жизни: научный доклад 27.05.1998 // www.koroboff.spb.ru/EUROPE/851400235.html
18. Слуцкий И.И. *Op. cit.*, p.11.
19. Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. - Москва: Юридическая литература, 1963, с.247-249.
20. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. și alții. Codul Penal al Republicii Moldova. Comentariu. - Chișinău: Sarmis, 2009, p.118.
21. Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2009, nr.41-44/120, în vigoare din 24 mai 2009.
22. Vidaicu M. Consimțământul victimei în dreptul penal // Studia Universitatis (USM). Seria „Științe Sociale”, 2007, nr.3, p.206.
23. Promulgat prin Decretul nr.1211 din 17 iulie 2009 // Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.510 din 24 iulie 2009, în vigoare de la data care va fi stabilită prin lege de punere în aplicare, dar nu înainte de 1 ianuarie 2011.
24. Codice penale italiano, RD 19 ottobre 1930, nr.1398, Suppl. alla Gazzetta Ufficiale nr.251 del 26 ottobre 1930.
25. Código penal portuguesa, aprovado pelo Decreto-Lei nº 400/82 de 23 de Setembro, republicado pela Lei nº 59/2007, de 4 de Setembro // www.gnr.pt/portal/internet/legislacao/pdf/CP
26. Antoniu G. Vinovăția penală. - București: Editura Academiei, 1995, p.203.
27. Legea privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane: Legea Republicii Moldova nr.42-XVI din 6 martie 2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.81/273. (25 aprilie). În vigoare din 25 octombrie 2008.
28. Legea privind donarea de sânge și transfuzia sanguină: Legea Republicii Moldova nr.241-XVI din 20 noiembrie 2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.1-2. (13 ianuarie).
29. L'asseur G., Stefani G. Droit pénal général, dixième édition. - Paris: Dalloz, 1978, p.178-179.
30. Codul penal al României: Legea nr.15/1968 // Buletinul Oficial nr.79-79bis/21.06.1968, republicat în temeiul Legii nr.140/1997 // Monitorul Oficial al României, 1997, nr.65. (16 aprilie).
31. Teodosiu M.N. Cauzele justificative // Revista de Drept Penal, 1998, nr.3, p.106.
32. Pop Traian. Drept penal comparat. Partea Generală. Vol.II. - Cluj: Institutul de arte grafice „Ardealul”, 1923, p.274.
33. Antolisei F. Manuale di diritto penale, parte generale. - Milano, 1994, p.247.
34. Codul penal al României: Legea României din 13 martie 1936 // Monitorul Oficial al României, 1936, nr.65.
35. Antoniu G. Cauzele justificative în proiectul noului Cod penal // Revista de Drept Penal, 2004, nr.2, p.15.
36. Ibidem, p.16.
37. Oneca J.A., Mourullo G.R. Estudios penales. - Salamanca: Universidad de Salamanca, 1982, p.520-521.

Prezentat la 30.03.2010

RELEVANȚA CONSIMȚĂMÂNTULUI VICTIMEI ASUPRA ÎNCADRĂRII JURIDICE A FAPTEI

Raluca Gabriela IONUȘ

Catedra Drept Penal și Criminologie

The author analyses the opinions described in the juridical literature and related to the criminal-legal estimation of a victim's consent to the damage of his rights and interests preserved by the law. The need to address the victim's behavior in general and the volitional factor in particular, designated by the victim's consent, lies primarily in capturing the influence of these circumstances on the degree of social danger of the criminal deed and on the applicability of the criminal liability.

Although the victim's consent is regarded to have three functions: a constitutive mark of the offence, a sentence reducing cause and a probative circumstance, the author focuses only on the research on the first one. Thus, the victim's consent is linked to two research approaches: the presence and lack of it, therefore regarded, on one hand, as the express or explicit consecration of the positive or negative condition of the criminal norm and, on the other, as the default or deductive consecration of it.

În literatura de specialitate din ultimele decenii se observă un interes sporit în abordarea categoriei „comportamentul victimei”, fiind investigată de pe pozițiile criminologiei, prin recunoașterea unei direcții noi în cadrul acestei științe, supranumită – *victimologie*.

Demersul nostru științific are, însă, drept obiectiv investigarea implicațiilor comportamentului victimei în cadrul mecanismului infracțional de pe pozițiile dreptului penal substanțial. Necesitatea abordării comportamentului victimei, în general, și a factorului volitiv, în special, desemnat prin categoria de consimțământ al victimei (atât în cazul condiției pozitive, cât și în cazul condiției negative), rezidă în primul rând în surprinderea influenței acestei circumstanțe asupra gradului de pericol social al faptei comise și, implicit, asupra aplicabilității răspunderii penale. Din aceste considerente, ne facem părtașii opiniei expuse în literatura de specialitate rusă [1], potrivit căreia individualizarea răspunderii persoanei care a comis fapta prejudiciabilă sub influența comportamentului victimei trebuie să se fundamenteze nu doar pe criteriul comportamentului victimei și al consecințelor ce decurg din săvârșirea faptei, dar și pe aprecierea acestor împrejurări (circumstanțe) de către făptuitor, deoarece conștientizarea caracterului comportamental al victimei, de rând cu interdependența naturii psihice, reflectă o influență esențială asupra laturii subiective a infracțiunii.

În literatura de specialitate [2], comportamentul victimei este convențional împărțit în: comportament pasiv, comportament activ și comportament neutru. Dat fiind caracterul tridimensional, complex al materiei, ne vom axa în cele ce urmează doar asupra factorului volitiv al comportamentului victimei și influenței acestuia asupra încadrării juridice a faptei.

O analiză atentă a incriminărilor din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova ne permite să facem următoarea constatare: consimțământul victimei (condiția pozitivă), ca și lipsa de consimțământ (condiția negativă), pot forma semne constitutive ale unor componente de infracțiuni determinate.

Din punct de vedere tehnico-legislativ, distingem două abordări ale prezenței sau lipsei consimțământului victimei: consacrarea expresă sau explicită a condiției pozitive / negative în norma de incriminare și consacrarea implicită sau deductivă.

Dacă o incriminare concretă cuprinde expres în descrierea faptei cerința lipsei consimțământului persoanei care ar avea dreptul să dispună de valoarea socială protejată de legea penală, atunci **condiția negativă** apare ca un semn obligatoriu al laturii obiective, fiind reflecția circumstanței care are o natură explicită în norma de incriminare. O astfel de concepere a lucrurilor este întâlnită într-o serie de incriminări din Codul penal al Republicii Moldova: efectuarea fecundării artificiale sau implantarea embrionului fără consimțământul pacientei (art.161); încălcarea inviolabilității vieții personale (art.177); violarea de domiciliu (art.179); încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe (alin.(1) lit.g) și alin.(3) art.185/1); încălcarea dreptului asupra obiectelor de proprietate industrială (art.185/2); divulgarea secretului adopției (art.204); introducerea ilegală intenționată în organismul altei persoane, împotriva voinței acesteia, a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor acestora (art.217/6) etc.; or, în conținutul constitutiv al incriminărilor enumerate

legiuitorul folosește sintagma „fără consimțământul persoanei” (art.177, art.179) ori echivalentele acesteia: „împotriva / contrar voinței persoanei” (art.204, art.217/6); „fără acordul titularului de drepturi asupra operei” (alin.(1) lit.g) art.185/1).

Totuși, în unele cazuri, deși nu există o consacrare expresă a lipsei de consimțământ, condiția constitutivă este dedusă din însăși norma de incriminare. Bunăoară, în cazul infracțiunii de constrângere a persoanei la prelevarea organelor sau țesuturilor (art.158 CP RM), condiția lipsei de consimțământ este formulată indirect, prin folosirea expresiei „constrângerea persoanei săvârșită prin aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării ei”. La fel a procedat legiuitorul când a descris fapta de viol. Tocmai acțiunile adiacente ale violului – constrângerea fizică, constrângerea psihică a persoanei sau profitarea de imposibilitatea acesteia de a se apăra ori de a-și exprima voința, presupun lipsa consimțământului la raport sexual. Exemplele ar putea fi continuate cu art.172 CP RM, adică acțiuni violente cu caracter sexual; art.173 CP RM, adică constrângerea la acțiuni cu caracter sexual; art.247, adică constrângerea de a încheia o tranzacție sau de a refuza încheierea ei; art.309 CP RM, adică constrângerea de a face declarații etc.

Care va fi consecința juridico-penală în ipoteza în care va exista un consimțământ, în timp ce conținutul constitutiv al infracțiunii invocă condiția constitutivă – lipsa de consimțământ? Răspunsul la această întrebare îl găsim în literatura de specialitate franceză [3]: „Existența consimțământului, în cazul infracțiunilor în care lipsa de consimțământ al victimei apare ca element constitutiv al incriminării, conduce la inexistența infracțiunii”. Această soluție a fost dezvoltată în studiul componentei de infracțiune de constrângere a persoanei la prelevarea organelor sau țesuturilor [4], unde a fost statuată ideea, potrivit căreia nu va putea fi operantă componența prevăzută la art.158 CP RM, dacă există consimțământul liber exprimat și neviciat al donatorului, chiar și în lipsa respectării altor condiții impuse de lege, cum ar fi: lipsa autorizării actului de prelevare de către Comisia independentă de avizare (art.20 al Legii Republicii Moldova, nr.42-XVI, privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane [5]), din simplul motiv că constrângerea presupune determinarea unei persoane la o conduită pe care persoana nu o dorește, conduită ce nu corespunde convingerilor sale.

Există însă componente de infracțiuni la care **condiția pozitivă** reprezintă un semn obligatoriu al laturii obiective. Astfel, legea penală a Republicii Moldova atribuie calitatea de element constitutiv al infracțiunii consimțământului victimei în cazul infracțiunii de eutanasiere (art.148); provocare ilegală a avortului (art.159) etc. În cazul eutanasiei, condiția pozitivă este explicită, iar în cazul provocării ilegale a avortului, condiția pozitivă este implicită. Aici apare ca firească întrebarea: dacă în cazul infracțiunilor care se manifestă prin constrângere este evidentă condiția negativă a consimțământului victimei ca semn constitutiv al infracțiunii, atunci care ar fi argumentele, în lipsa unor prevederi exprese, precum că în ipoteza provocării ilegale a avortului ar exista un consimțământ al victimei?

Problema ridicată poate fi explicată prin interpretarea sistematică a normelor juridico-penale. De vreme ce unul dintre indicatorii vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății este întreruperea sarcinii (art.151 CP RM), ca fiind o consecință a vătămării, iar în cazul art.159 CP RM însăși fapta prejudiciabilă se manifestă prin întreruperea cursului sarcinii, trebuie să recunoaștem că consimțământul victimei este linia de demarcare dintre cele două incriminări. Astfel, este pe deplin agreabilă opinia prof. S.Brânză, potrivit căruia, în contextul infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM, se are în vedere numai întreruperea cursului sarcinii cu consimțământul femeii însărcinate. Dacă ea nu și-a dat consimțământul la avort, cele comise trebuie calificate conform art.151 CP RM [6]. De aici deducem că însăși circumstanța ca semn obligatoriu al laturii obiective – prezența consimțământului victimei, face posibilă corecta încadrare juridică a faptei comise. Această prerogativă este îndeplinită și în cazul infracțiunii de eutanasiere.

În literatura de specialitate a Republicii Moldova [7] este unanim acceptată opinia, potrivit căreia consimțământul victimei este un semn obligatoriu în cazul infracțiunii de eutanasiere, care a primit o consacrare legală în legea penală. Considerăm că tocmai condiția pozitivă a consimțământului victimei face posibilă delimitarea infracțiunii de eutanasiere de alte fapte conexe, cum ar fi, spre exemplu, infracțiunea de omor intenționat (art.145 CP RM), desigur dacă sunt reținute și celelalte cerințe ale laturii obiective, ca: legătura dintre lipsirea de viață a persoanei și maladia incurabilă a acesteia sau caracterul insuportabil al suferințelor fizice ale acesteia.

De remarcat că legea penală a Republicii Moldova nu conține o prevedere în Partea Generală, care ar defini consimțământul victimei, după cum nu prevede consimțământul persoanei la cauzarea unor prejudicii aduse drepturilor sale ocrotite de lege printre cauzele care înlătură caracterul penal al faptei. În lipsa unei

definiții legale, o interpretare literară a terminologiei ne permite să opinăm că consimțământul reprezintă acea adeziune a persoanei la un anumit lucru, stare, eveniment. În alți termeni, putem concepe consimțământul victimei drept voința acesteia, manifestată în exterior, de a accepta o modificare a stării juridice a unei valori sociale al cărei titular este prin săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală.

În literatura de specialitate română [8], la definirea conceptului de consimțământ în dreptul penal, se aderă la o interpretare sistematică a legislației în ansamblu, motiv pentru care se face referire la Dreptul civil. O astfel de concepere a lucrurilor ne dă temei de a defini consimțământul prin prisma legii civile materiale. Astfel, conform alin.(1) art.199 din Codul civil al Republicii Moldova [9], consimțământul este manifestarea exteriorizată de voință a persoanei de a încheia un act juridic.

Totuși, o definiție mai amplă a consimțământului victimei în dreptul penal o regăsim în literatura de specialitate rusă [10], unde acesta este conceput ca o permisiune acordată terțelor persoane de a comite acțiuni prejudiciabile determinate ce atentează asupra drepturilor personale, permisiune liber exprimată, în formă necesară, parvenită de la o persoană cu discernământ, acordată înainte de comiterea acestor acțiuni și care atrag după sine consecințe juridico-penale.

În linii generale, este incidentă regula, potrivit căreia orice faptă prejudiciabilă comisă sub imperiul executării unui consimțământ parvenit din partea titularului atentării se consideră a fi săvârșită cu intenție și, de regulă, antrenează răspunderea penală pentru o infracțiune intenționată. Depășirea limitelor admise de un consimțământ determinat se atribuie vinovăției imprudente, care atrage răspundere penală doar în ipoteza incriminării unei astfel de fapte sau face posibilă întrunirea elementelor constitutive ale unei infracțiuni săvârșite cu praeterintenție. Bunăoară, dacă o persoană, având scopul de a obține un concediu medical, roagă un terț să efectueze o împușcătură dintr-un pistol în mână, însă, datorită manevrării greșite a armei, nimerește în piept și în urma rănilor pricinuite decedează, atunci răspunderea va surveni în conformitate cu art.151 alin.(4) CP RM, adică vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății care a provocat decesul victimei.

Sunt însă componente de infracțiuni pentru care lipsa ori prezența consimțământului victimei nu are nici o relevanță la încadrarea juridică a faptei. Un exemplu elocvent îl reprezintă infracțiunea de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, cu excepția indicatorului – întreruperea sarcinii, precum și în cazul pierderii unui organ, ca efect al unei intervenții medicale, explicată prin prisma îngăduinței explicite a Legii Republicii Moldova, nr.42-XVI, privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane, care permite prelevarea de organe și țesuturi de la persoane *ex vivo*, odată cu atestarea consimțământului la actul de prelevare a materialului transplantologic de la donatorul *ex vivo*.

Deși legiuitorul nu prevede expres lipsa de relevanță a consimțământului victimei în caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, aceasta rezultă din faptul că sănătatea persoanei reprezintă o valoare socială de care titularul acesteia nu poate să dispună liber, decât în cazuri expres prevăzute de lege, așa cum este cazul prelevărilor de organe și țesuturi umane, donării de sânge, precum și în cazul vătămarilor caracteristice unor practici sportive, ca fotbalul sau boxul.

În măsura în care Legea nr.42-XVI / 2008 permite prelevarea de organe și țesuturi de la persoane *ex vivo*, odată cu atestarea consimțământului la actul de prelevare a materialului transplantologic de la donatorul *ex vivo*, implicit se înlătură ilegalitatea faptei. Raționamentul în cauză vine să pună în lumină caracterul de excepție al cauzelor justificative prevăzute de legea penală autohtonă, deoarece consimțământul victimei la provocarea vătămarilor corporale, cu excepția vătămarilor caracteristice unor practici medicale sau sportive, nu va produce efectul juridic – inexistența infracțiunii. După caz, vătămarea integrității corporale sau a sănătății cu acordul victimei ar putea fi, cel mult, o circumstanță atenuantă judecătorească în procesul de individualizare a pedepsei (art.76 alin.(2) CP RM). Aceasta deoarece se atentează asupra propriului corp, întreg și viabil, iar actele referitoare la acesta sunt relative, iar o eventuală disponibilitate poate fi autorizată doar printr-o reglementare legislativă, așa cum o face Legea Republicii Moldova nr.42-XVI privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane. Prin autorizarea consimțării la donarea de organe sau țesuturi umane statul nu a concesionat individului libertatea de a dispune de propriul corp; ideea salvării vieții unei alte persoane alimentează din plin consimțământul ca act justificativ, fiind vorba nu despre o declarație de consimțământ în sensul dreptului civil, ci despre o simplă manifestare de voință provenită de la un subiect cu discernământ, consimțământ liber de vicii [11].

De asemenea, nu va avea nici o relevanță consimțământul victimei la transmiterea unei boli venerice (art.211 CP RM), spre deosebire de consimțământul persoanei la contaminarea cu maladia SIDA; or, prin Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277-XVI din 18.12.2008 [12], art.212 CP RM a fost completat cu alin.(5), normă care se referă la exonerarea de răspundere penală a persoanei care a săvârșit acțiunile prevăzute la alin.(1), (2) ale infracțiunii de contaminare cu maladia SIDA, cu condiția că a comunicat din timp persoanei puse în pericol de a fi contaminată despre existența la primul a maladii SIDA sau dacă persoana pusă în pericol de a fi contaminată știa despre existența acestei maladii, dar benevol a săvârșit acțiuni ce au constituit pericol de contaminare. Considerăm această situație ca fiind o inconsecvență legislativă, o adevărată banalitate; or, o faptă cu un grad de prejudiciabilitate mai mare beneficiază de tratament discriminator mai favorabil decât în cazul unei situații care denotă un grad diminuat de pericol social, deoarece în varianta de la alin.(2) art.212 CP RM fapta este calificată de legiuitor drept o infracțiune mai puțin gravă, iar infracțiunea de transmitere a unei boli venerice (art.211 CP RM) – drept o infracțiune ușoară. Mai mult ca atât, spre deosebire de bolile venerice, medicina astăzi nu cunoaște remedii de tratament pentru stadiile terminale ale maladii SIDA, motiv pentru care contaminarea ori chiar punerea în pericol de contaminare cu sindromul imunodeficienței umane achiziționate reprezintă o amenințare reală nu doar pentru sănătatea persoanei, dar și pentru viața acesteia.

De altfel, după conținutul și caracterul transmiterii unei boli venerice și contaminării cu maladia SIDA, aceste două incriminări au puncte evidente de tangență. Dat fiind surprinderea acestei situații paradoxale, propunem răsfrângerea efectelor juridice analogice contaminării cu maladia SIDA și în cazul existenței în fapt a consimțământului persoanei la transmiterea unei boli venerice, ca un mijloc de ajustare a întregului vid legislativ cuprins în Capitolul VIII al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova – „Infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale”.

În legea penală a Republicii Moldova întâlnim și componente de infracțiuni, în descrierea conținutului constitutiv al cărora este indicată expres condiția irelevanței consimțământului victimei, fapt desemnat prin sintagma „*cu sau fără consimțământul victimei*”, utilizată în art.165 – Traficul de ființe umane; or, prin Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative, nr. 376-XVI din 29.12.2005 [13], textul incriminator al traficului de ființe umane exclude juridicitatea faptei și, respectiv, impunitatea făptuitorului, chiar dacă există un consimțământ din partea victimei.

În literatura de specialitate au fost aduse argumente solide de raționalizare a acestei soluții legislative [14]. O primă judecată cu valoare probantă la această întrebare rezidă tocmai în tendința de a armoniza legislația internă cu reglementările internaționale, la concret – cu *Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor*, adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate [15]. Totuși, s-a ajuns la concluzia că fidelitatea modului de redactare nu reprezintă însă o preluare oarbă a textului protocolar, deoarece la baza excluderii explicite a cauzei de înlăturare a caracterului ilicit al faptei stau motive serioase, și anume: din analiza conținutului constitutiv al infracțiunii de trafic de ființe umane rezultă clar că consimțământul este obținut, explicit sau implicit, prin înșelăciune, prin amenințare cu aplicarea sau prin aplicarea violenței fizice sau psihice nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei, prin răpire, prin confiscare de documente, prin servitute, prin amenințare cu divulgarea informațiilor confidențiale familiei victimei sau altor persoane atât fizice, cât și juridice, prin abuz de poziție de vulnerabilitate etc., mijloace care fac ca consimțământul victimei să nu fie valabil exprimat.

În cele din urmă, conchidem că consimțământul victimei ori lipsa acestuia, deși nu beneficiază de o consacrare separată în legea penală a Republicii Moldova, analogic legii penale a Italiei [16] sau legii penale a Portugaliei [17], condiția pozitivă sau negativă a voinței victimei de a fi lezată în drepturile ocrotite de legea penală reprezintă o circumstanță care are rolul de semn constitutiv al laturii obiective a unor componente de infracțiuni determinate, astfel încât prezența acestuia reprezintă o condiție *sine qua non* pentru încadrarea juridică a faptei.

Referințe:

1. Репецкая А.Л. Виновное поведение потерпевшего и принцип справедливости в уголовной политике. - Иркутск, 1994, с.119.
2. Гаджиева А. Отрицательное поведение потерпевшего и его уголовно-правовое значение // Уголовное право, 2002, №1, с.16.
3. Desportes F., Gunehec F. Le nouveau droit pénal. - Paris: Economica, 1998, p.563.

4. Eșanu A. Infrațiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislației penale contemporane. - Chișinău: CEP USM, 2009, p.84.
5. Legea privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane: Legea Republicii Moldova nr.42-XVI din 06 martie 2008 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.81/273. (25 aprilie). În vigoare din 25 octombrie 2008.
6. Brânză S., Ulianoschi X., Stati V. ș.a. Drept Penal. Vol.II. - Chișinău: Cartier, 2005, p.123.
7. Vidaicu M. Aspecte juridico-penale ale eutanasiei. - Chișinău: Sirius, 2009, p.129; Brânză S., Ulianoschi X., Stati V. ș.a. Op. cit., p.81.
8. Pitulescu I. Consimțământul victimei // Dreptul, 2005, nr.12, p.212.
9. Codul civil: Legea Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661. (22 iunie). În vigoare din 12 iunie 2003.
10. Сумачев А.В. Диспозитивность в уголовном праве: Теоретико-прикладной аспект: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Екатеринбург, 2006, с.27.
11. Eșanu A. Op. cit., p.84-85.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44/120, în vigoare din 24 mai 2009.
13. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.20/89. – (31 ianuarie).
14. Eșanu A. Traficul de ființe umane și traficul de copii în scopul prelevării organelor sau țesuturilor (art.165 alin.(1) și art.206 alin.(1) și (2) lit.f) CP RM) // Studia Universitatis, 2009, nr.8 (28), p.119-120.
15. Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptat la New York la data de 15.11.2000, ratificat de Republica Moldova prin Legea nr.15-XV din 17.02.2005 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.36-38/122. (4 martie).
16. Art.50 Codice penale italiano, RD 19 ottobre 1930, nr.1398, Suppl. alla Gazzetta Ufficiale nr.251 del 26 ottobre 1930.
17. Art.38 Código penal português, aprovado pelo Decreto-Lei nº 400/82 de 23 de Setembro, republicado pela Lei nº59/2007, de 4 de Setembro // www.gnr.pt/portal/internet/legislacao/pdf/CP

Prezentat la 03.05.2010

REGLEMENTAREA RISCULUI ÎNTEMEIAT ÎN LEGISLAȚIA PENALĂ A ALTOR STATE

Victor MORARU, Anatolie FAIGHER

Catedra Drept Penal și Criminologie

The overwhelming majority of states describe in their criminal codes general cases of legal justification of the crime. Although the legal justification of the offense is very different, varying from state to state and from era to era, the mechanism through which crime is to be prevented to take place regards the nonexistence of guilt. Therefore, seeking to determine the relation between national criminal law and the one of other states, in this article we tried to achieve an interpretation of founded risk, institutionalized under the regulations of the Russian Federation, Ukraine, Poland, Bulgaria, Switzerland, Uzbekistan, Belorussia, Azerbaijan, Georgia, Tajikistan, Kyrgyzstan, etc.. Only using the horizontal comparison method, we consider that we can improve the quality of the legal framework of the founded.

Majoritatea covârșitoare a statelor prevăd în codurile penale cauze generale de înlăturare a caracterului penal al faptei. Deși unghiul de incidență sub care intervin diversele cauze de înlăturare a caracterului penal al faptei este extrem de diferit, variind de la stat la stat și de la epocă la epocă, mecanismul prin intermediul căruia se împiedică apariția infracțiunii este acela al înlăturării vinovăției. Indiferent de denumirea pe care o evocă legiuitorul – cauze justificative, cauze de neimputabilitate, cele mai frecvente circumstanțe exclusive de responsabilitate sunt: starea de extremă necesitate și legitima apărare. Mai rar se întâlnesc și astfel de circumstanțe, cum ar fi constrângerea fizică sau psihică, reținerea infractorului sau riscul întemeiat. Această din urmă circumstanță este prevăzută, cu prioritate, în codurile penale ale țărilor CSI. Atare situație se explică, în opinia noastră, prin faptul că dispozițiile articolelor despre starea de extremă necesitate din codurile penale ale multor state cuprind, în esență, și cazuri de risc întemeiat, motiv pentru care decade necesitatea reglementării riscului întemeiat printr-o normă de sine stătătoare. Bunăoară, în legislațiile penale occidentale, precum cele ale Franței, Germaniei, Elveției, Italiei, ba chiar și a României, nu întâlnim o astfel de cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Mai mult ca atât, nici doctrina acestor state nu reține explicații contextuale asupra consacrării *de lege ferenda* a acestei instituții specifice legislației ruse.

Reglementarea instituției riscului întemeiat în statele CSI devine proeminentă odată cu implementarea reformelor legislative penale în ultimele decenii ale secolului al XX-lea. Aceasta se explică, într-o anumită măsură, prin faptul că, odată cu accelerarea intensivă a dezvoltării sociale, cu dezvoltarea continuă a științei și tehnicii, riscul devine unica forță motrice a progresului. Săvârșirea tot mai frecventă a acțiunilor de risc a determinat necesitatea reglementării lor exprese. Aceasta s-a dovedit a fi cu atât mai importantă, dat fiind faptul că oamenii, tinzând să atingă rezultate pozitive și, săvârșind, în acest scop, acțiuni însoțite de risc, nu întotdeauna puteau să preîntâmpine urmările socialmente periculoase.

De exemplu, asemenea articole care consacră explicit instituția riscului întemeiat atestăm în codurile penale ale Georgiei [1], Uzbekistanului [2], Tadjikistanului [3], Kazahstanului [4], Kârgâzstanului [5], Azerbaidjanului [6], Republicii Belarus [7], Poloniei [8], Lituaniei [9], Letoniei [10], Bulgariei [11] ș.a. Însă, nu în toate codurile penale enumerate instituția respectivă este desemnată prin denumirea generică „*risc întemeiat*”, după cum nu sunt reținute aceleași condiții ale legalității acesteia. Astfel, Codul penal al Uzbekistanului consacră un concept bipartit al instituției, făcând distincție între riscul justificat și cel profesional sau economic. Codul penal al Letoniei reglementează doar riscul justificat profesional, iar Codul penal al Georgiei prevede riscul legal. În Codul penal al Ucrainei [12] găsim referințe despre o faptă legată de risc, în Codul penal al Lituaniei – despre riscul justificat profesional și economic, în Codul penal al Bulgariei – despre riscul justificat economic etc.

Riscul întemeiat este posibil în orice domeniu de activitate și chiar în viața de toate zilele. Riscul profesional, însă, presupune realizarea acțiunilor de risc la îndeplinirea oricăror obligațiuni profesionale, avându-se în vedere comportamentul nu al unui om oarecare, dar numai al celui care practică profesional o anumită activitate [13]. De exemplu, în Codul penal al Poloniei se vorbește despre activitatea de cunoaștere – în medicină, tehnică și economie. Limitarea noțiunii de risc întemeiat în codurile penale ale unor state doar la

noțiunea de risc economic reprezintă, în opinia noastră, reflectarea punctului de vedere expus în doctrina penală, conform căruia obiect al riscului trebuie să fie doar bunurile materiale. Această părere și-a găsit reflectare în Codul penal al Bulgariei și în cel al Lituaniei. Bunăoară, art.13 CP al Bulgariei, care reglementează riscul justificat economic, subliniază îndeosebi că una dintre particularitățile unui asemenea risc este că, recurgându-se la el, nu este pusă în pericol viața și sănătatea persoanelor. Prin urmare, Codul penal al Bulgariei nu permite promovarea experimentelor, mai ales în domeniul medicinei, unde poate fi pusă în pericol viața sau sănătatea omului.

Spre deosebire de aceste state, Codului penal al Republicii Moldova, construit în această privință după modelul Codului penal al Federației Ruse [14], nu-i sunt cunoscute categoriile riscului întemeiat; aceasta deoarece nici art.41 CP FR și nici art.40 CP RM nu fac nici o referire la statutul persoanei care acționează în stare de risc, după cum nu este specificat domeniul de acțiune, acesta constituind o prerogativă a doctrinei. Elementul-cheie sub aspect juridico-penal al riscului întemeiat, potrivit legii penale a Republicii Moldova și a Federației Ruse, rezidă în reglementarea acțiunilor persoanei care sunt apreciate prin prisma respectării condițiilor prescrise de lege. Această latură comună – de consacrare a condițiilor legalității riscului întemeiat – dintre legea penală a Republicii Moldova și cea a Federației Ruse, dar, de altfel, caracteristică și Codului penal al Bielorusiei (art.39), se explică prin influența pe care a exercitat-o Codul penal-Model al țărilor membre ale CSI [15].

În toate codurile enumerate drept condiție a legalității riscului întemeiat legiuitorii indică scopul determinat. Atingerea rezultatului socialmente util este anume acel scop, care determină utilitatea socială a acțiunilor în cazul riscului întemeiat. Realizarea scopului socialmente util semnifică tendința spre un rezultat aprobat de morală și drept.

O altă condiție, de data aceasta limitativă, a legalității riscului întemeiat specificată de codurile penale ale majorității statelor este imposibilitatea realizării scopului socialmente util urmărit fără un anumit risc. Existența posibilității de a realiza scopul propus prin alte acțiuni, neriscante, transformă cauzarea daunei în faptă, care atrage după sine răspunderea. De exemplu, în cazul în care dispozitivul explozibil poate fi neutralizat pe loc, înlăturând focosul, nu se permite a-l deplasa pe străzile populate pentru subminarea lui ulterioară, în afara orașului. Dacă în timpul deplasării unui asemenea dispozitiv a avut loc o explozie și au decedat oameni, fapta este susceptibilă de pedeapsă penală [16]. Astfel, Codul penal al Azerbaidjanului prevede: „Riscul se consideră întemeiat dacă scopul propus nu a fost atins prin acțiuni care nu sunt legate de risc”. În Codul penal al Lituaniei riscul este recunoscut ca justificat, dacă scopul socialmente util „nu putea fi realizat în alt mod”. La alin.(2) art.31 CP al Georgiei legiuitorul stipulează că „riscul este considerat justificat, dacă scopul (socialmente util – *n.a.*) nu a putut fi atins printr-o faptă fără risc...”. Această condiție este indicată și în Codul penal al Tadjikistanului, al Uzbekistanului, al Kazahstanului ș.a. Această cerință legislativă permite delimitarea riscului întemeiat de starea de extremă necesitate, în cazul căreia sunt posibile diferite variante și se înaintează doar condiția ca dauna cauzată să fie mai mică decât dauna prevenită [17], ceea ce nu exclude pluralitatea de variante a cauzării de daune.

Însă, indiciul imposibilității realizării scopului socialmente util prin metode neriscante, ca condiție obligatorie a legalității riscului, se conține nu în toate codurile penale ale altor state. Bunăoară, un asemenea indice nu este atestat în Codul penal al Uzbekistanului (art.40), al Bulgariei (art.13) și al Poloniei (art.27), lipsa acestuia fiind condiționată de polemica științifică privind necesitatea consacării lui exprese.

Astfel, în literatura de specialitate rusă [18] a fost exprimată opinia potrivit căreia riscul va fi întemeiat, dacă „scopul socialmente util poate fi atins și prin acțiuni neriscante, dar aceasta va necesita mai mult timp, forțe și mijloace. În cazul riscului însă, există posibilitatea de a realiza scopul mai rapid și mai eficient, adică prin cheltuieli reduse de forțe și mijloace”.

În opinia noastră, afirmația respectivă vine într-o oarecare măsură în contradicție cu dispoziția de la alin.(2) art.40 CP RM, unde este prevăzut expres că riscul se consideră întemeiat doar dacă scopul socialmente util urmărit nu a putut fi realizat fără un anumit risc. Totodată, o astfel de afirmație apropiată considerabil riscului întemeiat de starea de extremă necesitate, unde nu se cere stabilirea proporționalității exacte a daunei efectiv cauzate (în cazul riscului, aceasta este cauzată în rezultatul acțiunilor de risc) și a daunei care amenință (în cazul riscului, aceasta este prevăzută la săvârșirea acțiunilor de risc) și, într-o oarecare măsură, „estompează” criteriile clare de delimitare a acestor instituții.

Însă, în legile penale ale statelor, unde nu este indicată o asemenea condiție limitativă a legalității riscului întemeiat, se prevede că, în fiecare caz concret, trebuie să se clarifice întrebarea despre proporționalitatea daunei care amenință și a celei efectiv cauzate, și, în același rând, despre nivelul de justificare a acțiunilor de risc. În Codul penal al Bulgariei, de exemplu, această cerință este exprimată în felul următor: „La un anumit nivel de justificare a riscului trebuie luat în considerație coraportul dintre rezultatul pozitiv așteptat și probabilitatea apariției lui” (alin.(2) art.13). Este evident că dacă probabilitatea rezultatului pozitiv este minimă, acțiunile de risc nu pot fi considerate întemeiate.

După cum s-a menționat, majoritatea legilor penale ale altor state (Codul penal al Letoniei, al Bielarusiei, al Federației Ruse, al Bulgariei, al Azerbaidjanului ș.a.), dar și Codul penal al Republicii Moldova, *de lege lata*, recunosc drept condiție obligatorie a legalității riscului întemeiat necesitatea luării de către persoana care a admis riscul a măsurilor necesare pentru prevenirea cauzării de daune intereselor ocrotite de legea penală. Conform acestei cerințe, persoana care a săvârșit acțiunea de risc trebuie să prevadă posibilitatea apariției urmărilor prejudiciabile și, ținând cont de aceasta, să aleagă varianta unui astfel de comportament, care, conform convingerii sale, exclude survenirea lor [19]. Cât de suficiente sunt măsurile luate pentru prevenirea cauzării de daune intereselor ocrotite de lege hotărăște, întâi de toate, persoana care recurge la acțiuni însoțite de risc. Însă, aprecierea obiectivă a suficienței sau insuficienței măsurilor respective este atribuită subiecților oficiali împuterniciți cu aplicarea în concret a legii penale.

La analiza acestei condiții a legalității riscului întemeiat, observăm că conținutul ei nu este formulat explicit, ceea ce în practica judiciară va genera, neapărat, controverse cu privire la criteriile de care trebuie să se conducă cel ce aplică legea – de unul subiectiv sau obiectiv, sau va trebui, în fiecare caz concret de cauzare a daunelor în rezultatul acțiunilor de risc, să stabilească concursul lor.

De aceea, ni se pare mai reușită următoarea formulare a acestei particularități: „toate măsurile posibile” – alin.(2) art.39 CP al Bielorusiei (în acest caz, este vorba despre persoana care a luat măsuri, deci, pe baza criteriilor subiective). Astfel de interpretări se conțin și în alte coduri penale. De exemplu, în Codul penal al Ucrainei – „persoana care a admis riscul a calculat, argumentat, că măsurile luate de ea sunt suficiente” (alin.(2) art.42); în Codul penal al Uzbekistanului se vorbește despre măsurile necesare (alin.(2) art.41); în Codul penal al Georgiei – „dacă persoana a luat toate măsurile de prevenire a cauzării de daune bunurilor protejate de lege” (alin.(2) art.31); în Codul penal al Bulgariei se prevede aplicarea a tot ce este posibil și ce depinde de persoană pentru prevenirea cauzării de daune (alin.(1) art.13).

Astfel, formulările exemplificate reflectă cerința legiuitorului față de persoana care recurge la risc de a lua măsurile de prevenire a daunelor. Ni se pare mai optimală formularea care indică clar la îmbinarea caracterelor subiective și obiective ale riscului întemeiat, adică a acțiunilor necesare (criteriul obiectiv) și a celor posibile de prevenire a daunelor, într-o anumită situație pentru cel ce riscă (criteriul subiectiv).

O serie de legi penale prevăd drept una dintre condițiile legalității riscului întemeiat corespunderea acțiunilor de risc „cunoștințelor tehnico-științifice actuale și experienței” (alin.(2) art.39 CP al Bielorusiei; art.13 CP al Bulgariei ș.a.) Într-adevăr, acțiunile săvârșite în condițiile riscului legal trebuie fundamentate nu doar pe experiența persoanei concrete; trebuie luate în considerație, în cazul experimentelor și cercetărilor de diferit gen, realizările științei și tehnicii, în sfera de producție, succesele activității profesionale într-un domeniu sau altul. Însă, o astfel de condiție limitează considerabil legalitatea acțiunilor de risc. De aceea, considerăm că o soluționare optimă a acestei întrebări aparține legiuitorului din Lituania, care, în art.34 al Codului penal, a prevăzut condițiile legalității riscului profesional sau ale celui economic justificat, iar în art.35 – experimentul științific.

Astfel, art.35 CP al Lituaniei prevede:

„(1) Persoanele care au cauzat daune la efectuarea unui experiment științific legal nu sunt pasibile de răspundere dacă experimentul a fost efectuat conform metodicii științifice probate, dacă problema în curs de rezolvare are o semnificație exclusivă pentru știință și dacă experimentatorul a întreprins măsurile necesare de precauție și de prevenire a daunelor intereselor ocrotite de lege.

(2) Experimentul științific este interzis când lipsește liberul acord al participantului la experiment, informat despre urmările posibile.

(3) Cu excepția cazurilor prevăzute de lege, este interzis experimentul științific asupra unei femei însărcinate, asupra fătului ei, minorului, persoanei iresponsabile și asupra persoanei private de libertate” [20].

Această problemă a fost soluționată nestructural de către legiuitorul Poloniei, Codul penal al căreia limitează noțiunea de risc întemeiat la efectuarea experimentului de cunoaștere în medicină, tehnică sau economie, dacă rezultatul așteptat are o semnificație esențială în domeniul respectiv, iar speranța în atingerea lui, oportunitatea și procedeele de efectuare a experimentului sunt fundamentate pe nivelul cunoștințelor actuale (alin.(1) art.27 CP al Poloniei).

Spre deosebire de Codul penal al Bielorusiei, al Uzbekistanului, precum și cel al Bulgariei, în legea penală a Federației Ruse, dar și în cea a Republicii Moldova, cerința corespunderii acțiunilor de risc „cunoștințelor tehnico-științifice actuale și experienței” nu este prevăzută. După cum s-a menționat anterior, o astfel de cerință trebuie să existe în cazul efectuării experimentelor, cercetărilor, dar nu este posibilă pe deplin la realizarea acțiunilor de risc în circumstanțe extreme și în activitatea cotidiană.

Într-o altă ordine de idei, în Codul penal al Bulgariei, de rând cu condițiile riscului întemeiat, atestate și în codurile altor state, se menționează că acțiunile de risc se admit nu doar pentru atingerea rezultatului socialmente util, dar și pentru evitarea daunelor. Această din urmă particularitate apropie noțiunea *risc întemeiat* de noțiunea *stare de extremă necesitate*, care, potrivit art.13 al CP al Bulgariei, este definită în felul următor: „Nu este socialmente periculoasă fapta săvârșită de către o persoană în stare de extremă necesitate pentru înlăturarea pericolului nemijlocit care amenință atât interesele de stat sau ale cetățenilor, cât și bunurile lor personale sau aceleași bunuri ale altor persoane, pericol care nu putea fi evitat pe altă cale, dacă dauna cauzată de faptă este mai mică decât dauna evitată”. La art.13-a sunt menționate următoarele condiții ale riscului întemeiat: acțiunile de risc sunt săvârșite întru atingerea unui rezultat esențial socialmente util sau întru evitarea daunei considerabile; acțiunile de risc nu vin în contradicție cu o anumită interdicție stabilită de actul normativ; corespund realizărilor tehnico-științifice și experienței; viața și sănătatea altor persoane nu este pusă în pericol; cel care riscă ia toate măsurile dependente de el pentru evitarea apariției urmărilor prejudiciabile.

La alin.(2) art.13-a este stipulat că „la stabilirea nivelului de justificare a riscului se ia în considerație atât corelația dintre rezultatul pozitiv așteptat și urmările negative posibile, cât și posibilitatea apariției acestora”. Este evident că asemenea formulări ale dispoziției de la art.13 și de la art.13-a apropie aceste două instituții.

În codurile penale ale statelor în care se conțin articole despre riscul întemeiat, de regulă, se indică condițiile în care riscul nu poate fi recunoscut ca întemeiat. În majoritatea codurilor penale, drept astfel de condiție este numit, în primul rând, pericolul unui dezastru ecologic care presupune cauzarea unei daune grave mediului ambiant, fiind amenințate cu distrugerea regnul animal, organismele acvatice, flora, iar cu poluarea – atmosfera și resursele de apă, ceea ce, la rândul său, pune în pericol viața și sănătatea oamenilor [21].

O altă condiție prevăzută de multe coduri penale este potențialitatea unei calamități sociale în masă, care se manifestă prin punerea stării de protecție a intereselor sociale de importanță vitală în pericol de perturbare (incendii, epidemii, inundații, surpări ș.a.) [22].

Printre astfel de cauze, codurile penale ale unor state plasează în prim-plan pericolul ce amenință viața câtorva persoane (Codul penal al Letoniei) sau pericolul ce amenință viața oamenilor (Codul penal al Azerbaidjanului). În Codul penal-Model al țărilor membre ale CSI, printre cauzele, în a căror prezență riscul nu poate fi recunoscut întemeiat, în primul rând a fost menționat și pericolul survenirii decesului persoanelor (alin.(3) art.42). Totodată, nu este precizat numărul persoanelor vizate (în Codul penal al Federației Ruse – multe persoane, în Codul penal al Letoniei – câteva persoane); în codurile penale ale altor țări (Kazahstan, Uzbekistan, Azerbaidjan) se vorbește despre pericolul asupra vieții sau sănătății oamenilor al căror număr nu se precizează, dar faptul că despre oameni se vorbește la plural dă temeiul de a presupune că nu este vizată doar o singură persoană. Problema pluralității de victime, a căror viață și sănătate au fost supuse pericolului, este soluționată în fiecare caz de către subiectul împuternicit cu aplicarea în concret a legii penale, care stabilește temeinicia acțiunilor de risc.

Lipsa pericolului pentru viața oamenilor este recunoscută drept condiție obligatorie a riscului întemeiat și în Codul penal al Bulgariei.

În codurile penale ale altor state riscul nu este recunoscut ca întemeiat, dacă la săvârșirea acțiunilor de risc se creează pericolul „apariției decesului sau cauzării vătămărilor corporale grave persoanei care nu și-a exprimat acordul ca viața sau sănătatea ei să fie expuse pericolului” (alin.(3) art.39 CP al Bielorusiei). Acordul obligatoriu al persoanei care participă la experimentul de cunoaștere în domeniile medical, tehnic sau economic, gradul de informare a acesteia despre rezultatul pozitiv așteptat și urmările posibile negative, precum și

despre eventualitatea apariției acestora, în același rând posibilitatea refuzului de a participa la orice etapă a experimentului, este recunoscută drept o condiție obligatorie în Codul penal al Bulgariei (alin.(1) art.13-a) și în Codul penal al Lituaniei (art.35). Lipsa a cel puțin uneia dintre aceste cerințe atrage după sine recunoașterea acțiunilor însoțite de risc ca neîntemeiate.

Majoritatea codurilor penale ale altor state nu pun problema privind coraportul dintre scopul acțiunilor însoțite de risc și daunele cauzate, raportând acest aspect la circumstanța *stare de extremă necesitate*. Însă, în unele coduri penale această proporționalitate se ia în calcul. Așa, de exemplu, în art.40 CP al Uzbekistanului se stipulează: „În cazul riscului întemeiat profesional sau economic, răspunderea pentru cauzarea de daune nu survine nici în cazul în care rezultatul dorit socialmente util nu a fost atins și dauna s-a dovedit a fi mult mai considerabilă decât scopul socialmente util urmărit”.

Cerința unei proporționalități dintre pericolul ce amenință și dauna efectiv cauzată pentru evitarea acestuia se conține în codurile penale ale Franței, Spaniei și ale altor țări. Astfel, în art. 122-7 CP al Franței [23] se prevede: „Nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în condițiile pericolului apărut sau iminent ce amenință însăși persoana, o altă persoană sau bunuri, săvârșește acțiuni necesare pentru a se apăra, pentru a apăra altă persoană sau bunuri, cu excepția cazurilor de neconcordanță evidentă dintre mijloacele de apărare folosite și gravitatea pericolului” [24].

Despre faptul că dauna cauzată în stare de extremă necesitate trebuie să fie nu mai mare (prin urmare, egală sau mai mică) decât dauna care a fost evitată, se menționează și în alin.(5) art.21 CP al Spaniei [25].

Despre o anumită corespundere dintre dauna efectiv cauzată și pericolul care amenință se prevede și în art.37 CP al Japoniei [26] intitulat „Acțiunile de extremă necesitate pentru evitarea pericolului și depășirea limitelor lor”. În acest articol se menționează ca acțiunile sunt recunoscute legale „...numai dacă dauna apărută în rezultatul acestei acțiuni nu depășește nivelul daunei prevenite”.

Așadar, catalogarea de către legiuitorii statelor menționate a acțiunilor însoțite de risc ca varietate a stării de extremă necesitate restrânge într-o anumită măsură noțiunea de risc întemeiat comparativ cu cea reglementată la art.40 CP RM. Restrângerea acesteia rezidă, întâi de toate, în faptul că acțiunile de risc pot fi săvârșite doar în cazul existenței pericolului ce amenință.

În plus, aceste acțiuni sunt limitate de cerința unei anumite proporționalități dintre dauna efectiv cauzată și cea care amenință.

Cunoaștem însă state, în ale căror legi penale instituția stării de extremă necesitate nu se raportează acestei cerințe. Bunăoară, în art.34 CP al Elveției [27] drept condiție de legalitate a stării de extremă necesitate este recunoscută prezența nemijlocită a pericolului ce amenință interesele ocrotite de lege, care este de neevitat prin alte mijloace. În ceea ce privește proporționalitatea dintre dauna prezumată și cea cauzată, articolul nu conține asemenea cerință.

Nu cere această corespundere nici legea penală a Danemarcei [28], în §14 al acesteia fiind stipulat: „Fapta care, de obicei, se pedepsește nu este sancționabilă dacă a fost necesară pentru evitarea cauzării de daune persoanei sau bunurilor...”.

În art.4 CP al Elveției (Capitolul 24 „Despre temeiurile generale de liberare de răspundere penală”) legiuitorul dispune că nu constituie infracțiune fapta „...justificată în virtutea naturii pericolului daunei cauzate altei persoane și a circumstanțelor în care ea a fost săvârșită”.

Prin urmare, în astfel de cazuri, condiția de bază a instituției examinate se reduce doar la existența pericolului ce amenință interesele ocrotite de lege. Astfel, nefiind înaintată cerința despre o anumită proporționalitate dintre dauna cauzată și cea care amenință, sunt extinse limitele riscului întemeiat. Totodată, însăși condiția admiterii acțiunilor însoțite de risc doar în caz de pericol real se păstrează.

Dispozițiile menționate din codurile penale în care lipsesc articole despre riscul întemeiat demonstrează că acțiunile însoțite de risc, în ipoteza cauzării daunelor, sunt examinate potrivit normelor ce reglementează starea de extremă necesitate, iar, în cazuri aparte, chiar potrivit normelor ce reglementează apărarea necesară.

Astfel, potrivit art. 34 CP al Elveției: „1. Dacă fapta e săvârșită pentru a se evita pericolul nemijlocit, care nu poate fi înlăturat prin alte mijloace și care amenință bunurile persoanei, viața, sănătatea, onoarea, libertatea acesteia, fapta nu este pedepsibilă...”.

Evident, sub incidența acestui articol cad atât acțiunile însoțite de risc săvârșite întru evitarea daunei, cât și cele săvârșite în stare de extremă necesitate.

O asemănare și mai mare cu riscul întemeiat o găsim în articolul despre starea de extremă necesitate din Codul penal al Estoniei în vigoare până la 2002 [29]: „Nu constituie infracțiune acțiunea, deși căzută sub incidența particularităților faptei prevăzute de Codul în vigoare, adică întreprinsă pentru înlăturarea pericolului, care amenință persoana sau drepturile acestei persoane ori ale altor persoane, drepturile întreprinderilor, ale instituțiilor sau organizațiilor, ori interesele statului, dacă acest pericol, în circumstanțele respective, nu putea fi înlăturat prin alte mijloace și dacă dauna cauzată este mai puțin gravă, decât cea prevenită” (art.14). Articolul 29 (Starea de extremă necesitate) din aceeași lege penală stabilește: „Nu se consideră ilegală fapta săvârșită de persoană cu scopul înlăturării pericolului nemijlocit sau care amenință nemijlocit bunurile sale legale sau bunurile legale ale altei persoane, dacă mijlocul ales de ea este necesar pentru înlăturarea pericolului ce amenință și dacă interesul ocrotit este mai important decât interesul căruia i se cauzează dauna. La compararea intereselor se iau în considerație, îndeosebi, importanța bunurilor legale, dimensiunile pericolului care le amenință, dar și pericolozitatea faptei”. Astfel, observăm că articolul despre starea de extremă necesitate a suportat modificări esențiale.

În Codul penal al Chinei [30] dispoziția articolului despre starea de extremă necesitate este formulată în felul următor: „Nu este pasibilă de răspundere penală persoana care a întreprins în starea de extremă necesitate măsuri urgente pentru preîntâmpinarea pericolului care amenință interesele sociale sau de altă natură, persoana și drepturile acesteia sau ale terțelor persoane. Dacă acțiunile săvârșite în starea de extremă necesitate au depășit limitele necesare și au cauzat o daună considerabilă, atunci survine răspunderea penală. Însă, luând în considerație circumstanțele cauzei, pedeapsa aplicată trebuie să fie mai joasă decât plafonul inferior sau persoana urmează a fi liberată de pedeapsă” (alin.(1) art.21).

Astfel, este evident că acțiunile însoțite de risc pot fi examinate, în lipsa unui articol special, ca săvârșite în starea de extremă necesitate; dar, în aceste cazuri poate fi vorba numai despre riscul la care se merge pentru a preîntâmpina dauna, fiind necesară o anumită corespundere dintre dauna care amenință și dauna efectiv cauzată la preîntâmpinarea acesteia.

Unele coduri penale conțin încă o cerință care trebuie să fie respectată la recunoașterea riscului ca fiind întemeiat. Astfel, în articolul 13-a CP al Bulgariei se reglementează, de rând cu alte condiții ale riscului întemeiat, cerința ca riscul să nu contravină unei interdicții anumite stabilite de actul normativ. O opinie similară se conține și în doctrina dreptului penal. De exemplu, în unele manuale, una dintre condițiile riscului întemeiat este următoarea: „Acțiunile săvârșite nu încalcă interdicția directă prevăzută de lege” [31].

Această condiție este explicată în felul următor: în asemenea cazuri, situația în care acționează persoana nu este reglementată de reguli și apare nevoia de a lua decizia în situația extremală total imprevizibilă. Întru confirmarea acestui fapt se aduce următorul exemplu: în timpul zborului, la avionul Il-86 a apărut o situație de avarie, în rezultatul căreia aparatul a început să zboare în picaj, ceea ce amenința cu distrugerea lui iminentă. Potrivit instrucției, în această situație inginerul de bord trebuia să micșoreze rotațiile motorului, însă calculele efectuate au demonstrat că aceasta va duce la catastrofă. În aceste circumstanțe periculoase, pilotul și-a asumat responsabilitatea procedând contrar instrucției: acționând în stare de risc, el a dat la maxim capacitatea motorului, reușind să scoată avionul din picaj. Acțiunile lui s-au dovedit a fi unice, corecte, catastrofa fiind evitată [32]. Considerăm însă că exemplul în cauză nu ilustrează condiția propusă pentru riscul întemeiat. Desigur, încălcând instrucția, pilotul a acționat în stare de risc, dar, în primul rând, acțiunile sale nu cad sub incidența art.40 CP RM, întrucât lipsește cauzarea de daune. De aceea, problema putea fi pusă doar cu referire la responsabilitatea pentru neîndeplinirea instrucției, nu și pentru cauzarea de daune. Despre aplicarea art.40 CP RM poate fi vorba doar în cazurile când dauna deja cauzată intereselor ocrotite de lege este recunoscută legală. În al doilea rând, pilotul a încălcat, se pare, o instrucție învechită și această încălcare este justificată, întrucât a fost realizată „în vederea salvării”. Cel mai des, în cazul riscului întemeiat de producție, profesional, economic, se atestă niște acte normative, reguli depășite care conțin o interdicție directă. Încălcarea lor este recunoscută legală, dacă este realizată pentru atingerea unui scop socialmente util și dacă există toate celelalte condiții de legalitate a riscului întemeiat. De aceea, includerea condiției examinate *supra* în șirul condițiilor de legalitate a riscului întemeiat este, în opinia noastră, inutilă, întrucât restrânge limitele posibilității de realizare a acțiunilor însoțite de risc întemeiat.

Vorbind despre riscul întemeiat, trebuie reamintită încă o situație care și-a găsit reflectare în Codul penal al Estoniei. În art.30 al acestui cod, intitulat „Coliziunea obligațiilor”, se prevede: „Fapta prin a cărei săvârșire se încalcă obligațiunea juridică nu este ilegală dacă persoana trebuie să îndeplinească, concomitent,

câteva obligațiuni juridice, și nu are posibilitatea să le îndeplinească pe toate, dar întreprinde tot ce depinde de ea pentru îndeplinirea obligațiunii care este nu mai puțin importantă decât obligațiunea încălcată”.

Coliziunea obligațiunilor este o varietate a riscului întemeiat și toate condițiile legalității lui sunt aplicabile și coliziunii obligațiunilor, cu unele precizări care reies din specificul acestei situații. În codurile penale ale statelor unde sunt atestate articole despre riscul întemeiat această întrebare nu trezește dubii, iar în codurile penale unde aceste articole lipsesc cazurile de coliziune a obligațiunilor sunt examinate cu luarea în considerare a condițiilor legalității stării de extremă necesitate.

În opinia noastră, examinarea situațiilor de cauzare a daunelor prin acțiuni însoțite de risc întemeiat conform normelor ce reglementează starea de extremă necesitate poate duce la incriminarea depășirii condițiilor legalității stării de extremă necesitate, de exemplu, după semnul de cauzare a daunelor egale sau mai grave decât daunele prevenite. Asemenea soluționare a întrebării limitează semnificativ posibilitatea îndeplinirii acțiunilor însoțite de risc pentru realizarea scopului socialmente util.

Într-un final, vom releva și faptul că, deși reglementări referitoare la riscul întemeiat găsim în legislația mai multor state, spre regret, practica aplicării acestei cauze care înlătură caracterul penal al faptei nu este una fructuoasă. Deseori, atunci când este recunoscută dauna intereselor ocrotite de lege, organele de aplicare a dreptului continuă să acționeze după principiul „inițiativa se pedepsește”, fără a concretiza motivul cauzării daunelor, scopul și împrejurările. Deși la moment așa stau lucrurile în practica judiciară, recunoașterea de către legiuitorii mai multor state a instituției riscului întemeiat, ca un act generator de consecințe juridice, este de o utilitate practică vădită. Consacrarea legală a riscului întemeiat ni se înfățișează ca un pas revoluționar în materie de recunoaștere a drepturilor subiective ale persoanei, ce reflectă însemnătatea juridică de realizare a acestora în contextul legii penale și nu reprezintă altceva decât conținuturi potențiale de libertate.

Referințe:

1. Уголовный кодекс Республики Грузия: Законодательство зарубежных стран / Под ред. З.К. Бигвава. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
2. Уголовный кодекс Республики Узбекистан: Законодательство зарубежных стран / Под ред. М.Х. Рустамбаева, А.С. Якобова, З.Х. Гулямова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
3. Уголовный кодекс Таджикской Республики: Законодательство зарубежных стран / Под ред. А.В. Федорова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Законодательство зарубежных стран / Под ред. И.И. Рогова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
5. Уголовный кодекс Кыргызской Республики: Законодательство зарубежных стран / Под ред. А.П. Стуканова, П.Ю. Константинова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
6. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики: Законодательство зарубежных стран / Под ред. И.М. Рагимова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
7. Уголовный кодекс Республики Беларусь: Законодательство зарубежных стран / Под ред. Б.В. Волженкина, А.В. Баркова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
8. Уголовный Кодекс Польши: Законодательство зарубежных стран / Под ред. А.И. Лукашова, Н.С. Кузнецовой. - Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2001.
9. Уголовный кодекс Латвийской Республики: Законодательство зарубежных стран / Под ред. А.И. Лукашова, Э.А. Саркисовой. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
10. Уголовный кодекс Литовской Республики: Законодательство зарубежных стран / Под ред. В. Павилониса. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
11. Уголовный кодекс Республики Болгария: Законодательство зарубежных стран / Под ред. А.И. Лукашова. - Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2001.
12. Стрельцов Е.Л. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий. - Харьков: Одиссей, 2008, с.115.
13. Шурдумов А.Ю. Обоснованный риск как обстоятельство, исключаящее преступность деяния: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2003, с.4.
14. Уголовный кодекс Российской Федерации: Закон Российской Федерации №63-ФЗ от 13 июня 1996 г., принят Государственной Думой 24 мая 1996 г., одобрен Советом Федерации 5 июня 1996 г., введен в силу с 1 января 1997, с изменениями и дополнениями на 13.05.2008 // Собрание Законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
15. Модельный Уголовный кодекс для государств – участников Содружества Независимых Государств (официальный текст) // Правоведение, 1996, № 1, с.88-150.

16. Уголовное право России. Часть Общая: Учебник для вузов / Отв. ред. проф. Л.Л. Кругликов.- Москва: БЕК, 1999, с.299.
17. Basarab M. Drept penal. Partea Generală. Vol.II. Ediția a III-a revăzută și adăugată. - București: Lumina LEX, 2001, p.147.
18. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. - Москва: Зерцало, 1998, с.92-93.
19. Макарь И. Уголовное право Республики Молдова. Часть Общая. - Кишинэу: Dinamo, 2003, с.263; Botnaru S., Șavga A., Grosu Vl., Grama M. Drept penal. Partea Generală. - Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p.329.
20. Уголовное право России. Ощая часть: Учебник для вузов / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. - Москва: Зерцало, 2005, с.410-411.
21. Ibidem, p.408.
22. Уголовное право России в вопросах и ответах: Учебное пособие / Г.Н Борзенков и др.; под ред. В.С. Комиссарова. 2-е изд., перераб. и доп. - Москва: ТК Велби, Проспект, 2006, с.71.
23. Code pénal de la France – textes à jour au 15 août 2004. Edition réalisée par H. Pelletier, J. Perfetti. - Paris: Juris-Classeur, 2005.
24. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англия, США, Франция, Германия, Япония). Сборник законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина.- М.: Зерцало, 1999, с. 198-199.
25. Уголовный кодекс Испании / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. - Москва: Зерцало, 1998.
26. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англия, США, Франция, Германия, Япония). Сборник законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина, с.338-339.
27. Уголовный кодекс Швейцарии: Законодательство зарубежных стран / Под ред. А.В. Серебренниковой. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
28. Уголовный кодекс Дании: Законодательство зарубежных стран / Под ред. С.С. Беляева. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
29. Уголовный кодекс Эстонской Республики: Законодательство зарубежных стран / Пер. с эстон. В.В. Запелалова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
30. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики: Законодательство зарубежных стран / Под ред. А.И. Коробеева. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
31. Парог А.И. и др. Российское уголовное право. Общая часть. - Москва: Спарк, 1997, с.257-258; Комментарий к Уголовному кодексу Республики Молдова: Общая часть. - Кишинэу: - Центральная Типография, 2005, с.153.
32. Парог А.И. и др. Op. cit., p.257-258.

Prezentat la 07.07.2010

STUDIU DE DREPT COMPARAT AL REGLEMENTĂRILOR PENALE PRIVIND TRAFICUL DE FIINȚE UMANE

Alexandru TĂNASE

Catedra Drept Penal și Criminologie

In this article, it is recommended that following the model offered by the Romanian legislature, at par.(1) art.165 PC RM, at Chapter XIII of the General Part of the Penal Code of Republic of Moldova, to implement a norm which would contain the definition of the term “person exploitation”. It is argued that it’s rather appropriate the addition of the domestic penal law with a norm that would have implied the act of using the services of an exploited person, after the model of art.216 of the Penal Code of Romania from 17.07.2009. It is pointed out that, after the model offered by the Bulgarian legislature, the German and the Ukrainian one, the circumstance of committing the offense with legal passing of the state border is to be recommended as an aggravating circumstance of the offense provided by art.165 PC RM. It is concluded that the goal of sexual exploitation is not the purpose of persons trafficking in the Penal laws of Turkey and Canada. In these situations, somehow improper, are followed the stipulations of the incriminating provisions of the offence of pimping. In this regard, Republic of Moldova has more effective settlements on human beings trafficking.

La ora actuală, în Republica Moldova este în plină desfășurare reforma legii penale, inclusiv a prevederilor care reglementează răspunderea pentru infracțiunea de trafic de ființe umane. Conformă cu tendința actuală de globalizare a dreptului și de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, studierea experienței țărilor, în care normele penale privind traficul de ființe umane au cunoscut dezvoltare, constituie o reală contribuție în vederea elaborării unei concepții unitare de modernizare a dreptului penal național.

Lumea trăiește demult în interconexiuni, de aceea adaptările legislațiilor străine nu pot fi un fenomen viabil, decât dacă se are în vedere o bază social-economică asemănătoare a statului receptor cu cea a statului de unde se inspiră legiuitorul. Este un principiu de urmat în contextul influențelor sau chiar al transferului substanțial și instituțional juridic. În același timp, în condițiile de autoizolare, nici un sistem național de drept, nici o doctrină, concepție sau normă nu poate să propună soluționarea adecvată a problemelor ce apar în viața de toate zilele. Numai sistemele naționale de drept, care s-au influențat reciproc, au reușit să devină modele de elevație juridică pentru alte state. Aurita cale de mijloc a legăturii indisolubile dintre dreptul comparat și tradițiile juridice constituie premisa de apropiere a legilor penale ale diferitelor state și, prin aceasta, de lărgire semnificativă, aprofundare și eficientizare a colaborării internaționale în desfășurarea activității de prevenire și combatere a traficului de ființe umane.

Tocmai în vederea atingerii acestui scop, în cele ce urmează vom încerca să stabilim deosebirile și similitudinile ce caracterizează reglementările privind traficul de ființe umane, statuate în legea penală a Republicii Moldova și în legile penale aparținând altor sisteme de drept.

Vom începe analiza noastră cu studierea modelului românesc de reglementare a răspunderii penale pentru traficul de ființe umane.

În **Codul penal al României** din 21.06.1968 [1] nu există dispoziții incriminatoare cu privire la traficul de ființe umane (traficul de persoane). În aceste condiții, legea penală specială în care este reglementată răspunderea pentru numita faptă este Legea României nr.678 din 21.11.2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane (în continuare – Legea României nr.678/2001) [2].

Această lege este structurată în șapte capitole, dintre care cea mai mare relevanță pentru investigația noastră o prezintă Capitolul I „Dispoziții generale” și Capitolul III „Infracțiuni”. În Capitolul I, art.2, sunt formulate definițiile noțiunilor „trafic de persoane” și „exploatarea unei persoane”. În Capitolul III se prevăd normele penale care stabilesc răspunderea pentru: infracțiuni privind traficul de persoane (art.12-16, Secțiunea 1); infracțiuni în legătură cu traficul de persoane (art.17,18, Secțiunea a 2-a).

Articolul 12 al Legii României nr.678/2001 prevede răspunderea pentru traficul de persoane cu vârsta de peste 18 ani. La rândul său, art.13 al aceluiași act legislativ stabilește răspunderea pentru traficul de persoane care nu au împlinit vârsta de 18 ani.

În special, interesează incriminarea de la art.12 al Legii României nr.678/2001. Comparând prevederile acestui articol cu cele ale art.165 CP RM, putem stabili următoarele asemănări:

1) în ambele cazuri, descrierea acțiunii principale din cadrul faptei prejudiciabile implică cinci modalități normative alternative, desemnate prin aceiași termeni sau termeni cu încărcătură semantică apropiată;

2) coincid unele modalități normative ale acțiunii adiacente din cadrul faptei prejudiciabile;

3) în ambele ipoteze, scopul de exploatare a persoanei este un semn obligatoriu al laturii subiective;

4) așa cum o demonstrează definiția noțiunii „exploatarea unei persoane”, formulată în art.2 al Legii României 678/2001, coincid cele mai multe forme ale scopului infracțiunilor corespunzătoare din aceste două legislații penale;

5) din analiza alin.(2) și (3) art.12 al Legii României nr.678/2001 se desprinde că circumstanțele agravante consemnate în aceste prevederi își au corespondenți în dispozițiile de la lit.d) alin.(2) și de la lit.b) alin.(3) art.165 CP RM;

6) art.14 al Legii României nr.678/2001 stabilește, printre altele, agravarea pedepsei pentru traficul de persoane dacă fapta e săvârșită de o persoană care face parte dintr-un grup organizat. La lit.a) alin.(3) art.165 CP RM este prevăzută ca circumstanță agravantă săvârșirea traficului de ființe umane, printre altele, de un grup criminal organizat;

7) în conformitate cu art.16 al Legii României nr.678/2001, consimțământul persoanei, victimă a traficului, nu înlătură răspunderea penală a făptuitorului. Același efect îl produce sintagma „cu sau fără consimțământul acesteia (adică, al victimei – *n.a*)” din dispoziția alin.(1) art.165 CP RM.

Bineînțeles, anumite diferențe comportă și cadrul reglementar al răspunderii pentru traficul de ființe umane (traficul de persoane) din legislațiile penale ale Republicii Moldova și României:

1) privitor la infracțiunile specificate la art.12 și 13 ale Legii României nr.678/2001, legiuitorul român utilizează denumirea unitară „Trafic de persoane”. În opoziție, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.165 și 206 CP RM, legiuitorul moldovean utilizează denumiri distincte: „Traficul de ființe umane” și, respectiv, „Traficul de copii”;

2) în dispoziția alin.(1) art.165 CP RM, cu privire la modalitățile acțiunii adiacente din cadrul faptei prejudiciabile, nu se folosește o sintagmă cu conotații atât de largi cum este sintagma „amenințare, violență sau alte forme de constrângere” din alin.(1) art.12 al Legii României nr.678/2001;

3) spre deosebire de textul art.165 CP RM, în textul art.12 al Legii României nr.678/2001 se face referire la termenul „fraudă”, utilizat în vederea desemnării uneia dintre modalitățile acțiunii adiacente din cadrul traficului de persoane;

4) expresia „abuz de autoritate” din art.12 al Legii României nr.678/2001 are un alt înțeles decât sintagma „abuz de putere” din art.165 CP RM. În principiu, aceeași constatare este valabilă vizavi de expresia „profitaș de imposibilitatea acelei persoane de a se apăra sau de a-și exprima voința” din art.12 al Legii României nr.678/2001 și de sintagma „abuz de poziție de vulnerabilitate” din art.165 CP RM;

5) printre formele scopului de exploatare a unei persoane, nominalizate în art.2 al Legii României nr.678/2001, nu se numără: scopul de exploatare prin cerșetorie; scopul de folosire în conflicte armate; scopul de folosire în activități criminale; scopul de prelevare a țesuturilor. Toate aceste forme sunt expres consemnate în art.165 CP RM. În schimb, spre deosebire de textul art.165 CP RM, textul art.2 al Legii României nr.678/2001 conține următoarea prevedere generalizatoare vizând formele scopului de exploatare a persoanei: „efectuarea unor alte asemenea activități prin care se încalcă drepturi și libertăți fundamentale ale omului”;

6) Legea României nr.678/2001 nu prevede circumstanțele agravante specificate la lit.a)-c), e)-g) alin.(2) și, parțial, la lit.a) alin.(3) art.165 CP RM;

7) Legea României nr.678/2001 nu conține o clauză de genul celei statuate la alin.(4) art.165 CP RM: „Victima traficului de ființe umane este absolvită de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală”.

După această examinare comparativă, este necesar a menționa că unele idei, care transpar din analiza experienței legiuitorului român în prevenirea și combaterea pe cale juridico-penală a traficului de persoane, merită a fi preluate de legiuitorul autohton. Astfel, după modelul alin.(2) art.2 al Legii României nr.678/2001, în Capitolul XIII al Părții Generale a Codului penal al Republicii Moldova ar trebui să existe o normă în care să fie definită noțiunea „exploatarea persoanei”. Această definiție, care ar fi valabilă atât pentru contextul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, cât și pentru cel al infracțiunii specificate la art.206 CP RM, ar permite dezaglomerarea textului alin.(1) art.165 și al alin.(1) art.206 CP RM, accesibilizând interpretarea și aplicarea celor două norme în strictă conformitate cu principiul legalității. Ea ar face inutilă descrierea sinuoasă și greoaie a scopului infracțiunii în actualele variante ale art.165 și 206 CP RM.

În altă ordine de idei, analiza noastră nu ar fi completă dacă nu ne-am reține atenția asupra perspectivelor apropiate ale reglementării în legislația penală română a răspunderii pentru traficul de persoane.

Ne referim la prevederile art.210 „Traficul de persoane”, care face parte din Capitolul VII „Traficul și exploatarea persoanelor vulnerabile” din Partea Specială a Codului penal al României din 17.07.2009 [3]. În literatura de specialitate [4] se menționează că art.210 din Codul penal al României din 17.07.2009 are menirea să înlocuiască prevederile incriminatoare ale art.12 al Legii României nr.678/2001.

Făcând o comparație între reglementările – în vigoare și cele care urmează să intre în vigoare – privind traficul de persoane din legislația României, putem sesiza anumite abordări noi:

1) infracțiunile de trafic de persoane și trafic de minori apar sub denumiri marginale distincte, corespunzătoare art.210 și, respectiv, art.211 din Codul penal al României nr.678/2001;

2) noțiunea „exploatarea unei persoane” este definită în art.182 din Titlul X „Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală” al Părții Generale a Codului penal al României din 17.07.2009;

3) la lit.a) alin.(1) art.210 din Codul penal al României din 2009 se utilizează expresia „inducerea în eroare”, în locul dihotomiei pleonastice „fraudă, înșelăciune” din Legea României nr.678/2001;

4) la lit.b) alin.(1) art.210 din Codul penal al României din 2009 ca modalitate distinctă a acțiunii adiacente este consemnată profitarea de starea de vădită vulnerabilitate a victimei. Ea este consemnată alături de modalitatea de profitare de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința;

5) modalitățile acțiunii adiacente din cadrul traficului de persoane au fost grupate după criterii de sistematizare logică în cele trei litere – a), b) și c) – ale alin.(1) art.210 din Codul penal al României din 2009;

6) obligarea la practicarea cerșetoriei este specificată ca formă a scopului de exploatare a unei persoane la lit.d) art.182 din Codul penal al României din 2009;

7) printre formele scopului de exploatare a unei persoane, enumerate în art.182 din Codul penal al României din 2009, nu se mai numără cea de efectuare a unor activități prin care se încalcă drepturi și libertăți fundamentale ale omului, formă generalizatoare menționată la lit.e) art.2 al Legii României nr.678/2001.

În vederea utilizării experienței pozitive, consacrate în art.210 din Codul penal al României din 2009, precum și în vederea suplínirii unei lacune a legii penale autohtone, recomandăm, în acord cu paradigma pe care ne-o oferă legiuitorul român, completarea listei de modalități ale acțiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane cu profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința.

Nu în ultimul rând, considerăm oportună recepționarea modelului pe care ni-l oferă art.216 „Folosirea serviciilor unei persoane exploatare” din Codul penal al României din 2009. Conform acestei norme, se incriminează fapta de a utiliza serviciile prevăzute în art.182 „Exploatarea unei persoane” din Codul penal al României din 2009, prestate de o persoană despre care beneficiarul știe că este victimă a traficului de persoane ori a traficului de minori.

În doctrina penală a fost propusă angajarea răspunderii penale pentru cei care beneficiază de serviciile unei prostituate [5]. Însă, nu s-a fundamentat oportunitatea tragerii la răspundere penală a celui care, manifestând un grad de pericolozitate socială comparativ mai sporit, beneficiază cu bună-știință de serviciile unei persoane exploatare în contextul traficului de ființe umane. Este problematic a trage o asemenea persoană pentru complicitate la infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM: la momentul exploatării victimei, este posibil ca traficul de ființe umane să fi depășit momentul de consumare. În asemenea condiții, în scopul eficientizării contracarării oricăror contribuții și implicații la săvârșirea traficului de ființe umane, considerăm imperioasă completarea Codului penal al Republicii Moldova cu o normă de genul celei cuprinse în art.216 al Codului penal al României din 2009.

În alt context, vom supune atenției reglementarea traficului de ființe umane (traficului de persoane) operată în **Codul penal al Bulgariei** din 01.05.1968 [6]. În cadrul acestuia o secțiune întreagă – Secțiunea IX din Capitolul II „Infracțiuni contra persoanei” al Părții Speciale – este dedicată infracțiunii în cauză. Respectiva secțiune include trei articole: art.159a – se referă la varianta-tip (alin.(1)) și la varianta agravată (alin.(2)) a traficului de persoane; art.159b și art.159c – se referă la variantele speciale ale traficului de persoane.

La concret, la alin.(1) art.159a din Codul penal al Bulgariei din 1968 este incriminată fapta de recrutare, transportare, adăpostire sau primire a unei persoane aparte ori a unui grup de persoane în scopul de a le folosi în activități sexuale, în munca forțată, de a le preleva organele sau de a le deține în servitute, indiferent de consimțământul acestora.

Observăm că, în raport cu alin.(1) art.165 CP RM, diferențele sunt următoarele:

1) în legea penală bulgară, printre modalitățile acțiunii principale din cadrul traficului de persoane nu este specificată modalitatea de transfer;

2) în legea penală bulgară, în contextul variantei-tip a infracțiunii de trafic de persoane, se invocă săvârșirea faptei în privința unui grup de persoane. În contrast, în legea penală autohtonă, săvârșirea faptei asupra a două sau mai multe persoane este considerată circumstanță agravantă, prevăzută la lit.b) alin.(2) art.165 CP RM;

3) diferă lista formelor scopului infracțiunii. În legea penală bulgară nu figurează: scopul exploatării prin servicii forțate; scopul exploatării în sclavie sau în condiții similare sclaviei; scopul folosirii în conflicte armate; scopul folosirii în activități criminale; scopul de prelevare a țesuturilor. Pe de altă parte, scopul deținerii în servitute nu este menționat printre formele scopului de exploatare enunțate în alin.(1) art.165 CP RM;

4) în legea penală bulgară, varianta tip a traficului de persoane nu reclamă existența unei acțiuni adiacente. Prin aceasta, construcția componentei de infracțiune în cauză amintește de cea a componentei de infracțiune de trafic de copii, în varianta tip specificată la alin.(1) art.206 CP RM.

În alt registru, circumstanțele agravante ale traficului de persoane sunt enumerate în alin.(2) art.159a din Codul penal al Bulgariei din 1968:

- 1) asupra persoanei care nu a împlinit vârsta de 18 ani;
- 2) prin constrângere sau prin inducere în eroare;
- 3) prin răpire sau privațiune ilegală de libertate;
- 4) profitând de starea de dependență a victimei;
- 5) prin abuz de putere;
- 6) prin promiterea, darea sau primirea de foloase.

Prima dintre agravantele nominalizate nu se numără, bineînțeles, printre cele specificate în art.165 CP RM. Or, în legea penală autohtonă infracțiunea de trafic de copii este o infracțiune de sine stătătoare, prevăzută într-un alt capitol al legii penale decât cel în care se incriminează traficul de ființe umane. În acest mod, concepția legiuitorului bulgar amintește mai degrabă de cea care a fost consacrată în art.113² CP RM din 1961.

Ca și legiuitorul român, cel bulgar folosește termenul generic „constrângere”, preferând, spre deosebire de legiuitorul autohton, să nu recurgă la detalizări care aglomerează textul legii penale.

Spre deosebire de legiuitorul autohton, legiuitorul bulgar indică privațiunea ilegală de libertate în calitate de modalitate a acțiunii adiacente din cadrul faptei prejudiciabile. Cât privește răpirea (în contextul legii penale autohtone fiind consemnată la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM), aceasta, în contextul legii penale bulgare, nu îndeplinește rolul de circumstanță agravantă.

Profitarea de starea de dependență a victimei nu este specificată expres în art.165 CP RM printre modalitățile acțiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane. Totuși, această modalitate pare să aibă tangențe cu abuzul de poziția de vulnerabilitate a victimei, modalitate prevăzută la lit.c) alin.(1) art.165 CP RM.

Demonstrând originalitate, legiuitorul bulgar stabilește, la alin.(3) art.159a din Codul penal al Bulgariei din 1968, răspunderea agravată pentru traficul de persoane, săvârșit asupra unei femei gravide în scopul vânzării copilului acesteia. Așadar, pur și simplu traficul de persoane, săvârșit asupra unei femei gravide, este tratat ca și oricare altă infracțiune de trafic de persoane. Însă, în cazul în care acestei ipoteze i se adaugă cea vizând scopul vânzării copilului victimei, efectul este cel de agravare a răspunderii penale. Mai mult, gradul agravării este peste cel caracteristic circumstanțelor enunțate în alin.(2) art.159a din Codul penal al Bulgariei din 1968.

Precizăm că agravanta analizată din legea penală bulgară se referă la o cu totul altă situație decât fapta prevăzută la lit.h) alin.(1) art.206 CP RM, presupunând traficul de copii în scopul vânzării. Or, în cazul faptei specificate la alin.(3) art.159a din Codul penal al Bulgariei din 1968, victimă este nu copilul (care la momentul săvârșirii infracțiunii, nefiind născut, reprezintă o probabilitate de viață), dar femeia care poartă respectiva sarcină. În opoziție, în cazul faptei specificate la lit.h) alin.(1) art.206 CP RM, tocmai mama victimei este cea care de cele mai dese ori poate avea calitatea de subiect al infracțiunii.

În alt context, vizavi de variantele speciale ale traficului de persoane în contextul Codului penal al Bulgariei din 1968, deosebim:

- traficul de persoane săvârșit cu trecerea frontierei de stat (art.1596);
- traficul de persoane reprezentând o recidivă periculoasă sau săvârșit din însărcinarea unui grup criminal organizat ori întru executarea deciziei acestui grup (art.159B).

În conjunctura legii penale autohtone, primul caz nu prezintă relevanță decât în cazul trecerii ilegale a frontierei de stat, când, alături de răspunderea penală pentru traficul de ființe umane, se aplică răspunderea – după caz, penală sau contravențională – pentru trecerea ilegală a frontierei de stat. În rest, caracterul național sau transnațional al traficului de ființe umane nu este reflectat în nici un fel în dispoziția art.165 CP RM.

Ca și în cazul oricărei alte fapte infracționale, de starea de recidivă, fie ea periculoasă sau deosebit de periculoasă, se ține cont la aplicarea pedepsei, în conformitate cu art.82 CP RM. În fine, săvârșirea infracțiunii de un grup criminal organizat este considerată circumstanță agravantă a traficului de ființe umane, în conformitate cu lit.a) alin.(3) art.165 CP RM.

În urma analizei reglementărilor privitoare la traficul de persoane din legea penală bulgară, ajungem la concluzia că unica prevedere normativă, care prezintă interes pentru perfecționarea art.165 CP RM, este cea de la art.1596 din Codul penal al Bulgariei din 1968. Totuși, luând în considerație existența la moment a unor mijloace suficiente de sancționare a trecerii ilegale a frontierei de stat (inclusiv în conexiune cu traficul de ființe umane), considerăm că numai săvârșirea infracțiunii cu trecerea legală a frontierei de stat urmează a fi recomandată ca circumstanță agravantă a traficului de ființe umane, completând alin.(2) art.165 CP RM cu litera h. Considerăm că transnaționalitatea traficului de ființe umane prezintă comparativ mai multe pericole pentru victima infracțiunii, decât traficul „intern” de ființe umane. În condițiile unei țări străine, vulnerabilitatea victimei, care este adesea lipsită de documentele de ieșire/intrare în țară, este un factor ușor de exploatat de către făptuitor. Acestui factor i se poate adăuga: necunoașterea limbii locale; lipsa de încredere în autoritățile locale; dificultatea orientării într-un mediu necunoscut etc.

În continuare, ne îndreptăm analiza asupra reglementării traficului de ființe umane (traficului de persoane) în **Codul penal al Germaniei** din 15.05.1871 [7].

Astfel, în Titlul 13 „Faptele infracționale contra autodeterminării sexuale” al Părții Speciale există două norme vizând traficul de persoane:

- §180b „Traficul de persoane”;
- §181 „Cazul grav de trafic de persoane”.

În esență, §180b din Codul penal al Germaniei din 1871 cuprinde varianta-tip (alin.(1)) și varianta agravată (alin.(2)) ale traficului de persoane. La rândul său, §181 din legea penală germană cuprinde varianta specială a numitei fapte infracționale.

La concret, este de menționat că alin.(1) §180b din Codul penal al Germaniei din 1871 se referă la două modalități ale traficului de persoane: 1) fapta celui care, urmărind obținerea unor foloase materiale, influențează o altă persoană să practice prostituția sau să continue practicarea prostituției, cunoscând vulnerabilitatea acestei persoane; 2) fapta celui care, urmărind obținerea unor foloase materiale, influențează o altă persoană pentru ca aceasta să realizeze acțiuni sexuale asupra altor persoane ori să accepte realizarea asupra sa a acțiunilor sexuale de către alte persoane, cunoscând vulnerabilitatea victimei, condiționată de aflarea acesteia într-o țară străină.

Observăm că, după profil și conținut, traficul de persoane în sensul legii penale germane se deosebește în mai multe privințe de infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM:

1) alin.(1) §180b din Codul penal al Germaniei din 1871 stabilește răspunderea, în esență, doar pentru traficul de persoane în scopul exploatării sexuale;

2) scopul obținerii unor foloase materiale este obligatoriu pentru fapta de trafic de persoane în sensul legii penale germane. În contrast, în contextul infracțiunii specificate la art.165 CP RM, nu este neapărat ca făptuitorul să urmărească un asemenea scop;

3) recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea persoanei nu este obligatorie pentru aplicarea răspunderii în baza alin.(1) §180b din Codul penal al Germaniei din 1871;

4) alte modalități ale acțiunii adiacente decât abuzul de poziția de vulnerabilitate a victimei nu sunt cunoscute faptei prevăzute la alin.(1) §180b din Codul penal al Germaniei din 1871;

5) ca și legiuitorul bulgar, legiuitorul german privește ambianța aflării victimei într-o țară străină ca pe o expresie a vulnerabilității victimei. Însă, spre deosebire de legiuitorul bulgar, nu-i conferă acestei ambianțe statutul de circumstanță agravantă. În plus, este necesar a preciza că, în contextul faptei de la alin.(1) §180b din Codul penal al Germaniei din 1871, respectiva ambianță este specificată doar în legătură cu realizarea altor acțiuni sexuale decât practicarea prostituției.

Într-un alt context, la alin.(2) §180b din Codul penal al Germaniei din 1871 sunt specificate două circumstanțe agravante ale traficului de persoane:

1) influențarea asupra unei alte persoane să practice prostituția sau să continue practicarea acesteia, cunoscând vulnerabilitatea victimei, condiționată de aflarea acesteia într-o țară străină;

2) influențarea asupra unei persoane, care nu a atins vârsta de 21 de ani, să practice prostituția sau să continue practicarea acesteia.

În legătură cu cea de-a doua circumstanță agravantă, accentuăm că fapta de trafic de copii este incriminată într-o altă normă – §236 din Codul penal al Germaniei din 1871. Totuși, în cazul traficului de copii, vârsta victimei infracțiunii poate ajunge numai până la 18 ani. În concluzie, în ipoteza faptei specificate la pct.2) alin.(2) §180b din Codul penal al Germaniei din 1871, vârsta victimei este între 18 și 21 de ani.

Vizavi de cazul grav de trafic de persoane, reprezentând varianta specială a infracțiunii examinate, consemnăm că §181 din Codul penal al Germaniei din 1871 prevede următoarele trei ipoteze:

1) constrângerea la practicarea prostituției sau la continuarea practicării acesteia pe calea aplicării violenței, amenințării de a o aplica sau a înșelăciunii;

2) recrutarea prin înșelăciune a persoanei, fie transportarea într-o altă țară a persoanei, împotriva voinței acesteia, prin aplicarea față de ea a violenței, prin amenințarea de a o aplica sau prin înșelăciune, cunoscând vulnerabilitatea victimei, condiționată de aflarea acesteia într-o țară străină, fie transferul victimei către alte persoane, în vederea realizării asupra acesteia sau cu ajutorul ei a unor acțiuni sexuale;

3) realizarea, sub formă de îndeletnicire, a recrutării victimei, cunoscând vulnerabilitatea acesteia, condiționată de aflarea ei într-o țară străină, pentru a o constrânge să practice prostituția sau să continue practicarea prostituției.

Din analiza acestor prevederi se desprinde că, practic, singurele elemente comune cu dispoziția art.165 CP RM le reprezintă referirea la violență, amenințarea cu violența și înșelăciunea. În rest, prevederile în cauză se caracterizează prin specificitate.

În concluzie la analiza reglementărilor în materie din Codul penal al Germaniei din 1871, vom menționa că nu putem apela la modelul de elevație oferit de legiuitorul german. În același timp, inspirați de paradigma legii penale germane, ne-am consolidat convingerea că săvârșirea infracțiunii cu trecerea legală a frontierei de stat urmează a fi recomandată ca circumstanță agravantă a infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM.

În continuare, vom analiza reglementările vizând traficul de ființe umane (traficul de persoane) din **legislația penală a Turciei**. Nu poate să nu intereseze experiența legislativă în materie a unei țări care, pe parcursul mai multor ani, este angajată, ca și Republica Moldova, în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Prima prevedere legală privitoare la traficul de persoane din legislația penală a Turciei a fost cea de la art.201/b din Capitolul VI „Infracțiuni contra libertății de a munci și activității de muncă” din Titlul II „Infracțiuni contra libertății” al Cărții a 2-a „Infracțiuni” a Codului penal al Turciei din 01.03.1926 [8].

În alin.(1) art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926 este descrisă varianta-tip a infracțiunii de trafic de persoane: fapta persoanei care recrutează, răpește, transportă, transferă, adăpostește sau primește alte persoane prin aplicarea forței sau prin amenințarea de a o aplica ori prin alte forme de constrângere, pe calea înșelăciunii, fraudei, abuzului de putere sau a abuzului de poziția de vulnerabilitate a victimei, în scopul exploataării, incluzând munca sau serviciile forțate, sclavia sau condițiile similare sclaviei, starea de servitute sau prelevarea de organe.

Din această definiție legislativă a noțiunii de trafic de persoane ne putem da seama că mai multe similitudini o apropie de definiția noțiunii de trafic de ființe umane din alin.(1) art.165 CP RM:

1) structurarea faptei prejudiciabile, descrise la art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926, în acțiune principală și acțiune adiacentă, ambele formând un sistem;

2) modalitățile acțiunii principale din cadrul infracțiunii, descrise în legea penală turcă, sunt aproximativ aceleași cu modalitățile similare din legea penală autohtonă;

3) coincid unele modalități ale acțiunii adiacente descrise în legile penale confruntate;

4) unele forme ale scopului infracțiunii, descrise în legile penale ale celor două state, au același conținut;

5) este apropiat după conținut obiectul juridic generic al infracțiunilor din cele două legi penale comparate.

În același timp, ies în evidență deosebirile care marchează reglementarea răspunderii penale pentru traficul de ființe umane (traficul de persoane) din legea penală a Republicii Moldova și din cea a Turciei:

1) în art.165 CP RM răpirea persoanei este privită în calitate de modalitate a acțiunii adiacente, nu ca modalitate a acțiunii principale, ca în art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926;

2) diferă descrierea modalităților acțiunii adiacente. Cele consemnate în textul legii penale turce amintesc mai degrabă de modalitățile acțiunii adiacente, descrise în reglementările corespunzătoare din legile penale ale României și Bulgariei;

3) în legea penală turcă, la relevarea scopului infracțiunii de trafic de persoane nu sunt specificate unele forme pe care le cunoaștem din art.165 CP RM: scopul exploatarei sexuale comerciale sau necomerciale; scopul exploatarei pentru cerșetorie; scopul folosirii în conflicte armate; scopul folosirii în activități criminale; scopul prelevării de țesuturi. În același timp, în art.165 CP RM nu este consemnată una din formele scopului infracțiunii, specificată în art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926: exploatarea presupunând starea de servitute.

În altă ordine de idei, este necesar a menționa că, în conformitate cu alin.(2) art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926, nu este luat în considerație consimțământul victimei de a fi exploatată, în cazul în care asupra acesteia au fost exercitate influențele specificate la alin.(1) art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926. Cu alte cuvinte, ideea este că valabilitatea consimțământului victimei este redusă la zero atunci când voința îi este alterată prin mijloace nepermise de influențare. Consemnăm că o asemenea dispoziție cu caracter explicativ, cum este cea de la alin.(2) art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926, comportă o comprehensibilitate mai sporită în comparație cu sintagma „cu sau fără consimțământul acesteia” din dispoziția alin.(1) art.165 CP RM.

În alt context, în celelalte alineate ale art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926 se stabilește răspunderea pentru: traficul de minori (alin.3); traficul de persoane, săvârșit de un grup organizat (alin.4).

Am menționat mai sus că art.201/b din Codul penal al Turciei din 1926 este prima din reglementările penale consacrate incriminării faptei de trafic de persoane în această țară. Actualmente, este în vigoare Codul penal al Turciei din 26.09.2004 [9]. Însă, art.80 „Traficul de persoane” din noua lege penală a Turciei nu face decât să reitereze prevederile de la art.201/b din Codul penal al Turciei din 01.03.1926.

Este reprodus, inclusiv, defectul principal care a caracterizat incriminarea traficului de persoane în legea penală anterioară a Turciei: scopul exploatarei sexuale nu este indicat printre formele scopului infracțiunii de trafic de persoane. În aceste condiții, rămâne posibilitatea de a apela la art.227 din Codul penal al Turciei din 2004, care incriminează fapta de proxenetism. Potrivit acestei norme, este trasă la răspundere penală persoana care instigă pe altcineva la prostituție, facilitează practicarea prostituției, asigură adăpost pentru practicarea prostituției sau o mediază.

În sensul analizat, Republica Moldova are reglementări mai eficiente privind traficul de ființe umane. Incriminarea distinctă – în art.165 și 220 CP RM – a faptelor de trafic de ființe umane și, respectiv, de proxenetism – se bazează pe diferențierea absolut necesară a constrângerii la prostituție în raport cu determinarea la prostituție, ipoteze care implică grade de pericol social cu totul diferite.

În alt context, în cele ce urmează ne vom concentra atenția asupra reglementării traficului de ființe umane (traficului de persoane) în **legislația penală a Japoniei**. În literatura de specialitate găsim următoarea afirmație: „Japonia nu are o lege care să interzică traficul de persoane, deși, în practică, aplică în principal legile privitoare la imigrare și la muncă” [10]. Totuși, precizia ne obligă să consemnăm că, în Capitolul 33 „Infracțiuni exprimate în capturare și răpire” al Cărții a 2-a „Infracțiuni” a Codului penal al Japoniei din 24.04.1907 [11], există mai multe prevederi ce vizează traficul de persoane.

În primul rând, este vorba de art.226 „Capturarea și răpirea cu deplasarea peste frontiera de stat și traficul de persoane” din Codul penal al Japoniei din 1907. În special, prezintă interes alineatul 2 al acestui articol, în care e stabilită răspunderea pentru persoana care vinde sau cumpără o altă persoană, pentru a o deplasa în afara teritoriului nipon, fie pentru persoana care deplasează în afara teritoriului nipon o persoană capturată, răpită sau cumpărată.

Remarcăm specificitatea concepției incriminării traficului de persoane în legea penală niponă. Este o concepție radical diferită față de cea promovată de legiuitorul autohton. În art.226 din Codul penal al Japoniei din 1907 accentul se pune pe deplasarea victimei peste frontiera de stat a Japoniei. O asemenea deplasare poate reprezenta scopul traficului de persoane, caz în care făptuitorul vinde sau cumpără victima. Dar, este posibilă și realizarea în fapt a deplasării victimei peste frontiera de stat a Japoniei, caz în care, anterior, același făptuitor sau altul au capturat, răpit sau au cumpărat victima. Așadar, în conjunctura legii penale nipone, traficul de persoane nu poate să nu presupună – ca potențialitate sau realitate – deplasarea victimei peste frontiera de stat a Japoniei. În contrast, așa cum am afirmat mai sus, în contextul legii penale autohtone, pentru calificarea faptei de trafic de ființe umane este irelevant caracterul transnațional al celor săvârșite.

În afară de aceasta, traficul de persoane, în accepțiunea legii penale nipone, nu-i sunt cunoscute nici modalitățile acțiunii principale sau ale acțiunii adiacente din cadrul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, nici scopul de exploatare, caracteristic pentru aceeași infracțiune. Totuși, trebuie de precizat că, în conformitate cu alin.(3) art.227 din Codul penal al Japoniei din 1907, este trasă la răspundere penală persoana care primește persoana capturată, răpită sau cumpărată, dacă urmărește scopul de cupiditate sau scopul depravării sexuale. Această ipoteză comportă anumite tangențe cu ipoteza primirii unei persoane în scop de exploatare sexuală comercială sau necomercială. Însă, în contextul legii penale autohtone, o asemenea ipoteză nu poate implica răspunderea conform art.165 CP RM, decât dacă primirea respectivă este însoțită de acțiunea adiacentă corespunzătoare, reprezentând factorul de influențare asupra voinței victimei.

În concluzie la analiza reglementărilor privitoare la traficul de persoane din legislația penală a Japoniei, se poate susține că aceste reglementări sunt prea specifice pentru a servi ca model la perfecționarea cadrului normativ autohton în materie. În același timp, trebuie să recunoaștem că studierea acestei specificități facilitează perceperea mai eficientă a nuanțelor individualizante pe care le comportă infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM.

În altă privință, în **Codul penal al Canadei** din 1892 [12], infracțiunii de trafic de persoane îi sunt dedicate art.279.01-279.04 din Capitolul „Răpirea persoanei, traficul de persoane, luarea de ostatici și capturarea persoanei” al Părții VIII „Infracțiuni contra persoanei și reputației”. Astfel, în art.279.01 din Codul penal al Canadei din 1892 se prevede răspunderea pentru infracțiunea de trafic de persoane; la art.279.02 și 279.03 din numitul act legislativ este stabilită răspunderea pentru infracțiunile în legătură cu traficul de persoane; la art.279.04 din acest Cod penal este formulată definiția noțiunii de exploatare.

La concret, în conformitate cu art.279.01 din Codul penal al Canadei din 1892, traficul de persoane constă în fapta persoanei care recrutează, transportă, transferă, primește, deține, însoțește sau ascunde o altă persoană, ori care exercită controlul, dirijarea sau influență asupra deplasării persoanei date, în scopul de a o exploata sau de a facilita exploatarea ei. În ipoteza enunțată, dacă victima este răpită, supusă unui atac grav sau unei agresiuni sexuale ori i se provoacă moartea, se aplică răspunderea agravată (presupunând detențiunea pe viață). În toate celelalte cazuri, pedeapsa nu poate depăși închisoarea pe un termen de până la 14 ani.

Din cele relatate se desprinde că în legea penală a Republicii Moldova și în cea a Canadei există elemente comune caracterizând profilul infracțiunii de trafic de ființe umane (trafic de persoane). Astfel, modalitățile de recrutare, transportare, transfer și primire apar atât în contextul acțiunii principale din cadrul infracțiunii specificate la art.165 CP RM, cât și în contextul faptei incriminate la art.279.01 din Codul penal al Canadei din 1892. De asemenea, răpirea, comiterea unui atac grav, agresiunea sexuală sau provocarea morții victimei pot fi regăsite, într-o varietate sau alta, printre prevederile de la art.165 CP RM, care se referă la latura obiectivă a traficului de ființe umane. La fel, scopul exploatării este urmărit de către subiect în ipoteza ambelor infracțiuni din cele două legi penale pe care le confruntăm.

În același timp, atestăm și diferențe în modul de incriminare a traficului de ființe umane (traficului de persoane) în legislația penală a Republicii Moldova și în cea a Canadei. De exemplu, comportă o incidență mai vastă acțiunea principală din cadrul traficului de persoane în sensul legii penale canadiene: astfel de modalități ca deținerea, însoțirea sau ascunderea nu sunt menționate expres în dispoziția alin.(1) art.165 CP RM; deși, nu putem face abstracție de faptul că modalitatea de adăpostire, consemnată în respectiva dispoziție, prezintă afinități cu deținerea, însoțirea și ascunderea. La fel, exercitarea controlului, dirijării sau influenței asupra deplasării victimei nu este menționată expres în dispoziția alin.(1) art.165 CP RM. Cu toate acestea, reieșind din conținutul obiectului juridic principal, nu trebuie să uităm că, fără atingerea adusă libertății fizice a persoanei, nu poate fi concepută infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. Nu în ultimul rând, este de menționat că scopul de a facilita exploatarea victimei nu este indicat în art.165 CP RM.

În alt context, la art.279.02 și la art.279.03 din Codul penal al Canadei din 1892 se stabilește răspunderea pentru favorizarea sau complicitatea la traficul de persoane. Aceste fapte contributive se exprimă în:

– primirea unui beneficiu financiar sau a unui alt beneficiu material, dacă se cunoaște că acesta rezultă din săvârșirea traficului de persoane (art.279.02);

– ascunderea, reținerea sau distrugerea unui document de călătorie, care aparține unei alte persoane, ori a unui document de identitate sau de imigrare aparținând unei alte persoane, dacă este urmărit scopul de a săvârși sau de a facilita săvârșirea traficului de persoane (art.279.03).

Nu găsim asemenea fapte incriminate expres în legea penală autohtonă. Totodată, reținem atenția asupra faptului că confiscarea documentelor, ca și darea sau primirea unor plăți sau beneficii pentru a obține consimțământul unei persoane care deține controlul asupra victimei, sunt amintite printre modalitățile acțiunii adiacente din cadrul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM. În această din urmă ipoteză, atestăm complicitatea la traficul de ființe umane în raport cu persoana care deține controlul asupra victimei ipoteză atunci când autorul infracțiunii primește de la o altă persoană plăți sau beneficii. În rest, cele două infracțiuni în legătură cu traficul de persoane, specificate în legea penală canadiană, nu comportă similarități cu fapta incriminată la art.165 CP RM.

În fine, așa cum am menționat *supra*, în art.279.04 din Codul penal al Canadei din 1892 este definită noțiunea de exploatare, desemnând scopul infracțiunii de trafic de persoane. În conformitate cu acest articol, se consideră că o persoană este exploatată dacă: este implicată într-un comportament menit să-i amenințe siguranța de a munci sau de a presta un serviciu; i se prelevă, prin înșelăciune, forță, amenințare cu forța sau altă formă de constrângere, un organ sau un țesut.

Remarcăm că, nici de această dată, scopul exploatării sexuale (dar și alte forme ale scopului infracțiunii specificate la art.165 CP RM) nu este nominalizat în definiția noțiunii de exploatare. Ca și legiuitorul turc, legiuitorul canadian prevede răspunderea penală pentru constrângerea la prostituție în normele cu privire la proxenitism (art.210-212 din Codul penal al Canadei din 1892).

În altă ordine de idei, în continuare vom investiga reglementările cu privire la traficul de ființe umane (traficul de persoane) din **legea penală a Federației Ruse**. Ne referim la art.127¹ „Traficul de persoane” din Capitolul 17 „Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei” al Părții Speciale a Codului penal al Federației Ruse din 24.05.1996 [13]. Acest articol a fost introdus în legea penală rusă în urma adoptării Legii federale nr.162-Φ3 din 08.12.2003 „Cu privire la introducerea modificărilor și completărilor în Codul penal al Federației Ruse” [14].

Articolul 127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996 conține trei alineate și două note. Primul alineat se referă la varianta-tip a infracțiunii de trafic de persoane; celelalte două alineate privesc circumstanțele agravante ale respectivei fapte infracționale. Prima notă la art.127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996 statuează clauza de liberare de răspundere penală pentru traficul de persoane; în cea de-a doua notă este formulată definiția noțiunii de exploatare.

Cât privește varianta-tip a infracțiunii examinate, la alin.(1) art.127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996 se prevede răspunderea pentru vânzarea-cumpărarea persoanei sau alte tranzacții realizate în privința unei persoane, săvârșite în scop de exploatare a persoanei, de recrutare, transportare, transfer, adăpostire sau de primire a acesteia.

Din această prevedere legală reiese că modalitățile normative ale traficului de persoane, în accepția legii penale ruse, sunt trei la număr:

- 1) vânzarea-cumpărarea persoanei;
- 2) realizarea altor tranzacții în privința unei persoane;
- 3) recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea persoanei în scopul exploatării acesteia.

Doar cea de-a treia modalitate din cele enumerate mai sus prezintă afinități cu fapta prevăzută la alin.(1) art.165 CP RM. Totuși, ca și în legea penală bulgară, în legea penală rusă nu se reclamă prezența unei acțiuni adiacente pentru a întregi varianta-tip a traficului de persoane. În opoziție, în legea penală autohtonă, sistemul faptei prejudiciabile corespunzătoare presupune conexiunea acțiunii principale cu acțiunea adiacentă.

Ca și în legea penală autohtonă, în legea penală rusă este obligatoriu ca subiectul traficului de ființe umane (traficului de persoane) să urmărească scopul de exploatare. Dar care este conținutul noțiunii de exploatare în contextul legii penale ruse?

Conform celei de-a doua note la art.127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996, prin „exploatarea persoanei” se înțelege folosirea victimei în practicarea de către ea a prostituției cu terțe persoane, alte forme de exploatare sexuală, folosirea muncii sau serviciilor sclavului, starea de servitute. Comparând această definiție cu cea care reiese din analiza art.165 CP RM, devin sesizabile următoarele discrepante:

1) în art.165 CP RM nu se face nici o restricționare vizând practicarea de către victimă a prostituției cu terțe persoane. În sensul legii penale autohtone, nu se exclude ca scopul de exploatare sexuală să presupună beneficierea de către făptuitor de serviciile sexuale pe care le oferă victima;

2) legii penale autohtone nu-i este cunoscută noțiunea „folosirea muncii sau serviciilor sclavului”. Menționăm că, spre deosebire de legea penală autohtonă (care conține art.167 „Sclavia și condițiile similare sclaviei”

și art.168 „Munca forțată”), legea penală rusă conține art.127² „Folosirea muncii sclavului”, care stabilește răspunderea pentru folosirea muncii acelei persoane în a cărei privință se exercită atribuțiile dreptului de proprietate, dacă acea persoană nu poate refuza prestarea muncii sau serviciilor din cauze ce nu depind de voința ei. În alți termeni, în condițiile legii penale ruse, conceptul „folosirea muncii sclavului” are aceeași acoperire semantică pe care laolaltă le au, în legea penală autohtonă, conceptele „sclavia și condițiile similare sclaviei” și „munca forțată”;

3) ca și în legea penală bulgară, în legea penală rusă, printre formele scopului de exploatare a persoanei se numără scopul deținerii în servitute. În art.165 CP RM, noțiunea de servitute este utilizată la lit.a) alin.(1) pentru caracterizarea acțiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane. Totuși, pentru a se putea invoca prezența scopului de exploatare în sensul art.165 CP RM, nu este suficient să fie urmărit scopul deținerii în servitute;

4) în legea penală rusă, ca forme ale scopului de exploatare a persoanei nu se menționează: scopul exploatării prin cerșetorie; scopul folosirii în conflicte armate; scopul folosirii în activități criminale. Privitor la scopul de prelevare a organelor sau țesuturilor, acesta reprezintă circumstanța agravantă specificată la lit.ж) alin.(2) art.127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996.

Referitor la circumstanțele agravante ale traficului de ființe umane (traficului de persoane), unele dintre acestea coincid în cele două legi penale confruntate: asupra a două sau mai multor persoane; asupra unei femei gravide; soldat cu vătămarea gravă, decesul victimei sau alte urmări grave; săvârșit de un grup criminal organizat. Nu același lucru se poate afirma despre alte circumstanțe agravante ale faptei infracționale analizate. Astfel, spre deosebire de legea penală autohtonă, legea penală rusă prevede următoarele agravante ale traficului de persoane: asupra unui minor; cu folosirea situației de serviciu; cu deplasarea victimei peste frontiera de stat a Federației Ruse sau cu reținerea ilegală a victimei în străinătate; cu folosirea unor documente false sau cu sustragerea, tănuirea sau distrugerea documentelor de identitate ale victimei; în privința persoanei care se află în stare de neputință sau într-o stare de dependență față de făptuitor etc.

Cu această ocazie, ne reiterăm poziția afirmată cu ocazia analizei legislației penale române: lista circumstanțelor agravante ale infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM ar trebui completată cu circumstanța „profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința”. De asemenea, considerăm că tendințele actuale de comitere a traficului de ființe umane în Republica Moldova reclamă oportunitatea de a recomanda legiuitorului completarea alin.(2) art.165 CP RM, astfel încât în calitate de circumstanță agravantă a infracțiunii respective să apară săvârșirea faptei cu folosirea unor documente false sau cu sustragerea, tănuirea sau distrugerea documentelor victimei. Nu considerăm adecvată restrângerea sferei de incidență a acestei proiectate agravante la documentele de identitate ale victimei, așa cum o face legiuitorul rus. Oricare alte documente, indicate în definiția noțiunii „document” din Legea nr.241/2005, ar trebui să se regăsească în sfera de aplicare a circumstanței agravante proiectate. În context, precizăm că implementarea unei asemenea inițiative ar reduce probabilitatea admiterii de erori judiciare, condiționate de interpretarea improprie a noțiunii „confiscarea documentelor” din prevederea de la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM. Deci, ar face inutilă păstrarea acestei noțiuni în textul art.165 CP RM.

Încheind analiza reglementării răspunderii pentru traficul de persoane în legea penală a Federației Ruse, vom consemna că în cea de-a doua notă la art.127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996 se stabilește că este liberată de răspundere penală pentru traficul de persoane acea persoană care a săvârșit pentru prima dată faptele prevăzute la alin.(1) sau la lit.a) alin.(2) (se are în vedere săvârșirea faptei asupra a două sau mai multor persoane) din același articol, și care a eliberat benevol victima și a contribuit la descoperirea infracțiunii pe care a săvârșit-o, dacă fapta persoanei nu conține elementele unei alte infracțiuni.

La moment, nu considerăm oportună statuarea unei asemenea clauze de liberare de răspundere penală în art.165 CP RM. Este suficientă existența potențialității liberării răspunderii penale în conformitate cu normele Capitolului VI al Părții Generale a Codului penal al Republicii Moldova. Actele cu vocație internațională în materie recomandă punerea accentului pe liberarea de răspundere penală a victimei traficului de ființe umane, nu a subiectului acestei infracțiuni. Spre deosebire de legiuitorul autohton, legiuitorul rus nu a dat curs implementării acestei recomandări.

Vom încheia examinarea reglementărilor penale privind traficul de ființe umane (traficul de persoane) cu analiza de drept comparat a art.149 „Traficul de persoane sau o altă tranzacție ilegală privind transferul unei persoane” din Titlul III „Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei” al Părții Speciale a **Codului penal al Ucrainei** din 05.04.2001 [15].

La prima vedere, respectiva normă din legea penală ucraineană pare să nu se deosebească prea mult de art.127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996. Însă, la o analiză mai atentă, se poate observa că prezintă destulă originalitate concepția legiuitorului ucrainean de incriminare a traficului de persoane. Principalul element de originalitate îl constituie acordarea unui rol mai pronunțat traficului de minori ca formă a infracțiunii specificate la art.149 din Codul penal al Ucrainei din 2001.

La concret, acest articol este alcătuit din trei alineate: alineatului 1 îi corespunde varianta-tip a infracțiunii; alineatelor 2 și 3 le corespund cele două variante ale traficului de persoane.

Astfel, la alin.(1) art.149 din Codul penal al Ucrainei din 2001 se stabilește răspunderea pentru vânzarea sau altă transmitere oneroasă a unei persoane, ori pentru efectuarea oricărei alte tranzacții ilegale în privința unei persoane, legate de deplasarea legală sau ilegală, cu sau fără consimțământul acelei persoane, peste frontiera de stat a Ucrainei, în vederea vânzării ei ulterioare sau transmiterii ei către o terță persoană, în scopul: exploatării sexuale, folosirii în pornobusiness, atragerii în activitatea criminală, aservirii pentru datorii, adopției în scopuri comerciale, folosirii în conflicte armate sau al exploatării muncii victimei.

Din analiza acestei definiții se poate observa că ea prezintă mai multe asemănări cu concepția legiuitorului nipon de incriminare a traficului de persoane, decât cu concepția similară a legiuitorului moldovean.

În primul rând, se deosebește cardinal factura laturii obiective a traficului de ființe umane (traficului de persoane) din legile penale ale Ucrainei și Republicii Moldova. Nu un sistem alcătuit din acțiunea principală și acțiunea adiacentă, dar două modalități normative alternative ale unei singure acțiuni prejudiciabile caracterizează latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.149 din Codul penal al Ucrainei din 2001. Aceste două modalități sunt:

- 1) vânzarea sau altă transmitere oneroasă a unei persoane;
- 2) efectuarea oricărei alte tranzacții ilegale în privința unei persoane, legate de deplasarea legală sau ilegală, cu sau fără consimțământul acelei persoane, peste frontiera de stat a Ucrainei.

În al doilea rând, diferă configurația și conținutul scopului traficului de ființe umane (traficului de persoane) în accepțiunea celor două legi penale comparate. Din art.149 al Codului penal al Ucrainei din 2001 reiese că scopul traficului de persoane cunoaște două varietăți: 1) scopul imediat, adică vânzarea ulterioară a victimei sau transmiterea ei către o terță persoană; 2) scopul mediat, și anume: scopul exploatării sexuale, folosirii în pornobusiness, atragerii în activitatea criminală, aservirii pentru datorii, adopției în scopuri comerciale, folosirii în conflicte armate sau al exploatării muncii victimei. Este adevărat că unele forme ale acestui scop mediat pot fi identificate printre formele scopului infracțiunii prevăzute la art.265 CP RM. Însă, legiuitorul moldovean nu face o diferențiere, de exemplu, între scopul exploatării sexuale și scopul folosirii în pornobusiness: folosirea victimei în industria pornografică este privită doar în calitate de varietate faptică a scopului exploatării sexuale.

Cât privește circumstanțele agravante consemnate la alin.(2) și (3) art.149 din Codul penal al Ucrainei din 2001, acestea sunt: asupra unui minor; asupra a două sau mai multor persoane; în mod repetat; în urma înțelegerii prealabile de către un grup de persoane; cu folosirea situației de serviciu; profitând de dependența victimei față de făptuitor; de către un grup organizat; cu scoaterea ilegală a minorilor din țară sau cu nereaducerea lor în țară; în scopul prelevării de la victimă a organelor sau țesuturilor pentru transplantare sau în scopul realizării donării prin constrângere; dacă au fost cauzate urmări grave.

Observăm că cele mai multe dintre aceste circumstanțe agravante, prezentând sau nu anumite nuanțe, au ca model lista agravantelor specificate la art.127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996.

În concluzie la analiza reglementărilor răspunderii penale pentru traficul de persoane în conformitate cu legea penală a Ucrainei, menționăm că, în cea mai mare parte, modelul oferit de legiuitorul ucrainean nu poate fi preluat de legiuitorul autohton. Este un model care comportă o incompatibilitate comparativ mai pronunțată cu actele de vocație internațională în materie (Protocolul din 15.11.2000 privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate; Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane etc.). În același timp, modelul oferit de legiuitorul ucrainean ne inspiră să ne reafirmăm poziția de a recomanda legiuitorului moldovean să stabilească, în calitate de circumstanță agravantă a infracțiunii specificate la art.165 CP RM, săvârșirea faptei cu trecerea legală a frontierei de stat. Argumentele de rigoare în sprijinul unei asemenea inițiative le-am prezentat cu ocazia studiului de drept comparat al legii penale bulgare.

Realizând o sinteză asupra studiului de drept comparat al reglementărilor penale privind traficul de ființe umane, formulăm următoarele **concluzii**:

1) după modelul oferit de legiuitorul român, ar fi oportun ca în Capitolul XIII al Părții Generale a Codului penal al Republicii Moldova, la alin.(1) art.165, să existe o normă în care să fie definită noțiunea „exploatarea persoanei”;

2) este oportună completarea legii penale autohtone cu o normă în care ar fi incriminată fapta de folosire a serviciilor unei persoane exploatate, după modelul art.216 din Codul penal al României din 2009;

3) după modelul oferit de legiuitorul bulgar, cel german și cel ucrainean, circumstanța săvârșirii infracțiunii cu trecerea legală a frontierei de stat urmează a fi recomandată ca circumstanță agravantă a infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM;

4) scopul exploatării sexuale nu este menționat ca scop al traficului de persoane în legea penală a Turciei și în cea a Canadei. În ipotezele respective, se recurge, oarecum impropriu, la prevederile dispozițiilor incriminatoare vizând infracțiunea de proxenetism. Sub acest aspect, Republica Moldova are reglementări mai eficiente privind traficul de ființe umane;

5) sunt prea specifice reglementările privitoare la traficul de persoane din legislația penală niponă, pentru a putea servi ca model la perfecționarea cadrului normativ autohton în materie;

6) latura obiectivă a traficului de persoane, în contextul legilor penale rusă și ucraineană, are o structură calitativ diferită în comparație cu configurația laturii obiective a infracțiunii specificate la art.165 CP RM;

7) luând în considerație modelul legii penale ruse, este oportună completarea alin.(2) art.165 CP RM, astfel încât în calitate de circumstanță agravantă a infracțiunii respective să apară săvârșirea faptei cu folosirea unor documente false sau cu sustragerea, tănuirea sau distrugerea documentelor victimei. Implementarea acestei inițiative ar face inutilă păstrarea noțiunii „confiscarea documentelor” la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM;

8) nu este oportună completarea legii penale autohtone cu o prevedere vizând liberarea de răspundere penală a subiectului traficului de ființe umane de genul celei din cadrul primei note la art.127¹ din Codul penal al Federației Ruse din 1996.

Referințe:

1. Buletinul Oficial, 1968, nr.79-79bis.
2. Monitorul Oficial al României, 2001, nr.783.
3. Monitorul Oficial al României, 2009, nr.510.
4. Expunere de motive. În: Codul penal. - București: C.H. Beck, 2009, p.41.
5. Дарзниец А. Проституция и возможности привлечения к ответственности клиента в Латвии // Закон и жизнь, 2006, №6, с.34-35.
6. Наказателен кодекс. Сборник нормативни актове. - София: Ciela, 2008.
7. Уголовный кодекс ФРГ / Под ред. А.В. Серебренниковой. - Москва: Зерцало, 2000.
8. Уголовный кодекс Турции / Под ред. Н.Сафарова и Х.Бабаева. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.
9. The Turkish Penal Code. În: Official Gazette. – 2004, No. 25611.
10. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Traficul de ființe umane: infractor, victimă, infracțiune. - Iași: Asociația Alternative Sociale, 2005, p.182.
11. Уголовный кодекс Японии / Под ред. А.И. Коробеева. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
12. The Criminal Code of Canada // <http://justice.gc.ca>
13. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24 мая 1996 г. // Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
14. Федеральный закон от 8 декабря 2003 г. №162-ФЗ «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Российской Федерации» // Собрание законодательства Российской Федерации, 2003, №.50.
15. Уголовный кодекс Украины / Под ред. В.Я. Тация и В.В. Сташиса. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

Prezentat la 02.08.2010

OBIECTUL INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI

(art.246 și 246¹ CP RM)*Sorin TIMOFEI**Catedra Drept Penal și Criminologie*

The article is devoted to examining the object structure and content of the offenses provided by art.246 and 246¹ PC RM. As a result, it is shown that competition is a confrontation between economic entities which have a common trend in the activity, consisting in obtaining benefits. The offense of limiting the free competition (art.246 PC RM) has a simple special legal object, when one social value and the corresponding social relations form its content; the respective social value is the free competition. The special legal subject of the offence of unfair competition (art.246¹ PC RM) is formed by the social relationships of fair competition. The breakdown of a secondary legal object of the offense provided by art.246¹ PC RM is not appropriate. It is argued that, in contrast with the offense of unfair competition, the offence of limiting free competition has no material object (immaterial). The victim of the offence of limiting free competition is the third person (third in concordance to parties of anticompetition illegal agreement), that suffers exceptionally large damages, a person that has the quality of an economic agent. In case of the offense of unfair competition, the victim is the economic agent in competition, with the consumer.

Obiectul infrațiunii îl formează relațiile sociale cu privire la anumite valori sociale și prejudicierea acestor valori este mijlocul prin care sunt vătămate sau puse în pericol relațiile sociale ce constituie obiectul infrațiunii [1]. Nu se poate tăgădui importanța deosebită pe care o prezintă, din punct de vedere teoretic și practic, obiectul infrațiunii. A determina cu precizie valorile sociale apărute de legea penală și în ce anume constau ele este o sarcină imperios necesară, atât în procesul de elaborare a legii penale, cât și în activitatea de aplicare a normelor penale. După cum se știe, obiectul infrațiunii este punctul de plecare pentru a se putea stabili dacă o faptă prezintă pericol social (periclitând o anumită valoare socială), precum și pentru a se putea aprecia gradul de pericol social al acestei fapte.

Așa cum rezultă din denumirea Capitolului X al Codului penal al Republicii Moldova – „Infrațiuni economice” – relațiile sociale cu privire la economia națională sunt cele care formează **obiectul juridic generic** al infrațiunilor prevăzute la art.246 și 246¹ CP RM.

Să stabilim în cele ce urmează care este locul și rolul fenomenului concurenței în contextul economiei naționale, ca valoare socială fundamentală apărută împotriva infrațiunilor economice.

În literatura de specialitate au fost exprimate și alte opinii cu privire la obiectul juridic generic al infrațiunilor în domeniul concurenței. De exemplu, E.Mihai consideră că, în cazul concurenței neloiale, obiectul juridic generic îl constituie relațiile sociale legate de construirea și menținerea unei concurențe neviciate prin acte contrare moralei în afaceri [2]. Nu putem fi de acord cu o asemenea poziție în raport cu infrațiunile specificate la art.246 și 246¹ CP RM. Or, legiuitorul din fiecare țară este cel care, în funcție de prioritățile politicii penale, decide cărui grup de infrațiuni, corespunzător unui capitol al Părții Speciale a legii penale, să fie raportată o infrațiune sau alta. Pe lângă aceasta, nelipsit de interes este faptul că alți doctrinari români consideră că, în cazul concurenței neloiale, obiectul juridic generic îl formează relațiile sociale care asigură normala desfășurare a unor activități economice al căror regim este reglementat de lege [3]. Nu întâmplător așa consideră, având în vedere faptul că, în Codul penal român din 1968, art.301 „Concurența neloială” este inclus în Titlul VIII al Părții Speciale – „Infrațiuni la regimul stabilit pentru anumite activități economice”, titlu ce poate fi considerat corespondentul Capitolului X al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova.

În alt context, există o fundamentare constituțională a faptului că tocmai relațiile sociale cu privire la economia națională reprezintă obiectul juridic generic al infrațiunilor specificate la art.246 și 246¹ CP RM:

– „Piața, libera inițiativă economică, concurența loială (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sunt factorii de bază ai economiei” (alin.(3) art.9 al Constituției);

– „Economia Republicii Moldova este economie de piață, de orientare socială, bazată pe proprietatea privată și pe proprietatea publică, antrenate în concurență liberă (sublinierea ne aparține – *n.a.*)” (alin.(1) art.126 al Constituției).

Din această perspectivă, trebuie de menționat că în doctrina penală din epoca socialistă „concurența între capitaliști” [4] este numită printre izvoarele infrațiunilor economice. Totodată, se precizează că „menținerea

unor infracțiuni economice în dreptul penal al țărilor socialiste se datorează – în ultimă analiză – menținerii, o perioadă de timp, în conștiința unor oameni a unor rămășițe de interese burgheze și a unor reminiscențe ale vechii mentalități burgheze și mic-burgheze" [5]. Dincolo de această retorică ideologică, trebuie să recunoaștem că orice legiuitor, în fiecare epocă și în fiecare țară, își formulează propria concepție despre valorile sociale de maximă importanță. Ca urmare, legiuitorul consideră anumite reguli de conduită ca absolut necesare pentru existența societății și, pe această bază, determină în cuprinsul legii penale acțiunile sau abstențiunile pe care le impune cetățenilor, sub amenințarea unei pedepse. Este vorba deci de fapte care aduc atingere ordinii sociale, așa cum aceasta este înțeleasă la o anumită etapă de dezvoltare socială. Dreptul penal protejează sistemul de valori sociale, cristalizat în mod obiectiv în procesul de evoluție istorică firească a statului și a societății.

Atât în epoca precapitalistă, cât și în epoca socialistă, nu au existat condiții pentru concurență dintre subiecții economici. Deci, nu au existat nici condiții pentru evoluarea libertății concurenței și a concurenței loiale în calitate de valori sociale ocrotite de legea penală.

În cursul istoriei, concurența dintre subiecții economici a devenit posibilă în măsura în care, pe plan teoretic, s-a generalizat ideea productivității comerțului, iar la nivel social-politic s-a asigurat funcționalitatea pieței libere. Rivalitatea pentru câștigarea, extinderea și conservarea clientelei se poate desfășura numai în condițiile economiei de piață. În context, se afirmă, pe bună dreptate, că „o asemenea luptă nu este de conceput decât într-un regim de libertate a comerțului” [6].

Atât sub aspectul productivității comerțului, cât și sub aspectul funcționalității pieței libere, s-au înregistrat și au persistat timp de secole distorsiuni care au împiedicat o evoluție firească în materie de concurență. Factorii negativi s-au păstrat cu o pondere însemnată până la momentul crucial al Revoluției franceze din 1789, după care au reapărut sub impactul concepției nefaste a economiei planificate. Repunerea comerțului și, implicit, a pieței libere în drepturile sale firești au realizat-o economiștii clasici. Astfel, în literatura de specialitate se menționează: „Muncile fermierilor și ale lucrătorilor agricoli sunt de bună seamă mai productive decât cele ale negustorilor, ale artizanilor și ale patronilor de manufacturi. Produsul mai înalt al uneia dintre aceste categorii nu înseamnă totuși că celelalte sunt sterile sau neproductive” [7]. În acest fel, știința economică a fundamentat teza productivității comerțului. Explicația rezidă în plusul de utilitate pe care distribuția pe piață îl conferă mărfii respective.

Pe planul gândirii economice, combaterea sistemului monopolist al corporațiilor, prin argumente și demonstrații de ordin științific, a început odată cu declinul concepției mercantiliste și cu promovarea ideilor liberale ale fiziocraților. În practica socială, de-abia legea adoptată în timpul Revoluției franceze, la 17 martie 1791, a suprimat efectiv breslele, proclamând principiul libertății comerțului și a muncii. Din acel moment, orice persoană a dobândit dreptul de a-și exercita meșteșugul pe care și-l alesese sau de a produce și vinde ceea ce considera necesar să fie oferit pe piață. Curentul de liberalizare a comerțului, departe de a se fi cantonat în hotarele Franței, luase avânt încă mai înainte, în Anglia, sub influența unei industrializări mai timpurii. Celelalte state europene s-au adaptat, la rândul lor, la date diferite, la concepția descătușării comerțului și a muncii de sub multiplele restricții moștenite din trecut.

În epoca socialistă, libertatea comerțului s-a desființat brutal, cu efecte economice catastrofale. Relațiile de piață au fost înlocuite prin monopolul absolut al statului. Doctrinarii regimului au confirmat explicit teza potrivit căreia „revoluția socialistă, care lichidează proprietatea privat-capitalistă și instaurează proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, suprimă baza economică a concurenței” [8]. În același timp, activitatea comercială de orice fel, desfășurată cu titlu individual și în nume propriu de către persoane fizice, devenise în general ilicită.

În Republica Moldova, necesitatea de a fi abandonat sistemul falimentar al economiei de comandă, bazate pe monopolul de stat, pe centralism excesiv, pe planificarea rigidă, a fost proclamată solemn, ca un scop fundamental al noului regim, încă în primele acte normative care au stabilit bazele constituționale ale Republicii Moldova: Legea RSSM cu privire la Declarația cu privire la suveranitatea RSSM, adoptată de Sovietul Suprem al RSSM la 23.06.1990 [9], și Legea Republicii Moldova privind Declarația de Independență a Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27.08.1991 [10]. Acest imperativ și-a găsit ulterior reflectare în textul Constituției Republicii Moldova.

În special, așa cum am mai menționat, în alin.(1) art.126 al Legii Supreme se stabilește: „Economia Republicii Moldova este economie de piață ... bazată pe proprietatea privată și pe proprietatea publică, antrenate în concurență liberă”. Deocamdată, prevederea reprodușă dă expresie unui vast program de viitor, care urmează a fi transpus în practică și în anii următori, când procesul de privatizare a întreprinderilor de stat va fi adus la îndeplinire.

În corelație deplină cu dispoziția precitată, prevederea de la lit.b) alin.(2) art.126 din Constituție obligă statul să asigure „libertatea comerțului și activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale, crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție”. Condițiile specificate reprezintă tot atâția factori de bază ai economiei de piață, care se edifică în țara noastră.

Aceste prevederi constituționale se îmbină organic cu dispozițiile art.46 din Legea Supremă, care consfințesc și garantează dreptul de proprietate privată. Astfel se suprimă fondul unic al proprietății de stat asupra tuturor mijloacelor de producție.

În lipsa principiilor juridice, consemnate mai sus, edificarea economiei de piață în Republica Moldova nu ar putea fi concepută.

Se admite că, în esență, concurența definește, pe de o parte, un anumit tip de comportament al subiecților economici, iar, pe de altă parte, un mod specific de organizare a activității de piață [11]. Într-adevăr, organizarea pieței în sistemul concurențial presupune cu necesitate independența și descentralizarea activității de producție, de distribuție și de consum. Inițiativa privată trebuie să se exercite fără constrângeri sau limitări de ordin administrativ. La fel de însemnată este privatizarea întreprinderilor monopoliste de stat, care încă dețin o pondere considerabilă în sectorul real al economiei naționale. Fenomenele semnalate se conjugă cu liberalizarea prețurilor, fixate în trecut pe cale administrativă, asigurându-se în acest scop funcționalitatea legii cererii și ofertei.

Cât privește comportamentul subiecților economici, acesta are, în condițiile concurenței, caracter prin definiție individualist. Fiecare dintre ei își urmărește interesul propriu. Ținta rivalității pe piață o constituie profitul maxim, realizat prin captarea și păstrarea clientelei. În acest plan, în opinia unor doctrinari, concurenței i se recunoaște rolul de „mână invizibilă” care, independent de orice intervenție statală, „realizează adaptarea cererii și ofertei, sub impulsul exclusiv al interesului individual, disciplinând prin ea însăși, în mod natural, întreaga activitate economică” [12].

Prin originea sa, noțiunea de concurență s-a format și este folosită în raport cu orice relații sociale. În această ordine de idei, prin „concurență” se are în vedere o confruntare între tendințe adverse, care converg spre același scop. Pe plan social, deosebit forme extrem de variate ale concurenței. Ea semnifică conflictul interuman, în cadrul căruia fiecare individ tinde la conservarea și dezvoltarea proprie. Totuși, din perspectiva relațiilor de piață, concurența îndeplinește funcții mai specializate: 1) ea facilitează ajustarea cererii și ofertei în oricare domeniu al activității economice. Astfel, în cadrul pieței dominate de ofertă, strategia competițională determină întreprinderile să se particularizeze față de rivali. Pe piețele dominate de cerere, se urmărește, în raporturile cu potențialii consumatori, specializarea întreprinderii într-un sector individualizat al cererii; 2) exercitarea concurenței împiedică realizarea profitului de monopol de către anumiți subiecți economici; 3) concurența stimulează inovațiile, crearea de noi produse și de tehnici tot mai perfecționate de producție, cale optimă de a cuceri poziții avantajoase pe piață; 4) concurența asigură o alocare rațională a resurselor între variatele utilizări solicitate pe piață; 5) concurența statornicește o repartizare a beneficiilor proporțională cu contribuția efectivă a subiecților economici în procesul de producere și distribuție a bunurilor.

Interpretând convergența acestor funcții, diferiți autori înțeleg în mod similar conținutul noțiunii de concurență:

– „rivalitate comercială, luptă dusă cu mijloace economice între industriași, comercianți, monopoluri, țări etc. pentru acapararea pieței, desfășurarea unor produse, pentru clientelă și pentru obținerea unor câștiguri cât mai mari” [13];

– „rivalitate între industriași sau comercianți pentru acapararea pieței, pentru obținerea unor profituri cât mai mari etc.” [14];

– „lupta pentru dobândirea și menținerea clientelei” [15];

– „rivalitatea dintre agenții economici în căutarea și păstrarea clientelei” [16];

– „lupta, adesea acerbă, între agenții economici, care exercită aceeași activitate sau o activitate similară, pentru dobândirea, menținerea și extinderea clientelei” [17];

– „situația de pe o piață, în care firme sau vânzători se luptă în mod independent pentru a câștiga clientela cumpărătorilor, în scopul de a atinge un obiectiv economic (de exemplu, profituri, vânzări și/sau împărțirea pieței)” [18];

– „lupta dusă, atât pe plan național, cât și internațional, între firme de producție, comerciale, bancare etc., în scopul realizării unor profituri cât mai mari, ca urmare a acaparării unor segmente tot mai largi de piață și, în consecință, a sporirii volumului de afaceri” [19];

– „ca formă a relațiilor de piață, concurența reprezintă starea de interdependență, competiție, rivalitate între subiectele activității economice, ramuri și regiuni, în care își găsesc reflectarea prioritățile resurselor și potențialului tehnologic, logistic, economic, politic, social sau de alt ordin ale cel puțin unuia dintre concurenți, priorități realizate în cadrul alegerii celor mai eficiente procedee economice de atingere a scopurilor comune ale concurenților” [20];

– „în sens larg, concurența constituie procesul de rivalitate a subiecților economici, pentru superioritate pe piață, cu utilizarea celor mai variate metode; în sens îngust, concurența reprezintă procesul de competiție pe piață între subiecții economici, pentru obținerea de avantaje, în scopul valorificării în cele mai prielnice condiții a mărfurilor” [21].

Din analiza tuturor acestor definiții se desprinde concluzia că concurența reprezintă o confruntare dintre subiecții economicii care au o tendință comună în desfășurarea activității, constând în obținerea beneficiilor. Definițiile prezentate *supra* exprimă, în plus, strategia care servește pentru obținerea de profituri cât mai mari. Ea constă în acapararea de segmente tot mai largi de piață, ceea ce contribuie la creșterea volumului de afaceri al subiectului economic în cauză.

De asemenea, urmează a fi reținută conexiunea pe care definițiile noțiunii de concurență o stabilesc între noțiunea respectivă și anumiți participanți la activitatea economică. Aceștia trebuie să fie industriași, comercianți, firme de producție, comerciale, bancare sau de natură asemănătoare. Din aceasta rezultă că nu poate fi vorba de concurență într-o economie rigid planificată, care presupune o sectorizare pe cale administrativă cu departajări corespunzătoare în activitatea fiecărei întreprinderi. Or, definiția noțiunii de piață ia în considerație atât cererea, cât și oferta. Pe latura cererii, produsele sau serviciile trebuie să fie substituibile din punctul de vedere al consumatorului. Pe latura ofertei, piața include numai producătorii și prestatorii care valorifică produsul sau serviciul relevant ori care își pot ușor modifica producția spre a oferi produse sau servicii de substituie ori conexe. Cu alte cuvinte, piața prezintă un caracter sectorizat, care poate fi determinat doar de existența unor produse sau servicii substituibile între ele. Posibilitatea de substituie este esențială pentru existența concurenței pe piață și, implicit, pentru consolidarea economiei de piață.

La fel, se face referire – explicită sau implicită – la clientelă, cea care în ultimă instanță formează mărul discordiei și, totodată, factorul decisiv în obținerea prosperității, în condițiile de adversitate dintre subiecții economici. Or, câștigarea, păstrarea și extinderea clientelei se prezintă, cu certitudine, ca scop principal al competiției dintre acești subiecți.

În principiu, toate aceste aspecte sunt avute în vedere în definiția legală a noțiunii de concurență, formulată în art.2 al Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 30.06.2000: „întrecerea în care acțiunile independente ale agenților economici limitează efectiv posibilitatea fiecăruia dintre ei de a exercita influență unilaterală asupra condițiilor generale de circulație a mărfii pe piața respectivă” [22]. Din această definiție putem desprinde ideea că concurența constituie confruntarea dintre subiecți economici cu activități similare sau asemănătoare, exercitată în domeniile deschise pieței, pentru câștigarea și conservarea clientelei, în scopul rentabilizării proprii întreprinderi. Spre această concluzie ne îndreaptă, inclusiv, definiția unor noțiuni relevante ce se conțin în aceeași reglementare normativă: „marfă – produsul activității (inclusiv lucrări și servicii) cu aceeași valoare de consum destinat vânzării sau schimbului”; „agenți economici – persoanele fizice și juridice, inclusiv străine, care desfășoară activitate de întreprinzător”.

După definirea noțiunii de concurență, să vedem care sunt tipurile acestora. Astfel, pe planul analizei științifice, tipologia concurenței comportă două mari orientări: concurența pură și perfectă și, respectiv, concurența eficientă [23]. Spre deosebire de prototipul ideal al concurenței pure și perfecte, viața economică actuală pare să se acomodeze, în statele puternic dezvoltate, mai ales cu formele imperfecte ale competiției comerciale. Modelul teoretic corespunzător este reprezentat de concurența eficientă care consideră rivalitatea dintre subiecții economici ca pe un simplu mijloc, nu ca pe un scop în sine.

Concurența pură și perfectă presupune îmbinarea următoarelor caracteristici: 1) atomicitate; 2) omogenitate; 3) transparență; 4) pluralitate de opțiuni; 5) mobilitatea factorilor de producție; 6) neintervenția statului.

Atomicitatea pieței presupune existența unui număr suficient de mare de vânzători și de cumpărători care acționează în mod independent. Este necesar ca nici unul dintre subiecții economici să nu cumuleze o fracțiune considerabilă a ofertei sau a cererii, pentru a nu se influența asupra nivelurilor de prețuri la anumite produse sau servicii.

Omogenitatea rezultă din similaritatea relativă a produselor sau serviciilor valorificate pe piața respectivă.

Transparența se atestă în ipoteza în care pe piață este asigurat accesul imediat și complet al consumatorului la oricare informații relevante, care privesc caracteristicile produselor sau serviciilor, precum și prețurile corespunzătoare.

Pluralitatea de opinii decurge din îmbinarea cerințelor specificate până acum. Odată ce sunt respectate aceste cerințe, consumatorii beneficiază de posibilități de alegere practic nelimitate între produsele sau serviciile oferite spre valorificare.

Mobilitatea factorilor de producție se exprimă în posibilitatea subiecților economici și a capitalului pe care îl dețin de a se conforma cu eficacitate evoluției conjuncturale a pieței. Astfel, poate fi realizată repar-tizarea optimă a resurselor între diferitele domenii ale activității economice. Totodată, se asigură o ajustare adecvată a nivelului ofertei, în corelare cu volumul cererii.

Neintervenția statului are ca efect libertatea concurenței. Concurența încetează să mai fie perfectă din momentul ce i se aduc restrângeri, prin măsuri administrative.

Din analiza cerințelor sus-nominalizate, putem ajunge la concluzia că, în condițiile de concurență pură și perfectă, economia de piață funcționează cu eficiența cea mai înaltă posibilă. Aceasta deoarece nici un subiect economic nu poate obține câștiguri acționând asupra prețului, ci numai reducând costul de producție. Nici un subiect economic nu dispune de o influență prea mare pentru a acționa asupra pieței și prețului.

Totuși, pe măsura trecerii la stadiul contemporan al economiei, între modelul teoretic al concurenței pure și perfecte și realitatea socială s-a înregistrat un decalaj tot mai pronunțat. Acesta s-a datorat, în principiu, fenomenului firesc de concentrare a întreprinderilor, ceea ce a determinat dispariția etapizată a atomicității pieței. În prezent, atomicitatea nu se mai întâlnește decât în sectorul agricol, al producției artisanale și al comerțului cu amănuntul. În rest, putem remarca o concentrare tot mai accentuată a întreprinderilor.

De asemenea, vizavi de cerința omogenității, aceasta subsistă doar pentru materiile prime și materialele destinate industriei. Transparența poate fi realizată în mod efectiv numai la bursele de mărfuri. Mobilitatea factorilor de producție este dezmințită de practică: reconvertirea unei întreprinderi spre a realiza un alt gen de producție decât cel pentru care a fost proiectată, implică cheltuieli considerabile, foarte greu de suportat (exemplul uzinelor „Mezon”, „Vibroprigor”, „Signal” și altele de felul lor este edificator în acest sens). În fine, intervenția statului în economie nu poate fi exclusă cu totul, fără riscul unor perturbări sociale.

Cele evocate ne ajută să înțelegem de ce, treptat, s-a produs transformarea concurenței pure și perfecte în concurența eficientă. În context, are dreptate M.H. Hakulov când afirmă: „Chiar și în condițiile unei piețe dezvoltate, concurența perfectă este un fenomen rar. Dar chiar și concurența perfectă nu poate fi o garanție împotriva concurenței ilicite. De aceea, în majoritatea statelor cu economie de piață avansată se aplică legislația având menirea să prevină și să contracareze manifestările de concurență ilicită. Or, în goană după profit, unii întreprinzători încearcă să se dispenseze de „cătușele” stânenitoare ale concurenței. Fuziunile de întreprinderi, acordurile clandestine de cartel – toate acestea contribuie la reducerea concurenței. În calitate de activitate specifică a statului, susținerea concurenței este orientată pentru a garanta: 1) menținerea concurenței loiale; 2) contracararea activității monopoliste și a concurenței neloiale” [24].

Pe cale de consecință, se poate susține că concurența eficientă se caracterizează prin trei factori distinctivi: 1) este necesar ca piața să fie deschisă. În alți termeni, subiecții economici trebuie să se bucure de acces liber pe piață. Chiar dacă numărul acestor subiecți este mare, condiția se consideră îndeplinită în măsura în care nu există obstacole artificiale pentru pătrunderea pe piață; 2) este necesar ca subiecții economici să dispună de libertatea de acțiune pe piață. Aceasta presupune că fiecare dintre concurenți trebuie să-și poată stabili în mod autonom propria politică față de ceilalți concurenți și față de consumatori. Totodată, oscilațiile înregistrate pe piață în oferte și cereri trebuie să se repercuteze asupra formării prețurilor; 3) consumatorii urmează să beneficieze de un grad satisfăcător de libertate în alegerea furnizorului și a mărfii dorite.

Concurența încetează a mai fi eficientă de îndată ce consumatorii sau furnizorii își pierd facultatea de alegere a partenerului de afaceri. În astfel de condiții, piața se transformă în monopol sau în monopson. Unicitatea pe piață a vânzătorului este desemnată prin termenul „monopol”; unicitatea pe piață a consumatorului este desemnată prin termenul „monopson”. Fără îndoială, monopolismul, ca formă extremă de manifestare a monopolului, suprimând libertatea pieței și aducând prejudicii considerabile masei consumatorilor, constituie o formă de limitare a concurenței condamnată de istorie [25].

Toate cele menționate mai sus sunt o dovadă elocventă a faptului că fără o protejare eficientă a concurenței nu este posibilă perfecționarea economiei de piață funcționale și a climatului de afaceri în Republica Moldova. Anume protejarea concurenței reprezintă dovada unei reforme structurale adecvate, orientate spre obținerea transparenței și previzibilității condițiilor de desfășurare a afacerilor.

În cazul infracțiunii de limitare a concurenței libere (art.246 CP RM) și a infracțiunii de concurență neloială (art.246¹ CP RM) individul se simte neputincios de a se împotrivi unor asemenea fapte. Atunci trebuie să intervină colectivitatea socială, pentru a-l apăra împotriva atingerilor aduse concurenței.

Așa cum fiecare infracțiune are **obiectul juridic special** al său, în cele ce urmează vom analiza conținutul acestui obiect. Vom începe cu obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM.

Este necesar a menționa că, anterior, înainte de operarea amendamentelor din 18.12.2008, era validă aserțiunea conform căreia obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere are un caracter complex: „obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.246 CP RM, include obiectul juridic principal și obiectul juridic secundar. Prin acțiunea adiacentă de aplicare a violenței se aduce atingere obiectului juridic secundar. Dar care este conținutul acestui obiect? Pentru a răspunde la această întrebare, este necesară analiza comparativă a sancțiunii de la art.246 CP RM și a sancțiunilor de la articolele care prevăd răspunderea pentru infracțiunile violente (art.145, 151, 154 CP RM). Astfel, sancțiunea de la art.246 CP RM este mai aspră decât sancțiunile de la art.152-154 CP RM, dar mai puțin aspră decât sancțiunile de la art.145 și 151 CP RM. Rezultă că, dacă violența, aplicată în scopul limitării concurenței libere, adoptă forma de omor intenționat sau de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, atunci cele săvârșite vor fi calificate numai potrivit art.145 sau art.151 CP RM... Relațiile sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei pot constitui obiectul juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM. De aceea, nu este necesară calificarea suplimentară conform art.152-154 CP RM atunci când violența, aplicată în scopul limitării concurenței libere, se exprimă în vătămarea intenționată medie sau ușoară a integrității corporale sau a sănătății, ori în maltratarea intenționată, sau în alte acte de violență” [26].

Însă, prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată la 18.12.2008 [27], în dispoziția art.246 CP RM cuvintele „fapta săvârșită cu aplicarea violenței” au fost înlocuite cu cuvintele „dacă prin aceasta a fost obținut un profit în proporții deosebit de mari sau au fost cauzate daune în proporții deosebit de mari unei terțe persoane”. De aceea, în contextul legii penale în vigoare, infracțiunea de limitare a concurenței libere are un obiect juridic special simplu, când o singură valoare socială și relațiile sociale corespunzătoare îi formează conținutul.

În continuare, vom afla care anume valoare socială și relații sociale aferente constituie obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM.

Astfel, în doctrina penală a fost exprimat punctul de vedere conform căruia obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea activității de întreprinzător, în sensul exercitării nestingherite a drepturilor de întreprinzător, asigurate împotriva imixtiunii ilicite economice sau extraeconomice din partea organelor administrației publice, a persoanelor cu funcție de răspundere sau a altor persoane [28]. O poziție similară o exprimă A.S. Cisteakova: relațiile sociale cu privire la libertatea activității economice formează obiectul juridic special al limitării concurenței libere [29].

Considerăm că aceste poziții nu reflectă exact conținutul obiectului juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere. Or, una dintre premisele economice ale constituirii unei societăți democratice este descentralizarea adoptării deciziilor de natură economică. Concurența liberă nu poate exista fără libertatea alegerii, libertatea activității de întreprinzător, libertatea accederii pe piață etc. Însă, nu se confundă cu aceste valori.

În condițiile economice concurențiale, întreprinzătorii își caută de sine stătător consumatorii, pentru a-și asigura scopurile activității lor: sporirea profitului; creșterea volumului de vânzări; ridicarea cotei de participare pe piață etc. Concurența stimulează întreprinzătorii să întreprindă acțiuni mai eficiente pe piață, determinându-i să propună consumatorilor un sortiment mai larg de mărfuri sau servicii la prețuri mai reduse și de o calitate mai bună. Tocmai aceasta contribuie la progresul economiei: sporește eficacitatea producției; se creează condiții pentru concentrarea resurselor în sectoarele cele mai rezultative ale economiei. Anume ambianța concurențială îi îndeamnă pe întreprinzători să promoveze activ inovațiile, să-și perfecționeze tehnologiile și să utilizeze rațional resursele limitate. În ultima instanță, crește bunăstarea consumatorilor, scad prețurile la categoriile tradiționale de mărfuri și servicii, pe piață apar noi mărfuri și servicii, precum și noi producători. Acordând consumatorului libertatea de a alege, concurența de piață, atunci când se dezvoltă liber, asigură asanarea economiei, împiedicând activitatea întreprinderilor ineficiente.

În același timp, pentru fiecare subiect economic este caracteristică tendința de monopolizare, de înlăturare a concurentului de pe piață, de lărgire a sferei activității sale. Aceasta nu înseamnă că se dorește restrângerea activității economice sau a activității de întreprinzător a concurenților. Dimpotrivă, subiectului economic de rea-credință îi convine păstrarea unei aparențe de concurență pe piață. Obținând și fortificând influența pe piață,

acesta urmărește să stabilească controlul asupra prețurilor la mărfurile și serviciile concurenților, precum și asupra altor factori care determină activitatea concurenților pe piață. În scopul menținerii influenței economice pe piață și al controlului activității pe piață a concurenților, subiectul economic de rea-credință săvârșește acțiuni de limitare a concurenței libere, creând bariere artificiale pentru intrarea pe piață, încheind acorduri anticoncurență având ca obiect: limitarea volumului de vânzări; fixarea prețurilor; divizarea pieței etc. În acest fel, limitarea concurenței libere denaturează considerabil acțiunea forțelor pieței. Ea conduce la repartizarea irațională a resurselor sociale, influențează negativ asupra activității economice și a celei de întreprinzător. Fără însă a leza libertatea activității economice și a celei de întreprinzător.

Libertatea activității de întreprinzător, așa cum este înțeleasă aceasta în dispoziția de la lit.b) art.126 al Constituției, ar fi afectată dacă s-ar săvârși fapta a cărei incriminare s-a dorit în proiectul Codului penal al Republicii Moldova [30]: împiedicarea activității legale de antreprenoriat (art.263). Se are în vedere refuzul nefondat de a înregistra activitatea de antreprenoriat, restricția drepturilor sau intereselor antreprenorului sau întreprinderii indiferent de forma organizatorico-juridică sau tipul de proprietate, precum și limitarea independenței de antreprenoriat sau o altă intervenție ilegală în activitatea de antreprenoriat, dacă aceste acțiuni au fost săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere cu folosirea atribuțiilor de serviciu.

De notat că drept model pentru art.263 al proiectului Codului penal al Republicii Moldova a servit art.169 „Împiedicarea activității legale de întreprinzător” din Codul penal al Federației Ruse. Iar în teoria dreptului penal rus [31] este larg acceptată părerea că tocmai relațiile sociale cu privire la libertatea activității de întreprinzător formează obiectul juridic special al infracțiunii specificate la art.169 al Codului penal al Federației Ruse. Cum nu pot exista infracțiuni cu același obiect juridic special, putem deduce că nici în cazul infracțiunii prevăzute la art.178 al Codului penal al Federației Ruse, nici în cazul infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM, relațiile sociale cu privire la libertatea activității de întreprinzător (ca și relațiile sociale cu privire la libertatea activității economice, care sunt apropiate ca natură) nu pot reprezenta obiectul juridic special.

În alt context, nu putem agree punctul de vedere conform căruia valorile și relațiile sociale, care constituie obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere, sunt apărute împotriva faptei de concurență neloială [32]. Se admite o confuzie de noțiuni, care își are cauzele în cunoașterea insuficientă a normelor extrapenale la care face trimitere dispoziția cu privire la limitarea concurenței libere. Astfel, conform art.5 al Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, la acțiunile anticoncurență se raportează:

- a) activitatea monopolistă:
  - abuzul de situația dominantă pe piață;
  - acordul anticoncurență dintre agenții economici;
- b) concurența neloială;
- c) activitatea autorităților administrației publice de limitare a concurenței.

Din aceste tipuri de acțiuni anticoncurență, în art.246 CP RM se are în vedere, în primul rând, numai activitatea monopolistă sub forma acordului anticoncurență dintre agenții economici. Aceasta rezultă din alin.(1) art.7 al Legii cu privire la protecția concurenței. Potrivit acestuia, este interzis orice acord încheiat sub orice formă între agenții economici concurenți care dețin în comun o parte de peste 35% pe piața unei anumite mărfi, dacă aceste acorduri au sau pot avea drept rezultat limitarea concurenței, inclusiv dacă sunt îndreptate spre:

- a) stabilirea (menținerea) de prețuri (tarife), rabaturi, adaosuri (suplimente) pentru a leza interesele concurenților;
- b) majorarea, reducerea sau menținerea prețurilor la licitații;
- c) efectuarea de licitații prin înțelegere secretă;
- d) divizarea pieței după principiul teritorial sau în funcție de volumul vânzărilor sau achizițiilor, de sortimentul mărfurilor comercializate sau de categoria vânzătorilor ori a cumpărătorilor (beneficiarilor);
- e) eliminarea producției, livrării, inclusiv prin stabilirea de cote;
- f) limitarea accesului pe piață, înlăturarea de pe piață a altor agenți economici în calitatea lor de vânzători de anumite mărfuri sau înlăturarea cumpărătorilor (beneficiarilor) lor;
- g) renunțarea nemotivată la încheierea de contracte cu anumiți vânzători sau cumpărători (beneficiari).

În al doilea rând, sub incidența art.246 CP RM intră orice acord dintre o autoritate a administrației publice și un agent economic, care împiedică dezvoltarea concurenței și care lezează interesele legitime ale consumatorului, inclusiv acordul care urmărește finalitățile nominalizate la lit.a)-c) alin.(4) art.9 al Legii cu privire la protecția concurenței.

În ce privește activitatea monopolistă sub forma abuzului de situația dominantă pe piață, considerăm că, în acest caz, nu poate fi aplicat art.246 CP RM. În schimb, poate fi aplicat art.247 CP RM „Constrângerea de a încheia o tranzacție sau de a refuza încheierea ei” – în cazul acțiunilor agentului economic cu o situație dominantă pe piață, precum și a acțiunilor mai multor agenți economici ce dețin în comun o astfel de situație care duc sau care pot duce la limitarea concurenței și (sau) la lezarea intereselor unor alți agenți economici, precum și ale persoanelor fizice, inclusiv prin: constrângerea contragentului de a încheia contract doar cu condiția procurării (vânzării) unor altor mărfuri sau a renunțării de a procura mărfuri de la alți agenți economici, sau a vinderii de mărfuri către alți agenți economici sau consumatori (lit.b) art.6 al Legii cu privire la protecția concurenței); renunțarea neîntemeiată la încheierea de contract cu unii cumpărători (beneficiari) atunci când există posibilitatea producerii sau livrării mărfurilor respective (lit.i) art.6 al Legii cu privire la protecția concurenței). Desigur, pentru angajarea răspunderii conform art.247 CP RM este necesar ca oricare din acțiunile menționate mai sus să fie însoțite de amenințarea cu aplicarea violenței, amenințarea cu nimicirea sau deteriorarea bunurilor ori de amenințarea cu răspândirea unor informații care ar cauza daune considerabile drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei sau ale rudelor ei apropiate, de violență, nimicirea sau deteriorarea bunurilor.

În context, prezintă interes poziția lui I.A. Klepički. Acesta include infracțiunea de constrângere de a încheia o tranzacție sau de a refuza încheierea ei în rândul infracțiunilor săvârșite în sfera de asigurare a libertății și loialității concurenței. În același timp, autorul dat, atunci când face clasificarea numitelor infracțiuni, nu include constrângerea de a încheia o tranzacție sau de a refuza încheierea ei nici în categoria de infracțiuni care atentează la libertatea concurenței, nici în cea de infracțiuni care atentează la loialitatea concurenței: „Obiectul juridic special al acestei infracțiuni depășește cadrul relațiilor care asigură libertatea concurenței. Această infracțiune aduce atingere libertății persoanei, sub aspectul libertății consimțământului” [33]. Considerăm că există o diferență de esență dintre libertatea concurenței și libertatea consimțământului. Din art.246 CP RM rezultă că victima nu este parte a acordului anticoncurență, deci nu i se cere să-și manifeste consimțământul. Din contra, după cum afirmă, pe bună dreptate, D.Moiseev, de esența infracțiunii prevăzute la art.247 CP RM ține faptul că victima este constrânsă să încheie o tranzacție sau să refuze încheierea ei, deci, îi este afectată libertatea consimțământului [34].

De asemenea, calificarea nu poate fi făcută conform art.246 CP RM, dacă acțiunile anticoncurență se exprimă în activitatea autorităților administrației publice de limitare a concurenței (excepție constituie cazul încheierii acordului anticoncurență dintre o autoritate a administrației publice și un agent economic). Într-o astfel de ipoteză, trebuie aplicată răspunderea pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu (art.327 CP RM) sau pentru excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 CP RM). Această soluție este valabilă și în ipoteza acțiunilor interzise în conformitate cu alin.(4) art.9 din Legea cu privire la protecția concurenței, constând în încheierea acordului dintre o autoritate a administrației publice și o altă autoritate similară, inclusiv străină, care împiedică dezvoltarea concurenței și care lezează interesele legitime ale consumatorului, inclusiv acordul care urmărește:

- a) majorarea, reducerea sau menținerea prețurilor și tarifelor;
- b) divizarea pieței după principiul teritorial sau în funcție de volumul vânzărilor sau achizițiilor, de sortimentul mărfurilor comercializate sau de categoria vânzătorilor ori a consumatorilor (beneficiarilor);
- c) crearea de bariere ieșirii pe piață, limitarea accesului pe piață sau înlăturarea de pe piață a agenților economici.

Aceste acțiuni pot fi săvârșite numai de persoanele cu funcție de răspundere din cadrul autorităților administrației publice centrale sau locale. Tocmai din această cauză se impune calificarea conform art.327 sau art.328 CP RM. Ignorarea acestui aspect ar însemna subestimarea pericolozității sociale a subiectului infracțiunii și, implicit, a pericolului social al faptei săvârșite.

Concurența neloială, ca tip al acțiunilor anticoncurență, trebuie diferențiată net de fapta prevăzută la art.246 CP RM. Astfel, conform art.8 din Legea cu privire la protecția concurenței, concurența neloială consistă în:

- a) răspândirea informațiilor false sau neautentice care pot cauza daune unui alt agent economic și (sau) pot prejudicia reputația lui;
- b) inducerea în eroare a cumpărătorului privitor la caracterul, modul și locul fabricării, la proprietățile de consum, la utilitatea consumului, la cantitatea și calitatea mărfurilor;

c) compararea neloială în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate de el cu mărfurile altor agenți economici;

d) folosirea neautorizată, integrală sau parțială, a mărcii comerciale, a emblemei de deservire a altor obiecte ale proprietății industriale, a firmei unui alt agent economic ori copierea formei, ambalajului și aspectului exterior al mărfii unui alt agent economic.

În opinia lui A.V. Denisova, obiectul juridic special al limitării concurenței libere îl formează relațiile sociale cu privire la concurență [35]. Replicând, vom afirma că nu este suficient să afirmăm că relațiile sociale cu privire la concurență formează obiectul juridic special al infracțiunii specificate la art.246 CP RM. Aceasta deoarece în domeniul concurenței este săvârșită nu numai această infracțiune, dar și infracțiunea de concurență neloială.

Analiza juridico-penală a obiectului juridic special al concurenței neloiale reprezintă o problemă aparte. În orice caz, din cercetarea efectuată mai sus rezultă cu claritate că valorile și relațiile sociale, care formează obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM, sunt apărute de legea penală nu contra faptei de concurență neloială.

În realitate, obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere îl constituie relațiile sociale privitoare la libertatea concurenței. Anume libertatea concurenței, ca valoare socială specifică, și relațiile sociale aferente sunt apărute de legea penală împotriva faptei incriminate la art.246 CP RM. Această concluzie se desprinde din analiza sistemică a prevederilor art.246 CP RM și ale art.7 din Legea cu privire la protecția concurenței.

De aceea, suntem de acord cu I.G. Sled că considerarea relațiilor sociale cu privire la concurența loială în calitate de obiect juridic special al limitării concurenței libere ar avea ca efect aplicarea legii penale prin analogie [36]. O opinie similară a exprimat-o N.O. Tuzelbaev [37].

Distincția dintre obiectul juridic special al limitării concurenței libere și obiectul juridic special al concurenței neloiale își are rădăcinile în divizarea bipartită a subdiviziunilor dreptului concurenței, privit ca ramură de drept. În acest sens, V.Lazăr menționează: „În doctrina de specialitate (mai ales după cel de-al doilea război mondial), unii specialiști din domeniul concurenței au susținut că, de fapt, există doar dreptul concurenței neloiale, care cuprinde reglementările juridice prin care sunt sancționate practicile monopoliste și competiția neloială din domeniul comercial. Este un punct de vedere care nu s-a impus în doctrină” [38].

Rezultă că diferența dintre dreptul concurenței loiale și dreptul antimonopol (privite ca subdiviziuni ale ramurii dreptului concurenței) are ca efect inevitabil diferențierea infracțiunii de limitare a concurenței libere de infracțiunea de concurență neloială. Or, art.246 CP RM face referire la reglementările care țin de dreptul antimonopol; în contrast, art.246¹ CP RM face referire la reglementările care țin de dreptul concurenței loiale.

Mai mult, diferența dintre cele două infracțiuni își are cauzele în:

1) finalitățile diferite (concurența neloială presupune captarea clientelei agentului economic-victimă, în timp ce limitarea concurenței libere presupune captarea pieței ca atare, ceea ce doar în subsidiar poate conduce la dobândirea clientelei victimei);

2) rezultatele diferite (concurența neloială duce la deformarea competiției, în timp ce limitarea concurenței libere duce la suprimarea concurenței);

3) concurența neloială reprezintă în esență încălcarea unor norme deontologice, în timp ce limitarea concurenței libere reprezintă încălcarea unor norme care au menirea să asigure echilibrul socioeconomic în plan concurențial.

Pentru a ne convinge mai mult de diferența dintre obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.246 CP RM, și obiectul infracțiunii, prevăzute la art.246¹ CP RM, în cele ce urmează vom supune analizei conținutul obiectului juridic special al concurenței neloiale.

Astfel, în opinia lui T.Toader, obiectul juridic special al concurenței neloiale constă în relațiile sociale referitoare la regimul stabilit pentru asigurarea probității în ceea ce privește indicarea originii, provenienței și calității produselor fabricate sau puse în circulație, precum și în ceea ce privește folosirea numelor comerciale ori a denumirii organizațiilor de comerț sau industriale, în așa fel încât atragerea și menținerea clientelei să se realizeze numai prin mijloace loiale [39].

După Gh.Nistoreanu și A.Boroi, obiectul juridic special al concurenței neloiale este reprezentat de relațiile sociale referitoare la desfășurarea cinstită a raporturilor economice și la apărarea intereselor producătorilor și consumatorilor împotriva faptelor de concurență neloială [40].

Având o opinie similară, M.-K. Guiu consideră că obiectul juridic special al concurenței neloiale îl constituie relațiile care protejează activitatea economică împotriva unor practici neloiale, de folosință ilicită a elementelor corporale ale unui fond de comerț și de însușire, pe această cale, a clientelei care aparține acestui fond [41].

Din punctul de vedere al lui A.Ungureanu și A.Ciopruga, obiectul juridic special al concurenței neloiale îl constituie relațiile sociale care apără dreptul comercianților la concurența loială, dreptul titularilor de protecție pentru mărcile de fabrică, de comerț și de servicii, pentru embleme, firme, denumiri sau alte desemnări comerciale, pentru invenții și realizări tehnice, pentru desene și modele industriale aplicate produselor, iar în final apără încrederea publicului în autenticitatea mărfurilor și produselor desfăcute pe piață [42].

Într-o manieră asemănătoare descriu conținutul obiectului juridic special al concurenței neloiale C.Voicu, A.Boroi, F.Sandu, I.Molnar: relațiile sociale care apără dreptul comercianților la concurență neloială și care presupune interzicerea folosirii mărcilor de fabrică, de comerț, de servicii, de embleme, firme, denumiri sau alte mențiuni care atestă proveniența unui produs de către un comerciant, în mod fraudulos, fără drept [43].

După M.A. Hotca și M.Dobrinou, obiectul juridic special al concurenței neloiale este format din relațiile sociale care se nasc, se dezvoltă și se desfășoară în legătură cu apărarea drepturilor titularilor mărcilor sau indicațiilor geografice împotriva utilizării acestora contrar practicilor loiale în activitatea industrială sau comercială [44].

Nu în ultimul rând, V.Berliba este de părere că obiectul juridic special al concurenței neloiale este format din totalitatea relațiilor sociale care asigură concurența loială [45].

Dincolo de nuanțele inerente, toate aceste opinii converg spre una singură: concurența loială și relațiile sociale aferente sunt cele apărute în mod special împotriva infracțiunii de concurență neloială. În alți termeni, obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.246¹ CP RM, îl formează relațiile sociale cu privire la concurența loială, implicând acțiunile agentului economic de a obține avantaje întemeiate în activitatea de întreprinzător, ceea ce nu contravine legislației cu privire la protecția concurenței, nu aduce sau nu poate aduce prejudicii altor agenți economici, sau nu poate prejudicia reputația lor în afaceri.

Tocmai un asemenea conținut al noțiunii de concurență loială transpare din interpretarea definiției noțiunii de concurență neloială din dispoziția art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței: acțiunile agentului economic de a obține avantaje neîntemeiate în activitatea de întreprinzător, ceea ce aduce sau poate aduce prejudicii altor agenți economici sau poate prejudicia reputația lor în afaceri.

Concurența loială presupune competiția onestă, cu respectarea normelor juridice, a uzanțelor, tradițiilor și normelor deontologice care funcționează în domeniul activității de întreprinzător. Concurența loială se caracterizează prin folosirea nediscriminatorie de către agenții economici a unora dintre următoarele instrumente: implementarea în procesul de producție a realizărilor progresului tehnico-științific; ridicarea calității mărfurilor produse sau a serviciilor prestate; lărgirea sortimentului de mărfuri produse sau servicii prestate; diminuarea prețurilor la mărfuri sau servicii ca urmare a reducerii costurilor acestora sub cele ale concurenților; dezvoltarea formelor și metodelor de deservire a consumatorilor după comercializarea mărfii sau prestarea serviciului; ridicarea calității ambalajului mărfurilor; acordarea unor facilități consumatorilor, în condițiile accesului liber pe piață și a deplinei posibilități de cunoaștere a mijloacelor de reglementare a relațiilor dintre producător și consumator sau dintre prestator și consumator; promovarea căilor de avansare a mărfurilor sau serviciilor către consumator etc.

Concurența loială constituie antipodul concurenței neloiale. Concurența loială este valoarea socială luată sub ocrotirea legii penale, împotriva manifestărilor de concurență neloială. Dimpotrivă, concurența neloială este, în plan axiologic, o antivaloare socială, combătută prin mijloacele legii penale, în scopul protejării concurenței loiale.

Din acest unghi, din dispoziția art.246¹ CP RM rezultă că concurența loială presupune:

- a) abținerea de creare, prin orice mijloace, de confuzie cu întreprinderea, cu produsele sau cu activitatea industrială sau comercială a unui concurent;
- b) abținerea de răspândire, în procesul comerțului, de afirmații false, care discreditează întreprinderea, produsele sau activitatea de întreprinzător a unui concurent;
- c) abținerea de inducere în eroare a consumatorului referitor la natura, la modul de fabricare, la caracteristicile, la aptitudinea de întrebuințare sau la cantitatea mărfurilor concurentului;
- d) abținerea de folosire a denumirii de firmă sau a mărcii comerciale într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic;
- e) abținerea de comparare în scopuri publicitare a mărfurilor produse sau comercializate ale unui agent economic cu mărfurile unor alți agenți economici.

Tocmai obligația de abținere de săvârșire a acțiunilor menționate mai sus, alături de dreptul sau interesul corelativ, alcătuiesc conținutul obiectului juridic special al infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM. Nu obligația de abținere de încheierea unui acord ilegal care prevede diviziunea pieței, limitarea accesului la piață, cu

înlăturarea altor agenți economici, majorarea sau menținerea prețurilor unice, alături de dreptul sau interesul corelativ corespunzător. În acest ultim caz, obligația și dreptul sau interesul corelativ, având o conformație calitativ diferită, alcătuiesc conținutul obiectului juridic special al infracțiunii specificate la art.246 CP RM.

După această clarificare importantă, vom menționa că, în doctrina penală, uneori se invocă oportunitatea defalcării unui obiect juridic secundar al infracțiunii de concurență neloială, obiect care ar fi format din anumite interese. De exemplu, A.Ungureanu și A.Ciopruga opinează că, prin apărarea valorilor și relațiilor sociale împotriva concurenței neloiale, sunt ocrotite nu doar interesele legitime ale agenților economici, dar și cele ale cetățenilor în calitate de consumatori împotriva activităților comerciale ilicite, de inducere în eroare a consumatorilor cu privire la calitatea mărfurilor [46]. Într-un mod asemănător, M.A. Hotca și M.Dobrinou afirmă că obiectul juridic secundar al concurenței neloiale ar putea fi format din interesele consumatorilor [47].

Nu considerăm oportună defalcarea unui obiect juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM. Relațiile sociale cu privire la concurența loială, reprezentând obiectul juridic special al concurenței neloiale, înglobează inerent interesele atât ale agenților economici concurenți, cât și ale consumatorilor. Dacă ar fi altfel, atunci noțiunea de concurență loială ar fi golită de conținut. Indirect, aceasta o recunoște chiar M.A. Hotca și M.Dobrinou, care, analizând latura obiectivă a concurenței neloiale, susțin: „Prin „practici loiale” se înțelege respectarea cutumelor sau obiceiurilor formalizate și bazate pe încredere, fără a fi încălcate drepturile comercianților sau ale consumatorilor. Pentru realizarea acestui element material, este necesar ca făptuitorul să urmărească inducerea în eroare a consumatorilor” [48].

Nici interesele agenților economici concurenți, nici interesele consumatorilor nu pot îndeplini condițiile ce caracterizează obiectul juridic secundar al infracțiunii: „Atingerea adusă obiectului juridic secundar (adiacent) al infracțiunii conferă o pondere suplimentară pericolului social, care determină trecerea unei fapte în sfera ilicitului penal. Sau, în alte situații, prezența obiectului juridic secundar (adiacent) conferă unei fapte, deja recunoscute ca infracțională, un plus de pericolozitate socială” [49]. Dar, mai există o explicație de ce interesele unor persoane nu pot constitui obiectul juridic secundar al concurenței neloiale: „Dacă toți acei care propun ca interesul să fie recunoscut în calitate de obiect al infracțiunii ar fi studiat cu atenție natura acestei categorii, precum și rolul, locul interesului în structura relației sociale, ar fi ajuns la concluzia că interesul nu este decât conținutul relației sociale, deci, doar unul din elementele structurale ale relației sociale” [50]. Cu alte cuvinte, nu poate fi extrasă partea (adică interesul) dintr-un întreg (adică relația socială), pentru a fi pusă la același nivel cu întregul.

În concluzie, nici limitarea concurenței libere, nici concurența neloială nu sunt infracțiuni pluriobiectuale. Atât în cazul infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM, cât și în cazul infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM, obiectul juridic special nu se caracterizează nici prin complexitate, nici prin multiplicitate, dar prin unicitate. Așadar, ca și obiectul juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere (art.246 CP RM), obiectul juridic special al infracțiunii de concurență neloială (art.246¹ CP RM) are un obiect juridic special simplu, când o singură valoare socială și relațiile sociale corespunzătoare îi formează conținutul.

În altă ordine de idei, vom supune examinării **obiectul material (obiectul imaterial)** al infracțiunilor în domeniul concurenței.

Cât privește infracțiunea prevăzută la art.246 CP RM, conform legii penale în vigoare, aceasta nu mai are un obiect material. Anterior, în cazurile în care limitarea concurenței libere presupunea aplicarea violenței, se putea afirma că obiectul material al limitării concurenței libere îl reprezintă corpul persoanei. În asemenea cazuri, prin intermediul corpului persoanei se aducea atingere relațiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei, care a reprezentat obiectul juridic secundar al infracțiunii de limitare a concurenței libere. La moment, această afirmație nu mai este valabilă. Aceasta întrucât, în rezultatul amendamentelor operate la 18.12.2008, în dispoziția art.246 CP RM cuvintele „faptă săvârșită cu aplicarea violenței” au fost înlocuite cu cuvintele „dacă prin aceasta a fost obținut un profit în proporții deosebit de mari sau au fost cauzate daune în proporții deosebit de mari unei terțe persoane”.

Alta este situația în ipoteza infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM.

În literatura de specialitate română, este cvasiunanim punctul de vedere, potrivit căruia infracțiunea de concurență neloială are întotdeauna obiect material [51]. Fără a pune la îndoială acest punct de vedere, considerăm mai flexibilă opinia lui V.Stati, care utilizează, în contextul analizei concurenței neloiale, nu noțiunea de obiect material, dar noțiunea de obiect material (obiect imaterial) [52]. În literatura de specialitate, prin „obiect imaterial” se înțelege entitatea incorporeală asupra căreia se îndreaptă nemijlocit fapta infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii [53].

Într-adevăr, din analiza art.246¹ CP RM reiese că nu doar prin intermediul unor entități corporale, dar și prin intermediul unor entități incorporale se poate aduce atingere relațiilor sociale cu privire la concurența loială.

Astfel, numai despre obiect imaterial se poate vorbi în cazul modalității concurenței neloiale, specificate la lit.d) art.246¹ CP RM: denumirea de firmă sau marca comercială, folosită de făptuitor într-o manieră care să producă confuzie cu cele folosite legitim de un alt agent economic.

Constituind mijloace de individualizare a produselor sau a agentului economic, dar și obiecte ale proprietății industriale, denumirea de firmă și marca comercială reprezintă prin excelență entități corporale. Despre aceasta ne dăm seama din conținutul reglementărilor care stabilesc regimul juridic al numitelor entități. Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.24 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, antreprenorul și întreprinderea constituită de acesta își desfășoară activitatea sub o anumită firmă (denumire). De asemenea, potrivit alin.(1) art.66 din Codul civil, persoana juridică participă la raporturile juridice numai sub denumire proprie, stabilită prin actele de constituire și înregistrată în modul corespunzător. În același timp, în corespundere cu art.2 al Legii privind protecția mărcilor, prin „marcă” se înțelege orice semn susceptibil de reprezentare grafică, care servește la deosebirea produselor și/sau serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele ale altor persoane fizice sau juridice.

Nici o altă entitate, decât denumirea de firmă și marca comercială, nu pot reprezenta obiectul imaterial al infracțiunii de concurență neloială, în cazul modalității specificate la lit.d) art.246¹ CP RM.

În alt context, nu numai despre obiect imaterial, dar și despre obiect material se poate vorbi în cazul modalităților concurenței neloiale, consemnate la lit.a)-c), e) art.246¹ CP RM:

- produsele unui concurent, cu care făptuitorul creează confuzie, prin orice mijloace (în ipoteza modalității specificate la lit.a) art.246¹ CP RM);
- produsele unui concurent, care sunt discreditate prin răspândirea de către făptuitor, în procesul comerțului, de afirmații false (în ipoteza modalității prevăzute la lit.b) art.246¹ CP RM);
- mărfurile concurentului, referitor la a căror natură, mod de fabricare, caracteristici, aptitudinea de întrebuințare sau cantitate este indus în eroare consumatorul (în ipoteza modalității specificate la lit.c) art.246¹ CP RM);
- mărfurile produse sau comercializate ale unui agent economic, comparate în scopuri publicitare cu mărfurile unor alți agenți economici (în ipoteza modalității prevăzute la lit.e) art.246¹ CP RM).

Noțiunile „produse” și „mărfuri” desemnează nu doar entități corporale, dar și entități incorporale. Că este așa, o demonstrează următoarele reglementări:

- potrivit art.1 al Legii privind protecția consumatorilor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 13.03.2003 [54], prin „produs” se are în vedere bunul material destinat pentru consum sau utilizare individuală; produse sunt considerate de asemenea energia electrică și termică, gazele, apa livrată pentru consum individual;
- conform art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, prin „marfă” se înțelege produsul activității (inclusiv lucrări și servicii) cu aceeași valoare de consum destinat vânzării sau schimbului.

În această ordine de idei, propunem ca, la lit.a) și b) art.246¹ CP RM, în locul termenului „produsele” să se utilizeze termenul „mărfurile”. Această remaniere legislativă ar avea ca efect compatibilizarea prevederilor art.246¹ CP RM cu prevederile Legii cu privire la protecția concurenței. Dar, ceea ce este mai important, uniformizarea terminologică, pe care o sugerăm, ar permite ca, în cazul modalităților specificate la lit.a) și b) art.246¹ CP RM, lucrările și serviciile să poată constitui obiectul imaterial al concurenței neloiale. Constatăm că, la moment, este lipsită de orice fundamentare folosirea deopotrivă, în dispoziția art.246¹ CP RM, a termenilor „produsele” și „mărfurile”. Acest paralelism terminologic nu face decât să restrângă artificial sferele de aplicare a prevederilor de la lit.a) și b) art.246¹ CP RM.

După examinarea obiectului material (imaterial) al infracțiunilor în domeniul concurenței, să ne focalizăm atenția asupra **victimei** acestor fapte infracționale.

Am ales să analizăm victima limitării concurenței libere și a concurenței neloiale în contextul investigării obiectului acestor infracțiuni, și nu în contextul subiectului infracțiunilor în domeniul concurenței.

Or, în primul rând, în textul Codului penal, legiuitorul nu folosește niciodată noțiunea „subiect pasiv al infracțiunii”. În schimb, folosește în frecvente cazuri noțiunea „victima infracțiunii” (de exemplu, la lit.g) alin.(1) art.76, lit.e), h) alin.(1) art.77, lit.d) alin.(6) art.90, alin.(2) art.126, lit.d), e), n) alin.(2) art.145, art.146, 147, alin.(1) art.150, lit.b), e) alin.(3) art.150, alin.(4) art.151, lit.c¹) alin.(2) art.152, art.156 etc. din Codul penal.

În al doilea rând, nu putem face abstracție de argumentele prezentate în literatura de specialitate, cu privire la raportarea victimei infracțiunii la sistemul de referință al obiectului infracțiunii. Astfel, de exemplu, I.Moscalciuc menționează: „Determinând dauna pe care o suferă victima, legiuitorul indică la gradul de afectare a

relațiilor sociale în a căror orbită este angrenată victima ... În acest caz, componenta socială a daunei constă în crearea imposibilității pentru victimă de a-și îndeplini obligațiile de muncă, de a se bucura de posibilitatea de a-și exercita deplin drepturile de proprietar sau posesor. Prin intermediul acestei componente sociale a daunei se stabilește legătura dintre victimă și obiectul juridic special al infracțiunii” [55]. La rândul său, S.Brînză afirmă: „Victima infracțiunii este subiectul relațiilor sociale, a cărui apărare este exercitată de norma penală corespunzătoare ... Relațiile sociale sunt ocrotite de normele penale tocmai pentru că, prin intermediul acestora, sunt protejate subiectele acestor relații, privite ca persoane fizice sau juridice” [56]. Chiar în doctrina penală română se recunoaște că subiectul pasiv al infracțiunii este, de fapt, „persoana fizică sau juridică titulară a valorii sociale vătămate prin infracțiune” [57].

După această precizare, este cazul să identificăm trăsăturile particularizante ale victimelor celor două infracțiuni în domeniul concurenței.

Astfel, din dispoziția art.246 CP RM se desprinde că victima infracțiunii de limitare a concurenței libere este persoana terță (terță în raport cu părțile acordului ilegal anticoncurență), care suferă daune în proporții deosebit de mari. Din aceeași dispoziție mai aflăm că aceste daune sunt cauzate în special persoanelor al căror acces este limitat la piață, sau care sunt înlăturate de pe piață, sau care suportă alte asemenea limitări.

Însă, nu oricare persoane, suportând asemenea limitări, pot avea calitatea de victime ale infracțiunii specificate la art.246 CP RM. Astfel, la lit.f) alin.(1) art.7 „Acordurile anticoncurență dintre agenții economici” al Legii cu privire la protecția concurenței se menționează acordul anticoncurență îndreptat spre „înlăturarea de pe piață a altor agenți economici în calitatea lor de vânzători de anumite mărfuri sau înlăturarea cumpărătorilor (beneficiarilor) lor (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”. În opoziție, în art.246 CP RM, legiuitorul vorbește despre acordul ilegal care prevede înlăturarea numai a „altor agenți economici”. În cazul dat, pentru a asigura interpretarea strictă a legii penale, afirmăm că nu poate fi considerat consumatorul (cumpărătorul, beneficiarul) victimă a infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM. Nici în alte cazuri, chiar efectuând interpretarea sistematică a prevederilor art.246 CP RM și a celor din Legea cu privire la protecția concurenței, nu putem considera consumatorul victimă a infracțiunii prevăzute la art.246 CP RM.

Desigur, în fiecare caz de limitare a concurenței libere, efectele colaterale le resimt consumatorii în raport cu persoana terță care a suferit daune în proporții deosebit de mari. Însă, nu acestor consumatori le sunt cauzate aceste daune. Nu ei reprezintă subiectul relațiilor sociale cu privire la libertatea concurenței, a căror apărare este exercitată de art.246 CP RM.

Numai agentul economic poate fi acea persoană terță care suferă daune în proporții deosebit de mari. În conformitate cu art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, agenții economici sunt persoanele fizice și juridice care desfășoară activitate de întreprinzători pe teritoriul Republicii Moldova.

În concluzie, victima infracțiunii de limitare a concurenței libere este acel agent economic care a suferit daune în proporții deosebit de mari, în al cărui detriment a fost încheiat acordul ilegal anticoncurență între alți agenți economici.

Cât privește victimele infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM, acestea pot fi: 1) agentul economic concurent (în raport cu care făptuitorul aplică practicile neloiale); 2) consumatorul. Ambele aceste categorii de victime evoluează în toate fără excepție modalitățile specificate la lit.a)-e) art.246¹ CP RM.

Referitor la prima din victimele concurenței neloiale, noțiunea „agent economic” are înțelesul stabilit la art.2 al Legii cu privire la protecția concurenței, așa cum l-am enunțat mai sus. În afară de aceasta, victima în cauză trebuie să fie nu pur și simplu agent economic, dar agent economic concurent. Aceasta înseamnă că ea „este subiectul de bună-credință în raportul juridic de concurență; în același raport juridic, făptuitorul apare ca subiect de rea-credință” [58].

Cea de-a doua victimă a infracțiunii de concurență neloială este consumatorul. Noțiunea de consumator este definită în art.1 al Legii privind protecția consumatorilor: orice persoană fizică ce intenționează să comande sau să procure, ori care comandă, procură sau folosește produse, servicii pentru necesitățile nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională.

Rezultă că consumatorul, în calitate de victimă a infracțiunii de concurență neloială, nu poate fi o persoană juridică. De asemenea, acesta nu poate fi nici întreprinzător, nici persoană care își satisface necesitățile legate de activitatea profesională.

În legătură cu cele evocate în privința obiectului infracțiunilor în domeniul concurenței, se impun următoarele **concluzii**:

1) concurența reprezintă o confruntare dintre subiecții economici care au o tendință comună în desfășurarea activității, constând în obținerea beneficiilor;

2) infracțiunea de limitare a concurenței libere (art.246 CP RM) are un obiect juridic special simplu, când o singură valoare socială și relațiile sociale corespunzătoare îi formează conținutul. Valoarea socială în cauză este libertatea concurenței;

3) obiectul juridic special al infracțiunii de concurență neloială (art.246¹ CP RM) îl formează relațiile sociale cu privire la concurența loială. Nu este oportună defalcarea unui obiect juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art.246¹ CP RM;

4) diferența dintre infracțiunea de limitare a concurenței libere și infracțiunea de concurență neloială își are cauzele în:

a) finalitățile diferite (concurența neloială presupune captarea clientelei agentului economic-victimă, în timp ce limitarea concurenței libere presupune captarea pieței ca atare, ceea ce doar în subsidiar poate conduce la dobândirea clientelei victimei);

b) rezultatele diferite (concurența neloială duce la deformarea competiției, în timp ce limitarea concurenței libere duce la suprimarea concurenței);

c) concurența neloială reprezintă în esență încălcarea unor norme deontologice, în timp ce limitarea concurenței libere reprezintă încălcarea unor norme care au menirea să asigure echilibrul socioeconomic în plan concurențial;

5) spre deosebire de infracțiunea de concurență neloială, infracțiunea de limitare a concurenței libere nu are un obiect material (imaterial);

6) victima infracțiunii de limitare a concurenței libere este persoana terță (terță în raport cu părțile acordului ilegal anticoncurențial), care suferă daune în proporții deosebit de mari, persoană având calitatea de agent economic;

7) în cazul infracțiunii de concurență neloială, victimă este agentul economic concurent, alături de consumator.

Referințe:

1. Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului: Autoreferat al tezei de doctor habilitat în drept. - Chișinău, 2005, p.19.
2. Mihai E. Dreptul concurenței. - București: ALL Beck, 2004, p.264.
3. Ungureanu A., Ciopraga A. Dispoziții penale din legi speciale române, comentate și adnotate cu jurisprudență și doctrină. Vol.II. - București: Lumina LEX, 1996, p.23.
4. Rîpeanu Gr. Considerații privind esența și dezvoltarea istorică a infracțiunilor economice // Analele Universității București, 1972, nr.2, p.37-48.
5. Ibidem.
6. Geogescu I.L. Drept comercial român. - București: Socec, 1946-1948, p.585.
7. Căpățînă O. Dreptul concurenței comerciale. Concurența onestă. - București: Lumina LEX, 1994, p.40.
8. Dicționar enciclopedic român, vol.I. - București: Editura Politică, 1962, p.738.
9. Veștile Sovietului Suprem al RSSM, 1990, nr.8.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1991, nr.11-12.
11. Flouzat D. Economie contemporaine. - Paris: PUF, 1981, p.41.
12. Denis H. Histoire de la pensée économique. - Paris: PUF, 1990, p.191.
13. Dicționar Explicativ al Limbii Române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.208.
14. Marcu F. Marele dicționar de neologisme. - București: Saeculum I.O., 2004, p.217.
15. Georgescu I.L. Op. cit., p.585.
16. Azema J. Le droit français de la concurrence. - Paris: Themis, PUF, 1989, p.17.
17. Băcanu I. Libera concurență în perioada de tranziție spre economia de piață // Dreptul, 1990, nr.9-12, p.50.
18. Khemani R.S., Shapiro D.M. Glossary of industrial organization, economics, competition law and policy terms. - Paris: OECD, 1991, p.9.
19. Constantinescu A., Rucăreanu I. Dicționar juridic de comerț exterior. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p.58.
20. Ищенко А.Н., Слепаков С.С. Некоторые особенности современной конкуренции. - În: Сборник научных трудов. Серия «Экономика». Ставрополь: Северо-Кавказский государственный технический университет, 2002 // www.ncstu.ru
21. Варламова А.Н. Правовое содействие развитию конкуренции на товарных рынках: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2008, с.23-24.

22. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.166-168.
23. Căpățînă O. Op. cit., p.125-126.
24. Хакулов М.Х. Преступления, посягающие на свободу и добросовестность конкуренции в сфере предпринимательской деятельности: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Москва, 2008, с.16-17.
25. Timofei S. Concurența privită ca factor de bază al economiei naționale luat sub ocrotirea legii penale // Revista Națională de Drept, 2007, nr.2, p.46-50.
26. Timofei S. Parametrii obiectului juridic special al infracțiunii de limitare a concurenței libere // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.559-563.
27. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.
28. Хакулов М.Х. Op. cit., p.17.
29. Чистякова А.С. Кримінально-правові аспекти відповідальності за примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст.228 КК України): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. - Київ, 2009, с.12.
30. Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. - Chișinău: Garuda-Art, 1999, p.110.
31. Уголовное право России. Особенная часть / Под ред. А.И. Рапога. - Москва: ИМПЭ, 1998, с.146; Гусев О.Б., Завидов Б.Д., Короткова А.П. Квалификация отдельных преступлений в сфере экономической деятельности. Воспрепятствование законной предпринимательской деятельности (ст.169 УК РФ) // Российский следователь, 1999, №5, с.16-19; Волженкин Б.В. Экономические преступления. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1999, с.64-65; Уголовный закон в практике мирового судьи / Под ред. А.В. Галаховой. - Москва: Норма, 2005, с.132; Батычко В.Т. Уголовное право. Общая и особенная части. - Таганрог: ТГРУ, 2006, с.151; Прохоров Л.А., Прохорова М.Л. Уголовное право. - Москва: Юрист, 1999, с.227; Уголовное право России. Часть Особенная / Под ред. Л.Л. Кругликова. - Москва: Волтерс Клувер, 2005, с.138; Лопашенко Н.А. Преступления в сфере экономики: авторский комментарий к уголовному закону. - Москва: Волтерс Клувер, 2007, с.207; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. В.М. Лебедева. - Москва: Норма, 2007, с.439.
32. Ерофеев В.В. Криминологическая и уголовно-правовая характеристика экономических преступлений в сфере потребительского рынка: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Иркутск, 2008, с.9; Лопашенко Н.А. Вопросы квалификации преступлений в сфере экономической деятельности. - Саратов: Издательство Саратовского университета, 1997, с.74; Кузнецов А.П. Уголовно-правовая ответственность за монополистические действия и ограничение конкуренции. - În: Научные труды Российской Академии юридических наук. Вып.2. Том 1. - Москва: Юрист, 2002, с.543-552; Репин П.Н. Недопущение, ограничение или устранение конкуренции: уголовно-правовая характеристика: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Санкт-Петербург, 2007, с.6; Дудоров О.О. Кримінально-правова характеристика порушення антимонопольного законодавства. - În: Вісник Запорізького державного університету, 2003, №1, с.35-41; Тотьев К. Недобросовестная конкуренция по современному французскому праву // Закон, 2006, №2, с.105-114.
33. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рапога, А.И. Чучаева. - Москва: Инфра-М Контракт, 2006, с.277.
34. Moiseev D. Delimitarea șantajului de infracțiunea prevăzută la art.247 CP RM: asemănări și deosebiri privind obiectul infracțiunii // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.476-479.
35. Денисова А.В. Уголовная ответственность за монополистические действия и ограничение конкуренции по законодательству Российской Федерации // Сибирский Юридический Вестник, 2003, №1, с.15-22.
36. Следь Ю.Г. Уголовно-правовая защита от недобросовестной конкуренции: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Ижевск, 2007, с.15.
37. Тузельбаев Н.О. Доказательства и доказывание по уголовным делам о монополистических действиях и ограничении конкуренции: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Караганда, 2008, с.14.
38. Lazăr V. Concurența neloială: răspunderea juridică pentru practicile anticoncurențiale din domeniul economic și faptele abuzive de concurență comercială care se săvârșesc pe teritoriul României. - București: Editura Universitară, 2008, p.90-91.
39. Toader T. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.416; Toader T. Drept penal. Partea Specială. - București: Hamangiu, 2007, p.332.
40. Nistoreanu Gh., Boroi A. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.424.
41. Guiu M.-K. Infracțiunea de concurență neloială // Revista de Drept Penal, 2003, nr.3, p.44-50.
42. Ungureanu A., Ciopraga A. Dispoziții penale din legi speciale române, comentate și adnotate cu jurisprudență și doctrină. Vol.II. - București: Lumina LEX, 1996, p.23.
43. Voicu C., Boroi A., Sandu F., Molnar I. Dreptul penal al afacerilor. - București: Rosetti, 2002, p.486.

44. Hotca M.A., Dobrinioiu M. Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. Vol.I. – București: C.H. Beck, 2008, p.646; Hotca M.A., Dobrinioiu M. Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. - București: C.H. Beck, 2010, p.645.
45. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. și alții. Codul penal al Republicii Moldova: comentariu (Legea nr.985-XV din 18.04.2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale). - Chișinău: Sarmis, 2009, p.531.
46. Ungureanu A., Ciopraga A. Op. cit., p.23.
47. Hotca M.A., Dobrinioiu M. Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. Vol.I. - București: C.H. Beck, 2008, p.646; Hotca M.A., Dobrinioiu M. Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. - București: C.H. Beck, 2010, p.645.
48. Ibidem, p.647; Ibidem, p.646.
49. Brînză S. Considerații privind natura obiectului juridic secundar al infracțiunii // Revista Națională de Drept, 2004, nr.1, p.4-8.
50. Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra proprietății. Relațiile sociale ca obiect al ocrotirii penale // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: USM, 2001, p.48-93.
51. Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea Specială. - București: Șansa, 1999, p.516-517; Nistoreanu Gh., Boroi A., Molnar I. și alții. Drept penal. Partea Specială. - București: Europa Nova, 1999, p.536; Ungureanu A., Ciopraga A. Op. cit., p.23; Nistoreanu Gh., Boroi A. Op. cit., p.424; Toader T. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.416; Toader T. Drept penal. Partea Specială. - București: Hamangiu, 2007, p.332; Lazăr V. Op. cit., p.259; Voicu C., Boroi A., Sandu F., Molnar I. Op. cit., p.286-287; Voicu C., Boroi A., Molnar I., Gorunescu M., Corlățeanu S. Dreptul penal al afacerilor. - București: C.H. Beck, 2008, p.605; Hotca M.A., Dobrinioiu M. Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. Vol.I. - București: C.H. Beck, 2010, p.645.
52. Stati V. Răspunderea penală pentru infracțiunea de concurență neloială (art.246¹ CP RM) // Revista Națională de Drept, 2008, nr.12, p.29-38.
53. Stati V. Problema obiectului material în cazul infracțiunii de încălcare a dreptului de autor și drepturilor conexe (art.185¹ CP RM). - În: Probleme teoretice și practice ale economiei proprietății intelectuale. Comunicări prezentate la ediția a V-a a Conferinței internaționale științifico-practice (16-17 noiembrie 2006). - Chișinău: AGEPI, 2007, p.228-230; Reșetnicov A. Obiectul material al infracțiunii și obiectul material al infracțiunii: necesitatea delimitării // Revista Națională de Drept, 2007, nr.9, p.25-30.
54. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.126-131.
55. Moscalciuc I. Consumatorul – victima infracțiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii // Revista Națională de Drept, 2007, nr.5, p.47-53.
56. Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra proprietății. Relațiile sociale ca obiect al ocrotirii penale, p.48-93; Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. - Москва: Норма, 2001, с.60.
57. Hotca M.A. Codul penal: comentarii și explicații. - București: C.H. Beck, 2007, p.223.
58. Stati V. Răspunderea penală pentru infracțiunea de concurență neloială, p.29-38.

Prezentat la 26.05.2010

UNELE ASPECTE PRIVITOR LA CALIFICAREA FAPTELOR DE PRIMIRE A UNOR BUNURI NECUVENITE

Ion ȚURCAN

Catedra Drept Penal și Criminologie

This article discusses some of the aspects concerning the acts of improper receipt of goods. Fighting corruption is a primary concern of most state institutions, it being in the constant attention of the media, international bodies and civil society representatives. To this end, laws are developed to prevent and combat corruption, are taken other necessary legal action or extrajudicial. However, the results achieved do not fully correspond to the established desiderata. The corruption level is not reducing, so that to no longer jeopardized the rule of law and democracy, or not to hinder the economic and social development of the country.

Combaterea corupției constituie o preocupare primordială a majorității instituțiilor statului, ea aflându-se în atenția permanentă a mass-media, a organismelor internaționale, a reprezentanților societății civile. În acest scop, sunt elaborate acte normative care urmăresc prevenirea și combaterea corupției, sunt întreprinse alte măsuri de natură juridică sau extrajudicială necesare. Cu toate acestea, rezultatele înregistrate nu corespund pe deplin dezideratelor stabilite. Nu se reduce nivelul corupției, astfel încât să nu mai fie periclitat statul de drept și democrația, să nu mai fie împiedicată dezvoltarea economică și socială a țării [1].

Incriminarea faptelor de corupție, comise de persoane cu funcție de răspundere, are scopul de a apăra, prin mijloacele specifice dreptului penal, valorile fundamentale ale națiunii. Prin scoaterea în afara legii și sancționarea severă a unor asemenea manifestări, care aduc atingere efectivă sau pun în pericol climatul de liniște și de siguranță necesar bunei funcționări a statului, sistemul dreptului penal realizează o importantă funcție de prevenire și reprimare a faptelor de această natură.

În acest sens, o importanță deosebită o are și calificarea corectă a faptelor de primire a unor bunuri necuvenite, care nu sunt legal datorate.

În cazurile în care persoana cu funcție de răspundere primește un bun necuvenit pentru fapte care nu sunt într-o legătură cu atribuțiile sale de serviciu, dar a căror săvârșire putea să o obțină de la alte persoane cu funcție de răspundere grație legăturilor personale, de rudenie sau oricăror altor legături, atunci acțiunile persoanei cu funcție de răspundere nu pot fi calificate ca corupere pasivă, dar, în dependență de caz, ca trafic de influență sau escrocherie.

În conformitate cu art.326 CP RM, prin trafic de influență înțelegem primirea sau extorcarea de bani, săvârșită intenționat de către o persoană care are influență sau care susține că are influență asupra unui funcționar, în scopul de a-l face să îndeplinească ori să nu îndeplinească acțiuni ce intră în obligațiile lui de serviciu, indiferent dacă asemenea acțiuni au fost sau nu săvârșite. Drept exemplu, care evocă natura juridică a traficului de influență, prezentăm următoarele spețe: *P.V., activând în calitate de reprezentant al reclamantei N.G. într-o cauză civilă privind declararea nulității unui contract de vânzare-cumpărare a unui apartament, s-a prevalat de influența presupusă asupra: judecătorului care examina respectiva cauză, în scopul de a-l face să emită o hotărâre în folosul lui N.G.; asupra colaboratorilor Procuraturii UTA Gagauzia, în procedura cărora se afla cauza penală intentată în baza cererii lui N.G. pe faptul confecționării și folosirii documentelor oficiale false la înstrăinarea apartamentului corespunzător, în scopul de a adopta o hotărâre în folosul lui N.G.; asupra judecătorilor instanțelor judecătorești ierarhic superioare, în scopul de a menține hotărârea primei instanțe. Astfel, în perioada 23.04.2007-01.10.2007, P.V. a extorcat de la soacra lui N.G., C.S., 2000 dolari SUA. La 01.10.2007, P.V. a fost reținut în flagrant de către colaboratorii CCCEC [2]; la 21.06.2005, susținând că are influență asupra unor funcționari din cadrul Secției Evidență și Documentare a Populației a sect. Centru, mun. Chișinău, A.S. a primit de la Ț.E. 150 dolari SUA, pentru a urgenta înregistrarea temporară în Republica Moldova a cetățenilor Federației Ruse, M.S., M.A., și a cetățeanului Ucrainei, Z.T. [3].*

M.Vidaicu, în cadrul delimitării infracțiunii de corupere pasivă de traficul de influență, atenționează asupra subiectului acestor două infracțiuni, menționând că coruperea pasivă este o infracțiune comisă de persoana cu funcție de răspundere, pe când subiectul traficului de influență este persoana care are influență asupra

unui funcționar, dar care poate fi și persoană cu funcție de răspundere [4]. Însă, considerăm că legiuitorul ar trebui să diferențieze influența exercitată de o persoană cu funcție de răspundere față de alte persoane cu funcție de răspundere, aceasta fiind cu mult mai periculoasă.

În cazul în care corupătorul transmite persoanei cu funcție de răspundere sau unei alte persoane avantaje necuvenite, pentru ca aceasta să influențeze un funcționar, fapta ultimilor se califică ca trafic de influență, însă fapta corupătorului rămâne în afara legii penale, dat fiind faptul că Codul penal nu prevede răspunderea penală pentru persoana care transmite avantaje necuvenite pentru a instiga traficarea funcției.

Aceasta constituie o lacună esențială a legii penale, lacună care poate fi înlăturată prin introducerea în Codul penal a unor norme speciale care ar stabili răspunderea și pedeapsa penală pentru instigarea la traficul de influență.

Nu putem fi de acord cu autorii care afirmă că urmează a fi calificată ca corupere pasivă fapta persoanei cu funcție de răspundere care primește avantaje necuvenite pentru a efectua careva acțiuni, pe care obiectiv nu poate să le săvârșească, acestea fiind în afara competenței sale de serviciu. A.Kviținia este de părere că „acțiunile părților, în asemenea situație, includ în sine nu doar o caracteristică obiectivă față de acțiunile săvârșite de persoana cu funcție de răspundere, precum și față de posibilitățile, pe care aceasta le deține, dar și unele momente subiective, precum ar fi intenția persoanei cu funcție de răspundere corupte de a săvârși anumite acțiuni sau, cel puțin, promiterea pe care o dă corupătorului de a săvârși acțiunile dorite de acesta, cu toate că în realitate nu a avut o atare intenție, nici posibilitate” [5].

Totuși, susținem opinia, potrivit căreia în asemenea cazuri fapta persoanei cu funcție de răspundere nu poate fi calificată drept corupere pasivă, deoarece în lege se menționează despre acțiuni care constituie atribuțiile de serviciu ale persoanei [6]. De altfel, o asemenea interpretare își găsește suportul său juridic în alin.(2) art.3 CP RM.

Dacă în momentul pretinderii bunurilor necuvenite persoana cu funcție de răspundere nu avea în nici un mod, potrivit atribuțiilor sale de serviciu, posibilitatea și competența de a îndeplini promisiunea făcută, însă a lăsat să se creadă că are abilitatea legală în acest sens, fapta nu poate fi calificată drept corupere pasivă, ci, în dependență de caz, ca escrocherie sau trafic de influență.

De aceeași părere este și autorul rus B.Zavidov, care menționează că primirea de către o persoană cu funcție de răspundere a avantajelor necuvenite pentru săvârșirea de acțiuni (inațiuni), pe care persoana cu funcție de răspundere nu le poate săvârși din cauza că nu are atribuții de serviciu în acest sens, urmează a fi calificată, cu condiția existenței intenției de a obține aceste avantaje, drept escrocherie [7].

În sensul alin.(1) art.324 CP RM, persoana cu funcție de răspundere poate să comită fapta atât prin acțiune (semnarea actului administrativ, liberarea de răspundere contravențională sau penală, angajarea la serviciu etc.), cât și prin inacțiune – în cazul în care persoana coruptă nu îndeplinește sau îndeplinește cu întârziere acțiunile solicitate de la ea.

Pentru calificarea infracțiunii de corupere pasivă, este suficient ca actul, pentru a cărui săvârșire persoana cu funcție de răspundere pretinde la bunuri necuvenite, să intre în competența acesteia, fiind irelevant faptul dacă ea a avut dreptul de a-l efectua. În acest sens, s-a afirmat, în contradictoriu, că nu va exista latura obiectivă a infracțiunii de corupere pasivă în cazul când, în perioada în care persoana cu funcție de răspundere se află în concediu legal – de odihnă sau medical (fără să-și fi reluat temporar serviciul), o altă persoană a fost desemnată legal să o înlocuiască, competența de efectuare a acțiunii revenind acesteia din urmă” [8].

Nu putem accepta această idee, din considerentul că legea cere numai ca actul negociat de persoana cu funcție de răspundere, în schimbul bunurilor necuvenite, să facă parte din sfera atribuțiilor de serviciu ale acesteia, nu și ca persoana cu funcție de răspundere să mai dispună de dreptul de a-l săvârși. Dar, indiferent de aceasta, concediul de odihnă sau medical este un drept al persoanelor încadrate în muncă, acordat fie pentru refacerea capacității de muncă după scurgerea unei anumite perioade lucrate, fie pentru însănătoșirea celor bolnavi: „Orice salariat care lucrează în baza unui contract individual de muncă beneficiază de dreptul la concediu de odihnă anual” (alin.(3) art.112 din Codul muncii al Republicii Moldova din 28.03.2003 [9].

Concediul nu are drept consecință întreruperea sau suspendarea raporturilor de muncă. Pe perioada concediului, beneficiarul lui nu mai este obligat să presteze munca, să exercite atribuțiile de serviciu în cadrul funcției deținute. Legislația nu a instituit pentru cel încadrat în muncă interdicția de a exercita activități specifice funcției sale în perioada aflării în concediu și nici nu prevede invalidarea actelor în asemenea împrejurări. Actele efectuate de către persoana cu funcție de răspundere, în perioada aflării în concediu, nu sunt nici nule

și nici anulabile pe acest temei [10]. Așadar, considerăm că, în cazul în care, persoana cu funcție de răspundere va primi careva bunuri necuvenite pentru a săvârși careva acțiuni care țin de obligațiile sale de serviciu, chiar și în acest moment ea aflându-se în concediu, aceasta nu constituie un impediment pentru tragerea ei la răspundere penală în baza art.324 Cod penal.

Referințe:

1. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției și Planului de acțiuni pentru realizarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției, nr.421 din 16.12.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.13-16.
2. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 05.05.2009. Dosarul nr.1ra-311/2009 // www.csj.md
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 07.04.2009. Dosarul nr.1ra-354/2009 // www.csj.md
4. Vidaicu M. Traficul de influență // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socio-umanistice”. - 2004, vol.1, p.356-361.
5. Квициния А. Взятничество и борьба с ним. - Сухуми: Алашара, 1980, p.77.
6. Dobrinoiu V. Traficarea funcției și a influenței în dreptul penal. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p.86.
7. Завидов Б. Взятничество. Уголовно-правовой анализ получения и дачи взятки. - Москва: Норма, 2002, p.10.
8. Dobrinoiu V. Traficarea funcției și a influenței în dreptul penal. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p.89.
9. Codul muncii al Republicii Moldova din 28.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.159-162.
10. Diaconescu H. Infrațiunile de corupție și cele asimilate sau în legătură cu acestea. - București: ALL Beck, 2004, p.39

Prezentat la 16.06.2010

ANALIZA FAPTELOR DE PRETINDERE, PRIMIRE, ACCEPTARE CA SEMNE ALE LATURII OBIECTIVE A INFRAȚIUNII DE CORUPERE PASIVĂ

Ion ȚURCAN

Catedra Drept Penal și Criminologie

The present article performs the analysis of the acts of pretending, receipt, acceptance all as evidence of the objective side of the offence of passive corruption. According to par.(1) art.324 PC RM, passive corruption means being the person responsible for liability that claims or receives offers, money, securities, other assets or benefits, either accepts services, privileges or benefits improper to him, to perform or not, to delay or hasten the fulfillment of an act correlated to its work obligations, or to perform an action contrary to these obligations, and to get distinctions from authorities, maybe different jobs, markets or some favorable decision.

Potrivit dispoziției de la alin.(1) art.324 CP RM, prin corupere pasivă se înțelege fapta persoanei cu funcție de răspundere care pretinde ori primește oferte, bani, titluri de valoare, alte bunuri sau avantaje patrimoniale, fie acceptă servicii, privilegii sau avantaje ce nu i se cuvin, pentru a îndeplini sau nu, ori pentru a întârzia sau grăbi îndeplinirea unei acțiuni ce ține de obligațiile ei de serviciu, ori pentru a îndeplini o acțiune contrar acestor obligații, precum și pentru a obține de la autorități distincții, funcții, piețe de desfacere sau o oarecare decizie favorabilă.

Astfel, pentru existența infracțiunii date, este necesar ca persoana cu funcție de răspundere să comită una dintre următoarele acțiuni: să pretindă, să primească sau să accepte bunurile sau serviciile sus-indicate.

Pentru considerarea infracțiunii studiate ca fiind consumată, nu este necesar ca primirea, pretinderea banilor sau a altor avantaje, ori înțelegerea în privința primirii acestora să fi fost urmată de executare; este suficient ca persoana cu funcție de răspundere să comită doar una din șirul acestor acțiuni.

În cazul în care persoana cu funcție de răspundere a primit bunul necuvenit, dar ulterior s-a răzgândit să comită actul funcțional pentru care a primit remunerarea ilegală și dorește să denunțe fapta autorităților, aceasta nu constituie temei pentru liberarea persoanei de răspundere penală, dar va fi apreciată ca o circumstanță atenuantă prevăzută de lit.g) art.76 CP RM – căință sinceră sau autodenunțare. Iată de ce, considerăm ca fiind lipsite de suport juridic prevederile de la alin.(1) art.18 al Legii cu privire la combaterea corupției, potrivit cărora „funcționarii publici, alte persoane, care s-au autodenunțat ori care au denunțat cu bună-credință actele de corupție sau faptele de comportament corupțional, sunt liberate de răspundere disciplinară, contravențională sau penală în modul stabilit de legislație”.

Trezește nedumerire faptul că, potrivit acestor prevederi legale, persoana cu funcție de răspundere nu numai că ar urma să fie liberată de răspundere penală, dar în genere să fie liberată de oricare altă formă de răspundere – contravențională sau disciplinară. Totuși, într-un asemenea caz, considerăm că prevalează prevederile Codului penal. Or, ultimul este o lege organică, deci un act superior Legii cu privire la combaterea corupției. Pe cale de consecință, considerăm că prevederile de la alin.(1) art.18 al Legii cu privire la combaterea corupției trebuie abrogate.

În sprijinul opiniei enunțate invocăm și următoarele: în primul rând, în această lege nu este menționat când anume persoana cu funcție de răspundere se poate autodenunța, precum și până la care moment autodenunțul poate fi făcut. Prin urmare, persoana cu funcție de răspundere poate fi liberată de răspundere inclusiv și după ce a comis actul funcțional. În al doilea rând, persoana coruptă poate „reuși” să se autodenunțe oricărei autorități, deoarece în legea menționată mai sus nu este indicat concret cărei autorități îi este adresată autodenunțarea. Astfel, persoana trasă la răspundere ușor poate să invoce autodenunțarea, până la pornirea urmăririi penale, unei alte autorități, cu excepția organului de urmărire penală, astfel conducătorul primei autorități având nevoie de ceva timp pentru sesizarea organului de drept. În al treilea rând, teoretic, sunt posibile cazuri în care persoana cu funcție de răspundere poate șantaja persoana care anterior a mai transmis bunurile necuvenite pentru a o mai constrânge la transmiterea altor bunuri anterior neconsimțite.

În altă ordine de idei, analizând modalitățile sub care se prezintă acțiunea prejudiciabilă descrisă în art.324 CP RM, menționăm că, literalmente, *a pretinde* înseamnă a cere insistent un lucru; a reclama, a revendica; a avea nevoie de..., a impune ca o necesitate; a necesita [1].

În practica judiciară, **pretinderea** remunerăției ilicite s-a atestat în cazul următor: *activând în funcția de secretar al Consiliului orășenesc și al Primăriei or. E., fiind persoană cu funcție de răspundere, având printre atribuțiile funcționale avizarea proiectelor de decizii ale Consiliului local, asumându-și răspunderea pentru legalitatea acestora, în una din zilele lunii martie 2006, intenționat, din interes material, B.M. a pretins de la I.C., fost posesor al unei locuințe din or. E., remunerare ilicită ce nu i se cuvenea în sumă de 500 dolari SUA, pentru a nu iniția procedura de anulare a deciziei Consiliului orășenesc E. privind modificarea contractului de închiriere a spațiului locativ, de pe numele lui I.C. pe numele lui L.B., acțiuni ce întră în cercul obligațiilor funcționale. Ulterior, la 12.04.2006, pe la ora 15.00, B.M. a fost reținut de către colaboratorii CCCEC în biroul său de serviciu din localul Primăriei or. E., în momentul când primea suma pretinsă [2].*

În context, C.Bulai, I.Oancea și V.Dongoroz consideră că „a pretinde” înseamnă a cere ceva stăruitor, a formula o anumită pretenție, a impune să se dea” [3]. Pretinderea înseamnă pretenția, cererea formulată de către subiectul activ de a i se da bani sau alte avantaje necuvenite, în împrejurările și scopurile prevăzute de lege [4] și nu implică neapărat satisfacerea pretenției formulate de făptuitor [5].

Pretinderea poate fi exteriorizată prin cuvinte, gesturi, scrisori sau orice alt mijloc de comunicare, astfel ca cel căruia i se adresează să înțeleagă că i s-au pretins bani sau alte foloase.

În cazul când pretinderea se face printr-o scrisoare, se pune problema determinării momentului în care are loc „pretinderea”, fiind posibile patru cazuri: expedierea scrisorii care conține pretenția; sosirea scrisorii la destinatar; luarea la cunoștință a conținutului de către acesta; înțelegerea de către destinatar a solicitărilor ce i se adresează.

Când pretinderea se face printr-o scrisoare, pretinderea se va considera consumată când destinatarul ia cunoștință de conținutul cererii și înțelege conținutul acesteia, deoarece anterior acestui moment ne aflăm în prezența unei acțiuni care încă nu s-a exteriorizat în raport cu o altă persoană. Respectiv, doar în cazul expedierii scrisorii care conține pretinderea vom fi în prezența tentativei de pretindere a avantajului necuvenit, infracțiunea nefiind încă consumată. Nu este necesar ca cererea să fie astfel formulată încât să poată fi înțeleasă de oricine, este suficient ca, în raport cu împrejurările concrete, ea să fie inteligibilă pentru cel căruia i se adresează [6].

Indiferent dacă este expresă sau aluzivă, pretinderea de bani sau alte avantaje necuvenite trebuie să fie univocă, manifestând intenția persoanei cu funcție de răspundere de a condiționa de ea îndeplinirea ori întărirea efectuării unui act privitor la obligațiile sale de serviciu. Destinatarului pretenției, formulate de către persoana cu funcție de răspundere coruptă, nu i se cere să înțeleagă semnificația penală a faptei, dar el trebuie să știe că pretinderea banilor sau avantajelor necuvenite condiționează îndeplinirea corespunzătoare a obligațiilor de serviciu din partea persoanei cu funcție de răspundere.

De regulă, infracțiunea de corupere pasivă este imposibil a fi realizată în absența infracțiunii corelative de corupere activă. **Primirea** implică darea din partea corupătorului, iar acțiunea de primire trebuie să fie voluntară și spontană, caracterizându-se printr-o relativă concomitență între acceptarea propunerii și primire. Dacă primirea este ulterioară actului de acceptare, suntem deja în prezența unei infracțiuni consumate de corupere pasivă, iar săvârșirea acțiunii de primire nu constituie unitatea de infracțiune [7].

Primirea nu poate fi concepută fără acceptarea prealabilă de către persoana cu funcție de răspundere a bunurilor necuvenite, însă între acestea există un interval de timp extrem de scurt, care determină relativa lor concomitență, simultaneitate, care astfel comprimat nu îngăduie acceptării să devină ea însăși relevantă penal, din punctul de vedere al laturii obiective a infracțiunii de corupere pasivă [8]. Acest aspect îl ilustrează următoarea speță: *R.A. a fost condamnat în baza alin.(1) art.324 CP RM. În fapt, activând în calitate de inspector al poliției criminale, având statutul de ofițer de urmărire penală, fiind persoană cu funcție de răspundere, căreia în virtutea legii i-au fost acordate drepturi și obligații în vederea executării funcțiilor autorităților publice, a săvârșit coruperea pasivă în următoarele circumstanțe: la 02.06.2005, R.A. a primit spre examinare materialul cu plângerea lui N.M. privind nerestituirea de către C.V. a împrumutului bănesc în sumă de 2000 dolari SUA. La 01.07.2005, C.V. a fost adus de către R.A. în biroul său de serviciu. Informându-l pe C.V. că de el depinde inițierea sau refuzul de a porni în privința acestuia urmărirea penală pe semnele componenței de infracțiune prevăzute de art.195 CP RM, a acceptat să primească de la C.V. 500 dolari SUA, asigurându-l că, pentru recompensa oferită, va adopta hotărârea despre neînceperea urmăririi penale. Astfel, la 05.07.2005, aproximativ la ora 15.00, R.A. a fost reținut în flagrant delict, după ce a primit de la C.V. 200 dolari SUA [9].*

Orice primire implică concomitent o acceptare, care poate interveni fie în chiar momentul primirii, fie anterior. În cazul coruperii pasive, săvârșite prin primire, acceptarea și primirea nu se pot produce însă decât în același timp, deoarece dacă a avut loc o acceptare a unei promisiuni de bani ori alte avantaje anterior primirii acestora, infracțiunea de corupere pasivă s-ar fi consumat din momentul acceptării. Prin urmare, primirea este spontană. Aceasta o demonstrează următoarea speță: *D.O. a fost condamnat în baza alin.(1) art.324 CP RM. În fapt, acesta, lucrând ca specialist în secția administrativ-militară a sect. Botanica, mun. Chișinău, militar prin contract și persoană cu funcție de răspundere, a încălcat grav cerințele art.26, 37 ale Legii cu privire la Statutul militarilor, pct.13, 20, 22, 28 ale Regulamentului Serviciului Interior al Forțelor Armate, art.4, 5, 42 ale Regulamentului Disciplinei Militare, cerințe ce-l obligă să respecte jurământul și prevederile regulamentelor militare, alte acte ce reglementează serviciul militar, să fie vigilent, disciplinat, cinstit. La 14.12.2007, între orele 10.00 și 11.00, pe coridorul Centrului Militar din mun. Chișinău, D.O. a avut o discuție cu recrutul M.T. referitor la modul de perfectare a adeverinței de recrutare și i-a propus ultimului ca, după examinarea medicală de către toți medicii, să se adreseze lui pentru a-i explica procedura de mai departe de primire a adeverinței de recrut. După finalizarea comisiei medico-militare, recrutul T.M. s-a apropiat de D.O. și a primit adeverința de recrut contra sumei de 300 lei. În continuare, D.O. a fost reținut în biroul său de serviciu, unde benevol a predat suma de 300 lei primită de la T.M [10].*

În cazul în care avantajele necuvenite sub formă de bani, alte valori, acordare de servicii au fost oferite rudelor, persoanelor apropiate persoanei cu funcție de răspundere cu acordul acesteia din urmă, sau ea nu a refuzat asemenea fapte și a utilizat situația sa de serviciu în folosul corupătorului, fapta persoanei cu funcție de răspundere va fi considerată corupere pasivă.

Dacă banii sunt transmiși unei rude apropiate sau unui prieten al persoanei cu funcție de răspundere, primirea se consideră realizată numai atunci când persoana cu funcție de răspundere, aflând despre remiterea avantajului necuvenit și conștientizând că acesta îi este destinat pentru efectuarea unui act ce ține de obligațiile sale de serviciu, se hotărăște să-l primească. Pe cale de consecință, primirea nu urmează a fi limitată la preluarea manuală personală de către persoana cu funcție de răspundere a bunurilor necuvenite care îi sunt oferite. Primirea poate fi realizată și prin lăsarea banilor sau avantajelor necuvenite în locul indicat de către persoana coruptă, ca să le poată prelua oricând, să poată dispune de ele, ori prin remiterea acestora unui terț față de care avea o obligație ce se face astfel stinsă.

În cazul în care banii sau alte avantaje au ajuns la persoana cu funcție de răspundere prin intermediul poștei sau printr-o altă modalitate asemănătoare, destinatarul – pentru a exclude ideea primirii – trebuie să-și manifeste cât mai neîntârziat voința de a nu le accepta; el nu este obligat să le expedieze trimitătorului, suportând astfel cheltuielile de transport, dar, dacă nu o face, trebuie să denunțe fapta autorităților [11].

Când în calitate de serviciu necuvenit sunt transmise documente, care dau dreptul la primirea unor bunuri patrimoniale, inclusiv bani, cum ar fi cecurile, corupătorul păstrându-și totuși dreptul de a dispune de aceste documente, astfel încât persoana cu funcție de răspundere să poată beneficia de ele doar odată cu săvârșirea acțiunilor condiționate, în acest caz nu are loc primirea propriu-zisă, dar acceptarea [12].

A accepta înseamnă a fi de acord cu...; a primi, a consimți să...; a admite, a aproba, a încuviința [13]. Deci, acceptarea este opusă refuzului. În context, apelăm la următorul exemplu: *I.L. a fost condamnat în baza alin.(1) art.325 CP RM. În fapt, I.L., în calitate de director al S.R.L. „R.Co”, urmărind scopul coruperii active a unei persoane cu funcție de răspundere, la 04.09.2007, aproximativ la ora 12.20, în incinta Comisariatului de Poliție al sectorului Botanica, aflându-se în biroul de serviciu al lui R.D., care este persoană cu funcție de răspundere, l-a rugat să nu întocmească proces-verbal de contravenție administrativă privind confiscarea mărfii reținute, propunându-i 2400 lei. În pofida refuzului exprimat de a primi banii, I.L. i-a transmis ultimului 2400 lei, punându-i pe masa de serviciu sub carnetul de notițe. Însă, acțiunile sale infracționale au fost contracarate de colaboratorii poliției, reținându-l în flagrant delict [14].*

Acceptarea, ca modalitate de săvârșire a coruperii pasive, presupune acordul explicit al făptuitorului la oferta de corupere. În acest caz, inițiativa aparține corupătorului care va comite infracțiunea corelativă de corupere activă sub forma oferirii [15]. Acceptarea promisiunii poate fi expresă, dar și tacită. În acest caz, acceptarea rezultă din anumite manifestări care relevă neîndoiește acordul persoanei de a primi folosul necuvenit. Pentru consumarea acestei modalități a laturii obiective este „suficientă acceptarea de către funcționar a promisiunii făcute, chiar dacă suma de bani nu i-a mai fost dată ulterior sau i-a fost dată într-un moment când pierduse calitatea de funcționar, prin pensionare sau în orice alt mod” [16]. La fel, „pentru existența infracțiunii

de luare de mită este suficient ca inculpatul să accepte promisiunea unor foloase, în scopul de a face sau de a nu face un act privitor la funcția sa, chiar dacă foloasele primite nu au fost determinate, în sensul că nu s-a precizat, în concret, în ce va consta fiecare în parte” [17].

În literatura de specialitate, situația în care funcționarul nu respinge promisiunea de a i se oferi anumite bunuri sau avantaje necuvenite este interpretată diferit. Unii autori consideră că în cazul dat are loc acceptarea tacită – „acceptarea prevede exprimarea acordului cu privire la promisiune ori nerespingerea categorică a promisiunii, adică a acceptat tacit” [18].

Considerăm o astfel de interpretare nu tocmai corectă, deoarece, potrivit alin.(2) art.3 CP RM, interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale sunt interzise. Nu în toate cazurile când persoana cu funcție de răspundere nu respinge promisiunea ea o acceptă tacit. Prin urmare, în vederea evitării unor asemenea dificultăți, prin prisma alin.(4) art.11 al Legii privind Codul de conduită a funcționarului public, în care este prevăzută obligația funcționarului de a respinge avantajele necuvenite, considerăm oportună completarea dispoziției de la alin.(1) art.324 CP RM cu sintagma „precum și nerespingerea promisiunii”. O asemenea cale a fost acceptată în Codul penal al României, în care, pe lângă acțiunile de pretindere, primire și acceptare a promisiunii, s-a indicat acțiunea de nerespingere a promisiunii.

Referințe:

1. Coteanu I., Seche L., Seche M. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.845.
2. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.06.2008. Dosarul nr.1ra-846/2008 // www.csj.md
3. Dongoroz V. ș.a. Explicații teoretice ale Codului Penal Român. Vol.4. Partea Generală. - București: Editura Academiei, 1972, p.136.
4. Diaconescu H. Infrațiunile de corupție și cele asimilate sau în legătură cu acestea. - București: ALL Beck, 2004, p.30
5. Pascu E., Lazăr V. Drept penal. Partea Specială. Infrațiuni prevăzute în Codul penal român. - București: Lumina LEX, 2003, p.353.
6. Dobrinou V. Traficarea funcției și a influenței în dreptul penal. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p.71.
7. Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea Specială. - București: Șansa, 1994, p.345.
8. Dobrinou V. Corupția în dreptul penal român. - București: Atlas LEX, 1995, p.127.
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 24.06.2009. Dosarul nr.1ra-824/2009 // www.csj.md
10. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 23.12.2008. Dosarul nr.1ra -1294/2008 // www.csj.md
11. Dobrinou V., Conea N. Drept penal. Partea Specială. Teorie și practică judiciară. Vol.II. - București: Lumina LEX, 2000, p.106.
12. Якубович М. Уголовная ответственность за хищение государственного или общественного имущества, хозяйственные преступления и взяточничество. - Москва: Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1967, p.186.
13. Coteanu I., Seche L., Seche M. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.5.
14. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 02.07.2008. Dosarul nr. 1ra-923/2008 // www.csj.md
15. Nistoreanu Gh., Boroi A. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.286.
16. Papadopol V., Popovici M. Repertoriul alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p.286.
17. Ibidem, p.273.
18. Avram M., Gurin V., Donciu A. Depistarea, cercetarea și calificarea infrațiunilor de corupție. - Chișinău: ARC, 2005, p.158.

Prezentat la 16.06.2010

CUPRINS

Asistență Socială și Sociologie

Iurii GAȚCAN

PERCEPȚIA FENOMENULUI CORUPȚIEI ȘI POLITICI ANTICORUPȚIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	5
--	---

Diana CHELANU-ANDREI, Igor ANDREI

MINORITĂȚILE ETNICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DIALOGUL INTERCULTURAL ÎNTRE TINERI	13
--	----

Tatiana JALBĂ, Stela MILICENCO

O INCURSIUNE ÎN EDUCAȚIA INCLUZIVĂ: ABORDARE COMPARATIVĂ	19
--	----

Stela MILICENCO, Natalia SEMENIUC

MODELE ȘI PRACTICI DE PARTICIPARE A COPIILOR LA VIAȚA SOCIALĂ	27
---	----

Jurnalism și Științe ale Comunicării

Natalia CHERADI

ASPECTE TEHNOLOGICE ȘI ORGANIZATORICE ALE FUNCȚIONĂRII BIBLIOTECII ELECTRONICE	35
---	----

Nelly ȚURCAN

POLITICILE ACCESULUI DESCHIS	41
------------------------------------	----

Оксана ПУЧАК

ПОСТМОДЕРН: СИМУЛЯКР И РЕКЛАМА	57
--------------------------------------	----

Boris PARFENTIEV

ATRIBUȚIILE CODULUI AUDIOVIZUALULUI AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN ELABORAREA NOILOR POLITICI EDITORIALE LA TV MOLDOVA 1 (2006-2009)	65
---	----

Științe Politice și Administrative

Artur COZMA

CAUZELE DESTRĂMĂRII UNIUNII SOVIETICE	72
---	----

Aurelian LAVRIC

CONFLICTUL DIN ESTUL REPUBLICII MOLDOVA: SOLUȚII PENTRU REGLEMENTARE	80
---	----

Sergiu MORARU

AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ȘI RISCURILE GLOBALIZĂRII	87
--	----

Olga MÎNZATU, Svetlana CEBOTARI

ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE PRIVIND PROIECTELE ȘI PROGRAMELE INTERNAȚIONALE	93
--	----

Teoria și Istoria Dreptului

Rodica CIOBANU

DEMERSUL INTERDISCIPLINAR AL METODOLOGIEI DREPTULUI: VALENȚE TEORETICO-PRAGMATICE	100
--	-----

Drept al Antreprenoriatului

Olga BUZU, Vladimir Gh. GUȚU, Dumitru GUȚU

PROBLEMELE ACTUALE ÎN DOMENIUL STUDIERII CADASTRULUI
ȘI EVALUĂRII BUNURILOR IMOBILE 106

Valentin CAZACU

OBBLIGO DI CONSEGNARE BENI CONFORMI AL CONTRATTO
E REGOLA *RES PERIT DOMINO*: PROFILI DI DIRITTO EUROPEO 128

Iurie MIHALACHE

RĂSPUNDEREA CIVILĂ A CĂRĂUȘULUI ÎN TRANSPORTUL AERIAN DE PASAGERI ȘI BAGAJE
REALIZAT ÎN MOD SUCCESIV 131

Drept Procesual Penal și Criminalistică

Lilian MACARI

LE CONTENU ET LA FORME DE LA DEMANDE DE COMMISSION ROGATOIRE 140

Drept Penal și Criminologie

Igor BOTEZATU

URMĂRILE PREJUDICIABILE ÎN CAZUL INFRAȚIUNII DE ESCROCHERIE:
ANALIZĂ DE DREPT PENAL 143

Augustina BOLOCAN-HOLBAN

DELIMITAREA TORTURII DE UNELE INFRAȚIUNI ADIACENTE 148

Sergiu BRÎNZA

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A UNOR PREVEDERI
ALE art.151 ȘI ALE art.152 CP RM 152

Nicolae BUZA

VICTIMA INFRAȚIUNII DE TRATAMENTE INUMANE (art.137 CP RM) 176

Adriana EȘANU

INCRIMINAREA FAPTELOR LEGATE DE PRELEVAREA ORGANELOR,
ȚESUTURILOR ȘI CELULELOR UMANE ÎN LEGISLAȚIA PENALĂ A ROMÂNIEI 182

Raluca Gabriela IONUȘ

NATURA JURIDICĂ A CONSIMȚĂMÂNTULUI VICTIMEI ÎN DREPTUL PENAL 190

Raluca Gabriela IONUȘ

RELEVANȚA CONSIMȚĂMÂNTULUI VICTIMEI ASUPRA ÎNCADRĂRII JURIDICE A FAPTEI 195

Victor MORARU, Anatolie FAIGHER

REGLEMENTAREA RISCULUI ÎNTEMEIAT ÎN LEGISLAȚIA PENALĂ A ALTOR STATE 200

Alexandru TĂNASE

STUDIUL DE DREPT COMPARAT AL REGLEMENTĂRIILOR PENALE
PRIVIND TRAFICUL DE FIINȚE UMANE 208

Sorin TIMOFEI

OBIECTUL INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI (art.246 și 246¹ CP RM) 220

Ion ȚURCAN

UNELE ASPECTE PRIVITOR LA CALIFICAREA FAPTELOR DE PRIMIRE A
UNOR BUNURI NECUVENITE 236

Ion ȚURCAN

ANALIZA FAPTELOR DE PRETINDERE, PRIMIRE, ACCEPTARE CA SEMNE ALE LATURII OBIECTIVE
A INFRAȚIUNII DE CORUPERE PASIVĂ 239

Formatul 60×84¹/₈.
Coli de tipar 30,0. Coli editoriale 34,5.
Comanda 336. Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. A.Mateevici, 60. Chişinău, MD 2009